Omgevingsvisie

Januari 2018

Status	geconsolideerd
IDN	NL.IMRO.9925.SVOmgvisieGC-gc06
Plantype	structuurvisie
Plandatum	04-01-2018

provincie Gelderland

INHOUDSOPGAVE

Omgevingsvisie Gelderland (januari 2018) 6

Visie 7

hoofdstuk 1 Toekomstbestendig Gelderland 8

1.1 Opgaven in deze Omgevingsvisie 8

1.2 Twee provinciale hoofddoelen 8

1.3 Uitwerking provinciale hoofddoelen 11

1.4 Omgevingsagenda en majeure opgaven in de uitvoering 12

1.5 Aanpak opgaven 14

1.6 Bijstellingen van de Omgevingsvisie 14

1.7 Leeswijzer en begrippenlijst 15

hoofdstuk 2 Divers Gelderland 17

2.1 Gelderland en Gebiedsagenda Oost-Nederland 17

2.2 Achterhoek 17

2.3 Arnhem Nijmegen City Region 18

2.4 Rivierenland 19

2.5 Noord-Veluwe 19

2.6 Stedendriehoek 20

2.7 FoodValley 21

hoofdstuk 3 Dynamisch Gelderland 23

3.1 Krachtige steden en vitale dorpen 23

3.2 Energietransitie 62

3.3 Vrijetijdseconomie 77

3.4 Land- en tuinbouw 83

3.5 Mobiliteit 92

hoofdstuk 4 Mooi Gelderland 101

4.1 Ruimtelijke kwaliteit 101

4.2 Natuur en landschap in Gelderland 107

4.3 Gezonde en veilige leefomgeving 127

4.4 Water en ondergrond 143

hoofdstuk 5 Uitvoering 160

Bijlagen bij Visie 163

bijlage 1 Waterwijzer Deel A 163

bijlage 2 Waterwijzer Deel B 163

bijlage 3 Natte landnatuur herstelgebieden 163

bijlage 4 Natte natuur Gelderland 163

bijlage 5 Beleidsvisie omgevingsveiligheid provincie Gelderland 163
bijlage 6 Beleidsregels omgevingsveiligheid provincie Gelderland 163
bijlage 7 Internationale positionering van Gelderland 163
bijlage 8 kaart Topsector Food 163
bijlage 9 kaart Topsector Health 163
bijlage 10 Regionale afspraken bedrijventerreinen 163
bijlage 11 Bedrijventerreinen Achterhoek 163
bijlage 12 Bedrijventerreinen FoodValley 163
bijlage 13 Bedrijventerreinen Noord-Veluwe 163
bijlage 14 Bedrijventerreinen Rivierenland 163
bijlage 15 Bedrijventerreinen Arnhem Nijmegen City Region 163
bijlage 16 Bedrijventerreinen Stedendriehoek 163
bijlage 17 Mobiliteit in de Achterhoek 164
bijlage 18 Mobiliteit in FoodValley 164
bijlage 19 Mobiliteit in Noord-Veluwe 164
bijlage 20 Mobiliteit in Rivierenland 164
bijlage 21 Mobiliteit in Arnhem Nijmegen City Region 164
bijlage 22 Mobiliteit in de Stedendriehoek 164
bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart 164
bijlage 24 Programmaplan "Doelgericht Uitvoeren 2011 - 2020" 164
bijlage 25 Beleidsuitwerking Natuur en Landschap 164
bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen 164
bijlage 27 CEW-kompas 164
bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen 164
bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamen 164
bijlage 30 Beleidsregels geur bedrijven (niet-veehouderijen) Gelderland 2017 164
bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit 164
bijlage 32 Actieplan Geluid Provinciale Wegen 2013-2017 164
bijlage 33 Bescherming oppervlaktewater 164
bijlage 34 Meerjarenprogramma Bodem en Ondergond 2015-2020 165
bijlage 35 Beleidsnota Bodem 2012 165
bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016) 165
bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland 165
bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland 165
bijlage 39 PlanMER 165
bijlage 40 Passende Beoordeling 165
bijlage 41 Koepelnotitie planMER 165
bijlage 42 PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid 165

bijlage 43 Aanvulling PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid 165
bijlage 44 Kosten herstructurering glastuinbouw 165
bijlage 45 Gebiedsagenda Oost-Nederland 2013 165
bijlage 46 Gezondheidsrisico veehouderijen 165
bijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieën 165
bijlage 48 Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan (ontwerp) 165
bijlage 49 Verbeelding Voorkeursstrategie 165
Bijlage 50 Windenergie mogelijk 166
Verdieping 167
hoofdstuk 1 Verdieping Toekomstbestendig Gld 168
1.1 Een nieuwe tijd, een nieuwe visie 168
1.2 Maatschappelijke context 172
1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik 174
hoofdstuk 2 Verdieping Divers Gld 180
2.1 Verdieping Achterhoek 180
2.2 Verdieping Arnhem Nijmegen City Region 183
2.3 Verdieping Rivierenland 186
2.4 Verdieping Noord-Veluwe 190
2.5 Verdieping Stedendriehoek 192
2.6 Verdieping FoodValley 195
hoofdstuk 3 Verdieping Dynamisch Gelderland 199
3.1 Verdieping krachtige steden en vitale dorpen 199
3.2 Verdieping rond wonen 202
3.3 Verdieping rond kantoren 207
3.4 Verdieping detailhandel 209
3.5 Verdieping bedrijventerreinen 210
3.6 Verdieping demografische transitie 213
3.7 Verdieping energietransitie 213
3.8 Verdieping vrijetijdseconomie 223
3.9 Verdieping land- en tuinbouw 225
3.10 Verdieping mobiliteit 238
3.11 Verdieping verevening bij initiatieven 244
hoofdstuk 4 Verdieping Mooi Gld 247
4.1 Verdieping ruimtelijke kwaliteit 247
4.2 Verdieping cultuur en erfgoed 249
4.3 Verdieping natuur en landschap 251
4.4 Verdieping gezonde en veilige leefomgeving 276
4.5 Verdieping water en ondergrond 279

hoofdstuk 5 Verdieping Uitvoering 308
5.1 Toelichting kaartmateriaal 310
Bijlagen bij Verdieping 312
bijlage 1 Beleidsplan zand- en kleiwinning 312
bijlage 2 Agenda Waterveiligheid en zoetwatervoorziening 312
bijlage 3 overzicht HEN- en SED-wateren 312
bijlage 4 Beschermde vissoorten 312
bijlage 5 informatie over de grondwaterfluctuatiezone 312
bijlage 6 Beschermingsgebieden grondwater 312
bijlage 7 KRW maatregelen grondwater 312
bijlage 8 KRW meetpunten voor grondwaterkwantiteit en grondwaterkwaliteit 312
bijlage 9 Normen en drempelwaarden grondwaterlichamen 312
bijlage 10 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-Oost 2016-2021 312
bijlage 11 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-West 2016-2021 312
bijlage 12 Schematisatie beschermingszones 312
bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen 312
bijlage 14 Statennotitie Meer bereiken met onderhoud 312
bijlage 15 Masterplan Assetmanagement 312
bijlage 16 Leefomgevingsoffensief 312
bijlage 17 Leefomgevingsoffensief bijlage 1 313
bijlage 18 Leefomgevingsoffensief bijlage 2 313
bijlage 19 Uitvoeringsprogramma instandhouding 313
bijlage 20 Uitvoeringsprogramma bijlage 1: kaart assetindeling 313
bijlage 21 Uitvoeringsprogramma bijlage 2: hoofdrijbanen 313
bijlage 22 Uitvoeringsprogramma bijlage 3: fietspaden 313
bijlage 23 Uitvoeringsprogramma bijlage 4: civiele kunstwerken 313
bijlage 24 Aandachtsgebieden, uitgesloten en niet-kansrijk voor windturbines 313
bijlage 25 Natte, nat-droge en droge verbindingszones 313
bijlage 26 Ecologische doelen in Gelderland 2016-2021 313
bijlage 27 Greenport Betuwse Bloem voor de Gelderse Omgevingsvisie 313
bijlage 28 Omgevingsbeleid luchtvaartterreinen Gelderland 313
bijlage 29 Geurhinder als gevolg van geurachtergrondconcentratie 313
bijlage 30 Natuurbegraven uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen 313
bijlage 31 Rapportage verkenning (on)mogelijkheden van windenergie in bosgebieden 313
bijlage 32 Groeilocaties Groei en krimp op de Veluwe 313
bijlage 33 Streekplanuitwerking Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe 314
bijlage 34 Verkenningsgebied windenergie in het GNN 314
bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie 314

Bijlagen bij Omgevingsvisie **315**
bijlage 1 Begrippenlijst 316
hoofdstuk 1 Begripsomschrijving 316
bijlage 2 Extracten van PlanMER en Passende Beoordeling 338
hoofdstuk 1 Aspecten uit PlanMER en Passende Beoordeling 338
bijlage 3 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Achterhoek 342
bijlage 4 Regionaal Programma Bedrijventerreinen FoodValley 343
bijlage 5 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Noord-Veluwe 344
bijlage 6 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Rivierenland 345
bijlage 7 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stadsregio 346
bijlage 8 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stedendriehoek 347
Besluiten 348
bijlage 1 Vaststellingsbesluit Omgevingsvisie Gelderland 348
bijlage 2 Vaststellingsbesluit (1) Windvisie Gelderland 348
bijlage 3 Vaststellingsbesluit (2) Windvisie Gelderland 348
bijlage 4 Vaststellingsbesluit (1) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014) 348
bijlage 5 Besluit GS aanpassingen GNN en GO juni 2015 348
bijlage 6 Vaststellingsbesluit Waalweelde West 348
bijlage 7 Vaststellingsbesluit (2) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014) 348
bijlage 8 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) deel A 348
bijlage 9 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) 348
bijlage 10 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (juni 2017) 348
bijlage 11 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2017) 348
bijlage 12 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan 6 Omgevingsvisie 348

Omgevingsvisie Gelderland (januari 2018)

In deze geconsolideerde versie van de Omgevingsvisie (moederplan vastgesteld door PS op 9 juli 2014) zijn de wijzigingen ten gevolge van de volgende besluiten verwerkt:

-het actualisatieplan Windvisie (vastgesteld door PS op 12 november 2014, en op 25 februari 2015)

-het actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014) deel I (vastgesteld door PS op 8 juli 2015)

-het besluit tot Aanpassing begrenzing GNN en GO (vastgesteld door GS op 2 juni 2015)

-de structuurvisie WaalweeldeWest (vastgesteld door PS op 8 juli 2015); alleen de begrenzing van het plangebied, en de bijbehorende procedure-tekstdelen

-het actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014) deel II (vastgesteld door PS op 11 november 2015)

-het actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) deel A (vastgesteld door PS op 1 maart 2017)

-het actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) (vastgesteld door PS op 1 maart 2017)

-het actualisatieplan Omgevingsvisie (juni 2017) (vastgesteld door PS op 28 juni 2017)

-het besluit tot Aanpassing begrenzing GNN en GO (vastgesteld door GS op 12 december 2017)

-het Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2017) (vastgesteld door PS op 13 december 2017)

-het Actualisatieplan 6 (vastgesteld door PS op 13 december 2017). Het Actualisatieplan treedt op 1 januari 2018 in werking

Dit is nu de meest actuele versie van de Omgevingsvisie Gelderland.

VISIE

hoofdstuk 1 Toekomstbestendig Gelderland

1.1 Opgaven in deze Omgevingsvisie

Gedeelde opgaven als vertrekpunt

Het vertrekpunt bij het maken van deze Omgevingsvisie zijn de maatschappelijke opgaven geweest die in gesprekken met overheden, organisaties en particulieren zijn benoemd. De gedeelde opgaven in deze Omgevingsvisie zijn de uitkomst van een evenwaardige uitwisseling tussen deze partijen (co-creatie). De opgaven zijn die zaken die partijen met elkaar delen. Ongeacht wie wat doet en welke rollen zij spelen, staan deze opgaven centraal voor de komende pakweg vijf tot tien jaar

De reden om te denken vanuit gedeelde opgaven ligt voor een deel in de sterk veranderende context waarin partijen en de provincie op dit moment werken en de komende jaren naar verwachting zullen werken. De overheid (en provincie) is slechts een van de vele spelers. Lees in het hoofdstuk '1.1 Een nieuwe tijd, een nieuwe visie' en in het hoofdstuk '1.2 Maatschappelijke context' meer over de veranderende context en aanleiding voor deze Omgevingsvisie.

De provincie nodigt mensen uit om bij te dragen aan en in gesprek te blijven over de aanpak van de opgaven en doelen: zijn het de goede, zijn de accenten de juiste, wiens inzet is wenselijk, wie kan wat bijdragen? Welke mensen of organisaties kunnen ontwikkelingen realiseren en willen opgaven en doelen daarin meenemen? De opgaven en doelen zijn immers niet 'van' de provincie. Ook als de provincie en u op dit moment geen gesprekspartner zijn, staat de provincie open om het met u over deze zaken te hebben. En... daarvoor is het doorgronden van de diverse facetten van deze visietekst niet een voorwaarde!

Maatschappelijke context

In de context van 2014 zijn onder meer de volgende ontwikkelingen te voorzien:

- veel veranderingen in consumentengedrag, in wonen en werken, veel snelle technische veranderingen;
- onzekerheden over de gevolgen van klimaatontwikkelingen;
- minder groei en minder investeringen in nieuwbouwplannen;
- krimp-gebieden, demografische ontwikkelingen (ontgroening en vergrijzing);
- complexe actuele opgaven (onder meer leegstand) in de stedelijke gebieden;
- opgaven waarin de overheid slechts een van de vele spelers is.

1.2 Twee provinciale hoofddoelen

Hoe draagt de provincie bij aan een toekomstbestendig Gelderland? De provincie kiest er in deze Omgevingsvisie voor om vanuit twee hoofddoelen bij te dragen aan gemeenschappelijke maatschappelijke opgaven. Deze zijn:

1. een duurzame economische structuur;
2. het borgen van de kwaliteit en veiligheid van onze leefomgeving.

Deze twee hoofddoelen benadrukken de rol en kerntaken van de provincie als middenbestuur. Zij beïnvloeden elkaar. Economische structuurversterking vraagt om een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Dat is een goede bereikbaarheid en voldoende vestigingsmogelijkheden. Het betekent ook een aantrekkelijke woon- en leefomgeving met de unieke kwaliteiten van natuur, water en landschap in Gelderland.

1. **Duurzame economische structuurversterking**

Een gezonde economie met een aantrekkelijk vestigingsklimaat vraagt om krachtige en innovatieve bedrijven enerzijds

en een kwalitatief goed aanbod aan werklocaties woonlocaties en arbeidspotentieel anderzijds.

Krachtige steden en vitale dorpen met voldoende aanbod aan voorzieningen spelen daarbij een belangrijke rol . Het verbeteren van de economische structuur is een belangrijke opgave voor de Gelderse samenleving. Er zijn veel kansen om de economische structuur te verbeteren. De provincie wil samen met haar partners de kansen benutten, mèt oog voor de unieke kwaliteiten van Gelderland. Het streven is om de concurrentiekracht van Gelderland te vergroten, niet alleen door innovatie, maar ook door een duurzame versterking van de ruimtelijk-economische structuur.

Deze versterking van de economie gebeurt in een andere context dan een aantal jaar geleden. Na de internationale economische recessie wordt de komende jaren weer economische groei verwacht. Huidige trends en ontwikkelingen, zoals toenemende schaarste aan grondstoffen en technologische ontwikkelingen, vergen een andere aanpak bij de versterking van de economie. Wat blijft is het denken in termen van beheer en ontwikkeling van bestaande werklocaties. Dat betekent vooral dat de provincie zich met haar partners richt op:

- kansen bieden aan bestaande en nieuwe bedrijven;
- het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat;
- het creëren van een aantrekkelijk investeringsklimaat;
- het creëren van voldoende kwalitatief goed geschoold personeel;
- het creëren van een goede bereikbaarheid (3.5 Mobiliteit) van de stedelijke gebieden en de economische kerngebieden met fiets, openbaar vervoer en auto maar ook digitaal;
- het versterken van ruimtelijke randvoorwaarden voor de sterke 3.1.4 Werken en het verbeteren van de kennisinfrastructuur;
- een gezonde Vrijetijdseconomie en aandacht voor cultuurbeleving;
- een adequaat beheer (kwaliteit en kwantiteit) van bestaande en eventueel nieuwe woongebieden, 3.1.4.4 Bedrijventerreinen, 3.1.4.2 Kantoren en 3.1.4.3 Detailhandel in Gelderland.

Ter versterking van de kansen voor bedrijvigheid zet de provincie gericht stappen om ruimte te bieden aan initiatiefnemers en om hen te faciliteren. Deze stappen zijn als volgt.

a. De provincie besteedt meer aandacht aan de versterking van opgaven in steden en stedelijke netwerken dan voorheen. Dit doet zij via afspraken in de zogenaamde gebiedsopgaven. De maatschappelijke opgaven in die gebieden maken dat dit noodzakelijk is. Stedelijke netwerken zijn van groot belang voor Gelderland als geheel: als motor voor de economie en vanwege de voorzieningen voor de gehele regio. Dit vertaalt zich naar meer investeringen en intensievere betrokkenheid van plan- en procesbegeleiding in die gebieden.
b. De provincie schept meer ruimte voor economie, voor kansen pakken. Dit doet de provincie door actief te zijn in de ondersteuning en facilitering van bestaande en nieuwe bedrijven in de(top)sectoren industrie, logistiek, land- en tuinbouw en toerisme en recreatie (vrijetijdseconomie) en door ook tuinbouw-aanverwante bedrijvigheid in de vijf clusters toe te laten, door duurzame groei van agrarische bedrijven toe te staan en door mee te denken over groei op bestaande locaties voor bedrijventerreinen. De provincie verbindt, inspireert , en handelt integraal vanuit mogelijkheden en niet alleen vanuit kaders. We noemen dit de rode loper aanpak.
c. Er zijn meer mogelijkheden voor bedrijven in en rond natuur. De provincie heeft de Ecologische Hoofdstructuur opnieuw gedefinieerd in het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk (GNN). In het GNN is uitsluitend sprake van een natuurbestemming. Hier ligt een opgave om nog 5.300 hectare natuur te ontwikkelen (was 11.000 hectare). De provincie richt zich op het realiseren van een robuust Gelders Natuurwerk met voldoende middelen voor het ontwikkelen, onderhouden en beheren op de langere termijn.

De 'niet-natuur' in de voormalige Ecologische Hoofdstructuur (woningen, bedrijven, infrastructuur) heet voortaan de Gelderse 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone (GO). Het betreft 25.000 hectare grond. In de GO liggen ontwikkelingsmogelijkheden voor organisaties en particulieren. De ontwikkelingen moeten passen bij het karakter van

het GO. De GO heeft een dubbele doelstelling. Er is ruimte voor verdere economische ontwikkeling in combinatie met versterking van de samenhang tussen aangrenzende en inliggende natuurgebieden.

2. **Borgen van de kwaliteit en de veiligheid van de leefomgeving**

Een aantrekkelijke leefomgeving vergt een goede kwaliteit en beleving van

4.2 Natuur en landschap in Gelderland, een 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving en een

4.4 Water en ondergrond. De provincie zet daarom in op het waarborgen en op het verder ontwikkelen van die kwaliteiten van Gelderland.

De realisatie van deze tweede centrale doelstelling betekent vooral:

- ontwikkelen met kwaliteit, recht doen aan de ruimtelijke, landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van de plek;
- zorg dragen voor een compact en hoogwaardig stelsel van onderling verbonden natuurgebieden en behoud en versterking van de kwaliteit van het landschap;
- een robuust en toekomstbestendig water- en bodemsysteem voor alle gebruiksfuncties; bij droogte, hitte en wateroverlast;
- een gezonde en veilige leefomgeving;
- een gezonde vrijetijdseconomie en aandacht voor beleving, bereikbaarheid en toegankelijkheid van cultuur, natuur en landschap.

Ter versterking van het bevorderen van de kwaliteit en veiligheid van de leefomgeving gaat de provincie meer inzetten op de gevolgen voor de gezondheid. Uit de dialoog met partners, betrokkenen uit de samenleving, beleid van andere overheden en eigen analyses, komt naar voren dat aandacht wordt gevraagd voor een benadering die meer gericht is op gezondheidseffecten dan op het al dan niet halen van bepaalde normen. Hoe dit zal uitpakken, is een onderwerp van uitwerking in 2014-2015.

Om ontwikkelingen met kwaliteit te ondersteunen worden gebiedskwaliteiten in Gelderland opgenomen in een Gebiedenatlas. De provincie zet daarnaast 'workshops' in de vorm van 'kwaliteitsateliers'. Een kwaliteitsatelier brengt kennis en betrokkenheid samen, ter inspiratie en ter versterking voor het oplossend vermogen

Bij ruimtelijke initiatieven is de uitdaging de match te maken tussen de kwaliteiten van het betreffende initiatief en de kwaliteiten van de plek of het gebied waar het initiatief speelt. De Gelderse Ladder voor duurzaam ruimtegebruik wordt gebruikt als afwegingskader voor de vestigingsplek van stedelijke ontwikkelingen. Lees meer over de Gelderse ladder - en rijksladder voor duurzame verstedelijking - in de Verdieping 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

De strategie van de provincie om de doelen van 'duurzame economische structuurversterking' en 'een gezonde en veilige leefomgeving' te bereiken wordt gevoed door het besef dat stad en land elkaar nodig hebben. Gelderlanders gebruiken het goede van beide werelden. De provincie gaat voor:

- sterke steden, van belang voor toekomstige aantrekkingskracht, waar kennis zich samenbalt en waar veel jongeren naar toe trekken, waar ook nu al de meeste mensen wonen en werken;
- een vitaal platteland, waar mensen inspelen op grote veranderingen, waar inwoners zich actief inzetten voor hun gezamenlijke toekomst, een platteland met een eigen economische kracht en een grote natuurlijke en landschappelijke waarde, waar kwaliteit en vitaliteit samen op gaan.

Een aspect dat zowel de economische doelstelling als de kwaliteit van de leefomgeving aangaat is de productie van hernieuwbare energie.
De Gelderse ambitie om in 2020 een aandeel te hebben van14% hernieuwbare energie en toe te groeien naar energieneutraliteit in 2050, heeft grote ruimtelijke gevolgen. Het zal het aanzien van Gelderland fors veranderen.

Gelderland is zich hier goed van bewust en realiseert zich dat om de doelen daadwerkelijk te kunnen behalen met voldoende maatschappelijk draagvlak en goede landschappelijke inpassing, elk duurzaam potentieel moet worden benut. Niet alleen grootschalig, maar ook (juist) vanuit kleine (maar vele) lokale initiatieven. Maar ook meer snelheid is geboden: hernieuwbare energieopties met een substantiële capaciteit aan hernieuwbare energie, hebben vaak lange doorlooptijden met ingewikkelde vergunningsprocedures en aanbestedingstermijnen. Hier kan en zal de provincie een proactieve rol moeten oppakken. Door met de regiopartners samen te werken bij en na het opstellen van de afzonderlijke energieroutekaarten (zie 3.2 Energietransitie), kan het provinciale bestuur haar ruimtelijke instrumenten inzetten om de routekaarten versneld uit te kunnen voeren. Daar waar er voor wind al `pro-actief' locaties zijn aangewezen waar initiatiefnemers windenergie kunnen gaan ontwikkelen, kan gedacht worden om dit ook voor bijvijvoorbeeld zonne-energie op stortlocaties of geothermie te doen. Zo kunnen voor die gebieden alvast procedures in gang worden gezet, zodat initiatiefnemers helderheid wordt geboden waar mogelijkheden zijn. De provincie komt met een voorstel om - in co-creatie - deze majeure opgave integraal aan te pakken:

- nadere uitwerking te geven van het begrip energieneutraliteit;
- de ruimtelijke consequenties van alle energietransities in kaart te brengen;
- naast windlocaties, ook voor andere energievormen, locaties aan te wijzen;
- de Gelderse burger actief te betrekken bij de energietransitie en te communiceren over de enorme opgave teneinde draagvlak te krijgen en te behouden voor de komende veranderingen.

1.3 Uitwerking provinciale hoofddoelen

De provinciale hoofddoelen zijn in verschillende hoofdstukken opgenomen en vertaald in provinciale ambities. Afhankelijk van het accent van de ambitie, zijn ze opgenomen onder het deel 'Divers', 'Dynamisch' of 'Mooi' Gelderland:

1. **Divers** Gelderland betreft de regionale verschillen in maatschappelijke vraagstukken en opgaven en het koesteren van de regionale identiteiten. Zo heeft het Rivierenland andere regionale economische en culturele motoren dan de Stedendriehoek;
2. **Dynamisch** Gelderland betreft de provinciale ambities die zich afspelen op met name ruimtelijk-economisch vlak, bijvoorbeeld wonen, werken, mobiliteit;
3. **Mooi** Gelderland betreft de Gelderse kwaliteiten die bescherming danwel ontwikkeling nodig hebben en die tegelijk richting geven aan ontwikkelingen. Denk aan cultuurhistorie, natuur, water, ondergrond.

Per ambitie is de aanpak op hoofdlijnen beschreven. De nadere invulling vindt plaats via provinciale uitvoeringsprogramma's en samenwerking met partners. Daarmee is de Omgevingsvisie een 'plan' dat richting geeft en ruimte biedt; geen plan met exacte antwoorden. Ofwel: 'de Omgevingsvisie gaat over het speelveld en de spelregels, niet over de uitkomst van het spel.' Uitnodigingsplanologie is sturen op doelen en kwaliteit, niet op de exacte middelen.

Voorbeeld ter illustratie

Het kan zijn dat een provinciale ambitie raakvlakken heeft met meerdere hoofdstukken en meerdere delen. Dat is waar nodig beschreven of via doorklikmogelijkheden uitgewerkt. Ter illustratie ziet u in 3.5.1 Mobiliteit in de Achterhoek een voorbeeld waarin de samenhang tussen de aanpak van de provincie voor mobiliteit in de Achterhoek, geluid, luchtkwaliteit en natuur is aangeduid.

Voor een goed beeld van de uitwerking, is hieronder een illustratie opgenomen. Het gekozen voorbeeld betreft de opgave voor energietransitie, een onderdeel daarvan is de provinciale ambitie voor het realiseren van windenergie.

Bij de **gedeelde maatschappelijke opgave** voor *energietransitie* is het volgende verwoord: de provincie en haar

partners streven naar een betrouwbare, betaalbare en hernieuwbare energievoorziening en naar energieneutraliteit in 2050. De omslag die zij willen maken is:

- van gebruik van fossiele energie naar gebruik van hernieuwbare energie;
- met een zuinig gebruik van energie en grondstoffen; de kringloop sluiten;
- vastleggen van gebieden voor windturbines.

Dit doen ze vanuit de verantwoordelijkheid voor de leefomgeving, om minder afhankelijk te worden en om gebruik te maken van de economische mogelijkheden die dit biedt. Energietransitie biedt kansen voor nieuwe bedrijvigheid en innovatie.

Vanuit de invalshoek '*Divers*' is de regionale diversiteit ingevuld. In zes Gelderse regio's is te lezen welke maatschappelijke ambities er op het gebied van windenergie leven en op welke manier de partijen in een regio hieraan invulling wensen te geven. Bij de regio Stedendriehoek staat bijvoorbeeld de ambitie voor het 'opschalen van innovaties in duurzame energie'.

Bij '*Dynamisch*' is de **provinciale ambitie** voor *windenergie* als volgt gespecificeerd.

De provincies hebben in interprovinciaal (IPO)-verband afspraken gemaakt met het Rijk over de realisatie van 6.000 megawatt windenergie op land in 2020. Voor Gelderland is afgesproken dat 230,5 megawatt aan windenergie wordt opgesteld. Ruimte voor deze windturbines moet eind 2013 worden gereserveerd. Om aan deze afspraak te voldoen, faciliteert de provincie een zoekproces voor gemeenten en regio's om tot goede locaties te komen.

Vanuit de invalshoek '*Mooi*' is te lezen welke waarborgen er gelden om zowel de provinciale ambities als de bijzondere kwaliteiten van Gelderland te koesteren en te ontwikkelen. Zo zijn er tussen de hoofdstukken 'natuur en landschap' en 'energietransitie' over en weer zones en gebieden benoemd waarin is vermeld onder welke voorwaarden er keuzes mogelijk zijn. Soms zijn randvoorwaarden als aandachtsgebied verwoord zonder dat er regels in de Omgevingsverordening zijn opgenomen. Bijvoorbeeld dat er bij het plaatsen van een windturbine rekening moet worden gehouden met de zone rond weidevogelgebieden. Soms zijn randvoorwaarden verordend. In het Gelders Natuurnetwerk gelden bijvoorbeeld voorwaarden om verloren natuur te compenseren.

Waar in de praktijk deze drie invalshoeken bij elkaar komen, blijkt in het geval van de nadere uitwerking van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In de regio Rivierengebied vindt mede vanuit een provinciaal uitvoeringsprogramma ten slotte een uitwerking plaats waarin de samenhang tussen deelaspecten waaronder windenergie worden uitgewerkt.

1.4 Omgevingsagenda en majeure opgaven in de uitvoering

De gedeelde maatschappelijke opgaven zijn in de visietekst vanuit de twee provinciale hoofddoelen vertaald naar provinciale ambities. In deze Omgevingsvisie zijn de opgaven en ambities nog vrij 'sectoraal' uitgewerkt. Denk aan wonen, werken, natuur, leefomgeving. De provincie en veel partners zijn voor een deel georganiseerd rond verschillende beleidsonderdelen. Er zit kracht in het sectorale. Tegelijkertijd zijn enkele grote opgaven multisectoraal van aard en vergt de aanpak een integrale aanpak. De kernvraag is steeds: waar kunnen activiteiten en keuzes elkaar versterken?

Mede omwille van het stimuleren en borgen van de integraliteit in de uitwerking zijn in deze omgevingsvisietekst wel een aanzienlijk aantal linken aangebracht tussen opgaven. In de vorm van digitale 'hyperlinks' is 'door' te 'klikken' tussen teksten.

Bij het maken van de Omgevingsvisie zijn vier majeure opgaven naar voren gekomen. Het gaat om opgaven die van belang zijn voor heel Gelderland, maar met name in specifieke regio's spelen en in hun aard juist multisectorale aspecten benadrukken. Wat daarbij opvalt is dat de stedelijke gebieden, vanwege de opgaven die daar actueel zijn,

meer aandacht krijgen dan voorheen. De provincie ziet voor zichzelf hier een relatief grotere rol dan in de vorige omgevingsplannen.

1. Economische kracht van de Stedelijke netwerken

(Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen, Stedendriehoek)

Stedelijke agglomeraties zijn economische motoren. In Gelderland zijn dit de stedelijke netwerken Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen en Stedendriehoek. Het is de woonomgeving van de meeste Gelderlanders. De stedelijke netwerken bieden werk, culturele voorzieningen en hoger onderwijs voor de inwoners van zowel de steden als hun omgeving. De uitgangspositie van onze stedelijke netwerken is goed:

- de aanwezigheid van top-sectoren;
- ingebed in een prachtige omgeving;
- een goede ligging en bereikbaarheid.

Deze potenties kunnen nog beter benut worden. Door een betere samenwerking tussen steden en door te investeren in aantrekkelijke vestigingslocaties voor bedrijven en bewoners. Aspecten zijn bijvoorbeeld:

- de aanpak van winkel- en kantoorleegstand;
- hoe omgaan met de woningmarkt;
- de in- en externe bereikbaarheid van werklocaties;
- voorzieningen.

De trek naar de steden zet door, maar er zijn ook minder gunstige ontwikkelingen, zoals leegstand van vastgoed, overprogrammering en krimp-wijken.

2. Gelderse corridor

(Rivierengebied, Stadsregio Arnhem Nijmegen)

Gelderland heeft een unieke ligging tussen de Mainports Rotterdam en Amsterdam en het Europese achterland. De sectoren transport, logistiek en tuinbouw profiteren hiervan. In Zuid-Gelderland lopen water-, rail- en wegverbindingen parallel aan elkaar. De Waal, Betuweroute en A15 vormen de belangrijkste Europese tri-modale corridor.

Door de groei van de Rotterdamse haven (2e Maasvlakte) zal het transport op de corridor toenemen. Daarnaast heeft klimaatverandering grote effecten op dit gebied door de te verwachten extreme hoge of lage rivierwaterstanden. Zuid-Gelderland heeft ruimte om op de dynamiek in te spelen. Bijvoorbeeld door ontwikkeling van (agro)logistieke centra. De uitdaging is om dat met kwaliteit te doen en tegelijkertijd een impuls te geven aan de regionale economie. De verbinding met WaalWeelde is evident.

3. Veluwe

(Noord-Veluwe, FoodValley, Stedendriehoek, Stadsregio Arnhem Nijmegen)

De Veluwe is Nederlands bekendste natuurgebied. Dit gebied is een waarde op zich zelf. Daarnaast hebben de provincie en partners de ambitie om dit te vertalen naar de sterkste toeristische regio van Nederland. De recreatiesector is deels verouderd, waardoor huisjes niet meer voor recreatie maar voor huisvesting van bijvoorbeeld arbeidsmigranten worden gebruikt. Het natuurgebied wordt ervaren als belemmerend voor de ontwikkeling van (agrarische) bedrijven in en aan de rand van dit prachtige natuurgebied. De hervormingen van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU zal grote gevolgen hebben voor o.a. de kalverhouderij. Ook de bezuinigingen bij het Rijk (Defensie) hebben effect op de Veluwe (o.a. vrijkomend rijksvastgoed). De uitdaging is de natuurlijke kwaliteit van het gebied te versterken en dat economisch beter uit te nutten.

4. Krimp

(Achterhoek maar niet alleen in deze regio)

Het provinciaal beleid en dat van partners is geënt op de snelle bevolkingstoename vanaf de Tweede Wereldoorlog. Maar inmiddels hebben met name grote delen van de Achterhoek te maken met bevolkingsdaling (incl. ontgroening en vergrijzing). Deze krimp heeft effect op de arbeids- en woningmarkt. De economische recessie, de schaalvergroting in de landbouw en de detailhandel en de verdergaande digitalisering van de dienstverlening versterken dit proces. De draagkracht voor voorzieningen vermindert en er ontstaat leegstand. Dit heeft grote effecten op de kwaliteit van de leefomgeving. In de Achterhoek is het de opgave om aan te passen aan de demografische ontwikkelingen en te voldoen aan de regionale behoefte aan werk, wonen/woonomgeving en bereikbaarheid.

Uitvoeringsafspraken en zaken die nog verder moeten worden uitgewerkt zullen in de loop van 2014 en verder worden uitgewerkt in het kader van een (regionale) agenda. In hoofdstuk 5 Uitvoering leest u hier meer over.

1.5 Aanpak opgaven

Deze Omgevingsvisie is een belangrijke stap van de provincie om samen te werken aan 'opgaven' die de provincie en haar partners delen. Over wat er in Gelderland 'te doen' is en wat ons verbindt. Een aanpak die uitnodigt, uitdaagt en inspireert om in Gelderland te ontwikkelen met kwaliteit.

De provincie ziet bij de uitwerking van de eigen provinciale ambities een of meer van de volgende vier rollen voor zichzelf. Dit is per provinciale ambitie en aanpak uitgewerkt. De exacte invulling van deze globale rollen vindt plaats via onder meer provinciale uitvoeringsprogramma's die uitdrukking geven aan de volgende rollen. De provincie:

1. normeert: ze biedt ruimte binnen kaders, kaders waarmee de provincie de belangrijkste kwaliteiten wil borgen, ruimte die uitdaagt tot initiatief;
2. onderneemt: ze grijpt 'zelf' kansen via projecten en programma's en nodigt ook anderen daartoe uit;
3. verbindt: ze verbindt thema's die onderling en vaak bovenlokaal samenhangen;
4. inspireert: ze biedt inzet en inspiratie om processen verder te brengen, kwaliteiten optimaal te benutten en over en weer van elkaar te leren.

Omgevingsverordening
In de Omgevingsverordening zijn regels (randvoorwaarden) opgenomen passend bij de provinciale aanpak van ambities en doelen in deze Omgevingsvisie. Veel van deze regels waren eerder in diverse andere verordeningen van de provincie opgenomen. De provincie trekt deze oude verordeningen in en brengt de Omgevingsverordening ervoor in de plaats. De regels in de Omgevingsverordening zijn zodanig dat zij goed passen bij de accenten in de aanpak van deze Omgevingsvisie.

Status visie en aanpak

Deze focus biedt de nodige ruimte om in te spelen op veranderingen in de samenleving. Zo nodig kan en zal de Omgevingsvisie (partieel) aangepast worden als blijkt dat deze toch een belemmering vormt om adequaat op nieuwe ontwikkelingen in te spelen. De provincie wil geen nieuwe separate strategische plannen naast de Omgevingsvisie, wel vinden nadere uitwerkingen plaats.

1.6 Bijstellingen van de Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie richt zich formeel op de komende tien jaar, maar biedt een doorkijk aan Gelderland op een langere termijn. De provincie blijft de komende tijd met haar partners in gesprek over de focus en ambitie voor de langere

termijn. Daarbij kijken de provincie en partners vanuit een integraal en internationaal perspectief naar Gelderland. Met deze bestuurlijke strategie kunnen voor Gelderland toekomstbestendige keuzes gemaakt worden.

Er komt geen separate geïntegreerde monitoring voor de Omgevingsvisie. Wel zijn partijen uitgenodigd om via de 'community' hun resultaten zichtbaar te maken. Ook zal de provincie over vier jaar evalueren of deze aanpak voldoet aan de wens om beter en sneller in te spelen op de ontwikkelingen. Partijen zijn uitgenodigd om tussentijds de voortgang op opgaven en ambities te laten zien en anderen te inspireren via een digitaal platform, sociale media, individuen. Gerichte monitoring vindt plaats:

- op basis van wettelijke taken (ingebed in provinciale uitvoeringsprogramma's),
- via de begroting (uitsnede van provinciale uitvoeringsprogramma's),
- via de provinciale monitors (zoals de stedenmonitor).

1.7 Leeswijzer en begrippenlijst

Leeswijzer

Deze Omgevingsvisie betreft een digitaal plan. Dit betekent een andere manier van lezen en een ander gebruik van tekst en kaarten. Waar een meer traditioneel geschreven tekst veelal begint met inleiding en dan een conclusie, zijn in deze visietekst vaak de conclusies als eerste beschreven en kunt u doorklikken naar achterliggende informatie en verdiepingen om de opbouw tot deze conclusie te kunnen herleiden. Dit is het gevolg van web-based schrijven en een meer digitaal gebruik en uitwisselen van kennis en informatie.

Wanneer u het digitale plan als 'pdf' of boekje gebruikt, heeft u geen mogelijkheid om teksten en kaarten bij elkaar te zien. Ook mist u dan de mogelijkheid om op woorden door te 'klikken' of tussen diverse gerelateerde onderwerpen heen en weer te schakelen. Om een betere kijk op de samenhang tussen onderdelen te krijgen, adviseert de provincie u om deze Omgevingsvisie ook digitaal in te zien.

In hoofdstuk 1 Verdieping Toekomstbestendig Gld treft u een nadere leeswijzer aan van de Omgevingsvisie.

Begrippenlijst

In bijlage 1 Begrippenlijst worden woorden en begrippen die in deze Omgevingsvisie een rol spelen verduidelijkt.

Tot slot
Tot slot een snelle typering van deze Omgevingsvisie.

1. Via co-creatie en uitnodigingsplanologie wil de provincie sneller inspelen op de maatschappelijke ontwikkelingen in Gelderland. Zij spant zich in om met mensen in gesprek te blijven en te zoeken naar wie een bijdrage kunnen leveren aan opgaven en doelen!
2. Structuurversterking en partnerschap als uitgangspunt. Gelderland is mooi, dynamisch en divers.
3. Nieuwe aandacht voor de steden, meer ruimte voor economie en een extra stap voor duurzame ontwikkeling en een leefbaar platteland.
4. Van tien jaar 'vast' naar flexibel en toekomstgericht. In een digitaal raadpleegbaar document.
5. Van vijf sectorale plannen en separate verordeningen naar één plan en één verordening op hoofdlijnen voor de maatschappelijke opgaven in Gelderland: opgaven voor water, natuur en landschap, cultuur en erfgoed, milieu, energietransitie, landbouw, verkeer en vervoer en ruimtelijke ordening.
6. Samen afwegen en aan de slag met de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Kwaliteiten en doelen staan centraal, niet de regels.
7. Van Ecologische Hoofdstructuur (EHS) naar het Gelderse Natuurnetwerk en een Groene Ontwikkelingszone, met meer uitnodiging om bij te dragen aan het realiseren van natuurdoelen.

8. Regionale afspraken voorop. Niet alleen woningbouw en bedrijventerreinen, ook kantoren en detailhandel.
9. Lokaal maatwerk waar nodig.
10. Minder overheid, meer samenleving. Een samenleving waarin iedereen tot zijn recht kan komen. De provincie verbindt!

hoofdstuk 2 Divers Gelderland

Dit hoofdstuk beschrijft de opgaven die provincie en haar partners zien. Niet altijd is voor deze opgaven een (centrale) rol weggelegd voor de provincie. Soms zijn nog verdere gesprekken nodig om de gewenste aanpak en ieders rol te bepalen.

2.1 Gelderland en Gebiedsagenda Oost-Nederland

Op het niveau van Oost Nederland werkt de provincie Gelderland samen met het Rijk, de provincie Overijssel, de Stadsregio Arnhem-Nijmegen en Twente. Deze samenwerking krijgt concreet vorm in de Gebiedsagenda Oost-Nederland 2013. Deze gebiedsagenda beschrijft de gezamenlijke ambities en opgaven met een horizon tot 2030/2040. Het gaat om opgaven op het terrein van economische structuurversterking, energietransitie, corridors en water waarin Rijk, provincie en regio's ieder een rol hebben.

2.2 Achterhoek

De Achterhoek is een regio met veel kwaliteiten en waarden:

- een mooi landschap;
- veel natuurschoon;
- mooie steden en dorpen;
- een grote onderlinge betrokkenheid (naoberschap);
- een hoge arbeidsmoraal;
- bescheidenheid.

Deze kwaliteiten en waarden vormen het kapitaal voor ontwikkelingen en innovaties, die worden gekenmerkt en ingegeven door:

- ingrijpende demografische ontwikkelingen (ontgroening, vergrijzing, bevolkingsdaling en afname van de beroepsbevolking);
- economische ontwikkelingen (recessie, schaalvergroting).

De vraagstukken die deze ontwikkelingen met zich mee brengen vragen om bundeling van krachten en slimme verbindingen tussen maatschappelijke partners. Alleen dan blijven de kwaliteiten en waarden in de Achterhoek vitaal.

De provincie en haar partners streven in de regio naar

De inzet van gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en provincie is nodig om in te kunnen spelen op de opgaven in de Achterhoek. De gezamenlijke inspanningen richten zich op vier speerpunten:

Kansrijk platteland

- ruimtelijke kwaliteit
- landbouw

Duurzame en innovatieve economie

- maakindustrie verbinden met TOP-sectoren
- hernieuwbare energie (in relatie tot het PlanMER: Optimale locatiekeuze mest(co)vergisters)

Vitale leefomgeving

- wonen
- voorzieningen

Slim en snel verbinden

- bereikbaarheid

In 2.1 Verdieping Achterhoek vindt u een nadere toelichting op de speerpunten voor de Achterhoek.

2.3 Arnhem Nijmegen City Region

De Stadsregio Arnhem Nijmegen wordt gekenmerkt door:

- het grootste stedelijke netwerk van Oost-Nederland;
- hoge kwaliteit van het voorzieningenniveau;
- kennisinstellingen: universiteit en hogescholen;
- de strategische ligging halverwege de Randstad en het Ruhrgebied;
- economische kracht: brede basis en topsectoren;
- goede bereikbaarheid over weg, water en spoor;
- de combinatie van stedelijke kwaliteiten en een mooie natuurlijke omgeving.

De kwaliteiten van de Stadsregio bepalen in belangrijke mate de ontwikkelingsmogelijkheden en daarmee ook de concurrentiepositie van Gelderland in internationaal en nationaal verband. De innovatieve kwaliteiten bepalen de potenties van de regio. Prioritaire clusters, met samenwerking van overheid, ondernemingen en kennisinstellingen, zijn:

- Health Valley: medische technologiecluster in Nijmegen en omgeving (verbondenheid bedrijven, overheid, gezondheidszorg en kennisinstellingen);
- Creatieve Industrie: innovatie culturele sector met name in Arnhem;
- Energie- en Milieutechnologie, met een zwaartepunt in Arnhem.

De provincie en haar partners streven in de regio naar

De inzet van de gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en de provincie is nodig om in te kunnen spelen op de opgaven in de Stadsregio Arnhem Nijmegen. De gezamenlijke inspanningen richten zich op vier speerpunten:

Innovatie en economische structuurversterking

- Topsector Health, Energie- en Milieutechnologie;
- creatieve industrie, logistiek, agro, toerisme;
- innovatie en samenwerking; overheid, ondernemingen, kennisinstellingen.

Bereikbaar en verbonden

- een goed bereikbare regio;
- verbeteringen bestaande infrastructuur weg, water, spoor;
- voorkomen, benutten, bouwen.

Sociaal economische vitaliteit en verstedelijking

- OV-knooppunten en versterking stedelijke structuur;
- het belang van de bestaande woningvoorraad;

- het voorzieningenniveau van de kernen staat onder druk;
- voorkomen van overaanbod van bedrijventerreinen, detailhandel, kantoren.

Gebiedskwaliteiten benutten

- kwaliteiten van het buitengebied (natuur en cultuurhistorie) verbinden met ontwikkelingsmogelijkheden.

In 2.2 Verdieping Arnhem Nijmegen City Region vindt u een nadere toelichting op de speerpunten voor de Stadsregio.

2.4 Rivierenland

Rivierenland wordt gekenmerkt door:

- groen open gebied, omzoomd door rivieren;
- ruimte voor dynamiek en ontwikkeling, met name vrijetijdseconomie, agribusiness en logistiek;
- balans zoeken tussen koesteren, vernieuwen en benutten.

De provincie en haar partners streven in de regio naar

De inzet van de gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en provincie is nodig om in te spelen op de opgaven in Rivierenland. De gezamenlijke inspanningen en opgaven richten zich op vier speerpunten:

Logistiek

- centrale ligging van de regio benutten;
- ontwikkelen van een hoogwaardig logistiek voorzieningenniveau en bereikbaarheid;
- versterking logistieke sector, ook in relatie tot PlanMER: Locatie-afweging logistiek Rivierenland.

Agribusiness

- de ambitie om tot de top-5 van de Europese tuinbouwregio's te horen;
- versterking en innovatie van de volgende sectoren: fruitteelt, paddestoelenteelt, glastuinbouw en laanboomteelt;
- beleidsuitwerking ruimtelijke consequenties van de ontwikkelingen in deze sectoren.

Vrijetijdseconomie

- versterking van de sector en ondernemerschap;
- ontwikkeling van nieuwe attracties en verblijfsrecreatie;
- uitwerking van de Kansenkaart visie R&T (recreatie en toerisme) 2012-2015, ook in relatie tot PlanMER: Kansenkaart Recreatie en Toerisme Rivierenland.

Vitaal Platteland

- een passend voorzieningenniveau in kernen en dorpen;
- schaalvergroting en verbreding van de agrarische sector;
- functieverandering van de agrarische bebouwing;
- ontwikkeling van ruimtelijk beleid met provinciaal kader en lokaal maatwerk.

In 2.3 Verdieping Rivierenland vindt u een nadere toelichting op de speerpunten voor Rivierenland.

2.5 Noord-Veluwe

Kenmerkend voor de regio Noord-Veluwe zijn:

- rust en ruimte;
- afwisselend landschap: water, boerenland, steden, dorpen, bos en hei;
- een rijke cultuurhistorie;
- gastvrijheid en mensen die omzien naar elkaar;
- de recreatieve en toeristische sector en zorg;
- goede verbindingen met omringende regio's.

De opgaven waar de regio voor staat:

- Economische ontwikkeling is motor van de regio: versterking van de recreatieve en toeristische sector, innovatie in het bedrijfsleven, vasthouden en versterken van zorgondernemers, een toekomstbestendige agrarische sector;
- Behouden, versterken en benutten van bestaande kwaliteiten: natuur, landschappen, water, gemeenschappen, steden en dorpen;
- Verbinden van leefbaarheid in kernen met natuurgebieden en het waterlandschap;
- Ruimte bieden aan ondernemers om een passend aanbod te ontwikkelen op deze opgaven.

De provincie en haar partners streven in de regio naar

De inzet van de gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en provincie is nodig om in te spelen op de opgaven in de Noord-Veluwe. De gezamenlijke inspanningen richten zich op vier speerpunten:

Gastvrije regio

- Veluwe als merk versterken;
- doorontwikkelen tot dé fietsregio van Nederland;
- bestaande kwaliteiten beter benutten.

Zorgzame regio

- van zorgen voor naar zorgen dat;
- dwarsverbanden zoeken in zorgsectoren met sociale en economische activiteiten;
- een passend woonaanbod voor elke leeftijdsfase en doelgroep;
- duurzame participatie arbeidsmarkt.

Duurzame regio

- inzet op groene economie en duurzame energiehuishouding;
- versnelling van de energietransitie;
- duurzame mobiliteit.

Bereikbare regio

- bereikbare voorzieningen en leefbare kernen;
- goede ontsluiting van het groene gebied voor recreanten met respect voor de omgeving;
- goede bereikbaarheid van werklocaties, per auto en met goed openbaar vervoer;
- garanderen van goede verbindingen met omliggende regio's;
- verbeteren en stimuleren van de binnenvaart.

In 2.4 Verdieping Noord-Veluwe vindt u een nadere toelichting op de speerpunten voor de Noord-Veluwe.

2.6 Stedendriehoek

Een goed vestigingsklimaat is een belangrijke troef van de regio Stedendriehoek. De regio is goed bereikbaar en ligt in het unieke landschap van de Veluwe, Salland, Achterhoek en de IJsselvallei. De voordelen van stad, dorp en platteland worden er gecombineerd. Maat en schaal van het gebied zijn overzichtelijk en de sociale betrokkenheid is groot.

Centrale opgave is een nog verdere versterking van het vestigingsklimaat in de regio. Daaraan liggen vier deelopgaven ten grondslag:

- innovatie krachtig maken;
- sociaal kapitaal beter benutten;
- blijven werken aan bereikbaarheid;
- de leefomgeving met kwaliteit versterken.

De provincie en haar partners streven in de regio naar

De inzet van de gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers in beide provincies (Gelderland en Overijssel) is nodig om invulling te geven aan de opgaven in de Stedendriehoek. De gezamenlijke inspanningen richten zich met name op de speerpunten:

Innovatie krachtig maken

- vermarkten van een goed ondernemersklimaat;
- innovaties in de maakindustrie stimuleren;
- eigen innovaties verbinden aan Topsectoren en -regio's;
- opschalen innovaties in duurzame energie.

Sociaal kapitaal beter benutten

- betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt;
- anticiperen op ontgroening en vergrijzing;
- maatschappelijke participatie in arbeid stimuleren.

Blijven werken aan bereikbaarheid

- de regio ontwikkelen als scharnierpunt van Oost-Nederland;
- doorstroming van en naar stads- en dorpscentra verbeteren;
- werk maken van duurzaam mobiliteitsmanagement;
- faciliteren van basismobiliteit en de fiets.

Leefomgeving met kwaliteit versterken

- afstemmen van wonen, werken en voorzieningen;
- landschappen en cultuurhistorische identiteit beter ontsluiten en beleven;
- kwaliteit van de leefbaarheid vasthouden.

In 2.5 Verdieping Stedendriehoek vindt u een andere toelichting op de speerpunten voor de Stedendriehoek.

2.7 FoodValley

FoodValley is een belangrijke voedingsbodem voor de Nederlandse economie en een inspirerende kennisregio in Europa. Karakteristiek voor FoodValley zijn de toonaangevende innovatie en vakkennis op het gebied van agrofood, het aantrekkelijke vestigingsklimaat en de groene leefomgeving.

De regio wil in een goede balans de specifieke kwaliteiten verder ontwikkelen. Deelaspecten daarbij zijn: werken,

onderwijs, wonen, bereikbaarheid, vernieuwing landbouw, duurzaamheid en kwaliteit van de leefomgeving. De regio heeft deze doelen opgenomen in de (concept-)Gebiedsagenda van de regio FoodValley.

De provincie en haar partners streven in de regio naar
De inzet van de gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en provincie is nodig om de opgaven in FoodValley waar te maken. De gezamenlijke inspanningen, opgenomen in de Omgevingsvisie en in de Gebiedsagenda van de regio, richten zich op zes speerpunten:

Bedrijven en bedrijvigheid

- de Topsector Food verder uitbouwen;
- het toerisme verder ontwikkelen;
- bedrijventerreinen;
- ontwikkelen bedrijventerreinen en kennis-as;

Onderwijs en arbeidsmarkt

- de kennisas Ede - Wageningen versterken;
- een goede match tussen onderwijs en arbeidsmarkt realiseren;

Mobiliteit en bereikbaarheid

- bepalen van de beste locaties voor gespecialiseerde bedrijfsterreinen;
- mobiliteitsmanagement;
- een aantal knelpunten aanpakken;

Wonen en woningmarkt

- afstemming van de ontwikkelingen op de woningmarkt;
- woonbeleid ook laten gaan over het bestaande woningaanbod;

Vernieuwing landbouwsector

- hoe omgaan met het afnemende aantal bedrijven;
- schaalvergroting combineren met innovatie: license to produce;

Kwaliteit leefomgeving en duurzaamheid

- dynamiek is nodig om de economische waarde te behouden;
- anticiperen op meer extreme weersomstandigheden.

In 2.6 Verdieping FoodValley vindt u een nadere toelichting op de speerpunten voor FoodValley.

hoofdstuk 3 Dynamisch Gelderland

3.1 Krachtige steden en vitale dorpen

De provincie en haar partners streven samen naar:

- behoud en ontwikkeling van een aantrekkelijke, 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, waarin het prettig wonen en werken is;
- het stimuleren van economische ontwikkelingen en dynamiek;
- kwalitatief hoogwaardige en bereikbare maatschappelijke voorzieningen;
- respect en aandacht voor cultuur en cultuurhistorie, ruimte voor (sportieve) vrijetijdsbesteding.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie zet zich in voor vitale steden en dorpen en voor een duurzame verstedelijking. Daarvoor biedt deze Omgevingsvisie de volgende handvatten:

- versterking van de stedelijke netwerken, gecombineerd met aandacht voor de vitaliteit van kleine kernen en dorpen;
- een basis voor het terugdringen van leegstand en overcapaciteit in plannen;
- zorgvuldige locatie-afwegingen die voortbouwen op de kwaliteit en de kracht van het bestaande en anticiperen op veranderingen in de toekomst, zonder het uitgaan van het bestaande tot dogma te verheffen;
- een basis voor regionale afspraken over wonen en werken.

Rolopvatting

De rol die de provincie vervult hangt sterk samen met de inzet van anderen. Voor een duurzame verstedelijking schrijft de provincie regionale afspraken voor over 3.1.3 Wonen en 3.1.4 Werken, die in gezamenlijkheid worden ingevuld. Daarnaast 'onderneemt' de provincie via gebiedsontwikkeling en inspireert en verbindt zij partijen om te werken aan een goed functionerend netwerk van steden en dorpen.

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.1 Verdieping krachtige steden en vitale dorpen3.1 Verdieping krachtige steden en vitale dorpen

3.1.1 Steden en regio's die elkaar versterken

De steden in Gelderland zijn een belangrijke motor voor de Gelderse economie, als concentratiepunt van sociaal-culturele en economische activiteiten. Steden zijn van belang voor de stedelijke bevolking èn voor de bewoners in de omliggende gebieden. Iedere stad heeft zijn eigen unieke kwaliteiten en invloedssfeer. De landschappelijke ligging en het groene karakter dragen bij aan de kracht van de Gelderse steden.

In samenhang met de sterke steden zijn vitale dorpen van groot belang. Met name in de regio's waar vergrijzing, speelt, is een evenwichtige ontwikkeling gewenst, gericht op de kwaliteit van de bestaande voorraad.

De grote steden en hun omgeving hebben elkaar nodig. De provincie en partners willen niet alleen de (economische) kracht van steden en stedelijke netwerken versterken, maar ook die van het platteland. Bij dit laatste is een sterke land- en tuinbouwsector van groot belang.

Verbindingen tussen de steden helpen om agglomeratie-voordelen te benutten. De provincie meent dat de economische kracht van steden toeneemt als de steden en de (landelijke) omgeving een samenhangend geheel vormen. Het over en weer bereikbaar maken van voorzieningen en werkgelegenheid biedt veel potenties, ook over de

grens met de buurprovincies en Duitsland.

Ambitie en rol van de provincie

De provinciale ambitie is het versterken van de economische kracht en uitstraling van de steden:

- het benutten van agglomeratie-voordelen en de economische potenties van de stedelijke agglomeraties Arnhem -Nijmegen, Ede-Wageningen en Apeldoorn-Zutphen-Deventer om de (inter-)nationale concurrentiepositie te verbeteren (zie kaart bijlage 7 Internationale positionering van Gelderland);
- het versterken van (top)vestigingslocaties in de stedelijke netwerken en centra, omdat de binnensteden van de grote steden van essentieel belang zijn voor de aantrekkingskracht en het functioneren van de stedelijk netwerken;
- de focus op de verdere ontwikkeling van het midden- en kleinbedrijf in de economisch stuwende sectoren, zoals AgroFood (incl. primaire land- en tuinbouw, Life Science & Health, maakindustrie, logistiek en toerisme en recreatie;
- het versterken van de regionale centrumfunctie van Doetinchem, Harderwijk en Tiel;
- een 'slimme samenwerking' en verbindingen tussen steden onderling en tussen steden en hun omgeving;
- extra aandacht voor de 'overgangsgebieden' tussen stad en land, door ruimte te laten voor een creatieve en kwalitatief hoogwaardige invulling van deze stadsrandzones.

De provincie wil de vitaliteit van kleinere kernen en dorpen waar mogelijk behouden en versterken. Dit vergt een evenwichtige benadering van stedelijke functies. De ambitie is te zorgen voor een optimale kwaliteit en bereikbaarheid van voorzieningen, niet om alle voorzieningen te behouden.

Aanpak

Het versterken van steden en dorpen vindt plaats door:

- het samen met partners verkennen van de unieke kracht en potenties van de Gelderse steden en dorpen - ook in (inter-)nationale context;
- het blijven versterken van de samenwerking tussen steden.

Daarnaast vervult de provincie een rol door:

- (mede) zorg te dragen voor een optimale bereikbaarheid tussen nabij gelegen steden in de stedelijke netwerken en tussen steden en hun omgeving. Multimodaal, op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau;
- het bundelen en spreiden van stedelijke functies (zoals culturele en sportvoorzieningen, kantoren, detailhandel, bedrijven, kennisinstituten) met een bovenregionale functie op goed bereikbare locaties en multimodale knooppunten en centra in het stedelijk netwerk;
- te investeren in de binnensteden van de grote steden die van essentieel belang zijn voor de aantrekkingskracht en het functioneren van de stedelijk netwerken;
- met partners te investeren in de bereikbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit van vestigingslocaties die de centra en knooppunten vormen in de stedelijke netwerken en meerdere bovenregionale functies hebben. Het accent ligt op een selectief aantal veelal bestaande locaties;
- te investeren in de (woon)kwaliteit en leefbaarheid in wijken en bereikbaarheid van voorzieningen en banen.

Voor het behouden en versterken van de vitaliteit, is de provinciale aanpak:

- samen met partijen investeren in de basismobiliteit gekoppeld aan (ruimtelijke) keuzes voor wonen, werken en voorzieningen;
- procesondersteuning bieden en investeren in het levensloopbestendig maken en aanpassen van de woningvoorraad een veranderende bevolkingssamenstelling;

- het ondersteunen van de transformatie van winkelgebieden in dorpen en kernen;
- het verbeteren van de digitale bereikbaarheid door pilots en investeringen in breedband;
- het ondersteunen bij de aanpak van leegstand in dorpen en kernen;
- het stimuleren van initiatieven op het gebied van arbeidsmarkt, leefbaarheid, onderwijs, gemeenschapsvoorzieningen en gezondheidszorg.

3.1.2 Duurzame verstedelijking

Het accent verschuift van nieuwbouw naar het vitaliseren van bestaande gebieden en gebouwen. De provincie en partners gaan nieuwe ontwikkelingen bezien in samenhang met de bestaande voorraad. Dit vereist een denk- en cultuuromslag. Als leidend principe hanteren de provincie en partners de 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Kijk in de Verdieping 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik

voor de toelichting op deze Gelderse ladder en voor de samenhang met de rijksladder voor duurzame verstedelijking. De provincie en partners maken samen kwalitatief goede afwegingen in een stad, dorp of regio!

Ambitie en rol van de provincie

Nieuwe ontwikkelingen moeten aansluiten bij de behoefte van bewoners en ondernemers die verandert door de vergrijzing, de toename van kleine huishoudens, maar ook door het nieuwe werken en winkelen. Voor vitale steden is een integrale afweging nodig van economische, sociale, milieukundige en ecologische belangen.

De provincie en haar partners leggen accenten op:

- het behoud van de gebruikswaarde van de bestaande voorraad van vastgoed in steden en dorpen;
- een kwaliteitsslag in de bestaande voorraad vanwege veranderende behoeften;
- een gezond binnenstedelijk milieu, daarbij rekening houdend met zaken als mogelijke wateroverlast en hittestress door klimaatverandering;
- vitale steden die duurzaam, leefbaar en veilig zijn.

Meer aandacht voor bestaand vastgoed en bestaande stedelijke gebieden vergt:

- een veranderingsproces en een andere inzet van kennis en kunde van partijen;
- samen met andere partijen werken aan kennisontwikkeling;
- nieuwe (financiële)instrumenten en prikkels;
- focus op de kwaliteit en vitaliteit van bestaande gebieden.

Aanpak

Om te komen tot een duurzame verstedelijking richt de provincie zich op:

- het benutten van de 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik als instrument voor een zorgvuldige locatieafweging;
- regionale samenwerking en afstemming ten aanzien van locaties voor wonen, bedrijventerreinen, voorzieningen, kantoren, winkels en andere stedelijke voorzieningen. Dit mede met het oog op goed ontsloten en aantrekkelijke vestigingslocaties voor bewoners en bedrijven die aansluiten bij de behoefte nu en in de toekomst;
- transformeren en aanpak van leegstand.

Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik

Voor een goede afweging van keuzes voor locaties van nieuwe gebouwen, staat de 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik centraal. De juridische basis hiervoor is de ladder voor duurzame verstedelijking die het Rijk heeft vastgelegd in het Besluit ruimtelijke ordening (Bro). Dit houdt in dat in bestemmingsplannen die voorzien in een

stedelijke ontwikkeling moet worden aangegeven hoe met de ladder is omgegaan (behoefte, bestaand stedelijk gebied, bereikbaarheid).

Samen met haar partners gaat de provincie met de toepassing van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik aan de slag. De provincie wil partijen bij elkaar brengen om kennis en kunde te delen en om elkaar te inspireren met goede praktijkvoorbeelden, zeker in 2014-2015. Ook in relatie tot de bevindingen uit de PlanMER (1.2 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik) die hiervoor pleiten. De provincie heeft de ambitie om de ladder als instrument ook uit te werken voor landelijke functies. Daarom kiest de provincie ervoor om nu al consequent te spreken over de toepassing van de 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Een transparante besluitvorming bij het overwegen van nieuwe bebouwing gaat om het tijdig afwegen van kansen en mogelijkheden om bestaande gebouwen te benutten. Dit vraagt om kennis van de bestaande voorraad. Gekoppeld aan de Gelderse ladder zijn daarnaast deze vragen essentieel:

- past de ontwikkeling bij de doelen in Gelderland? Zo ja:
- hoe voegt de ontwikkeling extra kwaliteit toe aan een gebied?

Stedelijk waterbeheer

Gemeenten en waterschappen zijn verantwoordelijk voor het stedelijk waterbeheer. In de Verdieping 3.1.4 Stedelijk waterbeheer vindt u informatie over hoe de inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundig systeem in het stedelijk gebied eruit moet zien.

Regionale programmeringsafspraken

In veel regio's zijn teveel plannen, als gekeken wordt naar de verhouding vraag-aanbod. Dit geldt voor zowel kantoren, bedrijventerreinen, winkels als voor woningen. De provincie wil overcapaciteit van nieuwbouwplannen voorkomen. Overcapaciteit kan onnodig ruimtebeslag veroorzaken. Het kan versneld leiden tot negatieve effecten zoals leegstand en verpaupering van gebouwen in bestaande stedelijke gebieden. Het kan ook leiden tot onrendabele investeringen en financiële risico's voor zowel gemeenten als ontwikkelaars. Dit vraagt om:

- een heroverweging van plannen;
- kwalitatieve en kwantitatieve keuzen op regionaal niveau.

Plannen moeten:

- bijdragen aan een duurzame economische structuurversterking;
- voldoen aan de (toekomstige) marktvraag;
- een kwalitatieve toevoeging zijn aan de bestaande voorraad;
- bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit;
- de stedelijke structuur versterken.

Om te komen tot een heroverweging van plannen is het nodig zowel de aspecten van ruimtelijke programmering als het grondbeleid te bezien. Er is soms een duidelijke spanning tussen inhoudelijke, ruimtelijke en financiële keuzen. Voor een passende afweging moeten al deze aspecten worden bezien, bij voorkeur op (sub-)regionaal niveau. Bijzondere aandacht verdient het terugdringen van overcapaciteit in bestemmingsplannen, waarbij uitvoering niet gewenst of niet realistisch is. Het is van groot belang dat het terugdringen op een goede manier gebeurt. Dat wil zeggen met zo min mogelijk kans op schadeclaims. Over 'planschade' bestaan veel misverstanden. Planschade is in veel gevallen te voorkomen, als gekozen wordt voor de (juridisch) goede aanpak.

Bindende regionale afspraken

De provincie bevordert regionale samenwerking tussen partijen. De provincie maakt met partijen bindende afspraken

over wonen en bedrijventerreinen. De status van deze afspraken ligt juridisch vast in de verordening.

De provincie zal ook aandacht besteden aan regionale afspraken over detailhandel, kantoren en mogelijk ander vastgoed (zorg en leisure). De provincie zal hieraan met partijen nader invulling geven.

Monitoring van afspraken geeft inzicht in de feitelijke ontwikkelingen (uitgifte, woningbouw) en biedt flexibiliteit om afspraken aan te passen aan de onzekere marktontwikkeling.

Inzetten op transformeren en aanpak van leegstand

De provincie zet zich in voor de aanpak van leegstand en transformatie. Het uitgangspunt daarbij is dat eigenaren als eerste verantwoordelijk zijn en blijven voor de kwaliteit van de gebouwen. Leegstand kan een probleem zijn en kan leiden tot verpaupering van gebieden, maar biedt in veel gevallen ook kansen voor nieuwe - soms tijdelijke - functies en nieuwe dynamiek in steden. Of leegstand een probleem is en of actie gewenst is, hangt sterk af van de specifieke locatie en aard van het vastgoed. Soms ontbreekt het aan programma en zal leegstand of sloop geaccepteerd moeten worden. De provincie nodigt partners en eigenaren van vastgoed uit te komen met initiatieven en oplossingen voor flexibel en tijdelijk ruimtegebruik, functieverandering, transformatie of sloop. De provincie wil partijen verbinden en initiatieven van partners stimuleren en ondersteunen. Een 'Actieplan leegstand en transformatie' kan hiervoor een goede stap zijn. De provincie neemt het initiatief om het gesprek met de betrokken partijen hiertoe op gang te brengen.

Leegstand speelt niet alleen in de commerciële sector, maar ook in toenemende mate in niet commerciële sectoren. Bezuinigingen, decentralisaties, beleidswijzigingen (gewijzigde financieringsstelsels) leiden tot leegstand van maatschappelijk vastgoed zoals verzorgingshuizen, onderwijsaccommodaties, buurt- en wijkaccommodaties. Ook rijksaccommodaties, zoals van defensie, komen leeg te staan en worden afgestoten. Door secularisatie komen verder steeds meer kerkelijke accommodaties leeg te staan, deels van cultuurhistorische waarde. De komende jaren wordt door deskundigen een sterke toename van deze vormen van leegstand verwacht. Nadere analyse en verkenning is nodig om een goed beeld te krijgen van de (te verwachten) ontwikkelingen in Gelderland.

Opgaven in samenhang bezien

In gesprek met partners komt de provincie drie elementen tegen:

1. bijstellen programmering;
2. afboekingen op grond;
3. ruimtelijke investeringen.

Het provinciaal belang is gelegen in het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit. Indien de provincie en partners erin slagen om een substantieel deel van de overprogrammering (tijdelijk) uit de markt te nemen, komt er meer ruimte voor kansrijke inbreidingsontwikkelingen. Een sanering van bouwbestemmingen (hard en zacht) is ook in het belang van economische ontwikkeling. De provincie wil plannen die bijdragen aan het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit daarom voorrang geven:

- binnenstedelijke ontwikkelingen krijgen de voorkeur boven uitleglocaties;
- leegstand wordt aangepakt via herbestemmen/reconstructie van locaties;
- nieuwe waarde creatie wordt mogelijk (newconomy);
- duurzaam bouwen wordt bevorderd (energietransitie);
- instrumenten als stedelijk herverkavelen worden toegepast om de gewenste ontwikkelingen op gang te brengen.

Echter, zo lang de boekwaardes op grond voor problemen zorgen, komt het streven naar ruimtelijke kwaliteit niet goed van de grond. De provincie en partners onderzoeken passende maatregelen zonder gemeentelijke verantwoordelijkheden over te nemen.

Rol

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verkenning
- investering
- verordening
- reactieve aanwijzing
- zienswijze
- actieplan leegstand en transformatie

3.1.3 Wonen

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.2 Verdieping rond wonen

3.1.3.1 Woningvoorraad

De provincie en haar partners streven er samen naar om vraag en aanbod op de woningmarkt met elkaar in balans te brengen en te houden: hoe kan de woningvoorraad kwantitatief en kwalitatief meegroeien met een veranderende vraag? Zij zien daarbij de volgende opgaven:

1. focus van nieuwbouw naar het benutten van de bestaande voorraad;
2. van aanbodgestuurd naar vraaggestuurd.

Provinciale ambitie en rol

In de Regionale Woonagenda agenderen alle (relevante) partijen in een regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen. De woonagenda's zijn veel meer dan een document. Ze zijn een proces waarvoor een regionaal netwerk wordt opgericht. Het idee is dat er in de loop van de tijd nieuwe coalities ontstaan, dat er meer onderling vertrouwen en uitwisseling ontstaat en dat nieuwe oplossingsrichtingen worden bedacht voor de regionale opgaven. De opgaven kunnen per regio verschillen. De provincie is een van de partijen.

Vanwege de demografische ontwikkelingen neemt de vraag naar groei van de woningvoorraad geleidelijk af. De kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt vraagt echter steeds meer aandacht van alle betrokken partijen. Oplossingen zijn in toenemende mate te vinden in het benutten van kansen en mogelijkheden in (het aanpassen van) de bestaande woningvoorraad.

Aanpak

Om deze doelen te bereiken:

1. agenderen en programmeren partijen in de regio de opgave. Dit gebeurt in het kader van de Regionale Woonagenda en met het oog op benodigde veranderingen in de regionale woningvoorraad (3.2.3 Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief). De provincie is een van de partijen. De bestaande woningvoorraad en de mogelijkheden in vrijkomend en leegstaand vastgoed worden expliciet meegewogen. Thema's komen aan bod zoals:
    a. flexibiliteit;

b. levensloopbestendigheid;
c. wonen met zorg;
d. betaalbaarheid;
e. het aandeel 'huur' en andere kwaliteiten waaraan behoefte is.

2. streeft de provincie op regionale schaal naar afspraken met gemeenten en woningbouwcorporaties over de (netto) groei van de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve opgave per regio wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten.

Met de programmeringsafspraken wordt bereikt:

- afstemming met buurprovincies;
- het voorkomen van concurrentie om inwoners en bijbehorende onbedoelde migratiestromen tussen regio's en gemeenten;
- de keuze bepalen voor de beste locaties voor woningbouw;
- het verkleinen van de kans op leegstand;
- voorzien in de aangetoonde kwantitatieve en kwalitatieve woningbehoefte voor de Gelderse bevolking;
- het bevorderen van binnenregionale samenwerking;
- het meewegen van de mogelijkheden die de bestaande woningvoorraad en vrijkomend of leegstaand vastgoed bieden;
- duidelijkheid over hoe om te gaan met overcapaciteit van woningbouwplannen;
- het voorkomen van nieuwe overcapaciteit aan woningbouwplannen.

De provincie neemt in het maken van de programmeringsafspaken een regierol. In de Omgevingsverordening is de status van de kwantitatieve opgave vastgelegd. Hierdoor kan de provincie optreden als de partijen in een regio er niet in slagen om tot een (binnenregionale) programmering te komen, of wanneer zij zich niet aan de afspraken houden.

Hoe omgaan met overcapaciteit

Bij programmering hoort het periodiek heroverwegen van gemaakte keuzes. Zijn die keuzes nog steeds goed of is de vraag in de loop van de tijd gewijzigd. Hebben zich nieuwe (betere) kansen voorgedaan?

Tijdelijke overcapaciteit kan gewenst zijn wanneer een gemeente een bepaald plan wil inwisselen voor een plan dat beter tegemoet komt aan de woningbehoefte of aan het (locatiekeuze)beleid in deze Omgevingsvisie. Voor zover nodig, streeft de provincie naar maatwerkoplossingen. Voor nieuwe situaties die zich in de toekomst voordoen, streeft de provincie eveneens naar maatwerkoplossingen.

Voor een zorgvuldige en transparante motivering van woonlocaties dient de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik. De provincie verkent de mogelijkheden die het werken met de ladder biedt voor zorgvuldige locatiekeuzes in Gelderland.

De kansen en mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed staan expliciet centraal in het meewegen van een locatiekeuze. De 1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik is een instrument om de vraaggestuurde benadering vorm te geven: wat is de specifieke woningbehoefte (bijvoorbeeld wonen en zorg of landelijk wonen) en wat is daarvoor de beste locatie? Bij wonen en zorg is dat waarschijnlijk binnenstedelijk, maar bij landelijk wonen uiteraard in een landelijke omgeving.

Benutten van beeldbepalende gebouwen en ensembles

Met een grotere nadruk op het omgaan met de bestaande woningvoorraad ontstaat extra kwaliteit door het onderkennen en inzetten van beeldbepalende of monumentale gebouwen en ensembles.

Rolinvulling

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen
- kennis

3.1.3.2 Wonen en werken in het 'buitengebied'

De provincie en haar partners streven samen naar een vitaal buitengebied:

- met behoud van levendigheid;
- met een verbetering van de kwaliteit van wonen, werken en vrijetijdsbesteding;
- rekening houdend met grote verschuivingen door schaalvergroting in de 3.4 Land- en tuinbouw3.2 Energietransitie en urbanisatie de komende jaren.

De gevolgen van de economische recessie en de vastgoedcrisis zijn ook op het platteland sterk voelbaar. In veel regio's willen gemeenten het wonen, de detailhandel en het werken zo veel mogelijk concentreren in de kernen. Bij deze opgave zouden partijen samen moeten inspelen op nieuwe kansen voor de plattelandseconomie en samen moeten anticiperen op bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing, en op de discrepantie tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Het voldoen aan een andere behoefte voor wonen en werken vraagt een slagvaardige overheid en om actief burgerschap en zelforganiserend vermogen van groepen en organisaties.

Provinciale ambitie en rol

De provincie stelt bij initiatieven voor functieverandering dat deze de aanwezige en te ontwikkelen economie en gebiedskwaliteiten moeten versterken. Dit kunnen initiatieven zijn voor wonen en werken. Bijvoorbeeld bij functieverandering of nieuwe landgoederen.

Dat betekent:

- initiatieven koesteren als kans;
- niet vooraf ontwikkelingen uitsluiten;
- mogelijkheden zoeken.

Daarvoor dragen in eerste instantie de initiatiefnemers de verantwoordelijkheid. De provincie voert een beperkte regie op wonen en werken in het buitengebied, namelijk door:

- kwalitatieve proceskaders aan te geven om te komen tot locatiekeuzes;
- ondersteuning te bieden in de vorm van kennis, begeleiding en inspiratie;
- daarbij geldt voor een initiatief in het buitengebied dat het 'nieuwe rood' in het buitengebied een kwaliteitsverbetering moet zijn in het gebied.

Een kwaliteitsverbetering wil zeggen dat er sprake is van sloop en of hergebruik van vrijkomende bebouwing (functieverandering) of ontwikkeling van nieuwe natuur. De rood-rood en rood-groenverhoudingen van de nieuwe situatie ten opzichte van de oude situatie bepalen de aanvaardbaarheid. Specifiek in de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone geldt de bijdrage die aan de gewenste natuurontwikkeling geleverd wordt.

Voor nieuwe stedelijke functies in het buitengebied geldt dat deze afgewogen worden in het licht van de Ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Ook bij nieuwe landgoederen en functieverandering. Hiermee krijgen functies een plek die in principe ook in bestaande steden en dorpen gelokaliseerd kunnen worden. In deze gevallen zal de behoefte (Gelderse ladder) aangetoond moeten worden. Bijvoorbeeld de behoefte aan 'landelijk wonen'. Dit betekent dat onderbouwd wordt waarom de woningen niet in de bestaande steden en dorpen gebouwd worden.

De Gelderse regio's kregen met het Streekplan 2005 de mogelijkheid voor een regionale invulling van het beleidskader voor functieverandering van agrarische gebouwen. Deze invulling werd door het college van Gedeputeerde Staten geaccordeerd. De provincie kiest voor een andere rol. Zij vraagt geen apart beleidskader om door de provincie vast te stellen, maar juicht toe dat hierover beleid en afspraken in regionaal verband zijn gemaakt of verder worden gemaakt. De provincie draagt graag bij aan de evaluatie van dit beleid.

Aanpak

Het voortouw ligt bij gemeenten. Gemeenten hebben hun beleid op regionaal niveau afgestemd.

Voor een zorgvuldige en transparante motivering moet de werkwijze van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik in Gelderland centraal staan. Ook in relatie tot de bevindingen uit de PlanMER over de Gelderse ladder zal de provincie dit nader met partners invullen.

De provincie verkent in 2014 en 2015 met partners de mogelijkheden die de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik biedt voor een zorgvuldige locatiekeuze in Gelderland. Ook in relatie tot de hoofdstuk 4 Mooi Gelderland in een gebied en de ambitie die de provincie heeft om mogelijke keuzes in een gebiedenatlas en met kwaliteitateliers in beeld te brengen. In de Verdieping 4.1.4 Kwaliteitsateliers vindt u meer informatie hierover.

Rol

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- begeleiding, gebiedenatlas en kwaliteitsteam
- monitoring

3.1.3.3 Wonen in de Achterhoek

Aanpak

De Achterhoekse gemeenteraden hebben de Regionale woonvisie Achterhoek 2010-2020 vastgesteld. In de eerste evaluatie van deze woonvisie zijn aanbevelingen en actiepunten geformuleerd waarmee gemeenten, corporaties en de provincie de komende jaren (verder) aan de slag gaan. Een daarvan is het toevoegen van nog 5.900 woningen in de periode 2010-2025 (oude doelstelling was 5.900 woningen in de periode 2010-2020).

Met het aanvullend maken van kernenfoto's wil de regio Achterhoek een beeld van de huidige situatie in elke hoofdkern

(21 stuks) en de ontwikkeling daarin in een periode van tien jaar verkrijgen. De kernenfoto's en de analyse daarvan en discussies daarover leveren belangrijke bouwstenen op voor (verdere inkleuring van) de Regionale Woonagenda van de Achterhoek.

In de Regionale Woonagenda agenderen alle (relevante) partijen in een regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen. De provincie is een van de partijen. Het traject kent in de Achterhoek uitdagingen zoals:

- faseverschillen tussen gemeenten;
- de verhouding lokaal versus regionaal;
- de aansluiting op de agenda 2020;
- het betrekken van de drie O's (ondernemers, organisaties en overheden).

Beperkte aantallen nieuwe woningen moeten inspelen op de toekomstige vraag. Meer flexibiliteit (onder meer flexibel bouwen) is nodig voor het gebruik van woningen door verschillende doelgroepen. Het aanpassen van bestaande woningen wordt belangrijker.

De provincie maakt op regionale schaal afspraken met ten minste gemeenten en woningcorporaties over de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten. In de Verdieping 3.2.4 Programmering wonen vindt u meer informatie hierover.

Om ook in de toekomst te kunnen zorgen dat het woningaanbod aansluit op de (kwalitatieve) vraag, neemt de betekenis van herstructurering toe. Omdat de nieuwbouw in de Achterhoek qua omvang relatief beperkt is, is het extra van belang om bij de locatiekeuze de kansen en mogelijkheden in de bestaande voorraad en in het bestaand vastgoed (functieverandering) mee te wegen.

Voor zover van toepassing zullen de afspraken betrekking hebben op:

a. welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?
b. hoe om te gaan met eventuele overcapaciteit van nieuwbouwplannen?

In de Achterhoek zijn de gevolgen van de demografische ontwikkelingen goed merkbaar. De regio heeft bij het Rijk de status van 'anticipeerregio'. Bevolkingsgroei vindt nog mondjesmaat plaats. In de meeste gemeenten is al sprake van bevolkingsdaling (krimp). Er is nog beperkt vraag naar groei van de woningvoorraad, hoofdzakelijk vanwege de afname van het gemiddeld aantal personen per huishouden.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. De gewenste nieuwbouw zou moeten worden verdeeld op basis van waar in de regio de vraag zich voordoet. En tot op zekere hoogte waar woningen nodig zijn voor gewenste functieverandering.

Het inzicht groeit dat, om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden, op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen

3.1.3.4 Wonen in FoodValley

Aanpak

In de FoodValley hebben provincie en partners de ambitie om een aantrekkelijke en duurzame leefomgeving te bieden om mensen blijvend te binden aan de regio. De regio heeft de ambitie om een mondiale speler op Foodgebied te worden en kenniswerkers van elders bereid te vinden om zich hier te vestigen.

De regio heeft een sterke en gezonde woningmarkt. De komende vijftien jaar is er nog een sterke demografische groei. Er is bovendien sprake van verdergaande huishoudensverdunning. De economische en demografische ontwikkelingen vragen wel om onderlinge afstemming. Het regionaal woningmarktonderzoek wijst uit dat de regio FoodValley niet één samenhangende woningmarkt is. Tussen Ede, Veenendaal en Barneveld is sprake van uitwisseling van woningzoekenden die een samenhangende benadering wenselijk maakt. In het noorden is een overloopfunctie vanuit Amersfoort te zien. Afstemming van woningaantallen is gewenst om mis match van vraag en aanbod en ongewenste concurrentie te voorkomen.

De regio signaleert dat alle gemeenten te maken krijgen met de gevolgen van vergrijzing en wil hiermee rekening houden binnen het beperkte woningbouwprogramma. Onder andere door het bouwen van levensloopbestendige woningen. Dit is belangrijk, maar nog belangrijker is dat de regio komt tot een gezamenlijk woonbeleid waarin ook het bestaande woningaanbod wordt betrokken.

De kansen en mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed zouden eerst in kaart moeten worden gebracht. In het woonbeleid zal het in de toekomst steeds vaker gaan om aanpassing en kwaliteitsverbetering van het bestaande woningaanbod. De betekenis van groei van de woningvoorraad via nieuwbouw neemt af. Ook de vraag naar tijdelijke en beperkte woonruimte (spoedzoekers, gebroken gezinnen, arbeidsmigranten), waarvoor nu vaak recreatiewoningen oneigenlijk gebruikt worden, moet hierbij worden betrokken.

De samenwerking in de regio begint steeds meer vorm te krijgen. Tot het samenwerkingsverband FoodValley behoren naast de vijf Gelderse gemeenten ook drie Utrechtse gemeenten. In de regio FoodValley is een Regionale Woonagenda in ontwikkeling. In de Regionale Woonagenda agenderen partijen in de regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen. De provincie is een van de partijen. De mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt is een belangrijk bespreekpunt.

De provincie maakt op regionale schaal afspraken met gemeenten en Woningcorporaties over de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten. In de Verdieping 3.2.4 Programmering wonen vindt u meer informatie hierover.

Een onderdeel van het maken van de afspraken is:

- welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?
- het ontstaan van overcapaciteit van (harde of zachte) nieuwbouwplannen voorkomen. In de Verdieping 3.2.6 Periodieke heroverweging bouwplannen vindt u meer informatie.

Tot circa 2030 is het in de regio FoodValley niet noodzakelijk om plannen te schrappen maar voor de periode tot 2020 is er overcapaciteit. Faseren en doseren van plannen op basis van een toets op kwaliteit en afzetbaarheid is gewenst. De gemeenten hebben afgesproken dat ze dat proces eerst op gemeentelijk niveau ingaan samen met de betrokken marktpartijen en corporaties.

In samenwerking met de partijen betrokken bij de vastgoedmonitor ontwikkelt de regio een regionale projectenmonitor. Aan de hand daarvan bespreken zij de stand van zaken op de woningmarkt. Verder werken de gemeenten en corporaties samen in het project Woonbewust dat gericht is op het geschikt maken van de bestaande woningvoorraad. Dit betekent onder meer bewoners bewust maken van wat er nodig is om zo lang mogelijk prettig, veilig en zelfstandig te blijven wonen in de eigen woning.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. Het inzicht groeit dat op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit is nodig om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden. Het vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen

3.1.3.5 Wonen in Noord-Veluwe

Aanpak

In de Regionale Woonagenda agenderen partijen in een regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij doen. De provincie is een van de partijen. De gemeenten in de Noord-Veluwe hebben in 2011 een Regionale Woonagenda opgesteld. Als belangrijke doelgroep van beleid zijn genoemd:

- ouderen;
- mensen met een zorgindicatie;
- jongeren;
- arbeidsmigranten;
- middeninkomens.

Tevens komen aan de orde de thema's:

- wonen en zorg;
- aanpassing van de bestaande voorraad;
- leefbaarheid.

De woonagenda is een afsprakenkader van gemeenten en corporaties. De provincie streeft er met haar partners naar dat dit wordt uitgebreid tot een samenwerkingsverband met meer partners, waaronder marktpartijen.

Het opstellen van de Regionale Woonvisie is een stap in deze richting. De woonvisie wordt opgesteld in opdracht van gemeenten en corporaties met input van andere (markt)partijen. De regio maakt bij het opstellen van de woonvisie gebruik van de gegevens van het Woon Onderzoek Nederland (WoON2012).

Het beschikken over kennis van de regionale woningmarkt is van groot belang voor een goed beleid. De meeste partijen beschikken over een deel van de informatie. Het opzetten van een regionale monitoring kan toegevoegde waarde hebben. Deze kan bijvoorbeeld informatie bevatten op kern- of buurtniveau over te koop aangeboden woningen, prijsontwikkeling en de wachttijd voor huurwoningen. Wellicht kan het opzetten van een regionale monitor met de partners in de regio worden besproken in het kader van de Regionale Woonagenda.

De aanwezigheid in de regio van arbeidsmigranten biedt voordelen voor werkgevers en voor de lokale en regionale economie. Het levert soms ook knelpunten op wat betreft:

- overnachtingsfaciliteiten en huisvesting;
- openbare orde;
- veiligheid;
- medische voorzieningen;
- welzijn;
- leerplicht voor eventueel meegekomen kinderen.

Uitgangspunt voor werkgevers, gemeenten en corporaties zou moeten zijn dat er voldoende reguliere verblijfsmogelijkheden zijn voor deze mensen en voor overige spoedzoekers. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt in:

- eenvoudige overnachtingsfaciliteiten voor kortverblijvers;
- kamers;
- kleine wooneenheden;
- gedeelde woningen voor hen die langer blijven;
- zelfstandige (huur)woningen voor hen die, al dan niet met hun gezin, kiezen voor een langer durend of zelfs permanent verblijf.

Illegale verblijfssituaties moeten zoveel mogelijk worden tegengegaan. Samenwerking en afstemming tussen gemeenten, corporaties en (grotere) werkgevers in een gebied ligt hierbij voor de hand. Het is bij uitstek een thema dat kan worden opgepakt in het kader van de Regionale Woonagenda. De provincie gaat graag in gesprek met betrokken partijen om samen na te gaan hoe knelpunten kunnen worden verholpen. Als de kwantitatieve afspraken aantoonbaar een belemmerende factor zijn, wil de provincie ook daarover het gesprek aangaan. Er wordt onder meer gesproken

over experimenteerruimte en pilotprojecten, bijvoorbeeld rond tijdelijke bestemmingen. Kansen en mogelijkheden in bestaand vastgoed (functieverandering) kunnen aan bod komen.

De provincie maakt op regionale schaal afspraken met ten minste gemeenten en woningcorporaties over de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten. In de Verdieping 3.2.4 Programmering wonen vindt u meer informatie.

In de regio is geen sprake van een overcapaciteit aan harde bestemmingsplannen. Wel is er een overmaat aan zachte plannen. In de Verdieping 3.2.6 Periodieke heroverweging bouwplannen vindt u meer informatie hierover.

Een onderdeel van het maken van de afspraken is:

- welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?
- hoe om te gaan met de overcapaciteit van zachte nieuwbouwplannen?
- het ontstaan van overcapaciteit aan harde bestemmingsplannen voorkomen.

Een binnenregionale woonprogrammering wordt beter wanneer andere (markt)partijen worden betrokken naast gemeenten en corporaties. Het bespreken van de haalbaarheid (verkoopbaarheid) en de behoefte aan de geplande woningen, zowel in de zachte als in de harde plannen, is voor al deze partijen waardevol. Wellicht is de Regionale Woonvisie een geschikte aanleiding om deze gesprekken te starten.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. Het inzicht groeit dat op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit is nodig om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen.

3.1.3.6 Wonen in Rivierenland

Aanpak

In de Regionale Woonagenda agenderen partijen in een regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen.

In Rivierenland zijn gemeenten en corporaties in 2013 met elkaar in gesprek gegaan over de handreiking die door de samenwerkende corporaties was opgesteld. In dat gesprek is onder meer 'wonen en zorg' aangewezen als prioriteit.

'Wonen en zorg' vormt een urgente opgave, mede vanwege de decentralisatie. Op regionaal niveau pakken partijen dit op. Daarnaast zijn gemeenten gestart met het monitoren van de woningmarkt. Goed inzicht in de ontwikkelingen op de regionale woningmarkt is een vereiste om het gesprek te kunnen voeren over de juiste dingen, namelijk over het benutten van de kansen en mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad en over het toevoegen van de juiste woningen op de juiste plek op het juiste moment. Netwerken en het delen van inspiratie, kennis en goede voorbeelden zijn belangrijke elementen voor samenwerking tussen partijen. Dit krijgt steeds meer vorm in de regio.

De regio heeft op deze manier een start gemaakt met de Regionale Woonagenda. De provincie vindt het voor de hand liggen om bij de verschillende opgaven meer relevante partijen te betrekken. Gemeenten en corporaties willen bijvoorbeeld een regionale aanpak voor wonen en zorg vormgeven en daarbij zorgorganisaties betrekken. De provincie is daarbij een van de relevante partijen. De regio wil bovendien meer structuur brengen in de diverse overleggen om helder te maken waar en met wie de onderwerpen het beste op de agenda kunnen staan.

De aanwezigheid in de regio van arbeidsmigranten biedt voordelen voor werkgevers en voor de lokale en regionale economie. Het levert soms ook knelpunten op wat betreft:

- hun overnachtingsfaciliteiten en huisvesting;
- openbare orde;
- veiligheid;
- medische voorzieningen;
- welzijn;
- leerplicht voor eventueel meegekomen kinderen.

Uitgangspunt voor werkgevers, gemeenten en corporaties zou moeten zijn dat er voldoende reguliere verblijfsmogelijkheden zijn voor deze mensen en voor overige spoedzoekers. Daarbij kan uiteraard onderscheid worden gemaakt in:

- eenvoudige overnachtingsfaciliteiten voor kortverblijvers of in acute situaties;
- kamers;
- kleine wooneenheden;
- gedeelde woningen voor hen die langer blijven;
- zelfstandige (huur)woningen voor hen die, al dan niet met hun gezin, kiezen voor een jarenlang of zelfs permanent verblijf.

Kenmerkend voor Rivierenland is dat er gedurende de periode van fruitpluk een piek in het aantal in de regio werkzame arbeidsmigranten optreedt. Een deel van deze mensen wordt opgevangen op de bedrijven zelf. De regio heeft als beleid om vooral aandacht te besteden aan veiligheid en gezondheid en aan mogelijkheden voor tijdelijke bewoning door arbeidsmigranten op (agrarische) bedrijven in de regio.

Meer dan de seizoensplukkers zoeken langverblijvende arbeidsmigranten en spoedzoekers uit de regio zelf een plek op de regionale woningmarkt. Als de kwantitatieve afspraken aantoonbaar een belemmerende factor zijn, wil de provincie daarover het gesprek aangaan. Er wordt gesproken over experimenteerruimte en pilotprojecten, bijvoorbeeld rond tijdelijke bestemmingen.

Kansen en mogelijkheden in bestaand vastgoed (functieverandering) kunnen aan bod komen. Illegale verblijfssituaties moeten zoveel mogelijk voorkomen worden door het creëren van voldoende passende alternatieven. Samenwerking en afstemming tussen gemeenten, corporaties en (grotere) werkgevers in een gebied liggen dan voor de hand, juist in de Regionale Woonagenda.

De provincie maakt op regionale schaal afspraken over programmering met ten minste gemeenten en woningcorporaties over de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten. In de Verdieping 3.2.4 Programmering wonen vindt u meer informatie.

De gemeenten in de regio hebben geconstateerd dat ze gezamenlijk teveel bouwplannen hebben. Bij het maken van de afspraken over programmering komt onder meer aan de orde hoe partijen omgaan met de overcapaciteit aan nieuwbouwplannen. Gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn onmisbaar. De monitor is een goed ondersteunend instrument.

Een onderdeel van de te maken afspraken is:

- welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?
- hoe om te gaan met de overcapaciteit aan nieuwbouwplannen?
- het ontstaan van nieuwe overcapaciteit aan harde bestemmingsplannen voorkomen. In de Verdieping 3.2.6 Periodieke heroverweging bouwplannen vindt u meer informatie hierover.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. Het inzicht groeit dat op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en afgestemd met de regio. Dit is nodig om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

In Rivierenland verdient afstemming en samenwerking op subregionaal niveau de voorkeur boven afstemming op het niveau van de regio. Dit omdat er aanzienlijke verschillen zijn tussen gebieden in de regio. Wanneer partijen het er over eens zijn dat bepaalde opgaven op subregionaal niveau aangepakt moeten worden, dan heeft dat ook de voorkeur van de provincie.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze

- reactieve aanwijzing
- financiële middelen

3.1.3.7 Wonen in Arnhem Nijmegen City Region

Aanpak

In de Regionale Woonagenda agenderen partijen in een regio de regionale opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen. De provincie is een van de partijen. De Stadsregio heeft met de provincie afgesproken dat er in 2014 bestuurlijk vastgestelde subregionale programma's zijn. Op basis van het Woon Onderzoek Nederland (WoON 2012), een actuele huishoudensprognose en de actuele verstedelijkingsvisie. Om te komen tot deze subregionale programma's heeft de stadsregio een 'Monitor bestaande voorraad' opgesteld, een regionale woningmarktanalyse en een verhuisbewegingenanalyse. Zo geeft de regio invulling aan het uitgangspunt dat de bestaande woningvoorraad en de bestaande situatie op de regionale woningmarkt centraal staat.

Aan de hand van deze documenten zijn woningmarktbijeenkomsten gehouden. Naast gemeenten en corporaties hebben onder meer ontwikkelaars, makelaars en banken deelgenomen. Tijdens deze bijeenkomsten zijn onderzoeksresultaten getoetst en de regionale opgaven verkend. Er ligt nu een agenda met de regionale opgaven op de woningmarkt. Deze agenda kan gezien worden als de aanzet voor een Regionale Woonagenda. Belangrijke thema's zijn:

- versterken van samenhang tussen wonen, kennisinstellingen, mobiliteit en economie;
- onderling concurrerende nieuwbouwplannen;
- kansrijke segmenten als commerciële huur of kansrijke locaties in centrumgebieden;
- overcapaciteit aan nieuwbouwplannen in bepaalde segmenten en woonmilieus,
- de bestaande voorraad en strategisch voorraadbeheer;
- wonen en zorg;
- werken met scenario's.

Partijen vinden het van belang dat overheden, marktpartijen en andere relevante partijen op de regionale woningmarkt actief betrokken zijn bij de aanpak van belangrijke opgaven in de regio via (het proces van) de Regionale Woonagenda. Samenwerking heeft een grote meerwaarde bij:

- het verhelpen van knelpunten in de bestaande woningvoorraad;
- het terugdringen van overcapaciteit aan plannen;
- het zoeken naar de meest geschikte locaties voor nieuwbouw;
- het bestrijden van leegstand.

De provincie wil de komende jaren op regionale schaal afspraken maken met ten minste gemeenten en woningcorporaties over de woningvoorraad op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt vastgesteld door Gedeputeerde Staten. In de Verdieping 3.2.4 Programmering wonen vindt u meer informatie.

Een onderdeel van het maken van de afspraken in de Stadsregio is:

- welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?;
- voorkomen dat nieuwe overcapaciteit ontstaat;
- hoe om te gaan met de overcapaciteit van nieuwbouwplannen?;
- afstemming en fasering om ongewenste concurrentie te voorkomen tussen plannen, in dezelfde gemeente of tussen verschillende gemeenten.

Dit sluit goed aan bij de bestaande afspraken met de provincie, bij het proces dat in de Stadsregio al in gang is gezet en bij de regionale opgaven die tijdens de woningmarktbijeenkomsten door de diverse partijen naar voren zijn gebracht.

Begin 2013 is de Stadsregio gestart met een pilot om ervaring op te doen met een nieuwe manier van programmeren. De huidige praktijk wordt door een aantal partijen als te theoretisch en rekenkundig ervaren. In de pilot streeft de regio ernaar om voor het 'middengebied' woningbouwprogramma's, die elkaar beïnvloeden, af te stemmen op de vraag van de consumenten nu en in de toekomst. Het 'middengebied' bestaat uit de gemeenten Nijmegen, Arnhem, Lingewaard en Overbetuwe.

Naast gemeenten en corporaties zijn ook andere partijen betrokken, zoals ontwikkelaars en banken. De pilot resulteert in een analyse (o.m. een verhuisbewegingenanalyse) en een programmering. Het brengt beleidsacties voor de korte termijn in beeld. Behalve in het middengebied zijn de resultaten van de pilot mogelijk toepasbaar in de andere (sub) regio's.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. Het inzicht groeit dat op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit is nodig om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen

3.1.3.8 Wonen in de Stedendriehoek

Aanpak

De regio Stedendriehoek heeft het idee van de Regionale Woonagenda voortvarend opgepakt. In de Regionale Woonagenda agenderen partijen in een regio de opgaven op het gebied van wonen. Zij maken afspraken over wat zij hieraan gaan doen. De provincie is een van de partijen.

De regio Stedendriehoek werkt langs twee hoofdsporen:

1. Afstemming in de programmering met monitoring en prognose-actualisatie

Gemeenten met overcapaciteit aan harde plannen zijn bezig om die terug te brengen. De regio Stedendriehoek zet experimenteel in op 'adaptief programmeren' van de regionale woningbouw. Bij deze manier van programmeren blijven de gezamenlijke afspraken tussen gemeenten, corporaties en de provincie over de (juridisch) harde capaciteit in stand. Als referentiekader geldt daarbij de indicatieve opgave van het Kwalitatief Woonprogramma (KWP) 3. Er is in de regio afgesproken dat er ruimte is voor aanpassing (adaptie) van prioriteiten. Bijvoorbeeld vanwege nieuwe initiatieven of verschuiving van prioriteiten aan de hand van actuele inzichten.

De provincie vindt het van belang dat gemeenten met overcapaciteit de overcapaciteit terugdringen, maar realiseert zich dat dit een zware opgave is. Zij wil de betreffende gemeenten ondersteunen en gelegenheid geven om het terugdringen van overcapaciteit zodanig uit te voeren dat de (financiële) schade beperkt blijft. In overleg over de binnenregionale programmering kunnen keuzes worden gemaakt en maatwerkoplossingen worden afgesproken.

Een onderdeel van het maken van de afspraken is:

- welke kansen zijn er in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed en hoe kunnen deze worden benut?;
- hoe om te gaan met de overcapaciteit van nieuwbouwplannen?;
- het ontstaan van nieuwe overcapaciteit moet worden voorkomen.

De prognose-actualisatie is in 2013 gestart en zal leiden tot afspraken over netto toe te voegen woningen in de regio, zoals verwoord in het Regionaal Programma Wonen. Het beeld van de regio is dat in de periode na 2019 de behoefte aan woningtoevoeging behoorlijk zal afnemen en het vraagt nogal wat inspanning van alle partijen op de woningmarkt om hier op een goede manier op in te spelen. De provincie wil op regionale schaal afspraken maken over woningtoevoeging met ten minste gemeenten en woningcorporaties op basis van een recente huishoudensprognose (Primos). De kwantitatieve regionale opgave wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld.

De regio ziet het belang in van een regionale monitoring. Een goed inzicht in de ontwikkelingen op de regionale woningmarkt is een vereiste om met partners het gesprek te kunnen voeren over:

- het benutten van kansen en mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad;
- het toevoegen van de juiste woningen op de juiste plek op het juiste moment.

Netwerken en het delen van inspiratie en kennis zijn belangrijke voorwaarden voor het ontwikkelen van een goede aanpak.

Ten slotte speelt in toenemende mate het thema wonen en zorg. Vooral het scheiden van wonen en zorg in relatie tot de programmering is voor de regio een belangrijk onderwerp. Dat geldt ook voor de nieuwe taken die op gemeenten afkomen, of al afgekomen zijn, waar twijfel bestaat of de budgetten toereikend zijn.

2. Vernieuwing van marktstrategieën, aan de hand van kennisverdieping

In het kader van het traject 'Re-inventing the Stedendriehoek (2012)' hebben de gemeenten in de regio een bestuurlijk akkoord gesloten waarin ze de belangrijkste onderwerpen binnen de Stedendriehoek hebben geformuleerd. Dit heeft geleid tot een aantal uitgangspunten en opgaven:

- strategie: andere rollen, anders sturen;
- visie: vestigingsklimaat centraal;
- innovatie: krachtig maken;
- sociaal kapitaal: beter benutten;
- blijven werken aan bereikbaarheid;
- leefomgeving met kwaliteit versterken.

In samenspraak met de bouwsociëteit in de Stedendriehoek is gestart met een 'Tafel' over het thema Woonklimaat met overheden, corporaties, hoger onderwijs en marktpartijen. Doel is een verdieping van het inzicht in de kwantitatieve en kwalitatieve woningmarkt. De regio wil dit doen door de marktrelaties nader te analyseren, onder andere door een verhuisbewegingenonderzoek. Het is een uitdaging voor de regio om bij het in kaart brengen en werken aan de regionale opgaven alle relevante partijen op de regionale woningmarkt te betrekken.

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn op de woningmarkt onmisbaar: de gemeente stelt bestemmingsplannen vast, maakt afspraken met corporaties en andere partijen en koopt eventueel grond. Het inzicht groeit dat op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit is nodig om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad;
- sloop met vervangende nieuwbouw;
- verdunning;
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw;
- het benutten van mogelijkheden in de bestaande voorraad;
- functieverandering.

Instrumenten

- Regionale Woonagenda
- kwantitatieve opgave wonen
- kennis
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- financiële middelen

3.1.4 Werken

De provincie en haar partners streven samen naar behoud en verdere economische ontwikkeling van Gelderland tot een krachtige, duurzame, innovatieve en internationaal concurrerende regio. Een regio die passende werkgelegenheid biedt voor iedereen die wil en kan werken. De opgaven die zij hierbij zien, zijn:

- een gezonde economie die de mensen in Gelderland een behoorlijk inkomen biedt;
- arbeidsparticipatie van de Gelderse beroepsbevolking optimaliseren;
- bereikbaar werk voor iedereen.

Ambitie en rol van de provincie
De provincie streeft naar het behoud van kansrijke bestaande bedrijven en werkgelegenheid om de concurrentiepositie van Gelderland te versterken. Een optimaal vestigingsklimaat is het doel, waarbij bedrijven zich kunnen ontwikkelen en kunnen zorgen voor werkgelegenheid. De provincie gaat uit van de kracht van ondernemers en ondernemingen. De provincie zet zich maximaal in om kansrijke bedrijven te faciliteren. De provincie gaat op zoek naar de economische dynamiek en ondersteunt de economische kracht van Gelderse bedrijven.

De provincie bevordert de ontwikkeling van het midden en kleinbedrijf in de economisch stuwende (top)sectoren, waaronder:

- AgroFood (inclusief primaire land- en tuinbouw);
- LifeSciences & Health;
- Maakindustrie;
- Logistiek;
- Toerisme en recreatie.

In deze sectoren willen provincie en partners excelleren, met name omdat deze zich hebben ontwikkeld tot sectoren met een internationale uitstraling.

Het uitgangspunt om veelbelovende bedrijven of bedrijfstakken te laten groeien en hun marktpositie te vergroten middels een innoverende aanpak, blijft ook van toepassing.

De provincie streeft naar zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudendheid bij het aanleggen van nieuwe bedrijventerreinen en veel aandacht voor het revitaliseren van bestaande terreinen. Als functieverandering, sloop of een andere invulling van ruimtes (voor kantoren) nodig is, dan is het goed hiervoor te kiezen in plaats van het bouwen van nieuwe kantoren. Kansen zijn er ook om beeldbepalende gebouwen niet te slopen, maar in te zetten voor hergebruik op een wijze die de kwaliteit van de omgeving verbetert.

Om discrepanties op de arbeidsmarkt te verminderen wil de provincie overlegstructuren bevorderen voor samenwerking tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Daarnaast wil zij ook investeren in kennisdeling, vakmanschap en ondernemersschap en in de ontwikkeling van nieuwe onderwijs- en arbeidsmarktconcepten.

Extra aandacht besteedt de provincie aan het bereikbaar houden en maken van werk- en stageplaatsen voor forensen, ook in plattelandsgemeenten.

3.1.4.1 Regionaal Programma Werklocaties

De provincie en haar partners streven samen naar aantrekkelijke werklocaties die bijdragen aan een duurzame ruimtelijke ontwikkeling en een goed vestigingsklimaat in Gelderland. Om regionale economische ontwikkelingen te faciliteren zijn voldoende voorraden werklocaties van de juiste kwaliteiten op de juiste locatie gewenst. Een belangrijk instrument om dit doel te bereiken is regionale programmering. Hiermee zorgen we ervoor dat het beschikbare aanbod aan werklocaties kwalitatief goed aansluit bij de marktvraag en de regionale economische ambities en kracht van het gebied. In goede afstemming met de regio zorgen we ervoor dat het aanbod beschikbaar is op de juiste locaties. Ook het aspect bereikbaarheid speelt hier mee. De uitgangspunten zijn zorgvuldig ruimtegebruik en de Ladder voor duurzame verstedelijking: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Alle Gelderse regio’s hebben ten tijde van de inwerkingtreding van deze Omgevingsvisie een door Gedeputeerde Staten vastgesteld Regionaal Programma Bedrijventerreinen (RPB). Gedeputeerde Staten hebben in 2014 voor de regio Arnhem Nijmegen een Regionaal Programma Detailhandel (RPD) vastgesteld. Enkele regio’s werken aan een Regionaal Programma Werklocaties (RPW). In een RPW kunnen naast afspraken over bedrijventerreinen ook afspraken over kantoren en/of perifere detailhandel worden gemaakt. De provincie kiest ervoor om voor elke regio een RPW verplicht te stellen. Alle regionale afspraken over werklocaties zijn hiermee gebundeld in één document. Tot er een nieuw RPW is blijven de afspraken die zijn gemaakt in het kader van het RPB en RPD gelden. Deze regionale afspraken moeten dan echter nog wel actueel zijn. Gedeputeerde Staten kunnen voor de regio’s die nu werken aan een RPW een termijn stellen waarbinnen het in voorbereiding genomen RPW moet worden afgerond.

In een RPW worden ten minste afspraken gemaakt over de programmering van bedrijventerreinen. Gedeputeerde Staten geven per regio aan of er ook afspraken gemaakt moeten worden over perifere detailhandel en/of kantoren.

Voordat hiertoe wordt overgegaan, treden Gedeputeerde Staten in overleg met de betreffende regio. De verantwoordelijkheid om afspraken te maken ligt bij de regio's. De provincie is als partner betrokken bij de uitwerking van de afspraken. Op het moment dat een meerderheid van de gemeenten de afspraken vaststelt, wordt het afsprakenkader voorgelegd aan Gedeputeerde Staten. Zij maken vervolgens de afweging of voldoende rekening is gehouden met de nadere eisen die Gedeputeerde Staten aan RPW's stellen (zie onder kopje nadere eisen). . Indien dit het geval is gaan Gedeputeerde Staten over tot vaststelling. Gedeputeerde Staten kunnen ook zelfstandig afspraken op en vaststellen als de regionale afspraken niet of niet tijdig tot stand komen, of als er in de regionale afspraken naar oordeel van Gedeputeerde Staten onvoldoende rekening is gehouden met de nadere eisen die aan de RPW's zijn gesteld. Alvorens Gedeputeerde Staten hiertoe overgaan, krijgen de regiogemeenten een redelijke termijn om te komen tot regionale afspraken of tot kwaliteitsverbetering van de regionale afspraken. Gedeputeerde Staten zullen deze bevoegdheid slechts in het uiterste geval inzetten. Denk hierbij aan een situatie dat een regio na een lange tijd van overleg niet tot een goed voorstel komt, er geen zicht is op verbetering en nieuwe ontwikkelingen hierdoor worden belemmerd. Ons streven is om in partnerschap te komen tot afspraken.

Het RPW is geen statisch document. Jaarlijks zal er bestuurlijk overleg met de Gelderse regio's worden gevoerd waarin de stand van zaken met betrekking tot de afspraken in het RPW worden geagendeerd. Daarbij speelt monitoring van de feitelijke ontwikkelingen (feitelijke uitgifte, het beschikbare aanbod en de vraag) een belangrijke rol. Afhankelijk van feitelijke ontwikkelingen worden de afspraken uit het RPW bijgesteld of aangescherpt. Als uitgangspunt geldt dat een RPW binnen 4 jaar na vaststelling moeten worden geactualiseerd. Ten behoeve van de flexibliteit is het in uitzonderlijke gevallen mogelijk om van een RPW af te wijken, vooruitlopend op de actualisatie van het afsprakenkader, onder de volgende voorwaarden:

• er wordt voldaan aan de eisen van de Ladder voor duurzame verstedelijking

• er heeft aantoonbare regionale afstemming plaatsgevonden;

• Gedeputeerde Staten stemmen in met de ontwikkeling

Nadere Eisen
In de Omgevingsverordening zijn nadere eisen geformuleerd aan RPW's. Bij de beoordeling van een RPW door Gedeputeerde Staten vormen deze onderdelen het uitgangspunt:

Het Regionaal Programma Werklocaties geeft inzicht in:

a. de bestaande voorraad en het huidige aanbod (kwantitatief en kwalitatief);
b. de toekomstige vraag (kwantitatief en kwalitatief, rekening houdend met trends);
c. de verhouding tussen vraag en aanbod.

Het Regionaal Programma Werklocaties bevat een visie op:

a. de gewenste ruimtelijk-economische ontwikkeling en regionale structuur van werklocaties;
b. het toekomstperspectief van werklocaties (kansarm/kansrijk).

Het Regionaal Programma Werklocaties bevat afspraken over:

a. het vitaal houden van de bestaande voorraad (herstructurering en revitalisering);
b. de aanpak van het overaanbod door middel van faseren of wegbestemmen van plannen;
c. de wijze van beoordeling en besluitvorming over nieuwe initiatieven voor uitbreiding of nieuwvestiging van bedrijven;
d. de wijze van regionale samenwerking;
e. de monitoring van de uitgiften (uitgiften en bestaande voorraad);
f. de actualisatie van het Regionaal Programma Werklocatie.

Deprogrammeren

Als in een regio sprake is van een overcapaciteit aan onherroepelijke bestemmingsplannen kan het nodig zijn om in het RPW afspraken te maken over deprogrammeren. De afspraken die worden gemaakt borgt de provincie in haar Verordening. Indien de desbetreffende gemeente na het verlopen van de termijn voor het creëren van voorzienbaarheid geen actie heeft ondernomen om de bestemming te wijzigen kan de provincie ingrijpen. De provincie kan desgewenst de (regio)gemeenten faciliteren met kennis over het schrappen van harde plancapaciteit. De provincie neemt echter geen grondposities over en compenseert gemeenten of andere partijen niet voor het verlies dat genomen moet worden.

3.1.4.2 Kantoren

De provincie en haar partners streven samen naar een gezonde ontwikkeling van de kantorenmarkt waarbij vraag en aanbod zowel kwantitatief als kwalitatief in evenwicht zijn. In de meeste stedelijke gebieden zijn genoeg kantorenlocaties. De kwaliteit van de bestaande voorraad sluit echter niet altijd aan bij de vraag. De opgave is:

- het concentreren van bovenregionale functies in stedelijke netwerken op multimodale, aantrekkelijke locaties;
- het versterken van kansrijke locaties (met name bij station Arnhem Centraal, station Apeldoorn, station Ede-Wageningen, station Nijmegen);
- het stimuleren en aanpassen van de bestaande voorraad (revitaliseren, herstructureren, transformeren of slopen). Het perspectief is afhankelijk van de toekomstwaarde van de locatie;
- het uitvoeren van het convenant 'actieprogramma kantorenleegstand' om overcapaciteit op de kantorenmarkt terug te dringen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil werken aan een gezonde ontwikkeling van de kantorenmarkt.

Aanpak

De provincie:

- onderzoekt de kwaliteiten van en vraag/aanbod naar kantoren;
- geeft per regio aan of er regionale afspraken over kantoren dienen te worden gemaakt in het Regionaal Programma Werklocaties. Dit zal in ieder geval gelden voor de regio's Arnhem-Nijmegen en FoodValley.
- staat nieuwbouwplannen voor zelfstandige kantoren vanaf 1.000 m² bvo alleen toe als er regionale afstemming heeft plaatsgevonden, tenzij:
    - er in de desbetreffende regio afspraken over kantoren zijn vastgelegd in het Regionaal Programma Werklocaties of
    - het kantoren met een duidelijk lokaal vestigingsgebied betreft, zoals een gemeentehuis
- toetst nieuwbouwplannen aan de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik;
- wil helpen plancapaciteit te reduceren en transformatie en vernieuwing van bestaande kantoorlocaties te stimuleren en ondersteunen.

Regionale afstemming betekent vroegtijdig in overleg treden met de belanghebbende gemeenten over het initiatief. Regionale afstemming betekent niet dat alle gemeenten het onderling eens moeten zijn. Wel moeten de belanghebbende gemeenten in de gelegenheid worden gesteld om een reactie (of standpunt) kenbaar te maken. Wij willen op de hoogte worden gebracht van de afzonderlijke standpunten. De reikwijdte van de regionale afstemming kan per initiatief verschillen. De afstemming moet passend zijn bij de aard en omvang en het verzorgingsgebied van het initiatief.

Voor meer uitleg over het Regionaal programma Werklocaties onderwerp zie 3.1.4.1 Regionaal Programma Werklocaties

Rolinvulling

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Voor een verdere toelichting bij dit onderwerp zie 3.3 Verdieping rond kantoren

3.1.4.3 Detailhandel

De provincie en haar partners streven samen naar een evenwichtige en toekomstbestendige detailhandel die bijdraagt aan vitale, aantrekkelijke steden en dorpen. Door trends als internetwinkelen, schaalvergroting en branchevervaging en door demografische ontwikkelingen verandert de winkelmarkt en neemt de vraag naar winkels aanzienlijk af. De ruimtevraag verandert mee. De bestaande centra in de (binnen-)steden en dorpen staan centraal. Om deze in de toekomst vitaal te houden streven de provincie en haar partners naar transformatie en vernieuwing van bestaande winkelgebieden. De provincie en haar partners willen overcapaciteit aan winkels terugdringen. Dit voorkomt leegstand en aantasting van de sociale en economische vitaliteit van winkelgebieden in dorpen en steden.

Ambitie en rol van de provincie

Evenwichtige regionale detailhandelsstructuur: versterken van kansrijke locaties

De provincie wil een evenwichtige ontwikkeling van de regionale detailhandelsstructuur die toekomstbestendig is. Hiervoor is op regionaal niveau evenwicht nodig tussen vraag en aanbod zodat overcapaciteit en leegstand voorkomen worden. Dit vraagt om heldere ruimtelijke keuzen gericht op het versterken van kansrijke locaties en het omvormen van kansarme locaties naar andere functies.

Transformatie en vernieuwing van bestaande winkelgebieden

De provincie zet in op transformatie en vernieuwing van bestaande winkelgebieden. Winkelgebieden met weinig toekomstwaarde, zoals een verouderde meubelboulevard, kleine buurtcentra of een aanloopstraat met veel leegstand, moeten worden omgevormd naar andere functies. Ook veel winkelcentra in dorpen en steden moeten worden vernieuwd en worden verkleind tot compacte winkelgebieden. Het gaat om een mix van vernieuwen, herstructureren, transformeren en sloop van bestaande winkelgebieden. De provincie stelt de bestaande voorraad voor detailhandel centraal.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Aanpak

Perifere detailhandelslocaties

De provincie houdt uit oogpunt van duurzaam ruimtegebruik de rem op plannen voor de uitbreiding van nieuwe grote perifere locaties en zet de verordening in om deze ontwikkeling tegen te houden. Op perifere locaties mag alleen detailhandel komen die moeilijk ruimtelijk inpasbaar is in binnensteden vanwege het volume van de goederen of vanwege veiligheidseisen. Op een beperkt aantal grote perifere locaties in de provincie wordt, onder voorwaarden ruimte geboden aan grootschalige detailhandel met een regionale verzorgingsfunctie. Het betreft hier overwegend bestaande locaties die al dan niet in ontwikkeling zijn, uitgebreid of geherstructureerd worden. Over de kwalitatieve voorwaarden waaronder ruimte wordt geboden dienen regionale afspraken gemaakt te worden. Daarbij gaat het om afspraken over: omvang, fasering, branche, profiel van de locatie en ruimtelijke kwaliteit. Daarbij is het van belang dat:

- partijen een zorgvuldige afweging maken met de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik als leidend principe;
- het proces ernaartoe transparant en duidelijk is;
- overheden en marktpartijen actief betrokken zijn bij het afwegingsproces.

In bijlage 2 van het Besluit ruimtelijke ontwikkeling (Bro) is een lijst opgenomen met zogenoemde kruimelgevallen. Voor deze kruimelgevallen geldt de reguliere in plaats van de uitgebreide procedure. Het wijzigen van een functie van een bestaand pand binnen de bebouwde kom kan zo vrij eenvoudig mogelijk worden gemaakt. Naast het wijzigen van de functie van het pand, is ook uitbreiding mogelijk. Dit heeft tot ongewenst gevolg dat supermarkten en andere vormen van detailhandel die gewenst en ruimtelijk inpasbaar zijn in winkelcentra zich - in strijd met het provinciaal beleid – daarbuiten kunnen vestigen op perifere locaties. Om dit te voorkomen is in de Verordening bepaald dat de bepaling over verschillende vormen van detailhandel op perifere detailhandelslocaties ook op de kruimelgevallen van toepassing is.

Regionale afstemming

De provincie geeft per regio aan of er regionale afspraken over perifere detailhandel dienen te worden gemaakt in het Regionaal Programma Werklocaties. Op dit moment geldt dit in ieder geval voor de regio Arnhem-Nijmegen. De provincie gaat met de overige regio's het gesprek aan over het vastleggen van regionale afspraken in het RPW. Ons streven is dat afspraken over perifere detailhandel in elke regio onderdeel uitmaken van het RPW. De verantwoordelijkheid voor het maken van regionale afspraken ligt in eerste instantie bij de regio's. De provincie is als partner betrokken bij de uitwerking van de afspraken.

Als er voor een regio geen regionale afspraken dienen te worden gemaakt, kunnen in een bestemmingsplan detailhandelsvoorzieningen met een bovenlokale functie en een bruto vloeroppervlak van meer dan 1500 m² uitsluitend worden toegestaan indien hierover regionale afstemming heeft plaatsgevonden.

Voor meer uitleg over het Regionaal programma Werklocaties zie 3.1.4.1 Regionaal Programma Werklocaties

E-commerce en afhaalpunten

De e-commerce wordt steeds belangijker en is volop in ontwikkeling. Het doet zich op verscheidene manieren voor. Er zijn bijvoorbeeld tussenvormen van e-commerce en fysieke winkels. E-commerce heeft gevolgen voor ruimtelijke ordening en voor logistiek en vervoer. De provincie wil samen met partners de komende tijd meedenken over hoe hiermee omgegaan kan worden.

Als uitgangspunt voor het beleid geldt dat internetwinkels en afhaalpunten, indien deze ruimtelijk inpasbaar zijn, een plek moeten krijgen in bestaande binnenstedelijke winkelgebieden. In veel gevallen zijn dit nu internetafhaalpunten in een fysieke winkel. Afhaalpunten dragen bij aan bezoekersstromen in winkelgebieden en het voorkomen van leegstand en versterken zo de vitaliteit van winkelgebieden. Indien bij internetafhaalpunten sprake is van uitstalling van goederen ter verkoop, het verkopen en/of leveren van goederen aan consumenten, dan beschouwt de provincie dit als detailhandel.

Transformatie en vernieuwing van bestaande winkelgebieden

- De provincie stimuleert en ondersteunt de vernieuwing en transformatie van winkelgebieden om leegstand en verpaupering te voorkomen;
- Aanpak leegstand: prikkels en instrumenten gericht op eigenaren en stimuleren van functieverandering en tijdelijke bestemmingen;
- Pilot kernwinkelgebieden in krimpgebieden (Achterhoek), inhoudelijke en juridische ondersteuning, verplaatsing van winkels, functieverandering winkels.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- pilots
- begeleiding
- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing

Voor een verdere toelichting bij dit onderwerp zie 3.4 Verdieping detailhandel

3.1.4.4 Bedrijventerreinen

De provincie en haar partners streven samen naar aantrekkelijke werklocaties die bijdragen aan een duurzame ruimtelijke ontwikkeling en een goed vestigingsklimaat in Gelderland. Om regionale economische ontwikkelingen te faciliteren zijn voldoende voorraden bedrijventerreinen van de juiste kwaliteiten op de juiste locatie gewenst. Zij zien de volgende opgaven:

- vraag en aanbod van bedrijventerreinen kwantitatief en kwalitatief op elkaar afstemmen;
- een zorgvuldige ruimtelijke afweging van nieuwe en bestaande locaties die aansluit bij de behoefte van bedrijven;
- een duurzame inrichting van bedrijventerreinen die courant is en die bijdraagt aan een circulaire economie, waar nodig door tijdige revitalisering of herstructurering;
- bereikbaarheid afstemmen op de behoefte van de gebruikers.

Ambitie en rol van de provincie

Aantrekkelijke werklocaties zijn een randvoorwaarde voor de economische ontwikkeling van bedrijven in Gelderland. Een bedrijf moet immers kunnen ondernemen op een goede plek. De overheid faciliteert daarbij. Als provincie zorgen we er, samen met de Gelderse gemeenten, voor dat het juiste bedrijf zich op de juiste plek kan vestigen en zich, binnen de kaders van wet- en regelgeving, kan ontwikkelen. Met een ondernemersgerichte benadering willen we met bedrijven vooruit denken en proberen we knelpunten actief weg te nemen.

Uitgangspunt is een zorgvuldige omgang met de schaarse ruimte en de kwaliteit van het landschap. Bestaande locaties willen we optimaal benutten voordat er nieuwe terreinen ontwikkeld worden. De ondernemersgerichte benadering bij herstructurering helpt hierbij. We willen ‘verrommeling’ door bedrijventerreinen in het landschap en langs snelwegen voorkomen.

Aanpak

Om onze beleidsdoelen te realiseren werken we via een drietal actielijnen.

1. Rode loper aanpak
   Samen met bedrijven en ondernemers willen we vooruitdenken bij hun locatiekeuze of uitbreidingswens. In goede afstemming met desbetreffende gemeente(n) willen we vroegtijdig aan tafel om eventuele knelpunten te signaleren en weg te nemen. Dit betekent ook snel duidelijkheid geven over wat wel en wat niet op een bepaalde locatie mogelijk is. Op deze manier willen we ervoor zorgen dat economische ontwikkeling kan plaatsvinden vanuit het principe van een goede ruimtelijke ordening.
2. Regionale programmering
   De provincie en haar partners stellen voor elke regio een Regionaal Programma Werklocaties op (RPW). Hierin worden afspraken vastgelegd over voorraden bedrijventerreinen, kantoren en/of perifere detailhandelslocaties. Hiermee zorgen we ervoor dat het beschikbare aanbod aan werklocaties kwalitatief goed aansluit bij de marktvraag en de regionale economische ambities en kracht van het gebied. In goede afstemming met de regio zorgen we ervoor dat het aanbod beschikbaar is op de juiste locaties. Ook het aspect bereikbaarheid speelt hier mee. De uitgangspunten zijn zorgvuldig ruimtegebruik en de Ladder voor duurzame verstedelijking: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.
3. Investeren
   Als provincie dragen we niet financieel bij aan het oplossen van tekorten in de grondexploitaties. Wel zijn we bereid om te investeren in die projecten die helpen om concrete knelpunten van (een collectief van) bedrijven op te lossen, een aantoonbare economische meerwaarde hebben en aansluiten bij onze economische doelstelling. Hierbij hanteren wij drie uitgangspunten:
   1. De ondernemer staat centraal. We proberen concrete knelpunten die het functioneren van ondernemers belemmeren weg te nemen;
   2. We werken in partnerschap. Publieke en private investeringen versterken elkaar. De gemeentelijke overheid heeft primair de verantwoordelijkheid voor de openbare ruimte, eigenaren/gebruikers zijn verantwoordelijk voor de private ruimte. Gezamenlijk zijn ze verantwoordelijk voor duurzaam beheer en onderhoud van hun terrein om de kwaliteit naar de toekomst te waarborgen;
   3. Door gerichte inzet van ons instrumentarium stimuleren we het gebruik van bestaande bedrijventerreinen. Waar mogelijk werken we met een revolverende inzet van middelen. Via het Fonds Herstructurering Bedrijventerreinen Gelderland (FHBG) dat ondergebracht is bij Topfonds Gelderland kan via leningen en/of participaties het laatste zetje worden gegeven aan herontwikkeling op private terreinen. Voor het oplossen van concrete knelpunten van ondernemers in de openbare ruimte is subsidie beschikbaar. Op basis van de verkenning inzet revolverende middelen bij Steengoed Benutten verkennen we onder andere of verbreding van FHBG naar andere type werklocaties aan de orde is.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

Voor een verdere toelichting bij dit onderwerp zie 3.5 Verdieping bedrijventerreinen

3.1.4.4.1 Voor elk bedrijf een goede vestigingsplek

Het beschikbare aanbod aan bedrijventerreinen moet kwalitatief aansluiten bij de marktvraag en de regionale en economische ambities en kracht van het gebied. Bedrijven stellen verschillende eisen aan een locatie wat betreft bereikbaarheid, uitstraling, fysieke ruimte en milieugebruiksruimte. Wij willen eraan bijdragen dat er voor elk segment voldoende aanbod is in Gelderland. Dit betekent onder andere dat er voldoende kavels moeten zijn voor grootschalige logistiek, watergebonden bedrijven en bedrijven voor de hogere milieucategorie. Dit laatste is nodig zodat er ruimte is voor industrie en recycling van grondstoffen. Ook willen we dat er voldoende ruimte is voor bedrijven die lokaal gebonden zijn aan een specifieke kern of locatie. We spreken bewust over ‘voldoende’ omdat een overaanbod van terreinen ruimtelijk en economisch niet gewenst is.

Om deze ruimte te kunnen bieden is segmentering van het aanbod aan terreinen van belang. Dit vereist inzicht in de behoefte van en interactie tussen bedrijven. We hanteren hiervoor de volgende uitgangspunten:

- Bedrijven die grootschalig zijn en/of milieuhinder of veel verkeersbewegingen veroorzaken moeten ruimtelijk goed gezoneerd of ingepast worden. Veelal betekent dit functiescheiding (op bijvoorbeeld regionale terreinen, industrieterreinen, logistieke terreinen);
- Bedrijven die gemengd kunnen worden met andere functies kunnen een plek krijgen in stedelijke gebieden met gemengde milieus buiten bedrijventerreinen of op bedrijventerreinen waar dit passend is (denk aan binnensteden, gemengde werklocaties);
- Een bedrijf moet qua aard, schaal en functie passen bij de productiestructuur, de werkgelegenheidsstructuur en de omvang van de kern waar het terrein gelegen is.

We onderscheiden de volgende typen bedrijventerreinen.

- Regionale bedrijventerreinen
- Lokale bedrijventerreinen
- Specifieke terreinen

3.1.4.4.2 Regionale bedrijventerreinen

Regionale terreinen zijn aangewezen en ingericht voor de opvang van grotere en zwaardere bedrijven (wat betreft milieuhindercategorie) die op hoogwaardige bereikbaarheid zijn aangewezen. Het gaat om bedrijven met een kavel groter dan 0,5 hectare waarvan vestiging op een lokaal bedrijventerrein niet gewenst is. De provincie vindt het van belang dat dit type bedrijvigheid zich in elke Gelderse regio duurzaam kan vestigen op zo'n hoogwaardig terrein, waarbij met name voldoende ruimte voor bedrijven uit categorie 4 en 5 wordt gewaarborgd.

Waar nodig zetten wij de Prioritaire Projectenlijst PAS in, als instrument om ontwikkelruimte te borgen voor de vestiging van nieuwe milieubelastende bedrijven op regionale bedrijventerreinen. Het gaat hierbij om bedrijventerreinen met vestigingsmogelijkheden in de milieucategorie 4/5 en/of mogelijkheden t.b.v. grootschalige logistiek met een groot aantal vervoersbewegingen.

3.1.4.4.3 Lokale bedrijventerreinen

Een lokaal bedrijventerrein is in principe bedoeld voor kleinschalige bedrijven met een lokale functie en een lage milieucategorie. De provincie vindt het van belang dat stedelijke uitbreidingen (waaronder werklocaties) passen bij of aansluiten op het reeds aanwezige bebouwde gebied.

Daarnaast vindt de provincie het belangrijk dat de aard en schaal van nieuw te vestigen bedrijven, voorzieningen en instellingen en dergelijke passen bij of een goede aanvulling zijn op het bestaande productiemilieu, de werkgelegenheidsstructuur en de omvang van de nabij liggende woonkern.
Voor lokale bedrijventerreinen geldt in beginsel een maximale kavelgrootte van 0,5 hectare voor nieuwe bedrijfsvestigingen. Hiervan kan worden afgeweken indien er sprake is van een aan de betreffende gemeente, kern of locatie gebonden bedrijf waarbij de bedrijfsvoering een ruimere kavelgrootte noodzakelijk maakt.

Bij lokale bedrijventerreinen is er spanning tussen de lokale binding van een bedrijf en de schaalgrootte. Bedrijven starten vaak kleinschalig, maar groeien steeds verder door, waarbij omliggende kavels worden aangekocht. Dit hoeft nog geen probleem te vormen, zo lang de locatie een goede ruimtelijke inpassing (schaal, milieuhinder, verkeer) mogelijk maakt die past bij de omvang en aard van de betreffende kern en er voldoende ruimte beschikbaar blijft voor de vestiging van nieuwe lokale bedrijven. Als deze aspecten in het gedrang komen, is verplaatsing naar een regionaal bedrijventerrein het uitgangspunt.

3.1.4.4.4 Specifieke terreinen

Naast de reguliere regionale en lokale bedrijventerreinen, zijn er in de loop der jaren steeds meer specifieke vormen van bedrijventerreinen en werklocaties ontstaan die een specifieke vestingingsplek bieden voor bepaalde bedrijven. Hieronder benoemen wij de typen waarover een specifieke beleidsuitspraak geldt.

Campussen

In onze filosofie zijn er in Gelderland maar een beperkt aantal campussen. Voor ons is een campus een fysieke locatie met hoogwaardige vestigingsmogelijkheden, gedeelde faciliteiten en een actieve open innovatie omgeving waar startende en gevestigde bedrijven elkaar ontmoeten en inspireren. Er is sprake van tenminste één inspirerende en gerenommeerde kennisdrager. Deze kennisdrager bepaalt in belangrijke mate de thematische profilering van de campus. Vanuit de verschillende onderdelen van het provinciale economische beleid dragen we bij aan de doorontwikkeling van de campussen NTC/Heijendaal, de Wageningen Campus en IPKW. In de gebiedsopgaven worden deze campussen in Arnhem-Nijmegen en Food Valley expliciet benoemd en ondersteund.

Agroproductieparken

De provincie ziet een agroproductiepark als een gerichte ruimtelijke clustering van (agro)productiefuncties. Het eerste doel is het bundelen van hoogdynamische agrarische functies. Het tweede doel van de clustering is om transportbewegingen te verminderen, reststromen beter te benutten (materie en energie), ruimtegebruik te intensiveren, de landschappelijke inpassing van bedrijven te verbeteren en de ketensamenwerking te versterken op het punt van kennis en economie. Aan dergelijke agrarische ketens kunnen ook biovergistingsinstallaties worden gekoppeld.

Gemengde terreinen en werklandschappen

Naast monofunctionele bedrijventerreinen zijn er steeds vaker mengvormen tussen lichte vormen van bedrijvigheid en andere functies. Vaak gaat het om bedrijventerreinen in combinatie met maatschappelijke voorzieningen of woningen. Een specifieke vorm zijn werklandschappen waar de relatie wordt gelegd tussen de werkfunctie en de directe omgeving en landschap. Hiermee kunnen zachtere overgangen worden gerealiseerd naar het landschap. Uitgangspunt is dat bedrijventerreinen als geheel worden opgenomen in ons Integrale Bedrijventerreinen Informatie Systeem (IBIS). Als de gemengdheid van een terrein geen recht meer doet aan dit uitgangspunt, maken wij met de desbetreffende gemeente maatwerkafspraken over de opname in IBIS.

Locatiegebonden bedrijven

In ons beleid houden wij er rekening mee dat sommige bedrijven zijn gebonden aan een bepaalde specifieke locatie. Voorbeelden zijn watergebonden bedrijven, luchtvaartgebonden bedrijven en steenfabrieken. Ook kan er sprake zijn van locatiegebondenheid indien verplaatsing van het bedrijf geen reële optie meer is. Als de omgevingskwaliteiten het mogelijk maken willen wij onder voorwaarden meewerken aan uitbreiding. In die gevallen waar het gaat om locaties waar de vestiging van reguliere bedrijvigheid niet wenselijk is, is een planologische maatbestemming ons uitgangspunt.

Kadegebonden bedrijventerreinen

De provincie streeft ernaar dat er voldoende kadegebonden bedrijventerreinen zijn en blijven, en dat deze bedrijventerreinen bereikbaar blijven via een betrouwbaar vaarwegennetwerk. De provincie streeft naar een goed multimodaal vervoersnetwerk en een economisch gezonde en sterke logistieke sector met een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Goederenvervoer over water speelt hierbij een belangrijke rol. Voldoende overslagcapaciteit tussen de modaliteiten en goede aansluitingen op aanpalende infrastructuur en bedrijventerreinen zijn hierbij essentieel. Op bedrijventerreinen die door vaarwater worden ontsloten, moeten kavels die direct aan het water liggen, in beginsel beschikbaar blijven voor watergebonden bedrijvigheid.

3.1.4.4.5 Nieuwvestiging en uitbreiding

3.1.4.4.5.1 Nieuwvestiging en uitbreiding van bedrijventerreinen

Nieuwvestiging en uitbreiding van bedrijventerreinen is alleen mogelijk indien dit past binnen een door de regio en GS overeengekomen Regionaal Programma Werklocaties (RPW). Om flexibiliteit in te bouwen is een uitzondering onder de volgende voorwaarden echter mogelijk:

- er wordt voldaan aan de eisen van de Ladder voor duurzame verstedelijking;
- er heeft aantoonbaar regionale afstemming plaatsgevonden; en
- Gedeputeerde Staten stemmen in met de ontwikkeling.

Het betreffende bedrijventerrein dient bij de eerstvolgende actualisatie in het Regionaal Programma Werklocaties te worden opgenomen.

Wij onderscheiden hierbij twee situaties van nieuwvestiging en uitbreiding van bedrijventerreinen:

1. Een bedrijf wil uitbreiden op een bedrijventerrein buiten de contouren
2. Een bedrijf zoekt een nieuwe locatie op een bedrijventerein

Voor beide situaties hanteren wij een denklijn die voor ons als uitgangspunt dient voor het maken van afspraken in de RPW’s en bij de beoordeling van initiatieven.

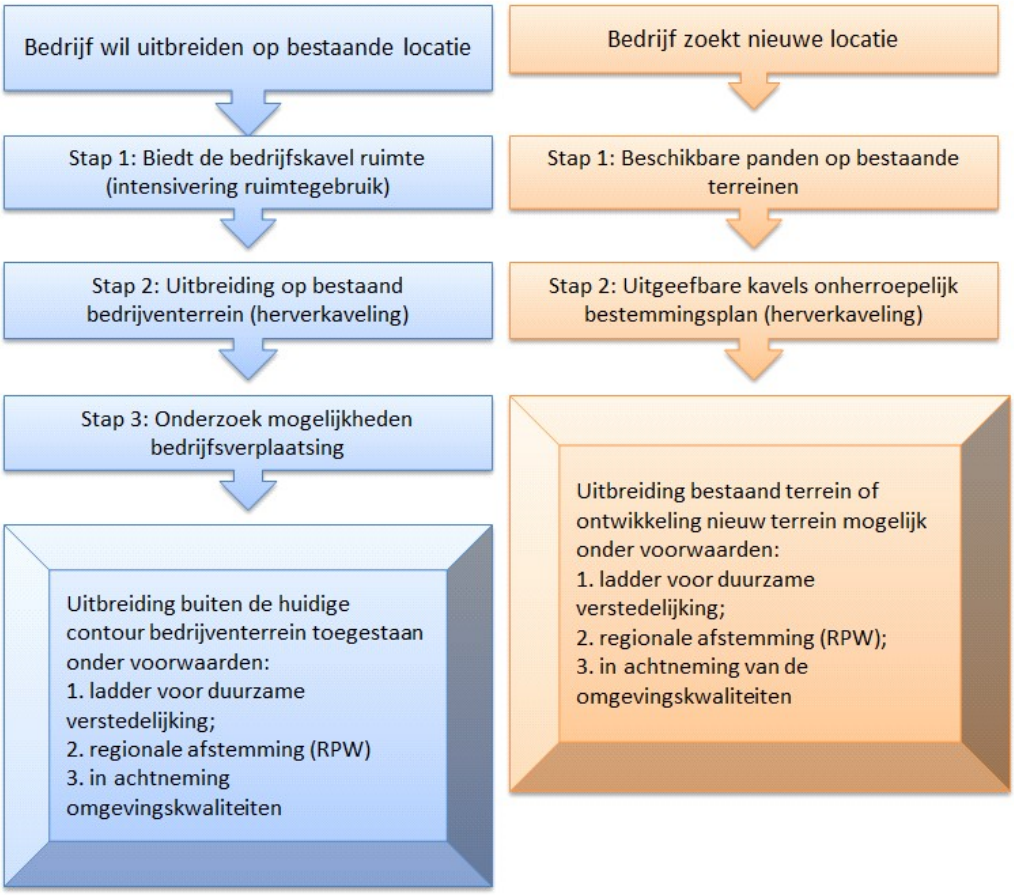

Bedrijf wil uitbreiden op bestaande locatie op een bedrijventerrein

Startpunt is het verkennen van mogelijkheden op de huidige bedrijfskavel door intensivering van het ruimtegebruik. Denk aan meervoudig ruimtegebruik en slimmer inrichten van de locatie. Biedt dit geen mogelijkheden, dan kan gekeken worden naar uitbreiding op het bestaande bedrijventerrein. Zijn er andere kavels beschikbaar of beschikbaar te maken, bijvoorbeeld door middel van stedelijke kavelruil? Is dit geen optie dan zal onderzocht moeten worden of verplaatsing van het bedrijf naar een ander bedrijventerrein reëel is. Mocht dit niet het geval zijn dan is uitbreiding van de huidige contour van het bedrijventerrein, en hiermee het toevoegen van nieuwe bestemmingsplancapaciteit, onder voorwaarden mogelijk. Allereerst dient er een goede ladderonderbouwing te zijn. Ten tweede moet de ontwikkeling regionaal worden afgestemd en passen binnen de afspraken van het RPW of voldoen aan de voorwaarden van de flexibiliteitsbepaling. Tot slot moeten de omgevingskwaliteiten, zoals verwoord in de Omgevingsvisie en – verordening, de uitbreiding mogelijk maken.

Bedrijf zoekt een nieuwe locatie

Als een bedrijf een nieuwe locatie zoekt, is de eerste optie het vastgoed op bestaande terreinen. Worden er geschikte panden aangeboden of zijn deze redelijkerwijs geschikt te maken? Biedt de bestaande voorraad geen mogelijkheden, dan moet er gekeken worden naar de uitgeefbare kavels op bedrijventerreinen met een onherroepelijk bestemmingsplan. Kijk daarbij ook of kavels eventueel geschikt te maken zijn door aanpassing van de verkaveling of aanpassing van de segmentering. Uiteraard moet dit wel passen binnen de regionale programmeringsafspraken. Is ook dit geen reële optie, dan is uitbreiding van een bestaand terrein of ontwikkeling van een nieuw terrein onder voorwaarden mogelijk. Allereerst dient er een goede Ladderonderbouwing te zijn. Ten tweede moet de ontwikkeling regionaal worden afgestemd en passen binnen de afspraken van het RPW of voldoen aan de voorwaarden van de flexibiliteitsbepaling. Tot slot moeten de omgevingskwaliteiten, zoals verwoord in de Omgevingsvisie en – verordening,

de uitbreiding mogelijk maken.

3.1.4.4.5.2 Nieuwvestiging en uitbreiding van solitaire bedrijvigheid in buitengebied

Nieuwvestiging

Wij willen dat bedrijven die volgens de huidige planologische inzichten op een bedrijventerrein thuishoren zich daar ook vestigen. Nieuwe bebouwing voor deze bedrijven in het buitengebied zou leiden tot ongewenste verstedelijkingsdruk en verdichting van het buitengebied met als gevolg aantasting van de landschappelijke kwaliteit, openheid en verrommeling. Nieuwvestiging in het buitengebied is voor bedrijven die volgens de huidige planologische inzichten op een bedrijventerrein thuishoren dan ook uitgesloten in ons beleid. Agrarisch verwante bedrijven of bedrijven die aan het buitengebied gebonden zijn komen normaliter niet voor op een bedrijventerrein waardoor deze bedrijven niet onder deze regeling vallen. Het verbod voor nieuwvestiging geldt niet als er sprake is van functieverandering of als de ontwikkeling past in de afspraken die in het kader van het RPW zijn gemaakt over solitaire bedrijvigheid. In paragraaf 3.1.3.2 leggen wij uit wat we onder functieverandering verstaan. Initiatieven die passen binnen het functieveranderingsbeleid dat gemeenten per regio hebben gesteld vallen in ieder geval onder functieverandering.

In alle Gelderse regio's is sprake van een grote hoeveelheid vrijkomende agrarische bebouwing. Het is onwenselijk om deze allen te transformeren tot kleinschalige niet-agrarische bedrijvigheid. Het is daarom van belang dat gemeenten en regio's een visie hebben op de relatie tussen de regionale programmering van bedrijventerreinen en de omgang met functieverandering naar werken op vrijkomende agrarische bouwpercelen.

Uitbreiding

Op dit moment zijn er al bedrijven gevestigd in het buitengebied die volgens de huidige planologische inzichten op een bedrijventerrein thuishoren. In sommige gevallen zijn bedrijven zover doorgegroeid dat dit hinder oplevert voor de omgeving. Deze bedrijven zijn vaak kleinschalig begonnen en steeds verder doorgegroeid.

Wij willen nieuwe probleemsituaties voorkomen. Als een solitair bedrijf dat in principe thuishoort op een bedrijventerrein wil uitbreiden in het buitengebied moet eerst gekeken worden of verplaatsing naar een bedrijventerrein in redelijkheid mogelijk is. Deze afweging ligt in eerste instantie bij gemeenten. Wij richten ons op grootschalige uitbreidingen die leiden tot een bedrijfsbebouwing van 1.000 m^2 of groter en waarbij de uitbreiding zelf minimaal 250 m^2 bedraagt. Als verplaatsing naar een bedrijventerrein in redelijkheid niet mogelijk is, dan is uitbreiding op de huidige locatie onder de volgende voorwaarden mogelijk:

- uitbreidingen moeten regionaal worden afgestemd;
- de omgevingskwaliteiten moeten de uitbreiding mogelijk maken;
- de uitbreiding moet landschappelijk goed worden ingepast;
- de uitbreiding wordt mogelijk gemaakt met een specifieke (maat)bestemming en geen algemene bedrijfsbestemming.

Wij achten verplaatsing naar een bedrijventerrein in redelijkheid bijvoorbeeld niet mogelijk als dit bedrijfseconomisch niet haalbaar is of als het bedrijf specifiek gebonden is aan de locatie. De reikwijdte van de regionale afstemming kan per initiatief verschillen. Het gaat om afstemming passend bij aard en omvang en het verzorgingsgebied van de uitbreiding.

3.1.4.4.6 Eigenstandige kantoren op bedrijventerreinen

Aanpak

Eigenstandige kantoorvestiging is in principe niet mogelijk op monofunctionele bedrijventerreinen. Reden hiervoor is

dat kantoren goed zijn te combineren met andere functies en dus niet thuis horen op monofunctionele bedrijventerreinen. Mengbare vormen van bedrijvigheid, zoals kantoren, kunnen (weer) hun plaats vinden in het stedelijk gebied. Maar ook in werklandschappen waarin lichte vormen van bedrijvigheid goed samen kunnen gaan met andere functies.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- reactieve aanwijzing

3.1.4.5 Logistieke sector

De provincie en haar partners zien de logistieke sector en het goederenvervoer als een veelbelovende bedrijfstak binnen een concurrerende, innovatieve en duurzame Gelderse economie vanuit een (inter)nationaal perspectief. De opgave die zij zien zijn:

- stromen van grondstoffen en goederen optimaliseren;
- de strategische ligging van Gelderland benutten;
- stromen van goederen en grondstoffen afstemmen met stromen van mensen;
- stromen van goederen afstemmen op een 'digitale vermarkting'.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil de juiste voorwaarden scheppen, zodat de logistieke bedrijvigheid in Gelderland de ruimte krijgt om zich optimaal te ontwikkelen. Gelderland heeft een strategische ligging ten opzichte van de zeehavens in het Westen en het Europese achterland in het Oosten. Gelderland heeft een aantal belangrijke (Europese) vervoerassen zoals de A15, de Waal en de Betuweroute. Deze bieden kansen voor een sterke duurzame logistieke toekomst in Gelderland, zeker gezien de groeiprognoses van het goederenvervoer.

De provincie zet primair in op die regio's waar de kansen voor een sterk logistiek vestigingsklimaat het grootst zijn: de Stadsregio Arnhem Nijmegen en Rivierenland. In het bijzonder zet de provincie in op een goed toegerust multimodaal vervoernetwerk door het ontwikkelen van de corridor tussen Rotterdam en het Europese achterland, het versterken van de waterinfrastructuur en het benutten van de Betuweroute ('Achterlandagenda').

Aanpak

- Voorzien in een goed toegerust multimodaal vervoersnetwerk;
- Logistiek als economische sector op duurzame wijze versterken;
- Samenwerking en kruisbestuivingen stimuleren tussen de vele partners in het Gelderse logistieke netwerk.

Rolopvatting

De provincie is:

- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- convenanten
- subsidies

3.1.4.6 TOP-sector Food

De provincie en haar partners willen samen innovatie in de topsector van de (Gelderse) economie rond 'Food' stimuleren. Zie ook de bijlage 8 kaart Topsector Food. Zij zien de volgende opgaven:

- innovatie van de Food-sector voor een gezonde economie en werkgelegenheid in Gelderland;
- aansluiting met het middelbaar en hoger beroepsonderwijs;
- Gelderland op de kaart zetten als internationaal wetenschappelijk centrum voor Food;
- horizontale en verticale ketenintegratie van product tot consument.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie zet in op een goed vestigingsklimaat, het stimuleren en faciliteren van innovatie voor (agro)food, onder meer door het versterken van samenwerking tussen onderzoekers, ondernemers en overheden, door financiële ondersteuning van projecten met een niet-rendabele top en door gerichte inzet van communicatiemiddelen over de mogelijkheden en kansen voor Food.

Het kristallisatiepunt van de agrofoodsector ligt in FoodValley met de Wageningen UR als belangrijkste motor. De uitstraling, het belang en de positie van deze sector overstijgen Gelderland en Nederland, en ze zijn belangrijk voor Noordeuropa - zowel op het gebied van innovatie en internationale positionering van deze sector in de economie als op het gebied van arbeidsmarkt en onderwijs.

Aanpak

- Zorgen voor uitvoering van het programma FoodValley Source of ambition and innovation dat door alle betrokken samenwerkende partners in 2013 is vastgesteld;
- Samen met het Rijk, de provincie Utrecht en de Regio FoodValley opvolging geven aan de uitkomsten van het MIRT-onderzoek over fysieke knelpunten en kansen rond FoodValley; hoe deze respectievelijk kunnen worden weggenomen en benut;
- Zorgen voor een gezamenlijk afgestemd en gedragen acquisitiebeleid voor de bedrijfsterreinen;
- Inzetten op een goede bereikbaarheid van FoodValley, de kennis-as Ede-Wageningen (inclusief de Wageningen Campus en het World Food Center Nederland) in het bijzonder.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- convenanten

3.1.4.7 TOP-sector Health

De provincie en haar partners willen samen de innovatie in de topsector van de (Gelderse) economie rond 'Health' stimuleren. Zie de bijlage 9 kaart Topsector Health. Zij zien de volgende opgaven:

- innovatie van de Health-sector voor een gezonde economie en werkgelegenheid in Gelderland;
- aansluiting maken met het midden- en kleinbedrijf;
- aansluiting maken met middelbaar en hoger beroepsonderwijs.

Ambitie en rol van de provincie
Rond de sector Health werkt de provincie in een samenwerkingsverband dat Gelderland overstijgt: de Red Med Tech Highway (een samenwerkingsverband van Twente, Nijmegen, Oss en Eindhoven). Hierbij is een van de doelen zorgen voor een goed vestigingsklimaat, door te investeren in ruimtelijke kwaliteit, doorontwikkeling van Novio Tech Campus en de relatie met de Radboud Campus, faciliteiten en incubators, acquisitie en de relatie met Oss.

Aanpak

Gelderland is initiatiefnemer en ontwikkelende partij voor het bouwen van de Novio Tech Campus voor Health, naast Heijendaal. De provincie werkt samen met andere partijen aan een business development-programma voor de Novio Tech Campus. Doel van de doorontwikkeling van het huidige bedrijventerrein is dat er unieke topkennis en topfaciliteiten komen die innovatieve ontwikkelingen mogelijk maken, gekoppeld aan de marktvraag.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- convenanten

3.1.4.8 Werken in de Achterhoek

Zie de kaart in bijlage 11 Bedrijventerreinen Achterhoek:

Regionale programmeringsafspraken

De provincie gaat uit van de regionale programmeringsafspraken over voorraden en soorten bedrijventerreinen die in 2011 zijn gemaakt. Deze afspraken zorgen voor voldoende kwaliteit en kwantiteit van bedrijventerreinen. Daarin staan onder meer afspraken over regionale bedrijventerreinen, intergemeentelijke terreinen en kadegebonden terreinen. Het uitgangspunt is zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Bedrijventerreinen agenda
De provincie gaat uit van de kracht van bedrijven en staat voor een ondernemersgerichte benadering. De provincie begeleidt initiatieven en plannen die de economische kracht en dynamiek vergroten en verbeteren. In elke regio identificeert de provincie waar deze kracht en dynamiek zich bevindt en waar deze wordt bekneld door ruimtelijke of milieuhygiënische vraagstukken. Samen met partners gaat de provincie op zoek naar oplossingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

3.1.4.9 Werken in FoodValley

Zie de kaart in bijlage 12 Bedrijventerreinen FoodValley:

Regionale programmeringsafspraken

De provincie gaat uit van de regionale programmeringsafspraken over voorraden en soorten bedrijventerreinen die in 2012 zijn gemaakt. Deze afspraken zorgen voor voldoende kwaliteit en kwantiteit van bedrijventerreinen. Daarin staan onder meer afspraken over regionale bedrijventerreinen, intergemeentelijke terreinen en kadegebonden terreinen. Het uitgangspunt is zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Bedrijventerreinen agenda
De provincie gaat uit van de kracht van bedrijven en staat voor een ondernemersgerichte benadering. De provincie begeleidt initiatieven en plannen die de economische kracht en dynamiek vergroten en verbeteren. In elke regio identificeert de provincie waar deze kracht en dynamiek zich bevindt en waar deze wordt bekneld door ruimtelijke of milieuhygiënische vraagstukken. Samen met partners gaat de provincie op zoek naar oplossingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

3.1.4.10 Werken in Noord Veluwe

Zie de kaart in bijlage 13 Bedrijventerreinen Noord-Veluwe:

Regionale programmeringsafspraken

De provincie gaat uit van de regionale programmeringsafspraken over voorraden en soorten bedrijventerreinen die in 2011 zijn gemaakt. Deze afspraken zorgen voor voldoende kwaliteit en kwantiteit van bedrijventerreinen. Daarin staan onder meer afspraken over regionale bedrijventerreinen, intergemeentelijke terreinen en kadegebonden terreinen. Het uitgangspunt is zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Bedrijventerreinen agenda
De provincie gaat uit van de kracht van bedrijven en staat voor een ondernemersgerichte benadering. De provincie begeleidt initiatieven en plannen die de economische kracht en dynamiek vergroten en verbeteren. In elke regio identificeert de provincie waar deze kracht en dynamiek zich bevindt en waar deze wordt bekneld door ruimtelijke of milieuhygiënische vraagstukken. Samen met partners gaat de provincie op zoek naar oplossingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

3.1.4.11 Werken in Rivierenland

Zie de kaart in bijlage 14 Bedrijventerreinen Rivierenland:

De beleidsvorming met de provincie in dit kader brengt ook bovenregionale vraagstukken met zich mee. Er is concurrentie met andere regio's in het streven naar vestiging van bedrijven van buiten de regio op Medel. Te sterke concurrentie met andere regio's kan ondermijnend zijn voor de gestelde ambities. Daarop is bovenregionale sturing noodzakelijk: het provinciaal vestigingsbeleid voor Rivierenland moet in overeenstemming zijn met de ambities van logistieke hotspots voor zowel de A15 als A2. Om te kunnen functioneren als logistieke hotspot is er behoefte aan een tweede containerterminal in Rivierenland zodra de maximale capaciteit op Medel bereikt wordt. Daarvoor zijn naast de locatie Biezenburg op het snijpunt van de Waal en het Amsterdam-Rijnkanaal nog twee mogelijke alternatieven in beeld: het terrein van de glasfabriek in Tiel en het terrein grenzend aan Medel (de 'Schele Hoek'). Deze drie potentiële locaties zullen onderling worden afgewogen. Bij de afweging tussen potentiële locaties geldt de voorkeursvolgorde volgens de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Daarbij is van belang om:

- onderscheid te maken tussen bedrijventerreinen met een lokale functie en bedrijventerreinen met een bovenlokale of bovenregionale functie;
- grotere bouwhoogten toe te staan op bedrijventerreinen zodat het beschikbare areaal intensiever kan worden benut;
- kansen te benutten voor regionale toegevoegde waarde, bijvoorbeeld door het overslaan van halffabricaten in de regio, die hier verder worden geassembleerd, verpakt of anderszins bewerkt alvorens ze verder worden getransporteerd;
- te investeren in personeel en scholing, zowel lager als hoger opgeleiden; in de regio liggen goede kansen om de relatie tussen onderwijs en logistiek te verbeteren, uit te bouwen en te intensiveren;
- de lobby voor capaciteitsverruiming van de A15-corridor te continueren en versterken.

Voor de Omgevingsvisie ligt de uitdaging in een goede afstemming tussen de ruimtelijke vertaling van het Regionaal Programma Bedrijventerreinen Rivierenland en de logistieke hotspot en de daaraan verbonden infrastructurele opgaven.

3.1.4.12 Werken in Arnhem Nijmegen City Region

Zie de kaart in bijlage 15 Bedrijventerreinen Arnhem Nijmegen City Region:

De regio Nijmegen is het kristallisatiepunt voor de topsector Health Valley. De topsector heeft uitstraling over heel Gelderland en aangrenzende regio's.

Regionale programmeringsafspraken

De provincie gaat uit van de meest actuele regionale programmeringsafspraken over voorraden en soorten bedrijventerreinen of werklocaties. Deze afspraken moeten zorgen voor voldoende kwaliteit en kwantiteit van bedrijventerreinen. Daarin staan onder meer afspraken over regionale bedrijventerreinen, intergemeentelijke terreinen en kadegebonden terreinen. Het uitgangspunt is zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Bedrijventerreinen agenda
De provincie gaat uit van de kracht van bedrijven en staat voor een ondernemersgerichte benadering. De provincie begeleidt initiatieven en plannen die de economische kracht en dynamiek vergroten en verbeteren. In elke regio identificeert de provincie waar deze kracht en dynamiek zich bevindt en waar deze wordt bekneld door ruimtelijke of milieuhygiënische vraagstukken. Samen met partners gaat de provincie op zoek naar oplossingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

3.1.4.13 Werken in de Stedendriehoek

Zie de kaart in bijlage 16 Bedrijventerreinen Stedendriehoek:

Regionale programmeringsafspraken

De provincie gaat uit van de regionale programmeringsafspraken over voorraden en soorten bedrijventerreinen. Deze zijn verwoord in het Regionaal Programma Bedrijventerreinen. Deze afspraken zorgen voor voldoende kwaliteit en kwantiteit van bedrijventerreinen. Daarin staan onder meer afspraken over regionale bedrijventerreinen, intergemeentelijke terreinen en kadegebonden terreinen. Het uitgangspunt is zorgvuldig ruimtegebruik: terughoudend zijn met het ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen.

Bedrijventerreinen agenda
De provincie gaat uit van de kracht van bedrijven en staat voor een ondernemersgerichte benadering. De provincie begeleidt initiatieven en plannen die de economische kracht en dynamiek vergroten en verbeteren. In elke regio identificeert de provincie waar deze kracht en dynamiek bevindt en waar deze wordt bekneld door ruimtelijke of

milieuhygiënische vraagstukken. Samen met partners gaat de provincie op zoek naar oplossingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- stimulering
- ondersteuning
- regionale afspraken

3.1.5 Demografische transitie

De provincie en haar partners willen samen optrekken om goed te anticiperen op de gevolgen van ontgroening, vergrijzing, bevolkingsdaling en afname van de beroepsbevolking. Hiervoor is maatwerk per regio nodig, in de wijken en de dorpen. Stad en land hebben elkaar nodig voor bereikbare en kwalitatief hoogwaardige voorzieningen. Stad en land bedienen elkaars behoeften. De opgaven die de provincie en haar partners zien, zijn:

- samen werken aan bewustwording door dialoog met mensen in krimpgebieden;
- focus aanbrengen op de gezamenlijke opgave;
- samen keuzes maken en investeren in oplossingen.

Een integrale aanpak en de daarbij behorende brede samenwerking met maatschappelijke dienstverleners is nodig. Mensen en ondernemers moeten hierin een actieve rol willen pakken. De inspanningen zijn gericht op het benutten van kansen die zich voordoen en creatief zijn in het maken van nieuwe arrangementen die aansluiten bij de lokale en regionale behoeften.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie gaat samen met haar partners het gesprek aan met burgers om te bespreken waar de demografische ontwikkelingen toe leiden en welke lastige keuzes moeten worden gemaakt. Met de Achterhoek zijn hierover afspraken gemaakt. Daarbij wordt ook over regiogrenzen heen gekeken, met name naar Duitsland, de Stadsregio Arnhem Nijmegen en de regio Twente. Door op deze manier te werken aan bewustwording en draagvlak zijn partners beter in staat hun eigen verantwoordelijkheid te nemen.

De provincie en haar partners maken een gezamenlijke uitvoeringsagenda. Partners sluiten met de inzet van hun instrumentarium aan bij de bevindingen uit de overeengekomen rondgang langs betrokkenen. Het gaat dan onder meer om de invulling van het woonprogramma, het regionaal programma bedrijventerreinen, basismobiliteit, het herstructureren van de detailhandel, het bestrijden van leegstand en het versterken van de kwaliteit van de leefomgeving en de leefbaarheid in krimpgebieden. De provincie wil de inzet van burgers en verenigingen met de beschikbare middelen ondersteunen. De provincie sluit met beleidsinspanningen en middelen voor economie, onderwijs en arbeidsmarkt, fysieke en digitale bereikbaarheid, burgerparticipatie en leefbaarheid aan bij het voorzieningennetwerk dat zo ontstaat.

Hoe de aanpak in andere regio's verloopt en wat dat oplevert, kan per regio verschillen. Dat is afhankelijk van de specifieke opgaven en waar een regio in het transitieproces staat.

Aanpak

Het vertrekpunt is een gedeelde ambitie, een gedeeld gevoel van urgentie en een actieve betrokkenheid van alle partners. De eerste stap is (het verbreden van) de bewustwording over de gevolgen van krimp. Daarna worden de gevolgen in kaart gebracht. De feiten en cijfers vormen de basis voor het maken van keuzes door de partijen. De provincie helpt in het voortraject deze keuzes te onderbouwen en acceptabel te maken. De provincie start dit proces in de Achterhoek en levert een aanpak op voor de komende jaren. Centraal in dit proces staan de omvang en kwalitatieve behoefte aan woningen en voorzieningen en versterking van de economische vitaliteit.

De provincie richt zich in eerste instantie op de Achterhoek waar de effecten van de krimp nu al merkbaar zijn. De kennis en ervaring die daar wordt opgedaan, wordt ingebracht in andere krimpgebieden in Gelderland.

Belangrijke besluiten die de provincie samen met haar partners in de regio's heeft genomen, zijn het actualiseren van de programmering van woningbouw en bedrijventerreinen. Daarnaast wordt gewerkt aan de invulling van de basismobiliteit, leefbaarheid, vrijetijdseconomie en andere relevante beleidsterreinen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- het Impulsplan wonen;
- de Regeling leefbaarheid en gemeenschapsvoorzieningen;
- de Regeling Ideeëngenerator krimp via de Subsidieregeling vitaal Gelderland voor ideeën die aantoonbaar bijdragen aan concrete oplossingen voor knelpunten die samenhangen met de gevolgen van bevolkingskrimp;
- Europese middelen;
- andere subsidieregelingen die te vinden zijn op de provinciale website.

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.6 Verdieping demografische transitie

3.2 Energietransitie

De provincie en haar partners streven naar een betrouwbare, betaalbare en hernieuwbare energievoorziening en naar energieneutraliteit in 2050. De gewenste omslag is:

- van gebruik van fossiele energie naar gebruik van hernieuwbare energie;
- met een zuinig gebruik van energie en grondstoffen; de kringloop sluiten;
- vastleggen van gebieden voor winturbines en grote zonneparken.

Dit doen ze vanuit de verantwoordelijkheid voor de leefomgeving, om minder afhankelijk te worden en om gebruik te maken van de economische mogelijkheden die dit biedt. Energietransitie biedt kansen voor nieuwe bedrijvigheid en innovatie.

Ambitie

We staan voor een enorme uitdaging, een energieneutraal Gelderland in 2050. Dat betekent dat er evenveel duurzame energie wordt opgewekt als wordt gebruikt. Forse inspanningen op het gebied van energiebesparing en hernieuwbare energieopwekking zijn noodzakelijk om deze ambitie te bereiken en om minder afhankelijk te zijn van kolen, olie en

gas. Alleen samen is het mogelijk om van deze noodzakelijke transitie een succes te maken. Gelderland is daarom trots op het proces van het Gelders Energie Akkoord (GEA). Het is mooi dat zoveel partijen samen de schouders onder de Gelderse Energietransitie willen zetten en dit heeft geleid tot een gezamenlijk uitvoeringsplan.

Tot 2020 houdt de provincie minimaal vast aan de Rijksdoelstelling van 1,5% energiebesparing per jaar en 14% aandeel hernieuwbare energie in 2020. In 2014 bedroeg het energiegebruik in Gelderland 202 Petajoule (PJ) en werd er voor 10 PJ aan hernieuwbare energie geproduceerd. Doelen voor het jaar 2020 liggen daarmee op 18 PJ besparing en 16 PJ extra hernieuwbare energieproductie (ten opzichte van 2014). Omdat de provincie vaak *niet* de eigenaar van de projecten noch de hoofdinvesteerder is, doen we dit in samenwerking met onze partners in het GEA.

De provincie richt zich daarbij op een aantal speerpunten, te weten vermindering van het energiegebruik, productie van hernieuwbare energie en innovatie. Bij het verminderen van het energieverbruik staan energiezuinig wonen (100.000 woningen) en energiezuinige bedrijven(terreinen) centraal. Bij hernieuwbare energie ligt de focus op wind en zon, en is ook energie uit biomassa en vergisting nodig. Bij innovatie tenslotte werken we aan een innovatieagenda die ertoe bijdraagt dat bedrijven, kennis-/onderwijsinstellingen en overheden meer inzetten op vernieuwing en versnelling. Dit moet leiden tot een verdere versterking van de Energie en Milieu Technologie-sector in Gelderland, en daarmee tot meer banen in deze sector.

Aanpak

De provincie stelt zich op als een eigentijdse overheid. Zij wil inwoners, bedrijven en organisaties ruimte bieden om de grote opgave voor elkaar te krijgen. Samen met de partners in GEA wil de provincie werken aan de benodigde versnelling. Door het mede initiëren van GEA-projecten, door het ondersteunen en mede vormgeven van kansrijke business cases en door het begeleiden van business cases naar uiteindelijke financiering, zodat kan worden overgegaan tot daadwerkelijke realisatie van projecten. De provincie pakt daarin verschillende rollen:

De provincie geeft ruimte: financiële ruimte (zoals fondsen, subsidieregelingen, procesmiddelen), fysieke ruimte (zoals in deze omgevingsvisie) en regelruimte (geen onnodige regels en duidelijke regels).

De provincie geeft het goede voorbeeld: de provincie werkt aan een energieneutrale eigen bedrijfsvoering en huisvesting en zet in haar inkoop- en aanbestedingsbeleid in op duurzaam inkopen en een duurzaam wegennet.

De provincie verbindt: de provincie is actief partner in netwerken en kan helpen met het organiseren van 'communities of practice' en kennisontwikkeling. De provincie ondersteunt en neemt deel aan het GEA-secretariaat. Als het partijen niet helemaal lukt om hun rol te pakken en het gaat om projecten van bovenlokaal belang, kan de provincie helpen en partnerschap organiseren. De provincie verbindt hier door het steunen van initiatieven, actieve communicatie en campagne voeren. Met de overheden voert de provincie gesprekken over onze rol. Ook neemt de provincie een rol in de afstemming met andere provincies en lobby richting Europees, nationaal en lokaal bestuur. Tot slot spreekt de provincie haar partners aan op hun rol.

De provincie geeft kaders en richting voor de locatie en vormgeving van:

- windenergie;
- biovergisting.
- grote zonneparken

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend

- verbindend

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.7 Verdieping energietransitie

3.2.1 Energiebesparing, innovaties en hernieuwbare energie

Aanpak

Energiebesparing

Energietransitie begint met energie besparen. Energiebesparing is de meest efficiënte manier om het gebruik van fossiele energie terug te dringen, zowel qua kosten als qua ruimtebeslag. Energie die wordt bespaard hoeft niet te worden opgewekt. De provincie zet 'vergunningverlening' en 'handhaving' in om het besparingspotentieel bij bedrijven te benutten.

Innovaties in de energie- en milieutechnologiesector (EMT)

EMT is een topsector in Gelderland met groeipotentie voor clean tech en biobased economy. Een sterke EMT-sector is belangrijk voor de toekomstige werkgelegenheid en draagt direct bij aan een snellere energietransitie. Daarom investeert de provincie in het organiserende vermogen van de EMT-sector.

Op dit moment ligt het economische zwaartepunt van de EMT-sector in de Stadsregio en in de Stedendriehoek. De Stadsregio heeft met bedrijven als Tennet, Alliander en DNV/KEMA en locaties Kleefsewaard, TPN West, Arnhems Buiten en Innofase Duiven een sterk energieprofiel. De Stedendriehoek onderscheidt zich op HR-warmte en heeft met de Ecofactorij een specifieke vestigingsplaats voor EMT-bedrijvigheid. Wageningen UR is met haar onderzoek en het ALGAE Parc onbetwist een topspeler in de biobased economy.

De provincie richt haar ondersteuning op kennisvalorisatie, innovatiebevordering, clustervorming, human capital en het creëren van unieke vestigingcondities voor EMT- en biobased activiteiten. Voorbeelden zijn de bioraffinagecampus in Renkum (Parenco) en de beoogde solar campus Kleefsewaard.

Innovaties rond biomassa

Het gebruik van biomassareststromen op een hoogwaardige manier draagt bij aan de biobased economy en aan de energietransitie. Het BION-cluster in Oost-Nederland is een samenwerkingsverband dat infrastructuur en innovaties in het verbruik van deze biomassareststromen bevordert. De provincie investeert hierin. De provincie juicht initiatieven als de Energiefabriek en Grondstoffenfabriek toe. Dit zijn samenwerkingsverbanden waarin bijvoorbeeld waterschappen, gemeenten, kennisinstellingen en bedrijven actief zijn. De samenwerking heeft als doel om stoffen uit (afval)water te winnen, terug te winnen en te hergebruiken.

In het stimuleren van innovaties bij biomassa heeft de provincie enkele aandachtspunten:

- het gebruik van biomassa mag niet concurreren met voedselproductie;
- restproducten uit landbouw en natuurbeheer moeten worden benut;
- het gebruik kan meerdere doelen dienen: naast productie ook bijdragen aan de doelen voor natuur en landschap;
- bij het gebruik van biomassa wordt de hoogste waarde in de biobased economy nagestreefd;
- aan de vestiging van de verschillende biovergistingsinstallaties worden in de verordening eisen gesteld.

Hernieuwbare energie

De provincie heeft als doelstelling om in 2050 energieneutraal te zijn. Om dit te bereiken is inzet op een brede mix van hernieuwbare energiebronnen noodzakelijk. De provincie stimuleert dan ook de opwekking van zonne-energie, windenergie, de productie van biogas en het gebruik van aard- en restwarmte. Voor windenergie is een specifieke

doelstelling van 230,5 megawatt voor de provincie Gelderland vastgelegd in een akkoord tussen IPO en het Rijk. In het akkoord is afgesproken dat locaties voor deze 230,5 megawatt ruimtelijk worden gereserveerd. Dit is gebeurd in 2014.

3.2.1.1 Energieopwekking en energieneutraliteit in de Achterhoek

Aanpak

In een regionaal proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven over hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt van de routekaarten is de ambitie die binnen de regio leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van warmte en energie uit biomassa.

Het proces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in de Achterhoek hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van warmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

In de regio Achterhoek is er een sterke ambitie om te komen tot een energieneutrale regio. Organisatiestructuren als AGEM en BION zijn samenwerkingsvormen om die energieneutraliteit te verwezenlijken. De regio loopt voorop in ontwikkelingen bij mest(co-)vergisting met bedrijven als Friesland Campina en Groot-Zevert. Ook herbergt de regio bij Azewijn de eerste grootschalige veldopstelling voor zonnepanelen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- procesbegeleiding
- investeringen
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.1.2 Energieopwekking en energieneutraliteit in FoodValley

Aanpak

In een regionaal 'routekaart'-proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven over hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt van de routekaarten is de ambitie die binnen de regio leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Het routekaartproces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in FoodValley hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van restwarmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

In FoodValley werkt de provincie met de Wageningen UR aan onderzoek en innovaties voor bevordering van de biobased economy. Met Ede werkt de provincie aan de benutting van laagwaardige warmte voor de verwarming van woningen, kassen en gebouwen. Dit warmteaanbod laat zich uitstekend verduurzamen via de inzet van aardwarmte (geothermie) of restwarmte uit bijvoorbeeld afvalverbrandingsinstallaties. Afstemming van warmtevraag en warmteaanbod in de ruimtelijke planning is daarbij de uitdaging.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- procesbegeleiding
- investeringen
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.1.3 Energieopwekking en energieneutraliteit in Noord-Veluwe

Aanpak

In een regionaal 'routekaart'-proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven over hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt van de routekaarten is de ambitie die binnen de regio leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Het routekaartproces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in Noord-Veluwe hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van warmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding
- investeringen

- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.1.4 Energieopwekking en energieneutraliteit in Rivierenland

Aanpak

In een regionaal 'routekaart'-proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven over hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt van de routekaarten is de ambitie die binnen de regio zelf leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Het routekaartproces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in Rivierenland hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding
- investeringen
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.1.5 Energieopwekking en energieneutraliteit in Arnhem Nijmegen City Region

Aanpak

In een regionaal proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven over hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt is de ambitie die binnen de regio zelf leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Het proces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in Arnhem Nijmegen City Region hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van aard- en restwarmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

In Arnhem Nijmegen City Region ziet de provincie een kans voor benutting van laagwaardige warmte voor de

verwarming van woningen, kassen en gebouwen. Het warmteaanbod laat zich uitstekend verduurzamen via de inzet van aardwarmte (geothermie) of restwarmte uit bijvoorbeeld afvalverbrandingsinstallaties. Afstemming van warmtevraag en warmteaanbod in de ruimtelijke planning is daarbij de uitdaging. Daarnaast biedt het sterke EMT-profiel van Arnhem Nijmegen City Region economische kansen in relatie met een adequaat en kwalitatief aanbod van EMT-vestigingslokaties, waaronder open innovatiecampussen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- procesbegeleiding
- investeringen
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.1.6 Energieopwekking en energieneutraliteit in de Stedendriehoek

Aanpak

In een regionaal 'routekaart' proces maakt de provincie afspraken met regio's, gemeenten, terreinbeherende organisaties en netwerkbedrijven hoe de ambities voor energietransitie per regio waar te maken. Uitgangspunt van de routekaarten is de ambitie die binnen de regio zelf leeft rond windenergie, zonne-energie, gebruik van warmte en energie uit biomassa.

Het routekaartproces resulteert in een overzicht van de locaties en ambities die de provincie en partijen in de Stedendriehoek hebben voor hernieuwbare energie: windenergie, zonne-energie, gebruik van warmte en energie uit biomassa.

Vanuit het GEA wordt gemonitord of de doelstellingen gehaald kunnen worden.

In de Stedendriehoek ziet de provincie een kans voor benutting van laagwaardige warmte voor de verwarming van woningen, kassen en gebouwen. Dit warmteaanbod laat zich uitstekend verduurzamen via de inzet van aardwarmte (geothermie) of restwarmte uit bijvoorbeeld afvalverbrandingsinstallaties. Afstemming van warmtevraag en warmteaanbod in de ruimtelijke planning is daarbij de uitdaging. Gebieden waar mogelijk kansen liggen zijn Apeldoorn, Zutphen en het Glastuinbouwcluster Voorst.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend

- verbindend

Instrumenten:

- procesbegeleiding
- investeringen
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling
- verordening
- inpassingsplan
- zienswijze

3.2.2 Windenergie

Om de afspraken met het Rijk over 6.000 megawatt windenergie op land in 2020 (zie 3.7 Verdieping energietransitie) uit te voeren, heeft de provincie Gelderland afgesproken dat 230,5 megawatt aan windenergie wordt opgesteld. De taak van de provincie is het aanwijzen van voldoende ruimte voor deze hoeveelheid windenergie (zie 3.7.11 Windenergie locaties en nieuwe locatie windenergie). Daarnaast is voor de periode na 2020 meer windenergie nodig om de doelstelling van energieneutraliteit te realiseren. De daadwerkelijke realisatie van windturbineparken is geen taak van de provincie. Draagvlak en participatie zijn mede sleutels voor realisatie (zie 3.7.5 Windenergie in totaal perspectief van hernieuwbare energie).

3.2.2.1 Vormgeving van windenergie in Gelderland

Het provinciale beleid voor windenergie is geformuleerd voor turbines die niet op gebouwen staan met een horizontale as en twee of drie bladen. Het beleid heeft betrekking op turbines van alle maten, tenzij anders aangegeven.

Windturbines kunnen gerealiseerd worden mits hun ontwerp als integrale ontwerpopgave wordt uitgewerkt, rekening houdend met de kenmerken van de plek. Dit betekent dat de ingreep kwaliteit moet toevoegen en de beleefbaarheid van het landschap moet vergroten. De kracht van een ruimtelijk ontwerp is dat de economische waarde van het initiatief en de maatschappelijke meerwaarde van een aantrekkelijk en beleefbaar Gelders landschap samen komen. Door met windturbines tegelijk te bouwen aan een betekenisvol landschap ontstaat meerwaarde. Dat komt ten goede aan het gebied waar de turbines zich visueel manifesteren en kan een breder draagvlak opleveren voor het initiatief.

Het combineren van windturbines met andere, intensieve functies in een gebied heeft de voorkeur van de provincie. Het kan de beleving van een gebied onderstrepen. Verschillende strategieën kunnen worden toegepast. Mogelijke combinaties zijn:

- combinatie met infrastructuur (wegen en railverbindingen);
- combinatie met regionale bedrijventerreinen;
- combinatie met intensiveringsgebieden glastuinbouw;
- combinatie met agrarische productielandschappen.

Ter voorkoming van visuele interferentie moeten windlocaties nabij bestaande windparken of windparken waarvoor de plannen al vastgesteld zijn, voldoen aan de volgende voorwaarden:

- de verschillende locaties worden in samenhang met elkaar ontworpen zodat een begrijpelijk en rustig ruimtelijk geheel wordt gecreëerd,
- visualisaties van de samenhang tussen de verschillende locaties moeten aantonen dat er geen sprake is van interferentie.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten (zie Verdieping, 3.7.10 Inzet instrumentarium windenergie**)**

- procesbegeleiding
- verordening
- zienswijze
- inpassingsplan

3.2.2.2 Windenergie: bestaand en in aanbouw

Dit zijn locaties waar al windturbines staan of in aanbouw zijn. Deze locaties zijn aangegeven op de themakaart voor Windenergie.

3.2.2.3 Windenergie locaties

Dit zijn locaties die de provincie ruimtelijk reserveert voor windenergie. Deze locaties kunnen worden beschouwd als aangewezen gronden waarvoor draagvlak is bij de betrokken gemeenteraden (uitgezonderd Zevenaar). Samen met de bestaande locaties en de locaties in aanbouw (3.2.2.2 Windenergie: bestaand en in aanbouw), is hiermee voldoende ruimte gereserveerd om de met het Rijk afgesproken doelstelling van minimaal 230,5 MW te realiseren.

De locaties zijn globaal aangeduid op de kaart Windenergie vanuit een weloverwogen zoekproces. Bij de nadere invulling van projecten is een afwijking van de aangeduide locaties mogelijk als tenminste een deel van de aangeduide locatie wordt benut en de extra benodigde ruimte ligt in een gebied waar windenergie conform provinciaal beleid mogelijk is (zie 3.2.2.5 Windenergie mogelijk).

Ter vervanging van de locatie Wageningen, waarvan in 2015 is gebleken dat hij niet realiseerbaar is, is een nieuwe locatie Zutphen/Lochem opgenomen. De gemeenten Zutphen en Lochem zijn positief over deze locatie. Deze locatie wordt opgenomen in de omgevingsvisie met het voorbehoud dat de locatie pas definitief wordt als de gemeenteraden een positief besluit hebben genomen over het haalbaarheids- en draagvlakonderzoek dat daarover in 2016 zal plaatsvinden.

Voor een toelichting op de milieueffecten wordt verwezen naar bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016).

Rolopvatting

De provincie is:

- ondernemend
- verbindend

Instrument

- inpassingsplan
- bestuurlijke afspraken
- omgevingsvergunning

3.2.2.4 Windenergie kansrijke locaties voor extra ontwikkeling

Deze locaties moeten worden gezien als locaties voor de langere termijn (Zie Verdieping 3.7.12 Kansrijke locaties voor extra ontwikkeling). Aan de ontwikkeling van deze locaties wordt in nauw overleg met de betrokken gemeenten gewerkt. Deze locaties kunnen van belang zijn voor de langere termijn doelstelling richting energieneutraliteit. Om ook deze doelstelling te behalen, zal extra inzet op windenergie waarschijnlijk nodig zijn.

Voor een nadere toelichting op de milieueffecten wordt verwezen naar Bijlage bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland en het daarin opgenomen MER.

Rolopvatting

De provincie is:

- ondernemend
- verbindend

Instrument

- bestuurlijke afspraken
- vooroverleg

3.2.2.5 Windenergie mogelijk

In deze gebieden ziet de provincie op voorhand geen belemmeringen voor de ontwikkeling van windenergie. In overleg met gemeenten kunnen in deze gebieden windenergielocaties worden vastgesteld die kunnen worden toegevoegd aan de Omgevingsvisie. Zie 3.2.2.3 Windenergie locaties.

Een overzicht van deze gebieden is opgenomen in Bijlage 50 Windenergie mogelijk. Voor deze gebieden gelden nadere voorwaarden indien deze gebieden vallen binnen de gebieden genoemd in paragraaf 3.2.2.7 Windenergie onder voorwaarden mogelijk en in paragraaf 3.7.13 Windenergie solitaire turbines van de Verdieping.

De windenergie aandachtsgebieden, zoals genoemd in paragraaf 3.2.2.9 Windenergie aandachtsgebied, zijn ook in het overzicht opgenomen aangezien windenergie in die gebieden ook mogelijk kan zijn.

3.2.2.6 Windenergie uitgesloten

In deze gebieden is plaatsing van windturbines niet toegestaan en zal de provincie niet meewerken aan ruimtelijke planvorming hiervoor. Het gaat hier om twee categorieën:

- windturbines uitgesloten vanwege provinciale doelen,
- windturbines uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen.

3.2.2.6.1 Windenergie uitgesloten vanwege provinciale doelen

De provincie staat de plaatsing van windturbines in deze gebieden niet toe en zal niet meewerken aan ruimtelijke planvorming hiervoor. Dit geldt voor delen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en voor de weidevogel- en rustgebieden voor winterganzen. Voor deze vogelsoorten geldt dat het behoud van open gebied essentieel is.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend

Instrument

- verordening

3.2.2.6.2 Windenergie uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen

In deze gebieden gelden wettelijke beperkingen. Het gaat om:

- hoogspanningsleidingen;
- bebouwde kommen, met uitzondering van bedrijventerreinen;
- laagvliegroutes;
- luchthavens en omliggende zone;
- buisleidingen;
- hoogspanningsleidingen;
- spoorwegen;
- rijkswegen.

De plaatsing van windturbines in deze gebieden is niet toegestaan. De provincie zal niet meewerken aan ruimtelijke planvorming hiervoor. In de Verdieping 3.7.7 Windturbines uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen worden deze wettelijke beperkingen nader toegelicht.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrument

- verordening

3.2.2.7 Windenergie onder voorwaarden mogelijk

Voor de plaatsing van windturbines is een uitzondering gemaakt voor delen van het GNN waar de effecten op de kernkwaliteiten op voorhand als beperkt worden ingeschat.

Oprichting van windturbines is hier mogelijk als voldaan wordt aan de randvoorwaarden van het Rijk, als de gemeenteraad akkoord is en als met de realisatie van de windturbines een versterking van kernkwaliteit wordt bewerkstelligd.

Wanneer initiatieven voldoen aan de randvoorwaarden van het Rijk vraagt de provincie hier aanvullend om een versterking van de kernkwaliteiten.

Het verkenningsgebied voor windturbines in het GNN bestaat uit zones langs rijkswegen. Het vogelrichtlijngebied de Veluwe en weidevogelgebieden en rustgebieden voor winterganzen zijn op voorhand uitgesloten.

Zie hiervoor ook paragraaf 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk

3.2.2.8 Windenergie locaties niet-kansrijk

In de Nieuwe Hollandse Waterlinie, het Gelders Natuurnetwerk en Natura 2000-gebieden acht de provincie het plaatsen van windturbines niet kansrijk. De provincie wil deze gebieden op voorhand niet als geheel uitsluiten in de Omgevingsvisie. In de Verdieping 3.7.8 Locaties niet kansrijk voor windturbines leest u meer over hoe de provincie naar deze gebieden in relatie tot windenergie kijkt.

Op locaties waar draagvlak is bij gemeenten voor de ontwikkeling van windenergie in deze gebieden ondersteunt de provincie onderzoek naar een combinatie van deze functies.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend

Instrumenten

- onderzoek
- ondersteuning (kennis)ontwikkeling en kennisdeling

3.2.2.9 Windenergie aandachtsgebied

In diverse gebieden zijn specifieke objecten die aandacht vragen bij de ontwikkeling van een windpark. In deze gebieden is het gesprek met de juiste partijen nodig om de (on)mogelijkheden in een zo vroeg mogelijk stadium duidelijk te krijgen. Het gaat om zones rondom de volgende objecten:

- buisleidingen;
- hoogspanningsleidingen;
- spoorzone;
- rijkswegen;
- weidevogel- en rustgebieden voor winterganzen (zie 4.2.3 Vogels in GNN en GO).

De zones die bij deze objecten als aandachtsgebied zijn aangegeven zijn indicatief voor windturbines met een ashoogte van circa 100 meter. De zones zijn afhankelijk van de hoogte en het type windturbine dat gehanteerd wordt. Dit zal variëren per project. In de Verdieping 3.7.9 Aandachtsgebieden voor windenergie leest u meer over hoe deze aandachtszones variëren afhankelijk van de hoogte en het type turbine.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend

Instrument

- procesbegeleiding

3.2.2.10 Windenergie kleine- en mini-windturbines

In gebieden waar geen windturbines gerealiseerd kunnen worden vanwege wettelijke beperkingen of provinciaal beleid (zie 3.2.2.6 Windenergie uitgesloten) kunnen ook geen kleine windturbines (<25 meter) gerealiseerd worden. In gebieden waar windenergie mogelijk is (zie 3.2.2.4 Windenergie kansrijke locaties voor extra ontwikkeling) kunnen kleine windturbines aansluiten bij bedrijvigheid in de agrarische sector. Het is aan de gemeente om te besluiten of dit past in het ruimtelijke beleid. Kleine windturbines leveren een relatief beperkte bijdrage aan de doelstelling van 230,5 MW. Door het relatief kleine opgewekte elektrisch vermogen (minder dan 5 MW) behoren de kleine windturbines volgens de Elektriciteitswet tot de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Mini-windturbines zijn windturbines die op daken geplaatst kunnen worden. Deze kunnen goed ingepast worden in een gebouwde omgeving. Diverse voorbeelden zijn in de architectuur te vinden. Door de windturbines ook in een gebouwde omgeving te plaatsen, kan het draagvlak en bewustwording van de noodzaak van verduurzaming vergroot worden bij een groter publiek. Besluitvorming hierover ligt bij gemeenten.

Anders dan kleine windturbines worden mini-windturbines door de provincie niet uitgesloten in bebouwde kommen. In andere uitgesloten gebieden worden mini-windturbines in principe niet toegestaan, tenzij aangetoond kan worden dat betreffende uitsluitingscriteria voor deze turbines niet van belang zijn.

Voor een nadere toelichting op dit beleid wordt verwezen naar paragraaf 2.4 van bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland.

3.2.3 Zonne-energie

Het aantal zonnepanelen op daken (van particulieren) heeft de laatste jaren een snelle groei doorgemaakt. Ze zijn algemeen aanvaard als een goed ‘meervoudig ruimtegebruik’ waarbij vanwege de consumptie achter de meter, de aanschaf financieel aantrekkelijk is.

De provincie Gelderland heeft zonnepanelen op daken gestimuleerd met het beschikbaar stellen van Zonatlas (zie bijlage 1 Begrippenlijst). Plaatsing van zonnepanelen binnen bestaand bebouwd gebied is een gemeentelijke aangelegenheid. Zonnepanelen op daken zijn meestal vergunningvrij en daarmee welstandvrij. Voor de verdere groei van zon op daken is geen aanvullend provinciaal beleid nodig.

Echter, om de doelstellingen van energietransitie te halen, zijn naast zonnepanelen op daken ook veldopstellingen van zon noodzakelijk. Met het goedkoper worden van zonnepanelen en verruimde mogelijkheden in wet- en regelgeving zijn grote grondgebonden zonneparken (>2 ha) financieel haalbaar. De ruimte om deze te realiseren ligt hoofdzakelijk in het buitengebied. Veldopstellingen zien we als een functie die, mits op een goede manier ruimtelijk ingepast, ook in het buitengebied kunnen worden ingepast.

Kleine zonneparken en lijnopstellingen

Kleine zonneparken (zie bijlage 1 Begrippenlijst) en lijnopstellingen (zie bijlage 1 Begrippenlijst) zijn overal mogelijk, mits ze gecombineerd worden met andere functies en/of restruimtes invullen. Zo kunnen maatwerktoepassingen gevonden worden voor dubbel ruimte gebruik. Kleine zonneparken zijn echter ook duurder in de aanleg vanwege netaansluitkosten en kosten voor beveiliging. Zij leveren ook een geringere bijdrage in de provinciale energiedoelstelling.

Grote zonneparken als tijdelijke functie

In Gelderland zijn op dit moment relatief veel terreinen met bestemming woningbouwlocatie, bedrijventerrein of glastuinbouwgebied waar (tijdelijk) onvoldoende vraag naar is. Als de locaties voor langere tijd niet gebruikt worden zijn ze geschikt voor het tijdelijk aanleggen van grote zonneparken. Dilemma hierbij is dat de businesscase van het zonnepark onder druk komt te staan als de duur van stroomopwekking afneemt. Ruimtelijk is hier geen bezwaar

tegen tijdelijke inrichting als zonnepark. Een andere optie is het zonnepark definitief op deze locatie aan te leggen en de bestemming van het terrein hier op aan te passen.

3.2.3.1 Vormgeving van grote zonneparken

In Nederland is het draagvlak voor zonnepanelen groot, maar er zijn nog weinig grote zonneparken (zie (link) begripsbepalingen) gerealiseerd. De ervaring leert dat voor het behouden van draagvlak een goed ontwerp en betrokkenheid van omwonenden van groot belang is. Bij het ontwerp dient rekening gehouden te worden met de specifieke kenmerken van de plek en de omgeving. Zo kan aandacht worden besteed aan de hoogte van het park, zichtlijnen vanuit de omgeving, eventuele afscherming door beplanting en invloed van weerkaatsing van zonlicht. Door de relatief geringe hoogte van de zonnepanelen is landschappelijke inpassing vaak goed mogelijk. Bij de aanleg van grote zonneparken dient aandacht te worden besteed aan de ruimtelijke kwaliteit en het landschappelijk ontwerp.

De betrokkenheid van omwonenden kan worden vergroot door het ruimtelijk ontwerp van het park te visualiseren en rekening te houden met hun wensen. Maar ook door financiële participatie van omwonenden mogelijk te maken en door te kijken of bij de aanleg ook andere wensen van omwonenden gerealiseerd kunnen worden, zoals het mogelijk maken van recreatief (mede) gebruik van het zonnepark.

Het combineren van grote zonneparken met andere functies in een gebied heeft de voorkeur. Hierbij valt te denken aan een combinatie met luchthaven (zonnepanelen onder aanvliegroute vliegtuigen), defensieterreinen, stortplaatsen, wegen (eventueel op geluidsschermen), grondwaterbeschermingsgebieden en als drijvende panelen op plassen en waterbergingsgebieden.

De beoordeling of grote zonneparken ruimtelijk passend zijn laat de provincie aan de betreffende gemeente.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding

3.2.3.2 Grote zonneparken mogelijk

Dit zijn gebieden waar de gebiedskwaliteiten geen obstakel vormen voor de ontwikkeling van grote zonneparken. De gemeente heeft de uiteindelijke bevoegdheid om hier een groot zonnepark toe te staan. Deze gebieden zijn aangegeven op de themakaart voor Zonne-energie.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding

3.2.3.3 Grote zonneparken niet mogelijk

In deze gebieden zijn grote zonneparken uitgesloten, omdat ze niet te combineren zijn met de kernkwaliteiten van de ruimtelijke functie van het gebied (zie Verdieping 3.7.16 Grote zonneparken niet mogelijk). Deze gebieden zijn aangegeven op de themakaart voor Zonne-energie.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding

3.2.3.4 Grote zonneparken onder voorwaarden mogelijk

Naast gebieden waar grote zonneparken duidelijk geen of wel een obstakel vormen, zijn er ook gebieden waar grote zonneparken wel mogelijk zijn, maar aan een aantal voorwaarden moeten voldoen. In de meeste gevallen heeft dit te maken met de mogelijkheid om grote zonneparken te combineren met de ruimtelijke functie van het gebied. Zo kan het zijn dat er alleen tijdelijk grote zonneparken kunnen worden ontwikkeld of dat er specifieke eisen worden gesteld aan het ontwerp van het zonnepark (zie Verdieping 3.7.17 Grote zonneparken onder voorwaarden mogelijk). Deze gebieden zijn aangegeven op de themakaart voor Zonne-energie.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- procesbegeleiding

3.2.4 Biovergisting

Aanpak

De provincie bepaalt met haar partners de optimale locatiekeuze voor biovergisters en mestbe- en verwerkingsinstallaties.

Biovergistingsinstallaties en mestbe- en verwerkingsinstallaties zijn toegestaan op of aansluitend op bestaande agrarische bouwpercelen van een agrarisch bedrijf, bestaande bouwpercelen van een agrarisch hulp- of nevenbedrijf of vrijkomende agrarische locaties in overige agrarische gebieden, indien:

- installaties in hoofdzaak gebruik maken van biomassastromen uit de directe omgeving,
- de installatie landschappelijk en infrastructureel kan worden ingepast in het bestaande landschap.

Voor biomassavergistingsinstallaties en mestbe- en verwerkingsinstallaties die hier niet aan voldoen geldt de volgende aflopende voorkeursvolgorde:

1. op of grenzend aan een bedrijventerrein, glastuinbouwgebied of locaties bij soortgelijke bedrijven, zoals rioolwaterzuiveringsinstallaties of mestverwerkers die op een solitaire bedrijfslocatie zijn gevestigd,
2. op of aansluitend op bestaande agrarische bouwpercelen van een agrarisch bedrijf, bestaande bouwpercelen van een agrarisch hulp- of nevenbedrijf of vrijkomende agrarische locaties in overig agrarisch gebied.

Naarmate men bij de locatiekeuze verder naar onderen op deze lijst terecht komt, zal nauwkeurig moeten worden aangetoond dat er een duidelijke relatie is met de agrarische functies in het gebied. Aangezien de toepassing van de voorkeursvolgorde afhankelijk is van de specifieke situatie, adviseert de provincie de initiatiefnemers en gemeenten haar in een vroegtijdig stadium te betrekken.

Voor alle biomassavergistingsinstallaties en mestbe- en verwerkingsinstallaties geldt de voorwaarde van een verkeerstechnisch goede ontsluiting en een goede landschappelijke inpassing.

Rolopvatting

- normeren
- stimuleren

Instrumenten

- verordening
- procesbegeleiding
- ondersteuning, (kennis)ontwikkeling en kennisdeling

3.3 Vrijetijdseconomie

De provincie en haar partners zien de volgende opgaven voor een gezonde vrijetijdseconomie:

1. voorzien in een kwalitatieve en kwantitatieve behoefte voor vrijetijdsbesteding in Gelderland en een verhoging van de kwaliteit van het toeristisch product,
2. vergroten van de bijdrage van vrijetijdseconomie aan de werkgelegenheid en het inkomen van de mensen in Gelderland,
3. de vrijetijdseconomie ondersteunen bij het aanpassen aan de eisen van deze tijd (duurzaam, maatschappelijk verantwoord ondernemen, ruimtelijke kwaliteit),
4. ondersteunen van de vrijetijdseconomie als nieuwe economische drager op het platteland,
5. cultuurhistorie vermarkten voor vrijetijdseconomie;
6. meer Gelderse burgers laten sporten en bewegen ter bevordering van de gezondheid en sociale cohesie en ter vermindering van overgewicht;
7. het initiatief nemen voor een Gelders wandelnetwerk om het recreatief toeristisch product 'Gelderland wandel-provincie nr.1' te ontwikkelen en een infrastructuur te bieden die bewegingsarmoede tegengaat.

De provincie en haar partners willen ruimte bieden aan kwaliteitsverbeteringen en innovatie van recreatiebedrijven. Tegelijkertijd willen zij zorgvuldig omgaan met de ruimte. Leegstand en verpaupering in de bestaande voorraad moeten worden voorkomen en een goede inpassing is nodig. De bijzondere natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden in Gelderland staan daarbij centraal.

Ambitie en rol van de provincie
De provincie streeft naar een impuls aan de werkgelegenheid binnen de vrijetijdseconomie door meer toeristische bezoekers en daarmee bestedingen aan te trekken. Daartoe moet de kwaliteit van het toeristisch product omhoog. De provincie wil het bedrijfsleven ondersteunen bij het verbeteren van die kwaliteit. Verder wil de provincie de huidige kwaliteit van de dagrecreatieterreinen en routestructuren behouden of verbeteren. Voor de sector zijn er mogelijkheden

om mee te liften met gebiedsprocessen en om vanuit die dynamiek kansen te grijpen. Er zijn goede afwegingen nodig voor het bieden van ruimte voor ontwikkelingen in de sector. Er moet daarbij een relatie worden gelegd tussen de kwaliteit van 'nieuwe' ontwikkelingen en de kwaliteit van het bestaande.

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.8 Verdieping vrijetijdseconomie

3.3.1 Toeristische bedrijven met een ontwikkelambitie

Aanpak

De provincie wil door kwaliteitsverbetering van het toeristisch product haar landelijk marktaandeel vergroten. Voor een kwaliteitsverbetering is het vaak zaak om te investeren in innovatieve en duurzame concepten en daarnaast te investeren in compensatiemaatregelen. Dit zijn vaak ook lastige trajecten. De provincie wil bedrijven daarom op dit vlak ondersteunen.

Ontwikkelen van bestaande terreinen en gebouwen verdient de voorkeur boven nieuwbouw. Uitbreiding van bedrijven of nieuwvestiging in de recreatiesector hoeft echter niet te leiden tot overcapaciteit op provinciaal niveau. Het kan zelfs leiden tot verbetering van het totale aanbod doordat bestaande bedrijven meeprofiteren van extra kwalitatief goede activiteiten. Beter dan de provincie kennen ondernemers de markt. Zij kunnen hierop inspelen en bepalen welke activiteiten zij uit moeten voeren.

Het ondersteunen van bedrijven en gemeenten bij procedures

De provincie ondersteunt het bedrijfsleven. Dit laat zich als volgt vertalen.

1. Bij wijze van proef wordt voor de Veluwe voor één jaar een consulent aangesteld. Deze ondersteunt gemeenten en bedrijven bij procedures. Bij gebleken succes wordt deze regeling verlengd en toegepast in de andere Gelderse regio's.
2. Er is budget voor (gedeeltelijke) financiering van de in het kader van procedures noodzakelijke (natuur) onderzoeken en wordt onderzocht hoe dit ingezet kan worden.

Eén loket binnen de provincie

Recreatiebedrijven die voor een procedure bij de provincie moeten zijn, gaat de provincie ondersteunen door:

- het begeleiden van de aanvraag voor de ontwikkelambitie van het bedrijf;
- het aanreiken van kennis en informatie voor bijvoorbeeld de invulling van compensatie (zie hiervoor bijvoorbeeld ook de randvoorwaarden en doelen bij 'hoofdstuk 4 Verdieping Mooi Gld');
- het inzetten van compensatiepools voor natuurcompensatie bij de ontwikkeling van de toeristische bedrijven;
- het bijhouden van een saldoboekhouding (kwantitatief in hectares en voor de natuurkwaliteitenbalans);
- de planologische regeling;
- het verlenen van een vergunning op grond van de Wet Natuurbescherming (een bevoegdheid van de provincie).

Adequate aanpak met de sector voor de scheefgroei in vraag en aanbod

De provincie biedt ruimte voor kwaliteitsverbeteringen en innovatie van de recreatiebedrijven. Dit vereist fysieke ruimte, terwijl de kwaliteit en gebruik van het huidige aanbod afnemen. Hier zit spanning op. De verslechterde kwaliteit is in de loop der jaren ontstaan. Deze is niet op korte termijn te verhelpen. Aankopen van verpauperde terreinen door de provincie is geen optie. Samen met de betrokken partijen wil de provincie een werkwijze ontwikkelen waarin ontwikkelingsruimte wordt gekoppeld aan zorg voor het bestaande. Samen met de sector en de betrokken partijen wil de provincie goede initiatieven hiertoe stimuleren. Afspraken op regionale schaal tussen partijen ziet de provincie als een mogelijkheid die moet worden verkend en ingevuld.

Op regionaal niveau wordt momenteel in de regio Noord-Veluwe een pilotproject Revitalisering recreatieparken voorbereid, waarin deze problematiek en maatwerkoplossingen aan de orde komen. Functiewijziging kan een instrument zijn.

Ontwikkelen van bestaande terreinen en gebouwen verdient de voorkeur boven nieuwbouw. Bij plannen voor uitbreiding en nieuwbouw moet worden onderzocht of er mogelijkheden zijn op bestaande terreinen, voordat nieuwe locaties worden gebruikt. De provincie denkt graag mee; gemeenten spelen hierin ook een rol.

Exploitatie van verblijfsrecreatiebedrijven

1. Om de kwaliteit van het toeristisch product te behouden en vergroten is bedrijfsmatige exploitatie een voorwaarde. Onder bedrijfsmatige exploitatie wordt verstaan: 'Het via een bedrijf, stichting of ander rechtspersoon voeren van een zodanig beheer/exploitatie, dat daadwerkelijk recreatieve (nacht) verblijfsmogelijkheden worden geboden, waarbij de recreatiewoningen worden opgericht dan wel gebruikt voor de verhuur'.
2. De provincie werkt niet mee aan de bouw van solitaire recreatiewoningen. De bedrijfsmatige exploitatie van een solitaire recreatiewoning is niet erg reëel. De kans op gebruik van deze recreatiewoning als permanente of tweede woning is erg groot. Om die reden is in de verordening de bepaling opgenomen dat in een bestemmingsplan alleen solitaire recreatiewoningen worden toegestaan op plekken waar ook reguliere woningen kunnen worden gebouwd. Doel hiervan is dat, wanneer de recreatiewoning toch permanent wordt bewoond, dit gebeurt in een woonomgeving en niet op een plek die geschikt is voor een recreatiewoning.
3. Permanente bewoning van recreatiewoningen en (sta)caravans is ongewenst en moet in het bestemmingsplan worden verboden.

Deze uitgangspunten gelden ook in relatie tot de bevindingen uit de PlanMER: Exploitatie van verblijfsrecreatiebedrijven.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- overeenkomsten
- verordening
- ontwikkelingsgericht via procesafspraken
- agenderen

3.3.2 Dagrecreatieterreinen

Aanpak

Dagrecreatieterreinen bieden van oudsher mogelijkheden voor laagdrempelige recreatie. Daartoe moeten de terreinen (gedeeltelijk) openbaar toegankelijk blijven, bij voorkeur gratis. De provincie onderzoekt of het mogelijk is om nieuwe toeristisch recreatieve activiteiten meer te concentreren op de bestaande dagrecreatieterreinen. Deze worden (gedeeltelijk) al intensief gebruikt voor recreatiedoeleinden. Met concentratie van bedrijfsmatige activiteiten op deze terreinen, kan de omgeving verder worden ontzien. Voor vrijetijdsbedrijven is het voordeel dat dit kan leiden tot

diversiteit in het aanbod op deze terreinen die aansluit bij de consumentenvraag. Tegelijkertijd kan dit een bijdrage leveren aan de verbetering van de exploitatie van deze terreinen en daarmee het behoud van de openbare functie van (gedeelten) ervan.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- onderzoek

3.3.3 Cultuurhistorische identiteiten

Aanpak

De provincie ziet regiospecifieke cultuurhistorische identiteiten als een belangrijke basis voor de vrijetijdseconomie. De provincie zal initiatieven die deze identiteiten versterken, ondersteunen. Voor de vrijetijdseconomie belangrijke identiteitsdragers zijn onder meer:

a. in de Stadsregio Arnhem Nijmegen: buitenplaatsen en landgoederen van de Veluwezoom, de Romeinse Limes en de Rijnstrangen;
b. in Rivierenland: Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Romeinse Limes;
c. op de Veluwe: Hanzesteden, de bos en natuur van het Veluwemassief;
d. in de Achterhoek: landgoederen en boerenland, Scholtenboerderijen, vestingstadjes.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- overeenkomsten
- verordening
- ontwikkelingsgericht via procesafspraken

3.3.4 Toeristische routestructuren - wandelen en fietsen

Aanpak

Wandel, fiets, struin- en ruiterroutes zijn belangrijk voor de vrijetijdseconomie. De routes zijn divers, van lokale ommetjes tot fietsknooppunten en lange afstandsroutes. Het is onmogelijk om alle routes planologisch vast te leggen. De provincie zal waar mogelijk rekening houden met bestaande paden en routes. Om te zorgen voor een optimale toegankelijkheid van het netwerk voor de gebruikers, ontwikkelt de provincie het initiatief om samen met andere relevante partijen te komen tot een Gelders Wandelnetwerk en neemt de regie daarover op zich.

De (acht) langeafstandswandelroutes (LAW's) en (zeven) langeafstandsfietsroutes (LF's) door Gelderland zijn

onderdeel van het landelijke routenetwerk, dat met financiële steun van Rijk en provincie is aangelegd. Zij hebben een grote belevingswaarde. Deze routes worden van zo'n belang geacht voor het toerisme in Gelderland dat zij planologische bescherming nodig hebben in bestemmingsplannen. Het tot stand te brengen Gelders Wandelnetwerk en het fietsknooppuntennetwerk zijn belangrijke instrumenten om barrièrevorming en versnippering van het netwerk van aantrekkelijke, verkeersluwe wegen en paden voor het langzaam verkeer te voorkomen.

Door bijvoorbeeld bebouwing of aanleg van wegen kunnen routes minder aantrekkelijk worden. Waar de provincie maatregelen neemt ter verbetering en verfraaiing van het landschap zal bezien worden of aansluiting bij bestaande routes mogelijk of wenselijk is. Hiermee kan het effect van deze maatregelen op de beleving en de vrijetijdseconomie versterkt worden.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- agenderen

3.3.5 Recreatievaarwegen als deel van het netwerk van vaarwegen

Aanpak

In 2016 hebben de provincies en het Rijk zich gecommitteerd aan bestuurlijke afspraken op basis van de “Basisvisie Recreatietoervaart Nederland 2015-2020" (BRTN) om de bevaarbaarheid van het basistoervaartnet te behouden en structurele knelpunten in de bevaarbaarheid zoveel mogelijk weg te nemen. Op dit moment zijn nog niet alle knelpunten weggenomen.

De knelpunten zijn:

- het realiseren van een veilige noord-zuidverbinding voor de landelijke recreatietoervaart;
- het bevaarbaar maken van de Linge en de Korne;
- aanlegvoorzieningen van de Oude-IJssel voor zover het andere dan kano-aanlegplaatsen betreft.

Ten aanzien van het in het BRTN genoemde knelpunt Apeldoorns Kanaal is in de gebiedsontwikkeling Veluwekroon de ambitie onderzocht om het kanaal (gedeeltelijk) bevaarbaar te maken voor BM-klasse motorvaartuigen. Daaruit bleek deze ambitie niet haalbaar.

De provincie zet zich in het kader van meer integrale gebiedsontwikkelingsprojecten in voor het wegnemen van de knelpunten, maar pakt deze niet als zelfstandige projecten op.

Rolopvatting

De provincie is:

- ondernemend
- verbindend

Instrumenten

- gebiedsontwikkeling

3.3.6 Bescherming van zwemwateren

Aanpak
De provincie heeft de wettelijke taak tot aanwijzing en bescherming van zwemwateren, zie de Lijst van zwemwateren op onze website www.gelderland.nl.

Voor zwemwateren geldt dat:

- de waterkwaliteit aan de gestelde waterkwaliteitseisen van de Europese zwemwaterrichtlijn en de Nederlandse wetgeving moet voldoen;
- de in Gelderland als zwemwater aangewezen wateren ten minste aan de categorie 'aanvaardbaar' moeten voldoen;
- de in Gelderland als zwemwater aangewezen wateren zoveel als mogelijk aan de categorie 'goed' of 'uitstekend' moeten voldoen;
- het publiek informatie moet ontvangen over de veiligheid en de waterkwaliteit van zwemwateren; dit betreft de periodes waarin in de aangewezen zwemwateren niet kan worden gezwommen vanwege gezondheidsrisico's zijn beperkt.

De provincie heeft geen ambitie voor de uitbreiding van recreatiegebieden (en de bijbehorende zwemwateren).

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- kaderstellend
- controlerend
- beherend

3.3.7 Luchtvaartterreinen

De provincie en haar partners streven samen naar het behouden van de vele kleine luchtvaartterreinen in Gelderland. Deze willen zij behouden met (ongeveer) dezelfde gebruiksruimte. Zij gaan daarbij:

- in gesprek met omliggende provincies en mogelijke belanghebbenden over de toekomst van Teuge binnen de (inter)nationale luchtvaart,
- het belang van Teuge voor de vrijetijdseconomie in Gelderland onderzoeken.

Ambitie en rol van de provincie
De provincie gaat in overleg met partners de mogelijkheden en condities voor de uitbreiding van vliegveld Teuge in beeld brengen. Dit naar aanleiding van uitbreiding van het vliegverkeer van Schiphol naar Lelystad, waardoor verschuivingen optreden van behoeften naar mogelijk ook Teuge.

Aanpak
In verband met de verwachte groei van Mainport Schiphol wordt de komende jaren (2025) het niet-mainportgebonden vliegverkeer (met name vakantiecharters en low cost carriers) verplaatst naar de nationale luchthavens Eindhoven en

Lelystad (Aldersadviezen Schiphol 2008, Eindhoven 2010 en Lelystad 2012). Om dit 'grote' vliegverkeer op Lelystad mogelijk te maken zal de nu aanwezige General Aviation gefaseerd (over de periode 2015-2025) verplaatst moeten worden naar regionale vliegvelden buiten Flevoland. Het gaat naar verwachting in 2025 om zo'n 60.000 vliegbewegingen (waarvan 10.000 helikopterbewegingen).

Vliegveld Teuge is een van de regionale luchthavens waaraan gedacht wordt bij deze verplaatsing. Naast verplaatsing van General Aviation is ook verplaatsing van militaire laagvliegroutes noodzakelijk, die nu rondom Lelystad zijn gesitueerd. Verplaatsing van een deel van deze routes (met name helikopterverkeer) naar militaire laagvliegroutes in Gelderland behoort tot de mogelijkheden.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

3.4 Land- en tuinbouw

De opgaven die de provincie en haar partners voor land- en tuinbouw zien, zijn als volgt:

- het verder ontwikkelen van een economisch gezonde en duurzame land- en tuinbouw,
- voorop blijven lopen in de innovatie en ketenintegratie in de agrofoodsector en de koppeling met biobased economy,
- ondersteunen sector bij het verwerven' license to produce' (dierenwelzijn, milieu, landschappelijke inpassing),
- agrariërs in positie brengen om de kwaliteit van natuur en landschap in het agrarisch cultuurlandschap te borgen.

De provincie streeft ernaar de grote sociaal-economisch betekenis van de sector voor het Gelders platteland ook in de toekomst te behouden. Bijna tweederde van de oppervlakte is in agrarisch gebruik. De land- en tuinbouw is direct en indirect verantwoordelijk voor 10% van de totale Gelderse werkgelegenheid en levert een belangrijke bijdrage aan de Gelderse agribusiness, waaronder de clusters Food en Health. De sector heeft groeipotentie en sterke relaties met andere maatschappelijke opgaven. De provincie wil de ontwikkeling in de sector koppelen aan de opgaven voor energietransitie, biobased economy, arbeidsmarkt, een vitaal platteland en natuur- en waterbeheer.

Het adviesrapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) over duurzame landbouw (2013) bevat goede adviezen over de relatie van land- en tuinbouw met bijvoorbeeld topsectoren, groene groei en circulaire economie. De sector heeft wel de opgave om te produceren met een lagere milieubelasting. De sector wil daarbij bredere maatschappelijke acceptatie krijgen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil een economisch gezonde land- en tuinbouw bevorderen. De provincie wil stimuleren dat de sector een kleinere ecologische voetafdruk krijgt en een sector wordt en blijft die:

- bijdraagt aan een sociaal en vitaal landelijk gebied in Gelderland;
- goed is voor mens, dier en omgeving en die daarmee een breed maatschappelijk draagvlak heeft;
- de concurrentie op de wereldmarkt aan kan.

De provincie faciliteert de land- en tuinbouw en biedt individuele ondernemers ontwikkelingsruimte om economisch concurrerend en duurzaam te produceren, bijvoorbeeld op het gebied van:

- vergroting van agrarische bouwpercelen;
- structuurversterking van grondgebonden landbouw;
- clustering en herstructurering van tuinbouw;
- stimulering van innovaties.

Aanpak
Voor de versteviging van de concurrentiepositie en het genereren van meer business stimuleert de provincie innovatie en cross-overs met andere voor de land- en tuinbouw relevante sectoren.

In Gelderland zijn drie bepalende sectoren:

- grondgebonden landbouw (met name melkveehouderij);
- niet-grondgebonden landbouw (met name varkens- en pluimveehouderij- en vleeskalverhouderij);
- tuinbouw.

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.9 Verdieping land- en tuinbouw

3.4.1 Grondgebonden landbouw

Om grondgebonden bedrijven als functionele dragers van het Gelders platteland te behouden en versterken biedt de provincie ruimte voor groene groei en verbreding. Bij de grondgebonden landbouw gaat het onder meer om bedrijven voor akkerbouw, fruitteelt, boomteelt en melkveehouderij.

De provincie richt zich bij grondgebonden landbouw op:

1. de ondersteuning van een goede verkavelingsstructuur voor bedrijven omdat voldoende grond bij bedrijfsgebouwen bijdraagt aan een efficiënte bedrijfsvoering en mogelijkheden voor weidegang biedt;
2. het bevorderen van goede watercondities binnen de randvoorwaarden van het watersysteem;
3. het stellen van de randvoorwaarde aan groei van (melkvee)bedrijven zodat deze grondgebonden blijven en rekening houden met de ruimtelijke kwaliteit bij groei;
4. het bevorderen van weidegang.

Ad 1 Ondersteuning van een goede verkaveling

Met ondersteuning van kavelruilprojecten wil de provincie een goede verkavelingsstructuur verkrijgen.

Voor de grondgebonden bedrijven is een goede verkaveling een belangrijke voorwaarde om concurrerend te kunnen werken. De verkaveling in Gelderland is relatief slecht:

- grond ligt versnipperd;
- de gemiddelde kavelgrootte is klein;
- de perceelsvorm is vaak onregelmatig.

Met name in zandgebieden vormen de kleinschaligheid en de onregelmatige vorm van de percelen een kostenpost. Bij het project 'grootschalig boeren in een kleinschalig landschap' wordt onderzocht of de combinatie van grotere en goed bewerkbare landbouwpercelen samen kan gaan met behoud van een aantrekkelijk en kleinschalig landschap. Ook wordt bezien hoe mensen die in het gebied wonen, betrokken kunnen worden bij de optimale herinrichting van het gebied.

Ad 2 Bevorderen van goede watercondities

De effecten van de klimaatverandering op de landbouw zijn zowel positief als negatief. Positief is dat het groeiseizoen langer wordt. De watercondities worden echter extremer en grilliger. Denk aan het steeds vaker optreden van wateroverlast en langdurige droogte. Deze extremen worden in de toekomst heftiger en zullen vaker optreden, met gevolgen voor de landbouw en andere functies in het landelijk gebied.

Het waterbeheer van de toekomst kan niet zonder de medewerking van de land- en tuinbouw, en de land- en tuinbouw kan niet zonder goed waterbeheer. Klimaatverandering dwingt tot aanpassingen in het waterbeheer. De landbouw als grootste ruimte gebruiker vervult hierbij een cruciale rol zowel voor de waterkwaliteit als de waterkwantiteit.

De provincie gaat na hoe het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kunnen bijdragen aan een toekomstbestendig waterbeheer. De provincie wil in navolging van het project Baakse Beek, in nauwe samenwerking met de landbouw en andere gebiedspartners, twee nieuwe pilotprojecten opzetten om te onderzoeken welke maatregelen het meest (kosten)effectief zijn.

Bodemvruchtbaarheid

Integraal agrarisch bodembeheer verdient de komende jaren meer aandacht. Essentieel is het tegengaan van bodemverdichting en - voor de zandgebieden - het op pijl houden of verhogen van het organisch-stofgehalte van de bodem. Meer organische stof in de bodem betekent de basis voor een blijvende bodemvruchtbaarheid, zorgt ervoor dat water in het gebied beter wordt vastgehouden en reduceert hierdoor de productieschade door droogte. Toename van organische stof in de bodem betekent vastlegging van koolstofdioxide. Dit is ook wenselijk uit het oogpunt van klimaatverandering.

Ad 3 Randvoorwaarden groei veehouderijbedrijven

Uitbreiding melkveebedrijf toetsen aan rijksnorm voor grondgebondenheid

Ondernemers moeten bij uitbreidingsverzoeken voor grondgebonden veehouderij aangeven of en hoe het bedrijf grondgebonden is zoals door het Rijk voorgeschreven in de Meststoffenwet, zoals bedoeld in artikel 1, onder kk. Zowel lid 1, 2 en 3 van dit artikel 1, onder kk van de Meststoffenwet, zijn van toepassing. Onderdeel hiervan is dat grond alleen kan worden opgevoerd als tot het bedrijf behorende oppervlakte landbouwgrond, wanneer deze in het kader van een normale bedrijfsvoering bij dat bedrijf in gebruik is en is gelegen in Nederland. Dit kan worden aangetoond op basis van een grondgebruiksplan of door op andere wijze hierover de benodigde duidelijkheid te geven. Daarbij moet in elk geval aan de orde zijn hoe het bedrijf voor de voedselvoorziening en weidegang van dieren gebonden is aan grond in de directe omgeving. Het gaat hierbij om afhankelijkheid van grond bij de voedervoorziening, mestafzet en het bieden van een natuurlijke ondergrond voor plantaardige teelten.

Uitbreiding overige veehouderijbedrijven toetsen aan grondgebondenheid

Ondernemers moeten bij uitbreidingsverzoeken voor grondgebonden veehouderijbedrijven aangeven of en hoe het bedrijf grondgebonden is. Dat wil zeggen dat het bedrijf beschikt over cultuurgrond om de dieren op het bedrijf voor meer dan 50% in de ruwvoerbehoefte te kunnen voorzien. Dat biedt de basis voor meer gesloten groene kringlopen. Wanneer het overgrote deel van het (ruw)voer van elders wordt aangevoerd en (rest)producten weer worden afgevoerd, is er geen sprake van een locatie- of grondgebonden bedrijf. Dit kan worden aangetoond op basis van een grondgebruiksplan of door op andere wijze hierover de benodigde duidelijkheid te geven.

Uitbreiding bedrijf toetsen aan aanvaardbare ruimtelijke kwaliteit

De uitbreiding moet ruimtelijk aanvaardbaar zijn. Zowel op de schaal van het gebouw, het erf en de inpassing van het erf in het landschap dient aandacht te zijn voor de ruimtelijke kwaliteit. Het is wenselijk dat de gemeenten ondernemers verzoeken om bij een grootschalige uitbreiding een beeldkwaliteitsplan op te stellen. Voor de ondernemer is het

wenselijk om vroegtijdig deskundigheid in te schakelen van bijvoorbeeld een architect en een landschapsontwerper.

De provincie stelt geen grens aan de bedrijfsomvang van een grondgebonden veehouderijbedrijf. Bij een groot bedrijf - een groot erf met stallen - hoort een passende 'open ruimte' in de vorm van agrarische cultuurgrond.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend
- inspirerend

Instrumenten

- verordening
- ondersteuning
- stimulering

3.4.2 Niet-grondgebonden veehouderij: het Plussenbeleid

In dit gebied heeft de provincie als doel de randvoorwaarden te creëren voor duurzame niet-grondgebonden landbouw. Daarbij gaat het om maatschappelijk verantwoord ondernemen. De ontwikkelingsmogelijkheden van een bedrijf hangen in de eerste plaats af van de bedrijfslocatie. In Gelderland behoort het grootste deel van de pluimvee- en varkens- en vleeskalverenbedrijven tot de niet-grondgebonden landbouw. Het voer voor deze dieren komt van buiten het bedrijf en veelal zelfs van buiten Nederland.

De provincie stimuleert bestaande bedrijven in deze sector die duurzamer wensen te produceren. Dit betekent:

- er is geen ruimte voor nieuwvestiging van niet-grondgebonden veehouderijbedrijven;
- er is ruimte voor bestaande bedrijven om zich duurzaam te ontwikkelen. Aan deze groei zijn duurzaamheidseisen verbonden die zijn uitgewerkt in het Plussenbeleid (zie Verdieping 3.9.10 Plussenbeleid: verduurzaming van bedrijven in de niet-grondgebonden veehouderij). Aan gemeenten wordt gevraagd om deze voorwaarden in haar ruimtelijk beleid mee te nemen. Welke uitbreidingen van veehouderijen mogelijk zijn, wordt verder bepaald door:
- de wettelijke kaders van het Rijk;
- de provinciale regels voor bescherming van o.m. de kernkwaliteiten van Nationale Landschappen, Waardevol Open landschap, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Gelderse Groene Ontwikkelingszone en het Gelders Natuurnetwerk, zoals weergegeven in de provinciale Omgevingsverordening;
- het gemeentelijk bestemmingsplan en het gemeentelijke ruimtelijke beleid: de gemeente bepaalt of en waar uitbreidingen gewenst zijn.

De groei moeten ondernemers 'verdienen'. De groeipotentie van een bedrijf wordt afhankelijk van de plek waarin het bedrijf ligt. Wanneer kwetsbare en gevoelige functies in de omgeving van de bedrijfslocatie liggen, zijn de uitbreidingsmogelijkheden beperkt en aan specifieke voorwaarden gekoppeld. Zo moeten bedrijven in de omgeving van stikstofgevoelige Natura 2000 gebieden extra technische maatregelen treffen om groeiruimte te creëren.

In de verdiepende tekst bij deze Omgevingsvisie (3.9.10 Plussenbeleid: verduurzaming van bedrijven in de niet-grondgebonden veehouderij) worden voor het Plussenbeleid enkele zaken aangereikt.

Naast het planologische spoor stimuleert de provincie de verduurzaming van de veehouderij actief door kennis te helpen ontwikkelen en door innovaties via proefopstellingen en praktijkpilots te ondersteunen. Ook in relatie tot de

bevindingen uit de PlanMER: Duurzame ontwikkeling niet-grondgebonden landbouw. Zie bijlage 42 PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid en bijlage 43 Aanvulling PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- ondersteuning
- stimulering

3.4.2.1 Ammoniakbuffergebied

In het ammoniakbuffergebied geldt ten eerste de tekst weergegeven in paragraaf 3.9.10 Plussenbeleid: verduurzaming van bedrijven in de niet-grondgebonden veehouderij geheten ‘Plussenbeleid. Daarnaast zijn er nog drie aspecten aan de orde:

1. er is uitsluitend groei mogelijk voor ondernemers om het bedrijf te ontwikkelen indien de emissie van ammoniak op de locatie niet toeneemt bij uitbreiding van niet-grondveehouderij-activiteiten - of die nu geheel uit intensieve niet-grondgebonden veehouderijactiviteiten bestaan of slechts gedeeltelijk binnen een deel van het bedrijf worden uitgeoefend;
2. nieuwvestiging en hervestiging zijn verboden;
3. er kunnen meerdere functies (ook niet-agrarische bestemmingen) naast elkaar bestaan in dit gebied. Dit is een gemeentelijke afweging. Juist meerdere functies kunnen de afbouw van de intensieve veehouderij ondersteunen. Nieuwe functies moeten passen bij de gegeven kernkwaliteiten in een gebied. Bijvoorbeeld kernkwaliteiten voor natuur en landschap.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend
- inspirerend

Instrumenten

- verordening
- ondersteuning
- stimulering

3.4.3 Tuinbouw

Tuinbouw is een belangrijk economisch cluster met 20.000 arbeidsplaatsen, geconcentreerd in het Rivierengebied, en 700-800 miljoen euro bruto toegevoegde waarde. De tuinbouw heeft groeipotentie en sterke relaties met andere

maatschappelijke opgaven. Denk bijvoorbeeld aan de opgaven voor energietransitie, biobased economy, arbeidsmarkt en een vitaal platteland. Binnen de netwerkorganisatie Greenport Gelderland werken publieke en private partijen samen aan de versterking van het vestigings- en ondernemingsklimaat. De provincie en haar partners willen samen het vestigings- en ondernemingsklimaat voor de tuinbouw versterken.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie houdt ontwikkelruimte voor tuinbouwbedrijven en faciliteert de versterking van het vestigings- en ondernemersklimaat van tuinbouwclusters rond de glastuinbouw, fruitteelt, laanboomteelt en paddenstoelenteelt via de Stichting Greenport Gelderland. Versterking van de publiek-private samenwerking binnen en tussen deze clusters is daarvoor van belang. Een belangrijke opgave is de verduurzaming van de productie en de valorisatie van kennis, producten en reststromen. Dat vraagt om voortdurende innovatie en om ketenvorming.

Voor de glastuinbouw richt de provincie zich op de concentratie en ketenversterking in een beperkt aantal gebieden in combinatie met een actieve rol in de herstructurering van de economisch verouderde glastuinbouwgebieden van Huissen Angeren en de Bommelerwaard. Voor een toekomstbestendige (glas)tuinbouw moet de afhankelijkheid van de inzet van fossiele energie worden verminderd. De provincie doet hiervoor bijdragen in een onderzoek naar mogelijk gebruik van alternatieven zoals geothermie, restwarmtelevering, wind- en zonne-energie.

De provincie zet zich in voor versterking van het vestigings- en ondernemersklimaat:

- Voor de versteviging van de concurrentiepositie en het genereren van meer business stimuleert de provincie innovatie en 'cross-overs' met andere voor de tuinbouw relevante sectoren;
- De combinatie van de vijf tuinbouwclusters in het Rivierengebied, de logistieke ligging en de aanwezigheid van diverse kennisinstellingen, biedt kansen voor verdere ontwikkeling van de sector. De provincie draagt bij aan de versterking van de publiek-private samenwerking binnen en tussen de tuinbouwclusters die samen de Greenport Gelderland vormen;
- Als gevolg van schaalvergroting, ketenintegratie, verbreding, verschuivingen in het verdienmodel en innovaties is er steeds meer behoefte aan verruiming van de planologische ruimte op (tuinbouw)bedrijven. Aan bedrijfsgerelateerde ketenactiviteiten en teeltondersteunende voorzieningen biedt de provincie binnen kwalitatieve randvoorwaarden meer ruimte voor ontwikkelingen;
- Ter versterking van de tuinbouwclusters biedt de provincie enige ruimte voor gesegmenteerde agro-gelieerde bedrijfsterreinen. ABC Opheusden, Fruit Bussiness centre Geldermalsen, Agropark Lingewaard en het reserveglastuinbouwontwikkelingsgebied Velddriel zijn belangrijk voor de sector;
- Bedrijven met glastuinbouw als neventak of een gemengde bedrijfsvoering mogen eveneens de huidige omvang van de glasopstanden per bedrijf bij recht eenmalig vergroten, gerekend vanaf 22 januari 2011: met maximaal 20 % van de huidige omvang van de glasopstand;
- In bijzondere situaties kan hier onder voorwaarden van afgeweken worden. Deze voorwaarden zijn opgenomen in de Omgevingsverordening;
- Om te komen tot een toekomstbestendige glastuinbouw met een goede ruimtelijke en functionele inpassing en sociaal-maatschappelijk draagvlak maken provincie en partners gebruik van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet voor een financiële bijdrage in de ruimtelijke ontwikkeling en bovenplanse verevening. In 3.11 Verdieping verevening bij initiatieven leest u meer hierover.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- ondersteuning
- stimulering
- benutten van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet voor verevening

3.4.3.1 Concentratie binnen glastuinbouwontwikkelingsgebieden

Aanpak

- Voor de glastuinbouw blijft de provincie sturen op concentratie van de glastuinbouw in de twee glastuinbouwontwikkelingsgebieden Bergerden-Huissen en Bommelerwaard;
- In de glastuinbouwontwikkelingsgebieden worden geen planologische beperkingen gesteld aan de (maximum) omvang van de bedrijven. Binnen de Bommelerwaard is ook ruimte voor de vestiging van paddenstoelenbedrijven mogelijk;
- Binnen glastuinbouwontwikkelingsgebieden staat de provincie geen ontwikkelingen toe, die de glastuinbouwontwikkeling belemmeren;
- Hervestigen is alleen mogelijk als de glastuinbouwbestemming op de vertrekkende locatie wordt gesaneerd en de glasopstanden worden verwijderd. Bij verplaatsing binnen glastuinbouwontwikkelingsgebieden in geval van herstructurering hoeft de bestemming niet per definitie gewijzigd te worden;
- Binnen de gebieden waar herstructurering aan de orde is, biedt de provincie onder voorwaarden de mogelijkheid tot andere bestemmingen, mits de herstructurering erbij is gebaat;
- Aan de herstructurering zitten onrendabele en rendabele onderdelen. Voor het afspreken van een financiële bijdrage bij initiatieven is een bijlage 44 Kosten herstructurering glastuinbouw opgenomen;
- Binnen de glastuinbouwontwikkelingsgebieden biedt de provincie beperkte mogelijkheden voor tuinbouw gelieerde bedrijvigheid, die de positie van het tuinbouwcluster versterkt. De provincie stimuleert de herstructurering van de economisch verouderde glastuinbouwgebieden in de Bommelerwaard en Huissen-Angeren. Mits het de herstructurering ten goede komt, staat de provincie in herstructureringsgebieden ook andere bestemmingen toe. Dit laatste is mogelijk als er rekening is gehouden met de opgaven en kwaliteiten van of in een specifiek gebied. In de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening zijn deze opgenomen. De provincie denkt graag mee met een initiatiefnemer in deze sfeer;
- In een toekomstbestendige glastuinbouw is de afhankelijkheid van de inzet van fossiele energie verminderd. De provincie draagt daarom bij in een onderzoek naar mogelijk gebruik van alternatieven zoals geothermie, restwarmtelevering, wind- en zonne-energie;
- Ook wanneer een bestemmingsplan van een gemeente nog niet is aangepast aan deze aanpak, is deze aanpak van toepassing. Zie ook de Gelderse Omgevingsverordening hiervoor.

Aan de concentratie van de glastuinbouw zitten diverse schaalvoordelen voor de zich daar vestigende bedrijven. Bijvoorbeeld op het gebied van voorzieningen, infrastructuur, inrichting, maar ook waar het gaat om zekerheid van (uitbreidings)ruimte. Ook in relatie tot de bevindingen uit de PlanMER: Concentratie glastuinbouw.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- benutten van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet voor verevening
- faciliteren van en participeren in publiek-private samenwerking
- inpassingsplan
- participeren in de herstructureringsopgaven van de Bommelerwaard en Huissen-Angeren,
- financiële ondersteuning van bedrijfsverplaatsingen van solitaire glastuinbouwbedrijven om de dynamiek binnen de herstructureringsgebieden en concentratie glastuinbouw te bevorderen
- stimuleren van innovaties met kapitaal en ondersteuning

3.4.3.2 Reserve glastuinbouw ontwikkelingsgebieden

Aanpak

- Voor eventuele toekomstige ontwikkelingen reserveert de provincie een deel van de eerder begrensde reservelocatie Kamervoort en twee reserveglastuinbouwontwikkelingsgebieden in de Bommelerwaard (Zuilichem en Velddriel) voor nieuwe glastuinbouwontwikkeling.
- Glastuinbouw in reserveglastuinbouwontwikkelingsgebieden is pas mogelijk als de overige locaties in het betreffende glastuinbouwontwikkelingsgebied in de regio zijn benut, of als er voor nieuwe ontwikkelingen geen ruimte meer is.
- Ook wanneer een bestemmingsplan van een gemeente nog niet is aangepast aan deze aanpak, is deze aanpak van toepassing. Zie ook de Gelderse Omgevingsverordening hiervoor.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- benutten van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet

3.4.3.3 Regionale clusters glastuinbouw

Aanpak

- In Gelderland zijn in aanvulling op de glastuinbouwontwikkelingsgebieden drie regionale clusters voor glastuinbouwontwikkeling benoemd: Tuil, Est en Voorst.
- Het regionale cluster Tuil is sinds kort begrensd en bestemd en verandert van zoekzone naar volwaardig cluster
- In een regionale cluster mogen bedrijven uit de regio zich hervestigen, als de glastuinbouwbestemming op de vertrekkende locatie wordt gesaneerd.
- Ook wanneer een bestemmingsplan van een gemeente nog niet is aangepast aan deze aanpak, is deze aanpak van toepassing. Zie ook de Gelderse Omgevingsverordening hiervoor.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing

3.4.3.4 Extensiveringsgebieden tuinbouw

Aanpak

- In het kader van de herstructurering van de glastuinbouw stuurt de provincie in extensiveringsgebieden op afbouw van de glastuinbouwontwikkeling en verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Nieuwvestiging of hervestiging is hier niet toegestaan.
- Bestaande bedrijven hebben, gerekend vanaf 22 januari 2011, eenmalig de mogelijkheid om onder voorwaarden binnen een bestemmingsplanperiode met meer dan 20% uit te breiden. Deze uitbreiding kan in verschillende fasen uitgevoerd worden.
- In extensiveringsgebieden biedt de provincie onder voorwaarden de mogelijkheid tot andere bestemmingen, mits de herstructurering erbij is gebaat.
- Ook wanneer een bestemmingsplan van een gemeente nog niet is aangepast aan deze aanpak, is deze aanpak van toepassing. Zie ook de Gelderse Omgevingsverordening hiervoor.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing
- benutten van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet voor verevening

3.4.3.5 Glastuinbouw in overige gebieden

Aanpak

- In de overige gebieden zijn de mogelijkheden voor uitbreiding beperkt tot eenmalig 20%, gerekend vanaf de datum van de inwerkingtreding van de Omgevingsvisie en –verordening.
- In bijzondere situaties kan hier onder voorwaarden van afgeweken worden. Deze voorwaarden zijn opgenomen in de Omgevingsverordening.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- zienswijze
- reactieve aanwijzing

3.4.4 Geitenhouderijen

In 2017 bleek uit aanvullende studies naar Veehouderij en de Gezondheid van Omwonenden (VGO-2) dat mensen die in een 2 kilometerzone rondom geitenhouderijen wonen een grotere kans hebben op een longontsteking. Wat deze grotere kans veroorzaakt, is nog onduidelijk. Mede daardoor is het op dit moment niet mogelijk technische aanpassingen te eisen die de risico's verminderen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld pluimvee - en varkenshouderijen, waar gezondheidsrisico's verlaagd kunnen worden door stalmaatregelen. Door de GGDen van Gelderland is aangegeven, dat Gelderse omwonenden binnen 2 kilometer van een geitenhouderij een 22,9% hogere kans op longontsteking hebben, en aangenomen mag worden dat 10% van de gevallen van longontsteking onder omwonenden toe is te schrijven aan de geitenhouderij.

Ambitie en rol van de provincie
Uit voorzorg voor de gezondheid van omwonenden hebben Provinciale Staten op 30 augustus 2017 middels een voorbereidingsbesluit de ontwikkeling van de geitenhouderij in Gelderland tijdelijk 'op slot gezet'. De vestiging en uitbreiding van, en de omzetting van een veehouderiibedrijf naar een geitenhouderij, en ook een toename van de oppervlakte dierenverblijf van een geitenhouderij werd daarmee verboden. Deze beleidslijn van tijdelijk 'op slot zetten' wordt nu in deze Omgevingsvisie en -verordening voortgezet en geregeld. Van groot belang is, dat het Rijk vervolgonderzoek zal uitvoeren. Daarin wordt bekeken of het gevonden verband tussen geitenhouderij en longontstekingen zich voortzet in de jaren 2014-2016 en er start onderzoek naar de oorzaken van de longontstekingen. De uitkomsten van het onderzoek zullen naar verwachting een jaar of langer op zich laten wachten. Deze uitkomsten kunnen te zijner tijd aanleiding zijn om de Omgevingsvisie en -verordening opnieuw te wijzigen, zodanig dat een gezonde duurzame ontwikkeling van de geitenhouderij in Gelderland weer mogelijk wordt. Omdat verwacht mag worden dat de onderzoeksresultaten over de oorzaken over twee jaar beschikbaar zijn, hoeven de bestemmingsplannen uiterlijk binnen drie jaar worden aangepast.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

3.5 Mobiliteit

De provincie en haar partners streven samen naar een duurzame mobiliteit: een systeem dat een sterke economie, welvaart en welzijn ondersteunt en rekening houdt met de kwaliteit van de leefomgeving. De opgaven die zij daarbij zien, zijn:

- bereikbaarheid en toegankelijkheid optimaliseren voor wonen, werken, voorzieningen en vrijetijdsbesteding, sport en beleving van de leefomgeving;

- betrouwbaarheid (tijdsduur) van het personen- en goederenvervoer verbeteren;
- vervoer afstemmen op behoefte en verplaatsingspatronen van mensen;
- vervoer afstemmen op stromen van grondstoffen en goederen van bedrijven;
- stromen van mensen, grondstoffen en goederen afstemmen op gevolgen van digitalisering markt en andere ontwikkelingen.

Mobiliteit is een onmisbare voorwaarde voor de ontwikkeling van welvaart en welzijn van onze samenleving. Het gaat daarbij om vlot en veilig vervoer van personen, betrouwbare (tijdsduur) en aantrekkelijke (beleving) verplaatsingen en verantwoorde distributie van goederen.

Ambitie en rol van de provincie
Personen en goederen wisselen regelmatig van vervoermiddelen. Vanuit die invalshoek werken verschillende vervoersnetwerken op elkaar in en kunnen elkaar versterken. Naast de verschillende vormen van openbaar vervoer is daarbij binnen de infrastructuur van wegen en paden te denken aan de twee samenhangende, complementaire infrastructurele netwerken van 1. de op de stroomfunctie gerichte robuuste weginfrastructuur (stroom- en gebiedsontsluitingswegen) voor het gemotoriseerde snelverkeer naast 2. het fijnmazige netwerk van wegen en paden met een toegangs- en verblijfsfunctie voor het langzame verkeer. De provincie bekijkt de verschillende netwerken als een groot geheel en heeft specifiek aandacht voor de wisselwerking en knooppunten.

1. De provincie houdt specifiek de belangrijkste stedelijke netwerken bereikbaar (Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen en Apeldoorn-Zutphen-Deventer) voor personen en bedrijven;
2. De provincie werkt ook aan de toegang tot voorzieningen buiten deze stedelijke netwerken en zoekt tegelijk naar oplossingen die gebruik maken van de kracht van de (lokale) samenleving;
3. Tussen de steden en de omliggende gebieden moeten de verbindingen goed functioneren. De provincie zet in op doorontwikkeling van Europese corridors. Dit door onder meer specifieke plekken, zoals een railterminal of een containerterminal c.q. 'containeropstappunt', in te richten in gebieden waar veel logistieke verbindingen samenkomen. Verder onderzoek moet uitwijzen waar de meeste kansen en mogelijkheden in de provincie Gelderland liggen;
4. In het landelijk gebied zien de provincie en partners grote verschuivingen in mobiliteit door technologische en demografische ontwikkelingen. Hier investeert de provincie onder meer in nieuwe vormen van openbaar vervoer;
5. De provincie neemt de regie om in samenwerking met andere partijen te komen tot samenhang in de Gelderse wandel- en fietsroutenetwerken als basis voor het Gelderse recreatief toeristisch product en voor de stad-landverbindingen voor het langzame verkeer.

Bij de vertaling van de ambitie naar oplossingen doorloopt de provincie de volgende drie principes: voorkomen, benutten en bouwen. Dit sluit ook aan op de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik die het benutten van het bestaande benadrukt boven het aangaan van nieuwe investeringen. De verwachting is dat het accent op voorkomen en benutten de komende jaren steeds belangrijker wordt. Er komen steeds minder financiële middelen voor nieuwe investeringen. Dit vertaalt zich direct naar de provinciale inzet op het bestaande infrastructuurnetwerk, het netwerk voor openbaar vervoer en naar het extra ontplooien van activiteiten die nieuwe knelpunten of problemen actief kunnen voorkomen. Dit vraagt blijvende samenwerking met andere partijen die als opdrachtgever, beheerder of bijvoorbeeld belanghebbende bij kunnen dragen aan de mobiliteit in Gelderland.

Aanpak
De provincie:

- investeert in de economische bereikbaarheid van de belangrijkste stedelijke netwerken (Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen en Apeldoorn-Zutphen-Deventer), ook met oog op het beperken van de effecten op de leefomgeving in deze stedelijke gebieden. De provincie activeert en brengt partijen bij elkaar om samen de opgaven te bepalen;

- ziet verbindingen in en naar de steden als het dragende netwerk van het regionaal openbaar vervoer en ondersteunt andere vormen van openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit buiten het stedelijk gebied. Het gaat daarbij om bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers waarbij de kracht van de (lokale) samenleving essentieel is;
- is verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit van de bestaande wegen, waterwegen en fietspaden in provinciaal beheer;
- ontwikkelt en beheert het regionaal openbaar vervoer. Doel is een betere aansluiting bij de verschuivingen in vervoersbehoeften en kwaliteitseisen;
- pakt de negatieve effecten aan (voor lucht, geluid en natuur) van verkeer op wegen;
- werkt samen met andere partijen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement, fiets en aanvullend openbaar vervoer. De provincie zoekt tegelijk naar oplossingen die gebruik maken van de kracht van de (lokale) samenleving;
- activeert en brengt partijen bij elkaar rond de doorontwikkeling van 'Europese corridors' bij A15 en A1: dit zijn belangrijke gebieden voor verkeersverbindingen in Europa. Hier richt de provincie specifieke plekken in waar veel logistieke verbindingen samenkomen. Bijvoorbeeld met een overslaghaven. Agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk;
- signaleert nieuwe trends en agendeert ontwikkelingen die doorwerken op de mobiliteit in Gelderland;
- samen met andere partners (rijk, gemeenten, waterschappen en grondeigenaren) streeft de provincie naar samenhang in het netwerk van wegen en paden voor het langzame verkeer via de toepassing van de toets op barrièrevorming als onderdeel van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

De provincie werkt aan een meerjaren-investeringsagenda die lijkt op het landelijke Meerjarenprogramma Ruimte, Infrastructuur en Transport (MIRT). Dit betekent dat de investeringen in de bestaande infrastructuurnetwerken in hun ruimtelijke context worden beschouwd en dat vernieuwingen voor de langere termijn worden benoemd en vastgelegd. De investeringen zullen regelmatig worden getoetst aan de belangrijkste maatschappelijke opgaven die de provincie samen met haar partners ziet en worden waar nodig bijgesteld bij actuele ontwikkelingen.

In de zes Gelderse regio's zijn de ambities en opgaven rond de accenten van bereikbaarheid, leefbaarheid en veiligheid verschillend. Voor bereikbaarheid is de inzet geconcentreerd op de stedelijke netwerken van Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen en Apeldoorn-Zutphen-Deventer. In de andere gebieden ligt het accent meer op de toegang tot regionale voorzieningen en de inpassing van mobiliteit in landschap.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 3.10 Verdieping mobiliteit

3.5.1 Mobiliteit in de Achterhoek

Aanpak

De provincie is voor bijlage 17 Mobiliteit in de Achterhoek (visiekaart Regio):

- verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit van de bestaande wegen, waterwegen en (snel)fietspaden in provinciaal beheer;

- pakt de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving4.2 Natuur en landschap in Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- investeert in de bereikbaarheid van Doetinchem;
- houdt in de Achterhoek de voorzieningen toegankelijk door fysieke en digitale bereikbaarheid;
- verbindt de Achterhoek met de stedelijke netwerken in de directe omgeving (Arnhem-Nijmegen, Apeldoorn-Zutphen-Deventer, Twente en Duitsland);
- agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk, bijvoorbeeld de doortrekking van de A15, kwaliteit van het spoor (met name Arnhem-Doetinchem-Winterswijk) en de vrije kruising van het spoor in Arnhem-Oost;
- ziet verbindingen tussen steden en naar stedelijke netwerken buiten de regio als dragend netwerk van openbaar vervoer en ondersteunt het flexibele openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit. Het gaat daarbij om de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers;
- werkt samen met andere partijen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement, fiets en openbaar vervoer.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

3.5.2 Mobiliteit in FoodValley

Aanpak

De provincie is voor bijlage 18 Mobiliteit in FoodValley (visiekaart Regio):

- verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit van de bestaande wegen, waterwegen en (snel)fietspaden in provinciaal beheer;
- pakt de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, hoofdstuk 4 Mooi Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- houdt de stedelijke netwerken van Ede-Wageningen bereikbaar. Deze inzet staat in verhouding tot de bijzondere leefkwaliteiten in dit gebied, bijvoorbeeld de kwaliteiten van natuur en de landschappelijke kwaliteiten. De kennis-as Ede-Wageningen krijgt hierbij speciale aandacht;
- verbindt FoodValley met de stedelijke netwerken in de directe omgeving (Amersfoort-Utrecht en Arnhem-Nijmegen);
- agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk (Hoevelaken, Rijnbrug en aansluiting A30/A1);
- ziet de verbindingen tussen steden en naar stedelijke netwerken buiten de regio als dragend netwerk van openbaar vervoer en ondersteunt het flexibele openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit. Het gaat daarbij om de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers;
- werkt samen met andere partijen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement, fiets en openbaar vervoer.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

3.5.3 Mobiliteit in Noord-Veluwe

Aanpak

De provincie is voor bijlage 19 Mobiliteit in Noord-Veluwe (visiekaart Regio):

- verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit van de bestaande wegen, waterwegen en (snel)fietspaden in provinciaal beheer;
- pakt de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, 4.2 Natuur en landschap in Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- verbindt Noord-Veluwe met de stedelijke netwerken in de directe omgeving (Amersfoort en Zwolle);
- agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk (Hoevelaken en Randstadspoor;
- ziet de verbindingen tussen steden en naar stedelijke netwerken buiten de regio als dragend netwerk van openbaar vervoer en ondersteunt het flexibele openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit. Het gaat daarbij om de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers;
- werkt samen met andere partijen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement, fiets en openbaar vervoer.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

3.5.4 Mobiliteit in Rivierenland

Aanpak

De provincie is voor bijlage 20 Mobiliteit in Rivierenland (visiekaart Regio):

- verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit van de bestaande wegen, waterwegen en (snel)fietspaden in provinciaal beheer;
- pakt de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, 4.2 Natuur en landschap in Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- investeert in de bereikbaarheid van steden en de stedelijke netwerken van Rivierenland;
- verbindt de regio Rivierenland met de stedelijke netwerken van Den Bosch, Utrecht en Stadsregio Arnhem Nijmegen;
- agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk (capaciteit A15, Rijnbrug, spoorknoop Elst);
- agendeert en versterkt de mobiliteitsnetwerken voor specifieke economische sectoren zoals logistiek en Betuwse Bloem;
- ziet de verbindingen tussen steden en naar stedelijke netwerken buiten de regio als dragend netwerk van openbaar vervoer en ondersteunt het flexibele openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit. Het gaat daarbij om de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers;

- activeert en brengt partijen bij elkaar rond de doorontwikkeling van 'Europese corridors': dit zijn belangrijke gebieden voor verkeersverbindingen in Europa. Dit door onder meer specifieke plekken (bijvoorbeeld een overslaghaven) in te richten in gebieden waar veel logistieke verbindingen samenkomen;
- werkt samen met andere partijen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement, fiets en openbaar vervoer.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

3.5.5 Mobiliteit in Arnhem Nijmegen City Region

Aanpak

Voor bijlage 21 Mobiliteit in Arnhem Nijmegen City Region (visiekaart Regio):

- verbetert de provincie de verbindingen van de regio met de omliggende stedelijke netwerken (Eindhoven, FoodValley, Stedendriehoek, Nordrein Westfalen maar ook de Randstad);
- pakt de provincie de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, 4.2 Natuur en landschap in Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- levert de provincie een bijdrage aan de ontwikkeling van de Europese Vervoerscorridor, die door de regio loopt. Ook biedt deze corridor kansen voor de logistieke sector;
- verbetert de provincie de bereikbaarheid van de binnensteden van Arnhem en Nijmegen en de belangrijkste economische centra in en rond deze steden;
- heeft de provincie voor de aanleg van de A15 afspraken gemaakt over de realisering. Daarbij betaalt de provincie mee aan de aanleg van deze ontbrekende schakel.

Naast het bovenstaande beleid zal de spoorinfrastructuur in regio de komende jaren extra aandacht vragen. Eind 2014 gaat een nieuwe opzet van het regionale spoorlijnennet van start onder de werktitel StadsregioRail. In combinatie met de ambities om nog enkele stations in te passen, de ontwikkeling van een nieuwe regionale treindienst van Arnhem naar Düsseldorf en het landelijke Programma Hoogfrequent Spoor staat de capaciteit van de spoorinfrastructuur sterk onder druk en zullen forse investeringen noodzakelijk zijn. De grootse problemen zitten op het traject Elst - Arnhem - Zevenaar (oost). Samen met Rijk en ProRail wil de provincie een forse verbetering van de spoorcapaciteit zien te bereiken.

In delen van de Stadsregio zal de komende jaren naast groei ook krimp optreden. Het is om financiële redenen onmogelijk om het openbaar vervoer in deze delen van de Stadsregio in stand te houden. De komende jaren zet de provincie in op de verbindingen in en naar de steden als het dragende netwerk van het openbaar vervoer en ondersteunt zij flexibel openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit buiten het stedelijk gebied. Dit in verband met de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van mensen.

De afgelopen jaren is in de Stadsregio gewerkt aan het verbeteren van de bereikbaarheid. Daarbij zijn grote vorderingen gemaakt door verbetering van de weginfrastructuur (verbreden A50 en A12, aanleg Stadsbrug Nijmegen en N837). In 2015 zal de uitvoering van de traverse Dieren starten en in 2018 naar verwachting gereed zijn.

Ook is de Stadsregio gestart met de ontwikkeling van een hoogwaardig openbaar vervoernetwerk voor bussen, waarvan lijn 300 (RijnWaalspinter) en lijn 331 de eerste gerealiseerde voorbeelden zijn.

Verder is een netwerk van snelfietsroutes naar de stedelijke centra van Arnhem en Nijmegen vastgesteld. Het RijnWaalpad en de snelfietsroutes Zevenaar - Arnhem, Wijchen - Nijmegen en Beuningen - Nijmegen zijn binnenkort gerealiseerd.

Binnen het programma SLIM van de Stadsregio is de afgelopen jaren fors ingezet op gedragsbeïnvloeding door:

- in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven mobiliteitsmanagement te introduceren (Offensief Bereikbaarheid);
- te experimenteren met prijsmaatregelen en verkeersinformatie (Slim uit de Spits);
- de ontwikkeling van verkeersmanagement, waarbij RWS, provincie en de gemeentelijke wegbeheerders nauw samenwerken.

De provincie wil dit beleid en de uitvoering daarvan met alle partners met kracht voorzetten. De groei van het aantal inwoners en bedrijven in de regio zal de komend jaren, ondanks de economische crisis, nog doorzetten, ook na 2020. Vandaar dat de provincie met het Rijk afspraken heeft gemaakt om voor de periode na 2020 een aparte MIRT studie uit te voeren naar de gewenste ruimtelijk economische ontwikkeling van de regio op de lange termijn (2040) in samenhang met de interne en externe bereikbaarheid. MIRT staat voor het Meerjarenprogramma Ruimte, Infrastructuur en Transport.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

3.5.6 Mobiliteit in de Stedendriehoek

Aanpak

De provincie is voor bijlage 22 Mobiliteit in de Stedendriehoek (visiekaart Regio):

- verantwoordelijk voor het op peil houden en verbeteren van de kwaliteit (technisch en functioneel) van de bestaande wegen, spoor- en waterwegen en (snel)fietspaden in provinciaal beheer;
- pakt de negatieve effecten aan (voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving, 4.2 Natuur en landschap in Gelderland) van verkeer op wegen in provinciaal beheer;
- investeert in de bereikbaarheid van steden en de stedelijke netwerken van Stedendriehoek;
- verbindt de regio Stedendriehoek met de omliggende stedelijke netwerken (Arnhem-Nijmegen);
- agendeert verbeteringen in de netwerken van gemeenten en het Rijk (A1 en hoogwaardig openbaar vervoer Apeldoorn-Arnhem);
- ziet de verbindingen tussen steden en naar stedelijke netwerken buiten de regio als dragend netwerk van openbaar vervoer en ondersteunt het flexibele openbaar vervoer voor het behoud van de basismobiliteit. Het gaat daarbij om de bereikbaarheid van lokale voorzieningen en de participatiemogelijkheden van burgers;
- activeert en brengt partijen bij elkaar rond de doorontwikkeling van 'Europese corridors': dit zijn belangrijke gebieden voor verkeersverbindingen in Europa. Dit door onder meer specifieke plekken (bijvoorbeeld een containerterminal) in te richten in gebieden waar veel logistieke verbindingen samenkomen. De provincie zet in op het dragende netwerk als ruggengraat en levensader van het regionaal openbaar vervoer en ondersteunt het aanvullend openbaar vervoer;

- werkt op regionaal niveau samen op mobiliteitsthema's. Bijvoorbeeld voor gedragsonderwerpen, verkeersveiligheid, verkeersmanagement, mobiliteitsmanagement en fiets.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- agendering
- partnerschap
- investeringen
- concessiebeheer regionaal openbaar vervoer
- verordening

3.5.7 Digitale bereikbaarheid

De provincie en haar partners vinden het belangrijk dat mensen, bedrijven, maatschappelijke instellingen en regio's beschikken over toekomstvast breedband. Daarmee kunnen zij profiteren van huidige en toekomstige innovaties op het vlak van maatschappelijke en zakelijke diensten. Deze versterken de leefbaarheid en concurrentiepositie van Gelderland.

Ambitie en rol van de provincie

Demografische ontwikkelingen hebben een grote invloed op de samenleving. De effecten hiervan worden het hardst gevoeld in de dunbevolkte gebieden. Het lukt niet om overal hetzelfde voorzieningenniveau in stand te houden. De bereikbaarheid van voorzieningen speelt dan een grote rol, zowel fysiek als digitaal. Fysieke mobiliteit en digitale bereikbaarheid kunnen werken als elkaars substituten of kunnen elkaar aanvullen. Een belangrijke vraag is hoe in minder rendabele of verliesgevende gebieden digitale infrastructuur kan worden gerealiseerd en welke rol de overheid daarbij kan hebben.

De provincie streeft naar het vergroten van de digitale bereikbaarheid van Gelderland, voornamelijk in de 'witte buitengebieden' waar nog geen breedband aanwezig is. De focus ligt op het maken van een Next Generation Acces (NGA) netwerk met snel breedband. Van het NGA-gebied waar nog geen snel breedband is, is op dit moment nog geen kaart beschikbaar.

De provincie onderzoekt of zij kan komen tot een investeringsmaatschappij voor breedband. De provincie is bereid om een participerende, risicodragende rol te vervullen. Als het onderzoek goed uitpakt, wil de provincie de investeringsmaatschappij in het najaar van 2014 oprichten. Vervolgens kan de aanleg van breedband plaatsvinden.

De provincie onderzoekt in eerste instantie of er partners in de Achterhoek zijn met wie de provincie een samenwerkingsverband (publiek-privaat) kan oprichten. De gemeenten, inwoners en bedrijven in de Achterhoek hebben zich al enige tijd actief getoond en diverse zaken onderzocht. Hierop doorgaan maakt snelle realisatie mogelijk. Breedband voorziet in oplossingen om de negatieve effecten van demografische ontwikkelingen in de Achterhoek te verzachten. De Achterhoek is de regio in Gelderland waar demografische ontwikkelingen het meest omvangrijk zijn.

Rol

- ondernemend
- verbindend
- faciliterend

Instrumenten

- verkennen
- investeren

3.5.8 Water voor beroepsscheepvaart

De provincie en haar partners streven samen naar het instandhouden van een goede regionale ontsluiting over water via de Oude IJssel, de Linge en de Arkervaart.

De regionale wateren, waaraan de provincie de functie beroepsscheepvaart heeft toegekend, voldoen aan de eisen voor een goede bevaarbaarheid.

Ambitie en rol van de provincie
Voor de uitvoering van acties in de planperiode ziet de provincie de volgende taakverdeling:

- Waterschap Rijn en IJssel zorgt ervoor dat de Oude IJssel tot Doetinchem bevaarbaar is;
- Waterschap Rivierenland zorgt ervoor dat de Linge bevaarbaar is;
- De gemeente Nijkerk zorgt ervoor dat de Arkervaart tot aan Nijkerk bevaarbaar is;
- De provincie draagt financieel bij in de kosten van het vaarwegbeheer op de Oude IJssel en de Linge.

De uitvoering van het vaarwegbeheer vindt plaats op basis van de Omgevingsverordening Gelderland. De Vaarwegverordening Gelderland 2009 is alleen van toepassing op de Oude IJssel en de Linge.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- verordening

hoofdstuk 4 Mooi Gelderland

4.1 Ruimtelijke kwaliteit

De provincie en haar partners streven naar een hoge kwaliteit van de Gelderse leefomgeving. De opgaven van de provincie en haar partners die zij hierbij zien, zijn:

- ruimte bieden aan (economische) ontwikkelingen met respect voor de unieke kwaliteiten van een gebied;
- bij een ingrijpende ruimtelijke ingreep initiatiefnemers en gemeenten ondersteunen bij het realiseren van ruimtelijke kwaliteit;
- de unieke Gelderse kwaliteiten vermarkten voor de vrijetijdseconomie.

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 4.1 Verdieping ruimtelijke kwaliteit

4.1.1 Ontwikkelen met kwaliteit

De provincie en haar partners streven naar een hoge kwaliteit van de Gelderse leefomgeving. Het is de uitdaging de match tussen kwaliteiten van het betreffende initiatief en de kwaliteiten van de plek of het gebied te maken. Dit betekent dat het ontwerpen of de ontwerpende benadering van groot belang is en dat de provincie zoveel mogelijk vroegtijdig in planprocessen in dialoog treedt.

Provincie en partners streven naar een leefomgeving die maakt dat bewoners, bezoekers en werkers zich thuis, prettig en veilig voelen. Een leefomgeving die tevens voldoet aan goede condities voor plant en dier.

De provinciale ambitie en rolopvatting

De provincie streeft naar een adequate borging van de kwaliteit van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik, samen met partners en mensen in de provincie. De provincie wil hierin een voorbeeldfunctie vervullen.

De provincie voelt zich verantwoordelijk voor een aantrekkelijke, vitale en krachtige provincie. Die verantwoordelijkheid voor onze leefomgeving wil de provincie meer dan voorheen doorleven, aanmoedigen en bewerkstelligen. Niet alleen om bestaande kwaliteiten en gezamenlijk beleefde waarden te koesteren. Ook om de potenties te benutten.

Aanpak

De provincie wil de ruimtelijke kwaliteit en de kwaliteit van de leefomgeving borgen door de inzet van 'bouwmeesterschap'. Vanuit de inzet op bouwmeesterschap gaat de provincie voor kwaliteit, het liefst hoogwaardige kwaliteit.

De provincie wil provinciale en regionale opgaven met bouwmeesterschap realiseren. Met name op het schaalniveau van gebied, stedelijke netwerk, corridor, regio en landschap. Het gaat hierbij om vraagstukken van:

1. vormgeving, architectuur, beeldkwaliteit en sfeer;
2. landschappelijke en stedenbouwkundige in- en aanpassing;
3. sociaal-culturele inbedding en identiteit;
4. cultuurhistorie en het erfgoed.

Voor het ontwikkelen en borgen van ruimtelijke kwaliteit wil de provincie ter inspiratie instrumenten inzettten, namelijk: Gebiedenatlas en kwaliteitsateliers. Hiermee wil de provincie bijdragen aan: meer aandacht voor vormgeving en beeldkwaliteit, betere landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing, goede sociale en culturele inbedding, inspirerend gebruik cultuurhistorie en erfgoed. In bredere zin wil de provincie, in combinatie met de ladder voor duurzaam ruimtegebruik, bijdragen aan goede locatiekeuzen en daarop volgende inspirerende kwaliteitsontwikkelingen.

Waar de provincie 'zelf aan de lat staat' als vergunning- en subsidieverlener, bijvoorbeeld bij het provinciale infrastructuurnetwerk, maar ook waar zij als opdrachtgever regie voert op complexe gebiedsontwikkelingsprocessen, zal de provincie in het bijzonder de ruimtelijke kwaliteit hoog in het vaandel houden.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend
- ondernemend

Instrumenten

- communicatie
- planbegeleiding
- gebiedsontwikkeling

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 4.1 Verdieping ruimtelijke kwaliteit

4.1.2 Ruimtelijke kwaliteit in Achterhoek

De regio Achterhoek heeft een duidelijk landschappelijk profiel en is 'bekend in Nederland'. Het kwaliteitsdenken concentreert zich in de Achterhoek op een 'verbonden wereld' waarin vraagstukken van bevolkingsontwikkeling, transitie van platteland, sociale samenhang, kwaliteit van het landschap en economische kracht aan elkaar worden gekoppeld en waarin krachten worden gebundeld en slimme verbindingen tussen maatschappelijke partners worden aangegaan. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang voor de regio Achterhoek:

- gezamenlijk werken aan een economisch en sociaal vitaal buitengebied en zorgen voor leefbaarheid in de kernen;
- aandacht voor ruimtelijke kwaliteit door verbetering van de landschappelijke kwaliteit én door verbetering van de leefbaarheid, de sociale cohesie op het platteland, de werkgelegenheid en het economisch bruto product van het platteland;
- een agrarisch toekomstperspectief ontwikkelen met gebruikmaking van de gebiedsdynamiek onder voorwaarde van behoud van de ruimtelijke kwaliteit;
- beheer en inrichting van het landschap meer integreren met activiteiten die baat hebben bij een mooi en goed onderhouden landschap (verdienlandschap);
- verder ontwikkelen van een duurzame en innovatieve economie met aandacht voor de maakindustrie en gebruik van hernieuwbare energie;
- streven naar een vitale leefomgeving, anticiperend op de krimp, met transitie van de woningvoorraad en afstemming van het voorzieningenniveau;
- zorgen voor voldoende verplaatsingsmogelijkheden en verbindingen tussen de regio en omliggende gebieden en binnen de regio, met specifieke aandacht voor (OV-) bereikbaarheid en breedband.

4.1.3 Ruimtelijke kwaliteit in FoodValley

De regio FoodValley vormt een belangrijke voedingsbodem voor de Nederlandse economie en is een inspirerende kennisregio. Het kwaliteitsdenken concentreert zich op een groene leefomgeving en een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor onder andere agrofood. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang voor de regio FoodValley:

- versterking van de kwaliteit van de leefomgeving waarbij landschap en cultuurhistorie de identiteit van de regio bepalen;
- waar mogelijk ruimte geven aan dynamiek en innovatie in het landelijk gebied om economische waarde te behouden, gekoppeld aan de 'license to produce';
- collectief bouwen aan het landschap - met kennis van zaken - gericht op beeldkwaliteit, cultuurhistorie en biodiversiteit en daarmee tevens bijdragen aan duurzaamheid en klimaatadaptatie en waar mogelijk aan dynamiek en ontwikkeling aan de hand van 'menukaarten';
- benutten van ontwikkelingsmogelijkheden in de brede economische basis en in de TOP-sector Food, inclusief de doorgroei naar een 'innovatief leerwerklandschap' (kenniscampus Ede, kennisas Ede-Wageningen, Wageningen UR);
- investeren in een aantrekkelijk vestigingsklimaat met optimale bereikbaarheid, een gezonde woningmarkt en innovatieve en duurzame landbouw.

4.1.4 Ruimtelijke kwaliteit in Noord Veluwe

De regio Noord-Veluwe kent een rijke afwisseling aan water (beken, randmeren en IJssel), landschappen en cultuurhistorie, met rust en reuring. Het kwaliteitsdenken concentreert zich op een sociale en ondernemende regio, gericht op het behouden, versterken en benutten van de natuur en de landschappen, het water en de gemeenschap, de steden en de dorpen. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang voor de regio Noord Veluwe:

- aansturen op een integrale benadering van leefbaarheid, zorg, buurt, dorp, stad en regio, met aandacht voor sociale samenhang en participatie;
- ruimte voor economische activiteiten met bereikbare werklocaties en voorzieningen;
- inzetten op een groene economie en duurzame energiehuishouding met een goede ruimtelijke inpassing;
- streven naar een zo duurzaam mogelijk beheer van water, natuur, recreatieve voorzieningen en gebouwde omgeving;
- bevorderen van innovatie van de recreatiesector met zorg voor de omgeving en cultuurhistorische waarden en met Veluwe als een sterk merk;
- werken aan goede bereikbaarheid van het groene gebied voor recreanten met respect voor de omgeving.

4.1.5 Ruimtelijke kwaliteit in Rivierenland

De regio Rivierenland is vormgegeven door grote rivieren en heeft een sterke oriëntatie op de omringende gebieden en steden. Het kwaliteitsdenken concentreert zich op een gezonde landelijke en groene leefomgeving, met een demografisch evenwichtige opbouw, waarin de mensen zo veel mogelijk zelfredzaam en weerbaar zijn en waarin actief en creatief wordt gewerkt aan het verder ontwikkelen van het gebied, met als pijlers: de vrijetijdseconomie, agrobusiness en logistiek. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang voor de regio Rivierenland:

- streven naar goede omgang met landschappelijke, cultuurhistorische en natuurkwaliteiten vanuit de gewenste ruimtelijke ontwikkelingen in logistiek, agrobusiness en vrijetijdseconomie, met aandacht voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie;
- positief stimuleren van ruimtelijke gevolgen van wateropgaven, zoals nu worden uitgewerkt in WaalWeelde en in het regioproces voor het Deltaprogramma;
- versterking van een samenhangende regio met geconcentreerde centrumfuncties, vitale dorpen en duurzame land- en tuinbouwclusters;
- faciliteren en positioneren van burgerparticipatie bij het leefbaar houden van kernen, met aandacht voor het voorzieningenniveau, de sociale cohesie en de ouderenzorg;
- verbetering van het ondernemersklimaat voor logistieke en logistiek gerelateerde bedrijvigheid en voor vrijetijdseconomie;

- streven naar een positie in de top-5 van Europese tuinbouwregio´s voor fruit, door voortdurende innovaties, productontwikkeling en het vergroten van concurrentiekracht door kwaliteit en efficiëntie;
- initiëren, stimuleren en faciliteren van lokale en regionale initiatieven voor de opwekking van duurzame energie en aandacht voor een duurzame A15.

4.1.6 Ruimtelijke kwaliteit in Arnhem Nijmegen City Region

De Stadsregio kent een mooie combinatie van stedelijke kwaliteiten, kleine stadjes en dorpen en verschillende natuurgebieden, mooie landschappen en cultuurhistorische kwaliteiten. Het kwaliteitsdenken concentreert zich op de kwalitatieve werking van het stedelijk netwerk. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang:

- versterking van de stedelijke structuur met aandacht voor de kwaliteiten van de bestaande woningvoorraad en goede en bereikbare voorzieningen;
- ontwikkeling van een vitaal en leefbaar ommeland, rekening houdend met demografische ontwikkelingen, waar gebiedskwaliteiten verbonden worden met ruimte en mogelijkheden tot ontwikkeling;
- innovatieve en economische structuurversterking met aandacht voor TOP-sectoren en brede basiseconomie, waarbij goed vestigingsklimaat onontbeerlijk is;
- verbetering van de bereikbaarheid met aandacht voor verdere verbetering bestaande infrastructuur (inclusief de doortrekking van de A15), de corridorfunctie met logistieke hot-spots en hoogwaardig openbaar vervoer (de zogenaamde S-as van Wijchen naar Zevenaar).

4.1.7 Ruimtelijke kwaliteit in Stedendriehoek

De regio Stedendriehoek heeft unieke landschappen van Veluwe, Salland, Graafschap en IJsselvallei en alle comfort van stad, dorp en platteland. Het kwaliteitsdenken concentreert zich op het begrip 'vestigingsklimaat' dat gekoesterd, versterkt en ontwikkeld moet worden. De volgende kwaliteitsambities zijn van belang voor de regio Stedendriehoek:

- versterking van de diversiteit van verschillende landschapstypen;
- betere verbinding van natuur, cultuur en economie en betere verbinding tussen stad, dorp en platteland;
- betere benutting van de economische potentie van landschap (als productieruimte en genotsruimte);
- bij ontwikkeling van stedelijke functies als wonen, werken en voorzieningen een vergrote aandacht voor afstemming, complementariteit en verduurzaming;
- streven naar een energie neutrale regio (in 2030) in balans met kansen voor natuur, landschap en recreatie;
- verbetering van de bereikbaarheid door maximale benutting van mobiliteitskansen.

4.1.8 Cultuur en erfgoed

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 4.2 Verdieping cultuur en erfgoed

4.1.8.1 Cultuur en Erfgoed: bouwstenen voor ontwikkeling

Ambitie en rol van de provincie

Gelderland is rijk aan cultuur en erfgoed: onder andere musea, theater, dans, festivals, monumenten, archeologie en het historische landschap zijn onze parels. Ze is trots op de cultuur en erfgoed in Gelderland en wil een klimaat bieden waardoor onze parels verder tot bloei komen. Cultuur en erfgoed zijn van mensen, door mensen en voor mensen. Het is het belangrijkst dat cultuur en erfgoed toegankelijk zijn voor de inwoners van Gelderland. Zodat iedereen ervan kan genieten.

Cultuur en Erfgoed hebben bij uitstek een verbindende functie. Ze verbinden mensen onderling en aan de plek waar ze

wonen en werken. Ze zijn van grote betekenis voor de leefbaarheid in steden en dorpen, de identiteit van regio's en voor toerisme en recreatie.

De Gelderse steden kenmerken zich door een sterke historisch karakter en door een hoge ruimtelijke kwaliteit. Ook het gevarieerde Gelderse landschap kent bijzondere cultuurhistorische kwaliteiten. De culturele infrastructuur is goed ontwikkeld en het stedelijk gebied huisvest enkele topinstellingen. Al deze kwaliteiten dragen in belangrijke mate bij aan een aantrekkelijk woon-, werk- en vestigingsklimaat. Om deze redenen investeert de provincie in een bloeiend cultuur- en erfgoedklimaat.

Aanpak

De betekenis van cultuur en erfgoed wordt voor een groot deel ontleend aan de kwaliteit ervan. Zonder kwaliteit zijn kunstuitingen of monumenten letterlijk ‘waardeloos’. Samen met haar uitvoeringspartners zet de provincie kwaliteit bovenaan de agenda en zorgt ervoor dat er aandacht is voor de borging van de kwaliteitsaspecten van cultuur en erfgoed. Kwaliteit raakt aan alle waarden die cultuur en erfgoed bezitten. Cultuur en erfgoed hebben een maatschappelijke, economische en intrinsieke waarde. De *economische waarde* heeft betrekking op de bijdrage die cultuur en erfgoed leveren aan de economie. Zo leidt de aanwezigheid en goed gebruik van monumenten tot een waardevermeerdering van woonwijken en hebben culturele festivals een aantrekkende werking op het toerisme. De economische waarde ontstaat niet vanzelf; er is ondernemerschap voor nodig. De *maatschappelijke waarde* is de betekenis die mensen aan cultuur en erfgoed ontlenen. Mensen kunnen zich verbonden voelen met een bepaalde plek of nemen deel aan culturele activiteiten om andere mensen te ontmoeten. De *intrinsieke waarde* is de waarde die cultuur en erfgoed vanuit zichzelf vertegenwoordigen. Denk hierbij aan de artistieke betekenis van een dansvoorstelling of de bijzondere architectuur van een monument. De intrinsieke waarde is meestal niet in harde criteria uit te drukken. De drie waarden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De provincie zoekt de balans tussen de drie waarden.

De kern van de collectie erfgoed in Gelderland bestaat uit de objecten en ensembles die onder de Erfgoedwet en gemeentelijke monumentenverordeningen zijn aangewezen als beschermd monument of beschermd monumentaal ensemble. Deze objecten en ensembles zijn inzet bij ontwikkelingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- subsidie
- leningen
- opdrachten
- netwerk en advies

4.1.8.2 Archeologie

De provincie en haar partners streven er samen naar archeologie expliciet te betrekken bij de integrale afweging bij planontwikkeling. Bij locatiekeuze en planuitwerking moet voldaan worden aan de basiskwaliteitseisen van de bodem, waaronder archeologie.

Ambitie en rol van de provincie

Ruimtelijke plannen en projecten die archeologische gegevenheden in de bodem kunnen aantasten moeten zo veel mogelijk rekening houden met bekende en te verwachten archeologische waarden. De hoofdverantwoordelijkheid ligt bij de gemeente; de provincie faciliteert de gemeenten met onder andere kennisagenda's.

Aanpak

De provincie wil voorbeeldig omgaan met het bodemarchief en de eigen verantwoordelijkheden hiervoor, zoals bij provinciale wegen, inpassingsplannen en vergunningverlening voor Ontgrondingen. Sinds het van kracht worden van de Wet Archeologische Monumentenzorg hebben gemeenten in de meeste gevallen de hoofdverantwoordelijkheid. De provincie faciliteert hen met de reeds opgestelde regionale kennisagenda's die het mogelijk maken om de archeologische eigenheid van regio's op te nemen in lokaal ruimtelijk beleid. In deze kennisagenda's zijn regionaal verschillende topthema's benoemd. Hantering van de kennisagenda's geeft richting aan het archeologisch onderzoek bij ruimtelijke ingrepen.

De provincie ondersteunt gemeenten bij het uitvoeren van hun wettelijke taak voor archeologie door de aangestelde regioarcheologen financieel te ondersteunen. Regioarcheologen dragen zorg voor de archeologische advisering aan gemeenten. Ook kunnen regioarcheologen ingezet worden bij het borgen van archeologie bij ruimtelijke vraagstukken en het vergroten van het publieksbereik.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend
- ondernemend

Instrumenten:

- verordening
- kennisagenda’s
- regioarcheologie

4.1.8.3 Molens in Gelderland

De provincie en haar partners streven samen naar het in stand houden van de molens in Gelderland. De molens zijn een identiteitsbepalend onderdeel van Gelderland.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is dat de omgeving van de molens zodanig ingericht wordt dat de molens kunnen blijven draaien. Dit is een randvoorwaarde. De provincie beschermt de ruimte rond de molens tegen ongewenste ingrepen.

Aanpak

De provincie zorgt voor een adequate ruimtelijke regeling in de Omgevingsverordening. De provincie neemt haar verantwoordelijkheid bij de eigen projecten zoals provinciale wegen, gebiedsontwikkeling en eigen inpassingsplannen door hierbij voorbeeldig met de molen en zijn omgeving om te gaan.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- verordening
- Subsidieregeling instandhouding molens

4.2 Natuur en landschap in Gelderland

De provincie en haar partners streven samen naar een compact en hoogwaardig stelsel van onderling verbonden natuurgebieden en naar behoud en versterking van de kwaliteit van het landschap. Natuur en landschap zijn het kapitaal van Gelderland. De opgaven die de provincie en haar partners hierbij zien, zijn:

- het behouden en mogelijk vergroten van de biodiversiteit (soortenrijkdom) in de natuur;
- het verbinden van de Gelderse natuur met natuurgebieden in aangrenzende provincies en Duitsland;
- het betrekken van de mensen in een gebied bij het beheer van hun natuur en landschap.

Ambitie en rol van de provincie

De volgende uitgangspunten staan aan de basis van het provinciale beleid voor natuur en landschap:

- de provincie gaat zorgvuldig om met natuur en landschap;
- de provincie vergroot de maatschappelijke betrokkenheid en het eigenaarschap;
- de provincie houdt ontwikkeling en beheer van natuur en landschap haalbaar en betaalbaar;
- de provincie biedt ruimte voor ontwikkelingen die verenigbaar zijn met natuur- en landschapsdoelen. Bij nieuwe ontwikkelingen is veelal een transparante afweging noodzakelijk over de exacte locatiekeuze conform de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Deze ambitie en rol staan ook in relatie tot de bevindingen uit de bijlage 39 PlanMER: beleid voor natuur en landschap.

In het kader van de Wet Natuurbescherming stelt de provincie een verordening op. Een aantal onderwerpen moet daarin worden geregeld, terwijl de provincie op een aantal andere onderwerpen de mogelijkheid heeft om regels te stellen. De provincie doet dit door het opnemen van regels in de Omgevingsverordening.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 4.3 Verdieping natuur en landschap en 3.11 Verdieping verevening bij initiatieven

4.2.1 Gelders Natuurnetwerk

Om de biodiversiteit nu en voor toekomstige generaties Gelderlanders veilig te stellen, beschermt de provincie het

Gelders Natuurnetwerk. Het Gelders Natuurnetwerk is een samenhangend netwerk van bestaande en te ontwikkelen natuur van internationaal, nationaal en provinciaal belang. Dit Gelders Natuurnetwerk bestaat uit alle terreinen met een natuurbestemming binnen de voormalige EHS en bevat tevens een zoekgebied (zie Verdieping 4.3.1.1.2 Zoekgebied nieuwe natuur) voor 5.300 hectare nog te realiseren nieuwe natuur (vanaf 1 januari 2011). In 2011 tot en met 2015 is hiervan circa 2.600 hectare gerealiseerd. Dat betekent dat nu nog circa 2.700 hectare gerealiseerd moet worden. Het zoekgebied nieuwe natuur dat hiervoor beschikbaar is, is circa 4.100 hectare groot.

Een groot deel van de Gelderse natuurgebieden is internationaal beschermd: de 4.2.5 Natura 2000-gebieden. Juist in deze gebieden moet de biodiversiteit worden behouden of verbeterd. De provincie geeft in het natuurbeleid prioriteit aan het behalen van de Natura 2000-doelen in de Natura 2000-gebieden. Het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone vervullen daarnaast een belangrijke rol bij het behoud van de biodiversiteit.

De Ecologische verbindingszones maken voor een klein deel uit van het Gelders Natuurnetwerk.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil:

a. 5.300 hectare 4.3.1.1.2 Zoekgebied nieuwe natuur in het Gelders Natuurnetwerk in 2025 gerealiseerd hebben;
b. natuur verbeteren en herstellen waar het gaat om internationale doelen;
c. een goed beheer mogelijk maken.

Voor het behoud en de versterking van de biodiversiteit in Gelderland streeft de provincie naar het opheffen van versnippering en een goede aansluiting tussen het Natuurnetwerk en het Duitse Biotopverbund.

De provincie wil de natuur van het Gelders Natuurnetwerk beschermen tegen aantasting en heeft daarom regels opgenomen in de Omgevingsverordening. Centraal staat de bescherming van de kernkwaliteiten. De kernkwaliteiten bestaan uit bestaande natuurwaarden, uit nog te ontwikkelen potentiële waarden en de omgevingscondities zoals 4.3.5 Rust, ruimte en stilte. De (nog te ontwikkelen) natuurwaarden zijn beschreven en als bijlage bij deze visie en bij de Omgevingsverordening opgenomen. De omgevingscondities zijn in de bijlage bij de Omgevingsverordening wel benoemd, maar er heeft geen provinciedekkende inventarisatie plaatsgevonden. Bij projecten kan op maat een effectbeschrijving worden gemaakt voor de relevante omgevingscondities.

Nieuwvestiging en grootschalige ingrepen

4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding zijn alleen mogelijk wanneer:

- er geen reële alternatieven zijn;
- een groot maatschappelijk belang in het geding is.

Per saldo moet elke ontwikkeling een verbetering van de kernkwaliteiten in het Gelders Natuurnetwerk opleveren. In dat saldo zijn vergroting van de oppervlakte natuur en versterking van de ecologische samenhang belangrijke randvoorwaarden.

Beperkte ontwikkelingsmogelijkheden bestaande functies

Voor bestaande functies zijn er beperkte ontwikkelingsmogelijkheden, namelijk voor gevallen waarbij er geen reële alternatieven zijn voor verplaatsing van de functie naar een plek buiten het Gelders Natuurnetwerk. De provincie stelt bij een aantasting van de kernkwaliteiten steeds de voorwaarde dat er een 4.3.1.2.2 Compensatie gemaakt wordt waarbij de bestaande natuurwaarden worden versterkt. De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor de compensatie. De provincie ondersteunt op verzoek met het opstellen van een compensatieplan en wil faciliteren met compensatiepools.

Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe

Voor de uitbreiding van verblijfsrecreatiebedrijven op de Veluwe is in 2006 een Streekplanuitwerking groei en krimp (link naar bijlage) vastgesteld. Voor de bedrijven uit de tweede tranche groei en krimp zijn de voorwaarden vanuit deze regeling gecontinueerd. Via de sanering van een aantal recreatiebedrijven centraal op de Veluwe en daarop volgende natuurontwikkeling is in feite al een compensatiepoule geregeld.

Zie voor een nadere toelichting de Verdieping, paragraaf 4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding

Compensatiepoules

Omdat het ontwikkelen van nieuwe natuur voor veel bedrijven geen dagelijkse activiteit is, wil de provincie maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat er tijdig compensatie natuur ontwikkeld is of kan worden. Daarmee wordt voorkomen dat investeringen onnodig worden uitgesteld omdat er geen compensatielocatie voorhanden is. Met een actieve rol bij de ontwikkeling van compensatielocaties wordt de samenhang tussen natuurgebieden versterkt.

Aanpak

De provincie:

- zorgt voor ruimtelijke bescherming van de Gelderse natuur;
- ondersteunt op verzoek bij het opstellen van een compensatieplan en wil faciliteren met compensatiepools;
- wil natuur realiseren en beheren door bij te dragen met subsidies voor:
    1. de realisatie van 5.300 ha nieuwe natuur in de zoekzone van 7.300 ha;
    2. het beheer van de natuur;
    3. herstelmaatregelen in de bestaande natuur voor verbeteringen van natuur voor internationale doelen.
- wil op cruciale locaties extra inrichtingsmaatregelen uitvoeren om de natuur klimaat- en toekomstbestendig te maken;
- met de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) de ontwikkelingsmogelijkheden voor het bedrijfsleven vergroten.

Voor een slagvaardige en flexibele uitvoering van het natuurbeleid kunnen kleine wijzigingen om ecologische redenen in de begrenzing van het Gelders natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone via een 4.3.1.1 Beleid voor natuur worden doorgevoerd.

Ter bescherming van de aanwezige soorten worden geen vergunningen verleend voor start- en landingsplaatsen in het Gelders Natuurnetwerk voor kleine luchtvaart. Ook niet in het broedseizoen in een bufferzone van 300 meter eromheen.

De provincie gaat met gemeenten en andere partners in overleg om duidelijkheid te verkrijgen over de vraag wie de natuur gaat beheren en beschermen, die door het schrappen van de richtlijn bos- en natuurcompensatie geen provinciale bescherming meer heeft. Het doel is te voorkomen dat in de tussentijd gebieden onvoldoende beschermd zijn.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- subsidies
- gebiedsontwikkeling
- verordening
- Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)
- planbegeleiding
- compensatiepools voor afkopen van natuurcompensatie

4.2.2 Groene Ontwikkelingszone

De provincie en haar partners streven samen naar een compact en hoogwaardig stelsel van onderling verbonden natuurgebieden. De Groene Ontwikkelingszone (GO) heeft een dubbele doelstelling. Er is ruimte voor verdere economische ontwikkeling in combinatie met een (substantiële) versterking van de samenhang tussen aangrenzende en inliggende natuurgebieden.

De GO bestaat uit terreinen met een andere bestemming dan bos of natuur die ruimtelijk vervlochten zijn met het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk (GNN). Het gaat vooral om landbouwgrond, maar ook om terreinen voor verblijfs- en dagrecreatie, infrastructuur, woningen en bedrijven. De Ecologische verbindingszones maken deel uit van de GO, evenals weidevogelgebieden en ganzenfoerageergebieden. Enkele weidevogelreservaten maken deel uit van het GNN. Door de samenhang met de aangrenzende en inliggende natuur van het GNN herbergt de GO ook kenmerkende natuurwaarden.

Ambitie en rol van de provincie

In de Groene Ontwikkelingszone heeft de provincie de volgende doelstellingen:

- de samenhang tussen de natuurgebieden bevorderen en daarmee het Gelders Natuurnetwerk versterken en overgangen tussen natuurbestemmingen en andere functies zoneren;
- ruimte bieden voor de verdere ontwikkeling van functies die hier aanwezig zijn en passen, in het bijzonder de grondgebonden landbouw, het landgoedbedijf en extensieve openluchtrecreatie;
- kansen bieden voor creatieve functiecombinaties ter versterking van het natuurlijke systeem door een versterking van de kernkwaliteiten van natuur en landschap in combinatie met stedelijke functies waaronder verblijfsrecreatie;
- beschermen van bos;
- specifieke weidevogel- en ganzenfoerageergebieden beschermen.

Aanpak

Bescherming en ontwikkeling

De provincie nodigt de Gelderse samenleving uit om in de Groene Ontwikkelingszone (GO) initiatieven te ontwikkelen die bijdragen aan de realisatie van deze dubbele doelstelling. Vanwege de dubbele doelstelling is er in de GO ruimte voor nieuwe ontwikkelingen en voor een uitbreiding van bestaande bedrijven, woningen en bouwwerken en andere functies. Voor landbouw, het landgoedbedrijf en extensieve openluchtrecreatie ligt hier ontwikkelingsruimte, waarbij de kernkwaliteiten per saldo niet significant worden aangetast.

Bij een uitbreiding voor de overige functies gaat het om het 'per saldo' niet signicant aantasten (bij een beperkte uitbreiding) dan wel om het substantieel versterken (bij een grote uitbreiding) van de kernkwaliteiten. In dat saldo zijn een vergroting van de oppervlakte natuur en versterking van de ecologische samenhang een belangrijke randvoorwaarde.

De Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik legt de focus op het toevoegen van stedelijke functies binnen

bestaand stedelijk gebied. Dit betekent in dit geval dat er ook in de GO ruimte is voor stedelijke functies maar dan in combinatie met een substantiële versterking van de kernkwaliteiten van de GO.

Zie in de Verdieping 4.3.1.3 Groene Ontwikkelingszone voor meer informatie over de mogelijkheden in de GO en over de relatie met de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

De kernkwaliteiten zijn:

- de samenhang met aangrenzende natuurgebieden;
- de aanwezige en nog te ontwikkelen natuurwaarden (in het bijzonder de ecologische verbindingszones);
- de landschappelijke, cultuurhistorische, geomorfologische en archeologische waarden;
- de abiotische kwaliteiten 4.3.5 Rust, ruimte en stilte, donkerte, openheid en 'rust' (omgevingscondities).

Kijk voor meer informatie over de kernkwaliteiten van de huidige en nog te ontwikkelen natuurwaarden in de atlas Kernkwaliteiten GNN en GO.

Ter bescherming en versterking van de aanwezige natuur- en landschapswaarden zijn regels opgenomen in de Omgevingsverordening waaraan gemeentelijke bestemmingsplannen moeten voldoen. Nieuwe natuurelementen die gerealiseerd zijn, worden toegevoegd aan het Gelders Natuurnetwerk.

Rol gemeenten

De provincie vraagt gemeenten om de huidige en nog te ontwikkelen natuurwaarden op te nemen in hun beleid en in het bijzonder om goede randvoorwaarden te creëren voor de realisatie van de ecologische verbindingszones. De provincie beveelt gemeenten aan om de inzet van ontwikkelingsgerichte instrumenten te overwegen, zoals de 'voorwaardelijke verplichting' of de 'anterieure overeenkomst', waarin afspraken over de gewenste ontwikkeling worden vastgelegd.

De provincie ondersteunt gemeenten op verzoek bij de geleiding van initiatieven naar de vorm die past bij de beschreven kernkwaliteiten (met planbegeleiding). De provincie wil een platform creëren voor uitwisseling van kennis over goede uitvoeringspraktijken in het toepassen van het vereveningsinstrumentarium.

In de Groene Ontwikkelingszone kunnen bos en natuur voorkomen die gemeenten nog niet als zodanig hebben bestemd. De provincie vraagt gemeenten om de bestemming in overeenstemming te brengen met het feitelijk gebruik. Om te voorkomen dat bos plaats kan maken voor een andere functie, wil de provincie dat waar bos qua verschijningsvorm voldoet aan de definitie in de Wet Natuurbescherming, dit bos dezelfde bescherming heeft als bos in het GNN. Kijk voor meer informatie over het GNN in 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk.

De provincie vraagt gemeenten om jaarlijks te berichten welke natuurbestemmingen zijn gewijzigd (verminderd door ingrepen en vermeerderd door compensatie of verevening). De provincie zorgt voor de aanpassing van de begrenzing van het Gelders Natuurnetwerk en van de Groene Ontwikkelingszone aan de nieuwe situatie.

Bescherming in relatie tot kleine luchtvaart

De provincie beschermt de flora en fauna in de Groene Ontwikkelingszones door geen tijdelijke ontheffingen voor start en landingsplaatsen voor de kleine luchtvaart (TUG) te verlenen. In het broedseizoen ook niet in een bufferzone van 300 meter daaromheen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- verordening
- ontwikkelingsplanologie: inzet van het vereveningsinstrumentarium, de voorwaardelijke verplichting en de anterieure overeenkomst
- planbegeleiding
- gebiedsontwikkeling

4.2.3 Vogels in GNN en GO

4.2.3.1 Weidevogelgebieden

De Weidevogelgebieden zijn een bijzonder onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone. De provincie en haar partners willen in de nog perspectiefvolle weidevogelgebieden een landbouwpraktijk stimuleren en instandhouden die rekening houdt met weidevogels.

Ambitie en rol van de provincie

In de resterende goede en perspectiefvolle weidevogelgebieden zet de provincie in op behoud en versterking van de functie als weidevogelgebied. Deze gebieden zijn opgenomen in de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone en liggen vaak rondom een natuurkern die deel is van het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk.

Aanpak

Met beheersubsidies, het ruimtelijk instrumentarium voor het behoud van openheid en de toekenning van de waterhuishoudkundige Functie weidevogelgebieden wil de provincie bevorderen dat ook buiten de reservaten een blijvende functie als leefgebied voor weidevogels in stand blijft. De provincie stuurt daarom op het behoud van de openheid en de rust. In de directe omgeving, 3.2.2.9 Windenergie aandachtsgebied van de weidevogelgebieden, vraagt de provincie onderzoek naar de effecten van nieuw op te richten windturbines op de betreffende vogelpopulaties om verstoring te voorkomen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- beheersubsidie
- vergunningverlening
- toekenning van de waterhuishoudkundige Functie weidevogelgebieden

4.2.3.2 Rustgebieden voor winterganzen

De Rustgebieden voor winterganzen zijn een bijzonder onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone. De provincie en haar partners willen invulling geven aan de internationale verplichting tot duurzame instandhouding van de ganzenpopulatie.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie vindt het van belang dat de rustgebieden voor winterganzen geschikt blijven voor ganzen. De provincie stuurt daarom op het behoud van de openheid en de rust in deze gebieden.

Aanpak

De provincie wijst rustgebieden voor winterganzen aan. In deze rustgebieden waarborgt de provincie de noodzakelijke rust. Op grond van de Wet Natuurbescherming kan ganzenschade in aanmerking komen voor een tegemoetkoming. In de directe omgeving, binnen 300 meter van de rustgebieden voor winterganzen vraagt de provincie onderzoek naar de effecten van nieuw op te richten windturbines op de betreffende vogelpopulaties om verstoring te voorkomen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- schadevergoeding
- verguningverlening

4.2.4 Landschap van Gelderland

De Natuur van Gelderland, te realiseren via het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone, is de groene ruggengraat van het landschap. Landschap is aan verandering onderhevig. Ruimtelijk-economische ontwikkelingen geven vorm aan het landschap. De Omgevingsvisie verbindt de verantwoordelijkheden van de verschillende partners voor een duurzame economie en het borgen van de ruimtelijke kwaliteit.

De provincie en haar partners staan samen voor de opgave om de diversiteit van het Gelderse landschap te behouden en te versterken. Landschap is van groot belang voor Gelderland, als motor voor de vrijetijdseconomie en voor een aantrekkelijk woon-, werk- en vestigingsklimaat. Samen richten de provincie en partners de aandacht op álle landschappen. Zo ontstaat een aantrekkelijk en beleefbaar Gelders landschap om in te wonen, werken en recreëren.

Actuele ontwikkelingen die sterk verweven zijn met het landschap zijn de diversificatie en schaalvergroting van de agrarische sector, transitie naar duurzame energie en de krimp in het buitengebied. Dit zijn provinciale en regionale opgaven waar de provincie met bouwmeesterschap stuurt op realiseren van kwaliteit.

Waar zich kansen voordoen in het Gelders Natuurnetwerk om cultuurhistorische relicten - zoals grafheuvels, historische lanen, et cetera - zichtbaar te maken, is het de ambitie van de provincie om samen met haar partners die kansen te verzilveren en zo een extra dimensie aan het natuurlandschap te geven. In de Groene Ontwikkelingszone is het de ambitie om de natuurdoelen te verbinden met de versterking van het landschappelijke raamwerk en van de landschappelijke karakteristieken.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil samen met haar partners de basiskwaliteit van landschappen in Gelderland behouden. Het actuele landschap is het referentiekader voor deze kwaliteit. Om deze basiskwaliteit van het landschap te behouden en waar mogelijk te vergroten, stimuleert de provincie het ontwikkelen met kwaliteit. De primaire verantwoordelijkheid voor de basiskwaliteit ligt bij de gemeenten, de provincie ondersteunt hen daarbij. Vrijwilligers zijn onmisbaar voor behoud van

de basiskwaliteit van het landschap. De provincie ondersteunt vrijwilligerswerk.

Gemeenten nemen hun verantwoordelijkheid door vanuit hun landschapsbeleid actief te sturen op ontwikkelingen in het landschap en door te werken aan behoud en ontwikkeling van het landschap zelf. Bij ruimtelijke ontwikkelingen worden de kansen voor het realiseren van landschapsdoelen zorgvuldig meegewogen.

De ambitie van de provincie richt zich in het bijzonder op de landschappen die symbool staan voor een mooi, divers en dynamisch Gelderland. Deze landschappen zijn van boven regionale waarde. Met deze landschappen staat Gelderland op de kaart. De provincie wil deze landschappen ontwikkelen, versterken en behouden. Deze landschappen zijn:

Landschappen van bovenregionale waarde

- de Nationale Landschappen;
- de waardevol open gebieden;
- de Nieuwe Hollandse Waterlinie;
- de Romeinse Limes;
- de natuur van Gelderland;

Landschappen van regionale waarde

- de cultuurhistorische landgoederen;
- landgoederenzones;
- hoogdynamisch landschap.

Dit betreft kwaliteiten van de typisch Gelderse fenomenen van de landgoederen en het transformerende landschap, waar de grote ontwerpopgaven liggen.

Aanpak

De provincie daagt partners uit om elke ruimtelijke ontwikkeling aan te grijpen om de basiskwaliteit van het landschap te vergroten. De provincie zet kwaliteitsateliers in om bottom-up ontwikkelingen en provinciale ambities met elkaar te verknopen. De provincie ondersteunt gemeenten en eigenaren van cultuurhistorische landgoederen financieel bij het realiseren van hun landschapsdoelen.

De basis om te ontwikkelen met kwaliteit is een gebiedsgerichte beschrijving van de voorkomende kenmerken. De provincie neemt het initiatief om samen met gemeenten een Gebiedenatlas voor heel Gelderland uit te werken. De Gebiedenatlas is tevens bedoeld om inzicht te krijgen in de stuwende krachten, bedreigingen en de gewenste ontwikkelingsrichting die gemeenten zien voor het landschap binnen hun grenzen of binnen samenwerkingsverbanden. De Gebiedenatlas kan de aanzet zijn tot vervolgstappen als een gezamenlijke kennis- of uitvoeringsagenda. Zij kan tevens aanleiding geven om op basis van voorkomende kwaliteiten de begrenzing van de Nationale Landschappen te heroverwegen.

Voor een zorgvuldige afweging van ontwikkelingen in het buitengebied moet de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik worden gebruikt. De provincie adviseert gemeenten om ter bescherming en versterking van het landschap in hun ruimtelijk beleid het vereveningsinstrumentarium te gebruiken bij projecten in het buitengebied en daarbij een landschapsfonds in te stellen waarmee de versterking van het landschap wordt gefinancierd. De provincie heeft er vertrouwen in dat gemeenten zo'n beleid op maat uitwerken en bijvoorbeeld benutten voor landschapsversterking die past bij het gemeentelijk landschapsbeleidsplan.

Voor het realiseren van de basiskwaliteit van het Gelders landschap wil de provincie inspireren en richting geven. Voor het ontwikkelen, versterken en behouden van het Gelders landschap wil de provincie inspireren en richting geven in alle landschappen. De provincie normeert in de landschappen van bovenregionale waarde: de Nationale

Landschappen, de waardevolle open gebieden, de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Romeinse Limes en de natuur van Gelderland.

Voor het borgen van de kwaliteiten van landgoederen(zones) en het vormgeven van het hoogdynamische landschap zet de provincie in op inspireren, verbinden en faciliteren.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

4.2.4.1 Landschappen van bovenregionale waarde

Voor de landschappen van bovenregionale waarde geldt een beschermingsregiem. Het gaat om:

- de 4.2.4.1.1 Nationale Landschappen;
- de openheid in 4.2.4.1.2 Waardevol open gebied;
- de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie, waarvoor gezamenlijke afspraken gelden met het Rijk en andere provincies over de bescherming van de cultuurhistorische linie en de beoogde plaatsing op de UNESCO Werelderfgoedlijst;
- de 4.2.4.1.4 Romeinse Limes, waarvoor een aanvraag bij UNESCO ligt om de Romeinse Limes aangewezen te krijgen als werelderfgoed;
- de natuur van Gelderland als groene ruggengraat voor het landschap: lees meer hierover bij het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone.

Voor een zorgvuldige afweging van stedelijke ontwikkelingen in het buitengebied is de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik het instrument.

4.2.4.1.1 Nationale Landschappen

De Nationale Landschappen zijn de symbolen bij uitstek van het Gelderse cultuurlandschap. Ze geven op (inter) nationale schaal een afspiegeling van de landschappelijke diversiteit en krijgen daarom speciale aandacht.

Ambitie en rol provincie

De provincie wil samen met haar partners ook door ruimtelijke ontwikkelingen de Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen behouden, herstellen en versterken en de landschappelijke samenhang vergroten. De provincie beschermt de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen en geeft richting aan ontwikkelingen met kwaliteit.

De provincie gaat de economische betekenis van de Nationale Landschappen vergroten door het ondersteunen van promotie en marketing. Ook zal de provincie partners ondersteunen bij het opstellen en uitvoeren van business cases. De provincie geeft invulling aan haar rol door te normeren (hoeder van de kwaliteit), te inspireren (kennismakelaar) en te verbinden (aanjager en financier).

Het Nationaal Landschap de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) en de 4.2.4.1.4 Romeinse Limes4.2.4.1.4

Romeinse Limes (onderdeel van de Nationale Landschappen Rivierengebied en Gelderse Poort). zijn cultuurhistorische fenomenen van wereldbelang die gedeeld worden met andere provincies en waaraan de provincie samen werkt met de buurprovincies. Hiervoor geldt specifiek ruimtelijk dat is beschreven bij de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie en de 4.2.4.1.4 Romeinse Limes.

Aanpak

De provincie ondersteunt gemeenten financieel bij het realiseren van landschapsdoelen. Voor het ontwikkelen met kwaliteit gaat de provincie samen met gemeenten de Gebiedenatlas ontwikkelen om inzicht te krijgen en te geven in de kernkwaliteiten, de stuwende krachten, bedreigingen en de gewenste ontwikkelingsrichting. Voor behoud van de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zet de provincie de Omgevingsverordening in als juridisch vangnet, zodat zij in gesprek kan komen indien het provinciaal belang in het geding raakt. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Romeinse Limes geldt een toegesneden regime in de Omgevingsverordening.

De provincie ondersteunt het promoten en vermarkten van Nationale Landschappen. De provincie ondersteunt partners met het opstellen en uitvoeren van business cases.

De provincie heeft met het toepassen van Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik een zorgvuldige afweging van ontwikkelingen in het buitengebied voor ogen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

Normerend:

- verordening: nieuwe bestemmingen mogelijk als deze de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen behouden of versterken.

Richtinggevend:

- Omgevingsvisie: ontwikkelen met behoud van bestaande kwaliteit;
- subsidiekader landschap (gemeenten, eigenaren cultuurhistorische landgoederen);
- business cases en subsidiekader promotie en marketing (gemeenten);
- de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik;

Inspirerend:

- vertaling van de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen (in de Gebiedenatlas);
- kennis ontwikkelen en delen;

Faciliterend:

- kapstok voor verevening in de Omgevingsvisie;
- Kwaliteitsateliers.

4.2.4.1.2 Waardevol open gebied

De provincie en haar partners streven er samen naar de openheid van karakteristieke open landschapseenheden (waardevolle open gebieden) als kernkwaliteit te behouden. Dat zijn de grootste open gebieden in Gelderland of gebieden waar bebouwing ontbreekt en gaafheid en herkenbaarheid kenmerkend zijn. Openheid en ook het ontbreken van bebouwing is een kwetsbare kernkwaliteit, want ook kleine ingrepen kunnen de openheid al aantasten.

Ambitie en rol van de provincie

De rol van de provincie bij waardevolle open gebieden is beschermend voor de karakteristieke openheid.

Aanpak

In de Omgevingsverordening neemt de provincie bepalingen op die de kernkwaliteiten van de waardevolle open gebieden beschermen. De provincie zet in op een 'nee' voor ruimtelijke ingrepen die de openheid aantasten en een 'nee, tenzij' voor ruimtelijke ingrepen die de openheid niet aantasten maar eventueel wel andere kernkwaliteiten. Uitbreiding van agrarische bebouwing binnen of aansluitend op het bestaande bouwperceel is in waardevolle open gebieden mogelijk. De voorwaarde daarbij is een zorgvuldige landschappelijke inpassing. Gaat het om een omvangrijke uitbreiding dan zijn een beeldkwaliteitsplan en een ruimtelijk ontwerp vereist.

In waardevolle open gebieden sluit de provincie onder bepaalde voorwaarden het ontwikkelen van 3.2.2 Windenergie niet uit. Energietransitie is een belangrijke maatschappelijke opgave. Windturbines zijn nodig om de taakstelling voor duurzame energie te realiseren. Met een zorgvuldig ruimtelijk ontwerp kunnen windturbines de belevingswaarde van een grootschalig open gebied vergroten.

In gebieden met kwetsbare ecologische en cultuurhistorische waarden zijn windturbines uitgesloten. Dat is in de ganzenfourageergebieden, de weidevogelgebieden en de Nieuwe Hollandse waterlinie. In het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone geldt een nee-tenzij beleid, ook wel aangegeven als ‘locatie niet-kansrijk voor windenergie’.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie

De provincie en haar partners streven er samen naar de Nieuwe Hollandse Waterlinie als erfgoed te behouden en ontwikkelen. Ontwikkeling is gericht op passende nieuwe functies, het vergroten van het economisch potentieel en de verankering in de maatschappij. Het beschermen gebeurt met ruimtelijke regelgeving waarmee ontwikkelingen zorgvuldig worden afgewogen tegen de kernkwaliteiten. Deze kernkwaliteiten mogen bij ontwikkelingen niet aangetast worden. De Nieuwe Hollandse Waterlinie is een cultuurhistorisch fenomeen van wereldbelang dat de provincie voor de toekomst wil behouden.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft met de mede-overheden in het Nationaal Project vastgelegd om uiterlijk 2020 de instandhouding van de Nieuwe Hollandse Waterlinie toekomstbestendig te hebben geregeld. Dit heeft gestalte gekregen via nationale

samenwerking tussen Rijk en provincies en regionale samenwerking in het Pact van Loevestein. Het regionale bijlage 24 Programmaplan "Doelgericht Uitvoeren 2011 - 2020" is in 2011 vastgesteld door de samenwerkende partijen, waaronder de provincie. Hierin staat de ambitie verwoord tot 2016 met een doorkijk naar 2020:

- de fysieke inrichting is voor 95% gereed of in uitvoering;
- de bescherming van de kernkwaliteiten is met wettelijke instrumenten adequaat geborgd;
- de instandhouding is toekomstbestendig geregeld doordat:
    1. de economische en maatschappelijke waarde zijn geborgd bij lokale en regionale partijen; en
    2. het beheer planmatig gebeurt door samenwerkende partijen.

Via de nationale samenwerking wordt de aanvraag bij Unesco voorbereid om de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangewezen te krijgen als werelderfgoed.

De provincie werkt bestuurlijk en ambtelijk aan de regionale samenwerking van deze gebiedsontwikkeling. Daarnaast neemt de provincie ook deel aan het Nationaal Project. Daar vindt de afstemming plaats van de ontwikkelingen voor de gehele Nieuwe Hollandse Waterlinie, van Muiden tot aan de Bieschbos.

Aanpak

De gebiedsontwikkelende benadering op basis van een gemeenschappelijke visie en programma wordt voortgezet. De provincie is bereid om dit proces te blijven trekken. Ook blijft de provincie de samenwerking en afstemming bevorderen met de andere vier provincies en het Rijk.

De provincie biedt financiële ondersteuning voor de duurzame gebiedsontwikkeling.

De provincie heeft samen met de andere betrokken overheden de kernkwaliteiten NHW uitgewerkt. De provincie ondersteunt en faciliteert de gemeenten bij het proces tot vaststelling van een bestemmingsplan waarin regels ter bescherming van de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden opgenomen.

De provincie zet in op de beleving van de linie met behulp van kunst en cultuur, waarmee de cultuurtoeristische functie wordt versterkt. De provincie stimuleert dat lokale en regionale partijen verdere invulling geven aan de economische en maatschappelijke waarde van de linie.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend,
- inspirerend,
- verbindend.

Instrumenten:

- vergunningverlening,
- verordening,
- de Subsidieregeling Vitaal Gelderland – Gebiedsontwikkeling met het budget Gelderse Gebiedsontwikkeling, in ieder geval tot en met 2015

4.2.4.1.4 Romeinse Limes

De provincie en haar partners streven er samen naar Historische verdedigingslinie de Limes te beschermen met adequate ruimtelijke regelingen. Het is een cultuurhistorisch fenomeen van wereldbelang dat gedeeld wordt met buurprovincies.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is om de Romeinse Limes te beschermen tegen ongewenste ingrepen en verder te ontwikkelen en beleefbaar te maken. Er loopt een aanvraag bij Unesco om de Romeinse Limes aangewezen te krijgen als werelderfgoed.

Aanpak

De provincie zorgt voor adequate ruimtelijke regelingen, waarvoor in overleg tussen de verschillende overheden kaders worden gemaakt. Vooralsnog worden voor dit kader de bestaande archeologische monumenten aangewezen als onderdeel van de Limes-zone, samen met de overige terreinen van de Archeologische Monumenten Kaart die onderdeel uitmaken van de Limes. Voor de gebieden die deze monumenten en terreinen met elkaar verbinden (de zogenaamde Limes-zone) worden regels opgesteld die het werelderfgoed duurzaam beschermen. Dit wil zeggen dat ontwikkelingen alleen mogelijk zijn als deze de aanwezige kernkwaliteiten niet aantasten.

De provincie neemt haar verantwoordelijkheid bij eigen projecten zoals provinciale wegen, gebiedsontwikkeling en eigen inpassingsplannen door hierbij voorbeeldig met het erfgoed om te gaan. Dit doet de provincie ook bij het verlenen van vergunningen voor ontgrondingen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend
- ondernemend

Instrumenten:

- verordening,
- vergunningverlening Ontgrondingenwet

4.2.4.2 Landschappen van regionale waarde

De provincie en haar partners staan samen voor de opgave om de diversiteit van het Gelderse landschap te behouden en te versterken. De provincie heeft speciale aandacht voor de landschappen en de landschappelijke kenmerken van regionale waarden. Het gaat om het typisch Gelderse fenomeen van de landgoederen in hun landschappelijke context. Daarnaast gaat het om gebieden in Gelderland die gekenmerkt worden door een hoge dynamiek.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie en haar partners willen de diversiteit aan landschapstypes vergroten door te stimuleren dat ontwikkeld wordt met kwaliteit.

Cultuurhistorische landgoederen

Cultuurhistorische landgoederen zijn de pareltjes van Gelderland. Ze spelen een belangrijke rol bij het behalen van provinciale doelen op het gebied van natuur, landschap, cultuurhistorie en water. Veel van de cultuurhistorische landgoederen die van belang zijn voor het realiseren van de provinciale doelen komen van oudsher in bepaalde zones voor.

Aanpak

De provincie werkt op cultuurhistorische landgoederen samen met de landgoedeigenaren en andere betrokkenen aan behoud en ontwikkeling van de daar voorkomende integrale kwaliteiten (natuur, landschap, cultuurhistorie, water) en het duurzaam voortbestaan van het landgoed als economische eenheid. Eigenaren zijn primair verantwoordelijk voor een economisch duurzame bedrijfsvoering.

Landgoederenzones

Bij een aaneenschakeling van landgoederen of een concentratie van landgoederen is sprake van een . De provincie streeft binnen de Landgoederen(zones) naar behoud en versterking van de kenmerkende samenhang tussen landgoederen en het landschap daaromheen.

Aanpak

Met gemeenten gaat de provincie in gesprek over het beleid voor de landgoederenzones. De resultaten hiervan komen als gewenste ontwikkelrichting in de Gebiedenatlas. Voor een zorgvuldige afweging van ontwikkelingen in het buitengebied moet de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik worden gebruikt.

Hoogdynamisch landschap

Hoogdynamisch landschap bestaat uit gebieden die gevormd worden door menselijk handelen. De hoog-dynamische gebieden zijn vooral te vinden in, rond en tussen steden en (grote) dorpen en langs corridors. De ruimtelijke dynamiek is hier de stuwende kracht voor de ontwikkeling en beleving van het landschap.

De provincie wil met haar partners in de hoog dynamische landschappen het ontwerpen aan nieuwe kwaliteiten centraal stellen. De provincie wil voor een selectief aantal gebiedsontwikkelingsopgaven optreden als gebiedsregisseur. Denk aan (de continuering van) Park Lingezegen, Waalweelde, Veessen-Wapenveld, de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie en Veluwse Kroon. De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormt een bijzonderheid in deze reeks. Vanwege de historische betekenis van mondiaal belang, de opgave om historie en economie nadrukkelijk met elkaar te verbinden en de provinciegrenzen-overschrijdende omvang is ze ook opgenomen in deze categorie.

Aanpak

In kader van de rollende uitvoeringsagenda worden gebiedsontwikkelingsopgaven benoemd en uitgewerkt. Hierbij wordt vooral gewerkt vanuit een meer thematische benadering, bijvoorbeeld: landschappen van corridors (snelweglandschappen), energielandschappen, leisure-landschappen en woon-/werklandschappen. De inzet van de provincie zal zich meer dan voorheen richten op hoog-dynamische landschappen.

De provincie maakt met gemeenten een Gebiedenatlas waarin ook voor de hoog-dynamische landschappen kwaliteiten benoemd worden en ontwikkelrichtingen worden uitgewerkt.

Een bijzondere categorie binnen het hoog-dynamisch landschap zijn de stads- en dorpsranden, te onderscheiden in het kader van 'krachtige steden en vitale dorpen'. De overgangsgebieden tussen stad en land vragen om een inspirerende kwaliteitsimpuls. Samen met haar partners geeft de provincie ruimte aan creatieve en kwalitatief hoogwaardige invulling van deze transfergebieden, bijvoorbeeld op het gebied van 3.5 Mobiliteit, 3.3 Vrijetijdseconomie, 4.2 Natuur en landschap in Gelderland en 3.4 Land- en tuinbouw.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend,

- verbindend.

Instrumenten

Richtinggevend:

- Omgevingsvisie: al het landschap is van waarde, overal ontwikkelen met kwaliteit;
- subsidiekader landschap (gemeenten en eigenaren van cultuurhistorisch landgoederen);
- afspraken over landschap in lumpsum contracten, prestatieovereenkomsten en dergelijke;
- Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Inspirerend:

- beschrijving van de kernkwaliteiten (Gebiedenatlas);
- kennis ontwikkelen en delen.

Faciliterend:

- kapstok voor verevening in de Omgevingsvisie;
- Kwaliteitsateliers.

4.2.5 Natura 2000-gebieden

Het Rijk wijst Natura 2000-gebieden aan op basis van de Wet Natuurbescherming. Doelstelling van deze gebieden is het behoud en herstel van specifieke natuurwaarden. Achttien van die Natura 2000-gebieden liggen geheel of gedeeltelijk in Gelderland. De Wet Natuurbescherming beschermt Natura 2000-gebieden tegen ontwikkelingen die de Natura 2000-doelen (instandhoudingsdoelstellingen) kunnen aantasten. Deze regelgeving geeft minder ruimte voor uitzonderingen dan, bijvoorbeeld, de ruimtelijke bescherming van het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk. Wanneer Natura 2000-doelen gehaald worden, ontstaan meer kansen voor andere ontwikkelingen.

Het verbeteren van watercondities, verminderen van de belasting met stikstof en verbeteren van de onderlinge verbinding zijn, na goed beheer van de gebieden, de belangrijkste factoren die bepalen of Natura 2000-doelen gehaald kunnen worden. Natura 2000-gebieden liggen vrijwel geheel binnen het Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is om de Natura 2000-doelen te realiseren en de beperkingen te verminderen die de bescherming van Natura 2000-gebieden op kan leveren.

Aanpak

De provincie realiseert Natura 2000-doelen door beheer en inrichting van natuurgebieden en herstel van omgevingscondities. In Natura 2000-beheerplannen werkt de provincie in overleg met betrokkenen uit hoe gebruik en bescherming van gebieden samengaan. Voor gebieden met een te hoge stikstofbelasting werkt de provincie met het Rijk aan een Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). De PAS moet door een samenhangend programma van herstelmaatregelen voor natuur en bronmaatregelen voor stikstofuitstoot leiden tot ontwikkelingsruimte voor verschillende sectoren waaronder industrie, infrastructuur en veehouderij.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend,

- verbindend.

Instrumenten

- beheer, inrichting en verbetering van omgevingscondities,
- Natura 2000-beheerplannen,
- vergunning en handhaving.

4.2.6 Water en natuur

4.2.6.1 Natte landnatuur

De natte landnatuur levert een belangrijke bijdrage aan de ecologische diversiteit van Gelderland. Daarom streven de provincie en haar partners er samen naar om de natte landnatuur als onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk duurzaam in stand te houden en zo mogelijk te versterken. Dit betekent onder andere dat de provincie de waterhuishoudkundige omstandigheden op orde willen brengen en houden. Natuurontwikkeling via functieverandering en inrichting en omvorming (bijvoorbeeld van bos naar heide) zijn erg belangrijk om natte landnatuur te versterken.

Ambitie en rol van de provincie

De natte landnatuur bevindt zich binnen het Gelders Natuurnetwerk. De provincie wil de natte landnatuur beschermen en de watercondities voor verdroogde natte landnatuur herstellen. De provincie stelt de ambities vast via de ambitiekaart van het natuurbeheerplan en via het vaststellen van de beheerplannen Natura 2000. De provincie wijst in de Omgevingsvisie de functie natte landnatuur aan.

Aanpak

De provincie heeft de functie natte landnatuur toegekend aan

- begrensde bestaande natuur met natte beheertypen
- begrensde algemene beheertypen op een natte standplaats
- de functie natte landnatuur in buitendijkse gebieden waar via waterbeheermaatregelen goede omstandigheden voor natte landnatuur kunnen worden gecreëerd.

Doorwerking van beleid

Deze functietoekenning heeft via de Waterwet doorwerking naar het beleid van de waterschappen in Gelderland. De provincie gaat er van uit dat de waterschappen, gemeenten, rijk en de provincie zelf rekening houden met de functies, zoals hierboven genoemd via het stand still - step forward beginsel. Bij hun handelen zorgen zij voor geen achteruitgang en bij veranderingen in ruimte en waterhuishouding zorgen zij zo mogelijk voor verbetering. Bij verbeteringsplannen van beheerders van natte landnatuur leveren zij alle medewerking die nodig is, waarbij initiatiefnemers van de verbeteringsplannen zorgen voor een sluitende begroting.

Proces van herstel

Voor de realisatie en instandhouding natte natuur (land en aquatisch) zijn gedragen besluiten over de inrichting van het watersysteem bepalend. De provincie en de waterschappen bereiden het proces voor en zorgen samen voor een goed procesontwerp en helderheid over de doelen. Voor PAS-projecten liggen doelen en in principe ook maatregelen vast.

Waterschappen zijn trekker van het Water op Maat proces. Zij zorgen ook voor goede natschaderegelingen. Dit is een belangrijk instrument voor de realisatie van doelen voor natte natuur. Provincie en waterschappen regelen onderling

wie welke kosten betaalt. Het waterschap is het loket voor natschade.

Voor herstel en ontwikkeling van de natte landnatuur en de daarmee samenhangende grondverwerving wordt de 'Ladder van Keereweer' gevolgd. Dit geldt ook bij projecten waarbij door de beheerder alleen interne maatregelen in gebieden worden genomen. De ladder van Keereweer is er voor bedoeld om een evenwicht te vinden tussen doelrealisatie binnen het GNN en vernattingseffecten buiten het GNN. Vernatting buiten GNN en de laatste percelen binnen GNN is mogelijk, als de ladder van Keereweer wordt gebruikt.

Binnen de door het Rijk bepaalde kaders werkt de provincie in overleg met haar partners in het Natura 2000-proces de doelen en maatregelen uit in beheerplannen. De provincie contracteert bij de waterschappen en beheerders de uitvoering van PAS-maatregelen (Programmatische Aanpak Stikstof) in Natura 2000-gebieden waardoor uitvoering van de PAS-maatregelen binnen de wettelijke termijn, de eerste planperiode Natura 2000-beheerplannen, haalbaar is.

Voor de gebieden die niet onder Natura 2000 of de PAS vallen wordt gewerkt volgens de realisatiestrategie van de Beleidsuitwerking Natuur en Landschap. Herstel van natte landnatuur in projecten wordt door de trekker van het herstelproject gemonitord. De algemene trends worden door de provincie gemonitord in het beleidsmeetnet verdroging.

In totaal zijn 69 gebieden onderscheiden waarin een grote concentratie natte landnatuur voorkomt en hydrologische maatregelen nodig zijn om de gebieden te herstellen, zie bijlage 3 Natte landnatuur herstelgebieden. Voor deze gebieden is aanpassing van de waterhuishouding één van de maatregelen. Dit wordt vaak voorafgegaan door functieverandering, inrichting en interne maatregelen van de beheerder. Doel van de lijst is om duidelijkheid te geven over de totale provinciale ambitie voor anti-verdroging. De provincie maakt op basis van deze lijst afspraken met waterschappen en beheerders om het herstel uit te voeren.

Ook buiten deze herstelgebieden kan natte landnatuur worden hersteld. Het gaat om 6.400 ha. De provincie zal met de beheerders afspraken maken, als zij met goede initiatieven komen. Deze initiatieven kunnen zowel betrekking hebben op maatregelen binnen, als buiten het te herstellen gebied. Dit betekent dat de beheerders ook de verantwoordelijkheid dragen voor het doorlopen van het benodigde proces, eventueel onderzoek, de onderbouwing, de realisatie van de positieve effecten en de mitigatie van de negatieve effecten van de ingreep in de waterhuishouding.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- bescherming
- contractering uitvoering
- beheerplannen Natura 2000
- PAS
- toekenning waterhuishoudkundige Functie natte landnatuur
- de Ladder van Keereweer

4.2.6.2 Beschermingszones natte landnatuur

De natte landnatuur levert een belangrijke bijdrage aan de ecologische diversiteit van Gelderland. Om de natte landnatuur duurzaam in stand te houden willen de provincie en haar partners de waterhuishoudkundige omstandigheden op orde brengen en houden.

Ambitie en rol van de provincie

Het is de ambitie van de provincie om de waterhuishoudkundige omstandigheden rond de natte landnatuur op orde te houden. Negatieve effecten op de grondwaterstand en -stroming door waterhuishoudkundige en ruimtelijke ingrepen moeten worden voorkomen. Sturing op grondwaterkwaliteit gebeurt op Europees en landelijk niveau via het Actieprogramma Nitraatrichtlijn, toelatingsbeleid voor gewasbeschermingsmiddelen en het activiteitenbesluit. Stimuleringsprojecten gericht op verbetering van grondwaterkwaliteit worden door de provincie wel ondersteund.

Aanpak

Ter bescherming van de natte landnatuur zijn beschermingszones aangewezen. Deze hebben een maximale grootte van 200 meter. De bescherming van de natte landnatuur door beschermingszones natte landnatuur richt zich op activiteiten van bedrijven en particulieren. De beschermingszones van de natuurgebieden die nog niet zijn hersteld, zijn maximaal 800 m. Binnen de eerste 200 meter zone zullen de waterschappen een strikt beleid gaan voeren. In het resterende deel van de beschermingszones is beregening wel mogelijk, drainage alleen onder voorwaarden.

Na uitvoering van de herstelmaatregelen en de besluitvorming hierover vervallen deze aanvullende voorwaarden voor drainage buiten de 200 m zone. Voor de Natura 2000-gebieden worden de beschermingszones uit de beheerplannen gehanteerd.

Voor de beschermingszones nemen de waterschappen drainage en beregeningsbeleid op in hun beheerplannen en keuren. Voor ruimtelijke veranderingen in deze zones heeft de provincie regels in de Omgevingsverordening opgenomen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend.

Instrumenten

- bescherming
- toekenning waterhuishoudkundige functie
- verordening

4.2.6.3 Waternatuur

4.2.6.3.1 HEN-wateren

De provincie en haar partners streven samen naar herstel en behoud van natuurrijke watersystemen. Dit vanwege de grote betekenis van waternatuur voor de variatie in het landschap, de beeldkwaliteit en voor het behoud van soorten van aquatische ecosystemen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie beschermt wateren met een zeer hoge ecologische waarde, de wateren met het hoogste ecologisch niveau, de HEN-wateren. In HEN-wateren komen zeldzame tot zeer zeldzame soorten voor en de ecologische processen zijn er het meest natuurlijk. Deze wateren stellen hoge eisen aan met name morfologie, waterkwaliteit, watervoerendheid en stroming. De provincie beschermt deze wateren en benoemt deze als specifieke waterhuishoudkundige functie.

De provincie streeft naar het ontwikkelen en veiligstellen van de HEN-wateren. De Waterwijzers die in bijlage 1

Waterwijzer Deel A en in bijlage 2 Waterwijzer Deel B zijn opgenomen zijn hierbij richtinggevend. Het CEW-kompas in bijlage 27 CEW-kompas is een handreiking om te bepalen welke samenhang er is tussen Cultuurhistorie, Ecohydrologie en Water.

Aanpak

De provincie heeft de HEN-wateren opgenomen in het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk. De provincie vraagt de waterschappen om het waterkwaliteits- en kwantiteitsbeheer voor deze wateren af te stemmen op de natuurfunctie, zoals in de functiebeschrijving van de HEN-wateren is opgenomen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend,
- inspirerend.

Instrumenten

- verordening,
- toekenning waterhuishoudkundige functie,
- communicatie.

4.2.6.3.2 SED-wateren

De provincie en haar partners streven samen naar herstel en behoud van natuurrijke watersystemen. Dit vanwege de grote betekenis van waternatuur voor de variatie in het landschap, de beeldkwaliteit en voor het behoud van soorten van aquatische ecosystemen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie beschermt wateren met een hoge ecologische waarde, de wateren met een specifiek ecologische doelstelling: SED-wateren. SED-wateren kennen enige humane beïnvloeding, maar zijn ecologische gezien veel waardevoller dan wateren van het basisniveau. Deze wateren stellen hoge eisen aan met name morfologie, waterkwaliteit, watervoerendheid en stroming. De provincie beschermt deze wateren en benoemt deze als specifieke waterhuishoudkundige functie.

De provincie streeft naar het ontwikkelen en veiligstellen van de SED-wateren. De Waterwijzers die in bijlage 1 Waterwijzer Deel A en in bijlage 2 Waterwijzer Deel B zijn opgenomen zijn hierbij richtinggevend. Het CEW-kompas (bijlage 27 CEW-kompas) is een handreiking om te bepalen welke samenhang er is tussen Cultuurhistorie, Ecohydrologie en Water.

Aanpak

De provincie vraagt de waterschappen om het waterkwaliteits- en kwantiteitsbeheer voor de SED-wateren af te stemmen op de natuurfunctie, zoals in de functiebeschrijving SED-wateren is opgenomen.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend.

Instrumenten

- functietoekenning,
- communicatie.

4.2.6.4 Water als verbinder

De provincie en haar partners streven er samen naar om een netwerk van onderling verbonden natuurgebieden te realiseren. De aanleg van natte ecologische verbindingszones draagt daaraan bij.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil als onderdeel van de natte ecologische verbindingszones ook de realisatie van een veerkrachtig duurzaam watersysteem bevorderen. Beide opgaven laten zich goed verenigen door met een innovatieve invulling van natte ecologische verbindingszones een aantal beken in te richten als landschappelijke corridors, die natuurgebieden met elkaar verbinden en die tevens fungeren als een robuust watersysteem dat ruimte biedt om grote fluctuaties in de waterafvoer te faciliteren.

Daarnaast wil de provincie als onderdeel van de natte ecologische verbindingszones drie grensoverschrijdende klimaatcorridors ontwikkelen in de grensregio van Oost-Gelderland, waaronder een bekencorridor en een uiterwaardencorridor.

Aanpak

De provincie werkt samen met de waterschappen, gemeenten en andere gebiedspartners in heel Gelderland, aan de realisatie van de natte ecologische verbindingszones, als onderdeel van de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone. Elk gebied vraagt om maatwerk waarin de ecologische eisen en de mogelijkheden van het gebied op elkaar worden afgestemd. Voor de klimaatcorridors in Oost-Gelderland trekt de provincie op met gebiedspartners. Met Duitse organisaties verkent de provincie hoe de klimaatcorridors en grensoverschrijdende beken als Europese klimaatprojecten kunnen worden opgepakt.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend,
- inspirerend,
- verbindend.

Instrumenten:

- Omgevingsvisie,
- instrumentarium van de Groene Ontwikkelingszone.

4.2.7 GNN verruiming regels

4.2.7.1 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder voorwaarden mogelijk

Op het verbod op nieuwvestiging binnen het Gelders Natuurnetwerk wordt voor een beperkt aantal ontwikkelingen een uitzondering gemaakt in de voor die functies minst kwetsbare natuur. Het gaat om natuurbegraafplaatsen en kleinschalige recreatie.

Voorwaarde is dat deze initiatieven in combinatie met extra versterking van de kernkwaliteiten tot stand komen. Deze

versterking gaat verder dan het compenseren van negatieve effecten.

Per saldo moet elke ontwikkeling een verbetering van de kernkwaliteiten in het Gelders Natuurnetwerk opleveren. In dat saldo zijn vergroting van de oppervlakte natuur en versterking van de ecologische samenhang belangrijke randvoorwaarden. De versterking wordt vastgelegd in een natuurversterkingsplan.

Voor een nadere toelichting zie Verdieping 4.3.1.2.3.1 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder voorwaarden mogelijk

4.2.7.2 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder bijzondere voorwaarden mogelijk

In delen van de zoekgebieden voor uitbreiding van Habitatgebieden en in delen van de gebieden met oude bosbodems is onder bijzondere voorwaarden ook natuurbegraven mogelijk. Uiteraard alleen waar ze niet samenvallen met habitatgebieden, of grote eenheden natuur.

Voor een toelichting op de bijzondere voorwaarden zie Verdieping 4.3.1.2.3.2 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder bijzondere voorwaarden mogelijk.

4.2.7.3 GNN windturbines onder voorwaarden mogelijk

Op het verbod op nieuwvestiging binnen het Gelders Natuurnetwerk wordt voor een beperkt aantal ontwikkelingen een uitzondering gemaakt in de voor die functies minst kwetsbare natuur. Dit geldt voor het plaatsen van windturbines in zones langs rijkswegen in het GNN: de verkenningsgebieden wind. Hier kunnen de mogelijkheden voor het plaatsen van windturbines onderzocht worden.

Wanneer initiatieven voldoen aan de randvoorwaarden van het Rijk vraagt de provincie aanvullend om een extra versterking van de kernkwaliteiten bovenop de te nemen compensatiemaatregelen.

Per saldo moet elke ontwikkeling een verbetering van de kernkwaliteiten in het Gelders Natuurnetwerk opleveren. In dat saldo zijn vergroting van de oppervlakte natuur en versterking van de ecologische samenhang belangrijke randvoorwaarden. De versterking wordt vastgelegd in een natuurversterkingsplan.

Voor een nadere toelichting zie Verdieping 4.3.1.2.3.3 GNN windturbines onder voorwaarden mogelijk

4.3 Gezonde en veilige leefomgeving

De provincie en haar partners streven naar een gezonde en veilige leefomgeving. De opgaven die de provincie en haar partners hierbij zien, zijn het signaleren, informeren en handelen om de omgevingskwaliteit en veiligheid van mensen in Gelderland te waarborgen.

Ambitie en rol provincie

De provincie wil dat het in Gelderland prettig wonen, werken, recreëren - kortom prettig leven - is én blijft. Een gezonde en veilige leefomgeving wil de provincie op de eerste plaats voor de mensen, maar ook voor de regionale economie: het is een van de randvoorwaarden voor een goed vestigingsklimaat en het is van belang voor recreatie en toerisme. Een gezonde en veilige leefomgeving draagt kortom bij aan een goed verblijfs- en vestigingsklimaat.

Aanpak

Beschermen van mensen door uit te voeren wat moet

De provincie geeft uitvoering aan de wettelijke taken op het gebied van de kwaliteit van de leefomgeving. Deze taken

komen bijvoorbeeld voort uit de Wet Milieubeheer, de Wet bodembescherming, de Wet geluidhinder, de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO), de Europese richtlijn Omgevingslawaai, het Besluit Externe Veiligheid Inrichtingen (BEVI) en de Waterwet. Hieronder vallen ook de taken van vergunningverlening, toezicht op en handhaving van de wettelijke milieunormen die gelden voor bedrijven waarvoor de provincie het bevoegd gezag is. Ook als gevolg van convenanten moet de provincie uitvoering geven aan verschillende taken. Deze taken blijven kernpunten van het provinciale beleid.

Voorkomen van nieuwe knelpunten

Een gezonde en veilige leefomgeving vraagt om een goede milieukwaliteit en veilige ruimtelijke keuzes, waarbij gezondheidsschade, onacceptabele risico's en hinder door milieubelastende activiteiten voorkomen worden. Daarnaast is het van belang om op toekomstige ontwikkelingen te anticiperen, bijvoorbeeld klimaatverandering. Vooral in het stedelijk gebied kunnen de gevolgen hiervan onder invloed zijn op de gezondheid. Dit vereist dat bij elke ruimtelijke ontwikkeling het milieubelang volwaardig in de afwegingen wordt meegenomen. Bij locatiekeuzen, de (her) inrichting van locaties of de aanleg van wegen is het van belang rekening te houden met de leefomgevingskwaliteit voor de bestaande functies. Veiligheids-, luchtkwaliteits-, geur- of geluidscontouren moeten toegepast worden om een noodzakelijke afstand tussen bronnen en functies aan te houden.

Het uitgangspunt bij nieuwe locatiekeuzen, zie ook Steden en regio's die elkaar versterken, is om bestaande gebieds- en leefomgevingskwaliteiten per saldo ten minste te behouden. Dit in lijn met de voorgenomen systematiek van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Veilige leefomgeving

Een veilige leefomgeving begint bij weloverwogen keuzes in alle fases van het ruimtelijk planproces. De veiligheidsaspecten die bij deze keuzes aan de orde zijn beslaan een breed terrein. Daarbij geldt dat vroegtijdige borging van het veiligheidsbelang het meeste effect sorteert. Bij de veiligheidsregio’s in Gelderland zijn kennis en instrumenten beschikbaar om te ondersteunen bij het realiseren van een veilige leefomgeving. De inzet van deze kennis en instrumenten in alle fases van de ruimtelijke ordening helpt het doel van een veilige leefomgeving te bereiken. De provincie Gelderland heeft daarnaast zelf actief aandacht voor de onderwerpen externe veiligheid, natuurbrandpreventie en waterveiligheid.

Meer op gezondheid gericht

De provincie wil in gesprek met haar partners onderzoeken welke rol de provincie zou kunnen hebben bij een meer op gezondheid gericht benadering van de kwaliteit van de leefomgeving. Hiermee denkt de provincie een betere aansluiting bij de belangen en de belevingswereld van de Gelderse inwoners te kunnen bereiken, ook in relatie tot de bevindingen van de PlanMER: Een gezonde en veilige leefomgeving.

Voor een verder toelichting over dit onderwerp zie 4.4 Verdieping gezonde en veilige leefomgeving

4.3.1 Luchtkwaliteit

De provincie en haar partners streven er samen naar dat de lucht in Gelderland op lange termijn schoon is, vanwege het belang van een gezonde leefomgeving.

Ambitie en rol van de provincie

Het Rijk heeft het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit ontwikkeld om met maatregelen te bereiken dat de Luchtkwaliteit in Nederland aan de normen voldoet. Het Geldersbijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit maakt daar onderdeel van uit. De provincie is coördinator van het bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit

De provincie is als wegbeheerder verantwoordelijk voor de aanpak van de luchtkwaliteit die wordt beïnvloed door het verkeer op de provinciale wegen.

De provincie geeft informatie aan de burgers over de luchtkwaliteit, adviseert onder anderen over inpassingsplannen en neemt luchtkwaliteit mee in de vergunningverlening aan provinciale bedrijven.

Voor die wegen moet de provincie voldoen aan de wettelijke normen voor fijnstof (PM10-norm) en stikstofdioxide ($N0_2$). De provincie neemt hiervoor maatregelen. In hetbijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit zijn daarnaast ook andere provinciale maatregelen opgenomen zoals het stimuleren van schoon rijden op aardgas of groengas en de introductie van kosteneffectieve maatregelen bij agrarische bedrijven.

Aanpak

In het Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit heeft de provincie in een convenant afspraken gemaakt met het rijk en gemeenten om de doelstellingen voor schone lucht via de aanpak van industrie, landbouw en de gemeentelijke- en rijkswegen te halen. Het belangrijkste doel daarbij is om gezondheidsschade voor mensen te voorkomen door 'luchtknelpunten' weg te nemen en nieuwe knelpunten te voorkomen. Het Rijk wil deze aanpak in 2015 verlengen.

Vanuit het bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit zorgt de provincie ervoor dat de gemeenten en de regio's de afgesproken maatregelen nemen. De provincie zorgt voor de wettelijk verplichte monitoring en is medefinancier van verschillende initiatieven met partners om de lucht schoon te maken. In het RSL zijn daarnaast ook andere provinciale maatregelen opgenomen zoals het stimuleren van schoon rijden op aardgas/groengas en de introductie van kosteneffectieve maatregelen bij agrarische bedrijven. De provincie neemt maatregelen om op de provinciale wegen aan de wettelijke normen voor fijnstof (PM10-norm) en stikstofdioxide (NO_2) te voldoen. De provincie neemt dit aspect integraal mee met andere aspecten, zoals veiligheid of geluid, als (groot) onderhoud wordt gepleegd aan de weg.

De provincie geeft informatie over de luchtkwaliteit via de Atlas Gelderland (zie daarin de kaarten Luchtkwaliteit, Luchtkwaliteit-metingen en Luchtkwaliteit-per-buurt) en via de Atlas Leefomgeving. De provincie adviseert onder andere over inpassingsplannen. De provincie verleent vergunningen aan bedrijven en hanteert daarbij de wettelijke normen voor luchtkwaliteit. Vergunningverleningen en handhaving worden uitgevoerd door de omgevingsdiensten. De provincie is opdrachtgever voor de omgevingsdiensten.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- ondernemend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten:

- programmatische aanpak via het bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
- programmatische aanpak via trajectprogrammering onderhoud wegen
- informatievoorziening via de Atlas Leefomgeving en de Atlas Gelderland (de kaarten Luchtkwaliteit, Luchtkwaliteit -metingen en Luchtkwaliteit-per-buurt)
- advisering rond planvorming
- vergunningverlening en handhaving bij provinciale bedrijven

4.3.1.1 Verbod op ontgassen

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil, vooruitlopend op (inter)nationale regelgeving, het ontgassen te water met benzeen en benzeenhoudende stoffen door binnenvaartschepen verbieden. Door het ontgassen te water van binnenvaartschepen kunnen ongewenste emissies optreden van benzeen(houdende) dampen naar de buitenlucht, wat leidt tot gezondheidsrisico's en geurhinder voor de omgeving.

Aanpak

Via de Omgevingsverordening stelt de provincie een verbod in op het ontgassen te water met benzeen en benzeenhoudende stoffen door binnenvaartschepen in Gelderland. Ze sluit hierbij aan op de regelgeving in de Nederlandse provincies langs de grote rivieren.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- verordening

4.3.2 Geurhinder

De provincie streeft ernaar dat er geen ernstige geurhinder is als gevolg van industriële inrichtingen waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

Ambitie en rol

De provincie voert als bevoegd gezag haar wettelijke taak uit in vergunningverlening en handhaving van het geurbeleid.

Aanpak

De provincie gaat geuroverlast tegen via de omgevingsvergunning bij inrichtingen die onder haar bevoegd gezag vallen. Om deze taak goed te kunnen uitvoeren heeft de provincie beleidsregels vastgesteld: bijlage 30 Beleidsregels geur bedrijven (niet-veehouderijen) Gelderland 2017. Vergunningverlening en handhaving worden uitgevoerd door de omgevingsdiensten. De provincie is opdrachtgever voor de omgevingsdiensten.

Ter voorkoming van nieuwe hindersituaties, waarbij bestemmingen (bijvoorbeeld woningen) worden gepland binnen bestaande vergunde geurcontouren, presenteert de provincie de vergunde geurcontouren op de Geursignaleringskaart. Deze kaart is gemaakt om het provinciale geurbeleid ruimtelijk te vertalen en is bedoeld voor de gemeenten bij de uitvoering van ruimtelijke initiatieven. De informatie die nodig is voor de geursignaleringskaart wordt door de omgevingsdiensten aangeleverd aan de provincie. De geursignaleringskaart is te raadplegen via de website van de provincie.

De provincie adviseert gemeenten over ruimtelijke initiatieven waarbij provinciale belangen in het geding zijn.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend

Instrumenten:

- vergunningverlening en handhaving
- bijlage 30 Beleidsregels geur bedrijven (niet-veehouderijen) Gelderland 2017
- informatievoorziening (Geursignaleringskaart)
- advisering rond planvorming

4.3.3 Geluid

De provincie en haar partners streven samen naar het beperken van geluidsbelasting vanwege het belang voor een gezonde leefomgeving.

Ambitie en rol van de provincie

De lange termijn ambitie van de provincie voor geluid is dat er geen onaanvaardbare geluidsbelasting is als gevolg van verkeer op provinciale wegen, provinciale bedrijven en Luchthavens.

De provincie is als wegbeheerder verantwoordelijk voor de aanpak van het geluid van verkeer op de provinciale wegen. Voor de provinciale wegen wil de provincie, waar mogelijk en kosteneffectief, hoge geluidsbelastingen voor woningen en andere geluidsgevoelige objecten aanpakken.

Verder pakt de provincie onaanvaardbare geluidshinder aan van bedrijven en van het landzijdige gebruik van luchthavens die onder het bevoegd gezag van de provincie vallen.

Aanpak

De provincie voert het bijlage 32 Actieplan Geluid Provinciale Wegen 2013-2017 uit. Hierin legt de provincie de prioriteit bij de bescherming van de woon- en leefomgeving van woningen en andere geluidsgevoelige objecten langs of in de buurt van provinciale wegen. De belangrijkste maatregel voor het aanpakken van geluidsoverlast is de aanleg van stil asfalt. In het Actieplan is een afwegingsmethode vastgesteld waarmee de provincie streeft naar een zo groot mogelijk rendement van de extra kosten voor stil asfalt in relatie tot de verbetering van de woon- en leefomgeving voor zoveel mogelijk bewoners. Tussen 2013 en 2017 zal, op grond van dit afwegingskader, op circa 70 km provinciale weg stil asfalt worden toegepast.

De provincie neemt dit aspect integraal mee met andere aspecten, zoals veiligheid of luchtkwaliteit, als (groot) onderhoud wordt gepleegd aan de weg.

Ook voor het nemen van maatregelen in het kader van (nieuwe) geluidswetgeving wordt aangesloten op de methode voor het afwegen van de doelmatigheid van de maatregel stil asfalt, zoals vastgesteld in het Actieplan.

Via vergunningverlening en handhaving in het kader van de Wet Geluidshinder, de Wet milieubeheer en de Regeling Burgerluchthavens en militaire luchthavens werkt de provincie aan het terugdringen van geluidsbelasting bij industrie en Luchthavens. Vergunningverlening en handhaving worden uitgevoerd door de omgevingsdiensten. De provincie is opdrachtgever voor de omgevingsdiensten.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

- uitvoerend

Instrumenten:

- vergunningverlening en handhaving
- informatievoorziening via de Atlas Leefomgeving en de Atlas Gelderland
- programmatische aanpak via Trajectprogrammering onderhoud wegen
- verordening

4.3.4 Asbestverwijderingsketen

De provincie en haar partners streven er samen naar de risico's voor de volksgezondheid als gevolg van het verwijderen van asbest uit gebouwen te verminderen. Asbest dat in de leefomgeving terechtkomt zorgt namelijk voor gezondheidsrisico's.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil vanuit haar regierol op de handhavingssamenwerking het toezicht en de handhaving op de asbestketen samen met de handhavingspartners beter borgen.

Aanpak

Vergunningverlening en handhaving wordt uitgevoerd door de omgevingsdiensten. De provincie is opdrachtgever voor de omgevingsdiensten. Als bevoegd gezag voor de regie op de handhavingssamenwerking wil de provincie afspraken maken met de regionale omgevingsdiensten over de verwijderingsketen van asbest. De provincie wil samen met hen onderzoeken hoe zij deze diensten kan ondersteunen bij de professionalisering van de handhaving op de asbestverwijderingsketen.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend

Instrumenten

- bestuurlijke afspraken

4.3.5 Rust, ruimte en stilte

De provincie streeft naar het optimaal gebruik van de positieve effecten van stilte, van lage geluidsniveaus en van het behoud van de diversiteit aan geluiden, dit zowel in natuurgebieden als in gebieden in of bij de stedelijke omgeving. Dit streven hangt samen met de doelen voor natuur, wonen, recreatie en vrijetijdseconomie.

Ambitie en rol van de provincie

Een laag geluidsniveau, of de diversiteit van geluid in een gebied, is een belangrijk belevingskenmerk dat het karakter en de waarde van een gebied bepaalt en versterkt. Een laag geluidsniveau heeft positieve gezondheidseffecten op mensen die in deze gebieden verblijven. De provincie heeft een wettelijke taak om maatregelen te nemen voor stilte. Zij vult dit in door stilte als kernkwaliteit van het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone te benoemen.

Aanpak

Rust, ruimte en stilte zijn in deze Omgevingsvisie gekoppeld aan de kernkwaliteiten van het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone. Het zijn kwaliteitsaspecten van deze gebieden. Daarnaast blijven de huidige stiltegebieden en stiltebeleidsgebieden bestaan.

De provincie wil het Gelders Natuurnetwerk en Groene Ontwikkelingszone beschermen tegen aantasting van de kernkwaliteiten. De kernkwaliteiten bestaan uit de natuurwaarden en de potentiële waarden en de omgevingscondities. Stilte is één van die omgevingscondities die de belevingswaarde van de natuur voor de mens bepaalt. Per saldo moet elke ontwikkeling in het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone een verbetering van de kernkwaliteiten opleveren. Meer informatie over de saldobenadering in het Gelders Natuurnetwerk vindt u in de Verdieping 4.3.1.2 Gelders Natuurnetwerk4.3.1.2 Gelders Natuurnetwerk, voor grootschalige en kleinschalige ontwikkelingen in de Groene Ontwikkelingszone in de Verdieping 4.3.1.3 Groene Ontwikkelingszone.

De provincie zal daarnaast onderzoeken of een aanvullende benadering van stilte gewenst is. Zo wil zij samen met haar partners de volgende zaken verkennen:

- Welke wensen leven er over het onderwerp rust, ruimte en stilte bij andere partners? Is er behoefte aan om dit onderwerp regionaal gedifferentieerd uit te werken?;
- Op welke manier kunnen rust, ruimte en stilte bijdragen aan (regionale) doelen op het gebied van gezondheid, recreatie, groen in of nabij de stedelijke omgeving en welke instrumenten kan de provincie daarvoor inzetten?;
- Is ook buiten de natuurgebieden behoefte aan het behouden of creëren van rust en ruimte?;
- Is het wenselijk en uitvoerbaar om in specifieke (delen van) natuurgebieden aanvullende gedragsregels van toepassing te verklaren, waartoe wetgeving de mogelijkheid biedt. Meegenomen wordt of dit de huidige handhavingsinspanning in deze gebieden kan ondersteunen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- onderzoek

4.3.6 Waterveiligheid

De provincie gaat uit van een langjarige en duurzame aanpak om Gelderland blijvend te beschermen tegen overstromingen vanuit de (grote) rivieren en de Veluwerandmeren. Preventie is de primaire pijler van het beleid. De realisatie van de Planologische Kernbeslissing Ruimte voor de Rivier en de Maaswerken wordt gezien als de eerste stap in een doorlopend traject naar een toekomstbestendig riviersysteem dat rond 2100 is ingericht op een hogere maatgevende afvoer: voor de Rijntakken 18.000 m3/s bij Lobith en voor de Maas 4.600 m3/s bij Borgharen. Bij de inrichting wordt bovendien rekening gehouden met zeespiegelstijging. Met de Deltabeslissingen 2015 is de noodzakelijke vervolgstap genomen.

Bij een dreigende overstroming werken veiligheidsregio's, waterschappen en andere partijen samen, zodat tijdig en adequaat wordt gehandeld.

De opgaven die de provincie en haar partners zien, zijn:

- blijvende bescherming tegen overstromingen vanuit de (grote) rivieren en de Randmeerkust;

- waar dat vanuit het oogpunt van waterveiligheid mogelijk is: ontwikkelen en versterken van karakteristieke riviernatuur in Natura 2000-gebieden;
- versterken van de kwaliteiten voor de (vrijetijds)economie van hetrivierenlandschap en de Randmeerkust.

Provinciale ambitie en rol

De provincie werkt samen met haar partners aan de waterveiligheid. Dit doet de provincie vanuit haar rol

- als partner in (inter)nationale overleggen
- als gebiedsregisseur
- vanuit de verantwoordelijkheid voor onder andere ruimtelijke ordening, ruimtelijke kwaliteit en het water-, natuur- en milieubeleid.

De provincie heeft een toezichthoudende rol bij calamiteiten. De provincie ziet er op toe dat de regionale rampenbestrijdingsorganisatie bij calamiteiten goed werkt, ook grensoverschrijdend.

Aanpak

- Waterveiligheid gaat voor de provincie bij voorkeur samen op met Natura 2000 en verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.
- Voor het realiseren van de waterveiligheidsopgave fungeren de voorkeursstrategieën als gezamenlijk kompas, een samenspel van dijkverbeteringen en rivierverruimingen.
- De te nemen maatregelen worden in gebiedsprocessen en samenspraak met partners uitgewerkt.
- Gezien de tijdshorizon van de klimaatopgave, het jaar 2050, neemt de provincie nu geen ruimtelijk besluit over de maatregelen uit de voorkeursstrategieën. De Omgevingsvisie is dus niet kaderstellend, voor wat betreft de maatregelen uit de voorkeursstrategieën.

Om de waterveiligheid te garanderen, werkt de provincie in vier parallelle sporen.

1. Internationale samenwerking

Door samenwerking met internationale partners wil de provincie een duurzame hoogwaterbescherming in de grote rivieren stimuleren, waarbij solidariteit een leidraad is. De focus ligt op samenwerking met Duitsland. De provincie deelt twee grensoverschrijdende dijkringen met Nordrhein-Westfalen. Beleid en ingrepen ten behoeve van waterveiligheid in Duitsland hebben invloed op de waterafvoer van de Rijn.

2. Nationale samenwerking

Door samenwerking op nationaal niveau wil de provincie werken aan de realisatie van een evenwichtig maatregelenpakket voor zowel het Gelderse rivierengebied als de Zuidwestelijke Delta, de Drechtsteden, de kust en het IJsselmeer. Dit geldt ook voor het onderzoek aan grote systeembeslissingen, zoals de waterverdeling over de Rijntakken en de afstemming met het IJsselmeerbeheer.

3. Regionale samenwerking:

Regionale samenwerking betreft vooral rivierverruiming en dijkverbetering. De provincie blijft volgens de beproefde aanpak met haar partners gebiedsgericht werken aan een veiliger rivierengebied door rivieren meer ruimte te geven en dijken te versterken. Hierbij:

- gaat de provincie door met bestaande programma's als WaalWeelde;
- blijft de provincie de Beleidslijn grote rivieren volgen;
- borgt de provincie dat de regionale waterkeringen op orde zijn.

4. Nieuwe beschermingsconcepten:

Om de waterveiligheid ook op de lange termijn te garanderen, zijn er nieuwe concepten nodig, zoals:

- deltadijken
- maatregelen in de ruimtelijke inrichting, om minder kwetsbaar te zijn (meerlaagsveiligheid).

Op de korte termijn is het belangrijkste doel het op orde krijgen van de primaire en regionale keringen. Hieraan wordt gewerkt:

- met de gebiedsaanpak in de programma's Ruimte voor de Rivier en WaalWeelde
- via het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) voor de primaire keringen
- door het aanwijzen en normeren van de regionale keringen.

Voor waterveiligheid op de lange termijn gaat de provincie uit van de voorkeursstrategieën Waal en Merwedes, Nederrijn/Lek en IJssel. De regionale voorkeursstrategieën zijn opgenomen De regionale voorkeursstrategieën zijn opgenomen in bijlage 48 Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan (ontwerp) en op de kaart in (Visie) bijlage 49 Verbeelding Voorkeursstrategie verbeeld.

In 2015 vindt voor de Maas een verdiepend onderzoek plaats om de voorkeursstrategie voor deze rivier verder uit te werken. Na afronding van het onderzoek wordt het strategisch kompas hierop aangepast.

De klimaatopgave wordt bij voorkeur met rivierverruiming gerealiseerd, in samenhang met dijkversterking en/of dijkverhoging. Zo kan ruimtelijke kwaliteit worden toegevoegd en kunnen andere beleidsdoelen of ambities voor gebruiksfuncties worden meegekoppeld. Conform het principe van adaptief deltamanagement is de uitvoering afhankelijk van klimatologische en sociaal-/economische ontwikkelingen.

De waterveiligheidsopgave, die ontstaat als dijken volgens de huidige normen of de nieuwe normspecificaties niet voldoen, wordt met dijkverbetering ingevuld. bijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieënbijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieënbevat een overzicht van de rivierverruimende maatregelen uit de voorkeursstrategieën.

Tijdens een dreigende calamiteit, zoals een overstroming, treedt de regionale rampenbestrijdingsorganisatie in werking. De veiligheidsregio's zijn primair verantwoordelijk voor rampenbestrijding en crisisbeheersing.

De provincie wil de ruimtelijke verankering van de rivierverruimende maatregelen in co-creatie vormgeven, op basis van een integrale afweging van waterveiligheid met andere (gebruiks)functies en belangen en milieueffecten. Het beoogde eindresultaat is een gezamenlijk ruimtelijk besluit van gemeenten en provincie, naar analogie van de werkwijze die is gevolgd voor de Structuurvisie WaalWeelde-west. Met de Structuurvisie WaalWeelde-west vindt de ruimtelijke verankering plaats van maatregelen uit de voorkeursstrategie in de gemeenten Lingewaal, Maasdriel, Neerijnen en Zaltbommel. Deze maatregelen zijn om die reden niet opgenomen in het overzicht van de rivierverruimende maatregelen uit de voorkeursstrategieën in bijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieën

De precieze keuze van ruimtelijke maatregelen en de programmering ervan worden allereerst bepaald door urgentie vanuit waterveiligheid en daarnaast door de hydraulische effectiviteit, de milieueffecten, initiatieven voor zelfrealisatie, het ontstaan van meekoppelkansen, kosten en financieringsmogelijkheden. Voor wat betreft de uitvoeringsvolgorde van de HWBP-maatregelen gaat de provincie uit van de huidige werkwijze, waarbij de meest urgente maatregelen als eerste worden uitgevoerd.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend

- verbindend

Instrumenten

- verordening
- toezicht

4.3.6.1 Deltaprogramma

Samenspel dijkverbetering en rivierverruiming

De provincie werkt samen met het Rijk, aangrenzende provincies, gemeenten, waterschappen, veiligheidsregio's en maatschappelijke partners aan de voorbereiding en uitwerking van maatregelen die nodig zijn om nu en in de toekomst veilig te blijven tegen hoogwater en te beschikken over een goede zoetwatervoorziening.

Provinciale ambitie en rol

De provincie werkt samen met haar partners aan de waterveiligheid voor de lange termijn. Dit doet de provincie vanuit haar rol als partner in (inter)nationale overleggen, als gebiedsregisseur en vanuit de verantwoordelijkheid voor onder andere ruimtelijke ordening, ruimtelijke kwaliteit en het water-, natuur- en milieubeleid.

Aanpak

Voor de waterveiligheid op de lange termijn gaat de provincie uit van het samenspel tussen dijkverbetering en rivierverruiming. Een aantal maatregelen wordt al door, en met regionale partners voorbereid. Deze maatregelen zijn onderdeel van de regionale voorkeursstrategieën, die zijn opgenomen in (Visie)bijlage 48 Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan (ontwerp). De regio acht de uitvoering van deze maatregelen kansrijk voor 2030. Dit betreft de maatregelen Grebbedijk-Deltadijk, Rivierklimaatpark IJsselpoort en de Hoogwatergeul Varik-Heesselt. Het initiatief voor de maatregel Grebbedijk-Deltadijk ligt bij de het waterschap Vallei en Veluwe. Voor Klimaatpark IJsselpoort fungeert Natuurmonumenten als initiatiefnemer. De provincie ondersteunt Natuurmonumenten hierbij in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT).

De provincie heeft de rol van trekker/initiatiefnemer voor de maatregel Hoogwatergeul Varik-Heesselt, tot en met de vaststelling van het voorkeursalternatief. Voor deze maatregel werkt de provincie met haar partners toe naar het starten van een verkenning in 2015 in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT). Hiertoe wordt de veiligheidsopgave als onderdeel van een integrale gebiedsontwikkeling in co-creatie uitgewerkt tot een gemeentelijk en provinciaal ruimtelijk besluit. Op deze wijze wordt waterveiligheid waar mogelijk gekoppeld aan kansen voor ruimtelijke kwaliteit, ruimtelijk-/economische ontwikkelingen, energiewinning en natuurdoelstellingen. Als onderdeel van de gebiedsontwikkeling onderzoekt de provincie of- en op welke wijze zij haar instrumentarium kan inzetten ten behoeve van de realisatie van provinciale doelstellingen.

Integrale gebiedsontwikkeling

De provincie wil als gebiedsregisseur verschillende doelen in een gebiedsgerichte integrale aanpak realiseren als dat meerwaarde heeft. Bijvoorbeeld bij ruimtelijke maatregelen uit de voorkeursstrategieën die geografisch samenvallen met urgente dijkverbeteringen. En wanneer er raakvlakken zijn tussen dijkverbetering, ruimtelijke- en economische ambities, bestaande landschappelijke, natuur- en cultuurhistorische waarden (LNC-waarden) en ruimtelijke kwaliteit.

De provincie met de waterschappen naar mogelijkheden de maatregelen uit het HWBP te koppelen aan lopende integrale gebiedsontwikkeling zoals WaalWeelde.

De provincie heeft de rol van gebiedsregisseur en stuurt het samenspel tussen dijkverbetering en rivierverruiming. Bovendien opereert de provincie als verbinder van partijen en initiatieven. Dit doet de provincie op zodanige wijze dat

dijkverbetering en rivierverruiming in samenhang worden vormgegeven en zodanig dat voor de ruimtelijke maatregelen een voorkeursalternatief (MIRT voorkeursbeslissing) wordt vastgesteld, dat kan rekenen op draagvlak bij betrokken partners en waarvoor de financiering geborgd is.

Ruimtelijke reserveringen

Voor gebieden waar in de toekomst mogelijk binnendijks ruimte aan de rivier wordt toegevoegd is door het rijk een ruimtelijke reservering in het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) opgenomen. Deze reserveringen maken deel uit van de Voorkeursstrategie Waterveiligheid Rivierengebied uit het Nationaal Waterplan. Aanvullend op het nationaal beleid heeft de provincie de regierol voor de pilot Ontwikkelingsgericht Reserveren Rijnstrangen. In deze pilot onderzoekt de provincie met het rijk en met lokale partners hoe geborgd kan worden dat het gebied niet ‘op slot gaat’, zonder dat dit leidt tot grootschalige en/of kapitaalintensieve ontwikkelingen die toekomstige rivierverruiming onmogelijk maken. De provincie gaat er vanuit dat de resultaten van deze pilot essentieel zijn voor het planologische regime van alle reserveringen voor waterveiligheid en als zodanig hun doorwerking krijgen in het Barro.

Buitendijkse maatregelen

Om de rivierverruimende maatregelen uit de voorkeursstrategieën te realiseren onderzoekt de provincie op welke wijze zij met bestaand en eventueel nieuw instrumentarium zelfrealisatie kan activeren en/of bespoedigen.

Ruimtelijke adaptatie

Het Rijk en IPO ondertekenden samen met anderen de Intentieverklaring Ruimtelijke Adaptatie. Hierin is afgesproken dat klimaatbestendig en waterrobuust inrichten uiterlijk 2020 onderdeel is van het beleid en het handelen, zodat bij (her)ontwikkelingen geen extra risico op schade en slachtoffers ontstaat, als gevolg van een overstroming. Overeenkomstig de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie doorloopt de provincie met gemeenten, waterschappen en de veiligheidsregio’s de volgende drie stappen:

- analyse van de waterrobuustheid en klimaatbestendigheid van het binnendijkse gebied;
- vertaling van de resultaten van deze analyse in een ambitie en adaptatiestrategie;
- doorwerking van de ambitie en adaptatiestrategie in het provinciale beleid.

Dit vindt plaats op basis van expliciete afspraken over ambitie, doel, taken, rollen en verantwoordelijkheden. Bovendien hanteert de provincie het uitgangspunt dat nieuwe ontwikkelingen en herontwikkeling niet nodeloos of ‘per definitie’ gehinderd worden.

De provincie vindt de watertoets essentieel en gaat er vanuit dat deze blijft bestaan en dat de toepassing van dit instrument geborgd is. De watertoets borgt dat risico’s voor overstroming en/of wateroverlast worden meegewogen in de locatiekeuze en/of in het betreffende ruimtelijke besluit.

Verder is afstemming met Natura 2000-gebieden essentieel. In de rijksaanwijzingsbesluiten zijn voor Natura 2000 doelstellingen vastgelegd. De provincie wil een goede afstemming van waterveiligheid en Natura 2000. Het is daarom belangrijk om vanaf het begin van de planvorming beide doelstellingen mee te nemen. Als doelstellingen strijdig blijken te zijn, zoekt de provincie naar mogelijkheden om te schuiven in de locatie voor Natura 2000- en waterveiligheidsmaatregelen. Uitgangspunt is dat de totaalopgave wordt gerealiseerd.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- verordening
- plan begeleiding
- goedkeuring projectplannen dijkverbetering en dijkverlegging

4.3.6.2 Primaire keringen

De provincie streeft samen met het Rijk, de waterschappen, gemeenten en veiligheidsregio's naar voldoende bescherming tegen hoogwater. Het kabinet bereidt een wetsvoorstel voor met nieuwe waterveiligheidsnormen. Het beschermingsniveau en de bijbehorende normen voor de kering zijn bepaald op basis van de risicobenadering. Daarbij geldt: hoe groter de gevolgen, hoe strenger het beschermingsniveau en dus de norm. De provincie onderschrijft het nut en de noodzaak van de nieuwe normering en het streven dat alle waterkeringen in 2050 aan de nieuwe normen voldoen. Gezien de omvang van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP), met name langs de Waal, verwacht de provincie dat de waterkeringen veelal eerder aan de nieuwe normering zullen voldoen, omdat deze met het bestaande en toekomstige HWBP wordt meegenomen. Daarbij is het uitgangspunt dat de nieuwe normen in 2017 wettelijk van kracht zijn. Vanaf 2018 zullen de primaire keringen getoetst worden op basis van de nieuwe normering.

De provincie hanteert het uitgangspunt dat preventie leidend is voor het realiseren van het beschermingsniveau. Alleen in specifieke gevallen, als preventieve maatregelen onevenredig kostbaar blijken en/of leiden tot onacceptabele maatschappelijke effecten, kan wat betreft de provincie aan de orde zijn of het combineren van preventieve maatregelen met maatregelen in de tweede en derde laag een oplossing biedt (maatregelen in de ruimtelijke ordening en evacuatie). Dit is in overeenstemming met de lijn uit het Nationaal Waterplan (NWP).

Provinciale ambitie en rol

Gelderland heeft een groot belang bij voldoende bescherming tegen hoogwater. Het Rijk is de kadersteller voor de primaire keringen, de waterschappen gaan over de aanleg, verbetering, ruimtelijke bescherming (in samenwerking met de gemeenten) en toetsing van de dijken. Zij voeren het beheer en onderhoud van de waterkeringen uit. De veiligheidsregio's zijn verantwoordelijk voor de voorbereiding op de rampenbestrijding. De provincie keurt de projectplannen goed voor aanleg/verlegging en verbetering van de primaire waterkeringen en is bevoegd gezag voor de bijbehorende m.e.r.-procedures.

Naast voldoende bescherming zijn een goede ruimtelijke inpassing en een goede ruimtelijke kwaliteit van de dijklichamen belangrijk voor de provincie. De rol van de provincie ligt hierbij met name in de verbinding met de ruimtelijke ordening en de risicobeheersing (meerlaagsveiligheid, gebiedsprojecten, deltadijken) en koppeling aan andere beleidsdoelen en gebruiksfuncties.

Aanpak

In de toekomst neemt de schaal en omvang van de waterkeringen mogelijk toe, als resultaat van de nieuwe waterveiligheidsnormen en de mogelijke aanpassing van de toetsregel voor piping. De provincie voorziet om die reden in het volgende:

A. Nieuwe normering

De provincie wil met het Rijk, de waterschappen, gemeenten en veiligheidsregio’s onderzoeken op welke manier de ruimtelijke consequenties van de nieuwe waterveiligheidsnormen en de nieuwe rekenregel voor piping doorwerken in raakvlakken tussen dijkverbetering en andere (ruimtelijke) functies en bestaande waarden. Deze informatie wil de provincie gebruiken om met het rijk, waterschappen, gemeenten en veiligheidsregio’s kansen te benutten en knelpunten om te buigen tot kansen. Dit kan bijvoorbeeld leiden tot nieuwe gebiedsontwikkelingsprojecten, innovatieve

dijkconcepten of nieuw (ruimtelijk) beleid, om knelpunten op te lossen en/of kansen te benutten.

B. Ruimtelijke kwaliteit

Binnen Gelderland is door de waterschappen veel ervaring opgedaan in de ruimtelijke inpassing van dijkverbetering met bestaande landschappelijk, natuur en cultuurhistorische waarden (LNC-waarden). De provincie gaat er vanuit dat het HWBP dijkverbetering uitgevoerd wordt op basis van een ruimtelijke visie van de waterschappen voor het betreffende dijkverbeteringstraject, naar analogie van de werkwijze die door de waterschappen met de dijkverbeteringen is ontwikkeld in het kader van Ruimte voor de Rivier. De provincie onderschrijft het proces dat binnen het HWBP hiervoor uitgelijnd is in de Handreiking landschappelijke inpassing en ruimtelijke kwaliteit in waterveiligheidsopgaven. De provincie wil samen met de waterschappen en de gemeenten borgen dat de ruimtelijke samenhang in stand blijft, ook als verschillende dijkverbeteringstrajecten op verschillende momenten in tijd worden uitgevoerd.

De provincie wil samen met de waterschappen onderzoeken op welke wijze de provincie invulling kan geven aan toetskaders ten behoeve van de wettelijke vereisten voor de ruimtelijke inpassing van dijkverbetering. Dit in het kader van het goedkeuringsbesluit voor dijkverbetering dat de provincie neemt.

De provincie is betrokken bij de implementatie van de Europese Richtlijn overstromingsrisico's (ROR). In 2013 zijn de overstromingsgevaar- en overstromingsrisicokaarten gepubliceerd. Deze kunnen worden ingezien op de website: risicokaart.nl.

De provincie en de waterschappen willen onderzoeken of- en op welke wijze het meerwaarde heeft dat de waterschappen in plaats van de provincie de berekeningen voor deze kaarten en de onderliggende overstromingsanalyses uitvoeren. Dit is naar verwachting efficiënt omwille van de regionale en lokale gebiedskennis van de waterschappen en de werkzaamheden die zij reeds uitvoeren in het kader van onderzoek aan wateroverlast. Het beoogde eindresultaat is heldere afspraken over regie, operationalisering en beheer.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- planbegeleiding
- goedkeuring projectplannen voor dijkverbetering

4.3.6.3 Regionale keringen

Samen met de waterschappen en gemeenten zorgt de provincie voor voldoende bescherming tegen overstroming, door het op orde krijgen en houden van de regionale keringen.

Provinciale ambitie en rol

De provincie is toezichthouder op de regionale keringen. Dat zijn waterkeringen die:

- bescherming bieden tegen overstroming uit het regionale watersysteem
- of een functie hebben bij het beperken van de gevolgen vanuit het hoofdwatersysteem
- of waterkeringen die behouden moeten blijven vanwege een mogelijke toekomstige functie.

Aanpak

De provincie wijst de regionale keringen aan, normeert de keringen via de verordening en beoordeelt de toetsing van de regionale waterkeringen. Dit doet zij in samenspraak met de waterschappen.

De normeringssystematiek van de regionale keringen wijkt af van de systematiek die voor de primaire keringen wordt gehanteerd. De provincie bepaalt in overleg met de waterschappen of de systematiek voor de regionale keringen hierop moet worden aangepast.

Een aantal keringen speelt een rol in relatie tot de nieuwe waterveiligheidsnorm van de primaire keringen. Op dit moment (2015) ontbreekt de urgentie de waterveiligheidsnorm van de regionale keringen, die is gebaseerd op overschrijdingskans, aan te passen. De provincie en de waterschappen ronden een intensief en zorgvuldig proces af van normeren, een eerste toetsing en waar nodig programmeren van versterking. De provincies werken in 2015/2016, samen met de waterschappen en de Stowa (binnen het Ontwikkelingsprogramma Regionale Waterkeringen III), aan een nieuwe visie op regionale waterkeringen die aansluit bij de laatste kennis en inzichten op het gebied van waterveiligheid (waaronder de normeringsmethodiek). De provincie bepaalt vervolgens in overleg met de waterschappen of voor (een deel van) de regionale keringen de overstap naar een normering op basis van overstromingsrisico’s aan de orde is.

De provincie is betrokken bij de implementatie van de Europese Richtlijn Overstromings Risico's (ROR).

Onder meer via de ROR komt meer aandacht voor de gevolgen van een overstroming (risicobenadering). Onderscheid wordt gemaakt in vier provinciale instrumenten:

- aanwijzen van regionale keringen;
- normering van regionale keringen: continuering van het huidige systeem van regionale keringen;
- toezicht op beheer en onderhoud van de regionale keringen;
- meer inzicht in de gevolgen en informatievoorziening voor mensen en bedrijven via de ROR.

De inzichten uit de ROR en uit de resultaten van de toetsing van de regionale wateroverlast kunnen leiden tot nieuwe inzichten over het aanvullend aanwijzen van regionale keringen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening
- planbegeleiding

4.3.7 Externe veiligheid

De provincie en haar partners streven er samen naar de mensen in hun leefomgeving te beschermen tegen te hoge externe veiligheidsrisico's. Bij het gebruik, de opslag en het vervoer van gevaarlijke stoffen over weg, water en spoor en door buisleidingen bestaan externe veiligheidsrisico's voor de omgeving. Ook in de omgeving van luchthavens kan er sprake zijn van externe veiligheidsrisico's.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie richt zich op het wegnemen en voorkomen van risicovolle situaties. In de praktijk betekent dit in ieder

geval het voorkomen van overschrijdingen van de grenswaarden uit de wetgeving; de bestaande situaties zijn gesaneerd. Verder streeft de provincie naar een maximale beperking van het groepsrisico bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen (bijvoorbeeld door de vaststelling van inpassingsplannen). Hiervoor moet externe veiligheid vroeg in het proces worden meegewogen en worden betrokken bij de relevante beleidsvelden.

Aanpak

De provincie geeft in de Beleidsvisie Omgevingsveiligheid 2015 haar visie op de beheersing van veiligheidsrisico's in Gelderland voor zover zij bevoegd gezag is. Daarbij gaat het om de risico's door de opslag, het gebruik en het vervoer van gevaarlijke stoffen. De beleidsvisie (bijlage 5 Beleidsvisie omgevingsveiligheid provincie Gelderland) en de daaraan gekoppelde beleidsregels (bijlage 6 Beleidsregels omgevingsveiligheid provincie Gelderland) hebben vooral een toegevoegde waarde voor een eenduidige uitvoering van de wet- en regelgeving op het gebied van de externe veiligheid. In de beleidsvisie staat op welke manier de provincie omgaat met de beleidsvrijheid op het gebied van de externe veiligheid, deze zit vooral in het afwegingskader van het groepsrisico.

De provincie, de Wgr-regio's, de veiligheidsregio's, de gemeenten en een aantal rijksonderdelen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het beperken van de externe veiligheidsrisico's in Gelderland. Ieder heeft daarbij zijn eigen rol, verantwoordelijkheid en mogelijkheden. Voor de provincie ligt hier – ook in de toekomst – een belangrijke coördinerende taak.

De provincie maakt de Risicokaart Gelderland, in samenwerking met de gemeenten, het Rijk, de waterschappen en de veiligheidsregio's.

De provincie wijst aan welke provinciale wegen niet gebruikt kunnen worden voor transport van gevaarlijke stoffen.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend
- normerend

Instrumenten

- vergunningverlening en handhaving
- planbegeleiding
- verordening

4.3.8 Natuurbrandpreventie

De provincie en haar partners streven samen naar het reduceren van het risico van een onbeheersbare natuurbrand. In Gelderland is natuur sterk verweven met economische activiteiten. Bij een onbeheersbare natuurbrand is de potentiële schade dus groot.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil dat bij ruimtelijke ontwikkelingen en bij beheer van terreinen aandacht wordt besteed aan het risico op het ontstaan en de uitbreidingsmogelijkheden van Natuurbranden. Dit geldt met name in gebieden die hiervoor gevoelig zijn, zoals de Veluwe, het Montferland en de stuwwal van Nijmegen. Op de Risicokaart Gelderland zijn deze en andere gevoelige gebieden aangegeven. Via preventieve maatregelen is het risico te verminderen.

Om een lokale en actuele risico-inschatting te kunnen maken en om de mogelijkheden voor preventieve maatregelen te verkennen, zijn de veiligheidsregio en de gemeente de aangewezen adviseur en partner.

Aanpak

De provincie geeft op de Risicokaart aan in welke gebieden sprake is van natuurbrandrisico's. De provincie koppelt de Risico Indexkaart Natuurbranden aan de Risicokaart. Bij gebiedsprocessen waar het risico op natuurbrand speelt, moeten gemeenten en veiligheidsregio's vroegtijdig betrokken worden. De provincie staat op verzoek open voor hulp en advies aan de (samenwerkende) gemeenten bij specifieke projecten en initiatieven.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend
- inspirerend

Instrumenten:

- planbegeleiding

4.3.9 Bodemverontreiniging

De provincie ziet het geschikt maken en houden van de bodem (de ondergrond) als een maatschappelijke opgave, om daarmee ruimte te geven aan het gebruik en de ontwikkeling van mens en natuur. Dat wil de provincie bereiken via de volgende thema's:

- het beschermen van mensen tegen risico's van bodemverontreinigingen;
- het wegnemen van belemmeringen door bodemverontreinigingen die de ruimtelijke ontwikkeling remmen;
- het goed op orde hebben van het beheer en de nazorg van stortplaatsen;
- het stimuleren van verantwoord en duurzaam omgaan met bodem en ondergrond.

Ambitie en rol van de provincie

Waar sprake is van spoedeisende bodemverontreinigingen en waar geen derden aan te spreken zijn op de aanpak ervan, voert de provincie de bodemsanering uit. Een stimulerende rol heeft de provincie bij ruimtelijke ontwikkeling door het wegnemen van belemmeringen door bodemverontreiniging, via inzet van subsidies. In de omslag naar het duurzaam gebruik van de bodem en de ondergrond vervult de provincie een ontwikkelrol: de integratie van het duurzaam gebruik van de bodem en de ondergrond in andere beleidsvelden zoals ruimtelijke ordening, water en energie.

Aanpak

Het provinciale bodemprogramma geeft invulling aan het Convenant 'Bodem en Ondergrond 2016-2020'. Dit is een convenant tussen het Rijk, gemeenten, waterschappen en provincies. Hiervoor heeft het Rijk middelen ter beschikking gesteld. Belangrijk doel is dat mensen in 2018 beschermd zijn tegen de risico's van bodemverontreiniging. Daarnaast zorgt de provincie ervoor dat grondwaterverontreinigingen met een verspreidingsrisico worden beheerst en bekijkt zij wat de aanpak moet zijn van bodemverontreiniging met ecologische risico's.

De uitwerking van de wettelijke taken vanuit de Wet bodembescherming (Wbb) verricht de provincie via het Meerjarenprogramma Bodem en Ondergond 2015-2020 met diverse deelprogramma's (Lopende saneringen door de provincie, Programma Asbest in Bodem, Programma drinkwaterwinningen) en de Beleidsnota Bodem 2012.

In de verordening heeft de provincie regels opgenomen voor onder andere het melden van saneringen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend

Instrumenten

- vergunningverlening en handhaving
- afstemming met Arnhem en Nijmegen als (mede)-bevoegd gezag
- programmatische aanpak
- communicatie
- subsidies
- beleidsregels

4.4 Water en ondergrond

In de laatste decennia van de twintigste eeuw is het regionale watersysteem met veel technische ingrepen aangepast aan droge voeten voor onder meer wonen, werken, transport en landbouw. Door klimaatverandering zullen er meer extreme buien komen en ook perioden van droogte. Dit versterkt het besef dat de maakbaarheid van het watersysteem eindig is. Europa roept lidstaten op meer rekening te houden met de gevolgen van klimaatverandering (Europese Commissie (2012): A blueprint to saveguard Europe's water resources).

De bodem vervult belangrijke functies voor mens, plant en dier. Mensen verbouwen er voedsel op, halen er water uit (in Gelderland al het drinkwater), wonen, spelen en recreëren erop. Mensen maken ook steeds meer gebruik van de ondergrond, bijvoorbeeld voor ondergronds bouwen en de winning van duurzame energie. Bovengrondse en ondergrondse activiteiten hebben invloed op elkaar en zijn afhankelijk van elkaar. Bij de inrichting van de ruimte wil de provincie daarom niet alleen kijken naar het platte vlak, maar ook naar de ondergrond.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie stuurt op een veerkrachtig en duurzaam water- en bodemsysteem. Dit bestaat uit bodem en ondergrond, grondwater en oppervlaktewater. Een veerkrachtig en duurzaam water- en bodemsysteem helpt mee aan een optimale en duurzame driedimensionale inrichting van Gelderland.

De provincie onderschrijft de ambitie van de Europese Kaderrichtlijn Water dat uiterlijk in 2027 het grond- en oppervlaktewater in Europa schoon en ecologisch gezond moet zijn en dat er voldoende water is voor duurzaam gebruik en voert deze uit.

Een systeem is veerkrachtig als het onder normale omstandigheden alle functies goed kan uitvoeren, (tijdelijke) over- en onderbelasting goed op kan vangen zonder dat maatschappelijke overlast of ecologische schade optreedt en hiervan snel kan herstellen zonder blijvende negatieve effecten. Een systeem is duurzaam als het ook in de toekomst kan blijven functioneren en in stand kan worden gehouden tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten. Om de veerkracht van het water- en bodemsysteem te vergroten is het belangrijk om meer ruimte te maken voor beken, te zorgen voor stedelijk waterbeheer en voor goed bodembeheer. Dat betekent bijvoorbeeld dat de bodem zodanig wordt beheerd en gebruikt dat de bodem meer water kan opnemen in perioden van regen en dus ook weer water kan afgeven in perioden van droogte. Zowel bewoonde gebieden, natuurgebieden als landbouwgronden zullen hieraan een bijdrage moeten leveren.

Daarnaast is het van belang om ervoor te zorgen dat het water- en bodemsysteem duurzaam is en ook in de toekomst kan blijven functioneren tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten.

De provincie streeft naar een duurzaam gebruik van de ondergrond. Zij zoekt naar een balans tussen het benutten van de kansen die de ondergrond biedt en het behouden van de waarde van de ondergrond voor toekomstige generaties. Doel is te komen tot een integrale, efficiënte en duurzame benutting zonder onomkeerbare gevolgen voor de ondergrond. Dit betekent dat de provincie moet afwegen wat op een bepaalde plek in de ondergrond of bovengronds wel of niet mag.

Aanpak

Bij het maken van ruimtelijke keuzes is het nodig om de (on)mogelijkheden van het water- en bodemsysteem vroegtijdig te betrekken bij de (gebiedsgerichte) planvorming. Bij de keuze tussen ruimtelijke en technische oplossingen kiest de provincie eerst voor de ruimtelijke oplossing en pas in tweede instantie voor de technische oplossing.

Bij nieuwe ontwikkelingen wil de provincie dat de functies zo goed mogelijk zijn afgestemd op de “natuurlijke alliantie” tussen water, bodem en groen. Dat stelt de maakbaarheid van het water- en bodemsysteem minder op de proef. In een gebiedsgerichte benadering kunnen functiecombinaties vroegtijdig in beeld komen en kunnen vergelijkbare problemen uit verschillende sectoren in één keer worden opgelost.

Bij ontwikkelingen die nu al zijn te voorzien kan de provincie dit doen door het ruimtebeslag dat dit vraagt driedimensionaal in kaart te brengen en te confronteren met andere gewenste functies. Op plaatsen waar het water- en bodemsysteem om een functieverandering vraagt kan dan gericht actie worden ondernomen.

De provincie ziet een aantal veranderingen aankomen door de klimaatverandering, zoals toenemende weersextremen. Op de klimaatkwetsbaarhedenkaart zijn de effecten van de klimaatverandering indicatief aangegeven.

Vanuit het landelijke Deltaprogramma zullen in 2015 beleidskeuzes worden gemaakt. Deze zullen in een later stadium, via een partiële herziening van de Omgevingsvisie, worden doorgevoerd als nieuw beleid.

In het kader van de KRW zijn in 2009 doelen voor het oppervlaktewater en maatregelen voor het grondwater vastgesteld door de provincie. Conform de Kaderrichtlijn Water vindt iedere zes jaar actualisatie plaats aan de hand van landelijke afspraken en de resultaten van de voorgaande periode. Een verdere verdieping en uitwerking is te vinden in de Verdieping 4.5.2 Kaderrichtlijn Water.

Provincie en waterschappen hebben afspraken gemaakt over de wijze waarop aanpassingen in regionale watersystemen worden bepaald. Daarbij is afgesproken dat de waterschappen in hun beheerplannen opnemen om bij projectplannen en peilbesluiten gebruik te maken van de GGOR-systematiek (proces en methodiek).

Bovendien is voor GGOR een nieuwe naam gekozen: Water op Maat.

Daarbij kunnen we onderscheiden:

- de Water op Maat methodiek: gebruik van bijvoorbeeld Waternood, analyse van functies, plek, eisen en technische onderbouwing, om gewenste en optimale peilen te bepalen
- het Water op Maat proces: rekening houden met verschillende belangen, betrekken van partijen, werken met scenario’s
- de Water op Maat producten: GGOR besluit, projectbesluit, peilbesluit, toetsingskader voor vergunningen en handhaving

In deze Omgevingsvisie legt de provincie de eerste lijnen neer voor een duurzaam gebruik van bodem en ondergrond. De provincie werkt het beleid voor de ondergrond verder uit volgens een agenda voor 2013 en 2014, via dialoog, onderzoek en pilots. Als dit vraagt om bijstelling van het beleid voor de ondergrond, volgt actualisering van de kaders.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Voor een verdere toelichting over dit onderwerp zie 4.5 Verdieping water en ondergrond

4.4.1 Zoetwatervoorziening

Zoetwater is van belang voor onze economie en maatschappij. De provincie en haar partners streven naar het veiligstellen van de Zoetwatervoorziening op lange termijn, met als doel schade door watertekort zo veel mogelijk te beperken. Dit doen wij vanwege:

- het in stand houden en het bevorderen van een gezond en evenwichtig watersysteem
- het beschermen van cruciale gebruiksfuncties
- effectief en zuinig gebruik van het beschikbare water
- bevorderen concurrentiepositie van Nederland wat betreft watergerelateerde economie
- ontwikkelen van waterkennis, - kunde en – innovatie ten behoeve van de zoetwaterdoelen

Provinciale ambitie en rol

De provincie streeft naar beperking van de negatieve gevolgen van watertekort, door nieuwe strategieën voor zoetwaterbeheer. De provincie handelt bij de zoetwatervoorziening vanuit haar rol als partner in (inter)nationale overleggen, als gebiedsregisseur en vanuit de verantwoordelijkheid voor onder andere ruimtelijke ordening en ruimtelijke kwaliteit en het water-, natuur- en milieubeleid.

De provincie zal haar rol als volgt invullen:

- *Het in stand houden en bevorderen van een gezond en evenwichtig watersysteem*

De provincie stelt de doelen voor de regionale wateren voor de Kaderrichtlijn Water vast en geeft invulling aan het nieuwe instrument “voorzieningenniveaus”. Via de voorzieningenniveaus geven de overheden inzicht in de beschikbaarheid van water en de kans op watertekorten. De provincie heeft de regie op het proces om te komen tot voorzieningenniveaus. Zij stelt in overleg met haar regionale partners spelregels op en maakt afspraken over de inzet van instrumenten, over het ambitieniveau en de borging. Dit geldt zowel voor grond- als voor oppervlaktewater.

In 2018 zijn de eerste voorzieningenniveaus gereed: voor elk waterschap worden één of meerdere pilots uitgevoerd. Direct hierna volgt een evaluatie en in 2021 zijn de voorzieningenniveaus voor alle gebieden vastgelegd in de Omgevingsvisie en waterbeheerplannen. De voorzieningenniveaus gelden voor 18 jaar.

- *Het beschermen van cruciale gebruiksfuncties*

De beschermde gebieden voor het grondwater, de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000 zijn leidend, alsmede de condities voor drinkwater, speciale waterecologie en (grond)waterafhankelijke landnatuur.

- *Effectief en zuinig gebruik van het beschikbare drinkwater*

De provincie stelt kaders voor alle grondwateronttrekkingen en borgt het effectief en zuinig gebruik van het beschikbare drinkwater met het operationeel beheer via vergunningen voor grondwateronttrekkingen voor drinkwater en industrie, groter dan 150.000 m^3/jaar. Met de Gelderse waterschappen en landbouw geeft de provincie invulling aan het vasthouden van water in de bodem, het grondwater en de haarvaten van het watersysteem.

- *Bevorderen concurrentiepositie van Nederland wat betreft watergerelateerde economie*

Het benutten van de kansen die bodem en ondergrond bieden en het behouden van de waarde van bodem en ondergrond voor toekomstige generaties en te komen tot een integrale, efficiënte en duurzame benutting hiervan.

- *Ontwikkelen van waterkennis, - kunde en – innovatie ten behoeve van de zoetwaterdoelen*

De provincie ondersteunt met financiële middelen voor bijvoorbeeld onderzoek en pilots (kennisopbouw en experimenten) en door het meedenken over financieringsmodellen voor ontwikkelingen. Dit vindt plaats in samenwerking met partners in bedrijfsleven en onderwijs.

Aanpak

Werken volgens een nieuwe strategie van: sparen, aanvoeren, accepteren/adapteren, daarmee wil de provincie bereiken dat voldoende zoetwater beschikbaar is voor de lange termijn. Daarvoor moet ook op verschillende schaalniveaus worden samengewerkt, binnen Gelderland, maar ook met Nederlandse en Duitse partners, onder andere via het Deltaprogramma. Voor de zoetwatervoorziening werkt de provincie in het Deltaprogramma via vijf parallelle sporen:

1. Vergroten van de regionale watervoorraad

Door maatregelen in de ruimtelijke ordening en inrichting de regionale watervoorraad vergroten, zodat de zelfvoorzienendheid wordt vergroot. Dat vraagt om ingrepen die het watersysteem robuuster maken. De focus ligt hierbij op:

- het vergroten van de zelfvoorzienendheid van de hoge zandgronden;
- het vergroten van de zelfvoorzienendheid van het rivierengebied;
- de zoetwatervoorziening in stedelijk gebied.

De provincie wil, via bijvoorbeeld pilots regionale zelfvoorzienendheid, de relatie tussen waterbeheer en ruimtelijke ordening vormgeven. Vooralsnog lijken grootschalige ingrepen ter bestrijding van de effecten van watertekort niet kosteneffectief. Lokaal maatwerk en het meekoppelen van maatregelen bij herinrichting van gebieden en bij beekherstel, zijn in potentie wel kosteneffectief.

2. Faciliteren watervraag

Door ruimtelijke ontwikkelingen te sturen, zorgt de provincie ervoor dat de watervraag zo goed mogelijk gefaciliteerd kan worden. Binnen het proces van de voorzieningenniveaus wil de provincie de discussie over ruimtelijke sturing van functies ten aanzien van droogte en wateroverlast voeren.

3. Verminderen van de watervraag

Door (het stimuleren van) zuinig watergebruik en waterinnovaties wil de provincie werken aan het Verminderen van de watervraag. De provincie focust op waterinnovaties in FoodValley en op nieuwe rolverdelingen tussen private en publieke partijen in het waterbeheer en de financiering van het waterbeheer. De nadere uitwerking van het profijt- en het veroorzakingsbeginsel tussen overheden en gebruikers zal hierbij een plek krijgen.

4. Vergroten van het wateraanbod in het hoofdsysteem

Door conserveringsmaatregelen en samenwerking op stroomgebiedniveau wil de provincie het wateraanbod in het hoofdwatersysteem vergroten, met daarin een initiërende rol. De focus ligt op de samenwerking rond de Rijn en Maas, (Inter)nationaal, en op afspraken voor de minimale Rijnafvoer.

5. Verdelen van het beschikbare water

Door de inzet van nieuwe technieken en door samenwerking en afstemming met andere deelgebieden wil de provincie het water (in het hoofdsysteem) doelmatig, efficiënt, duurzaam en solidair verdelen. Het gaat daarbij onder meer om:

- onderzoek naar een variabele verdeling van het Rijnwater over de Rijntakken
- de inzet van zoetwater voor de terugdringing van zoutwater
- afstemming met het IJsselmeerbeheer

De provincie gaat er van uit dat het IJsselmeerpeil de komende decennia niet zal stijgen.

Om in tijden van watertekort op basis van maatschappelijke overwegingen het beschikbare water te verdelen is een landelijke verdringingsreeks vastgesteld. Ook zijn regionale Verdringingsreeksen opgesteld voor het Valleikanaal (is opgenomen in de Waterverordening waterschap Vallei en Veluwe) en voor de Twentekanalen (wordt opgenomen in de Waterverordening waterschap Rijn en IJssel).

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- financiën
- Deltaprogramma zoetwatervoorziening
- verdringingsreeksen
- waterverordening per waterschap

4.4.2 Kaderrichtlijn Water

4.4.2.1 Oppervlaktewater

De provincie en haar partners streven samen naar herstel en behoud van alle oppervlaktewateren in Gelderland, waarbij de oppervlaktewateren ten minste voldoen aan de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).

Ambitie en rol van de provincie

Uiterlijk in 2027 voldoen alle Gelderse oppervlaktewateren aan de gestelde ecologische en chemische doelen van de KRW. De provincie stelt daarvoor de doelen, begrenzing, type, status en het doelbereik 2021 van de niet-natuurlijke oppervlaktewaterlichamen vast. Voor de kleinere oppervlaktewateren die niet zijn aangemerkt als oppervlaktewaterlichaam en die niet onder de KRW-rapportageverplichting aan de Europese Commissie vallen (de zogenaamde 'overige wateren'), gelden de chemische normen uit de BKMW. De provincie stelt de ecologische streefdoelen voor deze 'overige wateren' vast in 2018.

Aanpak

De provincie stelt de oppervlaktewaterlichamen en de bijbehorende doelen voor deze waterlichamen vast, zoals weergegeven in de zogenoemde KRW-factsheets oppervlaktewater. Deze factsheets vindt u in (Visie) bijlage 28 KRW -factsheets oppervlaktewaterlichamenen in de Webatlas Kaderrichtlijn Water (KRW) Grond- en Oppervlaktewater 2016-2021. In 2009 zijn deze doelen vastgesteld en in 2015 geactualiseerd, passend binnen de stringente voorwaarden van de KRW. In de komende planperiode worden ook de doelen voor overige wateren opgepakt door de

waterschappen in samenwerking met de provincie. Deze worden in 2018 vastgesteld middels een partiële herziening van de Omgevingsvisie.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- verbindend

Instrumenten

- Omgevingsvisie
- financiële instrumenten
- interbestuurlijk toezicht

4.4.2.2 Grondwater

De provincie wil in overeenstemming met de KRW dat grondwatersystemen voldoende en duurzaam functioneren voor grondwaterafhankelijke natuur en de openbare drinkwatervoorziening.

Ambitie en rol provincie

Uiterlijk 2027 voldoet het grondwatersysteem aan de gestelde doelen. De provincie stelt daarvoor de grondwatermaatregelen waarvoor zij verantwoordelijk is vast.

Aanpak

De provincie stelt de maatregelen vast voor het grondwater voor de planperiode 2016-2021. Deze zijn opgenomen in de factsheets in (Visie) bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamenbijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamenen in de Webatlas Kaderrichtlijn Water (KRW) Grond-en Oppervlaktewater (2016-2021). De maatregelpakketten om de doelen te realiseren zijn tot stand gekomen door nauwe samenwerking met partners als gemeenten, drinkwaterbedrijf, landbouworganisaties en terreinbeherende organisaties in een gebiedsproces.

Rolopvatting

De provincie is:

- verbindend

Instrumenten

- Omgevingsvisie
- financiële instrumenten

4.4.3 Wateroverlast

De provincie en haar partners willen zo veel mogelijk voorkomen dat inundatie vanuit watergangen leidt tot wateroverlast. Hiervoor wordt het regionale systeem op orde gebracht en op orde gehouden.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie stelt de ambitie en de normen voor de regionale watersystemen vast. De provincie informeert mensen en bedrijven over het minimale beschermingsniveau tegen overstroming vanuit de watergang dat zij kunnen verwachten.

Aanpak

De provincie legt de acceptabele omvang van Wateroverlast vast in de provinciale waterverordening per waterschap. Het regionale watersysteem moet aan deze normen voldoen.

De provincie wil met haar partners onderzoeken of het huidige normstelsel op termijn vervangen moet of kan worden door een stelsel dat gebaseerd is op een integrale ruimtelijke benadering. Op de bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart zijn de effecten van de klimaatverandering indicatief aangegeven.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- waterverordening per waterschap
- proactieve aanwijzing

4.4.3.1 Waterbergingsgebieden

De provincie en haar partners willen zo veel mogelijk voorkomen dat inundatie vanuit watergangen leidt tot wateroverlast. Hiervoor worden Waterbergingsgebieden ingericht.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil dat voor 2015 waterbergingsgebieden zijn vastgelegd in de bestemmingsplannen van de betreffende gemeenten en dat het beheer door het waterschap is geborgd zodat voldaan wordt aan de normen voor wateroverlast. Daarnaast wil de provincie samen met de waterschappen in beeld brengen wat nodig is voor de inrichting van het regionale watersysteem om grotere extremen in neerslag door de klimaatverandering op te kunnen vangen.

Aanpak

De provincie heeft aan twee regionale waterbergingsgebieden de waterhuishoudkundige Functie waterbergingsgebieden toegekend: het Binnenveld en Eefde-West. De functiebeschrijving is opgenomen in de toelichting.

De provincie kan zonodig op basis van de Wro een aanwijzing geven voor de tijdige realisatie van de waterbergingsgebieden.

De provincie brengt samen met de waterschappen in beeld wat nodig is voor de inrichting van het regionale watersysteem om grotere extremen in neerslag door de klimaatverandering op te kunnen vangen.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- waterverordening per waterschap
- proactieve aanwijzing

4.4.3.2 Grondwateroverlast

De provincie en haar partners streven er samen naar dat grondwateroverlast wordt voorkomen bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en bij de herontwikkeling van bestaande locaties.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is het stimuleren van de bewustwording bij gemeenten en ontwikkelaars voor het risico van grondwateroverlast, zodat zij hier in een vroeg stadium rekening mee houden bij de locatiekeuze en bij inrichtingsvraagstukken.

Aanpak
De provincie wil naast de algemene aandacht voor grondwateroverlast, specifiek het bewustzijn van het bestaan van een zogenoemde Grondwaterfluctuatiezone vergroten door bijlage 5 informatie over de grondwaterfluctuatiezone beschikbaar te stellen.

Rolopvatting

De provincie is:

- inspirerend

Instrumenten:

- communicatie

4.4.4 Drinkwater

De provincie streeft er naar om voor de lange termijn en op een verantwoorde manier Gelderland van drinkwater te voorzien. De bron van het drinkwater is grondwater. Dit betekent dat er voldoende grondwater beschikbaar is en op lange termijn blijft. Het water moet op eenvoudige wijze gebruikt kunnen worden voor de bereiding van drinkwater, dus zonder ingrijpende en kostbare zuivering. De effecten van de grondwaterwinning op andere functies zijn minimaal en maatschappelijk aanvaardbaar.

Provinciale ambitie en rol

Volgens de nieuwe Drinkwaterwet (artikel 2) hebben alle bestuursorganen een zorgplicht voor de duurzame veiligstelling van de Openbare drinkwatervoorziening. Bij de uitoefening van bevoegdheden en de toepassing van wettelijke voorschriften door bestuursorganen geldt deze veiligstelling als een dwingende reden van groot openbaar belang. De ambitie van de provincie is om haar zorgplicht vanuit de Drinkwaterwet in te vullen.

Aanpak

De provincie vervult haar zorgplicht voor de duurzame veiligstelling van de Openbare drinkwatervoorziening door in deze Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening kaders te stellen. Deze kaders moeten de kwaliteit en de kwantiteit garanderen van het grond- en oppervlaktewater dat wordt gebruikt voor de openbare drinkwatervoorziening. Daarnaast houdt de provincie bij haar besluiten over water, milieu en ruimtelijke ordening rekening met de openbare drinkwatervoorziening.

Het drinkwaterbedrijf is verantwoordelijk voor het tot stand brengen en in stand houden van een duurzame en doelmatige drinkwatervoorziening (artikel 7 van de Drinkwaterwet). Hierover maakt de provincie samenwerkingsafspraken op maat met het drinkwaterbedrijf.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- Omgevingsvisie
- verordening
- overeenkomsten

4.4.4.1 Grondwaterbeschermingsgebieden

De provincie streeft ernaar het grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame Openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en houdt daar bij haar besluiten rekening mee.

De provincie moet in het kader van de Wet milieubeheer (artikel 2.1) een verordening opstellen. Deze moet regels bevatten voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning. Deze regels gelden in de gebieden die in de verordening zijn aangewezen. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de kwaliteit van de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Aan deze wettelijke verplichting voldoet de provincie door de vaststelling van de Omgevingsverordening met daarin de regelgeving die voor de grondwaterbeschermingsgebieden van toepassing is.

Aanpak

Voor een effectieve en duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening maakt de provincie gebruik van drie, elkaar versterkende sporen:

1. de ruimtelijke ordening: via de Rol van ruimtelijke ordening bevorderen van functies die goed combineerbaar zijn met waterwinning, en weren van conflicterende functies;
2. Regelgeving en meldingen: verbodsbepalingen en regelgeving voor activiteiten en inrichtingen in grondwaterbeschermingsgebieden;
3. 4.5.5.5 Maatregelen op grond van de Kaderrichtlijn Water: vaststellen van gebiedsdossiers en het uitvoeren van de daaruit voorkomende maatregelen aan de hand van een uitvoeringsprogramma, uitvoeren van bodemsaneringen, en reduceren of sluiten van winningen. Ook monitort de provincie de grondwaterkwaliteit en –kwantiteit.

De provincie heeft de waterhuishoudkundige Functie Grondwateronttrekking voor de openbare drinkwatervoorziening toegekend aan die gebieden waar drinkwaterbedrijf Vitens grondwater wint voor de bereiding van drinkwater.

In de functiebeschrijving komen deze drie sporen terug.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- verordening
- meldingen

4.4.4.2 Grondwaterbescherming voor te sluiten drinkwaterwinningen

De provincie streeft ernaar de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame Openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en daar bij besluiten rekening mee houden.

Aanpak

Mede op grond van de overeenkomst Duurzame Drinkwatervoorziening Gelderland 2008-2015 van 18 november 2008 tussen provincie en het drinkwaterwaterbedrijf Vitens, worden twee winningen gesloten. Dit zijn de stedelijke winningen Nieuwe Marktstraat in Nijmegen (sluiting in 2015) en Vierakker in Zutphen (sluiting in 2016). In de beschermingsgebieden van Nieuwe Marktstraat en Vierakker wordt het beleid voor bodemenergiesystemen tot de sluiting van de pompstations versoepeld. Dat wil zeggen dat alle toepassingen van bodemenergiesystemen zijn verboden binnen de 5-jaarszone van die winningen (zone waarbinnen het grondwater in minder dan 5 jaar bij de winning is). Normaal gesproken is dat in de 25-jaarszone

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.4.4.3 Waterwingebieden

De provincie streeft er naar het grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame Openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en daar bij besluiten rekening mee houden.

De provincie moet in het kader van de Wet milieubeheer (artikel 2.1) een verordening opstellen. Deze moet regels bevatten voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning. Deze regels gelden in de gebieden die in de verordening zijn aangewezen. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de kwaliteit van de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Aan deze wettelijke verplichting voldoet de provincie door de vaststelling van de Omgevingsverordening met daarin de regelgeving die van toepassing is op onder andere de waterwingebieden.

Aanpak

Voor een effectieve en duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening maakt de provincie gebruik van twee, elkaar versterkende sporen:

1. de ruimtelijke ordening: bevorderen van functies die goed combineerbaar zijn met waterwinning en het weren van conflicterende functies;
2. regelgeving en vergunningverlening: verbodsbepalingen en regelgeving voor activiteiten en inrichtingen in waterwingebieden.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.4.4.4 Boringsvrije zones

De provincie streeft er naar het grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame Openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en daar bij besluiten rekening mee houden.

De provincie moet in het kader van de Wet milieubeheer (artikel 2.1) een verordening opstellen. Deze moet regels bevatten voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning. Deze regels gelden in de gebieden die in de verordening zijn aangewezen. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de kwaliteit van de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Aan deze wettelijke verplichting voldoet de provincie door de vaststelling van de Omgevingsverordening met daarin de regelgeving die van toepassing is op onder andere de boringsvrije zones.

Aanpak

Voor een effectieve en duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening maakt de provincie gebruik van regelgeving en vergunningverlening: verbodsbepalingen en regelgeving voor activiteiten en inrichtingen in boringsvrije zones.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.4.4.5 KWO-vrije zones (koude-warmteopslag)

De provincie streeft er naar het grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en daar bij besluiten rekening mee houden.

De provincie moet in het kader van de Wet milieubeheer (artikel 2.1) een verordening opstellen. Deze moet regels bevatten voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning. Deze regels gelden in de gebieden die in de verordening zijn aangewezen. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de kwaliteit van de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Aan deze wettelijke verplichting voldoet de provincie door de vaststelling van de Omgevingsverordening met daarin de regelgeving die van toepassing is op onder andere de KWO-vrije zones. Deze zones vormen een onderdeel van de boringsvrije zones.

Aanpak

Voor een effectieve en duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening maakt de provincie gebruik van regelgeving en vergunningverlening: verbodsbepalingen en regelgeving voor activiteiten en inrichtingen in boringsvrije zones.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.4.4.6 Intrekgebieden

De provincie streeft ernaar het grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening te beschermen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie heeft vanuit de Drinkwaterwet een zorgplicht voor een duurzame Openbare drinkwatervoorziening. De provincie wil de beschikbaarheid van de grondstof voor de openbare drinkwatervoorziening veiligstellen en daar bij besluiten rekening mee houden.

De provincie moet in het kader van de Wet milieubeheer (artikel 2.1) een verordening opstellen. Deze moet regels bevatten voor de bescherming van de kwaliteit van het grondwater met het oog op de waterwinning. Deze regels gelden in de gebieden die in de verordening zijn aangewezen. De provincie is daarmee verantwoordelijk voor de kwaliteit van de drinkwaterbronnen voor de openbare drinkwatervoorziening. Aan deze wettelijke verplichting voldoet de provincie door de vaststelling van de Omgevingsverordening met daarin de regelgeving die van toepassing is op onder andere de intrekgebieden.

Aanpak

Voor een effectieve en duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening maakt de provincie onder andere gebruik van regelgeving en vergunningverlening. De provincie wil niet dat fossiele energie (aardgas, aardolie, schaliegas of steenkoolgas) gewonnen wordt in de intrekgebieden voor de drinkwatervoorziening.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- verordening

4.4.4.7 Oppervlaktewater voor drinkwaterbereiding

De provincie streeft er naar de inzet van Oppervlaktewater voor drinkwaterbereiding blijvend mogelijk te maken. In Gelderland wordt oppervlaktewater ingezet voor de openbare drinkwatervoorziening. Dit gebeurt door infiltratie van oppervlaktewater. Hierbij worden ook de nadelige effecten op de natte natuur als gevolg van de onttrekking van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening gecompenseerd.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is voldoende kwaliteit en kwantiteit van het oppervlaktewater van de (regionale) wateren van waaruit oppervlaktewater wordt gebruikt ten behoeve van de drinkwatervoorziening, zie hiervoor de kaart bijlage 33 Bescherming oppervlaktewaterbijlage 33 Bescherming oppervlaktewater.

Aanpak

De provincie heeft de waterhuishoudkundige functie 'Oppervlaktewater voor drinkwaterbereiding' toegekend aan een aantal regionale wateren die van belang zijn voor de kwaliteit en kwantiteit van het oppervlaktewater dat gebruikt wordt voor infiltratieprojecten. Daarnaast zet de provincie voor deze wateren in op optimalisering van de handhavingsacties van de overheden en op aanpassing en optimalisering van de calamiteitenplannen van de betrokken organisaties.

Tevens is op de kaart de ‘Beschermingszone oppervlaktewaterwinning voor drinkwaterbereiding’ aangegeven voor het innamepunt Brakel in de Afgedamde Maas. De provincie vraagt gemeenten, waarin de beschermingszone is gelegen, bij nieuwe ontwikkelingen aandacht voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Voor de afweging bij een ruimtelijk plan is het van belang, dat met het waterwinbelang in voldoende mate rekening wordt gehouden.

Bij de invulling van de reconstructie glastuinbouw in het provinciale inpassingsplan Bommelerwaard wordt terdege rekening gehouden met de eventuele invloed vanuit de Bommelerwaard op de waterkwaliteit.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- toekenning waterhuishoudkundige functie

4.4.4.8 Bescherming overige winningen

Voor industriële winningen voor menselijke consumptie en voor eigen drinkwaterwinningen gelden dezelfde doelstellingen als voor winningen voor de openbare drinkwatervoorziening, op grond van de KRW (artikel 7). Dat betekent dat ook voor deze waterwinningen maatregelen nodig kunnen zijn. Als ondergrens voor eventuele

maatregelen hanteert de KRW-winningen die meer dan 10 m^3 per dag leveren, of die meer dan vijftig personen bedienen.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie gaat de Bescherming van overige winningen die voldoen aan de definitie water voor menselijke consumptie niet reguleren via de Omgevingsverordening door het instellen van grondwaterbeschermingsgebieden. De winningen zijn daarvoor te verschillend van aard en omvang en ze dienen ook geen openbaar belang.

De provincie gaat in samenwerking met het bedrijfsleven voor winningen van dit type die al een vergunning hebben een feitendossier aanleggen, waarin kwaliteitsaspecten en eventuele op maat toegesneden maatregelen worden opgenomen. Een dergelijk feitendossier zal voor de aanvrager verplicht worden gesteld bij de aanvraag van nieuwe vergunningen voor (indrustriële) winningen voor menselijke consumptie.

Aanpak

Industriële winningen voor menselijke consumptie worden nader gereguleerd door middel van vergunningverlening. Voor een goede beoordeling van deze winningen is de informatie uit een feitendossier noodzakelijk.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- Omgevingsverordening

4.4.5 Grondwaterbeheer

De Waterwet bepaalt dat de provincie strategisch beleid voor het grondwaterbeheer en operationeel beheer voor de onttrekkingen waarvoor de provincie bevoegd gezag is opneemt in een beleidsplan. Dat doet de provincie in deze Omgevingsvisie. Het grondwaterbeleid uit het Waterplan Gelderland wordt grotendeels voortgezet. Vanwege de steeds grotere claim op de ondergrond en de groei van het aantal bodemenergiesystemen wordt hierbij extra aandacht besteed aan bodemenergiesystemen.

Ambitie en rol van de provincie

Schoon grondwater is een kostbare grondstof waarmee zorgvuldig moet worden omgegaan. De provincie wil dat grondwatersystemen voldoende functioneren voor grondwaterafhankelijke natuur en de openbare drinkwatervoorziening. Bij de verdeling van het grondwater geeft de provincie deze twee belangen daarom prioriteit. Bij alle grondwateronttrekkingen moeten negatieve effecten op andere belangen zo veel mogelijk worden voorkomen. Door in een vroeg stadium betrokken te zijn bij het opstellen van gemeentelijke masterplannen wil de provincie sturen op het zo veel mogelijk benutten van het potentieel aan bodemenergie met zo min mogelijk effecten op andere belangen.

Aanpak

Voor alle grondwateronttrekkingen zijn strategische kaders opgesteld. De provincie is bevoegd gezag voor onttrekkingen voor de Openbare drinkwatervoorziening, onttrekkingen voor open bodemenergiesystemen en

industriële onttrekkingen van meer dan 150.000 m^3 per jaar. Alleen voor deze categorieën is het operationeel beheer in deze Omgevingsvisie beschreven. Voor de overige categorieën is het waterschap bevoegd gezag en stelt het daarvoor het operationeel beheer vast.

De provincie monitort de regionale situatie van grondwater en de veranderingen daarin.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten:

- vergunningverlening
- toezicht en handhaving
- verordening

4.4.5.1 Strategisch grondwaterbeheer

Grondwater is onderdeel van het duurzaam en veerkrachtig bodem- en watersysteem. De ambitie van de provincie is om dit systeem blijvend in stand te houden. Het gebruik van de ondergrond neemt toe. De provincie neemt voor alle onttrekkingen strategische kaders op, zodat afwegingen over grondwateronttrekkingen gericht zijn op het instandhouden van dit veerkrachtige systeem. De provincie zet in op duurzame energie winning, onder andere uit de ondergrond. Dit maakt dat ook specifieke kaders voor Bodemenergiesystemen zijn opgesteld.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil dat grondwater effectief en efficiënt wordt ingezet. Hierbij moet schade aan andere belangen zo veel mogelijk voorkomen worden.

Aanpak

De provincie heeft kaders opgesteld voor het strategisch grondwaterbeheer. Deze kaders zijn voor alle Grondwateronttrekkingen algemeen. Daarnaast zijn er specifieke aanvullingen voor onttrekkingen voor drinkwaterwinning, industriële winningen en bodemenergiesystemen. De kaders hebben onder andere betrekking op:

- Efficiënt en effectief gebruik van grondwater;
- het voorkomen van schade aan andere belangen;
- waterhuishoudkundige functies zijn leidend, ook rekening houden met het gewenste grond- en oppervlaktewater regiem (GGOR); de werkwijze om het grond- en oppervlaktewaterregiem te bepalen heet ‘Water op Maat’. Zie ook Bijlagen omgevingsvisie: bijlage 1 Waterwijzer Deel A en bijlage 1 Begrippenlijst.
- inzet van 4.5.8.1.2 Grondwater voor hoogwaardig gebruik;
- aanvullend beleid in Optimaliseringsgebieden;
- geen Bodemenergiesystemen binnen de 25-jaarverblijftijd van drinkwaterwinningen;
- geen Doorlevering van grondwater;
- onttrekkingen door industrie en recreatiebedrijven voor menselijke consumptie.

Via de Grondwaterheffing heft de provincie belasting over het onttrokken grondwater.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- kaderstelling

4.4.5.2 Operationeel beleid voor grondwateronttrekkingen

Een onttrekking of retournering beïnvloedt de grondwaterstand of de stijghoogte in een dieper watervoerend pakket. De afweging bij vergunningverlening is of deze verlaging (of bij retournering verhoging) acceptabel is. De Beoordeling vergunningverlening Waterwet is per geval en per locatie verschillend.

Ambitie en rol van de provincie

De provincie wil dat de vergunningen voor grondwateronttrekking waarvoor zij zelf bevoegd gezag is, op een eenduidige en transparantie manier afgewogen worden. Door het stellen van operationele kaders wordt dit gerealiseerd.

Aanpak

De provincie heeft kaders opgesteld voor het operationeel grondwaterbeheer. Deze kaders zijn geldend voor die categorieën onttrekking waarvoor de provincie bevoegd gezag is: onttrekkingen voor de Openbare drinkwatervoorziening, industriële winningen van meer dan 150.000 m^3 per jaar en bodemenergiesystemen. De kaders hebben onder andere betrekking op:

- Cumulatieve effecten;
- Efficiënt en effectief gebruik van grondwater;
- Effecten op Natuurwaarden, Bebouwing en infrastructuur, Oppervlaktewater, Archeologie, Bodem- en grondwaterkwaliteit, Landbouw en Overige onttrekkingen;
- Specifieke aandachtspunten voor Bodemenergiesystemen;
- Toezicht en handhaving;
- Stopzetten onttrekking;
- Risico’s voor de grondwaterkwaliteit rondom onttrekkingen voor de menselijke consumptie (industrie en recreatiebedrijven).

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend

Instrumenten

- kaderstelling
- vergunningverlening
- toezicht en handhaving

4.4.6 Ondergrond

De provincie en haar partners streven samen naar een duurzaam gebruik van de Ondergrond. Dat betekent het vinden van een balans tussen het benutten van de kansen die de ondergrond biedt en het behouden van de Waarde van de ondergrond voor toekomstige generaties. Doel is te komen tot een integrale, efficiënte en duurzame benutting. Dit

betekent ordening van de ondergrond en het afwegen van wat op een bepaalde plek in de ondergrond of bovengronds wel of niet mag. Zo veel mogelijk moet voorkomen worden dat onomkeerbare zaken gebeuren.

De maakbaarheid van het bodem- en watersysteem kent grenzen. Daarom stuurt de provincie op een robuust en duurzaam bodem- en watersysteem (toekomstbestendig en veerkrachtig). Bij het maken van keuzes bij Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling moeten de (on)mogelijkheden van het water- en bodemsysteem vroegtijdig worden betrokken bij de (gebiedsgerichte) planvorming.

Ambitie en rol van de provincie

De ambitie van de provincie is om kansen te benutten, maar niet zonder meer overal, zodat belangrijke functies ook voor volgende generaties behouden blijven. De Omgevingsvisie beschrijft de kaders voor een duurzaam Gebruik van bodem en ondergrond. Daarbij bestaan de volgende rollen voor de provincie:

- Een regierol bij het voeren van de verdergaande dialoog met de partners in Gelderland over duurzaam gebruik van de ondergrond (bijvoorbeeld in relatie tot Bodemenergie) en het organiseren van de Gelderse inbreng in de Rijksstructuurvisie voor de ondergrond STRONG. Een goede afstemming in interprovinciaal verband is hierbij eveneens noodzakelijk. Ook in relatie tot de bevindingen uit de PlanMER over Opwekken bodemenergie;
- Een rol als aanjager door ondersteuning met financiële middelen voor bijvoorbeeld onderzoek en pilots (kennisopbouw en experimenten) en door het meedenken over financieringsmodellen voor ontwikkelingen in de ondergrond;
- Kaderstellend door middel van regels en beleid, met name voor het gebruik van de ondergrond bij het beschermen van het Grondwater voor gebruik als drinkwater.

Aanpak

- Het verder uitwerken van beleid voor de ondergrond volgens een Agenda 2014. Dit doet de provincie via Dialoog en Onderzoek en pilots;
- Indien deze verdere uitwerking om bijstelling van het beleid voor de ondergrond vraagt, volgt actualisering van de kaders.

Rolopvatting

De provincie is:

- normerend
- inspirerend
- verbindend

Instrumenten

- dialoog
- onderzoek en pilots
- vergunningverlening en handhaving voor bodemenergiesystemen
- verordening

hoofdstuk 5 Uitvoering

Van visie naar uitvoering

De lijn van co-creatie, ingezet bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie, zet de provincie door in de uitvoering. Daarmee koppelt de provincie haar inspanningen aan de stappen van partners. De beschreven opgaven zijn immers niet van de provincie alleen, maar worden gedeeld met andere partijen. Dit betekent dat de uitvoering van deze Omgevingsvisie ook niet alleen door de provincie kan gebeuren.

De uitvoering van de Omgevingsvisie gebeurt voor een belangrijk deel via bestaande uitvoeringsprogramma's en lopende afspraken met partners. Voor de opgaven, waar meerdere uitvoeringsprogramma's bij betrokken zijn, zet de provincie extra in op het verbinden van deze programma's. Deze extra verbindingskracht focust de provincie op majeure opgaven voor Gelderland.

Voortzetting huidige inzet

In de Omgevingsvisie benoemt de provincie haar visie en de opgaven waaraan zij samen met partners wil werken. Bestaande samenwerkingsverbanden die de uitvoering van de Omgevingsvisie helpen blijven gehandhaafd. Het betreft bijvoorbeeld uitvoeringsovereenkomsten met waterschappen, terreinbeheerders en drinkwaterbedrijf Vitens. Ook via thematische programma's, zoals het Uitvoeringsprogramma Externe Veiligheid of het regionaal samenwerkingsprogramma Lucht wordt uitvoering gegeven aan de opgaven van de Omgevingsvisie. Op regionale schaal zijn onder meer de Regionale Programma's bedrijventerreinen, de Stad- en Regiocontracten en de regionale woningbouwafspraken van belang.

Nader uit te werken

In de Omgevingsvisie is een aantal nieuwe onderwerpen geagendeerd die de provincie met externe partners verder wil uitwerken. Dit zijn opgaven die gebiedsgericht opgepakt moeten worden, opgaven over afzonderlijke thema's en voorziene aanpassingen van de beleidskaders. In hoofdstuk 5 Verdieping Uitvoering vindt u een overzicht van de nader uit te werken onderwerpen.

- *Gebiedsgerichte aanpak*: door maatschappelijke opgaven te concretiseren voor een gebied, wordt de samenhang tussen diverse belangen, sectoren en programma's duidelijk. De provincie wil voor een gebiedsgerichte aanpak in iedere WGR-regio het gesprek hebben met (potentiële) partners over de uitvoering van opgaven. Hiermee wil de provincie de verbinding leggen tussen haar eigen (geplande) uitvoeringsacties en die van partners. De verbindingen zoekt de provincie met name voor de majeure opgaven binnen Gelderland. De beoogde uitkomst van de gebiedsgerichte aanpak zijn regionale agenda's, die de provincie en haar partners committeert, onderwerpen agendeert en uitvoeringsafspraken identificeert.
- *Thematische opgaven:* in deze visie is een aantal onderwerpen benoemd die in de komende tijd uitwerking of doorontwikkeling vragen. Zo zijn bijvoorbeeld de Gebiedenatlas en de Ladder voor duurzaam ruimtegebruik instrumenten die ontwikkeld gaan worden. Een overzicht van de nu voorziene onderwerpen vindt u in hoofdstuk 5 Verdieping Uitvoering.
- *Voorziene aanpassing kaders:* de Omgevingsvisie is geen statisch document. Dit betekent dat na vaststelling van deze visie aanpassingen van de beleidskaders aan de orde zal zijn. Op dit moment voorziet de provincie voor een aantal onderwerpen een aanpassing van de kaders.

In de komende jaren zullen nieuwe onderwerpen zich aandienen en bekende onderwerpen van aard veranderen. Dit kan aanleiding zijn voor een bijstelling van de Omgevingsvisie en – verordening. In die zin blijft het beleid dynamisch van karakter en daarvoor wordt de inhoudelijke dialoog doorgezet. Dit geldt ook voor het proces van co-creatie dat op zichzelf nog een verdere doorontwikkeling vraagt

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten bestaan onder andere uit subsidies, investeringen en concessies. Bij beslissingen over de inzet van deze investeringen toetst de provincie deze aan de Omgevingsvisie.

Veel van wat in de Omgevingsvisie is opgenomen, is al in uitvoering of al geprogrammeerd. Dat betekent dat voor de financiering van de Omgevingsvisie nu geen extra opgave ligt.

Ter illustratie kunt u in hoofdstuk 5 Verdieping Uitvoering zien hoe op basis van de begroting 2014 provinciale middelen worden ingezet verdeeld over de verschillende beleidsthema's. Naast deze middelen worden ook incidentele middelen ingezet zoals via de Robuuste Investeringsimpuls. Voor een exact beeld wordt verwezen naar de begroting die elk jaar wordt opgesteld.

De nieuw te agenderen onderwerpen vragen een nadere uitwerking. Het valt te verwachten dat sommigen daarvan op enig moment om extra inzet van middelen zullen vragen. De omvang daarvan is nu nog niet te benoemen, dat volgt uit de nadere uitwerking.

Kennis en monitoring

Kennisontwikkeling en –deling is een belangrijk instrument. Om beleid toekomstvast te maken doet de provincie onderzoek naar trends en ontwikkelingen. Om tot de juiste keuze van maatregelen te komen, voert de provincie verkenningen uit en analyseert zij data, zoals monitoring van de Gelderse economie. Kennisdelen zal steeds vaker ook beslag krijgen via de 'inspiratielaag' op het interactieve digitale platform dat rond de Omgevingsvisie wordt opgebouwd.

Er komt geen separate geïntegreerde monitoring voor de Omgevingsvisie. Wel zijn partijen uitgenodigd om via de 'community' hun resultaten zichtbaar te maken. Laat voortgang zien en inspireer anderen via een digitaal platform, social media, individuen. Monitoring vindt verder plaats:

- op basis van wettelijke taken (ingebed in provinciale uitvoeringsprogramma's);
- via de begroting (uitsnede van provinciale uitvoeringsprogramma's);
- eigen provinciale en gezamenlijke monitors (zoals de stedenmonitor).

Resultaten worden zichtbaar via onder meer de Atlas Gelderland. De provincie nodigt partijen expliciet uit om via de community hun resultaten zichtbaar te maken: laat de voortgang zien en inspireer anderen.

PlanMER en Passende Beoordeling

Voor deze Omgevingsvisie zijn in 2014 een bijlage 39 PlanMER en een bijlage 40 Passende Beoordeling uitgevoerd. De PlanMER biedt aanbevelingen en informatie aan partners en de provincie om samen aan sterke steden en een vitaal platteland in een netwerksamenleving te blijven werken. Hierbij verandert de focus van de provincie naar een werkwijze gericht op geïntegreerde doelen en ambities. Dit vraagt vaak maatwerk en procesafspraken, die niet vooraf alle nu te duiden zijn. Kaders en spelregels zijn hierbij van belang.

Tegelijkertijd is van belang te beseffen dat niet alles in een keer duidelijk kan en moet zijn. In deze Omgevingsvisie zitten zeker nog een aantal puzzelstukken die de provincie met anderen wil invullen de komende tijd. Veel is echter ook al bekend en vertrouwd en moet zeker niet opnieuw worden uitgevonden.

Het PlanMER bij de Omgevingsvisie richt zich primair op de beleidswijzigingen die in deze visie worden voorgesteld op bepaalde thema's. Het gaat hierbij om de beleidswijzigingen waarmee kaders worden gesteld voor mogelijk toekomstige m.e.r.-plichtige activiteiten of waarvoor een bijlage 40 Passende Beoordeling in het kader van de Wet Natuurbescherming aan de orde is. Dit zijn veelal sectorale beleidswijzigingen waarbij met een brede milieu- en natuur -expertise is gekeken naar kaders of (milieu)gevolgen die reeds kunnen worden geduid.

Tot slot is in een bijlage 41 Koepelnotitie planMER een aanvulling gemaakt op de planMER, dit naar aanleiding van het voorlopig advies van de commissie m.e.r.

Het PlanMER is niet op een traditionele wijze tot stand gekomen, omdat de Omgevingsvisie niet op een traditionele wijze tot stand is gekomen. Er is zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij het proces van co-creatie. Voor ieder thema is daarom een aanpak op maat gemaakt. Afhankelijk van de voortgang van het proces en het procesverloop is het milieubelang ingebracht. Soms is dit meer kaderstellend geweest, soms is het meer toetsend geweest. Bij de verschillende thema's is aangegeven hoe de inbreng van het milieubelang heeft plaatsgevonden en wat de belangrijkste kaders, aandachtspunten of effecten zijn, voor zover deze uit de PlanMER of de bijlage 40 Passende Beoordelingnaar voren zijn gekomen.

Kenmerkend voor het PlanMER is dat er een brede afweging wordt gemaakt van, voor het betreffende thema, belangrijke milieu- en natuuraspecten. Dit gebeurt zo veel mogelijk op het niveau van het bijbehorende besluit. De ervaringen vanuit het PlanMER worden meegenomen in de verdere ontwikkeling van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Daarnaast wordt aanbevolen om in de diverse uitwerkingen die nog plaats gaan vinden, milieu vroegtijdig een plaats te geven. Juist bij co-creatie kan een vroegtijdige inbreng van milieu-informatie (in de breedte) meerwaarde voor het proces opleveren.

Bijlagen bij Visie

bijlage 1 Waterwijzer Deel A

bijlage 1 Waterwijzer Deel A

bijlage 2 Waterwijzer Deel B

bijlage 2 Waterwijzer Deel B

bijlage 3 Natte landnatuur herstelgebieden

bijlage 3 Natte landnatuur herstelgebieden

bijlage 4 Natte natuur Gelderland

bijlage 4 Natte natuur Gelderland

bijlage 5 Beleidsvisie omgevingsveiligheid provincie Gelderland

bijlage 5 Beleidsvisie omgevingsveiligheid provincie Gelderland

bijlage 6 Beleidsregels omgevingsveiligheid provincie Gelderland

bijlage 6 Beleidsregels omgevingsveiligheid provincie Gelderland

bijlage 7 Internationale positionering van Gelderland

bijlage 7 Internationale positionering van Gelderland

bijlage 8 kaart Topsector Food

bijlage 8 kaart Topsector Food

bijlage 9 kaart Topsector Health

bijlage 9 kaart Topsector Health

bijlage 10 Regionale afspraken bedrijventerreinen

bijlage 10 Regionale afspraken bedrijventerreinen

bijlage 11 Bedrijventerreinen Achterhoek

bijlage 11 Bedrijventerreinen Achterhoek

bijlage 12 Bedrijventerreinen FoodValley

bijlage 12 Bedrijventerreinen FoodValley

bijlage 13 Bedrijventerreinen Noord-Veluwe

bijlage 13 Bedrijventerreinen Noord-Veluwe

bijlage 14 Bedrijventerreinen Rivierenland

bijlage 14 Bedrijventerreinen Rivierenland

bijlage 15 Bedrijventerreinen Arnhem Nijmegen City Region

bijlage 15 Bedrijventerreinen Arnhem Nijmegen City Region

bijlage 16 Bedrijventerreinen Stedendriehoek

bijlage 16 Bedrijventerreinen Stedendriehoek

bijlage 17 Mobiliteit in de Achterhoek

bijlage 17 Mobiliteit in de Achterhoek

bijlage 18 Mobiliteit in FoodValley

bijlage 18 Mobiliteit in FoodValley

bijlage 19 Mobiliteit in Noord-Veluwe

bijlage 19 Mobiliteit in Noord-Veluwe

bijlage 20 Mobiliteit in Rivierenland

bijlage 20 Mobiliteit in Rivierenland

bijlage 21 Mobiliteit in Arnhem Nijmegen City Region

bijlage 21 Mobiliteit in Arnhem Nijmegen City Region

bijlage 22 Mobiliteit in de Stedendriehoek

bijlage 22 Mobiliteit in de Stedendriehoek

bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart

bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart

bijlage 24 Programmaplan "Doelgericht Uitvoeren 2011 - 2020"

bijlage 24 Programmaplan "Doelgericht Uitvoeren 2011 - 2020"

bijlage 25 Beleidsuitwerking Natuur en Landschap

bijlage 25 Beleidsuitwerking Natuur en Landschap

bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen

bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen

bijlage 27 CEW-kompas

bijlage 27 CEW-kompas

bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen

bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen

bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamen

bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamen

bijlage 30 Beleidsregels geur bedrijven (niet-veehouderijen) Gelderland 2017

bijlage 30 Beleidsregels geur bedrijven (niet-veehouderijen) Gelderland 2017

bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit

bijlage 31 Regionaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit

bijlage 32 Actieplan Geluid Provinciale Wegen 2013-2017

bijlage 32 Actieplan Geluid Provinciale Wegen 2013-2017

bijlage 33 Bescherming oppervlaktewater

bijlage 33 Bescherming oppervlaktewater

bijlage 34 Meerjarenprogramma Bodem en Ondergond 2015-2020

bijlage 34 Meerjarenprogramma Bodem en Ondergond 2015-2020

bijlage 35 Beleidsnota Bodem 2012

bijlage 35 Beleidsnota Bodem 2012

bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016)

bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016)

bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland

bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland

bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland

bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland

bijlage 39 PlanMER

bijlage 39 PlanMER

bijlage 40 Passende Beoordeling

bijlage 40 Passende Beoordeling

bijlage 41 Koepelnotitie planMER

bijlage 41 Koepelnotitie planMER

bijlage 42 PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid

bijlage 42 PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid

bijlage 43 Aanvulling PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid

bijlage 43 Aanvulling PlanMER en Passende beoordeling Uitwerking Gelders Plussenbeleid

bijlage 44 Kosten herstructurering glastuinbouw

bijlage 44 Kosten herstructurering glastuinbouw

bijlage 45 Gebiedsagenda Oost-Nederland 2013

bijlage 45 Gebiedsagenda Oost-Nederland 2013

bijlage 46 Gezondheidsrisico veehouderijen

bijlage 46 Gezondheidsrisico veehouderijen

bijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieën

bijlage 47 Maatregelen uit de voorkeursstrategieën

bijlage 48 Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan (ontwerp)

bijlage 48 Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan (ontwerp)

bijlage 49 Verbeelding Voorkeursstrategie

bijlage 49 Verbeelding Voorkeursstrategie

Bijlage 50 Windenergie mogelijk

Bijlage 50 Windenergie mogelijk

VERDIEPING

hoofdstuk 1 Verdieping Toekomstbestendig Gld

1.1 Een nieuwe tijd, een nieuwe visie

Leeswijzer

In deze Omgevingsvisie vormen de volgende aspecten de rode draad.

De provincie denkt en werkt vanuit:

- **gedeelde maatschappelijke opgaven** die partijen delen, ongeacht wie wat doet of welke rol vervult. De gedeelde opgaven staan aan het begin van elk beleidsthema (bijvoorbeeld voor wonen) uitgewerkt,
- **twee provinciale hoofddoelen**
- een duurzame economische structuur,
- het borgen van de kwaliteit en veiligheid van onze leefomgeving,
- deze zijn vertaald in provinciale ambities en een aanpak per beleidsthema (bijvoorbeeld wonen),
- **drie invalshoeken** om ambities in de praktijk waar te maken:
    1. Dynamisch Gelderland,
    2. Divers Gelderland,
    3. Mooi Gelderland,

de werking van deze drie invalshoeken en hun onderlinge samenhang wordt in de Visie 1.3 Uitwerking provinciale hoofddoelen nader toegelicht.

- **vier rollen**. De provincie:

o normeert,

o onderneemt,

o verbindt,

o inspireert.

1.1.1 Aanleidingen voor deze nieuwe visie

De nieuwe Omgevingsvisie markeert voor onze provincie een nieuwe tijd. Het is een tijd van transities, waarbij de toekomst ons meer dan ooit uitdaagt om te werken aan een robuuste structuur in Gelderland. De huidige economie staat onder druk en nieuwe maatschappelijke opgaven dienen zich aan. Dat vraagt om gericht handelen en alle kansen te benutten die Gelderland sterker maken bij veranderende maatschappelijke omstandigheden.

De provincie doet dit samen met haar partners in de regio. Dit is een bewuste keuze. De maatschappelijke opgaven kunnen niet alleen door de overheid, laat staan door de provincie, worden opgelost. Co-creatie, met inzet van een ieders specifieke kwaliteiten, is daarom de rode draad van deze Omgevingsvisie. In deze Omgevingsvisie staat 'wij' voor de provincie en de partners samen. Als het gaat om het bestuur van de provincie schrijven we 'de provincie'. Dat maakt deze Omgevingsvisie uniek.

De nieuwe Omgevingsvisie is geen 'dichtgetimmerd' plan. Dat zou Gelderland op slot zetten en initiatieven en initiatiefnemers onnodig kunnen belemmeren. Deze Omgevingsvisie biedt juist ruimte aan het onvoorspelbare; zo

krijgt Gelderland de ruimte zich te blijven ontwikkelen. In deze Omgevingsvisie wordt een beroep gedaan op iedereen die een bijdrage kan leveren aan de leefkwaliteit van huidige en toekomstige inwoners van Gelderland. De Omgevingsvisie biedt ruimte binnen kaders. Allereerst door voort te bouwen op de belangrijkste kwaliteiten van de provincie.

Gelderland is een provincie waar mensen met plezier wonen, werken, samen leven en verblijven. Dynamisch, mooi en divers. Mensen waarderen de omgeving en de diversiteit in landschappen. Met steden als motoren voor een vitale economie in een duurzame omgeving. In Gelderland kunnen mensen samen leven te midden van natuur, landschap, landbouw en water, met een rijke historie. Deze kwaliteiten van Gelderland zijn niet vanzelfsprekend. Voor het behouden en verder ontwikkelen en versterken ervan is de nu voorliggende visie opgesteld.

1.1.2 Gelderland integraal, niet eenvormig

De Omgevingsvisie beziet Gelderland integraal, en niet eenvormig. Gelderland is dynamisch, mooi en divers, in vele regionale verschillen en identiteiten. Gelderland bestaat niet uit een Gelderland-water, een Gelderland-milieu, een Gelderland-verkeer, een Gelderland-ruimte en een Gelderland-sociaal. Er is één Gelderland waarin al die aspecten te vinden zijn.

Vraagstukken en ontwikkelingen die zich aandienen, gaan vaak over meerdere van die aspecten. Daarom is het niet meer van deze tijd is om voor elk aspect een aparte visie en een apart plan te maken. Ook de wetgever heeft dit ingezien en komt met een Omgevingswet. Dit betekent een sterke vermindering van het aantal plannen en regels. En dat geeft ruimte aan ontwikkeling.

Een Gelderse Omgevingsvisie is er voor meer dan alleen de provinciale overheid. Gelderland bestaat vooral ook uit haar bewoners: mensen en ondernemers die behoeften hebben en iets nastreven; andere overheden, maatschappelijke organisaties. Daar richt de provincie zich op.

Om die reden wil de provincie niet als enige de vraagstukken benoemen en de oplossingen bedenken, maar in een proces van co-creatie met de maatschappelijke partners. Iedere partner heeft daarbij zijn eigen verantwoordelijkheid, waarbij de provincie zich verantwoordelijk voelt voor de bovenlokale en regionale vraagstukken. De provincie verbindt.

1.1.3 Sterke steden en vitaal platteland

Sterke steden

Gelderland verstedelijkt nog steeds maar de tijd van de grote uitbreidingen is voorbij. Goed gebruik van de bestaande voorraad en herbestemming van leegstaand vastgoed staan voorop. Steden zijn, vanwege hun innovatieve kracht en agglomeratievoordelen, een belangrijke motor van de Gelderse economie. Steden vormen ook voor de meeste bewoners van Gelderland de woonomgeving. Het is dan ook van belang te investeren in een aantrekkelijke en gezonde stedelijke leefomgeving met een goede bereikbaarheid en een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Duurzaam (her)gebruik van bestaande gebouwen moet worden afgewogen ten opzichte van de ontwikkeling van nieuwe gebouwen en locaties.

De stedelijke netwerken moeten optimaal bereikbaar blijven. In de steden komt het accent op collectief vervoer te liggen, op het platteland meer op particulier vervoer. De verbinding tussen stad en platteland zal in elke regio onderhouden worden door een goede openbaar vervoerverbinding naar de stedelijke netwerken. De meeste regionale voorzieningen krijgen bij deze netwerken een plek. De toevoer vanuit de regio naar deze netwerken is een kwestie van basismobiliteit.

Zorgvuldig ruimtegebruik is essentieel. De steden moeten sterk blijven. De kwaliteit en veiligheid van de leefomgeving zijn daarvoor heel belangrijk, zowel in de stad zelf als in de prachtige omgeving die de Gelderse steden kenmerkt. Dat

is belangrijk voor inwoners en voor het vestigingsklimaat. Concentreren van nieuwe ontwikkelingen en bebouwing in steden en stedelijke netwerken heeft voordelen, maar moet in balans zijn met de benodigde 'ruimte' in steden, bijvoorbeeld voor parken of voor waterberging.

Juist in deze bestaande stedelijke gebieden wil de provincie meer aandacht voor zittende bedrijven die bijdragen aan een gezonde Gelderse economie. Modern ruimtelijk economisch beleid waar oog is voor ontwikkelingsmogelijkheden.

Vitaal platteland

Voor een vitaal platteland is het streven om gebruik te maken van de kansen die zich aandienen en voortkomen uit de bijzondere kwaliteiten van elk gebied. De provincie ondersteunt de regio's om hun eigen kracht te benutten bij het inspelen op veranderingen.

De grootste opgaven voor een vitaal platteland zijn de transitie in de landbouw, demografische transitie en het bieden van ruimte aan energietransitie. De omwenteling op het platteland vraagt om ruimte voor nieuwe economische dragers voor een gezond economisch toekomstperspectief voor de mensen. De provincie zoekt met partijen naar een goede balans tussen duurzame economische structuurversterking en het borgen van unieke, streekeigen kwaliteiten. De landbouw – de grootste grondgebruiker – moet verduurzamen en er is meer aandacht gewenst voor dierenwelzijn, volksgezondheid, milieu en landschappelijke inpassing. Met partners zorgt de provincie voor het realiseren en onderhouden van het Gelders Natuurnetwerk. Provincie en partners kijken daarbij over provinciale en landsgrenzen heen.

Voor een vitaal platteland is van groot belang het borgen van de kwaliteit van natuur en landschap, het groene kapitaal van Gelderland. Initiatieven op het platteland bieden kansen die kwaliteit verder te ontwikkelen en benutten. Mensen worden daartoe uitgenodigd.

Voor mensen is het belangrijk dat ze een goede toegang hebben tot kwalitatief goede voorzieningen. Daarbij is digitale bereikbaarheid in specifieke situaties een alternatief voor fysieke bereikbaarheid. Plattelandsgemeenten staan voor moeilijke keuzen. De provincie loopt samen met hen op opdat partners in staat worden gesteld hun verantwoordelijkheid te nemen en met de inzet van middelen goed aansluiten bij de behoefte van burgers en ondernemers. Uitdaging is om vast te stellen voor het bereiken van welke doelen en in welke situaties wederzijds vertrouwen bestaat in de zelfredzaamheid en het zelforganiserend vermogen van burgers. De invulling van het begrip bereikbaarheid is een onderwerp om verder uit te werken in deze context: wat betekenen de keuzen voor de bereikbaarheid van werk en de locaties en bereikbaarheid van scholen en voorzieningen?

Stad en platteland

Er is een natuurlijke spanning tussen stad en platteland. Voor een zorgvuldige afweging van nieuwe ontwikkelingen op het stad en platteland moet dan ook rekening worden gehouden met de volgende aspecten:

- zo veel mogelijk gebruik maken van bestaande voorraad gebouwen,
- passend in regionale afspraken,
- streven naar toegevoegde kwaliteit ten opzichte van bestaande voorraad,
- aantoonbare verbetering van ruimtelijke, landschappelijke, cultuurhistorische of sociaal-culturele kwaliteiten.

Waar stedelijk en landelijk gebied elkaar raken, ontstaan uitdagende opgaven. De zogenaamde 'stadsrandzones' verdienen extra zorg. Bijvoorbeeld om 'verrommeling' van het landschap te voorkomen en om synergie tussen stedelijke en landelijke functies en gebieden te bevorderen. Goede recreatieve verbindingen kunnen het landelijk gebied toegankelijk maken voor de bewoners van de steden. Dit biedt kansen voor de vrijetijdseconomie, zowel in stedelijk als in landelijk gebied. Andersom is de bereikbaarheid van voorzieningen die alleen in de stad aanwezig zijn, van groot belang voor plattelandsbewoners. Juist die veelheid aan gebruiksmogelijkheden in een relatief beperkt gebied maakt dat aandacht nodig is voor een ontwerpende benadering van functiemenging in deze transferzone.

1.1.4 Werken in partnerschap aan doelen en kwaliteiten

De Gelderlanders vormen een samenleving waarvan ook de provinciale overheid deel uitmaakt. In deze netwerksamenleving wil de provincie bezien wat haar bijdrage kan zijn aan de oplossing van maatschappelijke problemen en opgaven. Ieder heeft daarin een eigen verantwoordelijkheid. De provincie neemt verantwoordelijkheid voor bovenregionale systemen, opgaven en ontwikkellocaties.

Sommige opgaven kunnen alleen in regionaal verband worden opgelost. Dat zijn bijvoorbeeld vraagstukken om bij woningen, voorzieningen, bedrijven, kantoren en detailhandel het overaanbod terug te dringen. Maar ook als het gaat om de toekomstbestendige inrichting van watersystemen en de realisatie van het Gelders Natuurnetwerk. Die afstemming moet op een bovenlokaal niveau plaatsvinden en de provincie wil dat bevorderen.

Het is van provinciaal belang dat bij locaties - met een bovenlokaal ontwikkelpotentieel - die potenties benut worden. Bijvoorbeeld locaties die de kans voor de vestiging van watergebonden bedrijven bieden of de kans op multimodale overslag, stationslocaties et cetera. Ook in het benutten van de potenties wil de provincie een rol spelen. De provincie hecht ook aan het behoud en het zo goed mogelijk versterken van de unieke kwaliteiten van Gelderland die onder meer liggen op het vlak van ruimtelijke kwaliteit, natuur, landschap en water.

De rol van de provincie is per onderwerp, regio en samenwerkingsverband van partners verschillend. Uitgangspunt van deze Omgevingsvisie is het werken vanuit partnerschap en co-creatie. De provincie zorgt samen met haar partners voor een toekomstbestendig Gelderland. Dat kleurt de inzet van de provincie: niet als partij die boven de anderen hangt en zaken oplegt, maar als deelnemer, die vanuit de eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheden zorgt voor een bijdrage aan het geheel. Daarbij past ook de term 'uitnodigingsplanologie'.

De provincie wil meer sturen op doelen en kwaliteiten: niet op voorhand met regels en maten vastleggen wat kan en wat niet kan. De behoefte is om in de praktijk over 'goede initiatieven' in gesprek te (kunnen) gaan. De doelen en kwaliteiten waar de provincie zich hard voor maakt, zijn deels wettelijk bepaald en vloeien voort uit de provinciale kerntaken. Deze Omgevingsvisie geeft duidelijk aan welke doelen als provinciaal belang gelden en welke inzet daaraan gekoppeld is. Deze aanpak geldt zowel voor kwaliteiten die verder ontwikkeld en beschermd worden (natuur, bodem en water, cultuurhistorie, landschap), als voor dynamiek die in goede banen geleid wordt (wonen, werken, landbouw, recreatie, energie).

1.1.5 Provincie onderdeel van netwerksamenleving

De provincie is onderdeel van de netwerksamenleving. De provincie is een netwerkspeler en wil vanuit die rol de toekomst met haar partners blijven verkennen.

Vertrekpunt voor deze visie op Gelderland is dat de ontwikkeling en inrichting van Gelderland zo moet zijn dat de Gelderlanders zich er veilig, prettig, thuis en verantwoordelijk voelen. Veilig, qua water, milieu, verkeer, en ook qua gezondheid en sociale veiligheid. Prettig, dat is kunnen voorzien in wensen en behoeften voor wonen, ondernemen, werken, recreëren en verplaatsen. Thuis, zodat mensen zich verbonden voelen met elkaar en zich herkennen in de eigen identiteit van hun stad of regio. Want elke regio heeft een eigen identiteit. De provinciale overheid heeft hierin een verbindende rol. Verantwoordelijk, ook voor de toekomstige generaties en voor de kwaliteit van de natuur, en landschap, anticiperen op de gevolgen van klimaatverandering, zorg voor bodem en ondergrond, het cultureel erfgoed en de eigen leefgemeenschap in familie, buurt, dorp en stad.

Gelderland moet een provincie zijn waar het aangenaam wonen, werken en recreëren is. Het is daarom noodzakelijk dat er ruimte is voor economische dynamiek en dat de waarde van natuur en landschap wordt behouden en zo goed mogelijk versterkt. Dat vraagt dat nieuwe ontwikkelingen niet op voorhand worden geblokkeerd door regelgeving en

verordeningen, maar op de specifieke situatie gerichte oplossingen die tot meerwaarde voor verschillende doelstellingen leiden.

1.2 Maatschappelijke context

1.2.1 Gelderland tussen London-Genua

Gelderland is dynamisch, mooi en divers. Centraal gelegen tussen de Randstad en het Ruhrgebied. Gelegen aan de rand van de corridor London-Genua. Gelderland is de provincie waar twee miljoen mensen wonen en werken, twee belangrijke universiteiten zijn gelegen en vele belangrijke vervoersaders over land en over water zorgen voor bereikbaarheid en een goed vestigingsklimaat. Deze kwaliteiten bieden een uitstekende basis voor de maatschappelijke opgaven voor de komende jaren.

Welke ontwikkelingen bepalen of het in Gelderland ook in de toekomst goed leven en werken is? Samen zijn provincie en partners het erover eens dat dat in ieder geval de volgende zijn:

- economische ontwikkelingen;
- demografische ontwikkelingen;
- klimaatverandering;
- energietransitie;
- de veranderende relatie tussen overheid, burger en samenleving.

1.2.2 Economische ontwikkelingen als context

Op het moment van het schrijven van deze Omgevingsvisie wordt de wereldeconomie nog steeds sterk beïnvloed door de financiële crisis. Alhoewel de Nederlandse en Gelderse economie anno 2016 weer groeit, zijn we nog ver verwijderd van het punt van voor 2008. Daarnaast zijn er algemene economische ontwikkelingen die voor Gelderland van belang zijn, zoals:

- diversificatie (brancheverbreding en –vervaging, met name in de detailhandel);
- ketenintegratie bij productiebedrijven (bijvoorbeeld in de land- en tuinbouw);
- specialisatie;
- digitalisering en robotisering met vergaande gevolgen voor productieprocessen en vraag naar adequaat opgeleid personeel;
- tweedeling op de arbeidsmarkt als gevolg van technologische ontwikkelingen;
- belang van een sterke en innovatieve industrie;
- schaarste aan grondstoffen en noodzaak van tot duurzame productie en consumptie.

Deze ontwikkelingen vragen vaak extra ruimte en aandacht voor de effecten op het verkeer en de bereikbaarheid. Er is daarmee ook een veranderende vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en discrepanties tussen kwalitatieve vraag en het aanbod aan personeel.

Leegstand is een in omvang toenemend verschijnsel. Kantoren en de detailhandel kennen leegstandsproblematiek, veroorzaakt door:

- een overschot aan vastgoed;
- de economische crisis;
- het toenemende internetwinkelen.

Ook de landbouw kent een groot aantal stoppende bedrijven, waardoor agrarische gebouwen leeg komen te staan.

Hetzelfde speelt bij de recreatiesector die op sommige plekken onder druk staat.

1.2.3 Demografische ontwikkelingen als context

Het aantal ouderen neemt toe en het aantal jongeren neemt af. Veel ouderen leven bovendien langer. Dit gebeurt op den duur in bijna alle Gelderse gemeenten. Veel jongeren trekken naar de stad en keren niet meer terug naar hun geboortestreek. Daar bovenop vindt de komende decennia bevolkingsdaling plaats die in sommigen gemeenten al voelbaar is. Dit gebeurt met name in de regio's Achterhoek, de randen van de Stadsregio Arnhem Nijmegen en de Stedendriehoek. Deze demografische ontwikkelingen worden vaak samengevat onder de noemer 'krimp'. Afgaande op de laatste bevolkingsprognoses komen er in Gelderland tot aan 2040 nog 60.000 mensen bij.

De gevolgen van de economische crisis, de problemen in de vastgoedmarkt, schaalvergroting en krimp versterken elkaar. Nu al is dat merkbaar aan de grote druk op het voortbestaan van voorzieningen als:

- scholen (minder leerlingen),
- (sport)verenigingen,
- detailhandel,
- bibliotheken, zwembaden, etc.,
- zorg, huisartsen en fysiotherapeuten.

Ook is er sprake van een dalende beroepsbevolking en een mismatch tussen de kwalitatieve vraag en het aanbod op de arbeidsmarkt (onderwijs en arbeidsmarkt). De opgave is om in deze demografische transitie de bestaande kernen en wijken vitaal en aantrekkelijk te houden. Vragen die daarbij passen, zijn als volgt.

- Hoe kunnen de bestaande woningen en voorzieningen aan de veranderende behoefte en wensen van de bedrijven en bewoners worden aangepast?
- Hoe zijn het onderwijs, de (sport)verenigingen en andere voorzieningen te organiseren zodat betaalbaarheid, bereikbaarheid én kwaliteit worden geboden?
- Hoe zijn daarbij maatschappelijke partijen, lokale verenigingen en mensen te mobiliseren?
- Hoe zorgen we ervoor dat de beroepsbevolking is opgeleid voor de banen van de toekomst en voorkomen we een tweedeling op de arbeidsmarkt als gevolg van technologische ontwikkelingen?

Dit vraagt een regiospecifieke aanpak die rekening houdt met onzekerheden en zo goed mogelijk anticipeert op de gevolgen.

1.2.4 Klimaatverandering als context

Het klimaat verandert:

- de gemiddelde temperatuur stijgt;
- de weersextremen worden groter.

Dat betekent:

- vaker heftige buien;
- ook lange perioden van droogte en hitte.

Met gevolgen voor:

- het watersysteem;
- de stedelijke leefomgeving;
- de natuur;

- de landbouw;
- andere economische functies.

Een watertekort in de zomer kan leiden tot:

- droogteproblemen landinwaarts;
- verminderde bevaarbaarheid van de rivieren;
- tekorten aan koelwater voor de industrie;
- wateroverlast door heftiger buien en warmtestress in de steden door hogere zomertemperaturen.

Op een bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart geeft de provincie de belangrijkste gevolgen van klimaatverandering voor Gelderland indicatief aan. De provincie wil deze kaart samen met partners en in samenhang met lopende processen (bijvoorbeeld KRW, realisatie Gelderse natuur, stedelijke ontwikkelingen) vertalen naar knelpunten, kansen en maatregelen.

Klimaatverandering biedt ook kansen, bijvoorbeeld voor:

- toerisme;
- recreatie;
- landbouw.

1.2.5 Energietransitie als context

Voor CO_2-reductie en om minder afhankelijk van fossiele brandstoffen te zijn is een energietransitie nodig, naar de inzet van meer hernieuwbare vormen van energie, zoals:

- zonne-energie;
- aardwarmte;
- wind-energie;
- energie uit biomassa.

Deze vormen van energie-opwekking vragen veel ruimte en bieden kansen voor stedelijke en plattelandsontwikkeling. Daarnaast biedt ook de bio-based economy nieuwe kansen voor de toekomst.

1.2.6 Veranderende relatie overheid, burger en samenleving

Waar overheden in de loop der jaren veel taken op zich hebben genomen, beleid ontwikkelden en het publiek (mensen, bedrijven en belangenorganisaties) pas laat invloed mocht uitoefenen, wordt in deze tijd publieksparticipatie steeds belangrijker geworden. Door de meedenkkracht van het publiek in een vroeg stadium te benutten kunnen overheden beleid en plannen maken die aantoonbaar meer draagvlak hebben. Het gaat niet alleen om meedenken, maar ook meedoen en meemaken. Mensen nemen initiatief en vragen om ruimte van overheden om dat mogelijk te maken. Voorbeelden hiervan zijn sociaal en cultureel ondernemerschap. De provincie wil hiervoor ruimte bieden.

Daarmee vullen burger en overheid elkaar aan en doet ieder zijn deel. Dit leidt tot minder procedures en bezwaren, meer begrip, hogere kwaliteit van beleid en plannen en een krachtige samenleving.

1.3 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik

Het accent van stedelijke ontwikkelingen verschuift van nieuwbouw naar het vitaliseren van bestaande gebieden en gebouwen. Voor een goede afweging van keuzes voor locaties van nieuwe gebouwen staat de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik centraal. Met deze ladder wordt een transparante besluitvorming en een zorgvuldige

ruimtelijke afweging nagestreefd. Het gaat om het tijdig afwegen van kansen en mogelijkheden om bestaande gebouwen te benutten bij overwegingen van nieuwe bebouwing.

Een goede afweging volgens de ladder vraagt om kennis van de bestaande voorraad. Gekoppeld daaraan zijn er vragen over de opgaven en kwaliteiten in een gebied:

- past de ontwikkeling bij de doelen in Gelderland? Zo ja:
- hoe voegt de ontwikkeling extra kwaliteit toe aan een gebied?

Als juridische basis gebruikt de provincie de ladder voor duurzame verstedelijking die het Rijk heeft vastgelegd in het Besluit ruimtelijke ordening (Bro). In elk bestemmingsplan dat voorziet in een nieuwe stedelijke ontwikkeling dienen gemeenten volgens de rijksladder aan de hand van drie stappen de locatiekeuze te motiveren. Deze rijksladder is van provinciaal belang. Aangezien de juridische borging van de ladder al geregeld is in het Bro, heeft de provincie de ladder niet nogmaals opgenomen in de provinciale omgevingsverordening.

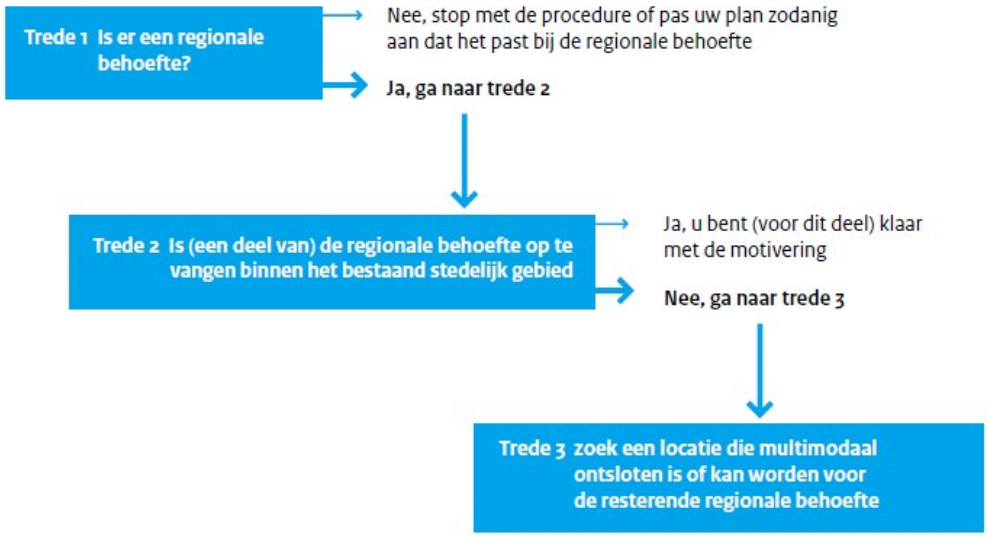

De rijksladder heeft betrekking op stedelijke ontwikkelingen. De provincie wil onderzoeken of de ladder ook voor landelijke functies kan worden uitgewerkt. Vooruitlopend daarop spreekt de provincie nu al van de ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Goede ruimtelijke ordening

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) schrijft voor dat gemeenten bestemmingsplannen vaststellen voor een 'goede ruimtelijke ordening'. De ladder is een hulpmiddel dat een bijdrage levert aan een goede ruimtelijke ordening. Bij keuzes over ruimtegebruik in trede twee en drie zijn naast de aspecten die de ladder agendeert altijd andere elementen voor een goede ruimtelijke ordening aan de orde om tot een heldere ruimtelijke onderbouwing te komen. Goede ruimtelijke ordening is maatwerk. Denk aan de volgende aspecten:

- bestaand beleid: claims en beperkingen op het gebied van drinkwaterwinning, Natura 2000, aanvliegroutes etc.,
- mogelijke beperkingen door kabels- en leidingentracés of privaatrechtelijke belemmeringen,
- gevolgen voor de waterhuishouding, ondergrond, geluid, luchtkwaliteit, flora en fauna, externe veiligheid, archeologie, cultuurhistorie en landschappelijke waarden,
- ruimtelijke kwaliteit zoals de stedenbouwkundige en landschappelijke inpassing, vormgeving, architectuur en beeldkwaliteit, sociaal-culturele inbedding en identiteit, zorgvuldig ruimtegebruik en klimaatbestendige inrichting,
- uitvoerbaarheid: economisch (inclusief planschaderisico's), technisch, juridisch en maatschappelijk.

Provinciaal belang

De rijksladder voor duurzame verstedelijking is van toepassing op elk ruimtelijk besluit dat voorziet in een stedelijke ontwikkeling. De provincie zal in samenwerking met haar partners aangeven over welke plannen zij in overleg wil. De provincie wil hierbij focussen op plannen die van provinciaal belang zijn.

Naast het inzien van bestemmingsplannen die inhoudelijk het provinciaal belang raken is de provincie ook verantwoordelijkheid voor het generieke toezicht op de toepassing van de rijksladder voor duurzame verstedelijking. De provincie kan hierbij zelf de wijze van toezicht bepalen. Dit is conform bestuurlijke afspraken over interbestuurlijk toezicht en conform de Wet Revitalisering generiek toezicht. Ook hierover zal de provincie Gelderland het gesprek aangaan met de Gelderse gemeenten.

Regionale toepassing

De systematiek van de ladder is het meest waardevol als deze op regionaal en structuurvisieniveau wordt toegepast. Alleen op die niveaus kan de samenhang tussen (de herstructureringsopgave van) de bestaande voorraad in de diverse kernen en de nieuwe ontwikkelingen op de diverse in- en uitbreidingslocaties beschouwd worden.

Vooral op regionale schaal kan de behoefte aan bouwplannen per gemeente worden bepaald en wat de beste plekken hiervoor zijn. Op structuurvisieniveau kan de totale opgave ten aanzien van het bestaand stedelijk gebied worden bezien. Waar concentreert zich de huidige leegstand, welke complexen komen straks leeg te staan en wat is de toekomstwaarde van gebieden? Voorkomen moet worden dat capaciteit voor bijvoorbeeld woningbouw al is vastgelegd in uitleglocaties, waardoor transformatie van (toekomstige) leegstaande gebouwen leidt tot overcapaciteit of niet van de grond komt. Toepassing van de ladder op het regionale schaalniveau leidt tot een integralere visie en een betere en eenvoudigere onderbouwing op bestemmingsplanniveau. Uiteraard kunnen niet alle ontwikkelingen al dit schaalniveau worden bekeken. Het is zaak hier pragmatisch mee om te gaan.

Duiding bestaand stedelijk gebied

De provincie hanteert voor de bepaling van het bestaand stedelijk gebied de definitie uit het Bro: 'bestaand stedenbouwkundig samenstel van bebouwing ten behoeve van wonen, dienstverlening, bedrijvigheid, detailhandel of horeca, alsmede de daarbij behorende openbare of sociaal culturele voorzieningen, stedelijk groen en infrastructuur'.

Als (individuele) gemeenten het bestaand stedelijk gebied juridisch op kaart willen vastleggen, kan dit in overleg met de provincie.

Zie ook Verdieping 5.1 Toelichting kaartmateriaal.

Toepassing van de ladder in de praktijk

Het werken met de ladder (als verantwoordingsinstrument) is nieuw en roept vragen op. De provincie wil daarom met partijen kennis en kunde over de ladder delen, elkaar inspireren met goede praktijkvoorbeelden en knelpunten praktisch oplossen.

Ladder vervangt beleid van zoekzones en woningbouwcontour

De ladder vervangt het beleid van de woningbouwcontour en de zoekzones. Deze contouren hebben na de vaststelling van de Omgevingsvisie geen officiële provinciale status meer. Dit betekent dat sommige plannen die eerst binnen de woningbouwcontour of zoekzones lagen nu van provinciaal belang worden. De argumenten om plannen te realiseren binnen de zoekzones of woningbouwcontour zullen straks niet opeens achterhaald zijn. Goede argumenten verliezen hun houdbaarheid niet als het beleid wijzigt. De provincie zal met de gemeenten de werking van de ladder monitoren,

knelpunten signaleren, zoeken naar passende oplossingen en waar nodig werkafspraken maken.

Opmerkingen bij de treden van de rijksladder: de Gelderse aanpak

Regionaal programmeren

Voor de afweging van de behoefte aan bedrijventerreinen en woningbouw zijn regionale planningsdocumenten opgesteld, die nog worden doorontwikkeld (Regionaal Programma Bedrijventerreinen en Kwalitatief WoonProgramma). Voor detailhandel en kantoren worden programmeringsafspraken per regio afgewogen. Bij de overige stedelijke ontwikkelingen zal per geval worden afgewogen of regionale afstemming noodzakelijk is

Bestaande voorraad gebouwen

Binnen bestaand stedelijk gebied heeft hergebruik, transformatie en revitalisering van de bestaande voorraad aan gebouwen prioriteit boven het benutten van nog open plekken in stedelijk gebied.

Beschikbare grond

De ladder impliceert niet dat elke open (groene) plek bebouwd dient te worden. Het gaat om het maken van een zorgvuldige afweging, waarbij stedenbouw, wateropvang, klimaatadaptie en leefomgevingskwaliteiten redenen kunnen zijn om open plekken in het stedelijk weefsel te handhaven en te versterken.

Bestaande bebouwing buiten stedelijk gebied

Neem in de gedachtevorming over bestaande voorraad ook gebouwen en complexen in het buitengebied mee. Denk aan landgoederen, vrijkomende agrarische bebouwing, maatschappelijk vastgoed of militaire kazernes.

Stads- en dorpsrandzones

De rijksladder focust op het aspect van multimodaliteit bij nieuwbouwplannen. De provincie ziet dat naast bereikbaarheid ook andere aspecten van belang zijn, bijvoorbeeld het stedenbouwkundig afronden van de stads- en dorpsranden en bouwen op plekken die water- en bodemtechnisch ook in de toekomst geschikt zijn. Veelal gaat het om de laatste uitbreidingen.

Groene Ontwikkelingszone

De rijksladder legt de focus op het toevoegen van stedelijke functies binnen bestaand stedelijk gebied. Dit betekent niet per definitie dat als er binnenstedelijk ruimte is voor een stedelijke functie, die stedelijke functie dan ook binnenstedelijk móet landen. Het gaat om het maken van een integrale afweging, waarbij andere belangen ervoor kunnen zorgen dat plaatsing buiten stedelijk gebied een betere optie is. Een voorbeeld is een stedelijke ontwikkeling binnen de groene ontwikkelingszone, waardoor een substantiele investering in natuur wordt gerealiseerd.

Provinciaal wegennet

Indien de voorgenomen stedelijke ontwikkelingen invloed (kunnen) hebben op het provinciaal wegennet, is het raadzaam om vroegtijdig contact op te nemen met de provincie. Extra investeringen in het openbaar vervoer zijn de komende tijd niet te verwachten. Daarom is het raadzaam aan te sluiten bij bestaande structuren voor openbaar vervoer, indien de functie dit nodig heeft.

Rood in het buitengebied en de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik

Zowel bij functieverandering naar wonen of werken als bij nieuwe landgoederen of andere functies die bijdragen aan de Groene Ontwikkelzone moet de vraag gesteld worden of de nieuwe situatie qua aard en schaal passend is. D.w.z. dat de nieuwe situatie zich geruisloos in het karakter van het betreffende buitengebied laat passen.

Als de nieuwe situatie qua omvang (aantallen woningen of oppervlaktes) of qua effecten (milieuhinder, verkeersantrekkende werking e.d.) dusdanig is dat de aard van het betreffende buitengebied qua karakter verandert, is er sprake van een grootschalige ontwikkeling. In die gevallen is een afweging op grond van de Gelderse Ladder voor duurzaam ruimtegebruik aan de orde.

De provincie verwacht van gemeenten dat zij bij grotere initiatieven voor functieverandering nagaan of er sprake is van een stedelijke ontwikkeling die afgewogen moet worden. Steeds grotere agrarische bedrijven zullen hun functie verliezen waardoor functieverandering effect kan gaan hebben op de vitaliteit van de bestaande kernen. Voorkomen moet worden dat er zoveel woningen en bedrijven via functieverandering worden gerealiseerd dat dit op gespannen voet komt te staan met de vitaliteit van de kernen en bedrijventerreinen.

Over welke functieveranderingsplannen de provincie met name met partners wil overleggen zal de provincie nog nader invullen. Ook de invulling van monitoring en evaluatie krijgt nog nader gestalte. Functieveranderingen op basis van de regionale regelingen die zijn opgesteld naar aanleiding van het Streekplan 2005 zullen over het algemeen kleinschalig van aard zijn, zodat een expliciete afweging met de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik niet aan de orde is.

De provincie verstaat onder functieverandering: het hergebruik van vrijkomende (agrarische) bebouwing in het buitengebied waarbij

- al dan niet vervangende nieuwbouw plaatsvindt,
- ruimtelijke kwaliteitswinst ontstaat door sloop van gebouwen, landschappelijke inpassing en eventueel aanvullende investeringen in ruimtelijke kwaliteit,
- de vervangende nieuwbouw in verhouding staat tot het te slopen oppervlak,
- de nieuwe functies qua aard en schaal passend zijn in het buitengebied.

Specifiek voor functieverandering naar werken geldt dat hergebruik van vrijkomende gebouwen het uitgangspunt moet zijn. Bij vervangende nieuwbouw zal altijd de vraag beantwoord moeten worden waarom het nieuwe bedrijfspand niet op een lokaal bedrijventerrein kan worden opgericht.

Relatie met woningbouwprogrammering

Woningen worden gebouwd om te voorzien in een woonbehoefte. Dat geldt ook voor woningen die gebouwd worden in het kader van functieverandering of nieuwe landgoederen. Deze woningen voorzien in de behoefte aan landelijk wonen. Dit betekent dat:

- alle nieuwe woningen in de Regionale woonprogrammering of Woonagenda moeten passen,
- er een aangetoonde (regionale) behoefte moet zijn en dat er in de binnen-regionale programmering de afspraak is dat de betreffende gemeente (een deel van) de behoefte gaat accommoderen.

Toevoegen van kwaliteit aan de leefomgeving

De ambitie is om bij de toepassing van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik expliciet aandacht te schenken aan de borging van ruimtelijke kwaliteit of kwaliteit van de leefomgeving. Daarbij is het al goed om de ladder zelf als een kwaliteitsinstrument aan te merken, gericht op behoefte en locatie. Bijvoorbeeld bij ruimtelijke initiatieven in stedelijk en in het landelijk gebied en in overgangsgebieden als de stads- en dorpsrandzones.

Het is van belang dat er een goede match ontstaat tussen de kwaliteiten van het ruimtelijk initiatief en de kwaliteiten van de (uiteindelijk gekozen) locatie en het omliggende gebied. De uitdaging waar de provincie en partners gezamenlijk voor staan is om kwaliteit - indien mogelijk en gewenst extra kwaliteit - toe te voegen, beleefbaar te maken en houden. Algemene stelregel is: streef naar een goed evenwicht tussen ontwikkelingsruimte en de kwaliteitsprestatie c.q. investering in kwaliteit van de leefomgeving. Bij dit evenwicht spelen de 'onderliggende' gebiedscategorieën, met name in het landelijke gebied, een grote rol. Denk bijvoorbeeld aan de Groene Ontwikkelingszone. Soms is het denkbaar dat

juist een 'topkwaliteit' gewenst is. Vooral als het gaat om initiatieven die min of meer als 'gebiedsvreemd' kunnen worden beschouwd en qua maat en schaal een bovengemiddelde impact hebben op de omgeving.

Ter wille van de kwaliteitsprestatie is het aanbevelswaardig om vroegtijdig met relevante betrokkenen het gesprek te voeren over goede ruimtelijke kwaliteit en het gewenste, na te streven niveau. Dit gesprek vormt de basis voor het leveren van maatwerk.

Deze benaderingswijze sluit aan bij:

- het werken met kernkwaliteiten voor natuur en landschap,
- de methode van 'license tot produce' voor een duurzame land- en tuinbouw,
- de aanpak van 'rood in het buitengebied',
- investeringen in cultuur en erfgoed.

Deze kan ook ingezet worden in stedelijke gebieden. Immers, daar geldt ook de ambitie van een adequate kwaliteitsborging. Kwaliteitsborging wordt dan meer en meer integraal en gebiedsgericht.

In de uitvoering van de Omgevingsvisie zal de koppeling tussen toepassing van de ladder voor duurzaam ruimtegebruik en de kwaliteitsborging verder worden geoptimaliseerd. Dit zal worden ondersteund door het gezamenlijk samenstellen en in gebruik nemen van de Gebiedenatlas. Een kwaliteitsinstrument dat helpt bij het benoemen van kwaliteitsambities en -prestaties, bijvoorbeeld op het gebied van stedenbouwkundige en landschappelijke inpassing, cultuurhistorische waarden, architectuur en vormgeving, bereikbaarheid, ondernemerschap, voorzieningenniveau, milieukundige condities, sociale cohesie, maatschappelijke vitaliteit. Ook kwaliteitsateliers zullen bijdragen aan het bepalen van de juiste kwaliteitsontwikkeling.

hoofdstuk 2 Verdieping Divers Gld

2.1 Verdieping Achterhoek

De Achterhoek is een regio met bijzondere kwaliteiten. Fysieke kwaliteiten in termen van een mooi landschap met veel natuurschoon en met mooie steden en dorpen. Maar ook kwaliteiten in sociaal-economische zin: grote onderlinge betrokkenheid (naoberschap), hoge arbeidsmoraal, bescheidenheid. Dit zijn kwaliteiten en waarden die het kapitaal vormen voor ontwikkelingen en innovaties in een fase van transitie. De onontkoombare transitie wordt voornamelijk veroorzaakt door de ingrijpende demografische ontwikkelingen (krimp en vergrijzing), maar ook door economische ontwikkelingen (recessie, schaalvergroting). Alleen door krachten te bundelen en slimme verbindingen tussen maatschappelijke partners te leggen krijgt de vereiste transitie gestalte die nodig is voor deze vraagstukken.

De ontwikkelingen die op de Achterhoek afkomen zijn ingrijpend. Demografie, economie en energie ondergaan verregaande veranderingen. Dit vraagt transities op tal van terreinen om ook in de toekomst de Achterhoek vitaal te houden. Inzet van gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en provincie is nodig om deze opgave waar te maken.

Daarbij richten de provincie en haar partners hun gezamenlijke inspanningen op vier speerpunten:

- Kansrijk platteland;

- Duurzame en innovatieve economie;

- Vitale leefomgeving;

- Slim en snel verbinden.

Kansrijk platteland

Een economisch en sociaal vitaal buitengebied biedt ruimte aan een verscheidenheid van economische functies: landbouw toerisme, zorg, MKB, wonen, detailhandel. Dat draagt ook bij aan de leefbaarheid in de kernen.

Ruimtelijke kwaliteit

De ruimtelijke kwaliteit in de Achterhoek wordt bepaald door de landschappelijke kwaliteit en de cultuurhistorie in combinatie met verbetering van de leefbaarheid, de sociale cohesie op het platteland, de werkgelegenheid en het economisch bruto product van het platteland. Ontwikkelingen of nieuwe functies in het landschap kunnen positief bijdragen aan de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van het Achterhoeks landschap. Dat vraagt wel om een 'ja, mits'-benadering, zoals deze Omgevingsvisie uitwerkt. Daarmee ontstaat ruimte voor nieuwe verdienmodellen. Vrijetijdseconomie is voor de Achterhoek van groot economisch belang en is hierbij een belangrijk speerpunt.

Ambitie is een multifunctioneel buitengebied waarin functies niet met elkaar concurreren, maar in samenhang bijdragen aan een vitaal en leefbaar buitengebied.

Voor de vitaliteit van kernen is ruimtelijke kwaliteit eveneens wezenlijk. Voor de aanpak van leegstand van woningen en bedrijfsgebouwen is een gezamenlijke inzet van de betrokken partijen nodig.

Denk grensoverschrijdend en benader dit vanuit een integraal perspectief met aandacht voor recreatie, toerisme, water, zorg, onderwijs en de arbeidsmarkt. Zoek de verbinding met het achterland. De provincie heeft een rol in het stimuleren van grensoverschrijdende samenwerking en een rol in het leggen van de verbindingen met Den Haag en Brussel (vanwege het opheffen van de belemmerende wetgeving en het ontsluiten van Europese subsidiegelden).

Landbouw

Het toekomstperspectief van agrariërs is het verder ontwikkelen van duurzame productieketens voor zowel de grootschalige als kleinschalige voedselproductie. Energietransitie en duurzaamheid bieden nieuwe kansen.

Een gebiedsbenadering met een gezamenlijke aanpak van de partijen in het gebied, gericht op herbestemming of sloop en realisatie van vrijkomende agrarische bebouwing kan nieuwe impulsen geven.

Een gezamenlijke aanpak voor beheer en onderhoud van landschap, door partijen die baat hebben bij een mooi en goed onderhouden landschap, biedt nieuwe perspectieven. Integrale gebiedsbenadering vanuit de gebruikers zelf en gericht op het vergroten van de meerwaarde van het gebied is daarbij leidend.

Stip op de horizon is dat de Achterhoek zich ontwikkelt tot een regio waar het bruist van innovatie en duurzaamheid op het platteland anticiperend op klimaatverandering en een duurzame landbouw.

Duurzame en innovatieve economie

Maakindustrie

Het is belangrijk de maakindustrie te verbinden met de topsectoren Food en Health en daarnaast ook met energietransitie. De focus ligt hierbij op high-tech-systemen en materialen (HTSM). Regionaal wordt veel waarde gehecht aan de samenwerking rond de regionale bedrijventerreinen zoals de Laarberg, bedrijvenpark A18 en het EBT in Montferland.

Een goede aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt is essentieel. Een (toekomstig) dreigend tekort van gekwalificeerd personeel vereist een regionale strategie om ondernemers en onderwijs zo te laten samenwerken dat studenten en pas afgestudeerden zich aan de regio willen binden. Naast technische beroepen geldt dit ook voor de zorg.

Grensoverschrijdend opereren is nodig, door:

- het leggen van verbindingen van de maakindustrie met innovatieregio's als Arnhem-Nijmegen, Eindhoven en Twente;
- het versterken van de samenwerking met Oost NV, die nu een sterke focus op Twente heeft;
- een grotere rol voor ondernemers;
- samenwerking over de grens met Duitsland

Hernieuwbare energie: gebruik hernieuwbare energie innovatief.

De regio Achterhoek spreekt de ambitie uit in 2030 energieneutraal te zijn. Hier wil ze invulling aan geven door in te zetten op energiebesparing en op de productie van hernieuwbare energie. De Achterhoek wil haar doelstelling voornamelijk invullen met zonne-energie en biogas. De Achterhoekse Groene Energie Maatschappij (AGEM) is een belangrijke partner om dit doel te realiseren.

De provinciale ambitie is om in 2050 energieneutraal te zijn. De Achterhoek speelt in deze ambitie, vanwege haar potentieel, een belangrijke rol. De provincie zal de Achterhoek ondersteunen in het bereiken van haar doelstelling. Inzetten op een brede energiemix is volgens ons noodzakelijk om de ambitie waar te maken. De provincie wil daarom samen met de regio Achterhoek verder kijken dan alleen biogas en zon. Daar komt bij dat de rijksoverheid de verplichting oplegt om 210 MW aan windenergie te realiseren. De regio Achterhoek zal hieraan ook een bijdrage moeten leveren.

Belangrijke aspecten voor het uitvoeringsplan zijn:

- het bepalen van de ideale energiemix;

- het in beeld brengen van de bijbehorende ruimteclaim;
- het stimuleren van innovaties om doorbraken te realiseren en verbinden met onderwijs en kennisinstellingen (innovatiecentra).

De Achterhoek werkt samen met de provincie aan biogasinstallaties (A18 Bedrijventerrein, Berkelland, Bronckhorst, en nieuwe aan te wijzen locaties) een netwerk om productie en afnemers van biogas aan elkaar te koppelen, en aan een Achterhoekse Energiemaatschappij (AGEM).

Vitale leefomgeving

Wonen

De door de Achterhoek opgestelde regionale woonvisie anticipeert op de krimp. In de regionale woonvisie zijn productieafspraken opgenomen, die onder meer inhouden dat er relatief weinig kwantitatieve toevoeging plaatsvindt. Belangrijk hierbij is hoe de plancapaciteit wordt teruggebracht en hoe de financiële consequenties verdeeld worden. Gemeenten en corporaties willen (regionaal) programmeren op strategisch voorraad beheer.

Daarnaast vraagt de bestaande woningvoorraad extra aandacht. Er is een kwaliteitsslag nodig in de bestaande woningvoorraad. Het verduurzamen en levensloopbestendig maken van woningen, het herstructureren van wijken en het in stand houden van de leefbaarheid komen meer en meer centraal te staan. Niet nieuwbouw, maar verbouw heeft de toekomst.

De stagnerende nieuwbouw, is een bedreiging voor de in de Achterhoek gevestigde bouwbedrijven en voor jongeren in opleiding voor de bouw. Op termijn kan verbouw (verduurzaming, aanpassingen ten gevolge van vergrijzing, herbestemmingen) nieuwe perspectieven bieden.

Voorzieningen

Een goede voorzieningenstructuur is belangrijk voor de vitaliteit en leefbaarheid in dorpen en kernen.

De detailhandel staat onder druk, zowel door demografische als economische ontwikkelingen. In de Achterhoek ontstaat een mismatch tussen vraag en aanbod van voorzieningen (commercieel en maatschappelijk). Dat vraagt om een andere manier van denken: niet redeneren vanuit de bestaande situatie, maar kijken naar de maatschappelijke waarde van voorzieningen. Welk doel of welke functie heeft een voorziening en welke voorzieningen zijn essentieel voor de vitaliteit en leefbaarheid in dorpen en kernen? Het is daarbij belangrijk oog te hebben voor de leegstand van panden en het mogelijke effect daarvan op de omgeving.

Het voorzieningenvraagstuk vraagt om keuzes en regionale afspraken. Hiervoor is onderzoek nodig en vertaling naar richtinggevend beleid. De concentratie of spreiding van voorzieningen hangt samen met vragen over bereikbaarheid, mobiliteit (voorzieningen nabij mensen of mensen brengen naar voorzieningen) en het woningaanbod. Daarbij is er interactie met de ingrijpende veranderingen op de terreinen van zorg en welzijn.

Slim en snel verbinden

Bereikbaarheid

Goede verplaatsingsmogelijkheden en verbindingen tussen de Achterhoek en omliggende gebieden, maar ook binnen de regio, met specifieke aandacht voor (OV-)bereikbaarheid en breedband internet, zijn essentieel. Demografische ontwikkelingen en concentratie van regionale voorzieningen als gevolg daarvan moeten zo min mogelijk leiden tot afname van de leefbaarheid en dynamiek in de Achterhoek. Regionale voorzieningen zoals ziekenhuizen, andere zorgcentra, werklocaties, stadscentra en scholen (wo, hbo en mbo), zowel binnen als buiten de Achterhoek, moeten goed bereikbaar zijn.

Voor de economische vitaliteit van de regio is en blijft bereikbaarheid heel belangrijk. Het gaat daarbij primair om bereikbaarheid in reistijd zowel over het spoor als over de weg of digitaal. Dit zorgt voor de volgende opgaven en doelen:

Op orde houden van de ontsluiting van de Achterhoek op het nationale wegennet (N18/A18, A1, A15, A12 en de A3 in Duitsland) en de omliggende regio's (Arnhem Nijmegen, Stedendriehoek, Twente en Duitsland).

Een goede bereikbaarheid van de regionale (stedelijke) voorzieningen:

- in centrumgebieden Doetinchem en Winterswijk;
- tussen centrumgebieden en het buitengebied;
- reistijden staan centraal, niet de afstanden;
- het gaat om de bereikbaarheid van voorzieningen per locatie en per functie; afstemming per kern over of, en waar voorzieningen nodig zijn.

De verkeersveiligheid in de Achterhoek - NUL verkeersdoden in de Achterhoek, blijft een belangrijke ambitie.

Optimalisering van het openbaar vervoer in de Achterhoek:

- Spoorlijnen, HOV en snelnet - optimalisering van de huidige kwaliteit (frequentie, betrouwbaarheid en reistijd) van het OV;
- Basismobiliteit - bevolkingskrimp en vergrijzing leiden tot meer vervoer;
- Knooppuntontwikkeling station Doetinchem en robuuste spoorverbinding Winterswijk-Doetinchem-Arnhem

Meer fietsers in de Achterhoek:

- Het bovenlokale fietsnetwerk in en naar de steden met een veelheid aan regionale voorzieningen optimaliseren;
- Het recreatieve fietsnetwerk in de Achterhoek afronden, zodat de Achterhoek zich als (top)recreatiegebied kan ontwikkelen.

De mogelijkheden van een regiodekkend breedband internet vragen om verdere verkenning en onderzoek. Een dekkend netwerk biedt extra mogelijkheid voor digitale zorgverlening (domotica).

De beleidsopgaven voor bereikbaarheid vragen om een integrale benadering omdat bereikbaarheid en mobiliteit onderwerpen raken als gezondheidszorg, onderwijs, voorzieningen en recreatie. Dit betreft zowel de wegen en fietsroutes als nutsvoorzieningen en (snelle) internetverbindingen.

Op www.achterhoek2020.nl (regionale structuurvisie Achterhoek) vindt u meer informatie over de regionale inbreng. De informatie op de websites vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

2.2 Verdieping Arnhem Nijmegen City Region

De regio als stedelijk netwerk

De Stadsregio Arnhem Nijmegen is het grootste stedelijk netwerk in Oost Nederland, 20 gemeenten, 740.000 inwoners, 325.000 banen.

De provincie onderkent het grote belang van de Stadsregio voor de gehele provincie en wil zich met partners in de regio inzetten om minimaal de positie van vierde economische regio van Nederland te behouden. Dit belang heeft te maken met:

- de economische kracht en potenties van de Stadsregio;
- de kwaliteit van het voorzieningenniveau (stedelijke voorzieningen van nationale allure op terreinen van cultuur

en sport);
- de kennisinstituten (universiteit, hogeschool);
- de strategische ligging tussen Randstad en Ruhrgebied;
- de goede bereikbaarheid over weg, spoor en water.

Bijzonder aan de Stadsregio is verder de combinatie van grote stedelijke kwaliteiten, kleine stadjes en dorpen en schitterende, gevarieerde natuurgebieden. De Stadsregio biedt binnen een compact bestek zowel stedelijke dynamiek als rust en ruimte.

Opgaven voor de regio

Belangrijkste opgaven voor de Stadsregio zijn:

- versterking van de basiseconomie en de topsectoren;
- versterking van het stedelijk kerngebied;
- realisatie van een aantrekkelijk regionaal vestigingsklimaat voor wonen en werken;
- behouden en verbeteren leefbaarheid in steden en omringende kernen;
- verbeteren interne en externe bereikbaarheid;
- behouden en benutten gebiedskwaliteiten.

Concurrentiepositie in internationaal en nationaal verband

De Stadsregio onderscheidt zich enerzijds door een brede en gevarieerde basiseconomie en anderzijds door topsectoren. De Stadsregio is de thuisbasis van Health Valley: het medische technologiecluster met het zwaartepunt in Nijmegen en omgeving en belangrijke care-componenten in Arnhem en omgeving (verbondenheid van bedrijven, overheden, gezondheidszorg en kennisinstellingen). In Arnhem is het zwaartepunt van de topsector Creatieve industrie en het cluster Energie- en Milieutechnologie (EMT) gevestigd. De provincie onderschrijft de ambities die de Stadsregio aan deze topsectoren verbindt, waarbij de provincie prioriteit legt bij Health Valley en EMT.

Voor een economisch sterke regio zijn een goede bereikbaarheid, een goed opleidingsaanbod, voldoende gekwalificeerd arbeidsaanbod, werkgelegenheid, ruimte voor bedrijven en aantrekkelijke woon- en werkmilieus cruciaal. In tegenstelling tot veel andere regio's in Gelderland kent de Stadsregio nog een groei van het inwoneraantal, zij het in het stedelijk kerngebied en niet op de flanken. Tot 2020 wordt nog een groei van het aantal woningen van circa 26.000 voorzien.

Met de Stadsregio ziet ook de provincie deze kwaliteiten niet als een vanzelfsprekendheid, maar als een uitdaging om ze voor de toekomst te behouden en te versterken. Zeker in economisch moeilijke tijden is krachtenbundeling nodig, zowel van overheden als van ondernemers, onderwijs en onderzoek.

Innovatie en economische structuurversterking

Binnen de Stadsregio worden naast de genoemde topsectoren (Health Valley, Creatieve Industrie) de clusters Energie - en Milieutechnologie (EMT), logistiek, agro (glastuinbouw) en toerisme onderscheiden. Hieraan wordt in het economische beleid van de Stadsregio extra prioriteit toegekend. De focus van de provincie is daarbij gericht op Health Valley in een netwerkrelatie met FoodValley, technologie cluster Enschede, brainport Eindhoven en op Energie- en Milieutechnologie.

Met de regio onderkent de provincie het belang van de doorwerking van topsectorenbeleid naar de brede basiseconomie en vergroten van de mogelijkheden tot spin-off. Dit geldt eveneens voor de noodzaak van een dynamische en flexibele arbeidsmarkt met voldoende hoogopgeleide werknemers, zeker ook in de toekomst. In partnerschap doorontwikkelen van steun aan starters (ZZP'ers), faciliteren van het nieuwe werken, optimale afstemming onderwijs-arbeidsmarkt, maar ook het kansen bieden aan de onderkant van de arbeidsmarkt, ziet de

provincie als noodzakelijk.

Voor het krachtig doorontwikkelen van de topsectoren is een goed vestigingsklimaat onontbeerlijk. Goede bereikbaarheid binnen de Stadsregio en van de Stadsregio als geheel, maar ook levendige steden en een aantrekkelijk woonmilieu zijn daarvoor cruciaal.

Een goed bereikbare regio

Een goede externe bereikbaarheid wordt gewaarborgd door verdere verbeteringen van de bestaande infrastructuur van weg, water en spoor. Voor de komende jaren staan diverse plannen op stapel, waarvan de doortrekking van de A15 wel de belangrijkste is. Samen met de verbreding van de brug bij Ewijk (A50) wordt de bereikbaarheid van de Stadsregio hiermee sterk verbeterd.

Arnhem Nijmegen ligt op de grote transportcorridor van Randstad naar Genua. Het gebied ondervindt hiervan tal van lasten, de uitdaging is de potenties van de corridor meer te benutten door het creëren van logistieke hotspots. Verkenningen hiernaar worden uitgevoerd in samenhang met mogelijkheden in Rivierenland en ook vlak over de grens in Duitsland.

Voor de interne bereikbaarheid van de Stadsregio is de S-as van Wijchen-Nijmegen-Arnhem-Zevenaar de ruggengraat. Hiermee worden de grootste vervoersstromen gefaciliteerd, aangevuld met hoogwaardig openbaar vervoer in de rest van het stedelijk gebied en fijnmaziger vertakkingen naar de omgeving. Voor de vitaliteit van kernen is een goed openbaar vervoer van groot belang.

Voor een robuust mobiliteitssysteem, dat de basis vormt voor het benutten van de economische potenties in de regio, zijn de principes van beter benutten, bundelen en verknopen leidend. Dat betekent inzetten op het beïnvloeden van mobiliteitsgedrag, combineren van lijnen en routes en het gebruik maken en versterken van knooppunten van verschillende modaliteiten (spoor, hoogwaardig openbaar vervoer, auto, fiets).

Sociaal economische vitaliteit en verstedelijking

Er zijn nog veel nieuwe woningen nodig in de Stadsregio. In relatie tot versterking van de stedelijke structuur is het echter van groot belang welke bouwplannen als eerste gerealiseerd worden. Concentratie op de as Nijmegen-Arnhem (het stedelijk kerngebied), in relatie tot de OV-knooppunten, heeft hierbij voor de provincie prioriteit boven ontwikkeling op de flanken, omdat dat het beste bijdraagt aan versterking van de stedelijke structuur (met name afronding van Vinex -locaties in het middengebied). Naast nieuwbouw is de bestaande woningvoorraad minstens zo belangrijk. Hoe kunnen de kwaliteiten van de bestaande woningvoorraad worden benut en vergroot om de (toekomstige) vraag op de woningmarkt te beantwoorden? De Stadsregio herijkt in 2013/2014 het woonbeleid in kwalitatieve en kwantitatieve zin met partners. Een verbreding van het woonbeleid naar het bestaande woningaanbod acht de provincie cruciaal, evenals het maken van bindende programmeringsafspraken binnen de Stadsregio.

Op het schaalniveau van wijken en kernen speelt het belang van voorzieningen, zowel commerciële als maatschappelijke voorzieningen. Voor de vitaliteit en leefbaarheid zijn goede en bereikbare voorzieningen van groot belang. Digitale ontwikkelingen, waaronder breedband/glasvezel, maken het mogelijk steeds meer zaken op afstand te regelen. Dat kan deels het wegvallen van fysieke voorzieningen compenseren. Het is echter niet realistisch te verwachten dat in de dunner bevolkte delen van de Stadsregio het huidige voorzieningenniveau kan worden gehandhaafd, noch dat volledige compensatie via digitale weg mogelijk zal zijn.

Binnen de regio is, naast bevolkingsgroei in het kerngebied, sprake van afname van bevolkingsgroei en krimp aan de randen en in de voormalige groeikernen. Hetzelfde speelt in stadswijken waar sprakle is van vergrijzing.

De demografische ontwikkelingen (vergrijzing, ontgroening en krimp) vragen om grote aanpassingen van het beleid op het terrein van zorg en welzijn. Gemeenten krijgen hierin een grote verantwoordelijkheid. Het is zonder meer duidelijk

dat vrijwel geen enkele gemeente in staat is volledig op eigen kracht tot adequaat beleid te komen. Samenwerking is geboden uit oogpunt van efficiëntie, maar ook om kennis en ervaring te kunnen delen en innovaties mogelijk te maken. De provincie kan hierbij een (beperkte) faciliterende rol vervullen.

Economische ontwikkelingen hebben grote invloed op de vraag naar ruimte voor (grootschalige) detailhandel, bedrijventerreinen, en kantoren. Voor bedrijventerreinen gelden programmeringsafspraken, waar de provincie de regie in heeft genomen, die up to date moeten worden gehouden in het licht van de sterke economische dynamiek.

Voor detailhandel heeft de regio een visie met afspraken vastgesteld om een overaanbod, met alle negatieve gevolgen van dien voor de bestaande detailhandelstructuur, te voorkomen. De provincie is in principe bereid, mits sprake is van kwalitatieve verbeteringen, de regionale afspraken te onderschrijven. Ten aanzien van kantoren geldt dat er sprake is van overaanbod. De provincie wil een vergroting van het overaanbod voorkomen door nieuwe uitbreidingen slechts beperkt toe te staan.

Gebiedskwaliteiten benutten

Natuur en landschap zijn belangrijke kwaliteiten van de Stadsregio. Het contrast tussen enerzijds sterk verstedelijkt gebied en anderzijds gevarieerde natuur (droog en nat, bos, rivier, uiterwaarden), mooie landschappen (variatie open en meer besloten), cultuurhistorische aspecten (Veluwezoom, Limes, Gelderse poort / Rijnstrangen) geeft het gebied van de Stadsregio zijn unieke kenmerken. Voor de bewoners van het gebied zijn dit belangrijke kwaliteiten, maar zeker ook voor toerisme en recreatie (beleveniseconomie).

Met de regio ziet de provincie het belang van het verbinden van de kwaliteiten van het buitengebied met ruimte en mogelijkheden tot ontwikkeling. De provincie wil waar mogelijk ruimte bieden voor ontwikkelingen mits deze de kwaliteiten van het gebied vergroten (ja, mits). Daarmee komt er ook ruimte voor nieuwe verdienmodellen voor het beheer van natuur en landschap en voor hergebruik van vrijkomende gebouwen. Eveneens geldt dit voor goede mogelijkheden voor de ontwikkeling van land- en tuinbouw.

Naast het cruciale belang van versterking van de verstedelijking voor het gebied van de Stadsregio ziet de provincie ook het belang van de vitaliteit en leefbaarheid van het ommeland.

De Stadsregio wordt doorsneden door rivieren. Waterveiligheid en bevaarbaarheid moeten ook in de toekomst worden gewaarborgd. Ruimte voor de Rivier en Deltaprogramma Rivieren zorgen voor nieuwe ruimteclaims maar bieden ook kansen voor nieuwe functiecombinaties van landbouw, natuur, recreatie.

De originele 'regionale bouwsteen' voor de bovenstaande passage betreft de nota

'Regionale omgevingsagenda Stadsregio Arnhem Nijmegen'. De 'regionale bouwsteen' vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

2.2.1 Overnachtingshaven Lobith

Een veilige en vlotte doorstroming van het regionale scheepvaartverkeer is belangrijk. Om aan de vaar- en rusttijden te voldoen moeten schippers om de circa 30 kilometer in een overnachtingshaven terecht kunnen. De haven bij Lobith (Tuindorp) heeft niet voldoende capaciteit. In het (MIRT-)project Overnachtingshaven Lobith (samenwerking gemeente Rijnwaarden, Rijkswaterstaat en provincie Gelderland) zijn de modernisering van de bestaande overnachtingshaven bij Tuindorp en de aanleg van een nieuwe overnachtingshaven bij Spijk vastgelegd in een voorkeursbeslissing (MIRT2). De overnachtingshaven moet in 2019 gerealiseerd zijn.

2.3 Verdieping Rivierenland

Rivierenland wordt gekenmerkt door groen open gebied, omzoomd door rivieren. Er is ruimte voor dynamiek en ontwikkeling, met name logistiek, agrobusiness en vrijetijdseconomie. Van belang is daarbij de balans tussen koesteren, vernieuwen en benutten. Behouden wat de moeite waard is, de kwaliteiten van het gebied en tegelijkertijd actief en creatief werken aan het verder ontwikkelen van het gebied, met als pijlers:

- Logistiek;
- Agrobusiness;
- Vrijetijdseconomie;
- Vitaal Platteland.

Logistiek

De centrale ligging van de regio Rivierenland wordt door veel bedrijven erkend. Rivierenland wordt gezien als een belangrijke locatie voor huisvesten van logistiek en distributie. Dit is ook te zien aan het grote aantal logistieke bedrijven dat zich hier vestigt en zich hier reeds heeft gevestigd. Hier liggen voor de regio belangrijke kansen en economisch potentieel, ook in nauwe samenhang met de sterke agrobusiness.

De ambitie van de regio is het verder verbeteren van het ondernemersklimaat voor logistieke en logistiek gerelateerde bedrijvigheid in Rivierenland. De doelstellingen zijn:

- Een aanbod van bedrijventerreinen waar de bedrijvigheid zich kan vestigen. De terreinen moeten voldoen aan de eisen van het bedrijfsleven (multimodaliteit, terminalcapaciteit, de kwaliteit van de bedrijventerreinen en andere vestigingsfactoren);
- Een kwalitatief hoogwaardig en hypermodern logistiek voorzieningenniveau met betrokkenheid van logistieke dienstverleners, transporteurs, havenbedrijf, overige dienstverleners zoals accountants, banken, logistiek vastgoed ontwikkelaars, en het gevestigde bedrijfsleven, in de ruimste zin (innovatie, kennisontwikkeling, duurzaamheid, opleiding, clustering);
- Een goede bekendheid van de Logistieke Hotspot Rivierenland (marketing, promotie, acquisitie)

Agribusiness

De regio Rivierenland staat traditioneel bekend als de fruitregio van Nederland. Het economisch beleid van de regio is erop gericht fruit en andere teelten zoals paddenstoelen- en laanboomteelt te versterken.

De ambitie van de regio Rivierenland is om tot de top-5 van Europese tuinbouwregio´s voor fruit te behoren, door voortdurende innovaties, productontwikkeling en het vergroten van concurrentiekracht door kwaliteit en efficiëntie in de hele keten van het cluster.

Vrijetijdseconomie

De ligging, landschappelijke kwaliteiten, cultuurhistorie en mogelijkheden voor waterrecreatie maken Rivierenland tot een aantrekkelijke toeristische en recreatieve trekpleister. Doel is om een toename te realiseren van de werkgelegenheid in de vrijetijdseconomie door groei van de bestedingen in deze sector.

Om dat te bereiken zijn speerpunten:

- de fysieke infrastructuur (wandelroutekeuzenetwerk, fietsroutenetwerk, kwaliteitsverbetering, jachthavens, aanleg rivierpleisterplaatsen en passantenplaatsen);
- het ondernemerschap van recreatieondernemers;
- uitbreiding van het areaal verblijfsrecreatie;
- nieuwe attracties (Fruitrijk, Geofort, Levende Land);
- aantrekken van een grootschalig evenement
- promotie en marketing.

Uitgangspunt voor de ruimtelijke vertaling van deze ambities is de 'kansenkaart'.

Vitaal Platteland

Hoe zorgen de provincie en partners voor een vitaal platteland? Die vraag staat centraal in Rivierenland: een gezonde landelijke leefomgeving, met een demografisch evenwichtige opbouw, waarin de mensen die er in wonen in staat zijn een eigen inkomen te genereren waardoor ze zelfredzaam en weerbaar zijn.

Voor een vitaal Rivierenland is de nauwe samenhang tussen de fysieke en sociale opgaven van belang. In sociaal opzicht vormen de ontgroening en vergrijzing en de gezondheid van de bevolking belangrijke uitdagingen. Een aantal vraagstukken is hier nauw mee verbonden. Over het organiseren van toegang tot voorzieningen, met extra nadruk op kansen voor scholing:

- Hoe wordt invulling gegeven aan de wederkerige relatie tussen stad en land?
- Op welke wijze is een passend voorzieningenniveau te organiseren?
- Welke ruimte is er voor ontwikkelingen op het platteland?
- Welke ruimte is er voor schaalvergroting en verbreding in de agrarische sector?
- Hoe wordt omgegaan met veranderend gebruik van agrarische bebouwing?

Stad en land

Tiel is de centrale stad voor de regio in bestuurlijk opzicht als qua voorzieningenniveau: het stadswinkelcentrum, de schouwburg, het museum, het ziekenhuis, verpleeghuizen en daklozenopvang. Sommige van deze voorzieningen zijn ook in andere gemeenten in Rivierenland te vinden, zij het minder geconcentreerd. Deze voorzieningen zijn belangrijk voor Rivierenland. Ook op het gebied van werkgelegenheid heeft Tiel een regionale rol, onder andere door de aanwezigheid van het regionale bedrijventerrein Medel.

Bepaalde concentraties rond prioritaire sectoren, zoals in Tiel maken het mogelijk om scholing te ontwikkelen dicht bij het werk. Combinaties van onderwijs- en onderzoeksinstellingen, ondernemers en overheid rond deze sectoren moeten verder uitgebouwd en gefaciliteerd worden.Op andere terreinen bijvoorbeeld in de agrarische sector liggen de kansen voor de combinatie van leren en werken meer in het landelijk gebied, in de centra van bijvoorbeeld boomteelt, fruitteelt. Ook daar moet worden ingezet op het faciliteren en uitbouwen van de samenwerking tussen de verschillen partijen.

De regio is een samenhangend geheel, maar wordt ook gekenmerkt door een focus naar buiten, naar andere steden, regio's en provincies. Inwoners van de regio hebben hun focus voor voorzieningen als winkels, cultuur en werk naast de regionale steden Culemborg, Zaltbommel en Tiel vaak liggen in steden als Utrecht, Den Bosch, Arnhem en Nijmegen.

Ten aanzien van de detailhandel wil de regio tot een samenhangende visie komen.

Passend voorzieningenniveau

Rivierenland kent zo'n honderd dorpen of kernen. Soms zelfs met enkele honderden inwoners. De vereiste dichtheid van inwoners voor het in stand houden van voorzieningen (onderwijs, sport, zorg en welzijn en openbaar vervoer) in bepaalde kernen komt onder druk te staan. Niet de aanwezigheid van voorzieningen, maar de toegang tot de voorzieningen vormt de ambitie.

In Rivierenland komen de inwoners van verschillende kernen en dorpen in stelling om het voorzieningenniveau in hun kern overeind te houden, om de sociale cohesie te behouden en om de zorg voor ouderen te organiseren. Dit zijn waardevolle initiatieven, die door veel gemeenten worden ondersteund in hun kernenbeleid. Voorbeelden hiervan zijn het manifest van Lingewaal, de dorpstafels in Neder Betuwe en de dorpsraden in Geldermalsen.

Opgaven:

- toegankelijkheid van de voorzieningen in termen van basismobiliteit organiseren. Het is van belang de mogelijkheden van IT en de glasvezelinfrastructuur hierbij te betrekken.
- Multifunctionele accommodaties in kernen faciliteren.
- Inwoners stimuleren zelf verantwoordelijkheid te nemen voor programmering en exploitatie van voorzieningen.
- Burgerparticipatie faciliteren en positioneren bij het leefbaar houden van kernen.

Voor de uitvoeringsagenda:

- mede op basis van ervaringen uit andere regio's beoordelen, hoe deze initiatieven een meer structurele aanvulling kunnen zijn op de huidige beleidsuitvoering;
- meer mogelijkheden vinden om het bedrijfsleven te betrekken bij maatschappelijke opgaven en samenwerking en maatschappelijk ondernemerschap.

Welke ruimte is er voor schaalvergroting en verbreding in de agrarische sector?

Niet iedere schaalvergroting of verbreding heeft dezelfde impact op de omgeving. Dat is mede afhankelijk van de locatie, de logistieke ontsluitingsmogelijkheden, de economische rol voor de omgeving, de kansen voor landschapsontwikkeling, et cetera. Daarom wordt – provinciebreed – gezocht naar maatwerk, zonder dat schaalvergroting en verbreding meteen de vrije hand krijgen. Specifieke aandachtspunten in Rivierenland zijn:

- logistieke implicaties, zoals ontsluiting en verkeersveiligheid;
- landschappelijke aantasting en impact op de cultuurhistorie (bijvoorbeeld de Nieuwe Hollandse Waterlinie);
- milieugerelateerde randvoorwaarden, zoals normen voor stikstofdepositie;
- dierenwelzijn en -hygiëne;
- grondgebonden en niet-grondgebonden activiteiten;
- procedures en doorlooptijd van procedures.

Voor de uitvoeringsagenda:

- Start van een dialoog tussen provincie, gemeenten, regio's en agrarische ondernemers over het toetsingskader voor maatwerk;
- Experimenten op basis van provinciaal kader en lokaal maatwerk;
- Onderzoek naar de impact van schaalvergroting en verbreding om te komen tot een objectief en gemeenschappelijk referentiekader voor de impact van schaalvergroting. Daarbij ook kijken naar bedrijven en ondernemers die niet kunnen groeien en die afvallen.

Functieverandering - Veranderend gebruik Agrarische Bebouwing

Het regionaal beleidskader voor het VAB-beleid Rivierenland blijft van kracht voor veranderingen van het gebruik van agrarische bedrijfsgebouwen in het buitengebied en zal geëvalueerd worden. Het doel is om ruimtelijke flexibiliteit te geven zonder schade te doen aan andere doelstellingen, zoals de kwaliteit van het landschap en de ontwikkeling van de agrarische sector.

Voor de uitvoeringsagenda:

- Het huidige regionaal beleidskader voor verandering gebruik van agrarische bebouwing zal geëvalueerd worden en op basis daarvan mogelijk aangepast. Opties voor aanpassing:
    1. rood-voor-rood bouwblok erbij kopen en slopen, en dat toevoegen aan het huidige bouwblok (bij schaalvergroting);
    2. meer niet-agrarische bestemmingen toestaan in het buitengebied;

3. uitbreiding naar functieveranderingen op steenfabrieksterreinen (deze vallen buiten de regeling);
4. sloop en herbouw op een andere (meer geschikte) locatie;
5. ruimere mogelijkheden voor herbouw;
6. vereveningsbeleid;
7. verankeren van de relatie met de Groene ontwikkelingszone.

De originele 'regionale bouwsteen' voor de bovenstaande passage betreft de nota '...in gesprek met Rivierenland..!. De 'regionale bouwsteen' vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

2.3.1 WaalWeelde West

Op dit moment is de structuurvisie WaalWeelde West in voorbereiding. Deze gebiedsgerichte structuurvisie geeft de integrale visie op de ruimtelijke ontwikkeling voor het gebied WaalWeelde West. De visie kan worden beschouwd als een nadere concretisering op gebiedsniveau van deze Omgevingsvisie.

2.4 Verdieping Noord-Veluwe

De dynamiek van het afwisselend landschap is kenmerkend voor de Noord-Veluwe. Het landschap bestaat uit drie onderdelen: het water van de beken, de randmeren en de Ijssel, de bossen van de Veluwe en het gebied daartussen voor werken, wonen en welzijn met daarbij een rijke cultuurhistorie. Centraal staat de zorg voor mens, omgeving en economie. Inwoners en bezoekers voelen zich thuis en welkom. Rust en reuring zijn in evenwicht, mensen zien om naar elkaar en zijn ondernemend. Ondernemers zijn pro-actief en krijgen de ruimte.

De economische ontwikkeling is de motor van de regio. Het gaat daarbij om: versterking van de recreatieve en toeristische sector, de innovatie van het bedrijfsleven, het vasthouden en versterken van zorgondernemers en een toekomstbestendige agrarische sector. Het goud van de regio, de leefbaarheid in de kernen, de natuurgebieden en het waterlandschap, zijn in 2030 met elkaar verbonden.

Dat begint bij het behouden, versterken en benutten van de natuur en de landschappen, het water en de gemeenschap, de steden en de dorpen.

Langs vier lijnen krijgt de ambitie verder gestalte:

- gastvrije regio;
- zorgzame regio;
- duurzame regio;
- bereikbare regio.

Gastvrije regio

De recreatiesector is belangrijk in de regio, zowel voor bezoekers als voor inwoners. De sector creëert werkgelegenheid. Om dit in stand te houden is het van belang om te blijven innoveren. Dat vraagt modernisering, met zorg voor de omgeving en de cultuurhistorische waarden. Het streven is een divers kwalitatief aanbod aan (verblijfs) recreatie in elk prijssegment het hele jaar door, voor kort of lang verblijf met activiteiten voor mooi en minder mooi weer. De Veluwe als meest populaire binnenlandse bestemming. Prioriteiten zijn:

- het stimuleren van toeristische bestedingen en banen;
- Veluwe als sterk merk neerzetten: de 'Waterrijke Veluwe' meer aanprijzen als een Unique Selling Point. Denk aan de randmeren, het Apeldoorns Kanaal en de IJssel. Hiervoor is een verdere ontwikkeling nodig, denk bijvoorbeeld aan meer faciliteiten voor watersporters;
- doorontwikkelen van het gebied tot dé fietsregio van Nederland:

-Groot en aansluitend netwerk van paden en routes en sportieve voorzieningen;

-Koppelen fietsroutes met kunst en cultuur;

-Koppelen fietsroutes met kunst en cultuur;

- Zorgdragen voor voldoende oplaadpunten voor elektrische fietsen;
- regionaal verbindende thema's (Hanzesteden, Zuiderzeestraatweg, Apeldoorns Kanaal, Hessenwegen) ontwikkelen en gebruiken als marketingtools;
- aandacht voor nieuwe doelgroepen en daarvoor aanbod creëren: kwaliteit boven kwantiteit;
- de mooie natuur, de rust en de ruimte inzetten om bezoekers naar de regio te trekken;
- toegankelijk maken van landgoederen en defensieterreinen;
- revitalisering vakantieparken.

Zorgzame regio

Onder zorgzaam vallen twee zaken: de zorg voor elkaar (inwoners voelen zich thuis en kunnen zich ontplooien) en de zorg als krachtige economische sector. Stimulansen zijn nodig voor de omslag van zorgen vóór naar zorgen dát. Overheden hebben hierin een faciliterende rol en geven ruimte voor initiatieven van inwoners en ondernemers. Belangrijk is het leggen van dwarsverbanden tussen zorg als sociale en als economische activiteit. Niet alleen voor de eigen inwoners maar ook voor hen die van buiten het gebied komen en bestedingen in de regio doen.

Zorgzaam betekent ook verantwoordelijkheid van ondernemers voor hun werknemers.Het gaat om toekomstbestendigheid van de samenleving: een goede match op de arbeidsmarkt (de juiste mens op de juiste plaats), een goede manier van omgaan met elkaar en de leefomgeving. Van belang daarbij is een goede combinatie tussen de fysieke component (voorzieningen, vervoer, woningen) en de sociale component (elkaar ruimte geven, initiatieven mogelijk maken, eigen kracht benutten). Uitgangspunt moet 'het geheel' zijn, datgene wat de samenleving wil zijn en nodig heeft.

Prioriteiten voor een zorgzame regio zijn:

- het behouden van sociale samenhang en verbondenheid, participatie op de arbeidsmarkt;
- een passend woonaanbod voor elke leeftijdsfase en doelgroep;
- het behouden en bevorderen van de recreatieve functie: sport en ontspanning voor bewoners;
- het behouden en verbeteren van het aantrekkelijke aanbod van rust en reuring;
- het verbeteren en benutten van eigen kracht en zelfredzaamheid;
- het verbeteren van fysieke en digitale infrastructuur ten dienste van participatie;
- het verbeteren van de integrale benadering van leefbaarheid, zorg, buurt, dorp, stad en regio;
- het inzetten op duurzame participatie aan de arbeidsmarkt.

Duurzame regio

De ambitie van de regio is onderscheidend te zijn vanwege het groene en duurzame karakter. Op het gebied van duurzame energiehuishouding zijn grote stappen gezet wat zich heeft vertaald in meer werkgelegenheid, innovatie en economische structuurversterking. 'Cradle to cradle' is het leidende principe. Alle gebruikte materialen worden hergebruikt of zijn biologisch afbreekbaar. De beschikbare biomassa in de regio wordt optimaal benut en zorgt voor innovatie en nieuwe bedrijvigheid. Om in 2030 deze duurzame regio te worden stelt de regio de volgende prioriteiten vast:

- De regio zet in op een groene economie waardoor de ecologische voetafdruk van de regio gestaag afneemt; duurzame oplossingen krijgen prioriteit;

- De regio zet in op een duurzame energiehuishouding, energiebesparing, benutting van groene grondstoffen en het sluiten van kringlopen. Nieuwbouw is duurzaam ruimtegebruik, stimuleert groen en duurzaam transport;
- Het beheer van water, natuur, recreatieve voorzieningen en de gebouwde omgeving geschiedt zo duurzaam mogelijk;
- De regio zet in op versnelling van de energietransitie door het organiseren van ontwikkelingscapaciteit, financieringsmogelijkheden en ruimtelijke inpassing;
- Inzetten op openbaar vervoer, fiets en duurzame brandstoffen.

Bereikbare regio

Mobiliteit en bereikbaarheid zijn nodig voor de economische ontwikkeling en om participatie in de samenleving voor een ieder mogelijk te maken. Het accent ligt op goed toegankelijke en bereikbare voorzieningen binnen de regio, zoals opleidingen, ziekenhuis en centra van kernen. Publiekstrekkers als de Veluwe, de Hanzesteden en het Dolfinarium zijn uitstekend bereikbaar. Er ligt een grote nadruk op de regio als dè fietsregio.

Een goede infrastructuur en uitstekend verkeersmanagement zorgt voor bereikbare werkgelegenheidslocaties, logistieke centra, omliggende regio's en goederenvervoer over water voor alle verkeersmodaliteiten.

In de onderlinge samenwerking zijn de prioriteiten:

- Bereikbare voorzieningen en leefbare kernen:

-Goede, snelle en frequente busverbindingen met een goed functionerend systeem van regiotaxi als achtervang;

-Optimaliseren bestaande infrastructuur;

-Behouden en versterken van infrastructuur voor wandelaar, fietser, automobilist en gebruiker van OV;

-Het ontwikkelen van fietssnelwegen;

- Goede ontsluiting van het groene gebied voor recreanten met respect voor de omgeving:

-Stationsomgevingen ontwikkelen als Poorten naar de Veluwe / Randstad;

- Goede bereikbaarheid werklocaties per auto en goed openbaar vervoer (trein en bus);
- Garanderen van goede verbindingen met omliggende regio's:

-Verbeteren toegankelijkheid van de spoorverbindingen (Randstad – regio – noorden), met name de intercitystop Harderwijk;

-Blijven garanderen doorstroming op rijks- en provinciale wegen;

- Het verbeteren en stimuleren van binnenvaart.

De originele 'regionale bouwsteen' voor de bovenstaande passage betreft de nota 'Omgevingsvisie Noord-Veluwe'. De 'regionale bouwsteen' vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

2.5 Verdieping Stedendriehoek

De regio Stedendriehoek maakt de beweging naar een samenwerkingsverband waarin niet alleen publieke partners samenwerken, maar waarin ook andere partijen meedoen. De basis hiervoor is gelegd in de onlangs opgestelde agenda van de Stedendriehoek: 'Publiek-private samenwerking biedt de regio kansen'. Overheden willen en kunnen

het niet alleen en zijn uit op een duurzame samenwerking met coalities van overheden, private partijen, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en particulieren. De regio Stedendriehoek zet nadrukkelijk de kansenbenadering centraal: denken in kansen en mogelijkheden, en anderen uitdagen hieraan mee te doen. Daarvoor gebruikt de regio kanskaarten: dynamische kaarten die voortdurend in ontwikkeling willen zijn. Met de regionale uitvoeringsagenda van de Omgevingsvisie willen de regio een aantal van deze kansen verzilveren.

De regio Stedendriehoek wil beter worden in wat ze samen zijn. Het centrale doel daarbij is versterking van het vestigingsklimaat in de regio. Alles wat regionaal gebeurt, draagt bij aan het verbeteren hiervan.

Het vestigingsklimaat van de regio kent vier sterke troeven. De regio heeft een robuuste en daardoor veerkrachtige economie. De maat en schaal van het gebied is overzichtelijk en daardoor de sociale betrokkenheid groot. De regio is goed bereikbaar. En last but not least: de Stedendriehoek is gelegen in meerdere unieke landschappen (Veluwe, Salland, Achterhoek en IJsselvallei) met een Rijk verleden dat nog steeds beleefbaar is in zowel stad, dorp als platteland. Dit alles maakt het goed vertoeven in de Stedendriehoek. Deze bestaande kwaliteiten zijn het vertrekpunt.

Uit het versterken van het vestigingsklimaat komen vier opgaven voort:

- Innovatie krachtig maken: werken aan een sterke economie, waarin innovatie een krachtige motor is;
- Sociaal kapitaal beter benutten: Dit betreft vooral een sociaal maatschappelijke opgave, bijvoorbeeld als het gaat om arbeidsmarktparticipatie;
- Blijven werken aan bereikbaarheid, cruciaal voor het vestigingsklimaat;
- De leefomgeving met kwaliteit versterken.

De eerste twee opgaven zijn ondergebracht in de Strategische Board Stedendriehoek, een samenwerking tussen onderwijs, onderzoek, ondernemers en overheid. De laatste twee opgaven liggen meer op het terrein van de Omgevingsvisie. Voor alle vier de opgaven geldt dat betrokkenen ieder vanuit de eigen rol bijdraagt aan oplossingen.

Innovatie krachtig maken

De Stedendriehoek kent een breed ontwikkelde economische structuur, met maakindustrie, zakelijke diensten, zorg en ICT als stuwende sectoren. Deze brede structuur maakt de regio sterk en minder gevoelig voor conjuncturele schommelingen. Om de robuuste, veerkrachtige economie nog verder te versterken wil de regio de innovatie binnen haar stuwende sectoren krachtiger maken.

Sociale kapitaal beter benutten

In de Stedendriehoek tonen mensen zich betrokken, zijn er van oudsher sterke sociale structuren. De regionale arbeidsmarkt heeft goed geschoolde werknemers. Buurten, wijken en dorpen zijn nog overzichtelijk, waardoor mensen elkaar kennen en groeten. Door deze menselijke maat is de sociale cohesie groot, is er een rijk verenigingsleven en kan het wonen en werken gezellig zijn. De opgave is om alle mensen in de regio deel te laten nemen aan de arbeidsmarkt, te doen participeren in het maatschappelijk leven en via leertrajecten talenten verder te ontwikkelen.

Blijven werken aan bereikbaarheid

De Stedendriehoek heeft een strategische ligging, centraal in Nederland, tussen de Randstad en het Duitse achterland. En ook tussen de noordelijke steden en de Brabantse regio's. Met goede infrastructurele weg-, spoor- en waterverbindingen zijn vele bedrijven, banen en voorzieningen binnen handbereik. Van luchthavens tot universiteiten buiten de regio, maar ook in en tussen de drie steden. Die bereikbaarheid maakt de Stedendriehoek ook aantrekkelijk als economische regio. Bereikbaarheid is een blijvende opgave om die variatie in werken, wonen, recreëren en voorzieningen te ontsluiten.
Om de goede interne en externe bereikbaarheid van de regio in stand te houden en waar nodig te verbeteren wil de regio inzetten op het maximaal benutten van de mobiliteitskansen. De belangrijkste zijn:

Regio ontwikkelen als scharnierpunt van Oost-Nederland:

- blijvende inzet voor de verbreding van de snelweg A1, gericht op uitvoering;
- aandacht voor verbeteren van de noord-zuidverbindingen Eindhoven – Zwolle, zowel weg als openbaar vervoer;

Doorstroming van en naar stads- en dorpscentra verbeteren:

- betere doorstroming stedelijke invalswegen;
- beter benutten van voorstadhalten en op termijn nieuwe realiseren;

Werk maken van duurzaam mobiliteitsmanagement:

- maatregelen van bedrijfsleven voor slim reizen en beter benutten;
- stimuleren (schoon) openbaar vervoer met duurzame energie;

Faciliteren van basismobiliteit en de fiets:

- voldoende aanbod vraagafhankelijk vervoer specifieke doelgroepen;
- schaalsprong van de fiets: netwerk van snelfietsroutes tussen de steden.

Leefomgeving met kwaliteit versterken

Het is goed toeven in de Stedendriehoek. Hier ervaar je nog de kwaliteit van het landschap! De bosrijke Veluwe met beken en sprengen, de open, robuuste IJsselvallei en het coulisselandschap van Salland en de Graafschap. En vergeet niet de cultuurhistorische kwaliteiten van onze historische Hanzesteden en het statige kroondomein rond Apeldoorn. De kwaliteiten van stad, dorp en landschap zijn van oudsher met het leven in de regio verbonden. Om deze troef te versterken is het zaak de leefomgeving te blijven ontwikkelen als een comfortabele, ontspannen omgeving voor wonen, werken en recreëren. Een gebied met een grote diversiteit aan landschappen, sterke lokale identiteiten en bijzondere cultuurhistorische waarden. Daarmee wordt de kwaliteit versterkt van de leefomgeving.

Het gaat dus om de identiteit van de landschappen, om de kwaliteit van de woon- en werkgebieden en om de voorzieningen. De belangrijkste kansen zijn:

Afstemmen wonen, werken en voorzieningen:

- regionale woonagenda voor adaptief programmeren;
- verduurzamen bestaande woningvoorraad, gevarieerd en betaalbaar;
- aanpak leegstand kantoren;
- gezamenlijk programmeren van voorzieningen en activiteiten;
- overaanbod aanpakken en voorkomen;

Onze diverse landschappen en cultuurhistorische identiteit beter ontsluiten en beleven:

- de economie van het landschap beter benutten en verbinden met natuur, cultuur, cultuurhistorie;
- ontwikkelen van recreatieve routes met herstel van landschappen;
- opschalen van duurzame energie tot energielandschap;
- verkennen of windenergie kan worden gecombineerd met bos;

De kwaliteit van leefbaarheid vasthouden:

- basisvoorzieningen in kleine kernen bereikbaar houden;
- verbinden van recreatie en toerisme aan dorpseconomie;
- zelfredzaamheid en actief burgerschap stimuleren.

De originele 'regionale bouwsteen' voor de bovenstaande passage betreftde nota 'Werkdocument De Stedendriehoek biedt kansen'. De 'regionale bouwsteen' vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

2.6 Verdieping FoodValley

FoodValley is een belangrijke voedingsbodem voor de Nederlandse economie en een inspirerende kennisregio in Europa. Karakteristiek voor FoodValley is de toonaangevende innovatie en vakkennis op het gebied van agrofood, het aantrekkelijke vestigingsklimaat en de groene leefomgeving.

Langs zes lijnen krijgt de ambitie verder gestalte:

- Bedrijven en bedrijvigheid;
- Onderwijs en arbeidsmarkt;
- Mobiliteit en bereikbaarheid;
- Wonen en woningmarkt;
- Vernieuwing landbouwsector;
- Kwaliteit leefomgeving en duurzaamheid.

Bedrijven en bedrijvigheid

De economische structuur van de regio is breed ontwikkeld. Het buitengebied heeft voor een groot deel een agrarisch karakter waaromheen bedrijvigheid is ontwikkeld van lokale tot internationale schaal. De totale werkgelegenheid in FoodValley is goed voor ruim 160.000 banen.

In zes van de acht gemeenten in FoodValley is de handel de grootste sector. Ede en Wageningen vormen hierop een uitzondering: Ede met als grootste sector de gezondheidszorg en Wageningen met als grootste sector onderzoek, advisering en zakelijke dienstverlening.

De werkgelegenheid is breder dan Food, maar met Food onderscheidt de regio zich wel nadrukkelijk. Op dit gebied toonaangevende bedrijven (“leader firms”) zijn in de regio gevestigd. In combinatie met Wageningen Universiteit en Research, een kennisinstelling met een wereldreputatie, vormt dit de ruggengraat van de topsector Food. Deze ruggengraat kan worden versterkt met de ontwikkeling van de kennis-as. Dit helpt de regio om wereldspeler op het gebied van Food te worden.

De provincie onderschrijft met de regio het grote belang van deze combinatie voor de economische ontwikkelingsmogelijkheden van de regio. Naast de aanwezigheid van een brede economische basis bepaalt deze topsector Food de innovatie- en ontwikkelingspotenties en daarmee de concurrentiekracht op internationaal niveau. Met het topsectorenbeleid ondersteunt de provincie nadrukkelijk een verdere versterking van deze kwaliteiten. Daarbij kijkt de provincie overigens in een breder verband en bouwt ook aan de relatie met Health Valley (Nijmegen).

Een andere sector die bijdraagt aan de aantrekkingskracht van de regio voor zakelijke bezoeken is het toerisme. De provincie onderkent met de regionale partners het grote belang van een hechte samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties (de gouden driehoek). Versterking van de verticale integratie in de kolom verwante bedrijven en onderwijs- en kennisinstellingen is een kansrijke insteek om kennis en expertise te vergroten en een hoger rendement te geven. Hiermee kan ook de verbinding tussen de top en de basis van de arbeidsmarkt worden versterkt en een betere match tussen onderwijs en arbeid worden gerealiseerd.

De gemeenten in de regio FoodValley werken in nauw overleg met de provincie aan een gecoördineerde aanpak van de ontwikkeling en uitgifte van bedrijventerreinen (Regionaal Programma Bedrijventerreinen). De segmentatie (typologie) van bedrijventerreinen, een transparant grondprijsbeleid en aandacht voor revitalisatie en herstructurering van verouderde bedrijventerreinen spelen hierbij een rol, evenals de acquisitie van food-gerelateerde bedrijven van

elders (nationaal en internationaal). De regio werkt in nauwe samenwerking met OostNV aan een gezamenlijke aanpak van het actief werven van bedrijven die een meerwaarde hebben voor de regio (in termen van werkgelegenheid en kennis).

Een belangrijke bijdrage is de ontwikkeling van de kennis-as Ede-Wageningen, de zone tussen station Ede-Wageningen en de binnenstad van Wageningen. De aanwezigheid en groei van de Wageningen UR en de Kenniscampus Ede en de komst van het World Food Centre maken de doorgroei tot een innovatief leerwerklandschap mogelijk (samengaan van kennis, innovatie en bedrijfsleven).

Onderwijs en arbeidsmarkt

Voor het waarmaken van de topsectorambities, voor het maximaal benutten van de aanwezige potenties, is een goede match tussen onderwijs en arbeidsmarkt essentieel. Dit geldt bij uitstek voor het agro-food cluster, want daar ligt de uitdaging om de sterke link tussen internationaal georiënteerd wetenschappelijk onderwijs en nationaal/regionaal georiënteerd hoger en middelbaar onderwijs uit te bouwen. Het regionale bedrijfsleven kan en wil hierin een rol spelen. Een goede match is echter ook in brede zin van groot belang omdat dat een maximaal maatschappelijk rendement oplevert: jongeren die datgene kunnen gaan studeren waar in het bedrijfsleven behoefte aan is, jongeren die werk vinden dat hen past, werkgevers die over personeel met de juiste kwalificaties kunnen beschikken, beperking van werkloosheid. Partners in de regio willen hiervoor de samenwerking versterken, elkaar meer opzoeken, bouwen aan efficiënte structuren om dit te faciliteren. Als gevolg van verdere decentralisatie van rijksbeleid (Participatiewet) hebben de gemeenten hierin een belangrijke sturende rol.

Mobiliteit en bereikbaarheid

De regio FoodValley is een goed bereikbare regio. Drie belangrijke oost-westverbindingen lopen door de regio: A12, A1 en A28. Het gebied is ook goed ontsloten met verschillende spoorlijnen. De noord-zuidontsluiting is voor het openbaar vervoer minder sterk ontwikkeld. Ook is de bereikbaarheid ten noorden en ten zuiden van de A30 minder goed.

Door de bereikbaarheid optimaal te benutten kan het vestigingsklimaat nog verder verbeterd worden. Dit betekent het in regionaal verband aanwijzen van de beste locaties voor gespecialiseerde bedrijfsterreinen, zoals langs de A1, 12, en de A30. De regio signaleert een aantal verbeterpunten zoals: verbreding van de Rijnbrug bij Rhenen, verbeteren van de doorstroom bij knooppunten Hoevelaken en A1/A30 en frequentieverhoging van de Valleilijn in combinatie met doortrekken naar Arnhem en Utrecht. Mobiliteitsmanagement kan hierbij ondersteunend werken. In dat licht is ook optimalisering van de fietsverbindingen een mogelijkheid om de congestiedruk te verminderen.

De regio wil verder de ontwikkelingsmogelijkheden van multimodale plekken verkennen. Plekken waar trein en weg onder handbereik zijn en waar mogelijkheden moeten komen voor nieuwe bedrijvigheid gericht op flexwerkers. De provincie ziet dit als een proces dat na verloop van tijd duidelijkheid zal geven over draagvlak en mogelijkheden

Wat betreft de prioriteiten ter verbetering van de infrastructuur ondersteunt de provincie de wens van de regio om een samenhangend pakket van maatregelen voor te bereiden dat voorziet in alle aspecten van bereikbaarheid.

Ten aanzien van het openbaar vervoer signaleert de regio een in de toekomst mogelijk geringere beschikbaarheid van het fijnmazige vervoer per regiotaxi. De provincie onderkent dat de basismobiliteit, onder druk kan komen te staan.

Wonen en woningmarkt

De regio heeft de ambitie om een aantrekkelijke en duurzame leefomgeving te bieden om de eigen bevolking en mensen van elders blijvend te binden aan de regio. Dit ook in relatie tot de ambitie om een mondiale speler op Food gebied te worden en kenniswerkers van elders bereid te vinden om zich hier te vestigen.

De regio heeft een sterke en gezonde woningmarkt. De komende vijftien jaar heeft de Regio FoodValley nog met een sterke demografische groei te maken én er sprake is van een verdergaande huishoudensverdunning. De

economische en bevolkingsontwikkelingen vragen wel om onderlinge afstemming. Regionaal woningmarkt onderzoek wijst uit dat de regio FoodValley niet één samenhangende woningmarkt is. Tussen Ede, Veenendaal en Barneveld is sprake van uitwisseling van woningzoekenden die een samenhangende benadering wenselijk maakt. In het noorden is een overloopfunctie vanuit Amersfoort te zien. Afstemming van woningaantallen is gewenst om mismatch van vraag en aanbod en ongewenste concurrentie te voorkomen.

De regio signaleert verder dat alle gemeenten te maken krijgen met de gevolgen van vergrijzing en wil hiermee rekening houden binnen het beperkte woningbouwprogramma (onder andere door het bouwen van levensloopbestendige woningen). Dit is belangrijk, maar nog belangrijker is dat de regio komt tot een gezamenlijk woonbeleid waarin ook het bestaande woningaanbod wordt betrokken. Het zal immers in de toekomst meer gaan om aanpassing en kwaliteitsverbetering van het bestaande woningaanbod dan om uitbreiding via nieuwbouw.

Ook de vraag naar tijdelijke en beperkte woonruimte (spoedzoekers, gebroken gezinnen, arbeidsmigranten), waarvoor nu vaak recreatiewoningen oneigenlijk gebruikt worden moet hierbij worden betrokken. Evenals de mogelijkheden om de kwaliteit van de woonomgeving te verbeteren door burgerparticipatie.

Vernieuwing landbouwsector

De landbouw is de belangrijkste economisch drager van het buitengebied van de FoodValley. De structuur van de landbouw wordt gekenmerkt door een relatief groot aantal kleine bedrijven, die ondanks hun situering de verbinding met partners in de “gouden driehoek” (kennisinstellingen, bedrijven, maatschappelijke organisaties) niet optimaal benutten. Hoewel de landbouw naar verwachting in grondgebruik in totaliteit globaal gelijk blijft zal het aantal bedrijven in deze sector fors afnemen. Daarom is het van belang om andere sociale en economische dragers te ontwikkelen en stimuleren om het buitengebied leefbaar te houden.

Voor de toekomst van de landbouw in dit gebied liggen er kansen op het innovatieve en duurzame vlak. De positionering in de FoodValley betekent de aanwezigheid van netwerken die de toegang tot kennis onder handbereik brengen. Innovatie en schaalvergroting gaan veelal hand in hand. In het fijnmazige en multifunctioneel buitengebied van de regio vraagt dat om een zorgvuldige ruimtelijke ordening. Bedrijven die uit willen breiden of innovaties willen realiseren zullen daarvoor op basis van een kwaliteitsbijdrage draagvlak moeten verwerven. Het principe van 'license to produce' onderschrijft de provincie.

Naar verwachting zal meer dan de helft van de bedrijven in de landbouw verdwijnen in de komende vijftien jaar. Dat betekent dat resterende bedrijven steeds meer groeiruimte vragen, het landbouwverkeer over grotere afstanden rijdt en door zal groeien in omvang en zwaarte. Tegelijk zullen er veel gebouwen leegkomen die door hun ligging en grootte niet gemakkelijk voor andere functies in aanmerking komen. Om deze leegstand ook vanuit landschappelijk oogpunt goed aan te pakken is een actieve rol van de overheid nodig

De insteek van uitnodigingsplanologie, die de regio voorstaat, spoort met de kaders die de provincie hiervoor in deze Omgevingsvisie uitwerken. Met deze beleidsbenadering (ja, mits) zijn er ook mogelijkheden voor innovatieve ontwikkelingen als biovergisting, stadslandbouw et cetera.

Kwaliteit leefomgeving en duurzaamheid

De kwaliteit van de leefomgeving vormt samen met het vestigingsklimaat de kracht van de regio. Het landschap en de cultuurhistorie bepalen in belangrijke mate de identiteit van de regio. De grote variatie in het landschap, open en meer gesloten, hoger en lager, droger en natter, bepaalt de aantrekkelijkheid van dit gebied.

Keerzijde van deze variatie is dat het gebied ook kwetsbaarheden kent die niet een, twee, drie zichtbaar zijn, maar zich manifesteren onder meer extreme weersomstandigheden, zoals hevige regenval of perioden van droogte. De klimaatverandering betekent dat extremere omstandigheden zich vaker gaan voordoen.

Dit betekent dat extra aandacht geschonken moet worden aan de effecten van extreme weersomstandigheden op de economie en veiligheid. Als het om perioden van droogte gaat, bestaat er extra kan op natuurbranden en tropische dagen. Bij hevige regenval of langdurige perioden met veel regen, bestaat het gevaar van wateroverlast of zelfs overstromingen. Hiervoor is ruimte voor waterberging nodig. Dit kan worden gecombineerd met natuurontwikkeling. Een bijzonder risico (omvang gevaren en schade) vormt een eventuele doorbraak van de Grebbedijk. Doorbraak van deze 5,5 kilometer lange dijk gaat de hele regio aan en daarom wordt bepleit de Grebbedijk tot Deltadijk te verklaren. Ook bij de stedelijke ontwerpen is het nodig om meer rekening te houden met water en groen in de stad in relatie tot klimaatverandering.

Het landelijk gebied in de FoodValley heeft dynamiek nodig om zijn economische waarde te behouden. Het landschap vormt als het ware de drager van nieuwe ontwikkelingen. De regio ziet het landschap als een collectief bouwwerk. Voor het collectief bouwen aan het landschap is meer kennis nodig over landschap, ondergrond, ecologie en economie, zodat gerichte ruimtelijke ordening en verantwoorde investeringen mogelijk zijn. Bouwen aan landschap is gericht op beeldkwaliteit, cultuurhistorie en biodiversiteit. Deze begrippen bepalen dan ook waar de provincie middelen en instrumenten gaat inzetten. Verder bouwen aan het landschap moet bijdragen aan duurzaamheid, versterking van de natuur, klimaatadaptatie en waar mogelijk (ja, mits) aan dynamiek en ontwikkeling. Hiervoor gaat de regio een 'menukaart' ontwikkelen. Deze is gebaseerd op een verbijzondering van de provinciale ambitiekaart en vraagt van ondernemers om bij een uitbreiding of nieuwe vestiging van hun bedrijf nader te bepalen prestaties te leveren voor landschap, milieu en dierenwelzijn.

Op www.regiofoodvalley.nl vindt u meer informatie over de regionale inbreng. De informatie op de websites vormt geen onderdeel van de Omgevingsvisie.

hoofdstuk 3 Verdieping Dynamisch Gelderland

3.1 Verdieping krachtige steden en vitale dorpen

3.1.1 Grote diversiteit stedelijk gebied

Het stedelijk gebied van Gelderland vertoont een grote diversiteit, variërend van de stedelijke agglomeraties van Arnhem-Nijmegen, Apeldoorn-Zutphen-Deventer en Ede-Wageningen, een grote verzameling aan kleine en middelgrote steden en een nog grotere verzameling aan grote, middelgrote en kleine dorpen. Ook het landelijk gebied vertoont een verstedelijking met kleine kernen en buurtschappen, aangevuld met verspreid liggende bebouwing, al dan niet langs linten.

Een kwaliteit is dat er in Gelderland buiten de stad ook relatieve leegtes te vinden zijn. Zoals op de stuwwalcomplexen van Veluwe en Montferland, in de komgebieden en de uiterwaarden van het Rivierengebied, de gebieden langs de randmeren, in het noorden van de IJsselvallei en in het kleinschalig landschap van de Achterhoek.

Versterken van steden en stedelijke netwerken

Mensen en bedrijven bewegen zich in toenemende mate in stedelijke netwerken. Ons 'daily urban system' verruimt zich. De bewegingen tussen wonen, werken, voorzieningen en vrijetijdsbestedingen verschuiven steeds meer naar het regionale schaalniveau. Voor veel bedrijven geldt in nog sterkere mate dat zij zich (inter-)nationaal orienteren. De positie van steden wordt daarbij steeds belangrijker. Steeds meer mensen wonen in steden en ook de economische groei zal in de toekomst steeds meer in de steden plaatsvinden. Tegelijk ziet de provincie een toenemende concurrentie tussen (inter)nationale steden door meer keuzevrijheid en focus op kwaliteit. Willen Gelderse steden in de toekomst aantrekkelijk blijven als vestigingsplaats voor bedrijven en werknemers en een economische motor van betekenis blijven, dan is samenwerking tussen onze relatief kleine Gelderse steden een must. Gezamenlijk kunnen de steden agglomeratievoordelen behalen: zij kunnen nog beter profiteren van elkaars nabijheid. Als de Gelderse steden de potentiele agglomeratievoordelen van het stedelijk netwerk beter benutten, blijft Gelderland een aantrekkelijke vestigingsplaats voor bewoners en bedrijven, en zal de productie per inwoner naar verwachting toenemen en daarmee de concurrentiekracht.

Stedelijke netwerken laten zich moeilijk geografisch begrenzen. Het doel is dan ook niet het stellen van een grens of het bedenken van een goede definitie van het stedelijke netwerk. Het doel is wel het versterken van de samenwerking en de verbindingen tussen steden. Alleen al door het verbeteren van fysieke verbindingen tussen steden onderling is veel economische winst te behalen. De economische potentie van steden in Geldeland wordt in sterke mate bepaald door de positie die het inneemt in het stedelijke netwerk. Om een realistisch beeld te krijgen van de positie van de Gelderse steden in het stedelijk netwerk moet gekeken worden naar de relaties tussen steden op een hoger (inter-) nationaal niveau.

Een aantal voorbeelden daarvan ter illustratie:

Op Noord-Europees niveau is het stedelijk netwerk in Gelderland (met Arnhem-Nijmegen als kern) relatief klein maar op nationaal niveau is het na de regio Amsterdam, Rotterdam en Eindhoven de vierde grote stedelijke regio in Nederland. Met een (inter-)nationale betekenis. Voor de Gelderse steden is de ligging ten opzichte van de grote regio's Amsterdam-Utrecht, Rotterdam-Den Haag, Eindhoven en het Ruhr-gebied van groot belang. De Gelderse steden profiteren van de nabijheid van deze grote agglomeraties, te meer omdat belangrijke infrastructurele verbindingen (corridors) tussen deze grote stedelijke agglomeraties door onze provincie lopen (ICE, A12, A15, A2, A1, Betuwelijn, Waal). De nabijheid van grote steden én aantrekkelijke landschappen (Rivierenland, Achterhoek, Veluwe) is een unieke kwaliteit in Gelderland en zorgt voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bewoners en bedrijven.

Vanuit (inter-)nationaal perspectief is het stedelijke netwerk rond Arnhem en Nijmegen van belang. De concentratie van economische functies, kennisinstellingen en sociale en culturele voorzieningen maakt deze regio een belangrijke economische motor met veel potenties en een grote betekenis voor de Gelderse economie als geheel. Samen met partners wil de provincie de potenties die het stedelijke netwerk Arnhem-Nijmegen biedt beter benutten. Hierbij zijn ook de verbindingen met Ede-Wageningen en Apeldoorn van belang alsmede de verbinding met de omgeving (Achterhoek, Rivierenland) waar werknemers en bezoekers van voorzieningen vandaan komen. Tot slot kan het slechten van grensbarrieres met Duitsland veel winst opleveren.

Zie kaart bijlage 7 Internationale positionering van Gelderland

Op een lager schaalniveau zijn in Gelderland drie stedelijke agglomeraties (netwerken) te onderscheiden. Het betreft de stedelijke netwerken Arnhem-Nijmegen, FoodValley en Stedendriehoek. Binnen deze stedelijke netwerken bestaan al gedurende langere tijd samenwerkingsverbanden. De provincie wil deze samenwerking met partners bestendigen en blijven stimuleren. Tegelijkertijd zijn deze stedelijke netwerken geen begrensde stedelijke gebieden en moeten provincie en partners blijven kijken naar relaties met andere steden en gebieden binnen en buiten Gelderland.

Tot slot is er in Gelderland een aantal middelgrote steden die de functie vervullen van regionaal centrum voor de bewoners in de omliggende regio. Het betreft de steden Harderwijk, Doetinchem, samen met Winterwijk, en Tiel, samen met Culemborg en Geldermalsen. Deze steden hebben ieder een eigen positie ten opzichte van omliggende stedelijke netwerken op een hoger schaalniveau. Voor Tiel en Culemborg is bijvoorbeeld de gunstige ligging aan de A15 en A2 tussen Utrecht en Den-Bosch van belang. Harderwijk kan de economische potenties benutten vanwege de gunstige ligging aan de A28 tussen Zwolle en Amersfoort. Ook de verbinding met Lelystad is van belang. Doetinchem en Winterwijk liggen meer perifeer. Voor deze steden is de verbinding met Arnhem-Nijmegen en met Duitsland van belang. De provincie wil samen met partners investeren in het versterken van de centrumfunctie en de economische potentie van deze steden.

Steden en hun omgeving

Steden en hun (landelijk) omgeving met kleinere steden en dorpen hebben elkaar nodig en kunnen elkaar versterken. Voor de Stadsregio is de relatie met de omliggende meer landelijke regio (Achterhoek, Rivierenland) van belang. Deze gebieden vormen het verzorgingsgebied voor de Stadsregio. Zij bieden ook het arbeidspotentieel en een aantrekkelijk woonmilieu voor werknemers in de Stadsregio.

Bewoners en bedrijven in kleinere steden en dorpen profiteren van de economische dynamiek van de nabij gelegen grote stedelijke agglomeraties. Duiven, Zevenaar en Doetinchem profiteren bijvoorbeeld van de nabijheid van Arnhem en Nijmegen. Tiel, Culemborg, Barneveld en Harderwijk profiteren van de nabij gelegen stedelijke agglomeraties Utrecht-Amersfoort. Omgekeerd profiteren de grote steden van het arbeidspotentieel in de nabijgelegen landelijke omgeving. De bewoners zijn ook de bezoekers van winkels en voorzieningen in de grote steden op het gebied van cultuur, onderwijs en zorg.

De focus op het versterken van de agglomeratievoordelen van de stedelijke netwerken doet niets af aan de economische potenties van de gebieden buiten de stedelijke netwerken. De maak-industrie in de Achterhoek, het tuinbouw- en logistieke cluster in Rivierland en Food en Toerisme in (Noord-)Veluwe zijn omvangrijke economische clusters met grote betekenis. De economische clusters zijn nauw verbonden met de economische clusters en top-sectoren in de nabij gelegen stedelijke netwerken. De provincie wil samen met partners investeren in verbindingen en de economische clusters en top-sectoren versterken. Een voobeeld daarvan is de verbinding tussen het kenniscluster Food-Valley (Wageningen-Ede) en het tuinbouwcluster (Betuwse Bloem) en logistieke corridor in de Betuwe.

De opgave van kleine steden en vitale dorpen en kernen verschilt van die van grote steden met name in de regio's waar vergrijzing, ontgroening en krimp speelt. Hier is een evenwichtige stedelijke ontwikkeling gewenst, gericht op de kwaliteit van de bestaande voorraad.

3.1.2 Bundelen en spreiden

Loslaten van zones van bundelen en spreiden

Tot nu toe waren de rol en ambitie van de provincie rond stedelijke ontwikkelingen vooral gericht op het clusteren van groei, bereikbaarheid en het faciliteren van culturele voorzieningen, wonen en werken clusteren rond kernen en stedelijke clusters (zie de kaart). Dit om een impuls geven aan geconcentreerde 'rode' stedelijke economische motoren en aan bescherming van andere meer 'groene en blauwe' waarden. Deze wens was ruimtelijk ingegeven en wordt bij planologen aangeduid als 'bundelen en spreiden.'

Deze aanpak wordt nu nadrukkelijk niet meer uitsluitend gekoppeld aan specifieke zones voor wonen, werken of landschappen, maar aan de toepassing van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

Principes van bundelen en spreiden

De verstedelijking verloopt - reeds in een proces van eeuwen - langs de 'planologische' principes van bundelen en spreiden. Het principe van bundelen (stedelijke functies in stedelijk gebied en landelijke functies in landelijk gebied) wordt gemotiveerd vanuit de sterke wens om versnippering en dichtsslibbing van het landelijk gebied tegen te gaan. Het principe van spreiden (stedelijke functies in landelijk gebied en landelijke functies in stedelijk gebied) is secundair en biedt kansen. De opgave is om beide principes in balans te brengen.

Bundelen

Bundelen richt zich op benutten van de bestaande voorraad gebouwen en gronden in het stedelijk gebied en op mogelijke toevoegingen grenzend aan het stedelijk gebied en nabij multimodale knooppunten. Er is een verschuiving van focus op nieuwbouw naar focus op beheer en vernieuwing van bestaand stedelijk gebied. Bundelen houdt rekening met de regionale vraag en samenhang, gebiedskwaliteiten, mogelijkheden en onmogelijkheden van de bestaande voorraad en de regionale structuur. Toch mag bundeling niet leiden tot het volbouwen van de stad en het stedelijk gebied, omdat dat ten koste gaat van de kwaliteit van het woon- en werkmilieu.

Het bundelen van landelijke functies in het landelijk gebied, functies die in het algemeen veel ruimte vergen, sluit aan bij het streven naar aantrekkelijk en vitaal platteland. Met daarbij continue aandacht voor ruimtevragende sectoren als land - en tuinbouw, natuurontwikkeling, vrijetijdseconomie, grondstofwinning, energietransitie en waterveiligheid. Deze bundeling wordt vooral gemotiveerd door de beschikbare, ruimte, doelmatig grondgebruik en historische ontwikkelingen. Het gebruik van het landelijk gebied richt zich op duurzaam en efficiënt grondgebruik en het benutten van de bestaande voorraad gebouwen waarbij hergebruik van historische gebouwen prioriteit heeft.

Spreiden

Met oog op de opgave van klimaatadaptatie en behoud en ontwikkeling van aantrekkelijke openbare ruimtes moet zorgvuldig omgegaan worden met de 'open plekken' in stedelijk gebied. Het stedelijk gebied is ook ontvankelijk voor functies die thuishoren in het landelijke gebied. Spreiding levert al dan niet innovatieve vormen van grondgebruik op, die het meer dan voorheen waard zijn om gestimuleerd te worden: stadslandbouw, stadsnatuur, stadswater, stedelijke energiewinning, stille stadsplekken et cetera.

Het landelijk gebied is ook ontvankelijk voor stedelijke functies, omdat stedelijke functies hun oorsprong hebben in het landelijk gebied door bewoning, ontginning en handel. Belangrijke drijfveer achter spreiding is de relatief goedkope landbouwgrond die projectontwikkelaars en andere ondernemers aanzet tot het innemen van grondposities en het ontwikkelen van initiatieven buiten het stedelijk gebied. Denk aan detailhandel (outlet) en leisure. De provincie wil die beweging inperken door in te zetten op het (her)gebruik van de bestaande voorraad. Ook bij functieverandering van vrijkomende en vrijgekomen (agrarische) bebouwing (bijvoorbeeld wonen en werken), doorontwikkeling van oude

landgoederen, nieuwvestiging van nieuwe landgoederen en nieuwvestiging van recreatieterreinen, dus toevoegen van 'nieuw rood in het buitengebied'.

Spreiding moet afgestemd worden met bundeling in zowel het stedelijk gebied als het landelijk gebied. Uitgangspunt: zo veel mogelijk gebruikmaken van bestaande voorraad gebouwen, inpassing in regionale programmering, streven naar toegevoegde kwaliteit ten opzichte van bestaande voorraad en aantoonbare verbetering van ruimtelijke, landschappelijke, cultuurhistorische of sociaal-culturele kwaliteiten. Uitgebreide voorwaarden zijn gerechtvaardigd omdat het om 'gebiedsvreemde' stedelijke functies gaat in het landelijk gebied; zo kan doelbewust gewerkt worden aan waardecreatie en 'license to produce'.

3.1.3 Toekomst verstedelijking

De provincie is samen met partners gestart met een verkenning naar de toekomstige betekenis van de Gelderse steden. De economische crisis, internationale concurrentie en trends zoals een veranderende detailhandel hebben impact op de Gelderse steden. Deze trends maken het noodzakelijk nieuwe wegen te bewandelen en roepen de vraag op wat de functie wordt van de Gelderse steden in 2030.

Langs drie lijnen verkent de provincie de toekomst van de Gelderse steden.

1. Versterken Gelderse stedelijk netwerken in (inter)nationaal perspectief: (inter)nationale concurrentie tussen stedelijke regio's en het belang van het economisch functioneren van steden in netwerken roepen de vraag op hoe sterk de Gelderse stedelijke netwerken zijn en waar versterking nodig is.
2. Evolutie van de Gelderse steden: op verschillende terreinen (detailhandel, bedrijfslocaties, sociaal) vindt een evolutie en functieverandering plaats van de stad, wat wordt de nieuwe functie van de stad en hoe kan die worden versterkt?
3. Relatie tussen stad en ommeland: elke stad heeft een relatie met het ommeland en de relatie bepaalt mede het succes van de stad, hoe benutten stad en ommeland optimaal elkaars kracht?

3.1.4 Stedelijk waterbeheer

In het stedelijk gebied zijn de inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundig systeem gericht op:

- het tegengaan of zo veel mogelijk beperken van wateroverlast,
- het ontwikkelen en behoud van de natuur in het stedelijk gebied,
- het tegengaan van zettingen,
- het herbenutten van ontwateringswater voor drink- en industriewatervoorziening of voor herstel van verdroogde natuur,
- het weren van de riolering van (diepe) drainage en instromend grond- en oppervlaktewater,
- het beperken van de vuilbelasting door riooloverstorten en hemelwateruitlaten,
- het beperken van de invloed van bronbemaling,
- het realiseren van de basiskwaliteit voor oppervlaktewater.

Voor de productie van drinkwater, riolering en waterzuivering en lozingen volgt de provincie de lijn van het Bestuursakkoord Water.

3.2 Verdieping rond wonen

3.2.1 Veranderingen in het beleid

Tot en met circa 2012 stond in het woonbeleid de programmering van nieuwbouw centraal. Groei van de Gelderse woningvoorraad zal nog maar bescheiden zijn vanwege demografische ontwikkelingen. De meeste woningen staan er al. Met nieuwbouw kan niet langer worden voorzien in de kwalitatieve vraag van de – toekomstige - Gelderse huishoudens. De provincie stelt daarom de kansen en de mogelijkheden in de bestaande voorraad centraal bij de invulling van de - laatste – groei van de woningvoorraad. De provincie draagt bovendien bij aan het vergroten van de toekomstwaarde van bestaande woningen met kennis en financiële steun op het gebied van energiebesparing en langer zelfstandig wonen voor ouderen.

De sturing op de kwalitatieve aspecten wordt bemoeilijkt door de crisis op de woningmarkt en door de onzekere uitwerking van het rijksbeleid. Zo is het moeilijk in te schatten hoe de vraag naar huurwoningen zich onder invloed van het rijksbeleid met sterke huurverhogingen voor de middeninkomens de komende jaren zal ontwikkelen.

Deze onzekerheid speelt ook bij de betaalbare koopvoorraad. In de afgelopen jaren zijn relatief veel betaalbare koopwoningen opgeleverd. Betaalbare koopwoningen komen beschikbaar wanneer de prijzen van bestaande woningen zakken, zoals de afgelopen jaren het geval was. Maar hoe zullen de prijzen zich de komende jaren ontwikkelen? Zet de gemiddelde prijsdaling van de afgelopen jaren door en in welke mate heeft het rijksbudget voor startersleningen een prijsopdrijvend effect?

Het scheiden van wonen en zorg en wijzigingen in de systematiek van indicatiestelling via de zorgzwaartepakketten maken het ten slotte mogelijk om de vraag te bepalen naar geschikte woningen voor ouderen, zoals levensloopbestendige woningen, nul-tredenwoningen, zorgwoningen et cetera.

Deze onzekerheden pleiten ervoor om de komende jaren niet meer via de programmering op de kwalitatieve onderwerpen huur, betaalbaarheid en geschikt voor ouderen te sturen, maar om met partijen in regionaal verband in het kader van de Regionale Woonagenda's de opgave te bepalen.

Een belangrijke opgave voor de Regionale Woonagenda's is de programmering van veranderingen in de regionale woningvoorraad. Het betrekken van meerdere partijen helpt om vanuit verschillende achtergronden actuele informatie over de regionale woningmarkt te krijgen. Kansen en risico's van nieuwe projecten of van bestaande (harde) plancapaciteit kunnen zo beter worden onderbouwd. Zie in Verdieping 3.2.6 Periodieke heroverweging bouwplannen voor meer informatie.

Het kwantitatief kader creëert urgentie voor partijen om gezamenlijk de vraagstukken op de regionale woningmarkt op te pakken. Het aanbrengen van focus en prioritering heeft tijd nodig en kent onzekerheden.

3.2.2 Sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming onmisbaar

Een sterke gemeentelijke regie en regionale afstemming zijn onmisbaar. Gemeenten maken bestemmingsplannen, maken afspraken met partijen en kopen eventueel grond. De Gelderse regio's beschikken over voldoende harde plannen voor de periode tot 2020. Een overmaat aan bouwplannen moet worden voorkomen. Overcapaciteit kan leiden tot onnodig ruimtebeslag en een toenemende kans op leegstand, afnemende regie van gemeenten op locatiekeuze, financiële risico's en onrendabele investeringen. Gemeenten moeten onderling hun bouwplannen afstemmen. Ook wat betreft de fasering. Wanneer meerdere plannen tegelijk in de uitvoeringsfase komen, kunnen ze met elkaar concurreren waardoor ze geen van allen de verkoopdrempel halen. Focus in een regio op een beperkt aantal plannen vergroot de kans op realisatie. Gemeentelijke regie is bij de binnenregionale afstemming over programmering onmisbaar. Gemeenten versterken hun vermogen om regie te voeren door geen overcapaciteit aan bestemmingsplannen te laten ontstaan.

Het verdient aanbeveling om deze bestemmingsplancapaciteit periodiek te heroverwegen. Dit omdat zich in de loop van de tijd nieuwe kansen en mogelijkheden kunnen voordoen in de bestaande voorraad of voor functieverandering. Bovendien kan de vraag op de woningmarkt in de loop van de jaren veranderen.

Het inzicht groeit dat, om vraag en aanbod met elkaar in balans te brengen en houden, op termijn een vorm van strategisch voorraadbeheer nodig is. Dit beheer is gericht op alle woningen binnen een gemeente en liefst afgestemd met de regio. Dit vraagt om kennis van de kansen en mogelijkheden voor:

- aanpassing van de bestaande voorraad,
- sloop met vervangende nieuwbouw,
- verdunning,
- functieverandering van bestaand vastgoed.

Op basis van deze kennis kan de meest geschikte locatie bepaald worden voor:

- eventuele nieuwbouw,
- het benutten van de mogelijkheden in de bestaande voorraad,
- functieverandering.

3.2.3 Woningvoorraad kwalitatief en kwantitatief

De kwalitatieve vraag op de woningmarkt zal de komende jaren flink veranderen. De vraag naar wonen met zorg en commerciële huurwoningen zal bijvoorbeeld toenemen als gevolg van de vergrijzing en veranderend rijksbeleid. In die vraag zal steeds minder kunnen worden voorzien door nieuwe woningen bij te bouwen. Vanwege de demografische ontwikkelingen neemt de vraag naar groei van de woningvoorraad immers al jaren geleidelijk af. De kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod op de woningmarkt zal steeds vaker moeten worden aangepakt door kansen en mogelijkheden te benutten in (het aanpassen van) de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed, zoals kantoren en agrarische complexen. De provincie wil via de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik stimuleren om bij de locatiekeuze voor woningbouw de kansen en mogelijkheden in de bestaande voorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed mee te wegen. De provincie kiest hier een rol als inspirator.

Als gevolg van de crisis vinden er op de woningmarkt grote veranderingen plaats. Het aantal verkopen in de bestaande woningvoorraad is teruggelopen; de woningmarkt zit 'op slot'. De opvatting dat het niet meer zo wordt als voor de crisis, wordt breed gedeeld. De omvang en de kwaliteit van de nieuwbouw is in Gelderland nog op een goed niveau. Het is van groot belang dat de province en partners dit proberen zo te houden en dat vraag en aanbod van woningen met elkaar in balans blijven. Niet te weinig woningbouw, maar ook niet teveel.

Geen van de partijen op de woningmarkt kan de gesignaleerde uitdagingen alleen oplossen. De provincie wil de vorming van een netwerk stimuleren op regionale schaal, waarin gemeenten, regio's, woningcorporaties en (relevante) marktpartijen participeren. Het idee is dat er nieuwe coalities ontstaan, dat er meer onderling vertrouwen en uitwisseling ontstaan en dat er nieuwe oplossingsrichtingen worden bedacht voor de regionale opgaven. De provincie neemt hier vooral een rol als verbinder.

De provincie Gelderland streeft op de woningmarkt naar een vraaggerichte in plaats van aanbodgerichte benadering. Aangetoonde woningbehoefte (de vraag) zou moeten kunnen worden gefaciliteerd, in de vorm, op de plaats en op het moment dat die zich voordoet. De provincie onderzoekt periodiek de woningbehoefte voor heel Gelderland en tevens op regionale schaal. Kansen en mogelijkheden in de bestaande woningvoorraad en in vrijkomend of leegstaand vastgoed dienen nadrukkelijk te worden meegewogen.

3.2.4 Programmering wonen

De kwantitatieve regionale opgave voor wonen wordt door Gedeputeerde Staten vastgesteld. Deze opgave werken partijen in de regio in het kader van de Regionale Woonagenda verder uit. De bestaande gebouwde voorraad staat daarbij centraal. Afspraken worden gemaakt over aanpassing van bestaande woningen, sloop met vervangende

nieuwbouw, verdunning, het benutten van kansen van functieverandering en tenslotte de nieuwbouw.

De provincie en partners maken in principe iedere vijf jaar opnieuw kwantitatieve afspraken. Na circa twee jaar kijken zij aan de hand van de nieuwste Primos of er aanleiding is om de afspraken tussentijds aan te passen. Bijna ieder jaar komt een nieuwe Primos. De gemeenten, regio's en provincie houden de ontwikkelingen in de prognoses goed in de gaten. Er is niet altijd aanleiding voor een tussentijdse aanpassing van de kwantitatieve opgave.

Programmering is een onderwerp van provinciaal belang. Daarom neemt de provincie een regierol. Concurrentie tussen provincies, regio's of gemeenten is contraproductief. Het kan leiden tot marktverstoring, ongewenste migratiestromen en onrendabele investeringen. De provincie wil bovendien de intergemeentelijke samenwerking versterken en tevens samenwerking met andere relevante (markt)partijen.

Bij de programmering is wel flexibiliteit gewenst. Tijdelijke overcapaciteit kan gewenst zijn, bijvoorbeeld wanneer een gemeente een bepaald plan wil inwisselen voor een plan dat beter tegemoet komt aan de woningbehoefte of aan het (locatiekeuze)beleid in deze Omgevingsvisie. De provincie biedt daarvoor onder voorwaarden een mogelijkheid. Zij neemt hier eveneens een regierol.

Duurzaamheid en kwaliteit gaan hand in hand. Kwaliteit moet meer inhouden dan kwalitatieve aspecten (betaalbaarheid, aandeel huur en aandeel ouderenwoningen). Het gaat ook om gebruikskwaliteit, bouwkundige kwaliteit, energetische kwaliteit en kwaliteit van de woonomgeving. De kwaliteitsaspecten worden geagendeerd via de Regionale Woonagenda's, waarbij alle relevante partijen in een regio betrokken worden. Daarbij kan het gaan over betaalbaarheid, het aandeel huur en het aandeel ouderenwoningen en andere kwalitatieve aspecten, afhankelijk van de situatie in de betreffende regio. Daartoe kan ook de inzet van woningen voor landelijk wonen, kleinschalige woon-werkcombinaties, nieuwe landgoederen en zorglandgoederen op vrijkomende agrarische bouwblokken (functieverandering) behoren.

3.2.5 Overcapaciteit wonen

Het is van groot belang dat het terugdringen van overcapaciteit op een goede manier gebeurt, dat wil zeggen met zo min mogelijk kans op schadeclaims. Over 'planschade' bestaan veel misverstanden. Planschade is in veel gevallen te voorkomen, als gekozen wordt voor de (juridisch) goede aanpak. Het intrekken van afgegeven bouwvergunningen die niet zijn gebruikt, biedt voor gemeenten ook voordelen. Over hoe in een regio overcapaciteit precies wordt teruggedrongen, binnen welke termijn dat gebeurt en welke garanties partijen elkaar geven, kunnen tussen regio en provincie maatwerkafspraken worden gemaakt.

De provincie draagt in principe niet bij aan de kosten van het terugdringen van overcapaciteit en de kosten van het afboeken naar aanleiding van niet-gerealiseerde winsten op grondposities. Evenmin draagt de provincie bij in de kosten van het niet nakomen door een gemeente van afspraken met ontwikkelaars.

3.2.6 Periodieke heroverweging bouwplannen

Bestaande plannen periodiek heroverwegen

Alle Gelderse regio's beschikken over voldoende harde bestemmingsplancapaciteit voor de periode tot 2020. Het verdient echter aanbeveling om deze bestemmingsplancapaciteit periodiek te heroverwegen. Dit omdat zich in de loop van de tijd nieuwe kansen en mogelijkheden kunnen voordoen in de bestaande voorraad of voor functieverandering, en bovendien omdat de vraag op de woningmarkt in de loop van de jaren kan veranderen. Bij het heroverwegen kunnen de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik en kennis van de actuele marktvraag worden gebruikt.

Mocht de heroverweging tot de conclusie leiden dat een hard bestemmingsplan bij nader inzien beter van tafel zou kunnen, dan zullen alle betrokkenen in het kader van een 'goede ruimtelijke ordening' gezamenlijk moeten nagaan of dit

haalbaar is. Kwaliteit moet daarbij voorop staan. De provincie kan hier een rol spelen als ondersteuner, kennismakelaar, partner en eventueel als mede-financier. De voorgestelde maatregelen dragen bij aan de realisatie van het doel van het woonbeleid, namelijk vraag en aanbod op de woningmarkt met elkaar in balans brengen en houden.

Harde en zachte capaciteit

Harde capaciteit is 1 t/m 3 hieronder.

Zachte capaciteit is 4 en 5 hieronder.

1) Juridisch beschikbare onherroepelijke plancapaciteit (m.u.v. globale bestemmingsplannen waar een uitwerkingsverplichting op rust). Hieronder valt :

A. Capaciteit in een vigerend onherroepelijk bestemmingsplan;

B. Capaciteit op basis van verleende vrijstellingen ex artikel 19, lid 1+2 WRO (overgangsrecht);

C. Overige bouwpercelen:

de beschikbare en potentiële bouwgrondcapaciteit binnen "bebouwde kommen" waarvoor (nog) geen bestemmingsplan vigerend is of een voorbereidingsbesluit is genomen, zodat een aanvraag voor een bouwvergunning alleen getoetst behoeft te worden aan de Bouwverordening;

D. Capaciteit in oude komplannen:

capaciteit in al dan niet geactualiseerde vigerende plannen die betrekking hebben op de vanouds grotendeels bebouwde gedeelten van de kom, waarin geen nieuwe ontwikkelingen zijn verwerkt. Dit kunnen oude bestemmingsplannen zijn, maar ook verordeningen, uitbreidings- en wederopbouwplannen, mits juridisch nog steeds vigerend

2) Juridisch beschikbare onherroepelijke plancapaciteit in globale bestemmingsplannen waar een uitwerkingsverplichting op rust. Dit is capaciteit in alle vlekken van een globaal bestemmingsplan waarop een uitwerkingsverplichting rust.

3) Vastgestelde plancapaciteit. Dit is capaciteit in bestemmingsplannen die door de gemeenteraad zijn vastgesteld.

4) Plancapaciteit in voorbereiding. Dit is capaciteit in bestemmingsplannen in voorbereiding die nog niet door de gemeenteraad zijn vastgesteld. Hiertoe behoort ook capaciteit in vlekken van een vigerend moederplan waarop een wijzigingsbevoegdheid naar woningbouw rust.

5) Potentiële plancapaciteit. Dit is capaciteit in gebieden die nu nog niet voor woningbouw bestemd zijn, doch volgens de huidige gemeentelijke inzichten in de toekomst wellicht voor woningbouw in aanmerking komen.

Een en ander kan in gemeentelijke structuurvisies beschreven zijn. Het gaat hierbij zowel om uitbreidings- als inbreidingsgebieden. Bij deze laatste groep kan het bijvoorbeeld gaan om gebieden die nu nog in beslag worden genomen door een fabriekshal, maar het bedrijf heeft het voornemen zich te verplaatsen; ook kan men denken aan (voormalige) sportterreinen, groenstroken, oude villa's, boerderijen etc.

Wanneer periodiek heroverwegen?

Heroverwegen zou vooral moeten gebeuren als daarvoor een natuurlijke aanleiding optreedt, bijvoorbeeld wanneer een kans voor functieverandering zich onverwacht aandient, waardoor een gemeente een ander plan moet faseren of schrappen. Of wanneer aan de provincie een (financiële) bijdrage wordt gevraagd voor een ontwikkeling (bijvoorbeeld

functieverandering, herstructurering, voorziening) waarbij ook de andere bouwplannen van een gemeente bij de afweging betrokken zouden moeten worden.

Complicerende factor kan zijn dat gemeenten in het verleden grondposities hebben ingenomen of afspraken met ontwikkelaars hebben gemaakt over bepaalde locaties of plannen. Wanneer die locaties uiteindelijk niet de beste keuze blijken te zijn en ervoor gekozen wordt om plannen niet uit te voeren, kan dat leiden tot (financiële) schade. In het overleg met alle betrokkenen zullen hier oplossingen voor gezocht moeten worden. Gestreefd wordt daarbij naar het best haalbare resultaat.

3.2.7 Huisvesting arbeidsmigranten en spoedzoekers

De aanwezigheid in Gelderland van arbeidsmigranten biedt voordelen voor werkgevers en voor de lokale en regionale economie. Het levert soms ook knelpunten op wat betreft:

- overnachtingsfaciliteiten en huisvesting,
- openbare orde,
- veiligheid,
- medische voorzieningen,
- welzijn,
- leerplicht voor eventueel meegekomen kinderen.

Het uitgangspunt voor werkgevers, gemeenten en corporaties zou moeten zijn dat er voldoende reguliere verblijfsmogelijkheden zijn voor deze mensen en voor overige spoedzoekers. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt in:

- eenvoudige overnachtingsfaciliteiten voor kortverblijvers of in acute situaties,
- kamers,
- kleine wooneenheden,
- gedeelde woningen voor arbeidsmigranten die langer blijven,
- zelfstandige (huur)woningen voor hen die, al dan niet met hun gezin, kiezen voor een langer durend of zelfs permanent verblijf.

Illegale verblijfssituaties moeten worden tegengegaan. Soms is er sprake van een onbalans tussen waar arbeidsmigranten wonen en waar ze werken. Eén gemeente heeft de voordelen terwijl de lasten op een andere drukken. Samenwerking en afstemming tussen gemeenten, corporaties en (grotere) werkgevers in een gebied ligt dan voor de hand. Het is bij uitstek een thema dat kan worden opgepakt in het kader van de Regionale Woonagenda. De provincie gaat graag in gesprek met betrokken partijen om na te gaan hoe knelpunten kunnen worden verholpen. Als de kwantitatieve afspraken aantoonbaar een belemmerende factor zijn, wil de provincie ook daarover het gesprek aangaan. Tevens kan worden gesproken over experimenteerruimte en pilotprojecten, bijvoorbeeld rond tijdelijke bestemmingen. Kansen en mogelijkheden in bestaand vastgoed (functieverandering) komen daarbij aan bod.

3.2.8 Woondoelen Noord-Veluwe

Circa 70% van de bestaande voorraad in de regio is particulier eigendom. De regiogemeenten zijn begonnen met het opplussen van deze particuliere woningen in energetisch opzicht en er bestaan stimuleringsregelingen voor het aanpassen van woningen voor ouderen. Door de handen ineen te slaan met corporaties, marktpartijen en andere betrokken partijen kan de sturingskracht binnen de koopsector worden vergroot.

3.3 Verdieping rond kantoren

3.3.1 Leegstand kantoren

In de provincie Gelderland stond eind 2010 14% van de kantoren leeg. Dit wijkt niet veel af van het Nederlandse gemiddelde. Ter vergelijking, in een gezonde markt staat 4-8% leeg. Het zwaartepunt van de Gelderse leegstand ligt in de steden Arnhem en Apeldoorn (16% leegstand), gevolgd door Nijmegen (11%) en Ede/Wageningen (9%).

Door een combinatie van bewustwording en crisis is er de afgelopen jaren weliswaar geschrapt in het aantal nieuwbouwplannen, maar er is nog steeds teveel plancapaciteit. Bovendien komt herontwikkeling van incourante panden op slechte locaties nog maar beperkt van de grond. Dit is zorgelijk, omdat de vraag naar kantoorruimte structureel daalt door een afname van de beroepsbevolking en het nieuwe werken. De kantorenmarkt is hierdoor veranderd van een groeimarkt naar een vervangingsmarkt. In gebruik name van nieuwbouw leidt hierdoor tot verdere leegstand in bestaande panden.

Daarnaast verandert ook de kwalitatieve vraag naar kantoorruimte door een veranderde economische structuur. Steeds meer bedrijven zoeken een levendige, gemengde omgeving die past bij de vervangende grens van werk en privé. Goede bereikbaarheid per openbaar vervoer is daarbij in toenemende mate belangrijk. Deze combinatie is op veel plaatsen te vinden in bestaand stedelijk gebied.

3.3.2 Verantwoordelijkheid voor leegstand

Eigenaren verantwoordelijk

Eigenaren van gebouwen zijn en blijven verantwoordelijk voor de leegstand. Het uitgangspunt is dat eigenaren van gebouwen verantwoordelijk zijn en blijven voor leegstand. Eigenaren zullen bereid moeten zijn tot het nemen van verlies, tot afwaardering van hun vastgoed, zodat herontwikkeling, transformatie of sloop mogelijk wordt.

Overheid moet barrières herontwikkeling wegnemen

De overheid heeft als taak om onnodige barrières voor herontwikkeling weg te nemen. Allereerst het Rijk ten aanzien van belemmerende regelgeving en ten tweede gemeenten door de organisatie op orde te hebben, zodat eigenaren efficiënt en effectief kunnen worden geholpen.

De provincie wil hierbij samen met partners en eigenaren kijken naar mogelijke oplossingen gericht op functieverandering, tijdelijk ruimtegebruik, transformatie of sloop. Een opgave is het verschaffen van helderheid over het risico op planschade wanneer leegstaande kantoren worden wegbestemd.

3.3.3 Nieuwbouw kantoren

Gezien de leegstand in de bestaande voorraad moet zeer terughoudend worden omgegaan met het toevoegen van plancapaciteit, zeker ten aanzien van perifere locaties. Een bouwstop is echter ook ongewenst, omdat nieuwbouw in sommige gevallen wel degelijk toegevoegde waarde kan hebben. De provincie hanteert daarom een nee, tenzij principe ten aanzien van het toevoegen van plancapaciteit. Toevoegingen moeten alleen mogelijk zijn als deze de regionale kantorenmarkt op een toekomstbestendige en perspectiefrijke manier versterken. Goede bereikbaarheid per openbaar vervoer én auto is hierbij een belangrijke voorwaarde. De provincie denkt hierbij in eerste instantie aan de stations Arnhem CS, Apeldoorn, Ede-Wageningen en Nijmegen CS.

Om dit doel te bereiken wil de provincie per regio samen met partners in beeld brengen:

- de toekomstwaarde van bestaande locaties en van locaties waar nog initiatieven voor nieuwbouw zijn;
- hoe vraag en aanbod op korte en lange termijn zich tot elkaar verhouden en hoe de nieuwbouwinitiatieven hierin passen.

Hierdoor ontstaat inzicht in de regionale situatie, de toegevoegde waarde van nieuwbouwplannen en de opgave ten aanzien van de bestaande voorraad. Indien blijkt dat er intergemeentelijke afstemming nodig is, dan zullen hierover passende afspraken worden gemaakt die geborgd kunnen worden door het provinciale instrumentarium.

De opgedane kennis in dit traject zal gebruikt worden bij het toetsen van de motivering van de Ladder voor duurzaam ruimtegebruik bij individuele bestemmingsplannen. Bij elk nieuwbouwinitiatief dient te worden gemotiveerd dat er behoefte is aan de ontwikkeling, dat de ontwikkeling niet in de bestaande kantorenvoorraad kan worden gehuisvest en dat de kantoorlocatie passend ontsloten is (goed bereikbaar met openbaar vervoer en auto).

De provincie en gemeenten gaan in gesprek over de reductie van plancapaciteit. De provincie stimuleert het maken van een kantorenvisie. De provincie wil haar partners ondersteunen bij het zoeken naar oplossingen gericht op functieverandering, tijdelijk ruimtegebruik, transformatie of sloop.

De bestaande voorraad staat centraal, maar voldoet niet altijd aan de vraag. De inspanningen om de leegstand in de bestaande voorraad terug te dringen werken alleen als er een rem komt op de nieuwbouw. De provincie heeft als taak om hierop regie te voeren. Deze rol is ook overeengekomen in het convenant Aanpak leegstand kantoren. Een gehele bouwstop is hierbij niet gewenst, omdat er soms behoefte blijft bestaan aan kwalitatieve toevoeging aan de voorraad. Wel moet deze nieuwbouw zorgvuldig worden afgewogen op basis van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Er moet dus eerst gekeken worden of de bestaande voorraad niet in de vraag kan voorzien, voordat overgegaan wordt op nieuwbouw. De provincie zal nieuwbouw dus alleen toestaan als de Gelderse ladder goed is doorlopen en zal bijdragen aan de ontwikkeling van de Gelderse ladder om de afweging tussen de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten te kunnen maken.

3.3.4 Monitoring en planbegeleiding kantoren

Monitoren van de Gelderse kantorenmarkt

Om aan de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik te kunnen toetsen is het van belang om gedurende langere tijd inzicht te hebben in de ontwikkeling van vraag en aanbod. Daarom zal de provincie de Gelderse kantorenmarkt blijven monitoren in samenwerking met gemeenten en marktpartijen. Het onderzoek Debet & Credit, waarin de huidige situatie in beeld is gebracht, is de eerste stap in deze monitoring. In verband met interprovinciale afstemming is ook inzicht vereist in de ontwikkeling in Veenendaal en Deventer.

Planbegeleiding en ondersteuning

De provincie gaat in gesprek met gemeenten over de reductie van plancapaciteit en stimuleert het maken van een kantorenvisie. Verder wil de provincie haar partners ondersteunen bij het zoeken naar oplossingen gericht op functieverandering, tijdelijk ruimtegebruik, transformatie of sloop.

3.4 Verdieping detailhandel

3.4.1 Ontwikkelingen detailhandel

De winkelmarkt is aan het veranderen en de leegstand neemt toe. De leegstand en de stagnerende winkelmarkt komen niet alleen door de economische recessie maar ook door een aantal autonome ontwikkelingen. Zo is het winkeloppervlak in Nederland de afgelopen tien jaar fors gegroeid. De bestedingen in de winkels bleven achter bij de groei. De groei van internetwinkels en demografische ontwikkelingen (afname bevolking en vergrijzing) leiden ook in de toekomst tot een structurele afnemende behoefte aan fysieke winkels. Tegelijkertijd is er schaalvergroting (bijvoorbeeld in elektronica, fietsen, diervoeders) die zorgt voor een herstructuringsopgave om grootschalige winkels ruimtelijk in te passen in bestaande winkelgebieden.

Door een veranderende en afnemende vraag naar winkels komen veel winkelgebieden onder druk te staan. Leegstand en verpaupering dreigen met name in krimpgebieden en bij verouderde winkelgebieden met weinig uitstraling. Het aanpassen van de bestaande detailhandelsstructuur aan nieuwe marktontwikkelingen heeft daarom prioriteit. Met het toevoegen van nieuw winkeloppervlak op nieuwe locaties wordt zeer terughoudend omgegaan. Ontwikkelingen op nieuwe locaties mogen niet leiden tot een ontwrichting van bestaande winkelgebieden.

Met de uitbreiding van winkeloppervlakte op (bovenlokale) perifere detailhandelslocaties wil de provincie zeer terughoudend omgaan. Tegelijkertijd is er een marktontwikkeling die leidt tot grootschalige winkels met een bovenlokale/regionale verzorgingsfunctie. Detailhandel met een regionale verzorgingsfunctie die ruimtelijk niet in bestaande winkelgebieden gefaciliteerd kan worden moet daarom een plek kunnen krijgen op een beperkt aantal ruimtelijk goed gekozen perifere detailhandelslocaties. Denk hierbij aan maximaal één grote (overwegend) al bestaande, perifere locaties per regio. Hier kan aangesloten worden bij al bestaande locaties voor grootschalige detailhandel in of nabij de grote steden die een (boven-)regionaal verzorgingsgebied hebben. Over de voorwaarden voor de opvang van detailhandel moet op regionaal niveau afstemming plaatsvinden tussen overheden en marktpartijen.

Met behulp van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebebruik is het zaak dat er een zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming plaatsvindt. Eerst kijken naar mogelijkheden bij bestaande winkels en winkelgebieden, voordat nieuwe ontwikkelingen in het binnenstedelijk gebied of aan de randen van de steden plaatsvinden. Eerst de regionale behoefte kwalitatief en kwantitatief aantonen. Vervolgens kijken of de behoefte binnen het bestaand stedelijk gebied is op te vangen. Breng in beeld wat de gevolgen zijn van nieuwe detailhandelsontwikkelingen voor bestaande winkelgebieden en binnensteden.

Detailhandel als nevenfunctie

In het buitengebied is op agrarische bedrijven detailhandel als nevenfunctie mogelijk, voor zover het de verkoop van lokaal geproduceerde agrarische producten betreft. Dit kan eventueel worden aangevuld met streekproducten of op beperkte schaal aanverwante artikelen (art. 2.5.3.2).

3.4.2 Behouden en ontwikkelen

Winkelgebieden dragen voor een belangrijk deel bij aan de vitaliteit en aantrekkelijkheid van steden en dorpen. Met name de winkels in de centra van steden, dorpen en wijken zijn zeer bepalend voor de leefbaarheid en aantrekkelijk van deze gebieden.

Bij het beleid is er echter een spanningsveld. Aan de ene kant is er de wens om de bestaande fijnmazige detailhandelsstructuur te behouden en om leegstand en verpaupering te voorkomen. Aan de andere kant wil de provincie de dynamiek van de markt de ruimte geven om nieuwe impulsen te stimuleren. Vernieuwing is nodig om winkelgebieden vitaal en aantrekkelijk te houden en om in te kunnen spelen op veranderende wensen en gedrag van consumenten. In onze visie gaat het om de juiste balans tussen het accommoderen van vernieuwingsimpulsen en nieuwe ontwikkelingen (marktdynamiek) aan de ene kant, en het behouden van dat wat al sterk is met name de centrumgebieden.

Er is een toekomstbestendige detailhandelsstructuur gewenst. Dit vraagt om heldere ruimtelijke keuzen gericht op het versterken van kansrijke locaties en het omvormen van zwakke locaties.

3.5 Verdieping bedrijventerreinen

3.5.1 Regionale programmering bedrijventerreinen

Inleiding

De provincie streeft naar een aanbod van kwalitatief goede locaties dat aansluit op de vraag van bedrijven. Zij streeft naar zorgvuldig omgaan met schaarse ruimte en de kwaliteit van het landschap. De provincie wil graag met partners blijven werken aan bedrijventerreinen met voldoende ruimtelijke kwaliteit die energiezuinig en klimaatbestendig zijn.

Het accent verschuift de komende jaren steeds meer naar de kwaliteit van de bestaande voorraad en het vitaliseren van bestaande locaties. Met de ontwikkeling van nieuwe bedrijventerreinen wordt zeer terughoudend omgegaan. De vraag naar ruimte van bedrijven wordt zo veel mogelijk opgevangen op bestaande bedrijventerreinen. Dat draagt bij aan zorgvuldig gebruik van de ruimte en voorkomt leegstand en verpaupering van bestaande terreinen.

3.5.1.1 Regionaal Programma Werklocaties

Alle Gelderse regio's hebben ten tijde van de inwerkingtreding van deze Omgevingsvisie een door Gedeputeerde Staten vastgesteld Regionaal Programma Bedrijventerreinen (RPB). Gedeputeerde Staten hebben in 2014 voor de regio Arnhem Nijmegen een Regionaal Programma Detailhandel (RPD) vastgesteld. Enkele regio's werken aan een Regionaal Programma Werklocaties (RPW). In een RPW kunnen naast afspraken over bedrijventerreinen ook afspraken over kantoren en/of perifere detailhandel worden gemaakt. De provincie kiest ervoor om voor elke regio een RPW verplicht te stellen. Tot er een nieuw RPW is blijven de afspraken die zijn gemaakt in het kader van het RPB en RPD gelden.

Voor meer uitleg over het RPW zie paragraaf 3.1.4.1 Regionaal Programma Werklocaties

Het Regionaal Programma Werklocaties is een belangrijk document voor de uitvoering van het provinciale bedrijventerreinenbeleid en de planning en programmering van bedrijventerreinen. Het is echter geen statisch document. Jaarlijks zal er bestuurlijk overleg met de Gelderse regio's worden gevoerd waarin de stand van zaken met betrekking tot de afspraken worden geagendeerd. Daarbij speelt monitoring van de feitelijke ontwikkelingen (gerealiseerde uitgifte, het beschikbare aanbod en de vraag) een belangrijke rol.

In de RPW's is een confrontatie gemaakt van de regionale vraag naar en aanbod van bedrijventerreinen. Op basis daarvan zijn conclusies getrokken over het nieuwe terreinen en over het faseren of schrappen van toekomstige bedrijventerreinenontwikkelingen.

Verder zijn in het RPW afspraken gemaakt die waarborgen dat er in elke regio een regionaal terrein is voor zwaardere milieucategorieën en, waar van toepassing, voor watergebonden bedrijvigheid. Een wezenlijk onderdeel van de afspraken in de RPW's is het toepassen van de Ladder voor duurzame verstedelijking. Kwaliteitsverbetering, duurzaamheid en parkmanagement zijn zeer belangrijk voor een gezonde bedrijventerreinenontwikkeling en afspraken over toekomstige revitalisering en herstructurering van verouderde bedrijventerreinen staan daarbij centraal.

3.5.2 Ruimte voor milieuhinderlijke bedrijven

De provincie vindt het noodzakelijk dat, in overeenstemming met de reële behoefte, voldoende terreinen beschikbaar zijn voor milieuhinderlijke bedrijven. Er moet in elk van de zes Gelderse regio's voldoende planologische ruimte zijn voor dit type bedrijvigheid. Afspraken over de opvang van milieuhinderlijke bedrijven worden vastgelegd in het Regionaal Programma Werklocaties.

3.5.3 Kwaliteit, duurzaamheid en parkmanagement

Bedrijventerreinen moeten zo goed mogelijk worden ingepast in de leefomgeving. De terreinen moeten meer ruimtelijke kwaliteit krijgen en dienen goed bereikbaar, leefbaar en verkeersveilig te zijn. Daarnaast moet in economisch opzicht de levensduur van bedrijventerreinen worden verbeterd door een duurzame inrichting en een juiste locatiekeuze.

Bedrijventerreinen in Gelderland moeten duurzaam worden ontworpen. Energiezuinige bouw en duurzaam materiaalgebruik moeten op de lange termijn de standaard zijn. Het bedrijventerrein is in de toekomst zo veel mogelijk energieneutraal en er wordt gestreefd naar levering van restwarmte of reststroom naar de bebouwde omgeving. De leef- en werkomgeving is gezond en hinder van geluid, lucht, geur en licht wordt voorkomen.

Parkmanagement is een belangrijk instrument voor behoud en verbetering van de kwaliteit van werklocaties. Meestal gaat het daarbij om een goed (groen)beheer, collectieve beveiliging en collectieve inkoop. Maar parkmanagement kan uitgebreid worden naar duurzaam bouwen, milieuvriendelijk beheer van de buitenruimte en mobiliteitsmanagement. Door goed beheer kan worden voorkomen dat bestaande bedrijventerreinen verpauperen.

3.5.4 Bereikbare bedrijventerreinen

Bedrijventerreinen moeten goed bereikbaar zijn en hiervoor staat de provincie een integrale aanpak voor die gericht is op zowel weg, spoor als water, openbaar vervoer en fiets. Die aanpak richt zich ten eerste op het zo veel mogelijk voorkomen van extra vervoersbewegingen en ten tweede op een zo goed mogelijke benutting van bestaande infrastructuur. De negatieve invloed van de toename van verkeer als gevolg van bedrijventerreinen wil de provincie beperken door een verantwoorde locatiekeuze. Bij deze locatiekeuze zal vanaf het begin aandacht moeten zijn voor verkeersveiligheid.

3.5.5 Kadegebonden bedrijventerreinen

Gelderland is goed voorgesorteerd voor een versterking van haar positie als sterke logistieke regio binnen Nederland en Noordwest-Europa. De ligging en kwaliteiten van de containerterminals sluiten goed aan bij de trend naar schaalvergroting en de behoefte aan langere kades aan diep vaarwater. Belangrijk is om actief in te kunnen spelen op de trend naar het vervoer en opslag van alternatieve (duurzame) brandstoffen en neo-bulk. Er is momenteel voldoende aanbod aan kwalitatief goede kadegebonden bedrijventerreinen beschikbaar, zeker voor het accommoderen van waterverbonden activiteiten. Voor watergebonden activiteiten is het aanbod beperkter, maar zien we wel kwalitatief goede plannen die in de behoefte gaan voorzien. De ontwikkeling van mogelijke nieuwe terminals in Gelderland vraagt zorgvuldige afstemming gelet op de aanwezigheid en plannen van (kwalitatief hoogwaardige) terminals voor containers en (neo-)bulk in naburige regio's. Uitgangspunt is een gezonde markt, zonder overaanbod van overslagcapaciteit en beschikbare kavels. De opgave voor Gelderland ligt daarom vooral bij afstemming van het aanbod, zowel in de kwaliteiten van terminals en terreinen als de fasering van ontwikkelingen. In het Regionaal Programma Werklocaties worden kadegebonden bedrijventerreinen specifiek belicht. Het behouden en creëren van een kwalitatief hoogwaardig aanbod van kadegebonden bedrijventerreinen in Gelderland is waar wij op inzetten. In dit kader achten wij het gewenst dat bestaande kadevoorzieningen optimaal worden benut.

Bij specifieke uitbreidingswensen van watergebonden/-verbondenbedrijven willen wij ruimte bieden voor maatwerkoplossingen en de mogelijkheid om onder voorwaarden op de locatie te kunnen uitbreiden. Bij de beoordeling maken wij hierbij een onderscheid in watergebonden bedrijven, waterverbonden bedrijven en overige aan vaarwater gelegen bedrijven. Verder is het beleid van toepassing ten aanzien van uitbreiding van bedrijventerreinen (3.1.4.4.5.1) of uitbreiding van solitaire bedrijven (3.1.4.4.5.2).

Voor nieuwvestiging van een solitair bedrijf op een leegstaande locatie aan het water met een bedrijfsbestemming op maat (bijvoorbeeld een steenfabrieksterrein) is het algemene beleid van toepassing ten aanzien van nieuwvestiging solitaire bedrijven.

3.6 Verdieping demografische transitie

Krimp speelt in Gelderland in steeds meer gemeenten. Bevolkingsdaling is nu vooral zichtbaar in de Achterhoek, maar in 2040 hebben ook gemeenten in de Stedendriehoek, Rivierenland en aan de randen van de Stadsregio Arnhem Nijmegen een lager inwonertal dan nu.

Tegelijkertijd met de bevolkingsdaling doen zich processen voor van urbanisatie, vergrijzing en ontgroening. Deze combinatie van demografische factoren heeft grote consequenties voor verschillende sectoren van het maatschappelijk leven. Het treft onder meer de vastgoedmarkt, de werkgelegenheid, de voorzieningenstructuur (onderwijs, zorg en commerciële voorzieningen), en het sociale en culturele leven in steden en dorpen. De economische recessie, de bankencrisis en de vastgelopen vastgoedmarkt versterken deze effecten. Deze ontwikkelingen leveren nieuwe uitdagingen op voor woningcorporaties, marktpartijen, overheden, welzijnsinstanties, mensen en openbare instellingen.

Tot voor kort was ons denken en doen gericht op economische en demografische groei. Een kwaliteitsslag vraagt een denkomslag bij alle partners, met succesvolle beleidsstrategieën en bruikbare innovatieve concepten en realisatiekracht.

3.7 Verdieping energietransitie

3.7.1 Decentrale energieopwekking

Innovaties en decentrale energieopwekking zijn voor Gelderland belangrijk. Vanwege de verantwoordelijkheid voor de leefomgeving, omwille van uitputtende grondstoffen, een goed ruimtegebruik, de potentie voor de Gelderse economie en de verminderde afhankelijkheid van andere (instabiele) energieproducerende landen. Duurzame energie is een graadmeter voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Velen zouden van de economische potentie van energieopwekking kunnen profiteren. Het decentraal opwekken van energie zou mensen en ondernemers extra inkomsten kunnen opleveren. Duurzaam opwekken van energie zou een economische activiteit kunnen zijn op vrijkomende agrarische bestemmingen. Het gezamenlijk opwekken van energie in buurt- of wijkverband kan de sociale cohesie vergroten.

Een hernieuwbare energievoorziening vraagt om veel ruimte. Waar fossiele energie ver van huis uit de bodem wordt gehaald en minder zichtbaar is, wordt de meeste hernieuwbare energie ter plekke bovengronds opgewekt en moet zij een plaats krijgen in het landschap. De transitie naar een energieneutraal Gelderland zal dan ook steeds zichtbaarder worden in het landschap.

3.7.2 Verantwoordelijkheid voor leefomgeving en energietransitie

Het grootschalige gebruik van fossiele energie zorgt voor een uitstoot van CO2 die niet gecompenseerd kan worden en die een geleidelijke opwarming van de aarde met zich meebrengt. Dit resulteert in extremere weertypes die grote maatregelen vragen om natuurrampen te voorkomen of de schade ervan in te perken. Door gebruik te maken van hernieuwbare energie wordt de CO2-uitstoot verminderd waardoor het risico van klimaatverandering wereldwijd wordt verkleind. De provincie wil hier samen met haar partners een bijdrage aan leveren.

3.7.3 Economische mogelijkheden energietransitie

Economisch is het verstandig om in hernieuwbare energie te investeren. Fossiele energie wordt steeds schaarser en moeilijker winbaar. De vraag naar energie neemt onverminderd toe, waardoor de prijs van fossiele energie zal blijven

stijgen. Het zelf opwekken van hernieuwbare energie wordt daardoor steeds rendabeler. Omdat zon en wind ook voor iedereen beschikbaar zijn en iedereen ook zelf energie gebruikt, is het zelfstandig of in groepsverband opwekken van energie een goede mogelijkheid tot besparing van kosten of het genereren van inkomsten. Een economische potentie waar velen van kunnen profiteren.

Het decentraal opwekken van energie zou agrarische bedrijven extra inkomsten kunnen opleveren zodat zij tegen de schaalvergroting in kunnen overleven (verbreden). En duurzaam opwekken van energie zou een economische activiteit kunnen zijn op Vrijkomende Agrarische Bestemmingen. Het gezamenlijk opwekken van energie in buurt- of wijkverband kan de sociale cohesie vergroten.

3.7.4 Verminderde afhankelijkheid energietransitie

Door energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie in eigen land of regio wordt de afhankelijkheid van olie- en gasproducerende landen en bedrijven verminderd. Nederland en ook Europa hebben onvoldoende eigen olie- en gasbronnen om de eigen levensstandaard te kunnen onderhouden. Dit zorgt voor een grote afhankelijkheid van landen waar deze bronnen wel zijn en van bedrijven die deze bronnen exploiteren. Door in het geheel of voor een groot deel eigen energie op te wekken wordt deze afhankelijkheid sterk verminderd. Door energie decentraal op te wekken en het netwerk daarop aan te passen blijft de energievoorziening ook betrouwbaar. Omdat er geen 'ramp' ontstaat bij het uitvallen van één grote partij.

De provincie gaat geen eigen energieopwekkingsbedrijf starten. Hiervoor is ruimte voor particuliere initiatiefnemers, mensen en bedrijven. De provincie maakt afspraken met Alliander om de gewenste toekomstige infrastructuur te kunnen garanderen, en ondersteunt locale en regionale energiebedrijven in Gelderland.

3.7.5 Windenergie in totaal perspectief van hernieuwbare energie

De winddoelstelling is niet los te zien van de totale opgave om energieneutraal te zijn in 2050. De hoeveelheid benodigde windenergie en de inspanning om dit te realiseren zal voortdurend in het gehele perspectief van duurzame energie worden bekeken.

Draagvlak nodig

Het bereiken van de doelstelling kan alleen door een goede samenwerking met de Gelderse gemeenten en regio's. Zij hebben hun eigen doelstellingen op het gebied van energietransitie die vaak ambitieuzer zijn dan de doelstellingen van de provincie. De locaties moeten hier ook een bijdrage aan kunnen leveren. Alleen zo kan lokaal draagvlak ontstaan voor de gekozen locaties.

Op basis van een intensief proces van samenwerking met gemeenten en regio's zijn door gemeenten diverse locaties aangedragen. Deze locaties worden aangeduid in paragraaf 3.2.2 Windenergie.

In bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland en bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016) is een nadere onderbouwing van de keuze voor deze locaties opgenomen.

Met de Omgevingsvisie houdt het planproces om windturbines gerealiseerd te krijgen niet op. Veranderingen zoals de realisatie van windturbines stuiten vaak op weerstand. Het is daarom belangrijk dat partijen die op een of andere wijze betrokken zijn bij het project ook kunnen participeren. Een evenwichtige verdeling van lusten en lasten van een windpark is belangrijk voor het creëren van draagvlak voor windenergie. Voor alle locaties van windturbines stelt de provincie de mogelijkheid tot participatie als randvoorwaarde. Participatie dient op het niveau van individuele projecten vorm en inhoud te worden gegeven. Gedragscodes zoals die door de NWEA samen met verschillende natuur en milieuorganisaties en de NLVOW zijn ontwikkeld kunnen hiervoor als inspiratiebron worden gebruikt. Deze gedragscodes zijn niet juridisch bindend. De waarde van een gedragscode is er nu juist in gelegen dat de

ondertekenende partijen zich eraan houden, omdat zij het nut en het belang van de eigen afspraken inzien. Bij veel projecten nemen de bewoners van een gebied zelf de ontwikkeling van een windpark ter hand. Zij organiseren draagvlak en participatie op hun eigen wijze.

Wij zullen initiatiefnemers en gemeenten op projectniveau actief ondersteunen bij de totstandkoming van een participatieplan en de communicatie in brede zin over een project.

Los van of in overeenstemming met de genoemde gedragscodes kan een initiatiefnemer bij participatie onder andere denken aan:

- Financiële participatie door het instellen van een (lokaal) beleggingsfonds of het uitbrengen van obligaties;
- Een coöperatie of burgerinitiatief als (mede) initiatiefnemer;
- Instellen van een gebiedsfonds;
- Steun aan (duurzaamheids)initiatieven in een regio;
- Compensatie door korting op elektriciteit voor omwonenden;
- Betrokkenheid in de ruimtelijke planvorming.

Bij de beoordeling van windenergieplannen door de provincie, worden ook de inspanningen in relatie tot participatie beoordeeld.

3.7.6 Ontwerpende benadering windenergie

Het is van belang dat bij elk pril initiatief voor het plaatsen van windturbines het gesprek op gang komt tussen initiatiefnemer, ontwerper, gemeente en provincie. Zo kunnen doelen van de initiatiefnemer, wettelijke beperkingen en de kansen voor het ontwikkelen van ruimtelijke kwaliteit en landschappelijke betekenis verknoopt worden. Voor turbines moet een ruimtelijk ontwerp gemaakt worden dat duidelijk maakt hoe deze reageren op het omringende landschap. Er moet ingegaan worden op de ruimtelijk relevante aspecten die van invloed zijn op het ontwerp als bebouwing, cultuurhistorie en landschap.

3.7.7 Windturbines uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen

In deze gebieden staat de provincie de plaatsing van winturbines niet toe en zal niet meewerken aan ruimtelijke planvorming hiervoor.

In bijlage 24 Aandachtsgebieden, uitgesloten en niet-kansrijk voor windturbines vindt u een gedetailleerd kaartoverzicht van deze gebieden.

De wettelijke (harde) beperkingen zijn als volgt:

Bebouwde kommen met uitzondering van bedrijventerreinen

Windturbines mogen niet te dicht bij geluidgevoelige bestemmingen staan (zoals woningen, scholen en ziekenhuizen). Uitgaande van een moderne windturbine met een as-hoogte (is mast-hoogte) van 100 meter is de aan te houden afstand 400 meter. Als uitsluitingsgebied is 400 meter aangehouden, omdat in de praktijk winturbines niet dichter bij aaneengesloten woonbebouwing kunnen worden geplaatst door wetgeving ten aanzien van geluid.

Door toepassing van deze afstand worden in veel gevallen de effecten op grote hoeveelheden woningen beperkt of voorkomen. Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland. Specifiek voor het onderwerp windenergie in 1.5 Opwekking van windenergie.

Bij toetsing van concrete initiatieven op lokaal niveau zal nadrukkelijk wel naar verspreid liggende woonbebouwing en andere geluidgevoelige bestemmingen moeten worden gekeken. Bij al deze bestemmingen zal aan de normen voor

geluidhinder en slagschaduw moeten worden voldaan.

Ook voor cumulatie van geluid geldt dat dit bij toetsing van concrete initiatieven op lokaal niveau nader onderzocht moet worden.

Laagvliegroutes

Er zijn 2 laagvliegroutes voor straaljagers in Nederland, Beide lopen door Gelderland. Binnen deze routes (beide circa 4 kilometer breed) mogen geen windturbines worden geplaatst.

Voor laagvlieggebieden (bijvoorbeeld voor helikopteroefeningen) geldt geen wettelijke bescherming.

Luchthavens en de omliggende zone

Rondom luchthavens gelden bouwhoogtebeperkingen om het vliegen van en naar deze luchthavens niet te hinderen. Enerzijds geldt een obstakelvrij vlak met beperkingen. Voor vliegveld Teuge is dit 5.100 meter rondom de luchthaven. Anderzijds gelden beperkingen voor een stuk van de aanvliegroutes, de zogenaamde 'invliegfunnels'. Over het algemeen geldt: hoe verder van de luchthaven, des te hoger mag er worden gebouwd.

Wettelijk gezien zijn er dus wel mogelijkheden om op basis van maatwerk windturbines met een bepaalde hoogte binnen deze zones te plaatsen, maar in de Omgevingsvisie worden zowel het volledige obstakelvrije vlak als de invliegfunnels volledig uitgesloten voor plaatsing van windturbines, uit het oogpunt van veiligheid.

Buisleidingen

Windturbines mogen niet op transportleidingen worden geplaatst (of binnen 5 meter van deze leidingen i.v.m. minimale ruimte voor onderhoud). Bij voorkeur is de afstand tussen leidingen en windturbines groter.

Hoogspanningsleidingen

Hoogspanningsleidingen doorkruisen het land. De rotorbladen van windturbines mogen de hoogspanningsleidingen uiteraard niet raken. Bij voorkeur geldt een minimale afstand tot hoogspanningsleidingen waarbij rekening wordt gehouden met de minimale kans op breuk door een weggeslingerd rotorblad en met het fenomeen 'lijndansen/lijntrillen'.

Spoorwegen

Windturbines mogen niet op spoorwegen worden geplaatst. Bij voorkeur worden windturbines op enige afstand van spoorwegen geplaatst.

Rijkswegen

Windturbines mogen niet op Rijkswegen worden geplaatst. Bij voorkeur worden windturbines op enige afstand van Rijkswegen geplaatst.

3.7.8 Locaties niet kansrijk voor windturbines

Voor natuurgebieden ziet de provincie grote belemmeringen voor het plaatsen van windturbines. Vanwege de doelen en kwaliteiten voor natuur en de natuurwetgeving zijn de (on)mogelijkheden voor windturbines nog niet helemaal helder. Daarom wil de provincie deze gebieden op voorhand niet als geheel uitsluiten in de Omgevingsvisie.

Gelders Natuurnetwerk (GNN)

In de Omgevingsvisie is de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ruimtelijk vastgelegd en gaat het in Gelderland

verder onder een andere naam. Voor de EHS komen twee nieuwe natuurcategorieën in de plaats: het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk (GNN) en de Gelderse 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone (GO).

GNN bestaat uit alle bestaande natuur en zoekgebied voor nog te realiseren nieuwe natuur. In het Gelders Natuurnetwerk (GNN) geldt: in de basis hier geen nieuwe initiatieven. Er zijn enkele uitzonderingen mogelijk. Dat zijn ontwikkelingen van een groot algemeen of provinciaal belang of waarvoor - overtuigend gemotiveerd - geen alternatieven bestaan. Voor dergelijke uitzonderingen gelden specifieke spelregels die garanderen dat het Gelders Natuurnetwerk in stand blijft (het nee, tenzij principe). Dat betekent dat hier geen ruimte is voor nieuwe projecten die de aanwezige en potentiële natuurwaarden significant aantasten. Een uitzondering wordt gemaakt voor projecten met een zwaarwegend maatschappelijk belang waarvoor geen alternatieven zijn. Voor dergelijke uitzonderingen gelden specifieke spelregels die garanderen dat het Gelders Natuurnetwerk in stand blijft (het nee, tenzij principe).

Groene Ontwikkelzone (GO)

De 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone (GO) is een gebied waar partners en partijen worden uitgenodigd om actief 'groene' doelen mee te helpen realiseren. Er is in dit gebied ruimte voor de verdere ontwikkeling van bestaande en bij het gebied behorende bedrijvigheid of bewoning. Afhankelijk van het type en de schaal van de ontwikkeling vraagt de provincie om een (extra) bijdrage te leveren aan de GO.

Natura 2000

De Wet Natuurbescherming beschermt Natura 2000-gebieden tegen ontwikkelingen die de Natura 2000-doelen (instandhoudingsdoelstellingen) kunnen aantasten. 4.2.5 Natura 2000-gebieden liggen grotendeels binnen het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone, maar soms ook daarbuiten. De ambitie van de provincie is om Natura 2000-doelen (zoals opgenomen in de provinciale beheerplannen Natura 2000) te realiseren en de beperkingen te verminderen die de bescherming van Natura 2000-gebieden op kan leveren. Wanneer Natura 2000-doelen gehaald worden, ontstaan meer kansen voor andere ontwikkelingen.

Om te beoordelen of een plan of project (eventueel onder voorwaarden) kan worden toegelaten, moeten de effecten op de aangewezen habitattypen, soorten en natuurlijke kenmerken in beeld worden gebracht. Wanneer significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden niet kunnen worden uitgesloten, is het verplicht om een Passende Beoordeling uit te voeren. Voor de besluitvorming over een plan maakt de Passende Beoordeling inzichtelijk of de activiteit haalbaar is vanuit de Wet Natuurbescherming.

Windturbines kunnen van invloed zijn op diverse soorten vogels en hun trekroutes. Voor een belangrijk deel van de Natura 2000-gebieden geldt dat hun status mede gebaseerd is op de aanwezigheid van beschermde vogels en (soms) vleermuizen. Vanuit dit perspectief worden Natura 2000-gebieden veelal op voorhand uitgesloten voor windenergie om de onderzoeksopgave te beperken. Het beoordelen of een plan of project (eventueel onder voorwaarden) effecten heeft op aangewezen habitattypen, soorten en natuurlijke kenmerken, vergt vaak veel onderzoek. De (on)mogelijkheden zijn nog niet helemaal helder. Daarom wil de provincie deze gebieden op voorhand niet als geheel uitsluiten in de Omgevingsvisie.

Bijbehorende actie

Op een aantal plaatsen bestaat een groot draagvlak voor het ontwikkelen van windturbines in de natuur. Voor dergelijke initiatieven zou telkens onderzoek moeten worden gedaan naar de effecten op aanwezige en potentiële waarden, de mitigatie-/compensatiemogelijkheden daarvoor en de bijbehorende kosten.

Om te voorkomen dat steeds hetzelfde onderzoek moet worden uitgevoerd, wil de provincie bij één of twee projecten met veel draagvlak onderzoeken of en onder welke voorwaarden realisatie van zo'n project mogelijk is. De hulp bestaat uit medefinanciering en medebegeleiding van zo'n onderzoek. Het resultaat moet duidelijkheid scheppen voor andere locaties in natuurgebieden. In 2015 (of zodra onderzoeksgegevens beschikbaar zijn) wordt bekeken of de

uitkomsten van het Gelderse onderzoek of inzichten van elders aanleiding geven voor bijstelling van het beleid.

Ook in de Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt het oprichten van windturbines niet kansrijk geacht vanwege de kernkwaliteiten die aan de orde zijn. In delen van dit potentiële werelderfgoed is het oprichten van windturbines daarom helemaal uitgesloten. Met een zorgvuldige inpassing en ontwerp zijn er wellicht mogelijkheden om een dubbeldoelstelling te realiseren buiten die uitgesloten gebieden: het extra benadrukken van het landschap en het helpen realiseren van de provinciale energiedoelstelling.

3.7.9 Aandachtsgebieden voor windenergie

In de diverse 'aandachtsgebieden' acht de provincie initiatieven voor windenergie normaal gesproken minder kansrijk of wenselijk. In bijlage 24 Aandachtsgebieden, uitgesloten en niet-kansrijk voor windturbines vindt u een gedetailleerd kaartoverzicht van deze 'aandachtsgebieden'. Om lokale uitzonderingen, creatieve oplossingen en ruimte door mogelijke beleidswijzigingen niet uit te sluiten, wil de provincie windenergie in deze gebieden op voorhand niet uitsluiten. Daarnaast is het van belang dat partijen gesprekken voeren om mogelijkheden en onmogelijkheden in een zo vroeg mogelijk stadium duidelijk te hebben In het navolgende worden deze gebieden nader toegelicht.

De afstanden die worden aangegeven zijn afhankelijk van het type windturbine dat gehanteerd wordt en de hoogte van turbines. Dit type zal variëren per project. Om toch een (indicatie van deze) afstand aan te kunnen geven, wordt uitgegaan van een standaard, moderne windturbine, een 'referentieturbine' met een ashoogte en rotordiamater van 100 meter, een vermogen van 2 tot 3 megawatt (MW) en geschikt voor gebieden met een 'gemiddelde wind' (IEC-klasse 2) . Voor grotere of kleinere turbines zijn de afstanden dus anders. De genoemde afstanden vormen een goede indicatie voor de partijen die dienen te worden betrokken in het gesprek.

Buisleidingen

Om buisleidingen als aandachtspunt niet over het hoofd te zien bij de planning van windenergie-projecten is een generieke zone rond relevante buisleidingen op de kaart aangegeven als aandachtsgebied. Op basis van het handboek risicozonering is dit een zone van 190 meter aan weerszijden van de buisleiding. De daadwerkelijk aan te houden afstand kan dus kleiner of groter zijn, afhankelijk van de specifieke situatie (o.a. type turbine, windomstandigheden en diepte van buisleiding).

Als generieke regel geldt: Buiten de specifieke maximale werpafstand (voor type turbine op die locatie) conflicteert een buisleiding niet met een windturbine. Binnen de maximale werpafstand is overleg met Gasunie en eventueel aanvullend onderzoek nodig voor plaatsingsmogelijkheden. Daarbij moet bij de plaatsing van een windturbine altijd voldaan worden aan de AMvB Buisleidingen.

Hoogspanningsleidingen

Ook voor hoogspanningsleidingen geldt dat het Handboek Risicozonering adviseert minimaal een afstand tot windturbines aan te houden die gelijk is aan de maximale werpafstand bij nominaal toerental. Dit om rekening te houden met de kans op breuk door een weggeslingerd rotorblad en het fenomeen 'lijndansen/lijntrillen'. Zoals aangegeven verschilt de maximale werpafstand voor iedere windturbine(locatie) .

Relevant zijn alle hoogspanningslijnen die onderdeel uitmaken van het nationale- (vanaf 200 kV) en/of regionale netwerk (van 110 en 150 kV). Op de kaart is, evenals bij buisleidingen, een afstand van 190 meter aangehouden aan weerszijden van de leiding als aandachtsgebied. De daadwerkelijk aan te houden afstand kan kleiner of groter zijn, afhankelijk van de specifieke situatie (o.a. type turbine en windomstandigheden).

Als generieke regel geldt: Buiten de specifieke maximale werpafstand (voor type turbine op die locatie) conflicteert een hoogspanningsleiding niet met een windturbine. Binnen de maximale werpafstand is overleg met de netbeheerder

(TenneT) en eventueel aanvullend onderzoek nodig voor plaatsingsmogelijkheden.

Spoorzone

Nagenoeg alle spoorwegen in Nederland vallen onder de verantwoordelijkheid van ProRail. Volgens ProRail moet er tussen een windturbine en spoor minimaal een afstand zitten van 7,85 meter + halve rotordiameter. Uitgaande van de referentieturbine is de aan te houden afstand circa 60 meter. De daadwerkelijk aan te houden afstand kan groter kleiner of groter zijn, afhankelijk van de specifieke situatie (bijv, type turbine).

Rijkswegen

Zoals aangegeven in de 'Beleidsregel voor het plaatsen van windturbines op, in of over rijkswaterstaatswerken' moeten windturbines een afstand van tenminste een wieklengte aanhouden tot Rijkswegen. Voor de referentieturbine komt dit neer op 50 meter. De daadwerkelijk aan te houden afstand kan kleiner of groter zijn, afhankelijk van de specifieke situatie (bijv, type turbine). Voor andere wegen is geen beleidsregel opgesteld.

3.7.10 Inzet instrumentarium windenergie

Met het vaststellen van de locaties zijn de windturbineparken natuurlijk nog niet gerealiseerd. Het is aan marktpartijen, ontwikkelaars en burgerinitiatieven om te komen met plannen voor de realisatie van windturbines. Met deze plannen, voorzien van een goed ruimtelijk ontwerp en met aandacht voor compensatie en participatie van omwonenden, kunnen de initiatiefnemers het bevoegd gezag vragen om aanpassing van het bestemmingsplan en het verlenen van een omgevingsvergunning. Bij het Rijk kan een aanvraag ingediend worden voor eventueel benodigde subsidie waarna de bouw van de windturbines kan worden gestart.

De bouw van windturbines zal volgens afspraken met het Rijk en IPO in 2018 moeten starten zodat de doelstelling voor 2020 gehaald kan worden.

In bovenstaand proces heeft de provincie een ondersteunende rol. Zij zal daar waar knelpunten voor de realisatie ontstaan proberen deze weg te nemen. Dat kan onder meer door:

- inzet van een provinciale projectleider/procesregisseur,
- planmatige ondersteuning door het maken van een inpassingsplan,
- het in onderhandeling met het Rijk oplossen van financiële knelpunten,
- ondersteunen van burgerinitiatieven,
- uitwisseling van kennis en informatie,
- ondersteuning bij ruimtelijk ontwerp en 3d-visualisatie.

Ondersteuning door de provincie is maatwerk en zal gebeuren op verzoek van gemeenten en/of initiatiefnemers (ook zijn de lokale energie-coöperaties en burgerinitiatieven). Voor kansrijke locaties biedt de provincie zelf ondersteuning aan om te komen tot locaties met draagvlak. Ook hier is de ondersteuning gebaseerd op maatwerk. Eind 2015 vindt een eerste evaluatie en actualisatie plaats.

3.7.11 Windenergie locaties en nieuwe locatie windenergie

Onderstaande locaties zijn voldoende om de Gelderse doelstelling van 230,5 MW te behalen (zie tabel). Voor een nadere toelichting op de locaties en de milieueffecten wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland, bijlage 36 Aanvulling PlanMER tbv actualisatieplan Omgevingsvisie (2016), en naar bijlage 38 PlanMER Windvisie Gelderland.

Tabel 3.2.2.a – Locaties windenergie

Gemeente	Aantal turbines (ca)	Potentieel opgesteld vermogen (ca)
Locaties bestaand en in aanbouw (3.2.2.2)		
Aalten	8 x 2 MW	16 MW
Buren	4 x 2 MW	8 MW
Culemborg	3 x 2 MW	6 MW
Duiven	4 x 2 MW	8 MW
Ede	2 x 3,2 MW	6,4 MW
Montferland/Oude IJsselstreek	6 x 2 MW	12 MW
Neder-Betuwe (Echteld)	4 x 2 MW	8 MW
Nijmegen (De Grift)	5 x 2,4 MW	12 MW
Zutphen	3 x 2 MW	6 MW
Totaal bestaand en vergund		*82,4 MW*
Windenergie locaties (3.2.2.3)		
Harderwijk	3 x 2,4 MW	7,2 MW
Neerijnen	10 x 3 MW	30 MW
Nijmegen	2 x 2,4 MW	4,8 MW
Nijmegen	1 x 2,4 MW	2,4 MW
Nijmegen	4 x 2,4 MW	9,6 MW
Geldermalsen	3 x 2,4 MW	7,2 MW
Arnhem (Kleefsewaard)	4 x 2,4 MW	9,6 MW
Oldebroek (Hattemerbroek)	4 x 3 MW	12 MW
Oude IJsselstreek (Den Tol)	10 x 3 MW	30 MW
Overbetuwe (A15)	4 x 2,4 MW	9,6 MW
Zaltbommel	4 x 2 MW	8 MW
Zutphen/Lochem	3 x 3,4 MW	10,2 MW
Totaal windenergie locaties		140,6 MW
Locatie waarvoor inpassingsplan op basis van de Elektriciteitswet 1998 wordt gemaakt*		
Zevenaar (Bijvanck)	4 x 3 MW	12 MW
Totaal		***235 MW***

* Op basis van de Elektriciteitswet 1998 is de provincie verplicht om medewerking te verlenen aan een initiatief voor een windpark tussen de 5 en 100 Megawatt, indien de betrokken gemeente geen medewerking wenst te verlenen aan het wijzigen van het planologisch regime. Een dergelijke verplichting bestaat niet op het moment dat de provincie voldoet aan de minimumrealisatienorm danwel sprake is van strijd met de eisen van een goede ruimtelijke ordening. Het voor windpark Bijvanck ingediende verzoek voldoet aan de in de Elektriciteitswet 1998 gestelde eisen. Voor deze locatie bestaat er geen draagvlak bij de gemeente Zevenaar.

3.7.12 Kansrijke locaties voor extra ontwikkeling

Op kaart zijn globaal de locaties aangeduid waar de provincie kansen ziet voor ontwikkeling van windenergie. Het betreft de volgende gemeenten.

Gemeente	Aantal turbines (ca)	Potentieel opgesteld vermogen (MW) (ca)
Apeldoorn	9 x 2,4 MW	21,6 MW
Beuningen	10 x 2,4 MW	24 MW
Cullemborg (uitbreiding of opwaardering bestaand park)	2 x 3 MW	6 MW
Geldermalsen	20 x 2,4 MW	48 MW
Ermelo	7 x 2,4 MW	16,8 MW
Heumen	7 x 2,4 MW	16,8 MW
Totaal kansrijke locaties		*133,2 MW*

Voor een nadere toelichting op de milieueffecten wordt verwezen naar bijlage 37 Aanvulling PlanMER Windvisie Gelderland en het daarin opgenomen MER.

3.7.13 Windenergie solitaire turbines

De realisatie van solitaire windturbines draagt bij aan onze doelstelling van 14% hernieuwbare energie in 2020. Daarom wil de provincie realisatie van solitaire windturbines in Gelderland niet tegenwerken.

In gebieden waar windturbines in zijn algemeenheid worden uitgesloten beschermt de provincie de belangen van bewoners, van kwetsbare infrastructuur en van specifieke cultuur- of natuurwaarden tegen ongewenste invloeden van windturbines. Voor deze gebieden is het niet van belang of het gaat om solitaire windturbines of windturbines in parken.

In waardevolle open gebieden vindt de provincie windturbineparken wel toelaatbaar indien bij het ontwerp aandacht wordt besteed aan het te behouden open karakter van het landschap. Dit is in overeenstemming met de Omgevingsverordening. Hierin is reeds aangegeven dat alleen windparken worden toegestaan in waardevolle open gebieden. Het ruimtelijk ontwerp van deze windparken dient het open karakter van het gebied te ondersteunen. Solitaire windturbines kunnen niet in een specifiek ontworpen lijn- of groepsopstelling geplaatst worden en de provincie vindt dat de impact op het waardevolle open landschap van een solitaire windturbine zwaarder weegt dan de relatief geringe bijdrage aan de transitiedoelstelling.

De beoordeling of solitaire windturbines op andere plaatsen waar windenergie mogelijk is, ruimtelijk passend zijn laat de provincie aan de betreffende gemeente. Door het relatief kleine opgewekte elektrisch vermogen (minder dan 5 MW) behoren de solitaire windturbines volgens de Elektriciteitswet tot de verantwoordelijkheid van de gemeente.

3.7.14 Biovergisting

De mest(co-)vergisting als agrarische activiteit maakt gebruik van agrarische biomassastromen en ligt in de directe omgeving van waar deze biomassastromen beschikbaar komen. Daarom past ze in de agrarische bedrijfsomgeving. Wanneer uitvergiste biomassa (digestaat) grootschalig wordt verwerkt en voornamelijk wordt afgezet buiten de Nederlandse landbouw kan sprake zijn een grootschaliger industriële activiteit die vanwege vervoerstromen en inpassing beter passen op locaties genoemd bij 3.2.3.2 Grote zonneparken mogelijk (Visie), voorkeursvolgorde onder a.

3.7.15 Energieatlas

De provincie heeft als faciliterend instrument voor energietransitie de Energieatlas Gelderland ontwikkeld. De atlas is op verzoek van en in overleg met de Gelderse regio's opgesteld. De atlas bestaat uit een Gelderland breed dekkende digitale kaarten met kansen voor de verschillende thema's, proces- en project informatie van initiatieven, en gerealiseerde projecten op het gebied van energietransitie. De kaart is interactief te gebruiken door initiatiefnemers, lagere overheden, kennisinstellingen, beleidsmakers en andere initiatiefnemers.

In 2013-2014 wordt de Energieatlas naar verwachting opgeschaald naar een Duurzaamheidsplatform Gelderland. Zo ontstaat een totaal overzicht van alle kennis en informatie omtrent energie en duurzaamheid gerelateerde thema's.

3.7.16 Grote zonneparken niet mogelijk

Gelders Natuurnetwerk

Voor natuurgebieden ziet de provincie grote belemmeringen voor het ontwikkelen van grote zonneparken (zie (link) begripsbepalingen). Vanwege de doelen en kwaliteiten voor natuur en de natuurwetgeving is het niet mogelijk om grote zonneparken te ontwikkelen.

Weidevogelgebieden

Hoofdfunctie van de weidevogelgebieden is het creëeren van voldoende ongestoord open grasland. Zonneparken zijn niet combineerbaar met deze kernkwaliteit.

Rustgebieden voor winterganzen

Bij ganzen geldt ook de voorkeur voor relatief open gebieden. Ze gaan ook niet meer foerageren tussen de panelen. Ze kunnen er moeilijk landen en lopen er ook niet naar toe als er hoge hekken omheen staan.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Ook in de Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt het ontwikkelen van grote zonneparken als niet mogelijk gezien vanwege de kernkwaliteiten van het gebied.

Glastuinbouw

In glastuinbouw ontwikkelingsgebieden, het regionaal cluster en de zoekzone van het regionaal cluster is niet voldoende ruimte voor het ontwikkelen van grote zonneparken. Deze gebieden zijn aangewezen voor de ontwikkeling van de glastuinbouw en andere functies mogen deze ontwikkeling niet belemmeren.

3.7.17 Grote zonneparken onder voorwaarden mogelijk

Bij bepaalde ruimtelijke functies wil de provincie de ontwikkeling van grote zonneparken (zie (link) begripsbepalingen) niet op voorhand uitsluiten, maar zijn er wel een aantal voorwaarden aan verbonden.

Natura 2000
Realisatie van grote zonneparken is hier mogelijk voor zover het initiatief aan de regels van Natura 2000 voldoet en de doelsoorten niet significant aantast. Bijvoorbeeld op oude vuilstortplaatsen.

Waterwingebied

Waterwingebieden zijn gebieden waar grondwaterwinning plaatsvindt ten behoeve van de drinkwatervoorziening. In waterwingebieden mogen geen functies plaatsvinden die negatief zijn voor de kwaliteit van het grondwater. Dit is een harde randvoorwaarde voor de ontwikkeling van grote zonneparken.

Groene ontwikkelingszone

De Groene ontwikkelingszone heeft een dubbeldoelstelling: er is ruimte voor economische ontwikkeling in combinatie met versterking van de ecologische samenhang tussen inliggende en aangrenzende natuurgebieden. Het ruimtelijk beleid voor de Groene ontwikkelingszone biedt ruimte aan andere functies onder voorwaarde van gelijktijdige versterking van de kernkwaliteiten.

Waardevol open gebied

Binnen waardevol open gebied is het van belang dat het landschap zijn open karakter behoudt. Voor de ontwikkeling van grote zonneparken is daarom een extra ontwerpeis van kracht; het grote zonnepark mag de openheid van het landschap niet aantasten.

Dagrecreatieterreinen

De ontwikkeling van grote zonneparken op dagrecreatieterreinen is alleen mogelijk mits het zonnepark en het dagrecreatieterrein in een integraal landschappelijk ontwerp zijn vormgegeven en het terrein de hoofdfunctie dagrecreatie behoudt.

Nationaal landschap

Grote zonneparken zijn mogelijk indien ze de kernkwaliteiten van het landschap niet aantasten.

3.8 Verdieping vrijetijdseconomie

3.8.1 Ondersteuning bedrijven met ontwikkelambitie

In de recreatiesector is aan de ene kant grote behoefte aan kwaliteitsverbeteringen en innovatie en de daaruit vaak voortvloeiende behoefte aan meer fysieke ruimte. Aan de andere kant is er sprake van overaanbod. Daaruit vloeit de opgave voor om aan de ene kant ruimte te bieden voor de noodzakelijke kwaliteitsverbetering van de sector, maar aan de andere kant het probleem van de overcapaciteit aan te pakken.

De provincie wil dat bedrijven invulling kunnen geven aan de kwaliteitsverbetering en innovatie van de recreatiebedrijven. De overcapaciteit betreft in belangrijke mate aanbod aan verouderde –in een aantal gevallen – uitgeponde (stacaravan)bedrijven, die het risico lopen langzaam te verpauperen en die bijdragen aan de verrommeling van de Gelderse natuur. Het oplossen van deze overaanbodsituatie kan dus ook bijdragen aan het tegengaan van verrommeling en verpaupering van de Gelderse natuur.

Ook in de sector zelf is dit probleem gesignaleerd en is een overlegproces geëntameerd over de aanpak en oplossing van deze situatie. Belangrijke vragen daarbij zijn of de sector dit zelf kan of moet oplossen en wat de rol van de overheid, de provincie hierin kan zijn.

Wanneer het gaat om ontwikkelruimte binnen bestaande terreingrenzen in het GNN zijn ontwikkelingen toegestaan, die de kwaliteit van het toeristische aanbod verhogen. Compensatie is niet alleen mogelijk via het aankopen en aan de natuur teruggeven van andere recreatiebedrijven, maar ook door het gebruik maken van de door de provincie beheerde compensatiepools. Compensatie via aankoop van ander recreatiebedrijven heeft de voorkeur, omdat daarmee wordt bijgedragen aan vermindering van het overaanbod van (verouderde) recreatiebedrijven en toeristische overnachtingsmogelijkheden.

3.8.2 Dagrecreatieterreinen

De recreatiegebieden (recreatieplassen) zijn in de jaren zeventig van de vorige eeuw aangelegd, met name om te voorzien in de behoefte aan water- en oeverrecreatie (zwemmen, kleine watersport, zonnebaden et cetera). Het eigendom en beheer werd in handen gelegd van de toenmalige recreatieschappen (gemeentelijke samenwerkingsverbanden op het gebied van de openluchtrecreatie).

Vooral sinds de verzelfstandiging en privatisering van de recreatieschappen (1999) zijn deze recreatieplassen zich aan het ontwikkelen tot multifunctionele recreatiegebieden: naast het traditionele aanbod van openbaar toegankelijke zwemwater- en oeverrecreatievoorzieningen (inclusief kiosken, sanitair, parkeerterreinen et cetera) is het recreatieve aanbod sterk verbreed en uitgebreid (van outdoorsport en survivalvoorzieningen tot welnesscentra, waterskibanen, speelparadijzen et cetera).

Deze ontwikkelingen zijn enerzijds ingegeven door de snel veranderende vragen vanuit de vrijetijdsmarkt en anderzijds door de noodzaak tot het opnemen van nieuwe economische dragers ten behoeve van de duurzame instandhouding van de openbare recreatiefunctie van deze gebieden.

De voormalige recreatieschappen zijn daarmee veranderd van gemeentelijke samenwerkingsverbanden in maatschappelijk betrokken recreatieondernemingen. Zij moeten in staat zijn adequaat in te spelen op veranderingen in de vrijetijdsmarkt. In dat verband kunnen de recreatiegebieden gezien worden als recreatieve ontwikkelingzones, die sterke behoefte hebben aan flexibele (ruimtelijke) kaders voor de mogelijke ontwikkelingen in deze gebieden.

3.8.3 Apeldoorns Kanaal

Het Apeldoorns Kanaal is een 55 km lange waterverbinding langs de oostflank van de Veluwe en vormt een verbinding tussen Dieren, Apeldoorn en Hattem. Het Apeldoorns Kanaal is verdeeld in panden en het gehele kanaal is een KRW-oppervlaktewaterlichaam.

De bevaarbaarheid van de noordelijke panden van het Apeldoorns Kanaal voor motorvaartuigen tot de BM-klasse is in de Basisivisie recreatietoervaart Nederland 2015-2020 benoemd als ambitie binnen het Basistoervaartnet. Gebleken is dat deze ambitie niet haalbaar is. De provincie Gelderland zal haar ambitie om het Apeldoorns Kanaal verder recreatief beleefbaar te maken met haar partners verder uitwerken.

Het zuidelijk pand van het Apeldoorns Kanaal tussen Dieren en Apeldoorn heeft een SED-functie en de functie van oppervlaktewater voor drinkwater. Dit is alleen verenigbaar met bevaarbaarheid van dit deel van het Apeldoorns Kanaal voor niet-gemotoriseerde recreatievaart en fluisterbootjes.

3.8.4 Bescherming van zwemwateren

De provincie inventariseert jaarlijks de wateren waarin, volgens de definitie van de Europese Zwemwaterrichtlijn, een groot aantal mensen zwemt. Dit betreft zowel rijkswateren al 'provinciale wateren'. Vervolgens moet voor deze wateren, voor zover dat al niet is gebeurd, onderzocht en afgewogen worden of het toekennen van de functie zwemwater wenselijk is. Het rijk kent de functie zwemwater toe aan de rijkswateren en de provincie aan de ‘provinciale wateren’. Het toekennen van de functie zwemwater is een (wettelijke) voorwaarde om een zwemwater aan te kunnen wijzen. De provincie wijst vervolgens jaarlijks de zwemwateren aan, zowel de rijkswateren als de ’provinciale wateren’. Deze aanwijzing bepaalt dat de waterkwaliteitsbeheerder zich inspant om de waterkwaliteit te monitoren en een beheer te voeren dat is gericht op het behouden van kwaliteitseisen voor zwemwater. Een actueel overzicht van de zwemwateren in Gelderland is opgenomen in de Lijst van zwemwateren.

Aan alle aangewezen zwemwateren is dus ook de waterhuishoudkundige functie zwemwater toegekend. Onderstaand volgt de beschrijving van deze functie.

Functie: Zwemwater

De functie ‘zwemwater’ geldt voor die wateren die opgenomen zijn in de Lijst .

Voor de zwemwateren geldt dat:

- zwemmen toegestaan is en het zwemmen niet strijdig is met andere functies;
- het voldoende veilig is om in te zwemmen;
- naar verwachting door een groot aantal mensen (definitie Europese Zwemwaterrichtlijn) wordt gezwommen;
- de waterkwaliteit aan de gestelde waterkwaliteitseisen vanuit de Europese Zwemwaterrichtlijn en de Nederlandse wetgeving voldoet;
- het gedurende het grootste deel van het zwemseizoen mogelijk moet zijn om te kunnen zwemmen zonder te veel risico’s voor de gezondheid van de zwemmers.

3.8.5 Luchtvaartterreinen

De huidige beleidsregelingen voor luchtvaartterreinen in Gelderland zijn in 2009 door de provincie vastgelegd in een notitie zie bijlage 28 Omgevingsbeleid luchtvaartterreinen Gelderland. Uitgangspunt van deze notitie is “consolidatie van de luchtvaart in Gelderland op alle fronten”.

3.9 Verdieping land- en tuinbouw

3.9.1 Groene gezonde groei

Dynamiek in de landbouw is groot: wat gisteren nog ondenkbaar leek, is vandaag onmisbaar. Doordat de Omgevingsvisie de doelen centraal stelt, ontstaat ruimte voor ondernemerschap: niet vinken, maar vonken! Dat vraagt om ontwikkelingsgericht denken en uitnodigingsplanologie ('ja, graag' en dan pas 'ja, mits'), en om het stroomlijnen en versnellen van vergunningenprocedures. Beleid dus dat dicht bij de mensen staat met ruimte voor lokaal maatwerk. De markt(keten)partijen staan centraal. De provincie ondersteunt 'groene groei' niet alleen door haar ontwikkelingsgerichte planologische beleid, maar ook door gericht regionaal-economisch beleid. Revolverende middelen zijn beschikbaar om de ketenontwikkeling van 'kennis, kunde naar kassa' te versnellen.

3.9.2 Vernieuwend proces van vergunningverlening

De eerste gemeenten experimenteren, desgewenst met ondersteuning van de provincie, met een vernieuwend proces van vergunningverlening. Transparantie neemt een centrale plek in. Buren worden eerder dan via de formele bekendmaking in de krant betrokken bij het feit dat het veehouderijbedrijf in hun omgeving gaat uitbreiden. Juist in de voorfase is een lokale dialoog wenselijk. Het gesprek kan leiden tot wederzijds begrip en biedt de ondernemer de mogelijkheid zijn plan aan te passen voordat de formele vergunningsprocedure start. De dialoog kan lokaal voor een breder draagvlak zorgen en voor minder formele bezwaren. Ondernemers zijn zich er in toenemende mate van bewust dat het maatschappelijk draagvlak ook in de directe omgeving essentieel is voor het toekomstperspectief van hun bedrijf. Zij zijn vaak bereid om extra maatregelen te treffen die verder gaan dan waartoe ze wettelijk verplicht zijn.

De grote transitieopgave kan worden gekenmerkt door de begrippen 'versterken, vergroenen en verbreden'. Stilstaan is geen optie. Toekomstgerichte ondernemers zullen aanpassingen, vernieuwingen en innovaties moeten doorvoeren zowel op vlak van het product, de productiewijze en marktbenadering. Het gaat erom de concurrentiepositie te versterken, de voedselproductie te verduurzamen en nieuwe technieken en teelten in te voeren. Ook lokale afzetstructuren kunnen bijdragen aan verduurzaming en een beter imago, en zorgen voor een betere opbrengst voor de primaire producent. Land- en tuinbouwbedrijven zullen zich niet alleen moeten versterken in de gangbare productie maar ook kansen moeten grijpen voor verbreding zoals zorg, recreatie, energie, gezondheid, educatie et cetera.

Als gevolg van schaalvergroting, ketenintegratie, verbreding, verschuivingen in het verdienmodel en innovaties is er steeds meer behoefte aan verruiming van de planologische ruimte op agrarische bedrijven. Voor bedrijfsgerelateerde ketenactiviteiten en teeltondersteunende voorzieningen biedt de provincie binnen kwalitatieve randvoorwaarden meer ruimte voor ontwikkelingen.

Uitdagend zijn de mogelijkheden om uit groene grondstoffen niet alleen groene energie te winnen, maar ook diverse non-food producten te maken. Met bioraffinage zijn uit afvalstromen hoogwaardige basisproducten te winnen. Denk aan het terugwinnen van fosfaat, een essentiële meststof die schaars is. Uitgangspunt is om de groene grondstoffen zo hoogwaardig mogelijk te gebruiken. De kansen zijn groot omdat Gelderland veel biomassa heeft, waaronder veel mest uit de veehouderij en biomassa uit natuur en landschap. Dit geldt ook voor de reststoffen die beschikbaar komen in het agro-foodproces.

3.9.3 Netwerken voor innovaties

De opgave is complex en niet zo maar op te lossen. Dat vraagt tijd, innovatieve ideeën, begrip en (veelal) risicovolle investeringen. Een individuele ondernemer kan zelf onmogelijk dergelijke innovaties tot stand brengen. Insteek is om ideeën te ontwikkelen in netwerken, uitwerking op te pakken met ketenpartijen, verbindingen te leggen met het Energie en Milieu Technologie-cluster en nauwe samenwerking tot stand te brengen tussen ondernemers, onderzoek en onderwijs.

De schaalvergroting in de melkveehouderij vertaalt zich ook door in het grondgebruik. De melkveehouderij heeft grote behoefte aan een goede verkaveling, niet alleen aan kavels bij de bedrijfsgebouwen maar ook aan een vergroting van het kaveloppervlak en een goede kavelvorm voor een efficiënte bewerking. Grootschalig boeren staat op gespannen voet met de wens om de kleinschalige cultuurlandschappen te behouden. In een pilot wordt gekeken of schaalvergroting van de agrarische percelen te combineren is met een kleinschalig en aantrekkelijk landschap. De provincie onderzoekt op welke manier experimenteerruimte mogelijk en toepasbaar is.

3.9.4 Water en landbouw

Het watersysteem in Gelderland moet zodanig op orde zijn dat de landbouw economisch concurrerend en duurzaam kan produceren. Landbouwkundige schade door wateroverlast en -tekort wordt zo veel mogelijk voorkomen. Dit sluit aan bij de wens van het agrarisch bedrijfsleven om binnen afzienbare tijd (2020) 'duurzaam en maatschappelijk geaccepteerd' te produceren. Hiervoor heeft LTO een visie ontwikkeld, het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW), om te komen tot integrale oplossingen voor wateropgaven (waterkwantiteit en waterkwaliteit) en de inrichting en het beheer van de ruimte. Het DAW wordt nu samen met de waterschappen uitgevoerd binnen de kaders van het waterbeheer van de provincie.

3.9.5 Beleid voor het watersysteem

In de gebieden met de functie landbouw is de inrichting en het beheer van het watersysteem allereerst gericht op:

- een ontwateringsdiepte met aanvaardbare risico's voor wateroverlast en vervolgens minimale vochttekorten;
- oppervlaktewaterpeilen die het meest voorkomende landbouwkundige grondgebruik accommoderen;
- beschikbaarheid van oppervlaktewater voor het op peil houden van de grondwaterstand en voor beregening;
- (zeer) lokale afstemming op verspreid liggende natuurelementen en waardevolle ecologie;
- een grondwaterpeil in de veenweidegebieden dat niet verlaagd wordt ten opzichte van het maaiveld (wel de maaivelddaling volgen). De maximale drooglegging in veenweidegebieden is 60 cm onder maaiveld.

Op dit moment zijn de effecten van de klimaatveranderingen op de landbouw zowel positief (bijvoorbeeld langer

groeiseizoen) als negatief (extremen in neerslag). De provincie heeft een bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart opgesteld. Op basis van die kaart wordt in overleg met de partners (waterschappen, landbouw, natuur, et cetera) gezocht naar pilotlocaties waar onderzocht wordt welke maatregelen het meest (kosten)effectief zijn. Uitgangspunt is dat het bodem- en watersysteem niet meer maakbaar is en dat oplossingsrichtingen met name in de ruimtelijke ordening zitten.

3.9.6 Taakverdeling

Voor de uitvoering van acties in de planperiode ziet de provincie de volgende taakverdeling:

- De waterschappen voeren voor een goede waterhuishouding het dagelijks beheer voor het oppervlaktewater, gericht op de afwatering en het beschikbaar hebben van voldoende grond- en oppervlaktewater.
- Eigenaren verzorgen in het landelijke gebied de ontwatering.
- De provincie tracht met het Rijk en de waterschappen de uitvoering van dit beleid te faciliteren door zo mogelijk vanuit het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) middelen te generen.

3.9.7 Toekomstige situatie en dilemma's

Het vinden van een balans tussen wateroverlast en vochttekort is in de grondgebonden landbouw prioriteit. Ter voorkoming van vochttekort wordt de drooglegginsgeisen hierop afgestemd. Voor het beter vasthouden van gebiedseigen water kan het voorkomen dat de ontwateringsdiepte en de drainagebasis minder diep komen te liggen. Bij de inrichting van de waterhuishouding voor de landbouw wordt zo veel mogelijk voorkomen dat er een negatieve uitstraling is op naburige functies. Het streven is om beregening zo veel mogelijk te beperken.

Essentie
De maakbaarheid van het watersysteem is eindig. Het overal en altijd creëren van optimale waterhuishoudkundige randvoorwaarden voor onder andere de landbouw is vanwege de klimaatverandering niet meer te garanderen. Voor de lange termijn moet de landbouw aansluiten op de mogelijkheden van het watersysteem. De verwachting is evenwel dat mogelijke opbrengstderving meer dan gecompenseerd kan worden doordat klimaatverandering tot verlenging van het groeiseizoen leidt.

3.9.8 Robuust watersysteem

In de laatste decennia van de twintigste eeuw is het regionale watersysteem met veel technische ingrepen aangepast aan droge voeten voor wonen, werken, transport en een moderne gemechaniseerde landbouw. Hierdoor is de ruimte voor het watersysteem geminimaliseerd. Ecologie en klimaatverandering maken nieuwe ingrepen in het watersysteem noodzakelijk. Daarbij is kiezen voor een ruimtelijke oplossing het duurzaamst.

Door klimaatverandering nemen heftige buien toe. Een goed drainagevermogen van de bodem is daardoor extra belangrijk. In de bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart is daarom ook de kwetsbaarheid door bodemverdichting opgenomen.

Opgave
Provincie en waterschappen inventariseren locaties voor duurzame ruimtelijke oplossingen. Een klimaatkwetsbaarhedenkaart is hiervoor een eerste aanzet.

3.9.9 Bodembeheer en landbouw

Goed integraal agrarisch bodembeheer draagt bij aan vele doelen, zoals:

- het klimaat (koolstofbinding in de bodem);
- het milieu (minder uitspoeling van mineralen);
- de bodemvruchtbaarheid;
- biodiversiteit;
- het vasthouden van water in de bodem (door het tegengaan bodemverdichting, zodat er geen 'run-off' is).

De provincie vindt dat duurzaam bodembeheer vooral een inherent economisch belang voor de landbouwsector is. Wel stimuleert de provincie via het landbouwbeleid samenwerking en netwerkvorming om bewustzijn van een gezonde bodem te vergroten (pilots, demo's, voorlichting et cetera.). Het vergroten van de bewustwording in de landbouw wordt ook via de gebiedsdossiers voor de grondwaterkwaliteit gestimuleerd.

In IPO-verband wordt onderzoek gedaan naar de problematiek van de verdichting van de bodem. Dit kan een probleem zijn zowel voor de landbouwsector zelf als voor de kwaliteit van het grondwater door afspoeling van meststoffen en mineralen en de kwantiteit van het grondwater vanwege afname van het watervasthoudend vermogen van de bodem. Mogelijk geeft dit op een later moment aanleiding tot maatregelen. Structuurverbetering van de bodem vergroot het watervasthoudend vermogen. Dit in combinatie met bijvoorbeeld efficiënter beregenen en peilgestuurde drainage vergroot de zelfvoorzienendheid. Anderzijds kan een verbeterde bodemstructuur leiden tot een efficiëntere mineralenbenutting, waardoor emissies van meststoffen naar het milieu worden gereduceerd.

De provincie ziet bodemenergie (KWO en aardwarmte) als kans voor de glastuinbouw en de veehouderij. Stimulering gebeurt via het Prioritair Programma Energietransitie, maar wel binnen de beschreven kaders voor grondwaterbescherming.

Opgave
De provincie inventariseert locaties waar structuurverbetering van de bodem kansrijk is en stimuleert agrariërs om aandacht voor bodemstructuurverbetering onderdeel te maken van een goede landbouwpraktijk.

3.9.10 Plussenbeleid: verduurzaming van bedrijven in de niet-grondgebonden veehouderij

De niet-grondgebonden veehouderij, met name de varkens-, geiten-, pluimvee- en vleeskalverenbedrijven, mogen zich in Gelderland ontwikkelen op basis van het vigerend bestemmingsplan. Welke uitbreidingen van veehouderijen mogelijk zijn, wordt verder bepaald door:

- de wettelijke kaders van het Rijk;
- de provinciale regels voor bescherming van o.m. de kernkwaliteiten van Nationale Landschappen, Waardevol Open landschap, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Gelderse Groene Ontwikkelingszone en het Gelders Natuurnetwerk, zoals weergegeven in de provinciale Omgevingsverordening.

In Gelderland is net als in voorgaande jaren geen nieuwvestiging toegestaan. Bedrijven of onderdelen van bedrijven (zogenoemde niet-grondgebonden takken) die uitbreiden, krijgen vanaf het moment dat gemeenten het Plussenbeleid in hun ruimtelijk beleid hebben meegenomen extra eisen opgelegd. Voor bedrijven die qua oppervlakte agrarisch bouwperceel meer dan 500 m2 groeien zijn dan een of meer 'maatschappelijke plussen' vereist. Het gaat om aanvullende maatregelen van ruimtelijke kwaliteit op het gebied van milieu, landschappelijke inpassing en/of fysieke maatregelen op het gebied van dierwelzijn. Deze maatregelen moeten plaatsvinden naast de generieke wettelijke eisen en andere voorwaarden – zoals een goede landschappelijke inpassing op basis van vigerend Gelders provinciaal en gemeentelijk beleid.

Aan uitbreidingen van niet-grondgebonden veehouderij-activiteiten worden de volgende aanvullende eisen gesteld. Hierna worden deze puntsgewijs beschreven. De richting van hoe deze zaken moeten worden ingevuld, is opgenomen onder de puntsgewijze opsomming.

Eisen aan uitbreiding vanuit Plussenbeleid

1. uitbreidingen zijn alleen mogelijk indien het bedrijf maatregelen van ruimtelijke kwaliteit treft op het gebied van milieu, landschappelijke inpassing of fysieke maatregelen op het gebied van dierwelzijn,
2. een verslag van een dialoog met zijn omgeving bij de aanvraag– d.w.z. het verzoek om een bestemmingsplanherziening, -wijziging of omgevingsvergunning - is gevoegd,
3. de investering in de maatschappelijke plussen € 15,- tot € 20,- bedraagt per vierkante meter bruto stalvloeroppervlakte van de uitbreiding,
4. de investering zoveel mogelijk plaatsvindt op het erf. Indien dit niet mogelijk is, dan vindt de investering in de omgeving van het erf of verder in de omgeving,
5. de gemeente maakt met de ondernemer afspraken inclusief boetebeding via een privaatrechtelijke overeenkomst, een voorwaardelijke verplichting in het bestemmingsplan of een omgevingsvergunning, Op basis daarvan werkt het bevoegd gezag een wijzigingsplan uit, een afwijkingsbesluit of herziening van het bestemmingsplan.

Toelichting spelregels Plussenbeleid

De verwachting voor de niet-grondgebonden veehouderij is dat er schaalvergroting zal plaatsvinden. Een voordeel van schaalvergroting is dat grotere bedrijven beter dan kleinere bedrijven in staat zijn om extra maatregelen te nemen die de negatieve effecten voor de leefomgeving, zoals geurhinder en fijn stof uitstoot, endotoxinen en het risico op zoönosen, verminderen.

De provincie heeft er oog voor dat het Plussenbeleid niet onnodig belemmerend moet werken. Daarom gelden deze spelregels alleen voor uitbreidingen van bedrijven die qua oppervlakte van het agrarisch bouwperceel met meer dan 500 m2 groeien. Aanvragers hebben maximaal een keer per vijf jaar de mogelijkheid om maximaal 500 m2 uit te breiden zonder Plussenbeleid. De voorwaarden om zonder Plussenbeleid uit te breiden zijn bedoeld als lastenverlichting in de uitvoering.

Gemeenten nemen de voorwaarden van het Plussenbeleid mee in hun ruimtelijk beleid. De volgende vier aspecten zijn (minimaal) aan de orde om het Plussenbeleid lokaal uit te werken:

1. wat is de gewenste werkwijze en dialoog rond de voorgenomen uitbreiding?
2. welke inhoudelijk accenten in de extra maatregelen zijn gewenst vanuit het lokale beleid, passend bij het gebied, zodat lokaal maatwerk mogelijk wordt in de geest van de Omgevingswet en Gelderse Omgevingsvisie,
3. duiden van de ondergrens van de extra duurzaamheidsmaatregelen (wat zijn ‘plus-investeringen’),
4. hoe de afspraken met de ondernemer worden gemaakt, bijvoorbeeld over de hoogte van de investering.

Deze zaken kunnen (eerst) op regionaal niveau worden uitgewerkt, zoals de Menukaart van de regio FoodValley. Een gemeente kan een dergelijk intergemeentelijk (regionaal) beleidskader benutten voor een nadere uitwerking in eigen ruimtelijk beleid.

Ad 1: de gewenste werkwijze en dialoog rond de voorgenomen uitbreiding

Van belang is vroegtijdige betrokkenheid van belanghebbenden bij de voorbereiding van plannen of besluiten. De provincie verwacht daarom van gemeenten dat zij in hun lokale beleid opnemen dat rondom een voorgenomen uitbreiding een zorgvuldige dialoog wordt gevoerd, gericht op het in kaart brengen van alle belangen, zowel die van de ondernemer als die van de belanghebbenden in de omgeving. In ieder geval dient een ondernemer bij een aanvraag tot uitbreiding een verslag van de dialoog met de omgeving te voegen.

Het is aan te raden dat een ondernemer eerst in gesprek gaat met de gemeente voor eerste check op het uitbreidingsplan. Zonder dat de gemeente zich al verbindt aan een plan, kan op eenvoudige wijze een eerste filtering op kansrijke en kansarme plannen plaatsvinden. Hoewel niet verplicht, is ook in de Omgevingswet het belang van een

dergelijk vooroverleg onderstreept. De gemeente zorgt voor de afstemming van het eerste idee, ambtelijk en waar nodig bij het bestuur. Wanneer een gemeente een initiatief tot uitbreiding als kansrijk beoordeelt, is het van belang dat de ondernemer tijdig over een nog niet uitgewerkt plan in gesprek gaat met de omgeving. De ondernemer voert een dialoog met de omgeving dat, zoals hij of zij het beste inschat, passend bij het gebied. Het is denkbaar dat een ondernemer voor zijn (directe) buren een presentatie over zijn voorgenomen uitbreiding geeft en vraagt naar de ideeën van zijn omgeving hierover. Een buurthuis kan hiervoor een goede plek zijn maar ook een rondleiding door het bedrijf van de ondernemer is een mogelijkheid. Hiervoor gelden geen wetmatigheden. Een ondernemer nodigt zijn buren uit in een omtrek van een kilometer, een andere ondernemer nodigt buren uit in een kleinere straal rond zijn bedrijf. Voor advies hierover kan de ondernemer eventueel te rade gaan bij bijvoorbeeld de gemeente. De provincie biedt ondersteuning bij de uitvoering van het Plussenbeleid en stelt informatie voor alle partijen helder beschikbaar, zoals:

- beschikbaar stellen van zogenoemde ‘handreikingen’ over hoe een dialoog gevoerd kan worden;
- website vullen, toegankelijk voor iedereen, met informatie: op themaniveau, met namen van contactpersonen. Dit ook in het kader van de Omgevingswet waarin kennis transparant beschikbaar wordt gesteld via digitale info.
- een helpdesk voor partijen beschikbaar stellen die telefonisch kan worden geraadpleegd.

Afhankelijk van zijn toekomstvisie op het bedrijf en het gesprek met de omgeving past de ondernemer het uitbreidingsplan dan aan.

Het uitbreidingsplan wordt in procedure gebracht als de gemeente het plan en de gevoerde stappen in het proces met (onafhankelijke) partijen heeft besproken. Reden hiervan is om zorgvuldig en transparant te kunnen zijn naar alle betrokkenen over:

a. zijn de benodigde onderzoeken zorgvuldig opgesteld en gedeeld,
b. zijn belangen zorgvuldig en transparant gemaakt en gewogen,

Het bevoegd gezag maakt een afweging over wel of niet akkoord gaan met het plan. De gemeente maakt vervolgens met de ondernemer afspraken inclusief boetebeding via een privaatrechtelijke overeenkomst, een voorwaardelijke verplichting in het bestemmingsplan of een omgevingsvergunning, Op basis daarvan werkt het bevoegd gezag een wijzigingsplan uit, een afwijkingsbesluit of herziening van het bestemmingsplan.

Ad 2: welke inhoudelijk accenten in de extra maatregelen zijn gewenst met het oog op lokaal maatwerk passend bij het gebied

Het gaat bij aanvullende maatregelen niet over gangbare maatregelen die al vanuit bestaande vigerende beleidskaders nodig zijn. Aanvullende maatregelen zijn extra maatregelen ter verbetering van de ruimtelijke kwaliteit op het terrein van landschappelijke inpassing, milieu- en dierenwelzijn de groeiruimte. Op deze wijze draagt Gelderland bij aan het versnellen van duurzame ontwikkelingen in de veehouderij, zonder dat dit ten koste gaat van een verslechtering voor de kwaliteit van de leefomgeving.

Gemeenten werken vooraf in beleid uit of zij in in bepaalde gebieden lokale of regionale aandachtspunten zien voor de inhoudelijke focus van deze aanvullende maatregelen vanuit een goede ruimtelijke ordening. Deze inhoudelijke focus zal daarvandaan meer of minder sturend zijn voor de aard van de genoemde aanvullende maatregelen passend bij de aard van een gebied.

Gemeenten kunnen accenten in de inhoudelijke focus van de aanvullende maatregelen eerst in regionaal verband uitwerken. Ook kunnen gemeenten het beleid dat – nadat het regionaal is verwoord - zelf nader aanscherpen.

Conform de aankomende Nationale Omgevingsvisie en Omgevingswet verwacht de provincie dat gemeenten actief beleid voeren op aandachtspunten in hun gebied, die vanuit een goede ruimtelijke ordening lokaal en in een gebied (regionaal) aandacht verdienen. Wij geven hieronder aan om welke gebieden het gaat en wij verwachten dat gemeenten deze rol ook actief oppakken.

De provincie verwacht van gemeenten dat zij op de volgende zaken sturing geven in de uitwerking van het lokaal maatwerk om vanuit een goede ruimtelijke ordening aanvullende maatregelen te vragen:

- aanvullende maatregelen voor fijn stof (onderdeel van een milieu-plus) in de regio FoodValley om de totale achtergrondbelasting te verbeteren in het gebied, de provincie geeft informatie via de Atlas Leefomgeving.
- aanvullende maatregelen voor geur (onderdeel van een milieu-plus) in de regio FoodValley. Zie bijlage Geurhinder als gevolg van geurachtergrondconcentratie (NIEUW) ,
- op basis van de urgentie over leegstand in het buitengebied (ruimtelijke kwaliteits-plus) in de regio Achterhoek zijn er extra maatregelen nodig die de landschappelijke kwaliteit verbeteren en sloop bevorderen.

Ad 3: **ondergrens van de extra duurzaamheidsmaatregelen (wat zijn 'plus-investeringen')**

De te nemen aanvullende duurzaamheidsmaatregelen moeten passen binnen een goede ruimtelijke ordening c.q. ruimtelijk relevant zijn. Dit vergt maatwerk en is afhankelijk van het gebied waar de uitbreiding plaatsvindt. Niet alle onderstaande maatregelen zijn in alle gevallen ruimtelijk relevant. Conform de aankomende Nationale Omgevingsvisie en Omgevingswet verwacht de provincie dat gemeenten actief beleid voeren op aandachtspunten in hun gebied.

Ruimtelijke kwaliteit

Hier gaat het om maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende maatregelen zijn bijvoorbeeld extra investeringen in:

- extra streekeigen beplanting,
- fruitbomen,
- loop- en wandelpaden,
- bezichtigingsruimte,
- innovatieve architectuur m.b.t. stalconcepten,
- bijdrage aan een ecologische verbindingszone,
- sloop van vrijkomende agrarische bebouwing.

Milieu

Hier gaat het om maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende investeringen zijn bijvoorbeeld:

- filtersysteem,
- afzuigsysteem,
- luchtwassysteem,
- biofilter,

Het gaat bij aanvullende maatregelen niet op de gangbare emissie reducerende technieken of gangbare BBT. Wat gangbaar is, is o.m. omschreven in artikel 1.1 van de Wabo. Dit verschilt per diersoort, per jaar en per gebied. Voor ammoniak kan in het kader van aanvullende BBT-maatregelen bijvoorbeeld gekeken worden naar kolom C van "Besluit emissiearme huisvesting" gepubliceerd in Staatscourant d.d. 25/6/2015 waarin gewenste grenswaarden voor 2018 worden genoemd. De ondernemer moet aantonen waarom zijn maatregel voor een plus in aanmerking komt en moet dat expliciet maken. Het is aan de gemeente om deze afweging te beoordelen.

Dierwelzijn

Hier gaat het om fysieke maatregelen die verder gaan dan standaard beleid. Aanvullende maatregelen zijn bijvoorbeeld gericht op:

- oppervlakte,

- groepsgrootte,
- stalinhoud,
- voorkomen hittestress,
- schuurvoorziening,
- erfverharding,
- hygiënesluis,
- mestafvoerpunten.

Voorbeelden van maatregelen op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, milieu en dierwelzijn zijn ook te vinden in de Maatlat Duurzame Veehouderij en het Beter Leven Keurmerk (sterrensysteem) en Milieukeur. Deze certificaatsystemen zijn waardevol omdat zij aangeven wat in algemeenheid duurzamere stalconcepten zijn. Zij geven ondernemers houvast om duurzamere stalconcepten toe te passen door fiscaal voordeel te bieden. De controle op de uitvoering van de maatregelen wordt door een onafhankelijke instantie uitgevoerd. Jaarlijks worden deze systemen met stakeholders en ondernemers besproken en vinden er actualisaties plaats.

Gangbare maatregelen en dus geen aanvullende maatregel

Bedrijfsvoeringsmaatregelen zijn **niet** aan te merken als een extra maatregel.

Ook de volgende zaken zijn **niet** aan te merken als een extra maatregel

- een goede erfinpassing,
- rekening houden met landschappelijke en natuurkwaliteiten,
- voldoen aan milieunormen of aan normen voor dierwelzijn,
- emissiereducerende milieutechnieken (gangbare BBT cf Wabo artikel 1.1) die al standaard worden voorschreven.

Als peildatum voor ‘wat een extra maatregel is’ geldt de datum van de ter inzage legging van het ontwerpbesluit door de gemeente: dat kan een ontwerp bestemmingsplan/wijzigingsplan zijn maar ook een ontwerp omgevingsvergunning.

Volksgezondheid

Gezondheid beschouwt de provincie niet als ‘plus’ maar als een basiskwaliteit. Er is voor volksgezondheid nog geen eigenstandig normenkader. Volksgezondheid wordt nu ingevuld door invulling te geven aan (rijks)normen voor milieu (fijn stof en geur), dierwelzijn en ruimtelijke kwaliteit. Er is een sterke verwevenheid tussen milieu, dierenwelzijn en gezondheid. Volksgezondheid lift mee op milieu (fijn stof en geur), dierwelzijn en ruimtelijke kwaliteit. Als nieuwe normen over volksgezondheid meer helderheid geven dan komt dit erbij als basis en niet als ‘plus’. Provincie en partners volgen de ontwikkelingen hiervan nauwlettend. Onderstaande huidige verwevenheid tussen elementen van volksgezondheid en de drie plussen wordt in de onderstaande figuur geïllustreerd.

verwevenheid volksgezondheid en de drie plussen

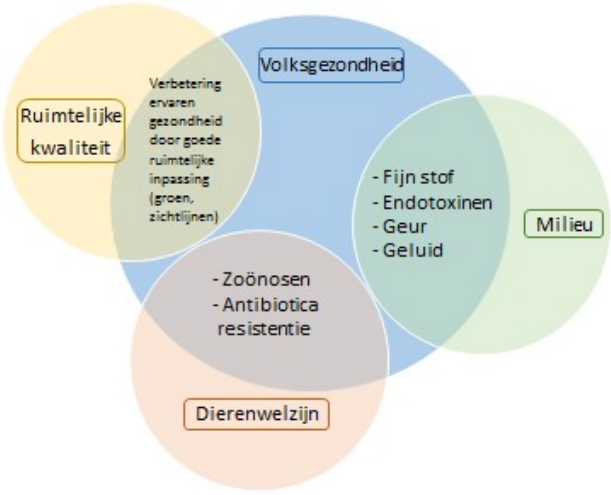

Verbeteringen voor de volksgezondheid worden dus in de praktijk ook via fysieke maatregelen voor milieu, dierwelzijn en ruimtelijke kwaliteit – de plus-sporen in het Plussenbeleid - gerealiseerd. Zo dragen plussen op het gebied van geur, fijn stof en NOx dragen bij aan volksgezondheid. Maatregelen voor de verbetering van dierwelzijn doen dit ook. Immers: een verkleining van de kans op het ontstaan en verspreiding van dierziekten verkleint de kans op effecten op volksgezondheid. Dit doet recht aan het gedachtengoed van de komende Omgevingswet, zorgen voor een gezonde en veilige leefomgeving.

Tegelijkertijd heeft de provincie sinds 2016 een instrument dat gericht is op het in beeld brengen van de factoren in de fysieke leefomgeving die invloed hebben gezondheid en dat daarmee een handvat kan bieden om te bepalen welke factoren de meeste kansen bieden om deze te verbeteren.

Ad 4: **afspraken met de ondernemer, bijvoorbeeld over de hoogte van de investering**

Gemeenten kunnen van de ondernemer extra maatregelen ter verbetering van de leefomgeving verlangen, die de ondernemer zelf ter uitvoering dient te brengen De ondernemer dient concrete voorstellen ter uitvoering van de investeringsbijdrage bij de gemeente in te dienen. Hierbij kan de ondernemer onder meer gebruik maken van de certificaatsystemen die in de Maatlat Duurzame Veehouderij, het Beter Leven Keurmerk en Milieukeur zijn beschreven.

De te nemen maatregelen zijn over het algemeen fysiek van aard. Van de gemeente wordt gevraagd hierover afspraken te maken met de ondernemer. Dit dient via een anterieure privaatrechtelijke overeenkomst te gebeuren inclusief boetebeding, en/of voorwaardelijke verplichtingen in het bestemmingsplan of middels een omgevingsvergunning.

De investeringsbijdrage

De norm voor de investeringsbijdrage is een bedrag tussen de € 15 en 20 per vierkante meter stalvloeroppervlakte van de uitbreiding. De investering vindt bij voorkeur plaats op of nabij het erf van de initaitiefnemer. Indien dit niet mogelijk is vindt de investering in deomgeving van het erf of verder in de omgeving plaats. Een uitzondering geldt voor gebieden waar de sloop van gebouwen ter verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving een belangrijk onderwerp is. Met name in de Achterhoek levert sloop van veelal vervallen gebouwen een belangrijke bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving op. Naar de aard van de maatregel zal sloop niet op of nabij het erf zijn.

Indien in de uitwerking van het uitbreidingsplan en het gesprek tussen ondernemer en omgeving duidelijk aantoonbaar is gemaakt dat een investering van minder dan € 15 per vierkante meter stalvloeroppervlakte van de uitbreiding

mogelijk is, dan wordt dit mogelijk geacht. Maatwerk kan plaatsvinden indien dat goed onderbouwd wordt. Van het normbedrag kan worden afgeweken als de aanvullende investering - gelet op het belang van de bescherming van de ruimtelijke, milieu hygiënische en gezondheidseffecten van de uitbreiding van een veehouderij - niet leidt tot een onbillijkheid van overwegende aard.

Het ontwerp-bestemmingsplan moet vergezeld gaan van een berekening van de investeringsbijdrage.

Het bevoegd gezag, de gemeente, werkt beleidsregels uit die een ieder hierover vooraf duidelijkheid geven. Van de gemeenten wordt in verband met de rechtsgelijkheid gevraagd in regionaal verband dan wel met een buurtgemeente dan wel door inschakeling van een onafhankelijke deskundige (zoals de SAAB, Stichting Advisering Bouwplannen) een consistente beleidsafweging toe te passen.

Jaarlijkse evaluatie en monitoring

Het Plussenbeleid zal na 1 jaar geëvalueerd worden, onder meer om te zien of deze bedragen moeten worden aangepast. Daarbij gaat het met name om het volgende te evalueren:

- welke gemeenten hebben het Plussenbeleid in het ruimtelijk beleid verwerkt en welke gemeenten hebben er ervaring mee opgedaan bij een uitbreiding;
- hoe en in welke zin zijn er afspraken gemaakt over de maatregelen passend bij gebiedsaandachtspunten;
- hoe is omgegaan met de berekening van de extra investering (en waarin) passend bij de situatie en het gebied – meer maatwerk;
- hoe is verslag van de dialoog – met het samenspel tussen bevoegd gezag, ondernemer en omgeving – verlopen';
- hoe hebben de betrokken bevoegde gezagen de rechtmatigheid in de uitvoering vorm gegeven;
- hoe ervaren de betrokken partijen de praktische uitvoerbaarheid;
- hoe is de handhaving in de betreffende gemeente rond de uitvoering van de aanvullende maatregelen in het kader van het Plussenbeleid geregeld, wat is de rol van de Omgevingsdiensten;
- zijn er ongewenste neveneffecten te zien vanwege de uitbreiding; bv effecten rond vekeersveiligheid of een aantoonbare aanzienlijke toename in leegstand?

Zodra in deze jaarlijkse monitor duidelijk wordt dat een of meer elementen in het Plussenbeleid niet voldoende of als er manieren zijn die naar onze mening beter kunnen werken, dan zal de provincie een voorstel doen om het Plussenbeleid nader aan te passen.

Het Plussenbeleid is van toepassing op gebieden waarvoor vanaf 2014 zoneringsmaten golden in de Omgevingsvisie en –verordening: verwevingsgebied, landbouwontwikkelingsgebied, extensiveringsgebied.

Eisen aan uitbreiding vanuit de regels voor het Ammoniakbuffergebied (Visie paragraaf 3.4.2.1*)*

Naast de eisen van het Plussenbeleid geldt bij alle uitbreidingen voor niet-grondgebonden veehouderij de voorwaarde van artikel 2.5.3.3 van de Omgevingsverordening (Uitbreiding niet-grondgebonden veehouderijtak: ammoniakbuffergebied). Namelijk dat in het ammoniakbuffergebied - het voormalige extensiveringsgebied - de emissie van ammoniak niet mag toenemen in de inrichting op de locatie bij de uitbreiding van de niet-grondgebonden veehouderij-activiteit. Deze maatregel is nodig omdat dit gebied een grote natuurwaarde heeft. Ze liggen allemaal in de 250 meter zone rondom zeer gevoelige natuur van het Gelders natuurnetwerk. De afgelopen 30 jaar hebben deze bedrijven strikte uitbreidingsbeperkingen ondervonden, waardoor er weinig 'toekomstbedrijven' meer liggen. Afschaffen van het extensiveringsbeleid zou beteken dat deze bouwblokken in principe weer beschikbaar komen voor een volwaardig bedrijf. De naastgelegen natuur krijgt zo te maken met extra stikstofdepositie waardoor de kwaliteit flink achteruit zal gaan.

3.9.11 Greenport Gelderland

De provincie Gelderland biedt vanaf 2007 ondersteuning aan de versterking van de tuinbouwclusters in het Rivierengebied via het tuinbouwprogramma Greenport Gelderland (voorheen Betuwse Bloem). In dat kader is ook de publiek-private samenwerking in het Fruitpact, het Laanboompact, het Paddenstoelenpact en de glaspacten in de Bommelerwaard en Arnhem-Nijmegen van de grond gekomen.

De 1.600 bedrijven in het tuinbouwcluster Greenport Gelderland bieden werk aan bijna 20.000 mensen en genereren een bruto toegevoegde waarde van € 700-800 miljoen. Het tuinbouwcluster omvat 10% van het totale Nederlandse tuinbouwcluster. Daarmee doet de Greenport Gelderland niet onder voor de eerder in de Nota Ruimte erkende 'greenports'. Het cluster bestaat grotendeels uit agrarische MKB-bedrijven, en er is ook een aantal sterke ondernemers uit de voedselverwerkende industrie. In de Greenport Gelderland worden de krachten gebundeld van de vijf (inter)nationaal georiënteerde tuinbouwclusters.

De sector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen is één van de tien topsectoren van het Rijksinnovatiebeleid. Het Topteam Tuinbouw signaleert dat de sector vooral gebaseerd is op het traditionele verdienmodel: het produceren en verkopen van grote hoeveelheden producten (bulk) van goede kwaliteit tegen zo laag mogelijk kosten. De Nederlandse tuinbouw is daar goed in gebleken. De opgebouwde expertise komt goed van pas bij het opvoeren van de voedselproductie. Vergroting van het aanbod en toenemende internationale concurrentie zetten het rendement van dit verdienmodel voor de Nederlandse bedrijven echter onder druk. De sector zal meer marktgericht moeten produceren. Dat vraagt om een 'mindset' van veel ondernemers, maar ook om (nog) betere samenwerking binnen de keten en inspelen op kansen die zich voordoen. Verdere internationalisering speelt daarbij ook een belangrijke rol. Ook voor deze transitieopgave biedt de samenwerking binnen de Greenport Gelderland kansen voor ondernemers.

Cross-overs

De tuinbouw biedt volop mogelijkheden voor cross-overs met andere nationale topsectoren, zoals Agrofood, Life Sciences, Logistiek, Energie & milieutechnologie. En binnen de provinciale agenda liggen er sterke relaties met de speerpunten op het gebied van het innovatiebeleid, FoodValley, Health Valley, het arbeidsmarktbeleid in de regio, het bedrijfsterreinenbeleid, klimaatbeleid, mobiliteitsbeleid en de vitaliteit van het platteland.

Met een goede regie liggen binnen Gelderland uitstekende kansen om het ondernemings- en vestigingsklimaat voor het tuinbouwcluster te versterken en tevens een bijdrage te leveren aan het speerpuntenbeleid van de provincie Gelderland op verschillende fronten. De Greenport Gelderland is al een tijd actief om hier een goede invulling aan te geven.

Ambitieprogramma Betuwse Bloem 2012-2015

In de zomer en najaar van 2011 heeft de sector met de partijen in de regio gewerkt aan een programmavoorstel voor de verdere ontwikkeling van het tuinbouwcluster. Dat heeft geresulteerd in het Ambitieprogramma Betuwse Bloem 2012-2015.

Het is een gezamenlijk programma van het bedrijfsleven uit het tuinbouwcluster Betuwse Bloem (nu Greenport Gelderland), de 5 pacten, de provincie, de Kamer van Koophandel, gemeenten, Wageningen UR, LTO Noord, ZLTO, Oost NV en het groene onderwijs in de regio, inclusief commitment voor de inzet van capaciteit, bestuurskracht en middelen voor de uitvoering.

Het Ambitieprogramma sluit goed aan bij de adviezen van het Topteam Tuinbouw & Uitgangsmaterialen aan het Rijk en bevat een concrete vertaling van de daarin opgenomen ambities naar de tuinbouw in Gelderland.

Doelen

Het Ambitieprogramma richt zich op de versterking van de concurrentiepositie van het Gelderse tuinbouwcluster. Door

in te zetten op resp. bijdragen te leveren aan:

1. Versterking van de marktpositie van de sector en de positionering ten opzichte van concurrerende binnen- en buitenlandse gebieden;
2. Verbetering van vestigingsklimaatfactoren.

Op deze wijze willen de partijen bijdragen aan:

a. Gezonde inkomens in de Gelderse tuinbouwclusters.
b. Behoud en kwalitatieve verbetering van de werkgelegenheid.
c. Een mooi landschap waarin de tuinbouw is verbonden met haar omgeving.

Hier wil de sector invulling aan geven door gezamenlijk te investeren in:

1. Verduurzaming van de tuinbouw door efficiënter energie- en grondgebruik, overschakeling op duurzame grondstoffen, benutting kansen biobased economy, duurzame logistiek, valorisatie afvalstromen en terugdringen milieubelasting (water, lucht, geluid).
2. Aanjagen van product- en systeeminnovaties door ondersteuning innovaties en bevordering van de samenwerking bedrijfsleven, kennisinstellingen, onderwijs en het Regionaal Centrum voot Technologie Rivierenland.
3. Valorisatie van kennis, producten en reststromen tot nieuwe producten en diensten door innovaties en bewustwording van de mogelijkheden.
4. Versterking van de publiek-private samenwerking en cross-overs binnen en tussen de vijf tuinbouwclusters en interactie met andere (top)sectoren.
5. Verbetering van de kwaliteit van de arbeid/het arbeidsaanbod (human capital agenda) via (bij)scholing en opleidingen.
6. Benutting en uitbouw van de logistieke positie van het Rivierengebied voor de tuinbouw in de regio en de achterlandverbinding van Mainport Rotterdam (benutting van de Waal en Betuweroute, profiteren van een doorgetrokken A15).
7. Verbetering van de ruimtelijke structuur en beperking van de landschappelijke impact (door herstructurering, concentratie van solitaire glastuinbouwbedrijven, verkaveling etc.).

Via de pacten en het Ondernemersinitiatief wordt hier invulling aan gegeven. De drive bij de ondernemers staat in de aanpak centraal.

De Provincie Gelderland, Kamers van Koophandel, Wageningen UR en sector ondersteunen de doelen en de aanpak zoals geschetst in het Ambitieprogramma Betuwse Bloem 2012-2015, onder andere door de Stichting Greenport Gelderland te ondersteunen in de organisatiekosten en procesondersteuning van de pacten en het Ondernemersinitiatief.

Ontwikkelingsruimte voor de tuinbouw

Om de ambities waar te kunnen maken vraagt de tuinbouw in Greenport Gelderland om ontwikkelingsruimte. Ten behoeve van de Gelderse Omgevingsvisie heeft de netwerkorganisatie Greenport Gelderland op basis van verschillende trends en ontwikkelingen in beeld gebracht waar de sector behoefte aan heeft. Deze adviezen, gericht op de verbetering van het vestigings- en ondernemingsklimaat, zijn gebundeld in het rapport in bijlage 27 Greenport Betuwse Bloem voor de Gelderse Omgevingsvisie, Advies voor een duurzame tuinbouw in de Betuwe".

Strenger wordende eisen aan producten voor consument en retail, toenemende risico's voor open teelten en de noodzaak tot kostprijsverlaging vragen om optimale teeltvoorwaarden en een toenemende behoefte aan teeltondersteunende voorzieningen. Per sector gaat het daarbij om verschillende voorzieningen. Binnen kwalitatieve kaders biedt de provincie hier meer ruimte voor. Voor zover het kassen betreft, verwijst de provincie naar de kaders

voor glastuinbouwontwikkeling.

De druk op ruimte is een potentiële bedreiging voor toekomstige uitbreiding van teeltareaal van de tuinbouw. Anderzijds komen nieuwe teeltlocaties in beeld door toenemende mate van niet-grondgebonden zijn van teelten. Ook hier zijn er grote verschillen tussen de sectoren. Het bedrijfsresultaat binnen de tuinbouw wordt mede beïnvloed door de energiekosten en het energieverbruik. Bij glastuinbouw is die evident, maar ook binnen de paddenstoelenteelt en opslag van fruit is energie een belangrijke factor. De sector werkt al jaren aan energiebesparing en verduurzaming van het energiegebruik, bijvoorbeeld door het programma Kas als Energiebron. De Omgevingsvisie kan de sector daarbij ondersteunen, waar het gaat om verduurzaming energie, benutting van de ondergrond voor koude-warmteopslag en de energie-infrastructuur.

Internationale marktoriëntatie en langere houdbaarheid producten bieden tot kansen voor afzet op langere afstanden en nieuwe afzetgebieden. Dit vraagt om ontwikkeling van voorzieningen voor multimodaal transport. Containerisatie van versproducten en ontwikkelingen binnen het havengebied van Rotterdam (Coolport, afspraken met verladers wegennet niet zwaarder te belasten) leidt tot groeiend vervoer over weg en water en de behoefte aan logistieke hotspots in het binnenland, terwijl schaalvergroting, concentratie en ketenintegratie leidt tot meer en zwaarder vrachtverkeer van en naar de bedrijven. Ook hieraan gaan de provincie en partners met de sector werken.

Schaalvergroting, ketenintegratie, verbreding, verschuivingen in het verdienmodel en innovaties leiden tot behoefte uitbreidingsruimte en grotere bouwblokken met mogelijkheden voor meerdere functies. Ook de huisvesting van werknemers vraagt om heldere kaders.

De sector is zich ervan bewust dat ze de ruimte om te ondernemen moet verdienen. De sector moet zich daarvan bewust zijn, maar voor verschillende aspecten zal dit samen met andere partners opgepakt moeten worden.

De Omgevingsvisie biedt de nodige ruimte, maar voor andere punten zijn gemeenten, de regio en/of de sector zelf aan zet. Het is van belang hier samen in op te blijven trekken.

Glastuinbouw

Voor wat betreft de glastuinbouw is het beleid er op gericht de krachten te bundelen binnen een beperkt aantal glastuinbouwontwikkelingsgebieden. Deze gebieden bieden samen voldoende ruimte voor de ontwikkeling van deze sector. In de Omgevingsverordening is het beleid voor de glastuinbouw nader uitgewerkt.

De ontwikkeling in de glastuinbouw stagneert als gevolg van de recessie. De glastuinbouwontwikkelingsgebieden in de Bommelerwaard en Lingewaard dienen als gevolg van veranderde omstandigheden (stabilisatie gastuinbouwareaal, een sterke afname van het wegtrekken van bedrijven uit het Westland) nu vooral als concentratiegebied voor Gelderse tuinders. Het gaat daarbij vooral om hervestiging van bedrijven. De verplaatsingsregeling i.c.m. het stringente beleid heeft de afgelopen jaren gezorgd voor behoorlijk wat dynamiek.

3.9.12 Reservegebieden in de Bommelerwaard

De reservegebieden in de Bommelerwaard zijn niet alleen qua areaal belangrijk. Ook zijn ze van belang voor de herstructuring. Niet alle bedrijven zijn daar zomaar te plaatsen. Voor het verkleinde Kamervoort geldt dat het vooral een langerermijnreservering is. Hier is immers nog ruimte binnen Bergerden. Kamervoort is in het gebied een van de weinige logische plekken, zonder dat die schade doet aan het landschap. Door kritisch te zijn op andere ontwikkelingen kan hier later het tuinbouwcluster nog worden versterkt. De ruimtebehoefte is er ook vanwege de verruimde bestemmingsmogelijkheden binnen de glastuinbouwontwikkelingsgebieden.

3.9.13 Geitenhouderij en gezondheid

Uit voorzorg voor de gezondheid van omwonenden hebben Provinciale Staten d.d. 30 augustus 2017 met een voorbereidingsbesluit de verdere ontwikkeling van geitenhouderijen tijdelijk ‘stilgezet’. Aanleiding voor dit voorbereidingsbesluit was het feit dat uit onderzoek gebleken is dat mensen die rondom geitenhouderijen wonen een grotere kans hebben op een longontsteking. Bovendien is de geitenhouderij de laatste jaren in Gelderland sterk gegroeid. De provincie Noord-Brabant heeft op 7 juli 2017 ook besloten tot een tijdelijk verbod op de vestiging en uitbreiding van, en omschakeling naar geitenhouderijen, en daarmee toename van de oppervlakte dierenverblijf bij geitenhouderijen.

Het voorbereidingsbesluit krijgt een vervolg met deze aanpassing van de Omgevingsvisie en -verordening. Mogelijk zal nader onderzoek naar de oorzaken van de longontstekingen over enige tijd tot nieuwe inzichten leiden. Het Rijk heeft opdracht gegeven voor vervolgonderzoek door de RIVM en het IRAS. Eerst wordt bekeken of het gevonden verband tussen de geitenhouderij en longontstekingen zich voortzet in de jaren 2014-2016. Daarnaast start onderzoek naar de oorzaken van de longontstekingen: wat zijn de ziekteverwekkers, komen deze uit de stallen, uit de mest of mestopslag, uit het transport, uit het voer, etcetera? De uitkomsten zullen naar verwachting nog zeker een jaar of langer op zich laten wachten, maar kunnen aanleiding geven om de Omgevingsvisie en -verordening opnieuw aan te passen, zodanig dat een gezonde, duurzame doorontwikkeling van de geitenhouderij in Gelderland weer mogelijk wordt. Omdat verwacht mag worden dat de onderzoeksresultaten over de oorzaken over drie jaar wel beschikbaar zijn, heeft de verbodsbepaling een looptijd van drie jaar.

Bij geitenhouderijen kan zowel sprake zijn van grondgebonden als van niet-grondgebonden veehouderijbedrijven. Het gesignaleerde verhoogde risico op longontsteking lijkt niet samen te hangen met de mate van grondgebondenheid. Daarom bevat de Omgevingsverordening thans aanvullende bepalingen, specifiek voor de geitenhouderij.

In de Omgevingsverordening wordt geregeld dat nieuwvestiging en uitbreiding van een geitenhouderij, een gehele of gedeeltelijke wijziging van een veehouderij of veehouderijtak in een geitenhouderij en een toename van de oppervlakte dierenverblijf voor geiten tijdelijk niet is toegestaan. Deze regels werken rechtstreeks, totdat de bestemmingsplannen hierop zijn aangepast. De gemeenten zijn en blijven bevoegd gezag en dienen hierop te handhaven.

Vanwege het belang van een duurzame ontwikkeling van de geitenhouderij zullen wij de voortgang van de vervolgonderzoeken volgen en waar mogelijk op spoed aandringen. Mocht uit deze vervolgonderzoeken nieuwe informatie blijken - bijvoorbeeld dat er een duidelijk aanwijsbare oorzaak is, waarop technische maatregelen kunnen worden toegepast - dan kan desgewenst de Omgevingsverordening opnieuw gewijzigd worden. Jaarlijks overleggen we ook met sector, gemeenten en GGD over de ontwikkelingen.

3.10 Verdieping mobiliteit

3.10.1 Gelderland: bereikbaar en dus aantrekkelijk zijn en blijven

In Gelderland leeft ruim tien procent van de Nederlandse bevolking en de provincie biedt hen een aantrekkelijk en gezond woon- en werkklimaat. En door de strategische ligging tussen de Randstad en het Rijn-Ruhrgebied behoort Gelderland ook tot het economisch kerngebied van Nederland waar het grootste deel van de goederenstromen vanuit Rotterdam naar het Europese achterland doorheen gaat. Bovendien oefenen de ruimte en het natuurschoon grote aantrekkingskracht uit op recreanten, toeristen en nieuwe bewoners, wat de mobiliteit aanjaagt.

3.10.2 Ambitie: bereikbaar en leefbaar

In de huidige maatschappij moeten afstanden in een beperkte tijd worden overbrugd, wel met oog voor betrouwbaarheid en gemak. zeventig procent van die verplaatsingen vallen binnen een radius van 7,5 kilometer. Dat vraagt om snelle en flexibele verplaatsingen. Omdat de bereikbaarheid van stedelijke en economische centra te

wensen over laat, krijgen in die gebieden autobereikbaarheid, openbaar vervoer en de fiets een extra impuls.

In gebieden met krimp is het van belang om in elk geval de hoofdstromen van het openbaar vervoer, zoals de trein, goed in te richten en aan te laten sluiten op de belangrijkste regionale voorzieningen, zodat deze voor inwoners goed toegankelijk zijn. Daarop moet het overige openbare vervoer worden afgestemd. Daarnaast kan in deze gebieden ook digitale bereikbaarheid zorgen voor behoud van de leefbaarheid.

De provincie streeft samen met haar partners naar gezond en veilig leven, in een aantrekkelijke leefomgeving vol vitale natuur en met aandacht voor archeologische waarden. Om deze basiskwaliteit te bereiken wil de provincie de vervuilende uitstoot, transportrisico's, bijlage 16 Leefomgevingsoffensief van natuur aanpakken en nieuwe problemen voorkomen. Extra uitdaging vormt daarbij de mobiliteit in stedelijk gebied en de samenloop van grote (Europese) corridors voor goederen- en personenvervoer met waardevolle en kwetsbare landschappen.

3.10.3 Principes voor aanpak bereikbaarheidsknelpunten

Mobiliteitsproblemen pakt de provincie aan volgens drie principes: voorkomen, benutten en bouwen. Deze aanpak werkt gelijk op met het hanteren van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik waarbij vanuit de disciplines economie, wonen en ruimte eerst wordt ingezet op bestaande, goed ontsloten locaties, voordat tot ontwikkeling van nieuwe locaties wordt overgegaan.

Problemen voorkomen

Mobiliteitsproblemen kunnen worden voorkomen door ontwikkelingen beter af te stemmen op de infrastructuur, en door ze te concentreren en te bundelen. Daarnaast kan een goede digitale bereikbaarheid problemen voorkomen. Er zijn kansen voor 'slim werken, slim reizen' (ook wel Het Nieuwe Werken), waarbij de fiets en het openbaar vervoer een belangrijke rol spelen, evenals voor het concentreren van het verkeer en economisch belangrijke functies langs bestaande hoofdverbindingen (corridors). Eventuele negatieve effecten, bijvoorbeeld op de leefomgeving, moeten gebundeld aangepakt worden.

Beter benutten

De provincie garandeert een veilig, duurzaam en efficiënt wegsysteem. Beter benutten begint dan ook bij het bijlage 15 Masterplan Assetmanagement. Andere benuttingsvormen zijn:

- De reiziger en goederenvervoerder bewust laten kiezen voor de wijze van verplaatsen. Hier kunnen prijsprikkels bij helpen, bijvoorbeeld door verschillende tarieven te hanteren of het bewust belonen van ander verkeersgedrag.
- De beschikbare capaciteit van het wegennet en de andere netwerken optimaal te benutten, bijvoorbeeld door de toegankelijkheid van het openbaar vervoer te verbeteren.
- Door op drukke plekken alternatieven te stimuleren, zoals openbaar vervoer, fietspaden en vervoer over spoor of water. De mogelijkheden met ICT zijn hierbij kansrijk.
- Door vanuit de rol als regisseur met andere beheerders werkzaamheden af te stemmen. Zo wordt hinder voorkomen of beperkt.

Bewust bouwen

Op een aantal knelpunten is bouwen van nieuwe infrastructuur gewoon nodig, omdat de behoefte van reizigers en goederenvervoer groter is dan wat het netwerk op die plaatsen aan kan. Dat gebeurt op basis van een integraal ontwerp, waarin leefomgevings- en veiligheidsaspecten zijn geïntegreerd.

3.10.4 Visie op netwerken (corridoraanpak)

In de provincie zijn verschillende infrastructuurnetwerken die regelmatig met elkaar samenkomen. Het gaat dan om: fietspaden, water, wegen en spoor. Onze visie is dat het niet om deze netwerken zelf gaat, maar om het gebruik door reizigers en goederen op een bepaalde corridor. Personen en goederen wisselen regelmatig van vervoermiddelen en vanuit die invalshoek is het direct duidelijk dat de verschillende netwerken op elkaar inwerken en elkaar kunnen versterken. De provincie bekijkt de verschillende netwerken daarom als een groot geheel en heeft specifiek aandacht voor de wisselwerking en knooppunten, zodat het voor mensen en goederen makkelijker is om op verschillende manieren op een locatie te komen (corridoraanpak). Daarbij vindt de provincie het belangrijk om naast de grootste knooppunten, zoals bijvoorbeeld de grote stations, te kijken naar andere plekken waar overstappen of overslag tussen modaliteiten zoals weg, spoor, water, OV en fiets mogelijk is. De samenhang tussen de provinciale netwerken trekt de provincie door in de samenwerking met de andere infrastructuurbeheerders zoals het Rijk en gemeenten.

De netwerken staan dus niet op zich en de corridoraanpak staat centraal. Tegelijkertijd heeft elk type netwerk wel zijn eigen vormgeving en sterke en zwakke punten die specifieke aandacht vragen:

Provinciale wegennet: gelaagdheid

De provincie heeft bijlage 14 Statennotitie Meer bereiken met onderhoud. De bijlage 19 Uitvoeringsprogramma instandhoudingk is groot en de doorstroming is op orde. Hierbij streeft de provincie naar een uitgebalanceerde afstemming tussen functie, inrichting en gebruik: laten zien waar het verkeer goed moet kunnen doorstromen, welke wegen bedoeld zijn voor een vlotte regionale ontsluiting en welke wegen alleen een toegangsfunctie hebben. Daar hoort ook het bepalen van het snelheidsregime bij.

Problemen voor de bereikbaarheid, de veiligheid en de leefomgeving worden integraal aangepakt en georganiseerd per traject, kostenbesparend en met zo min mogelijk overlast voor de reiziger: dit is bijlage 15 Masterplan Assetmanagement. Bij trajectmanagement beschouwt de provincie drie elementen: hoe wordt de weg gebruikt, hoe is de inpassing in de omgeving en hoe ligt het traject er nu bij. Al in een vroeg stadium betrekt de provincie verschillende stakeholders bij deze vragen.

Bovendien besteedt de provincie middelen aan:

- het onderhoud van wegen, als daarmee een bijdrage wordt geleverd aan het vergroten van de verkeersveiligheid op de drukste en de belangrijkste wegen;
- het verbeteren van de geluidskwaliteit, via het Aktieplan Geluid;
- het efficiënt beheren van het netwerk, bijvoorbeeld door de timing van onderhoud, omleidingsroutes en afstemming met andere wegbeheerders.

Auto- en fiets/voetveerponten zijn van belang voor het totale verkeers- en vervoersysteem. De zorg voor instandhouding ligt in handen van de Stichting Veren Gelderland.

Openbaarvervoernet: lagen, diverse verantwoordelijkheden en doorontwikkeling

Binnen het openbaar vervoer ziet de provincie een gelaagdheid:

- spoor (regionaal, nationaal en internationaal) en HOV-buslijnen als ruggengraat die de grote centra binnen en buiten Gelderland verbinden en die binnen de stedelijke gebieden de belangrijkste woon- en werklocaties ontsluiten (dragend netwerk). Hier kenmerkt de markt zich door grote aantallen reizigers en drukke verbindingen en liggen de frequenties vaak hoog.
- openbaar vervoer buiten het dragend netwerk en aanvullend openbaar vervoer als flexnet. Hier gaat het vooral om vraagafhankelijk vervoer, kleinschaliger en in aansluiting op de behoefte van een burger. De provincie zoekt oplossingen die gebruik maken van de kracht van de (lokale) samenleving.

Het OV-infrastructuurnetwerk is in beheer bij heel verschillende partijen: de spoorwegen bij het Rijk (ProRail in

opdracht van het ministerie van IenM), knooppunten of bij NS (stations) of bij gemeenten (busstations) en de wegen en busbanen bij verschillende wegbeheerders. Dit vraagt veel afstemming waarbij een gedeelde koers essentieel is om slagen te maken.

Het aanvullend openbaar vervoer vraagt de komende jaren een vernieuwende aanpak. Door vergrijzing (meer kwetsbare reizigers), krimp veranderen de behoeften en tegelijkertijd is sprake van steeds krappere financiële mogelijkheden voor overheden als gevolg van de economische crisis. De provincie wil in nauw overleg met de regio's afspraken maken over het bedienen van de vervoersvraag vanuit de eigen focus en expertise. De provincie richt zich daarbij primair op een goed toegankelijk en dragend OV-netwerk en wil in een ondersteunende rol bijdragen aan de vormgeving en invulling van regionaal samenhangend ontsluitend vervoer.

Infrastructuurnetwerk voor goederen en achterlandverbindingen

De ambitie van de provincie is om met het programma "logistiek als Gelderse motor" in te zetten op de versterking van de logistiek en het goederenvervoer in de provincie. De focus ligt op de versterking van de corridor Zuid Gelderland met de Waal, de Betuweroute , de rijkswegen A15 en A12 en de ICE-verbinding naar Duitsland. Deze corridor vormt een onderdeel van de Europese corridor Rotterdam - Genua.

Om niet alleen de lasten (hinder omgeving), maar ook de lusten (werkgelegenheid) van de groei van het goederenvervoer te nemen, zet de provincie in op de ontwikkeling van een duurzame transportcorridor met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit, duurzame energie voor transport en logistiek. Dit heeft o.a. effect op het beperken van CO2-uitstoot en verbetering van luchtkwaliteit. Dit in relatie tot de ambities voor duurzame energie.

Een andere Europese corridor, die door het noorden van Gelderland loopt, is de corridor Midlands-Warschau. Daarbij gaat het voor Nederland om de verbinding van de mainport Schiphol naar Duitsland via de Rijksweg A1 en de spoorverbinding Amsterdam-Berlijn. Er vindt echter ook een uitwisseling tussen beide corridors plaats, waarbij de noord-zuidverbindingen een belangrijke rol spelen (A50 als verbinding tussen A15 en A1). Op beide corridors is naast een goede afwikkeling van het goederenvervoer het langeafstandspersonenvervoer van belang. De provincie wil daarom de ICE-verbinding richting Frankfurt versterken en robuuster maken en de treinverbinding Arnhem-Dusseldorf.

Deze twee corridors vormen een onderdeel van het transeuropese TEN-T-netwerk voor het vervoer van personen en goederen. De Europese commissie wil het transeuropese vervoernetwerk versterken en investeert hier met de subsidieregeling TEN-T miljarden in.

Samen met de regio's Rivierenland en Stadsregio Arnhem Nijmegen zet de provincie ter bevordering van de werkgelegenheid in op de ontwikkeling van logistieke hotspots op de corridor op de logistieke bedrijventerreinen in Rivierenland, Nijmegen (onder andere Bijsterhuizen) en de Liemers. Daarbij helpt de provincie de logistieke sector om door innovatie en kennisdeling waarde aan het producten toe te voegen en daarmee werkgelegenheid in de regio te creëren.

Voor het spoor wordt er ingezet op de ontwikkeling van een Rail-opstapPunt bij de Betuweroute. Daarbij worden twee locaties onderzocht: bij Valburg en bij bedrijventerrein Medel in Tiel.

Netwerk van fietsverbindingen

De provincie stimuleert het fietsverkeer op de korte en middellange afstand. Focus ligt de komende jaren op de verbindingen in stedelijke gebieden en naar economische centra, scholen en recreatieve voorzieningen. Daarnaast zet de provincie in op het versterken van de binding tussen fiets en openbaar vervoer/auto. Cruciaal hierbij is het opzetten en inrichten van de hele keten, van woning naar bestemming. Die moet direct, sociaal veilig en verkeersveilig zijn. De provincie ziet grote mogelijkheden voor de elektrische fiets om de stedelijke netwerken te kunnen verbinden met het buitengebied.

Regionale vaarwegen

De meeste vaarwegen in Gelderland zijn in beheer bij het Rijk (grote rivieren en bijvoorbeeld het Twentekanaal). In aanvulling daarop streeft de provincie samen met haar partners naar het instandhouden van een goede regionale ontsluiting over water. Op die manier blijft het voor regionale bedrijven mogelijk om naast de weg of het spoor ook goederen via het water te voeren (een belangrijke doelstelling voor de provinciale inzet bij goederenvervoer en logistiek). De regionale wateren die aangewezen zijn voor beroepsscheepvaart voldoen aan de eisen voor een goede bevaarbaarheid.

Het vaarwegbeheer op de Oude IJssel en de Linge wordt in medebewind uitgevoerd door waterschap Rijn en IJssel en respectievelijk waterschap Rivierenland. De provincie ziet toe op de handhaving van de waterhuishoudkundige randvoorwaarden voor de betrokken vaarwegen.

In de periode tot 2015 zijn vanuit het vigerende Waterplan Gelderland geen veranderingen voorzien in de huidige vaarwegen noch toevoegingen daaraan. Afhankelijk van de discussie over overdracht van het vaarwegbeheer kunnen mogelijk aanpassingen worden doorgevoerd.

Knooppunten en stationsomgevingen

Voor de optimale benutting van het totale systeem zijn wisselwerking en samenhang tussen de netwerken belangrijk. Dit vraagt om knooppunten met goede mogelijkheden voor de overslag van goederen en voor het overstappen van personen. Daarom investeert de provincie met partners in de vloeiende overgang tussen fiets, bus en trein, bij stations en op andere plaatsen waar veel mobiliteit samenkomt (bijvoorbeeld aan de randen van stedelijke netwerken). Voor het goederentransport maakt de provincie vervoer over water en spoor zo aantrekkelijk mogelijk. Bij de invalshoeken personen- én goederenvervoer ligt het accent bij het realiseren van optimale knooppunten als eerste binnen stedelijke netwerken en de economische topsectoren en vervolgens bij de grote ontsluitende OV-lijnen of corridors tussen stedelijke netwerken en de omliggende regio's.

Bij de knooppunten draait het niet alleen om het vervoer van personen en goederen. De knopen kunnen niet los gezien worden van de ruimtelijke ontwikkelingen in de directe nabijheid. De stationsomgevingen, maar ook aangrenzende bedrijventerreinen rond terminals zijn direct van invloed op het functioneren van een knooppunt en andersom is een goede knoop een essentiële voorwaarde voro het aantrekkelijk houden van de omgeving daaromheen. Deze verwevenheid is voor de provincie ook de aanleiding om bij de ontwikkeling van kantoren en andere ruimtelijke functies direct te focussen op locaties die goed ontsloten zijn. Zie ook de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.

3.10.5 Water voor beroepsscheepvaart

De provincie heeft aan een drietal regionale wateren de functie beroepsscheepvaart toegekend.

Functie: Beroepsscheepvaart

De functie 'beroepsscheepvaart' is van toepassing op die wateren die een regionale ontsluitingsfunctie vervullen. Het betreft de Linge, de Oude IJssel en de Arkervaart.

- De Linge is van Gorinchem tot Geldermalsen bevaarbaar voor schepen van CEMT-klasse II. Vanaf sluis Asperen geldt evenwel een dieptebeperking.
- De Oude IJssel is van Doesburg tot aan de brug in de Slingerparallel ter hoogte van kmp 16,8 te Doetinchem bevaarbaar voor schepen van CEMT-klasse II.
- De Arkervaart is vanuit het Randmeer tot aan de brug in de Ambachtstraat in Nijkerk geschikt voor schepen van CEMT-klasse III. Vanaf de brug tot aan het gemeentehuis van Nijkerk: CEMT-klasse: II.

Voor wateren die geschikt zijn voor de beroepsscheepvaart geldt in het algemeen:

- dat er ruim voldoende waterdiepte is;
- dat er niet te grote peilvariaties zijn in verband met het afmeren;
- dat de vaarroutes qua stroomsnelheid, breedte en doorvaarthoogte een veilige vaart mogelijk maken.

De belangrijkste vaarwegen voor de beroepsscheepvaart zijn de Rijkswateren. In de regionale Gelderse wateren vindt op beperkte schaal beroepsscheepvaart plaats. Het vaarwegbeheer op de Oude IJssel en de Linge is overgedragen aan de waterschappen Rijn en IJssel en Rivierenland. De provincie ziet toe op de handhaving van de waterhuishoudkundige randvoorwaarden voor de betrokken vaarwegen.

Toekomstige situatie

In de periode tot 2015 zijn geen veranderingen voorzien in de huidige vaarwegen noch toevoegingen daaraan.

3.10.6 Digitale bereikbaarheid

Demografische ontwikkelingen hebben een grote invloed op de samenleving. De effecten hiervan worden het hardst gevoeld in de dunbevolkte gebieden. Het lukt niet meer om overal hetzelfde voorzieningenniveau in stand te houden.

Het bereikbaarheidsvraagstuk van deze voorzieningen speelt dan een grote rol. Dit kan fysiek, maar ook digitale bereikbaarheid zal een uitkomst moeten bieden. Fysieke mobiliteit en digitale bereikbaarheid kunnen dan werken als elkaars substituten. Neem als voorbeeld de zorg. De vergrijzing neemt toe, waardoor de behoefte aan zorg stijgt. Tegelijkertijd daalt de beroepsbevolking (grofweg vanaf 2020), waardoor de kosten van de zorg door minder mensen opgebracht moet worden. Dit speelt nog sterker in de landelijke gebieden van Gelderland.

Dit vraagt om een andere benadering van de zorg. De provincie wil het langer thuis wonen voor mensen met beperkingen stimuleren. Dit komt tegemoet aan de behoefte van mensen en kan de stijgende zorglasten voorkomen. ICT en domotica-toepassingen zijn hierin belangrijk. In het verleden heeft de provincie binnen het programma Thuisgeven in Gelderland verschillende innovatieve initiatieven gesteund, waaronder zorg op afstand. De toepassing hiervan is alleen mogelijk als de onderliggende infrastructuur voldoende kwaliteit en capaciteit heeft. Vooral in de buitengebieden in Gelderland behoeft dit aandacht.

Professor Strijker (Plattelandsontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen) waarschuwt dat bewoners en bedrijven wegtrekken van het platteland wanneer geen maatregelen worden genomen om hier snelle verbindingen beschikbaar te krijgen. Strijker wijst er op dat zonder maatregelen de krimp die dreigt in een aantal gebieden, zal worden versterkt.

Een open en toekomstvast breedbandnetwerk zal in belangrijke mate bijdragen aan een versneld gebruik van een nieuwe generatie toepassingen. Dit stimuleert de ontwikkeling en het gebruik van diensten via breedband en kan daarmee bijdragen aan de realisatie van provinciale doelen zoals het langer thuis wonen mogelijk maken en het creëren van een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven.

Digitale bereikbaarheid is voor de inwoners en bedrijven van Gelderland dus van groot belang, de behoefte hieraan neemt jaarlijks sterk toe. In het grootste deel van Gelderland is dat door de aanwezige HFC (coax)- en glasvezelnetwerken van een voldoende niveau. Echter circa 9% van de huishoudens in Gelderland zal tussen nu en drie jaar geen toekomstvast breedbandnetwerk (Next Generation Access Networks, NGA) tot zijn beschikking krijgen, indien deze aanleg volledig aan de markt wordt overgelaten. Dit kan in de nabije toekomst leiden tot een digitale tweedeling.

Ook een groot aantal bedrijventerreinen zal, zonder overheidsingrijpen, verstoken blijven van NGA-netwerken. Dit terwijl de aanwezigheid van een toekomstvaste breedbandinfrastructuur een top 5 vestigingscriterium is voor bedrijven. Daarnaast blijft de ontwikkeling van digitale dienstenverlening achter. Om dit te versnellen is betrokkenheid van de overheid gewenst. Zowel aan de vraag- als aan de aanbodkant is de markt enorm in beweging. TNO verwacht

dat de vraag naar bandbreedte tussen nu en 2020 op vaste aansluitingen in Nederland exponentieel zal groeien met circa 30% tot 40% per jaar.

Bij de ontwikkeling van infrastructuur richten marktpartijen zoals UPC, Reggefiber en KPN zich op investeringen in netwerken die het meeste rendement opleveren. De gebieden buiten de bebouwde kom vallen hier grofweg buiten. Hierdoor ontstaat een tweedeling op verschillende terreinen.

Een belangrijke vraag is hoe in minder rendabele, of verliesgevende gebieden infrastructuur kan worden gerealiseerd en welke rol de overheid daarbij kan hebben.

De provincie streeft naar het vergroten van de digitale bereikbaarheid van Gelderland, voornamelijk gericht op de NGA-infrastructuur in de 'witte' NGA gebieden. Van deze NGA-gebieden is op dit moment nog geen kaart beschikbaar.

3.11 Verdieping verevening bij initiatieven

Verevening bij natuur

De provincie wil de Gelderse gemeenten stimuleren zoveel mogelijk gebruik te maken van het vereveningsinstrument. Het betreft vooral situaties waarbij in een bestemmingsplan rendabele ontwikkelingen mogelijk worden gemaakt en wel zodanig, dat het redelijk is van de betrokken partij een bijdrage te vragen voor de kosten van andere, onrendabele ontwikkelingen. Partijen kunnen vrijwillig daartoe overgaan door het sluiten van een privaatrechtelijke overeenkomst. Verevening is echter ook mogelijk op grond van hoofdstuk 6 van de Wet op de ruimtelijke ordening. Dit kan bv. In de vorm van een financiële bijdrage in een landschapsfonds, maar kan ook worden gekoppeld aan een concreet project. De provincie wil - zoals gezegd - gemeenten stimuleren zoveel mogelijk van dit instrument gebruik te maken en zal daarbij waar mogelijk ondersteuning bieden. Op grond van de Wro is voor een daadkrachtig vereveningsbeleid een ruimtelijke visie op gebiedsniveau nodig. Deze kan het beste worden neergelegd in een (inter)gemeentelijke structuurvisie. Bij de verdere concretisering van de vereveningsoperatie in het bestemmingsplan kan bv. worden gedacht aan het opnemen van een vereveningsparagraaf en waar nodig een voorwaardelijke verplichting.

Verevening bij tuinbouw

Om te komen tot een toekomstbestendige glastuinbouw met:

1. een zorgvuldige afbouw van de glastuinbouwontwikkeling,
2. een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in extensiveringsgebieden,

is samenhang en een duurzame concentratie noodzakelijk.

Voor een goede ruimtelijke en functionele inpassing en sociaal-maatschappelijk draagvlak dient dit concentratie- en duurzaamheidsbeleid gepaard te gaan met onder meer:

1. het aanpakken van verkeersonveilige situaties,
2. het opruimen van oud glas,
3. het landschappelijk inpassen van duurzame glastuinbouwgebieden,
4. duurzaamheidsmaatregelen op het gebied van water en energie.

Deze maatregelen kunnen ten goede komen aan andere toekomstige nieuwe functies in het buitengebied, zoals op beperkte schaal woningbouw buiten de glastuinbouwontwikkelingsgebieden. Op grond van deze ruimtelijk-functionele samenhang maken provincie en partners gebruik van de mogelijkheden van de Grondexploitatiewet voor een financiële bijdrage in de ruimtelijke ontwikkeling en bovenplanse verevening.

Toelichting

Sinds de in werkingtreding van de Wet ruimtelijke ordening per 1 juli 2008 zijn de overheden verplicht kosten te verhalen. Deze verplichting vloeit voort uit artikel 6.12 Wro waarin is bepaald dat de gemeente kosten van grondexploitatie verhalen als er een nieuwe ruimtelijke maatregel wordt vastgesteld en er een aangewezen bouwplan mogelijk is. Onder een nieuwe ruimtelijke maatregel wordt verstaan:

- een bestemmingsplan,
- wijziging van een bestemmingsplan,
- een projectbesluit,
- een projectafwijkingsbesluit (besluit tot afwijking van de beheersverordening) of
- een Provinciaal of Rijks Inpassingsplan.

De bouwplannen zijn in het Bro aangewezen (artikel 6.2.1). De kosten van grondexploitatie die voor verhaal in aanmerking komen zijn opgenomen in artikel 6.2.3 tot en met 6.2.5 Bro. De kosten van grondexploitatie die uitsluitend betrekking hebben op een (wijzigings)plan dienen ook aan het desbetreffende (wijzigings)plan te worden toegerekend.

Om bovenwijkse voorzieningen zoals bedoeld in artikel 6.2.5 van de Bro anterieur overeen te komen danwel posterieur te verhalen bestaat er geen verplichting dat deze moeten zijn opgenomen in een structuurvisie. Aan het anterieur overeenkomen van een financiële bijdrage ruimtelijke ontwikkeling is echter wél de voorwaarde verbonden dat de maatregelen moeten zijn opgenomen in een structuurvisie en dat daarbij de ruimtelijke en functionele samenhang moet zijn aangetoond. Om anterieur een bijdrage bovenplanse verevening overeen te komen danwel deze posterieur te verhalen geldt eveneens dat de grondslag hiervoor moet zijn vastgelegd in een structuurvisie. In deze Omgevingsvisie wordt hier invulling aan gegeven.

De provincie beperkt zich vooralsnog tot de Bommelerwaard om:

- anterieur een financiële bijdrage ruimtelijke ontwikkeling overeen te komen,
- anterieur een bijdrage bovenplanse verevening overeen te komen,
- deze posterieur te verhalen.

Bij de beoogde herstructureringsoperatie buitengebied Bommelerwaard is er sprake van een integrale gemeentegrensoverstijgende herstructurering. In de andere situaties waar sprake is van glastuinbouwontwikkeling kan de financiële bijdrage aan ruimtelijke ontwikkelingen en bovenplanse verevening op grond van de Grondexploitatiewet op gemeentelijk niveau worden geborgd.

De benadering die voor de herstructurering in de Bommelerwaard wordt gehanteerd, gaat niet uit van een volledig door de overheid uit te voeren herstructurering (top-down) maar van een stapsgewijze bottom-up benadering (op basis van individuele wijzigingsplannen). Het gevolg van de benadering, die zal voorzien in op maat gemaakte wijzigingsplannen, is dat verschillende maatregelen die in het kader van de beoogde herstructurering worden getroffen een individueel (wijzigings)plan zullen overstijgen of met andere woorden een planoverstijgend karakter hebben. Bij de kosten die een individueel wijzigingsplan overstijgende kostenverhaal wordt onderscheid gemaakt tussen bovenwijkse voorzieningen, financiële bijdrage ruimtelijke ontwikkeling en bovenplanse verevening. Het Inpassingsplan waarin deze benadering gestalte krijgt stellen Provinciale Staten naar verwachting in januari 2014 vast.

Voor de financiële bijdrage van de ruimtelijke ontwikkeling en bovenplanse verevening, zijn voor de Bommelerwaard

- de ruimtelijk-functionele samenhang,
- noodzakelijke maatregelen,
- financiering,
- rechtvaardiging van de bijdrage aan ruimtelijke ontwikkeling en
- bovenplanse verevening

een indicatie van verhaalbare kosten. Deze is verder uitgewerkt in de onlosmakelijk bij deze Omgevingsvisie van

toepassing zijnde bijlage 44 Kosten herstructurering glastuinbouw.

hoofdstuk 4 Verdieping Mooi Gld

4.1 Verdieping ruimtelijke kwaliteit

4.1.1 Wat is ruimtelijke kwaliteit?

Ruimtelijke kwaliteit is terug te brengen tot drie pijlers:

1. Gebruikswaarde: voldoet een project aan datgene waarvoor het bedoeld is? Krijgt de ondernemer het bedrijventerrein waar zijn bedrijf kan groeien, waar hij bereikbaar is? Biedt sociale woningbouw woonruimte voor mensen met een lager inkomen?
2. Toekomstwaarde: voldoet het project aan eisen van duurzaamheid? Is er energiezuinig gebouwd? Hoe onderhoudsgevoelig is het allemaal? Is het object aanpasbaar aan andere vormen van gebruik?
3. Belevingswaarde: is de locatie aantrekkelijk vormgegeven? Past het bedrijventerrein bij het karakter van het landschap? Wat ervaart de passant, de gebruiker of de bezoeker bij het zien van het object?

Veel aandacht wordt besteed aan de gebruiks- en toekomstwaarde. Bouwen met kwaliteit kan niet zonder die inbreng. De grootste uitdaging zit in de belevingswaarde, de meest subjectieve pijler van ruimtelijke kwaliteit. Belevingswaarde gaat over vormgeving en compositie, ontwerp en architectuur, creativiteit en vitaliteit, betekenis en schoonheid. Maar ook over meningen en gevoelens die sterk kunnen verschillen. Daarom krijgt de drieslag gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde diepte wanneer deze in matrix-verband worden geconfronteerd met economische, ecologische, sociale en culturele belangen.

Werken aan de ruimtelijke kwaliteit vraagt nadrukkelijk om werkbare 'tools', gereedschap, een werkbank. Methodes om tot beoordeling of waardering te kunnen komen van gebieden. De hierboven gemelde matrix is zo'n tool. Ook de waarderingsladder uit Over smaak en schoonheid, werkboek ruimtelijke kwaliteit Gelderland (2012) is zo'n gereedschap:

- kijken, precies waarnemen;
- weten, kennis bezitten en vergaren;
- vinden, mening hebben en vormen;
- dialoog voeren;
- samenhang zien;
- creatief denken;
- betrokken zijn.

Belangrijk is als het gaat om ruimtelijke kwaliteit dat het goede gesprek gevoerd gaat worden over 'het juiste initiatief, op de juiste plek op het juiste tijdstip, met het beste ontwerp'. Overigens dient het gesprek zelf ook op het juiste tijdstip gevoerd te worden, vroegtijdig, aan het begin van het planvormingstraject.

4.1.2 Het goede gesprek: dialoog als sturing

Vanuit de sturingsfilosofie, sturen op doelen en ontwikkelen met kwaliteit, hecht de provincie veel waarde aan een uitnodigende wijze van goede ruimtelijke ordening bedrijven. Daar hoort het voeren van het 'goede gesprek' bij. De dialoog begint met het initiatief. Het goede gesprek gaat over het initiatief en de kwaliteiten van het initiatief, gaat over behoefte en beleidskaders en -programma's, over locaties en locatiekeuze, over kwaliteiten van de plek en het omringende gebied en over ontwerp en kwaliteitsprestaties, over draagvlak, effecten en monitoring. De provincie hecht belang aan deze communicatie waarbij goed nagedacht wordt over tijdstip, agenda, gesprekspartners en afspraken. De Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik helpt bij een zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming, gebiedsgericht en integraal. Voor het gesprek en de daaruit voortvloeiende advisering zullen bijvoorbeeld de

Gebiedenatlas en Kwaliteitsateliers worden benut.

4.1.3 Gebiedenatlas

Ruimtelijke kwaliteit of kwaliteit van de leefomgeving is altijd verbonden met concrete gebieden. De gebiedenatlas van Gelderland geeft weer wat de ruimtelijke kwaliteiten of de kwaliteiten van de leefomgeving zijn. Het vormt een beeldend en inspirerend document dat analoog en digitaal beschikbaar is. Per gebied worden kenmerken, waarderingen en ambities weergegeven en handreikingen gedaan om te komen tot hanteerbare en concrete invulling van kwaliteitszorg. Hierbij zijn verschillende kwaliteitsaspecten te onderscheiden: ruimtelijke, landschappelijke, stedenbouwkundige, cultuurhistorische en architectonische, maar ook ecologische, economische en sociaal-culturele aspecten.

Het opstellen van de gebiedenatlas komt in nauwe samenwerking met regio's gemeenten en andere partners tot stand, gebruikmakend en voortbouwend op beschikbare kennis en informatie. De gebiedenatlas zal functioneren bij planontwikkeling, planbegeleiding, gebiedsontwikkeling, trajectmanagement, etc., zowel van de provincie als van regio's, gemeenten en derden.

4.1.4 Kwaliteitsateliers

Een kwaliteitsatelier is een bijeenkomst van diverse partners, die zich buigen over een min of meer complex ruimtelijk vraagstuk, een ingreep in het landschap of stedenbouwkundige structuur, waarvan niet op voorhand de gevolgen voor de ruimtelijke kwaliteit eenduidig zijn. In een kwaliteitsatelier staan kennis, dialoog en inspiratie centraal en kunnen de te leveren kwaliteitsprestaties worden gewikt en gewogen. Met het via kwaliteitsateliers te organiseren ‘“deskundigenoordeel”’ (intersubjectieve benadering), wil de provincie bijdragen aan het meer oog krijgen voor relevante kwaliteitsaspecten bij het maken, beoordelen en uitvoeren van plannen.

Een kwaliteitsatelier brengt ambtelijke inbreng, 'expert judgement' en publieke betrokkenheid samen. Een dergelijke atelier is niet bedoeld ter verzwaring van planprocedures (ze kunnen onder bepaalde condities zelfs versnellend werken) maar ter inspiratie en oplossend vermogen aan de hand van een 'ontwerpende benadering'. De provincie wil dergelijke kwaliteitsateliers in overleg initiëren, organiseren en faciliteren.

4.1.5 Gelderse prijs voor ruimtelijke kwaliteit

Verbetering van de ruimtelijke kwaliteit is vooral gebaat bij stimulering, informatie, voorbeelden, bewustwording en enthousiasme. Deze communicatie vormt een sterke basis voor het bereiken en behouden van kwaliteiten. Tegen deze achtergrond reikt de provincie eenmaal in de twee jaar de Gelderse prijs voor ruimtelijke kwaliteit uit. Inmiddels ontstaat een interessante staalkaart van gerealiseerde kwaliteitsprojecten in Gelderland. Deze 'iconen' voeren de continue dialoog over wat de provincie en haar partners onder kwaliteit van leefomgeving verstaan.

4.1.6 Kwaliteitsimpulsen

Borgen van ruimtelijke kwaliteit begint ook met kennis. Veel is daarover uit te zoeken, ook is reeds veel bekend en dient dit meer uitgedragen te worden. In de rollende werking van deze Omgevingsvisie zal de provincie voor geselecteerde thema's kwaliteitsimpulsen organiseren om vooral bij te dragen aan inzicht, werking en beleving van actuele ruimtelijke fenomenen in Gelderland. Voorbeelden van thema's zijn: stads- en dorpsranden, energielandschappen, duurzame corridors. Ook hier staat de provincie de 'ontwerpende benadering' voor en zoekt samenwerking met partners.

Gebiedsontwikkeling

Werken aan de ruimtelijk kwaliteit van de Gelderse leefomgeving komt het sterkst tot uiting in diverse gebiedsontwikkelingen die door de provincie, gemeenten en anderen projectmatig worden opgepakt. Deze

gebiedsgerichte benadering maakt het mogelijk dat kwaliteitsborging integraal wordt aangestuurd, gekoppeld aan de opgaven die spelen en de ambities die worden geformuleerd. Voorbeelden waar de provincie sterk bij betrokken is: Park Lingezegen, WaalWeelde, Veluwekroon. De provincie zal voor een aantal complexe gebiedsontwikkelingen (blijvend) regievoeren en daarbij een verbindende rol spelen tussen verschillende actoren en belanghebbenden.

Blijvende aandacht voor kwaliteit

Het kwaliteitsdenken geldt nog steeds als een belangrijk onderdeel van de ruimtelijke ordening of het omgevingsbeleid. Vooral omdat maatschappelijke opgaven of initiatieven tot ingrepen in de fysieke ruimte zich zo blijvend laten uitdagen tot toevoegen van kwaliteit in de leefomgeving maar ook omdat het maatschappelijk debat zich voort blijft zetten met thema's als verrommeling, leegstand en aantasting van landschap.

Daarnaast is er ook toegenomen aandacht voor het begrip identiteit. Gebieden hebben identiteit en de uitdaging is ruimtelijke initiatieven bij te laten dragen aan die identiteit. Met name op het gebied van landschap, cultuur, cultuurhistorie en erfgoed, maar ook gebiedsontwikkeling liggen hier mogelijkheden.

Voor versterking van de ruimtelijke kwaliteit gaat de provincie uit van 'zachte krachten'. Want schoonheid valt niet af te dwingen of voor te schrijven. Wel dienen zo veel mogelijk kansen genomen te worden om elkaar tot schoonheid te verleiden. Vandaar onze sturingsfilosofie die nadrukkelijk ruimtelijke ontwikkelingen of initiatieven verbindt aan het bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Het leveren van kwaliteitsprestaties heet dat.

4.1.7 Inzet van bouwmeesterschap

De provincie wil bouwen met bouwmeesterschap. Bouwmeesterschap is een houding, een werkstijl, een rolopvatting met als doel een mooi Gelderland. Voor de provincie betekent bouwmeesterschap dat de provincie, met oog voor ruimtelijke kwaliteit, haar expertise inzet om plannen voor de leefomgeving te maken, beoordelen en uit te voeren. Bouwmeesterschap is het vinden van de juiste balans of goede balans tussen gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarden.

Bouwmeesterschap is geen exclusieve expertise van de provincie. De provincie heeft het bouwmeesterschap van partners nodig om ons gezamenlijk doel te bereiken. Gedeeld bouwmeesterschap waarbij de provincie de dialoog en uitdaging aangaat met gemeenten, architecten, aannemers, kunstenaars, cultuurhistorici, inwoners, welstandscommissies en projectontwikkelaars om te komen tot een mooi Gelderland.

4.2 Verdieping cultuur en erfgoed

4.2.1 Rollen en middelen per opgave verschillend

Aanleg van nieuw stads- en dorpsgebied is, door stagnatie van de bevolkingsgroei of zelfs krimp, veel minder aan de orde dan het transformeren van bestaand gebied. De provincie speelt hierop in, samen met andere partijen zoals gemeenten: ze bevordert dat bij grote herbestemmingsopgaven economisch rendabele herbestemming van monumentale bebouwing tot stand komt. Dat betekent: voorkomen van vroegtijdige leegstand en sloop, en duurzaam hergebruik van bestaande gebouwen met kwaliteit.

Toerisme en recreatie is gebaat bij een sterke identiteit van de Gelderse streken. De inspanningen voor instandhouding en functieverandering van cultuurhistorie zorgen daarvoor, net zoals de inspanningen voor de ontwikkeling van cultuur.

Kunst en cultuur kunnen de regionale kwaliteiten verbeelden. De provincie zet culturele middelen in, met en voor bewoners, bij het zichtbaar maken van ruimtelijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Tevens stimuleert

de provincie dat creatieven worden betrokken bij actuele ruimtelijke vraagstukken. Door bijvoorbeeld kunstenaars te koppelen aan ruimtelijke opgaven komen meer mensen in contact met kunst en wordt er op een vernieuwende wijze meegedacht over de ontwerpkwaliteiten van een gebied.

Met name erfgoed heeft een duidelijke ruimtelijke component. Zo zijn historisch landschappelijke structuren belangrijk voor de eigenheid van een gebied. Daarom houdt de provincie bij de inrichting en beheer van de ruimte rekening met het aanwezige erfgoed. Voor een deel is dit een wettelijke verplichting, en voor een deel niet. Het is het belangrijk omdat de aanwezigheid van erfgoed bijdraagt aan ruimtelijke kwaliteit en identiteit. De cultuurhistorische kwaliteiten worden zo veel mogelijk geborgd bij (grote) ruimtelijke ingrepen. De provincie streeft daarbij naar een hoge ontwerpkwaliteit bij opgaven waarvoor de provincie zelf verantwoordelijk is, zoals de aanleg van provinciale wegen of nieuwe windturbines. Hiervoor worden instrumenten uit de Omgevingsagenda gebruikt zoals de inzet van kwaliteitsteams.

4.2.2 Accenten

De provincie zoekt de balans tussen de economische, maatschappelijke en intrinsieke waarde van cultuur en erfgoed. Hierbij gaan we uit van de maatschappelijke opgaven (zoals benoemd in deze Omgevingsvisie) en leggen bewust verbindingen met andere sectoren en provinciale kerntaken.

Het doel is de leegstand van monumenten zoveel mogelijk te beperken door herbestemming en revitalisering nadrukkelijk aan de orde te stellen. De provincie investeert in restauratie en herbestemming wanneer een monument voldoende economische, intrinsieke en maatschappelijke betekenis heeft of krijgt. De economische betekenis wordt met name beoordeeld aan de hand van de bestemming van het monument. Het monument moet een duurzame bestemming hebben; een bestemming die het gebruik voor een langere periode veiligstelt. De intrinsieke waarde komt onder andere tot uiting in de monumentenstatus van een pand of gebied en in de wijze waarop de restauratie wordt uitgevoerd. De maatschappelijke betekenis is onder meer af te lezen aan de toegankelijkheid van het erfgoed en de inzet van leerlingen en vrijwilligers.

Om de functionaliteit en het beheer van het erfgoed te verbeteren, heeft de provincie extra aandacht voor duurzaamheid. Gebrekkig onderhoud en een slechte energiebalans van een monument leiden tot oplopende instandhoudingskosten. De provincie faciliteert het uitvoeren van monumentale energiescans.

De provincie heeft aandacht voor historische landschapselementen en groen erfgoed zoals oude bossen, landgoederen en historische slagvelden. Het zijn betekenisvolle plekken waar het verleden zichtbaar en te beleven is. De regionaal verschillende historische landschappen vormen een troef van Gelderland: voor de regionale identiteit, voor het woon- en werkklimaat en voor recreatie en toerisme. De provincie heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor delen van het landschap die onder de werking van Monumentenwet of Monumentenverordeningen zijn gebracht. Dat zijn bijvoorbeeld de beschermde dorpsgezichten, archeologische monumenten, vestingwerken en de historische buitenplaatsen. Deze behoren tot de collectie Gelderland waaraan de provincie met eigenaren, organisaties en andere overheden werken om de kwaliteit te behouden.

4.2.3 Bestemmingsplannen

Sinds 1 januari 2012 (Besluit RO) hebben gemeenten de plicht om erfgoed in de volle breedte (bouwkundig, archeologisch, landschappelijk) te onderzoeken bij het voorbereiden van bestemmingsplannen. De provincie faciliteert gemeenten hierin, met name bij erfgoed van bovenlokaal belang. Dit doet ze bijvoorbeeld door het mede-financieren van regioarcheologen en het toegankelijk maken van cultuurhistorische waardenkaarten. De provincie stelt ontwikkelingskaders die uitnodigen om cultuurhistorische kernkwaliteiten te hanteren, met name in landschappen van nationaal en/of provinciaal belang en in het bijlage 1 Begrippenlijst en de bijlage 1 Begrippenlijst.

4.3 Verdieping natuur en landschap

4.3.1 Gelderland als groene provincie

Gelderland is een groene provincie, met het grootste bos- en heidecomplex van Noordwest-Europa, met zeven van de twintig nationale landschappen binnen haar grenzen en met veel ook internationaal belangrijke natuur waaronder negentien Natura 2000-gebieden, samen circa eenderde van het Nederlandse Natura 2000-areaal op land. Dat natuur en landschap in Gelderland op zo veel plaatsen van een bijzonder gewaardeerde kwaliteit zijn, maakt Gelderland niet alleen heel aantrekkelijk om te wonen en werken, maar maakt ook dat de recreatief toeristische sector bijzonder belangrijk is voor de Gelderse economie. De Veluwe is een topvakantiebestemming in Nederland. Dat schept een bijzondere verantwoordelijkheid voor de provincie, zeker nu de rijksoverheid de verantwoordelijkheid voor zowel de ruimtelijke ontwikkeling als voor het natuurbeleid geheel aan de provincie heeft toevertrouwd.

4.3.1.1 Beleid voor natuur

Nieuwe benaming: Gelders Natuurnetwerk en Groene Ontwikkelingszone

Intensieve samenwerking tussen Gelderse partners heeft geleid tot een samenhangend omgevingsbeleid voor natuur en landschap aan de hand van verschillende ruimtelijke categorieën en andere instrumenten. Om de nieuwe verantwoordelijkheid van de provincie te benadrukken spreekt de provincie niet meer van een Ecologische Hoofdstructuur, maar van het Gelders Natuurnetwerk (GNN). Daaromheen ligt veel waardevol landschap dat is vervlochten met de daaraan grenzende natuurgebieden. De provincie wil het accent meer op de ontwikkelingsmogelijkheden in dit gebied leggen en noemt dit gebied in het vervolg: Groene Ontwikkelingszone (GO).

Grenswijziging GNN en GO

Zowel bij het toepassen van de spelregels als bij uitwerking van de realisatieplannen voor nieuwe natuur zijn soms kleine wijzigingen van de begrenzing van het GNN en de GO nodig. De bevoegdheid voor het doorvoeren van wijzigingen in de begrenzing en het ruimtelijk beleid ligt bij Provinciale Staten. De procedure die daarvoor gevolgd moet worden, is tijdrovend: een herziening van de Omgevingsvisie is daarvoor nodig.

De provincie kiest er daarom voor de begrenzing van het GNN en de GO aan te passen met een eenvoudiger procedure door Gedeputeerde Staten (GS) te mandateren kleine aanpassingen te doen in het geval van wijzigingen om ecologische redenen. Daarbij gaat het om:

- de ontwikkeling van compensatie- en vereveningslocaties. Bij ingrepen in het GNN verdwijnen er delen met een natuurbestemming en door compensatie- en vereveningslocaties komen er weer natuurbestemmingen bij. De gemeenten rapporteren jaarlijks aan Gedeputeerde Staten over de locaties waar een bestemmingswijziging heeft plaatsgevonden. GS passen op basis daarvan de begrenzing van het GNN en de GO aan;
- de realisatie van nieuwe natuur: bij de realisatie van nieuwe natuur (de 5.300 ha) krijgt een deel van het zoekgebied een natuurbestemming. Het gedeelte waar geen natuurontwikkeling plaatsvindt, kan dan de aanduiding GO krijgen. Ook kan het voorkomen dat er goede, gelijkwaardige realisatiekansen voor nieuwe natuur in een aangrenzend deel van het GO liggen. Ook dan is een begrenzingswijziging om ecologische redenen door GS mogelijk.

4.3.1.1.1 Subsidies op basis van Natuurbeheerplan

Het Natuurbeheerplan beschrijft de (nog te ontwikkelen) natuurwaarden voor ieder perceel van het Gelders Natuurnetwerk. Beheerders kunnen op basis van het Natuurbeheerplan en op basis van de door de provincie

beschikbaar gestelde middelen en vergoedingen beheer- en inrichtingssubsidies aanvragen. Ook voor omvorming naar nieuwe natuur. Meer dan in het verleden is een sterke prioritering op de ecologische noodzaak gekomen. Sommige terreineigenaren zijn uitgesloten van beheersubsidie, zoals overheden en drinkwaterbedrijven. Ook zijn terreinen uitgesloten die gerealiseerd worden vanwege een verplichting zoals compensatie, rood-voor-groen of nieuwe landgoederen. Meer informatie over de mogelijkheden van subsidies voor ontwikkeling en beheer van natuur zijn te vinden in het Natuurbeheerplan.

4.3.1.1.2 Zoekgebied nieuwe natuur

zoekgebied van 4.100 hectare

Het Gelders Natuurnetwerk (GNN) wordt deels gerealiseerd in integrale, gebiedsgerichte projecten. De provincie kijkt meer dan voorheen naar andere partijen om de verantwoordelijkheid en eventueel de regie nemen voor het realiseren van nieuwe natuur. In dergelijke processen moet ruimte voor maatwerkoplossingen zijn om begrenzingen van met name de nieuwe natuur in het GNN aan te passen. Deze flexibele aanpak wordt begrensd door de omvang van de totale opgave van 5.300 ha nieuwe natuur. Voor 2011 tot en met 2015 is circa 2.600 hectare nieuwe natuur gerealiseerd en dient nog circa 2.700 hectare te worden gerealiseerd. Het zoekgebied nieuwe natuur dat hiervoor beschikbaar is, is circa 4.100 hectare groot. Ook moet deze aanpak bijdragen aan de gewenste beperking van de zoekruimte voor nieuwe natuur.

De maatschappelijke betrokkenheid bij de inrichting en het beheer van het GNN kan worden vergroot door te zoeken naar belangen en activiteiten die elkaar kunnen versterken. Daarbij is het inzoomen op de identiteit van gebieden een krachtig middel dat natuurbeheerders, bewoners en ondernemers verbindt.

4.3.1.1.3 Programmatische Aanpak Stikstof

De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) is een programma van het Rijk en de provincies met twee doelen:

1) economische ontwikkelingen in en nabij Natura 2000-gebieden op een rechtszekere manier mogelijk maken; en

2) ondertussen ook de natuurdoelstellingen halen.

Natura 2000 is het Europese netwerk van natuurgebieden, maar het is ook de naam van het Europese beleid om de biodiversiteit te behouden. Voor de natuurdoelen van Natura 2000 geldt een internationale verplichting.

De PAS is een antwoord op de moeilijke situatie die ontstond toen er steeds minder vergunningen konden worden verleend voor nieuwe economische activiteiten in en nabij Natura 2000-gebieden. De stikstofuitstoot die met die activiteiten gepaard gaat, is te bedreigend voor de natuurdoelen waaraan Nederland zich in de EU heeft verbonden.

Met de PAS wordt het mogelijk gemaakt om economische activiteiten waarbij de uitstoot van stikstof een rol speelt verder te ontwikkelen, ondanks de mogelijke negatieve gevolgen op de Natura 2000-gebieden. Dat kan, doordat andere - compenserende - maatregelen worden getroffen voor het herstel van abiotische omstandigheden, het watersysteem, de bodemkwaliteit, maar ook andere maatregelen komen voor. Het buffervermogen van de Natura 2000-gebieden wordt hierdoor zo versterkt dat de natuur letterlijk weer tegen een stootje kan.

De PAS maakt vergunningverlening op grond van de Wet Natuurbescherming voor economische ontwikkelingen bij Natura 2000-gebieden weer mogelijk, mits de compenserende maatregelen in de Natura 2000-gebieden worden getroffen.

4.3.1.1.4 Wet ammoniak en veehouderij

De Wet ammoniak en veehouderij (Wav) beschermt zeer kwetsbare gebieden van het Gelders Natuurnetwerk tegen de uitstoot van ammoniak afkomstig van veehouderijen. Op grond van deze wet heeft de provincie gebieden aangewezen die als zeer kwetsbaar worden aangemerkt. In deze gebieden en in een zone van 250 meter daaromheen gelden beperkingen voor 3.4 Land- en tuinbouw. De hoofdlijn hierbij is dat vestiging in zeer kwetsbare gebieden en in de 250-meter zone niet mogelijk is en dat uitbreiding slechts mogelijk is binnen het vergunde bedrijfsemissieplafond. Voor 3.4.1 Grondgebonden landbouw is uitbreiding tot 2.446 kg ammoniak per jaar toegestaan. Dit komt overeen met 200 melkkoeien met bijbehorend jongvee. Het bevoegd gezag moet dit beleid voor de Wav-zone toepassen bij beslissingen over de omgevingsvergunning voor veehouderijen.

4.3.1.1.5 TUG-ontheffingen

Rust en stilte zijn kernkwaliteiten van het Gelders Natuurnetwerk en de daarmee verweven Groene Ontwikkelingszone. De provincie wil geen achteruitgang van deze kernkwaliteiten. Daarom zet zij ook het instrument vergunningverlening in ter bescherming van deze kernkwaliteiten.

Als verantwoordelijke instantie voor tijdelijke ontheffingen voor start en landingsplaatsen voor de kleine luchtvaart (TUG) verleent de provincie geen vergunning in het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone en ook niet in de bufferzone van 300 meter daaromheen.

Beleid luchtvaart

Er is een beleidskader voor de luchtvaart vastgesteld waarin is aangegeven dat voor het blauwgroene raamwerk geen ontheffingen kunnen worden verleend. De nieuwe categoriën Gelders Natuurnetwerk en Groen ontwikkelingszone, met daarbij de rustgebieden voor winterganzen en de weidevogelgebieden, zijn de beleidsmatige opvolgers van het groenblauw raamwerk. De nu gemaakte kaart kan gezien worden als een detailuitwerking van dat beleid waarbij een voor de toetsers werkbare kaart is gemaakt. Enkele gebieden die tot het blauwgroene raamwerk behoren zijn niet opgenomen. Dit betreft de gebieden voor waterberging. Deze functie conflicteert niet met de kleine luchtvaart.

Toetsingskaart meldingen Luchtvaart (TUG- ontheffingen)
De toetsingskaart voor meldingen luchtvaart kent drie categoriën:
1. het hele jaar niet toegestaan:

- Gelders Natuurnetwerk en Groene Ontwikkelingszone;
- Natura 2000-gebieden.

2. in het broedseizoen niet toegestaan (15 maart t/m 15 september):

- Een buffer van 150 meter rondom het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone en Natura 2000-gebied voor zover niet grenzend aan hoofdwegen en kernen waar de buffer niet van toepassing is;
- weidevogelgebieden inclusief een buffer van 300 meter.

3. in het winterseizoen niet toegestaan (15 september t/m 15 maart):

- een rustgebied voor winterganzen inclusief buffer van 300 meter;
- een buffer van 300 meter rond Natura 2000-gebieden die van belang zijn voor overwinterende watervogels.

Verder wordt uitgegaan van de volgende gedragsregels (zoals ook opgenomen in de gedragscode kleine luchtvaart):

- er wordt niet laaggevlogen boven natuurgebieden;
- natuurgebieden worden zo veel mogelijk gemeden;
- de route wordt zo gekozen dat zo veel mogelijk boven bestaande storingsbronnen (met name wegen) wordt gevlogen.

Toelichting bufferzones
Natuur is gevoelig voor verstoring door luchtvaart. Dit betreft met name vogels. Indien direct naast het natuurgebied wordt geland of opgestegen zal de natuur binnen het gebied worden verstoord. Om dit te voorkomen gelden er bufferzones. De zones zijn vooralsnog bepaald op:

- 150 meter voor relatief gesloten gebieden (Achterhoek en Veluwe);
- 300 meter voor open gebieden (Randmeren, Arkemheen en rivierengebied).

Deze afstanden komen uit de literatuur waarbij gekozen is voor de kleinste afstand. Het volgen van deze toetsingskaart betekent dat niet alle verstoring wordt voorkomen. Insteek is om de verstoring tot een aanvaardbaar niveau terug te brengen.

Effect op verstoring

Het naleven van de bufferzones zal verstoring niet helemaal uitbannen. Indien boven natuurgebieden wordt gevlogen treedt naar verwachtig verstoring op. Ook als niet laag wordt gevlogen: de grens voor laagvliegen die gehanteerd wordt in de luchtvaart komt niet overeen met de grens waarbinnen verstoring van vogels plaatsvindt. Met name in open gebieden en vooral bij gevoelige soorten (zoals de Kleine zwaan in de Randmeren) zal ondanks deze richtlijnen wel verstoring optreden. In hoeverre dit leidt tot onaanvaardbare verstoring zal de praktijk moeten uitwijzen. Met name bij Natura 2000-gebieden kan gezien de strikte bescherming de ervaring uitwijzen dat aanvullende beperkingen nodig zijn.

Afbakening perioden

De data van 15 maart en 15 september vallen in een overgangssituatie. Voor broedvogels kan verstoring in februari en begin maart al een probleem zijn. De datum van 15 maart waarborgt dat voor verreweg de meeste soorten de verstoring beperkt zal zijn in relatie tot de grote gevoeligheid in de broedperiode. Overwinterende watervogels zijn van 1 september tot 1 april aanwezig. In de begin en eind periode zijn de aantallen echter nog gering zodat de gevoeligheid beperkt is. De gekozen data borgen een grote beperking van de verstoring en zijn praktisch omdat ze op elkaar aansluiten.

4.3.1.2 Gelders Natuurnetwerk

4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding

In het Gelders Natuurnetwerk (GNN) zijn nieuwvestiging en grootschalige ingrepen alléén mogelijk wanneer er geen reële alternatieven zijn en er een zwaarwegend maatschappelijk belang in het geding is. Voor bestaande functies zijn er beperkte ontwikkelingsmogelijkheden, namelijk de gevallen waarbij er geen reële alternatieven zijn voor verplaatsing van een functie buiten het GNN. De provincie stelt dan de voorwaarde om een natuurinclusief plan te maken om bestaande natuurwaarden te versterken. Randvoorwaarde is dat de kernkwaliteiten van de (nog te ontwikkelen) natuurwaarden niet significant worden aangetast.

Saldobenadering bij uitbreiding van bestaande functies in het GNN

De provincie wil bestaande bedrijven die rondom begrensd worden door bestaande natuur ontwikkelingsruimte bieden door het toepassen van de saldobenadering. Het gaat dan om bedrijven waarvoor verplaatsing naar een locatie buiten het GNN redelijkerwijs geen optie is. Randvoorwaarde is dat de natuur die verdwijnt zodanig wordt gecompenseerd dat er per saldo winst wordt geboekt op de kernkwaliteiten. Daarbij hebben een vergroting van de oppervlakte en een versterking van de samenhang met bestaande natuur voorrang. Verder is het van belang dat de ingreep en de compensatie in hetzelfde bestemmingsplan worden vastgelegd, of gelijktijdig in twee verschillende plannen. In de

Omgevingsverordening is vastgelegd aan welke randvoorwaarden een plan moet voldoen met een saldobenadering. Deze randvoorwaarden gaan vooral over de uitvoering van de compensatie.

Bij uitbreidingsbehoefte van bedrijven die eigenlijk op een bedrijventerrein thuishoren, wordt eerst de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik toegepast om te beoordelen of verplaatsing naar een bedrijventerrein een optie is. Is dat in redelijkheid niet mogelijk, dan kan uitbreiding plaatsvinden.

Het verdient aanbeveling dat initiatiefnemers hierover al in de aanvangsfase van een initiatief contact opnemen met de provincie voor een gezamenlijke eerste verkenning van de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden en de randvoorwaarden van de sectorale wet- en regelgeving, zoals de Boswet, Flora- en faunawet, Wet Natuurbescherming.

Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe

Speciaal voor de ontwikkelingsmogelijkheden van recreatiebedrijven op de Veluwe is in 2006 een Streekplanuitwerking groei en krimp (bijlage Streekplanuitwerking Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe)gemaakt. Deze uitwerking is ter goedkeuring toegestuurd aan het toenmalige ministerie van LNV (nu EZ), die het op 14 mei 2007 heeft goedgekeurd *(DRZO/2007-1799*). Op basis van deze goedkeuring zijn Natuurbeschermingswetvergunningen verleend voor uitbreiding van recreatiebedrijven. De provincie heeft een aantal recreatiebedrijven midden op de Veluwe uitgekocht,gesaneerd en als natuur ontwikkeld. Door deze compensatie vooraf is uitbreidingsruimte gecreëerd voor een aantal specifieke bedrijven (zie tabel hieronder en de bijlage Groeilocaties Groei en krimp op de Veluwe (bijlage Groeilocaties Groei en krimp op de Veluwe).

In de Streekplanuitwerking Groei en Krimp is opgenomen dat van ondernemers die groeiruimte krijgen toebedeeld, een bijdrage verwacht mag worden ten behoeve van de financiële haalbaarheid van het groei- en krimpproces. Hiermee wordt, indien de groei ten koste gaat van natuur of bos, gelijk voldaan aan het regime van natuur- en boscompensatie. In lijn hiermee is voor ondernemers die in het kader van de Groei en Krimptenders groeiruimte gereserveerd, bij de reservering van die groeiruimte per brief aangegeven dat zij per groeihectare een bedrag van € 33.000,-- over dienen te maken aan de provincie Gelderland zodra het bestemmingsplan voor die hectares onherroepelijk is. Deze verplichting blijft in dit kader onverkort van kracht. GS zullen hiertoe met betrokken ondernemers een overeenkomst afsluiten. Deze groeimogelijkheid wordt aan onderhavige bedrijven geboden voor een termijn van tien jaren na vaststelling van de de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening.

Voor deze bedrijven is het voldoende wanneer ze voldoen aan de eisen gesteld vanuit Groei- en Krimp en zijn de randvoorwaarden voor uitbreiding van functies in het GNN niet van toepassing.

Groeilocaties		
Naam	**Aangevraagd aantal hectares**	**Toegekend aantal hectares**
EERSTE TENDER		
De Vossenberg (Nunspeet)	3,9	3,9
De Tol (Nunspeet)	2	2

De Plagge (Nunspeet)	2	0,5
TWEEDE TENDER		
De Pampel (Apeldoorn)	0,65	0,65
't Veluws Hof (Apeldoorn)	2	2
Het Lierderholt (Apeldoorn)	2,8	2,8
De Hertenhorst (Apeldoorn)	0	0,5
Bungalowpark Hoenderloo (Apeldoorn)	3,5	3,5
Recreatiepark Beekbergen (Apeldoorn)	3,5	3,5
Bospark Beekbergen (Apeldoorn)	2,5	2,5
Heidekamp (Ede)	1,5	1,5
Scheleberg (Ede)	3,2	3,2
Paardensportcentrum G.vd Hoorn (Barneveld)	0,7	0,7
Berkenhorst (Barneveld)	2,15	2,15
Speulderbos (Barneveld)	0,8	0,8

Beoordelingsschema voor Ruimtelijke ontwikkelingen in het GNN Uitbreiding overige functies

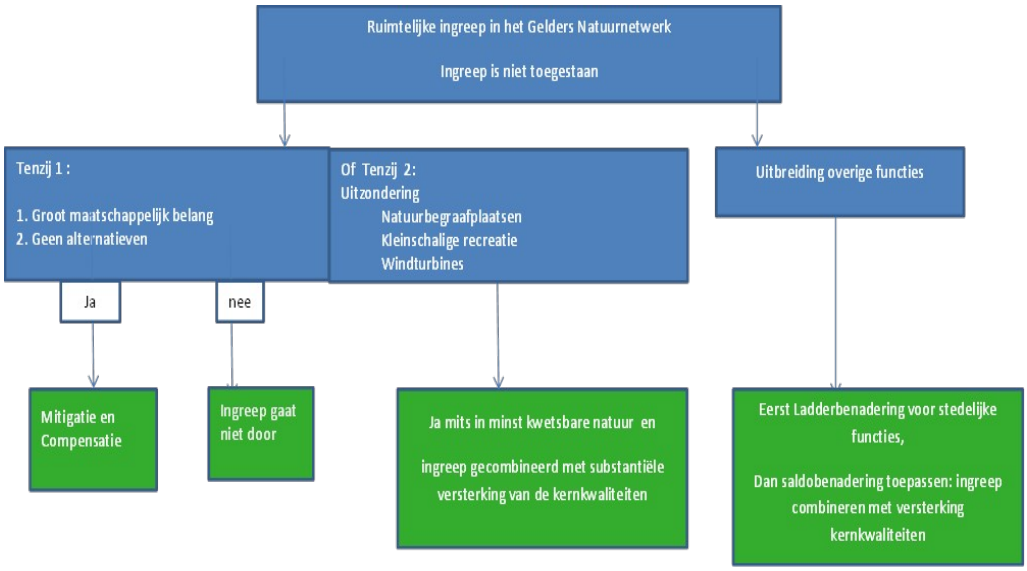

Omgang met kernkwaliteiten

Bij de beoordeling van de effecten op kernkwaliteiten in het GNN is het van belang dat de oppervlakte en ecologische samenhang niet worden aangetast, of dat zij substantieel worden versterkt. Waar het geluidbelasting, licht en verstoring van rust betreft kan het voorkomen dat bij uitbreiding van een functie een beperkte toename van de betreffende hinder niet te vermijden is. Uitgangspunt is dat die beperkte aantasting zo veel mogelijk wordt voorkomen. Toch kan - in gevallen waarin dit niet mogelijk blijkt - een positief saldo worden bereikt door het oppervlakte natuur en de verbetering van de ecologische samenhang te vergroten.

4.3.1.2.2 Compensatie

Compensatieplan

Bij uitbreiding of nieuwvestiging in het Gelders Natuurnetwerk (GNN) moet de initiatiefnemer een compensatieplan opstellen. Hierin moet worden beschreven welke maatregelen worden getroffen om ervoor te zorgen dat de nadelige effecten op de kernkwaliteiten zo veel mogelijk worden beperkt. Het plan geeft aan:

- welke compenserende maatregelen worden getroffen;
- hoe de mitigatie en compensatie worden uitgevoerd;
- hoe monitoring van en rapportage over de uitvoering van mitigatie en compensatie plaatsvinden.

Eventuele compensatieverplichtingen (Natuurbeschermingswet) die buiten het GNN ontstaan, vallen buiten deze verplichting. De gemeenten zijn verantwoordelijk om in overleg met initiatiefnemer en omwonenden te komen tot een gedragen compensatieplan. Het invoegen van de compensatieverplichtingen in de Groene Ontwikkelingszone heeft de voorkeur van de provincie. Er kunnen lokale argumenten zijn om voor andere locaties te kiezen. Die keuze laat de provincie aan de gemeenten.

Vanuit het beschermingsbeleid voor Natura 2000 kunnen andere en aanvullende eisen worden gesteld aan de eventuele compensatie. Compensatie voorafgaand aan de ingreep is bij dit beschermingsbeleid een belangrijke voorwaarde.

De compensatie kan geregeld worden door:

- uitvoering in de directe omgeving van de ingreep;

- uitvoering op afstand binnen hetzelfde of een ander bestemmingsplan;
- deelname aan een geschikte, al gerealiseerde compensatiepool;
- storting van het bedrag in een compensatiefonds waarmee de compensatie gerealiseerd kan worden.

Omvang compensatieverplichting

De compensatieplichtige betaalt een bijdrage aan de kosten van afwaardering van de grond naar natuurwaarden, de inrichtingskosten en de beheerkosten gedurende de tijd van het overgangsbeheer. Die kosten worden bepaald op basis van de omvang van de ingreep, vermeerderd met de kwaliteitstoeslag en de ontwikkelingsduur die afhangt van de aard van de natuur die door de ingreep verdwijnt.

Compensatiepool

Natuurcompensatie leidt soms tot vertraging van een compensatieplichtig project. Ook bestaat het risico dat een compensatieverplichting nog niet is uitgevoerd wanneer het besluit over de compensatieplichtige ingreep genomen wordt.

Om het initiatief van de de ondernemer zo snel mogelijk door te laten gaan wil de provincie een tijdige uitvoering van de compensatie. Dit door de zorg voor de uitvoering van de compensatieplicht uit handen te nemen door het inrichten van enkele compensatiepools. Dit zijn natuurontwikkelingslocaties die speciaal voor dit doel op voorhand worden ingericht.

Voor bedrijven in de natuur is een regionale compensatiepool een uitkomst; voor hen is compenseren op zo'n locatie de aangewezen weg. Daarbij maakt een compensatiepool de toepassing van de saldobenadering mogelijk.

Financiële compensatie

Soms is er nabij de ingreep (nog) geen geschikte compensatielocatie of compensatiepool beschikbaar. Wanneer daardoor fysieke compensatie redelijkerwijs niet of maar gedeeltelijk mogelijk is, of leidt tot onaanvaardbare procedurele vertragingen, kan gedeeltelijke of gehele financiële compensatie plaatsvinden. De financiële compensatie wordt onder de naam van de betreffende ontwikkeling in het provinciaal compensatiefonds gestort. Met dat fonds financiert de provincie de ontwikkeling van compensatielocaties.

4.3.1.2.3 Verruiming regels

4.3.1.2.3.1 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder voorwaarden mogelijk

Uitzondering op het verbod op nieuwvestiging is er voor natuurbegraafplaaten, kleinschalige recreatie, zoals natuurkamperen en klimbossen, in de minst kwetsbare natuur. Nieuwvestiging van deze functies is mogelijk wanneer er niet alleen gecompenseerd wordt, maar daarenboven een substantiële versterking van de kernkwaliteiten plaatsvindt. Waar het gaat om de vraag over de omvang van de natuurversterking, die laten wij niet één op één afhangen van de compensatie. Wij sturen op een ruimtelijke ontwikkeling waarin een natuurkwaliteitsimpuls wordt geleverd die nadrukkelijk verder gaat dan alleen compenseren maar waarin op basis van verevening een bijdrage wordt gevraagd in de realisatie van de ontwikkelingsdoelen voor dit deelgebied van het GNN en GO. Deze verevening is alleszins redelijk en proportioneel bij ruimtelijke ontwikkelingen als natuurbegraven. Bij kleinschalige recreatie is de compensatieverplichting groter en het vereveningskarakterwat geringer. Mede vanwege de duidelijkheid vooraf wordt hier een vergelijkbare kwaliteitsimpuls gevraagd.

Het gebied binnen het Gelders Natuurnetwerk waar natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder de genoemde voorwaarden mogelijk is bestaat uit de gehele GNN minus een aantal kwetsbare natuurtypen:

De kwetsbare natuur die van natuurbegraven en kleinschalige is uitgesloten bestaat uit de volgende categorieën:

- De gebieden waar habitattypen voorkomen van de kwalificerende habitats in Natura2000 gebieden (zie in bijlage

35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie, kaart Gebieden met kwalificerende habitats). Natuurbegraven en nieuwe ontwikkeling van kleinschalige recreatie zijn uitgesloten in kwalificerende habitats vanwege de bijzondere natuurwaarden en de daaraan gekoppelde Europese en Nationale bescherming.

- De natuurparels (zie bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie**,** kaart Natuurparels). Natuurparels zijn de hotspots van biodiversiteit. De natuurparels zijn voor het eerst begrensd en benoemd in de Streekplanuitwerking kernkwaliteiten en omgevingscondities van de Gelderse ecologische hoofdstructuur in 2006. Ze hebben prioriteit gekregen bij het uitvoeren van herstelmaatregelen in het provinciale stimuleringsbeleid (Uitvoeringsprogramma Integraal natuurherstel 2007-2013). De natuurparels zijn vervolgens benoemd als kernkwaliteit van het GNN in de beschrijving van de kernkwaliteiten en de ontwikkelingsdoelen bij deze omgevingsverordening. Natuurparels zijn daarom uitgesloten van nieuwe ontwikkelingen.
- Grote eenheden natuur (zie bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie, kaart Grote eenheden natuur). De "Grote eenheden natuur" zijn de gebieden die vanwege hun omvang de beste potenties voor een zo natuurlijk mogelijke ontwikkeling. De Grote eenheden natuur zijn voor het eerst begrensd en benoemd in de Streekplanuitwerking kernkwaliteiten en omgevingscondities van de Gelderse ecologische hoofdstructuur in 2006. De Grote eenheden zijn vervolgens benoemd als kernkwaliteit van het GNN in de beschrijving van de kernkwaliteiten en de ontwikkelingsdoelen zijn eveneens bij deze omgevingsverordening opgenomen. Grote eenheden zijn daarom uitgesloten van nieuwe ontwikkelingen.
- A-locaties bos (zie bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie, kaart A-locaties bos). De A-locaties bos bestaan uit de best ontwikkelde bossen van het type waartoe ze behoren. De A-locaties bos zijn voor het eerst begrensd en benoemd in de Streekplanuitwerking kernkwaliteiten en omgevingscondities van de Gelderse ecologische hoofdstructuur in 2006. De A-locaties bos zijn vervolgens benoemd als kernkwaliteit van het GNN in de beschrijving van de kernkwaliteiten en de ontwikkelingsdoelen zijn eveneens bij de omgevingsverordening opgenomen. De A-locaties bos zijn vanwege hun grote natuurwaarde uitgesloten van nieuwe ontwikkelingen.

Voor natuurbegraven zijn vanwege andere regelgeving uitgesloten:

- Grondwaterbeschermingsgebieden.

  In het provinciale grondwaterbeschermingsbeleid is al een verbod op begraven opgenomen.

- Uitgesloten gebieden op basis van het besluit op de lijkbezorging

  Het besluit op de lijkbezorging stelt algemene eisen aan begraafplaatsen met betrekking tot de minimale diepte om te begraven: ten minste 65 cm onder het maaiveld en ten minste 30 cm boven de gemiddeld hoogste grondwaterstand. Deze bepaling leidt ertoe dat alleen de gebieden met een lagere grondwatertrap dan 6 in aanmerking komen voor natuurbegraven. Het is ook niet wenselijk dat er ten behoeve van natuurbegraven meer vergravingen plaatsvinden dan die voor het delven van graf nodig zijn.

De ligging van beide uitsluitingscategorieën is weergeven op bijgaande kaart bijlage 30 Natuurbegraven uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen

Natuurversterkingsplan natuurbegraven en kleinschalige recreatie:

Bij nieuwvestiging van functies in het GNN die vallen onder de uitzonderingsregel moet een natuurversterkingsplan gemaakt worden, waarbij niet alleen gecompenseerd wordt maar daarenboven een substantiële versterking van de kernkwaliteiten moet plaatsvinden.

De randvoorwaarden voor dit natuurversterkingsplan zijn identiek aan die van een compensatieplan.

Natuurversterking voor kleinschalige recreatie bestaat uit:

- òf per hectare één hectare nieuwe natuur toe te voegen
- òf per hectare 5 hectare bestaande natuur om te vormen naar een natuurdoeltype zoals beschreven in het provinciale Natuurbeheerplan.
- er wordt aangesloten bij bestaande voorzieningen .
- er geen nieuwe verhardingen worden aangelegd of bouwwerken of gebouwen worden opgericht.

Natuurversterking voor natuurbegraven (bij 150 graven per hectare of minder) bestaat per hectare natuurbegraven uit :

- of realisatie van 1 hectare nieuwe natuur.
- of omvorming van 5 hectare bestaande natuur naar een provinciaal doeltype zoals beschreven in het natuurbeheerplan en de beheerplannen Natura2000.

Bij een hoger aantal graven per hectare (meer dan 150) is een grotere oppervlakte nieuwe natuur of omvorming vereist, afhankelijk van het totale aantal graven in het project.

Binnen het zoekgebied is geen aparte inventarisatie van de kernkwaliteiten vereist en kan volstaan met een FF-wet inventarisatie en eventuele Nb-wetverplichtingen.

Wanneer er wel permanent voorzieningen en/of bouwwerken worden aangebracht is het regulier GNN beleid van kracht, hetgeen inhoudt dat uitbreiding en herontwikkeling van bestaande terreinen die geheel omgeven worden door het GNN wel mogelijk is onder de voorwaarden van vergunbaarheid volgens de NB-wet en de compensatieverplichtingen volgens het beleid van het GNN.

Een overzicht van de ontwikkelingsmogelijkheden in het GNN staan in het schema in paragraaf 4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding

4.3.1.2.3.2 GNN natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder bijzondere voorwaarden mogelijk.

In enkele categorieën natuur is natuurbegraven en kleinschalige recreatie onder bijzondere voorwaarden mogelijk. Het gaat dan om delen van de zoekgebieden uitbreiding habitat en van gebieden met oude Bosbodems die buiten de habitatgebieden, natuurparels en grote eenheden natuur liggen:

- zoekruimte voor uitbreiding habitattypen (zie in bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie, de kaart Zoekgebieden uitbreiding habitat). De zoekgebieden voor uitbreiding van de habitattypen zijn begrensd in het Beheerplan Natura 2000 voor de Veluwe op basis van ligging en potentie. De zoekgebieden zijn nodig om extra natuur te ontwikkelen van de habitattypen waarvoor het beheerplan N2000 een uitbreidingsdoelstelling heeft. Wanneer die doelstelling lokaal is gerealiseerd of de potenties blijken bij nader onderzoek afwezig, dan zijn hier ook natuurbegraven en kleinschalige recreatie mogelijk.
- oude bosbodems (zie bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie, kaart Oude bosbodems). Bossen met oude bosbodems zijn bossen in gebieden die al op de topografisch kaarten van 150 jaar geleden ook uit bos bestonden. De oude bosbodems zijn voor het eerst begrensd en benoemd in de Streekplanuitwerking kernkwaliteiten en omgevingscondities van de Gelderse ecologische hoofdstructuur in 2006. De oude bosbodems zijn in principe uitgesloten van natuurbegraven en kleinschalige recreatie. Mocht bij nader onderzoek blijken dat de bodems tot op een diepte van 1 meter al gestoord zijn door diepploegen, spitten of anderszins niet meer de kwaliteit hebben die op basis van deze inventarisatie wordt verwacht, dan is natuurbegraven en kleinschalige recreatie hier ook een optie.

Een overzicht van de ontwikkelingsmogelijkheden in het GNN staan in het schema in paragraaf 4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding

4.3.1.2.3.3 GNN windturbines onder voorwaarden mogelijk

Uitzondering op het verbod op nieuwvestiging is er voor windturbines in de minst kwetsbare natuur. Nieuwvestiging van deze functies is mogelijk wanneer er niet alleen de effecten op de kernkwaliteiten gecompenseerd worden, maar daarenboven een substantiële versterking van de kernkwaliteiten plaatsvindt. Natuurlijk moeten daarbij ook aan de randvoorwaarden vanuit het Rijksbeleid in het Barro (besluit algemene regels ruimtelijke ordening) worden voldaan. Dat betekent onder meer dat alleen plannen waarvoor geen alternatieven zijn buiten het GNN of plannen waarbij de saldobenadering wordt toegepast doorgang kunnen vinden.

In de voor windturbines meest kwetsbare natuur blijft op voorhand de plaatsing van windturbines uitgesloten omdat er altijd sprake zal zijn van significante effecten op de kernkwaliteiten.

De voor windturbines meest kwetsbare natuur bestaat uit de open vogelrijke gebieden zoals weidevogelgebieden en rustgebieden voor winterganzen en ook het vogelrichtlijngebied de Veluwe valt hieronder en is uitgesloten als verkenningsgebied voor windturbines. De verkenningsgebieden voor windenergie in GNN zijn verder ingeperkt tot gebieden langs Rijkswegen, gelet op het minimaliseren van ongunstige effecten. Om praktisch hanteerbare verkenningsgebieden te begrenzen is een maximale afstand van 850 meter vanaf de wegen gehanteerd.

De verkenningsgebieden, ofwel de delen van het GNN waar windturbines onder voorwaarden mogelijk zijn, vind u op de overzichtskaart in bijlage 34 Verkenningsgebied windenergie in het GNN

Projecten waarbij een aanzienlijke versterking van de kernkwaliteiten plaatsvindt aansluitend aan deze verkenningsgebieden kunnen aanleiding zijn voor Gedeputeerde Staten om aan Provinciale Staten voor te stellen de begrenzing van het gebied GNN waarbinnen windturbines onder voorwaarden mogelijk zijn, aan te passen. Hier is een wijziging van de Omgevingsvisie en verordening voor nodig.

De verkenningsgebieden voor windturbines in het GNN, maken geen deel uit van de productie-installaties voor opwekking van duurzame elektriciteit met behulp van windenergie, die nodig zijn voor de minimum realisatienorm zoals bedoeld in artikel 9e lid 6 van de Elektriciteitswet 1998. Daarmee is voor de verkenningsgebieden artikel 9e lid 2 van de Elektriciteitswet 1998 niet van toepassing."

Natuurversterkingsplan windturbines:

De effecten op de ecologische samenhang en de kernkwaliteiten zijn sterk locatieafhankelijk en zullen altijd geheel gecompenseerd moeten worden. Dat is ook een voorwaarde uit het Rijksbeleid in het Barro.

De gevraagde kwaliteitsimpuls bestaat uit realiseren van 200% van de oppervlakte waarvan de natuurfunctie verdwijnt (grondvlak wegen verharding)

Een overzicht van de ontwikkelingsmogelijkheden in het GNN staan in schema in paragraaf 4.3.1.2.1 GNN nieuwvestiging en uitbreiding

4.3.1.2.5 Delfstofwinning in het GNN

Delfstofwinning in bestaande natuur van het GNN biedt bij uitstek mogelijkheden om de kernkwaliteiten van het GNN in het dynamische rivierlandschap te versterken in combinatie met verbetering van de (hoog-)waterveiligheid. De kernkwaliteiten zijn per deelgebied beschreven en bieden in principe de mogelijkheid om binnen een project te schuiven in de verhouding van de verschillende natuurdoeltypen. Het kan voorkomen dat vanwege de bijzondere, de Wet Natuurbescherming beschermde soorten nog een aanvullende inspanning gevraagd wordt. Evenzo stelt N2000 bijzondere eisen aan de aard van de compensatienatuur.

4.3.1.3 Groene Ontwikkelingszone

Algemeen

In de Groene Ontwikkelingszone (GO) liggen mogelijkheden voor nieuwe ontwikkelingen onder de voorwaarde dat daarbij extra natuur tot stand komt. Dus ook voor stedelijke functies is zo'n ontwikkeling binnen de GO mogelijk. De reden om voor een stedelijke functie een locatie in de GO te kiezen moet gerelateerd zijn aan een impuls in de kernkwaliteiten.

Voor mogelijke functiecombinaties in de GO is geen limitatieve opsomming te geven. Randvoorwaarde is dat de kernkwaliteiten substantieel worden versterkt. Dat kan naar de aard van de kernkwaliteiten niet in elke denkbare combinatie. Zo is het in een weidevogelgebied per definitie niet mogelijk om te bouwen of een windmolen te plaatsen zonder de openheid en rust aan te tasten. Dat zijn voor de weidevogels essentiële kernkwaliteiten. Daarentegen is het in een coulissenlandschap van de Achterhoek of IJsselvallei en delen van de andere regio's goed mogelijk om nieuwbouw van een woning te combineren met het versterken van ecologische samenhang door bijvoorbeeld de aanleg van houtwallen of van poelen. In de beschrijving van de kernkwaliteiten en ontwikkelingsdoelen voor de GO zijn per gebied de kernkwaliteiten en ontwikkelingsdoelen beschreven.

Indicatief voor de mate waarin de versterking van de kernkwaliteiten moet plaatsvinden is de functiecombinatie van wonen en natuur volgens het concept nieuw landgoed. Door openbare toegankelijkheid biedt een nieuw landgoed meerwaarde voor de ambities voor vrijetijdseconomie. Hoofdaccenten voor een nieuw landgoed zijn de functies wonen en natuur. Een aantal functies lijkt bij voorbaat niet combineerbaar met het doel van een landgoed. Deze niet limitatieve opsomming is ontleend aan de Natuurschoonwet. Niet combineerbaar lijken te zijn:

- industriële doeleinden;
- intensieve veehouderij;
- winning van bodemmaterialen of mijnbouw;
- glastuinbouw;
- een stortplaats voor afval;
- een opslagplaats voor andere materialen dan die afkomstig uit of bestemd voor de land- en bosbouw;
- auto- of motorsport.

Omgang met kernkwaliteiten

Bij de beoordeling van de effecten op de kernkwaliteiten in de GO is het van belang dat de oppervlakte en ecologische samenhang substantieel worden versterkt. Waar het geluidbelasting, licht en verstoring van rust betreft, is bij uitbreiding van een functie een beperkte toename soms niet te vermijden. Beperkte aantasting moet dan wel zo veel mogelijk worden voorkomen; toch kan een positief saldo worden bereikt - wanneer zo'n aantasting niet te vermijden is - wanneer het oppervlak natuur toeneemt en de ecologische samenhang verbetert.

Onderdeel van een natuurinclusief plan is dat in het plan ook de ontwikkeling van nieuwe natuur is opgenomen ter compensatie van bestaande natuur die verdwijnt, zodat er per saldo geen negatief effect op de kernkwaliteiten ontstaat. Daarbij moet de oppervlakte natuur ten minste gelijk blijven. Compenseren door het betalen van een aantal jaren beheervergoeding is geen mogelijkheid voor het invullen van een compensatieverplichting.

Verder vraagt de provincie een 'kwaliteitstoeslag' in de vorm van een extra compensatie die afhankelijk is van de ontwikkeltijd van de natuur die verdwijnt: het vergt jaren ontwikkelingstijd voordat de natuur zich op een stuk landbouwgrond ontwikkeld heeft tot vergelijkbare waarden als er verloren zijn gegaan. Ook de kosten van inrichting en ontwikkelingsbeheer zijn voor rekening van de initiatiefnemer.

Voor het realiseren van natuurcompensatie is ruimte in de GO nodig, of op een andere locatie in hetzelfde plan die aansluit op bestaande natuur, zodanig dat er een goed functionerende eenheid ontstaat.

Bij het vaststellen van een bestemmingswijziging in het Gelders Natuurnetwerk moet ook het compensatieplan worden

vastgesteld, zodat tegelijkertijd op de ene plaats natuurbestemming verdwijnt en op de andere plaats natuurbestemming wordt toegevoegd en met de inrichting daarvan begonnen kan worden. De financiering van, inrichting en het overgangsbeheer moeten dan juridisch bindend zijn vastgelegd.

Let wel: bij plannen en projecten die vallen onder de werking van het beschermingsregime van Natura 2000 moet de compensatie al op voorhand zijn gerealiseerd. Meer informatie over verevening vindt u in de Verdieping 4.3.1.3.2 Verevening.

4.3.1.3.1 Ontwikkelingen in GO: grootschalig en kleinschalig

Grootschalige nieuwvestiging

Grootschalige nieuwvestiging die naar aard en schaal het karakter van het betreffende gebied wezenlijk aantast, past hier niet, tenzij een groot openbaar belang in het geding is en reële alternatieven ontbreken. Het gaat dan bijvoorbeeld om nieuwe infrastructuur of een woningbouwlocatie.

Grootschalige uitbreiding: substantiële versterking kernkwaliteiten

Bij uitbreiding van bestaande functies wordt een onderscheid gemaakt naar de omvang van de uitbreiding, omdat dit rechtstreeks verband houdt met het effect ervan op de kernkwaliteiten. Er is sprake van een grootschalige uitbreiding als een uitbreiding met meer dan 30 procent van de bestaande bestemming geschiedt. In dit geval is deze uitbreiding mogelijk onder de voorwaarde dat deze gecombineerd wordt met een substantiële versterking van de kernkwaliteiten. De bijzondere toegevoegde waarde van de functiecombinatie, die bijdraagt aan de versterking van de kernkwaliteiten, maakt dat de ontwikkeling past in de GO.

Uitbreiding grondgebonden landbouw, landgoedbedrijf en extensieve openluchtrecreatie.

De functies grondgebonden landbouw en het landgoedbedrijf - volgens de definitie van de Natuurschoonwet - verdienen een bijzondere behandeling omdat beheer en onderhoud van het landschap deel uitmaken van hun bedrijfsvoering.

Deze functies dragen direct bij aan de instandhouding van het landschap en daarmee ook aan de kernkwaliteiten. Daarom is het voldoende wanneer bij uitbreiding de kernkwaliteiten per saldo niet worden aangetast.

Voor plannen en projecten op bestaande landgoederen geeft de Natuurschoonwet een goede beschrijving van bouwwerken en functies die meetellen voor de kwalificatie. Plannen en projecten die niet meetellen voor de rangschikking onder de NSW vallen onder het regiem voor overige functies.

De Groene Ontwikkelingszone draagt in het bijzonder bij aan de belevingswaarde van het waardevolle cultuurlandschap en heeft daardoor een bijzondere rol voo extensieve openluchtrecreatie. Daarom wordt aan uitbreiding van bestemmingen voor extensieve openluchtrecreatie dezelfde randvoorwaarde gesteld als aan landbouw en het landgoedbedrijf. Het gaat bijvoorbeeld om routegebonden voorzieningen en dagrecreatieterreinen.

Kleinschalige uitbreiding overige functies: per saldo geen aantasting

Een beperkte uitbreiding (tot 30 procent) van een bestaande functie kan in een bestemmingsplan worden toegestaan, indien is aangetoond en verzekerd dat de betreffende activiteit landschappelijk wordt ingepast en de kernkwaliteiten per saldo niet worden aangetast. In het algemeen zal een goede landschappelijke inpassing op de plek van de ingreep volstaan. Indien het effect op de kernkwaliteiten daarmee onvoldoende kan worden gemitigeerd en/of gecompenseerd, dan is een vorm van verevening de aangewezen weg om aantasting te voorkomen. De omvang van de verevening hangt dan samen met de aard en omvang van de uitbreiding en het effect daarvan op de kernkwaliteiten.

Kleinschalige nieuwvestiging: substantiële versterking kernkwaliteiten

Voor kleinschalige nieuwvestigingen die het gebiedskarakter naar aard en schaal niet wezenlijk veranderen, bestaan mogelijkheden als deze worden gecombineerd met een substantiële versterking van de kernkwaliteiten in hetzelfde of in een gelijktijdig vastgesteld bestemmingsplan. Zonder de combinatie met een substantiële versterking van de kernkwaliteiten zou de GO niet de meest voor de hand liggende plaats zijn voor een dergelijke ontwikkeling.

Beoordeling effecten op kernkwaliteiten

Bij de beoordeling van de effecten op kernkwaliteiten in de GO is het van belang dat de oppervlakte en ecologische samenhang niet worden aangetast dan wel substantieel worden versterkt. Daar waar het geluidbelasting, licht en verstoring van rust betreft kan het voorkomen dat bij uitbreiding van een functie een beperkte toename niet te vermijden is. Hoewel uitgangspunt is dat die beperkte aantasting zo veel mogelijk wordt voorkomen kan - in gevallen waarin dit niet mogelijk blijkt - door een toename in oppervlakte natuur en verbetering van de ecologische samenhang toch een positief saldo worden bereikt.

Afwegingskader voor Ruimtelijke ontwikkelingen in de Groene Ontwikkelingszone

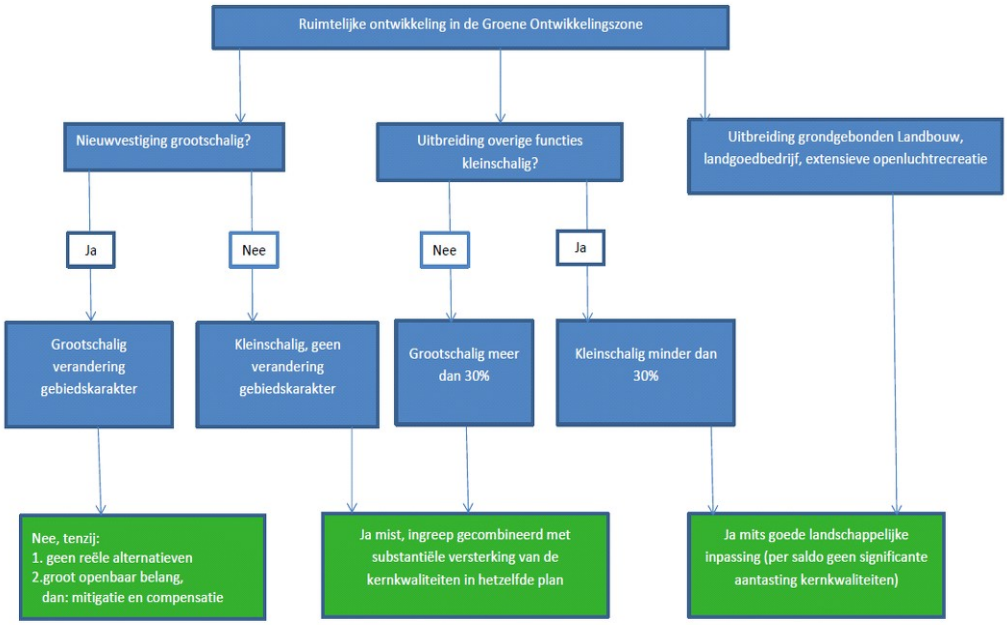

4.3.1.3.2 Verevening

Per saldo geen aantasting

Gemeenten wordt geadviseerd om voor de GO een vereveningsbeleid uit te werken in hun ruimtelijk beleid. Daarvoor kunnen verschillende methodes worden gehanteerd. De keuze is afhankelijk van de aard en omvang van de gewenste verevening en kan per geval verschillen. Bij kleine ingrepen kan een vereveningsparagraaf in de eigen structuurvisie en een verdere uitwerking daarvan in een bestemmingsplan de oplossing zijn. Daarbij kan dan een fonds worden ingesteld ter versterking van natuur en landschap. Het fonds wordt gevoed met beperkte bijdragen bij kleinschalige uitbreidingen. Vanuit dit fonds worden de projecten gefinancierd die bijdragen aan de versterking van natuur en landschap en in het bijzonder aan de realisatie van de verbindingszones volgens de beschreven ontwikkelingsdoelstelling.

Verevening en substantiële versterking

Zowel bij nieuwvestiging als bij een grootschalige uitbreiding moet (naast een goede landschappelijk inpassing) per saldo een substantiële versterking van de kernkwaliteiten van de GO plaatsvinden. Daarbij is de invulling van het begrip 'substantieel' van belang, en de wijze waarop de afspraken worden vastgelegd.

'Substantiële versterking' bij een functiecombinatie met wonen is bijvoorbeeld een nieuw landgoed waarbij één huis van allure met ten hoogste drie wooneenheden met minimaal 5 ha natuur wordt gecombineerd. Bij meer huizen of wooneenheden hoort een evenredige vermeerdering van de versterking van de kernkwaliteiten. Bij investeringen in andere functies kan een vergelijkbare bijdrage op maat worden uitgewerkt.

Vanwege de omvang van de vereiste verevening is in dit geval een vereveningsparagraaf in een structuurvisie en een daaraan gekoppeld fonds niet geschikt voor het vastleggen van de vereveningsbijdrage. Want daarbij kan slechts een beperkte afdracht in een vereveningsfonds worden geregeld (tot maximaal 10.000 euro per ingreep).

Methoden waarmee wel een hogere bijdrage kan worden verzekerd zijn:

- een 'voorwaardelijke verplichting': door opname van een voorwaardelijke verplichting in het betreffende bestemmingsplan kan ontwikkelingsruimte voor de gecombineerde ontwikkeling worden vastgelegd.
- een 'privaatrechtelijke overeenkomst': door het sluiten van een privaatrechtelijke overeenkomst tussen initiatiefnemer en bevoegd gezag (eventueel in combinatie met een boetebeding) voordat het bestemmingsplan wordt vastgesteld.

4.3.1.3.3 Bos in de Groene Ontwikkelingszone

De provincie concentreert zich voor de bescherming van bos en natuur op het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone. Daarom is de bescherming van het bos in de GO in de Omgevingsverordening geregeld volgens regels uit de oude Richtlijn bos- en natuurcompensatie, die gelijktijdig met de vaststelling van Omgevingsvisie en -verordening werd ingetrokken. De ruimtelijke bescherming van bos en natuur buiten het GNN en de GO wordt een verantwoordelijkheid van de gemeenten. Handhaving van de Boswet is een provinciale taak.

4.3.2 Gelders landschap

Ontwikkelen met kwaliteit

Ruimtelijk-economische ontwikkelingen hebben altijd hun wisselwerking gehad op het landschap. De afgelopen decennia hebben vooral ontwikkelingen in de landbouw een stempel gedrukt op het landschapsbeeld. Maar ook wonen, bedrijvigheid, infrastructuur en ruimte voor water.

Actuele ontwikkelingen die vragen om een kwalitatieve benadering zijn de energietransitie en de krimpopgave in het buitengebied. In tegenstelling tot conventionele energie bronnen gebeurt het opwekken van duurzame energie voornamelijk bovengronds. Windturbines, zonnepanelen (ook in het landschap) en bio-vergisters. De energietransitie zal in het landschap zichtbaar worden. De effecten van krimp zullen ook zichtbaar worden in het landschap. Denk bijvoorbeeld aan leegstand en functieverandering van agrarische erven naar wonen, eventueel gemengd met een andere functie.

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het borgen van landschappelijke kwaliteit bij ruimtelijke ontwikkelingen. Het gemeentelijke landschapsbeleid is daarvoor het kader. Gemeenten kunnen daarbij desgewenst een beroep doen op de provincie.

De symbolen van het Gelders landschap

In de landschappen die symbool staan voor het diverse Gelderse landschap neemt de provincie medeverantwoordelijkheid voor het borgen van de kernkwaliteiten.

Buiten het 4.2.1 Gelders Natuurnetwerk en de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone is nog veel landschap van waarde. Voor de Nationale Landschappen, het Waardevol open gebied en de twee historische linies (4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie en 4.2.4.1.4 Romeinse Limes) heeft de provincie een juridisch vangnet in de Omgevingsverordening opgenomen, om de kernkwaliteiten ervan te kunnen borgen. Voor de Gelderse landgoederen en Landgoederen(zones) stelt de provincie samen met gemeenten een richtinggevend ontwikkelingskader op, met als doel de kenmerkende samenhang tussen landgoederen (typisch voor Oost-Nederland) en het omringende landschap te behouden en ontwikkelen. In het Hoogdynamisch landschap, waar ontwikkelingen elkaar snel opvolgen, zet de provincie de ontwerpende benadering centraal. Voor de basiskwaliteit van het landschap heeft de provincie het vertrouwen dat dit bij gemeenten in goede handen is.

4.3.2.1 Nationale Landschappen

Het Rijk heeft twintig karakteristieke gebieden in Nederland aangewezen als Nationaal Landschap, waarvan er zeven liggen in Gelderland. Deze Nationale Landschappen zijn de symbolen bij uitstek van het Gelderse cultuurlandschap. Ze geven op (inter)nationale schaal een afspiegeling van de landschappelijke diversiteit en hebben daarom speciale aandacht. Deze cultuurhistorische landschappen zijn het resultaat van het harmonisch samengaan van natuurlijke processen en menselijk handelen. Kenmerkend zijn de samenhang tussen natuur, reliëf, grondgebruik en bebouwing. De ontstaansgeschiedenis van het landschap is hier nog leesbaar.

Het ruimtelijk beleid is er op gericht om de kernkwaliteiten van deze gebieden te behouden en verder te ontwikkelen. Behoud wordt bereikt met een regel in de Omgevingsverordening die bepaalt dat alle activiteiten zijn toegestaan die de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen behouden of versterken.

De 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) is erfgoed van mondiaal belang, daarvoor geldt een bijzondere bescherming in de Omgevingsverordening. De instandhouding ervan is een opgave van het Rijk samen met de provincies waarin de NHW ligt. Er zijn ook gezamenlijke afspraken gemaakt over de bescherming van de cultuurhistorische 4.2.4.1.4 Romeinse Limes en het ruimtelijk regime. Voor beide ligt een aanvraag bij Unesco om ze aan te merken als werelderfgoed.

De Nationale Landschappen zijn zeer attractief en dus van grote waarde voor de vrijetijdsector. Ze kunnen economische spin-off genereren voor het gebied. Promotie en marketing kunnen bijdragen aan de economische betekenis van de landschappen. De term ‘Nationaal Landschap’ staat al jaren op de kaart staat (sinds de Nota Ruimte 2004) en leent zich goed als basis voor branding. Daarom blijft de provincie de term Nationaal Landschap voeren, ook al zijn de Nationale Landschappen geen rijksbeleid meer.

4.3.2.2 Landgoederen(zones)

Landgoederen zijn vanuit provinciaal perspectief van belang omdat:

- landgoederen historische vergroeid zijn met het Gelders landschap;
- landgoederen bijdragen aan de landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische kwaliteiten van Gelderland;
- duurzame instandhouding van landgoederen een publiek-private inspanning vraagt;
- landgoederenzones een gebiedsgerichte en integrale aanpak vergen vanwege hun grote binding met de omgeving waarin ze voorkomen.

De provincie is gesprekspartner voor landgoedeigenaren. De provincie maakt met landgoedeigenaren afspraken over

de duurzame instandhouding van de landgoederen en de daar voorkomende kwaliteiten. De provincie ondersteunt hen financieel bij het realiseren van landschapsdoelen. Als ruimtelijke ontwikkelingen nodig zijn voor het duurzaam voortbestaan van het landgoed als economische eenheid zoekt de provincie samen met de eigenaren naar de mogelijkheden. De ruimtelijke ontwikkelingen staan altijd in verhouding tot de positieve prestaties voor de provinciale doelstellingen die voor het landgoed gelden.

4.3.2.3 Waardevol open gebied

De waardevolle open gebieden zijn van waarde vanwege hun grootschalige openheid, omdat ze, op de randen na, over grote oppervlakten niet of nauwelijks bebouwd zijn, en omdat de historie uit het landschap af te lezen valt. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de natte open gebieden en de droge open gebieden:

- Grote natte open gebieden (de kommen, broeken, veenontginningen en jonge ontginningen op natte gronden) hebben een minimumomvang van ca 200ha. De begrenzing van de natte open gebieden valt min of meer samen met historisch landschappelijke grenzen (bijvoorbeeld de overgang van komontginningen naar stroomrugontginningen).
- In droge open gebieden komt historisch gezien relatief iets meer bebouwing voor. Droge open gebieden zijn minder uitgestrekt (minimaal 50 ha) en liggen in een dynamischer landschap dan de natte open gebieden. De begrenzing is gebaseerd op de openheid en op de historisch landschappelijke grenzen. De kern van de open ruimte wordt gevormd door oude akkers op zandgronden. Soms omvat de begrenzing ook randgebieden zoals: jonge ontginningen (vroeger heide, nu vaak akker) en oude ontginningen (vroeger meestal wei- of hooiland, nu akker of grasland).

Op sommige plekken heeft de ruimtelijke kernkwaliteit openheid ook een andere dimensie, zoals een cultuurhistorische (de open schootsvelden van de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie), een ecologische (open 4.2.3.1 Weidevogelgebieden en 4.2.3.2 Rustgebieden voor winterganzen) of stilte. Het ruimtelijk beleid is dat de provincie in deze gebieden de kernkwaliteiten beschermt. Voor waardevolle open gebieden zijn de grootschalige openheid en het ontbreken van bebouwing de belangrijkste kernkwaliteiten. Daarom geldt een beperking voor bouwen en ruimtelijke ingrepen die de openheid aantasten. Onder voorwaarden wordt een uitzondering gemaakt voor uitbreiding van agrarische bestemmingen en voor windturbines.

Het oprichten van windturbineparken is niet mogelijk in de verbijzonderingen van de waardevolle open gebieden: die gebieden die tevens Nieuwe Hollandse Waterlinie, weidevogelgebieden of rustgebieden voor winterganzen zijn. Deze categorieën zijn generiek uitgesloten van het oprichten van windturbines. In het Gelders Natuurnetwerk en de Groene ontwikkelzone geldt een 'nee, tenzij'-beleid, ook wel 'locatie niet-kansrijk voor windenergie' genoemd.

Windturbines in waardevol open gebied

Een opgave die mogelijk op gespannen voet staat met de beschreven kernkwaliteiten is de opgave voor windenergie. Energietransitie is een belangrijke maatschappelijke opgave. Windturbines zijn nodig om de taakstelling voor duurzame energie te realiseren. Met een zorgvuldig ruimtelijk ontwerp kunnen windturbines de belevingswaarde van een grootschalig open gebied vergroten. De voorwaarde is om een ontwerpende benadering te borgen en te sturen op ontwikkelen met kwaliteit.

Agrarische ontwikkeling in waardevol open gebied

De waardevolle open gebieden bestaan overwegend uit landbouwgronden. Voor het voortbestaan van bedrijven is soms uitbreiding van agrarische bebouwing gewenst. Binnen of aansluitend op het bestaande bouwperceel is dat mogelijk, mits de ingreep ruimtelijk aanvaardbaar is en zorgvuldig landschappelijk wordt ingepast. De overweging die gemaakt moet worden, is of het een compacte uitbreiding betreft, die voortbouwt op de bestaande structuur van het erf en of de impact op het open landschap beperkt blijft. In dat geval kan met een zorgvuldige inpassing de gewenste

ontwikkeling doorgang vinden.

Als het gaat om een omvangrijke uitbreiding die aansluitend, maar wel buiten het bestaande bouwblok plaatsvindt, dan wordt een grotere inspanning gevraagd om met het initiatief te bouwen aan de kwaliteit van het landschap. De schaalsprong betekent dat de opzet van het erf, en daarmee ook de relatie met het omringende gebied verandert. Deze ingreep manifesteert zich veel nadrukkelijker in het open landschap. Met een zorgvuldige ontwerpende benadering is het mogelijk om een omvangrijke uitbreiding zo vorm te gegeven, dat de openheid geen geweld aangedaan wordt of zelfs geaccentueerd wordt.

Waardevol open gebied, tevens Nationaal Landschap
Ligt een waardevol open gebied binnen de begrenzing van een Nationaal Landschap dan geldt tevens dat alleen activiteiten zijn toegestaan die de bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen niet aantasten en zo mogelijk verder versterken. Ingrepen die deze kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen aantasten, zijn alleen mogelijk wanneer er geen reële alternatieven zijn en er sprake is van redenen van groot openbaar belang, zoals onder meer argumenten die verband houden met de gezondheid, de openbare veiligheid, de werkgelegenheid, het ontstaan van voor het milieu wezenlijk gunstigere effecten of andere grote maatschappelijke opgaven. Daar staat tegenover dat voor de ontplooiing van die activiteiten een bijdrage moet worden geleverd aan de landschapskwaliteit. Hierbij kan sprake zijn van compensatie op gebiedsniveau. De kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen worden beschreven in de uitwerking bijlage 26 Kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen.

4.3.2.4 Nieuwe Hollandse Waterlinie

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is een samenhangend voormalig militair systeem van landschap, waterwerken en militaire objecten. Hoewel het systeem na het eind van de Tweede Wereldoorlog de militaire functie verloor en daarmee het onderhoud, is het nog steeds duidelijk zichtbaar. De opgave is om de 4.2.4.1.3 Nieuwe Hollandse Waterlinie weer te herstellen, zichtbaar te maken en een nieuwe functie te geven. Gezien de kernkwaliteiten van uniek erfgoed, grote openheid, overwegend groen en rustig karakter, is recreatie en toerisme de centrale functie.

Al sinds 2002 werken (semi-)overheden in Zuid-Holland, Brabant en Gelderland samen voor het behoud door ontwikkeling van het zuidelijk deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In 2011 hebben de betreffende bestuursorganen, waaronder de provincie, het programmaplan 'Doelgericht Uitvoeren! 2011-2020' vastgesteld. Deze geeft de inhoudelijke koers van de gebiedsontwikkeling met prioritering, het ruimtelijk streefbeeld voor 2020, de maatregelen die nodig zijn om deze te realiseren en de benodigde middelen.

Ook zijn inmiddels de kernkwaliteiten NHW gezamenlijk in beeld gebracht. De provincie ondersteunt en faciliteert de gemeenten bij het proces tot vaststelling van een bestemmingsplan waarin regels ter bescherming van de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden opgenomen.

4.3.2.5 Historische verdedigingslinie de Limes

De Limes is de benaming voor de overblijfselen van de vroegere grens van het Romeinse Rijk. Deze grens loopt van oost naar west door het land en ligt voor een significant deel binnen Gelderland. Het geheel van forten, wachtposten, marskampen, andere militaire installaties, wegen en rivierinfrastructuur vormt het grootste archeologische object binnen de landsgrenzen.

De provincie participeert in de Nederlandse Limessamenwerking. Dit betekent dat ze zich samen met Rijk, gemeenten en provincies inzet voor de UNESCO-nominatie, publieksbereik en de bescherming van UNESCO-genomineerde Limes locaties. Ze zorgt voor een goede samenwerking met Duitsland, met wie ze de gezamenlijke nominatie van de Limes als UNESCO-werelderfgoed voorbereidt. Borging van de kwaliteiten van de Limes in ruimtelijke plannen is een bestuurlijke afspraak.

4.3.2.6 Natuur van Gelderland

Het Gelders Natuurnetwerk bestaat uit natuurgebieden en is intrinsiek van waarde als de groene ruggengraat van het Gelders landschap. Dit is het 'langzame' landschap waar natuurlijke processen regeren en waar mensen zich verbonden weten met de natuur. De Groene Ontwikkelingszone is een meer agrarisch landschap, waar een combinatie van natuur, landschapselementen en agrarische percelen samen de natuurwaarden bepalen. Hierbinnen liggen verspreid opgaven om nieuwe natuur te realiseren en landschap te ontwikkelen dat voor verbinding zorgt en tegelijkertijd bijdraagt aan de verspreidingsmogelijkheid van soorten. In de Groene Ontwikkelingszone is ruimte voor economische ontwikkelingen in combinatie met versterking van de natuur en landschapswaarden. Daar nodigt de provincie partners uit tot slimme functiecombinaties.

De doorvertaling van de kernkwaliteiten voor natuur en landschap in de inrichting- en beheeropgaven krijgt zijn plek in de inrichting- en beheercontracten die de provincie met terrein beherende organisaties en andere partners maakt en is ook een randvoorwaarde in de ontwikkelopgaven die binnen de Groene Ontwikkelingszone van initiatiefnemers gevraagd wordt wanneer zij ruimtelijke initiatieven ontplooien.

4.3.2.7 Hoogdynamisch landschap

Het hoogdynamisch landschap is vanuit provinciaal perspectief van belang omdat:

- het een ruimtelijke complexiteit vertegenwoordigt, waarbij diverse (bovenlokale) ruimteclaims zorgvuldig moeten worden afgewogen;
- het als gevolg daarvan in de belangstelling staat van een veelheid aan initiatiefnemers, partners en andere betrokkenen;
- het een gebiedsgerichte en integrale aanpak vergt met de nodige regievoering en volop inzet op ontwikkelen van nieuwe kwaliteit, gebruikmakend van bestaande kwaliteit;
- het kansen biedt voor het verknopen van diverse grondgebuiksvormen, al dan niet onder de vlag van een bepaald thema;
- het deel uitmaakt van de dagelijkse leefomgeving van veel Gelderlanders.

De dynamische landschappen of gebieden zijn niet als een gebiedscategorie op kaart gezet, zoals dat wel gedaan is voor het Gelders natuurnetwerk (inclusief Groene Ontwikkelingszone), nationale landschappen, landgoederenzones en een aantal kwetsbare kwaliteiten. Dit omdat dynamiek zich niet laat begrenzen door lijnen op de kaart en veel eerder vraagt om goede agendering, proces- en regievoering en uiteindelijk een op maat gesneden integrale gebiedsontwikkeling. Dat neemt niet weg dat de ruimtelijke ontwikkelingen in dynamische landschappen zich op een goede manier dienen te verhouden tot de kwaliteiten van het betreffende gebied.

4.3.3 Weidevogelgebieden

Een bijzondere positie nemen de weidevogelgebieden in. Dit betreft landbouwgebieden waar de provincie een landbouw wil stimuleren en instandhouden die rekening houdt met weidevogels. De nog perspectiefvolle gebieden zin in de 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone opgenomen. Met beheersubsidies, ruimtelijk instrumentarium voor het behoud van openheid en richting gevende uitspraken voor het waterschap (Functie weidevogelgebieden: watersysteem mede afstemmen op de weidevogels) wil de provincie bevorderen dat ook buiten de reservaten een blijvende functie als leefgebied voor weidevogels in stand blijft.

4.3.3.1 Functie weidevogelgebieden

De waterhuishoudkundige functie ‘weidevogelgebieden’ geldt voor die gebieden waar belangrijke en kwetsbare weidevogelpopulaties voorkomen.
De inrichting en het beheer van het watersysteem zijn gericht op:

- bescherming van de weidevogelgebieden door een ontwateringsdiepte en peilbeheer te hanteren dat is afgestemd op de weidevogels en de functie landbouw;
- het veiligstellen van weidevogelgebieden door in ieder geval het handhaven van de huidige waterhuishoudkundige situatie, een vergroting van de drooglegging en ontwateringsdiepte is in de weidevogelgebieden niet toegestaan;
- de maximale drooglegging in veenweidegebieden is 60 cm onder maaiveld om versnelde maaivelddaling te voorkomen.

4.3.4 Rustgebieden voor winterganzen

De provincie heeft rustgebieden voor winterganzen aangewezen om invulling te geven aan de internationale verplichting tot duurzame instandhouding van de ganzenpopulatie. In rustgebieden voor winterganzen waarborgt de provincie de noodzakelijk rust voor de ganzen en is er een schadevergoedingsregeling voor de daar optredende landbouwschade. In andere gebieden mogen (sterker nog: móeten) ganzen verjaagd worden om in aanmerking te kunnen komen voor een schadevergoedingsregeling.

Ook het behoud van de openheid is daarbij essentieel, wat betekent dat net als de weidevogelgebieden, de rustgebieden voor winterganzen zijn uitgesloten als zoekruimte voor windturbines.

4.3.5 Ecologische verbindingszones

De ecologische verbindingszones (evz's) zijn een bijzonder onderdeel van de kernkwaliteiten van GNN en GO. Zij moeten voor een deel nog in de Groene Ontwikkelzone worden gerealiseerd. Doordat deze zones ook gebieden verbinden, kunnen de evz's in de GNN doorlopen. De provincie en haar partners willen aanvullende verbindingen realiseren zodat planten en dieren zich tussen de verschillende natuurterreinen kunnen verplaatsen. Dit is van belang voor de gezondheid van populaties en om verschuivingen als gevolg van klimaatverandering op te kunnen vangen.

De evz's zijn multifunctionele zones, die met verschillende middelen gerealiseerd worden. Ruimtelijke ontwikkelingen zijn in deze zones welkom, mits ze een bijdrage leveren aan het realiseren van de doelen. De inrichtingsmodellen die onderdeel zijn van de kernkwaliteiten zijn daarvoor richtinggevend.

De provincie ondersteunt de waterschappen bij het aanleggen van natte ecologische verbindingszones; vaak worden hiermee ook KRW-doelen gerealiseerd. De provincie stimuleert gemeenten om landschapsmiddelen, compensatie en verevening van ruimtelijke ingrepen in te zetten in de evz's. Waar nodig verwacht de provincie een actieve rol van gemeenten bij het realiseren van evz's.

Het onderscheid in ecologische verbindingszones vindt u in bijlage 25 Natte, nat-droge en droge verbindingszones

4.3.6 Klimaatbestendig

De provincie heeft recent een onderzoek laten uitvoeren naar de klimaatbestendigheid van het Gelderse Natuurnetwerk. Daarin staan aanbevelingen per deelgebied van Gelderland over het klimaatbestendiger maken van het Gelders Natuurnetwerk. De komende periode wil de provincie verder uitwerken hoe deze aanbevelingen kunnen worden verwerkt voor de realisatie van het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone. Ook wil de provincie bekijken of (en welke) aanvullingen eruit volgen.

Deze opgave pakt de provincie integraal aan: natuurgebieden en natuurlijk ingerichte wateren kunnen ingezet worden voor het vasthouden en bergen van water en zo bijdragen aan een robuuster watersysteem voor alle functies. Het gaat daarbij in eerste instantie om een kwaliteitsslag voor het verbeteren van de abiotische omstandigheden binnen natuurgebieden en de betreffende verbindingszones ter versterking van het watersysteem. Het huidige antiverdrogingsbeleid is dus een altijd goed maatregel voor klimaatbestendigheid van het GNN.

4.3.7 Decentralisatie Natuurwetgeving

De provincie is naar verwachting vanaf 1 januari 2017 onder meer verantwoordelijk voor de uitvoering, vergunningverlening en handhaving van de Wet Natuurbescherming (w.o.de uitvoering van beheerplannen en vergunningverlening Natura 2000), en voor de ruimtelijke bescherming van de het Gelders Natuurnetwerk, zoals die is vastgelegd in de ruimtelijke verordening.
De provincie wil bevorderen dat een initiatiefnemer in één traject over alle randvoorwaarden vanuit de natuur- en landschapsregelgeving wordt geadviseerd, inclusief de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden. Waar compensatieverplichtingen ontstaan, geldt de integrale benadering evenzeer.

4.3.8 Natura 2000-gebieden

Deze 18 Natura 2000-gebieden liggen geheel of gedeeltelijk binnen Gelderland en zijn beschermd op basis van de Wet Natuurbescherming:

- Veluwe;
- Veluwerandmeren;
- Landgoederen Brummen;
- Stelkampsveld;
- Korenburgerveen;
- Willinks Weust;
- Wooldse Veen;
- Bekendelle;
- Rijntakken (Gelderse Poort, Uiterwaarden IJssel, Uiterwaarden Nederrijn en Uiterwaarden Waal);
- Loevestein, Pompveld en Kornse Boezem;
- Arkemheen;
- Binnenveld;
- Lingegebied;
- Bruuk;
- St. Jansberg.

Het gebied Teeselinkven is in januari 2013 verwijderd van de communautaire lijst en is daarmee als Natura 2000-gebied komen te vervallen.

Alle Natura 2000-gebieden in Gelderland zijn bijzonder gevoelig voor stikstofdepositie uit de lucht (ammoniak en stikstof) met uitzondering van de Veluwerandmeren en Arkemheen. Voor stikstofgevoelige gebieden werkt de provincie aan de Programmatische Aanpak Stikstof.

De verschillende Natura 2000-gebieden kennen een ‘sense-of-urgency’-opgave (Doeldocument Natura 2000, ministerie van LNV, 2006). Deze opgave moeten op korte termijn ingevuld worden om onomkeerbaar verlies van natuurwaarden te voorkomen.

4.3.9 Natte landnatuur

Als groene provincie heeft Gelderland gekozen voor duurzame instandhouding van hoogwaardige natuurgebieden binnen het Gelders Natuurnetwerk. Natte natuurgebieden behoren tot de mooiste en waardevolste natuurgebieden van Gelderland. Zij zijn de schatkamers van de biodiversiteit. Om die waarden in stand te houden richten de provincie en haar partners zich op het behouden en herstellen van natte landnatuur binnen het Gelders Natuurnetwerk. In gebieden waar herstel nodig is worden de hydrologische condities afgestemd op de vereisten van de ecosystemen. Deze gebieden worden waar nodig uitgebreid via functieverandering, zodat zij voldoende robuust zijn om fluctuaties in de waterhuishouding op te vangen. Omdat door klimaatverandering de waterhuishouding verandert, is het extra belangrijk om de veerkracht van natuurgebieden te versterken.

Ligging natte natuur in Gelderland

De natte landnatuur is onderdeel van de natte natuur van Gelderland. In bijlage 4 Natte natuur Gelderland is de ligging van de natte landnatuur weergegeven. Deze kaart geeft de verschillende waterafhankelijke en aquatische natuur weer, zowel bestaand, als toekomstig. De onderdelen natte natuur zijn:

- Natte landnatuur, natte landnatuurbeheertypen en algemene natuurbeheertypen op een natte standplaats
- Riviernatuur, natuur afhankelijk van de rivierdynamiek buitendijks
- Nieuwe natuur, onderdeel van de ontwikkelopgave GNN met als doel versterking van bestaande en nieuwe natte landnatuurbeheertype
- Wateren met een ecologische doelstelling. Dit zijn wateren van het hoogste ecologische niveau (HEN) of watearen met een specifieke ecologische doelstelling (SED)
- KRW oppervlaktewaterlichamen, met als doel een in de omgevingsvisie vastgelegd goed ecologisch potentieel (GEP)

4.3.10 Functie natte landnatuur

De functie 'natte landnatuur' is opgenomen in bijlage 4 Natte natuur Gelderland. De inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundige systeem zijn voor natte landnatuur gericht op de realisatie van de water- en milieucondities volgens de natte natuurbeheertypen zoals opgenomen in de kernkwaliteiten van het Gelderse Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone. Wij gaan ervan uit dat provincie zelf, waterschappen, gemeenten en beheerders van natuur in hun normale bevoegdheden en werk rekening houden behoud en herstel van natte landnatuur.

1. *Bescherming*

- het veiligstellen en zo mogelijk ontwikkelen van de natte landnatuur en minstens het handhaven van de huidige waterhuishoudkundige situatie - dit betekent minimaal een 'stand still' van de huidige gemiddelde grondwaterstand en zo mogelijk een step forward;
- het afstemmen van het oppervlaktewaterbeheer en het beheer van het oppervlaktewater in de natuurgebieden op de natuurwaarden en –doelen.

2. *Herstel*

- het beperken van nadelige effecten van grondwateronttrekkingen;
- het optimaliseren van ont- en afwatering ten behoeve van de natte landnatuur in de herstelgebieden.

4.3.11 Beschermingszone natte landnatuur

Alle natte natuurgebieden staan via grond- of oppervlaktewater onder invloed van hun omgeving. Onder ideale omstandigheden liggen binnen de hydrologische beïnvloedingsgebieden bossen en natuurgebieden binnen het Gelders

Natuurnetwerk. Dan zijn geen beschermingszones nodig. Beschermingszones zijn wel nodig waar natuurgebieden binnen het Gelders Natuurnetwerk beïnvloed kunnen worden vanuit aangrenzende functies.

Beschermingszones zijn zones waarbinnen ruimtelijke en waterhuishoudkundige ontwikkelingen in principe niet zijn toegestaan als deze de natte natuurwaarden negatief beïnvloeden. In geval van ontwikkelingen moet worden aangetoond dat de voorgenomen ontwikkelingen de te beschermen natuurwaarden niet negatief beïnvloeden.

Functie: beschermingszone natte landnatuur

De functie 'beschermingszone natte landnatuur' geldt in de zone rondom natuurgebieden binnen het GNN die zijn aangewezen als natte landnatuur en die zijn gelegen in gebieden met hydrologische beïnvloeding via het grondwatersysteem. Het betreft dan vooral de Gelderse zandgebieden. Bij kleigebieden met peilbeheersing en gebieden in de directe omgeving van de grote rivieren is de invloed via het grondwatersysteem nihil en wordt geheel bepaald door de rivier. Dan zijn beschermingszones gericht op effecten via het grondwatersysteem niet effectief.

Initiatiefnemers moeten rekening houden met de effecten van hun initiatief op de grondwaterstand en -stroming met het oog op de natuurwaarden en -doelen van het nabijgelegen natuurgebied.

4.3.12 Herstel verdroogde natuur

Het herstel van verdroogde natuurgebieden binnen het Gelders Natuurnetwerk wordt uitgevoerd in een samenwerking tussen de provincie, waterschappen, terreinbeherende organisaties, gemeenten, landgoedeigenaren en overige grondeigenaren. Er zijn al goede vorderingen gemaakt, maar er ligt nog een flinke opgave.

Het herstel van de waterhuishouding in de Natura 2000-gebieden wordt met voorrang opgepakt. Er is al een groot deel van de uit te voeren PAS-maatregelen in Natura 2000-gebieden uitgevoerd en gecontracteerd. Dit betekent dat de wettelijke termijn voor afronding van de PAS-maatregelen, de eerste beheerplan periode, voor de reeds gecontracteerde gebieden haalbaar is. In het Natura 2000-proces bepaalt het Rijk de kaders; de provincie werkt in overleg met haar partners de doelen en maatregelen uit in b.

De waterschappen staan centraal bij de uitvoering van het hydrologisch herstel. Zij werken op basis van overeenkomsten met de provincie en/of op basis van beschikkingen afgegeven door de provincie waarin doelen, tijd en middelen zijn vastgelegd. De uitvoering van hydrologische herstelmaatregelen is onderdeel van de realisatie van het Gelders Natuurnetwerk. Daarom streeft de provincie ernaar om de realisatie van het Gelders Natuurnetwerk en de verdrogingsbestrijding te voltooien in 2025.

Herstel gebieden

In 69 natte natuurgebieden is er een antiverdroging (rest)opgave. Van deze gebieden zijn er 15 op orde of op orde gemaakt en in 17 gebieden zijn maatregelen in uitvoering. Voor 37 (waaronder 11 gebieden met de status Natura 2000) moeten nog herstel maatregelen worden genomen. De namen van alle 69 gebieden zijn aangegeven in bijlage 3 Natte landnatuur herstelgebieden.

Uitvoering herstel

Het gewenste grond- en oppervlaktewaterbeheer in deze gebieden kan van geval tot geval verschillen en vraagt een uitwerking via een Water op Maattraject waarbij het gewenste grond- en oppervlaktewater regiem wordt bepaald. Voor het afwegen en kiezen van het waterregime voor de functie natte natuur en (grond)watergerelateerde Natura 2000-gebieden, geldt het optimale waterregime (OGOR of ten minste 90% doelrealisatie van de natuurbeheertypen uit het natuurbeheerplan) als uitgangspunt. Als dit niet haalbaar of betaalbaar wordt geacht, wordt met de provincie overlegd over de te maken keuze op hoofdlijnen. Over de uitvoering van de specifieke herstelprojecten of programma's maken provincie en partners afspraken en leggen die vast in overeenkomsten en beschikkingen. Ook in dit traject kan overleg

over keuzes nodig zijn.

4.3.12.1 Ladder van Keereweer

Bij de realisatie hanteert de provincie de ‘ladder van Keereweer’:

Stap 1: Stand still waarborgen: vaststellen van de dubbelfunctie (hydrologische beschermingszone natte landnatuur rond natte landnatuur);

Stap 2: Mogelijkheden voor herstel verkennen: (her)beoordelen van de fysieke uitvoerbaarheid van hydrologisch herstel van de betreffende natte landnatuur;

Stap 3: Schade voorkomen door functieverandering, goede gebiedsindeling en kavelruil;

Stap 4: Ondervangen van schade met inrichtingsmaatregelen. Indien dit niet mogelijk is:

Stap 5: Compenseren van de schade met een vrijwillige overeenkomst. Indien dit niet mogelijk is:

Stap 6: Tegemoetkomen in de schade bij onvrijwillig uitvoeren van maatregelen of onteigening.

Onteigening in stap 6 wordt alleen in uiterste gevallen gebruikt bij de realisatie van PAS-maatregelen. De mogelijkheden van de stappen 2 tot en met 5 moeten ten volle benut zijn voordat stap 6 kan worden gezet. De provincie moet door het waterschap betrokken worden bij de beoordeling en afwikkeling van vernattingschade bij de stappen 5 en 6. Het college van Gedeputeerde Staten zal per geval haar advies aan het waterschap over stap 6 voorleggen aan de betreffende provinciale Statencommissie.

4.3.12.2 Monitoring

Voor de belangrijkste natte natuurgebieden, waaronder Natura 2000 zijn meer gedetailleerde monitoringssystemen nodig. Hiermee worden de algemene trends in deze gebieden gevolgd. De provincie heeft het voortouw bij de realisatie.

4.3.13 Waternatuur

Gelderland is rijk bedeeld met waardevolle waternatuur: beken, vennen, hoogveen, uiterwaarden, poelen, moerassen en de randmeren. Dit type natuur heeft een relatief natuurlijke morfologie, een karakteristieke positie in het omliggende landschap en een grote rijkdom aan waterafhankelijke organismen zoals macrofauna, vissen, amfibieën, de otter, et cetera. Bovendien hebben deze wateren als karakteristieke elementen in het landschap een hoge belevingswaarde voor mensen.

In Gelderland zijn HEN- en SED-wateren benoemd, die van een bijzondere waardevolle ecologische kwaliteit zijn. De HEN-wateren zijn onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk, de SED-wateren liggen er grotendeels buiten.

Samen met haar partners voert de provincie al jaren een beleid voor herstel van de morfologie, de hydrologie en verbetering van de chemische en biologische waterkwaliteit. Het Sprengen- en Bekenprogramma is inmiddels afgerond. Het beleid wordt voortgezet, nu met nog meer aandacht voor waterkwaliteit en waternatuur als integraal onderdeel van het omringende landschap, zoals uitgewerkt in de Waterwijzers, zie bijlage 1 Waterwijzer Deel A en bijlage 2 Waterwijzer Deel B en in het CEW-kompas in bijlage 27 CEW-kompas voor zover het cultuurhistorische waarden betreft.

Een nieuwe bedreiging is dat hogere watertemperaturen, droogval of hoge piekafvoeren door klimaatverandering steeds vaker zullen optreden. Bij herstelmaatregelen van waternatuur zullen daarom waar mogelijk inrichtingsvormen

moeten worden gekozen die de negatieve gevolgen van de klimaatverandering beperken.

4.3.13.1 HEN-wateren

Functie: HEN-wateren.

De inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundige systeem is voor de HEN-wateren gericht op:

- het veiligstellen en ontwikkelen van de abiotische en biotische kwaliteit conform de streefbeelden uit de Waterwijzers voor HEN-wateren en de doeltypen uit de kernkwaliteiten van het Gelderse Natuurnetwerk;
- het minstens handhaven van de huidige waterhuishoudkundige situatie. Dit betekent ten minste 'standstill' van het totaalbeeld van de huidige situatie;
- het uitsluiten van nadelige effecten op waternatuur van het oppervlaktewaterbeheer en het grondwaterbeheer bovenstrooms en in de omgeving van de aangewezen wateren;
- het afstemmen van het oppervlaktewaterbeheer in en bovenstrooms van deze waardevolle wateren en in de omgeving daarvan op de natuurwaarden en doelen;
- het bewerkstelligen van een minimale nadelige invloed van menselijk handelen op de ecologie, kwaliteit en kwantiteit van het oppervlaktewater en grondwater (voor zover relevant);
- het realiseren van de waterkwaliteit in de HEN-wateren behorend bij de kernkwaliteit natuur, streefbeeld of doeltype;
- het herstel met aandacht voor behoud van aanwezige cultuurhistorische waarden in en/of directe nabijheid van deze wateren.

De betreffende wateren zijn samen met de SED-wateren in een bijlage 3 overzicht HEN- en SED-wateren opgenomen.

4.3.13.2 SED-wateren

Functie: SED-wateren.

De inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundige systeem is voor de SED-wateren gericht op:

- het veiligstellen en ontwikkelen van de abiotische en biotische kwaliteit conform de streefbeelden uit de Waterwijzers voor SED-wateren en de doeltypen uit de kernkwaliteiten van het Gelderse Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone;
- het minstens handhaven van de huidige waterhuishoudkundige situatie. Dit betekent ten minste 'standstill' van het totaalbeeld van de huidige situatie;
- het uitsluiten van nadelige effecten op waternatuur van het oppervlaktewaterbeheer en het grondwaterbeheer bovenstrooms en in de omgeving van de aangewezen wateren;
- het afstemmen van het oppervlaktewaterbeheer in en bovenstrooms van deze waardevolle wateren en in de omgeving daarvan op de natuurwaarden en doelen;
- het bewerkstelligen van een minimale nadelige invloed van menselijk handelen op de ecologie, kwaliteit en kwantiteit van het oppervlaktewater en grondwater (voor zover relevant);
- het realiseren van de waterkwaliteit in de SED-wateren behorend bij de kernkwaliteit natuur, streefbeeld of doeltype;
- het herstel met aandacht voor behoud van aanwezige cultuurhistorische waarden in en/of directe nabijheid van deze wateren.

De betreffende wateren zijn samen met de HEN-wateren in een bijlage 3 overzicht HEN- en SED-wateren opgenomen.

4.3.13.3 natte ecologische verbindingszones

Beken zijn van nature lijnvormige structuren in het landschap die verbindende en regulerende functies vervullen in hun omgeving. In de vorige eeuw zijn de meeste beken genormaliseerd en daarmee hebben zij hun natuurlijke functies grotendeels verloren. Als beken worden gere-natureerd, de meandering wordt hersteld, ze ruimte krijgen en beekbegeleidende natuur wordt aangelegd, kunnen beken weer gaan functioneren als verbindende structuren tussen natuurgebieden. En met een slimme ruime inrichting kunnen zij de grote fluctuaties in de waterafvoer (heel veel én heel weinig water) veel beter verwerken dan gekanaliseerde beken.

Op deze manier geeft de provincie samen met haar partners invulling aan de EHS- doelstelling om ‘een netwerk van onderling verbonden natuurgebieden’ te realiseren en ontstaat tegelijkertijd een klimaatbestendig watersysteem.

De noodzaak om ook grensoverschrijdende verbindingszones aan te leggen wordt door klimaatverandering steeds groter. Klimaatverandering verandert de samenstelling van natuurgebieden; diersoorten reageren hierop door op zoek te gaan naar nieuwe geschikte leefgebieden. Het ondersteunen van deze migratiebehoefte met internationale klimaatcorridors draagt bij aan het behoud van de biodiversiteit. Met de aanleg van grensoverschrijdende klimaatcorridors in het oosten van Gelderland wil de provincie en haar partners ervoor zorgen dat Nederlandse en Duitse natuurgebieden goed op elkaar aansluiten en dat de vele grensoverschrijdende beken in de Achterhoek geleidelijk aan worden omgevormd tot robuuste klimaatbestendige beken.

Klimaatcorridors zijn landschappelijke zones die multifunctioneel worden ingericht zodat natuur, waterhuishouding, landschap en recreatie ervan profiteren. De provincie ziet drie klimaatcorridors: de bekencorridor, de stuwwalcorridor en de uiterwaardencorridor.

Wie doet wat:
De provincie wil in samenwerking met de waterschappen, gemeenten en andere gebiedspartners in heel Gelderland, op basis van de EHS-kaart, verder gaan met de aanleg van ecologische verbindingszones. Daarnaast wil de provincie drie grensoverschrijdende klimaatcorridors ontwikkelen in de grensregio van Oost-Gelderland. Hiervoor wil de provincie met haar gebiedspartners in Oost-Gelderland optrekken en verkennen hoe zij samen met Duitse organisaties de klimaatcorridors en grensoverschrijdende beken als Europese klimaatprojecten kunnen oppakken.

4.4 Verdieping gezonde en veilige leefomgeving

Van levensbelang!

In onze samenleving hebben inwoners zelf maar beperkt controle over de leefkwaliteit:

- de luchtkwaliteit in hun buurt,
- geluidsoverlast in en rondom hun woning,
- het in alle rust wandelen of fietsen,
- de aanwezigheid van verontreinigingen in de bodem,
- stank in de woonomgeving of de aanwezigheid van risicovolle (landbouw)bedrijven of activiteiten in de buurt.

Daarmee hebben zij ook weinig controle over een aspect dat van belang is voor hun gezondheid, veiligheid en welbevinden. Een gezonde en veilige leefomgeving is niet alleen voor mensen van belang, maar ook voor planten, dieren en ecosystemen.

'Gezonde' leefomgeving

Uit de dialoog met onze maatschappelijke partners, betrokkenen uit de samenleving, beleid van andere overheden en eigen analyses, komt naar voren dat aandacht wordt gevraagd voor een benadering die meer gericht is op

gezondheidseffecten dan op het al dan niet halen van bepaalde normen. Hinder en/of gezondheidseffecten en klachten kunnen namelijk ook optreden als normen niet overschreden worden, bijvoorbeeld bij luchtkwaliteit (fijnstof, NO_2). Bovendien kan zich een stapeling van milieu-effecten voordoen waar de wetgever niet in heeft voorzien. Of zijn er ontwikkelingen die leiden tot een ongewenste ophoging tot de wettelijke norm. Gezondheid is bovendien niet uitsluitend een objectieve met normstelling te bepalen aspect; gezondheid wordt ook beïnvloed door zaken als beleving en het voeren van de regie op de eigen leefomgeving.

Een op gezondheidseffecten gerichte benadering van de leefomgevingskwaliteit gaan variëren van het actief beschikbaar stellen van informatie (bijvoorbeeld het vertalen van milieueffecten in gezondheidstermen) tot het meewegen van gezondheid in de besluitvorming over bepaalde onderwerpen. Gezocht zal worden naar een afbakening; bij andere beleidsvelden zoals natuur, vrijetijdseconomie, landbouw en wonen speelt gezondheid ook een belangrijke rol.

4.4.1 Luchtkwaliteit

De kwaliteit van de lucht wordt beïnvloed door uitstoot uit verschillende bronnen. In Nederland leveren het verkeer, de landbouw, de industrie en huishoudens de belangrijkste bijdrage. Stoffen die een directe invloed hebben op de gezondheid en welbevinden zijn fijnstof, stikstofoxiden en zwarte rook.

4.4.2 Luchthavens

Een Luchthavenbesluit is vereist als het veiligheidsrisico of de geluidbelasting gevolgen heeft voor het gebied buiten de luchthaven. Is dit niet het geval, dan volstaat een Luchthavenregeling. De provincie heeft alleen zeggenschap over wat er bij luchtvaartterreinen op de grond gebeurt, het zogenaamde landzijdige gebruik. Het Rijk heeft de wettelijke regie over de manier waarop luchtvaartuigen zich gedragen in het luchtruim, het zogenaamde luchtzijdige gebruik, en over de interne veiligheid en de beveiliging van de luchthavens.

4.4.3 Calamiteiten

Vanuit het waterbeheer kunnen drie verschillende soorten extreme omstandigheden optreden. Het gaat om extreem hoogwater, zeer hevige en langdurige neerslag met wateroverlast tot gevolg en zeer langdurige droogte, al dan niet in combinatie met geringe wateraanvoer over de grote rivieren en beken. Calamiteiten en extreme situaties kunnen niet voor de volle honderd procent worden voorkomen.Bij hoogwater op de rivieren en een dreigende overstroming is tijdig en adequaat handelen van het grootste belang.

Tijdens een dreigende calamiteit, bijvoorbeeld overstroming, treedt de regionale rampenbestrijdingsorganisatie in werking. De veiligheidsregio’s zijn primair verantwoordelijk voor rampenbestrijding en crisisbeheersing. De crisisteams van de veiligheidsregio’s werken hierbij nauw samen met de waterschappen en Rijkswaterstaat, maar ook met andere crisispartners. De afgelopen jaren is de grensoverschrijdende informatievoorziening tussen rampenbestrijdingsorganisaties en waterbeheerders met Duitsland sterk verbeterd. De samenwerkende partijen zijn goed voorbereid op een (dreigende) overstroming door het opstellen van evacuatieplannen en het houden van (bestuurlijke) hoogwateroefeningen. De veiligheidsregio’s zijn primair verantwoordelijk voor de landsgrensoverschrijdende samenwerking bij rampenbestrijding en crisisbeheersing. Zij zullen de komende jaren moeten zorgen voor de borging van de kennis en ervaring uit de projecten van de afgelopen jaren (VIKING) en het continueren van de samenwerking met Duitsland.

De provincie heeft een toezichthoudende rol. Gedeputeerde Staten oefent het toezicht uit op grond van de Waterwet. Het bestuurlijk toezicht van de commissaris van de Koning (als rijksorgaan) op de veiligheidsregio’s is vastgelegd in de Wet veiligheidsregio’s en in zijn Ambtsinstructie.

4.4.3.1 Primaire keringen

In het kader van het lopende landelijke tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) en Ruimte voor de Rivier worden de zwakke dijken versterkt. Ook in het kader van het programma WaalWeelde worden projecten uitgevoerd waarbij primaire waterkeringen worden verbeterd of verlegd. Als deze projecten zijn afgerond, voldoet het systeem voor het overgrote deel aan de huidige normen. De restopgave is onderdeel van het nieuwe Hoogwaterbeschermingsprogramma (nHWBP).

Op basis van nieuwe inzichten blijken verdere aanpassingen aan de waterkeringen nodig. Om te komen tot oplossingen wil de provincie een omslag maken naar risicobenadering: overstromingen worden meer dan tot dusverre meegenomen in de normering van de primaire waterkeringen. Daarbij wordt rekening gehouden met nieuwe inzichten rond piping, de nieuwe normeringsystematiek en het project Veiligheid Nederland in Kaart (VNK2).

Waterveiligheid wordt benaderd in termen van meerlaagsveiligheid: waarbij laag 1, preventie, de belangrijkste laag blijft. Waar mogelijk en effectief kan dit aangevuld worden met kansen in laag 2, goede ruimtelijke ordening, en laag 3, goede calamiteitenbeheersing. De provincie draagt daarbij vooral zorg voor verbinding met de ruimtelijke ordening in de drie lagen.

4.4.3.2 Regionale keringen

De waterschappen zorgen voor de aanleg, verbetering, ruimtelijke bescherming (in samenwerking met de gemeenten) en toetsing van de dijken. Daarnaast voeren zij het beheer en onderhoud van de waterkeringen uit.

De gemeenten zorgen voor de ruimtelijke bescherming (in samenwerking met de waterschappen) en zijn partner bij invulling van meerlaagsveiligheid.

4.4.4 Externe Veiligheid

Meewegen van externe veiligheid bij ruimtelijke processen vraagt om een goed inzicht in de risicovolle situaties. Via de Risicokaart Gelderland is dit overzicht gemakkelijk voorhanden. Via de professionele Risicokaart is de RO-signaleringskaart te raadplegen. De signaleringskaart is een tool die helpt om te signaleren of externe veiligheidsaspecten mogelijkerwijs van invloed zijn op een ruimtelijk plan of initiatief. De signaleringskaart signaleert maar maakt niet alle details van externe veiligheid zichtbaar.

4.4.5 Natuurbranden

In Gelderland is het risico groot dat een natuurbrand onbeheersbaar wordt. Als gevolg van klimaatverandering zullen er vaker perioden van droogte en hitte voorkomen. Daardoor wordt het risico op natuurbranden vergroot. Om dat risico te verlagen kan ingezet worden op preventieve maatregelen en op maatregelen tijdens de brandbestrijding. De voorbereiding van hulpdiensten op de daadwerkelijke brandbestrijding heeft in de afgelopen jaren al veel professionele aandacht gekregen. Het risico op onbeheersbare natuurbranden verder verlagen via de brandbestrijding vraagt hoge investeringen en is bovendien maar in beperkte mate mogelijk.
Dit maakt dat het treffen van preventieve maatregelen een kansrijk alternatief is om de risico's te verlagen. Maatregelen zijn mogelijk via de ruimtelijke inrichting van een gebied (bijvoorbeeld aanleg brandgangen, voldoende ontsluiting) en via het beheer (bijvoorbeeld toepassen van brandvertragende zonering met minder brandbare vegetatie zoals bosbes en berken, omvormen van naaldbos naar loofbos). De prioriteit ligt hierbij bij (de omgeving van) kwetsbare objecten zoals zorginstellingen, recreatievoorzieningen en vitale infrastructuur. Ook het gebruik van natuurterreinen is van invloed op natuurbrandrisico, dit speelt met name daar waar een intensieve verwevenheid is van

gebruiksfuncties.

De veiligheidregio's zijn de wettelijk adviseur bij ruimtelijke ontwikkelingen, zij zijn samen met de gemeenten dan ook de aangewezen adviseur en partner om een lokale en actuele risico-inschatting te maken en de mogelijkheden voor preventieve maatregelen te verkennen. Het resultaat van die verkenning wordt waar mogelijk meegenomen in het bestemmings- of inrichtingsplan.
Ook wanneer geen ruimtelijke initiatieven lopen binnen de risicogebieden, adviseert de provincie terreineigenaren aandacht te besteden aan natuurbrandpreventie bij de inrichting en het beheer.

Op de Risicokaart Gelderland staan de gebieden aangegeven waar sprake is van natuurbrandrisico's. De risicokaart geeft nog geen nuancering in de hoogte van het risico. In 2013 is de landelijke methodiek voor de Risico Indexkaart Natuurbranden (RIN) vastgesteld door Brandweer Nederland. Momenteel wordt gewerkt aan een koppeling van de RIN aan de provinciale Risicokaart. Daardoor wordt de landelijk vastgestelde RIN vervolgens door elke veiligheidsregio zichtbaar gemaakt op de Risicokaart. Daarmee wordt dan tevens inzicht gegeven op de hoogte van het risico.

4.5 Verdieping water en ondergrond

4.5.1 Zoetwatervoorziening

4.5.1.1 Zoetwatervoorziening op lange termijn

In het huidig beleid staat integraal waterbeheer op stroomgebiedniveau centraal en zijn er belangrijke stappen gezet voor de bestrijding van droogte en de inrichting van een robuuster watersysteem (vasthouden, bergen, afvoeren). Op de langere termijn lopen de provincie en partners echter aan tegen de grenzen van deze aanpak: de vraag naar zoetwater zal in de komende eeuw verder toenemen terwijl de verwachtte klimaatverandering leidt tot meer en langere droogteperiodes.

Om de zoetwatervoorziening in Gelderland voor de lange termijn veilig te stellen is een nieuwe strategie nodig: sparen, aanvoeren, accepteren/adapteren. Daarnaast is samenwerking op verschillende schaalniveaus essentieel: binnen Gelderland, maar ook met Nederlandse en Duitse partners.

4.5.1.2 Verminderen van de watervraag

Binnen het regionale systeem richt de provincie zich op het terugdringen van de watervraag en het vergroten van de zelfvoorzienendheid:

- Vergroten van de regionale watervoorraad, door meer water in het gebied vast te houden. Hierbij verschuift de aandacht van schade door natte omstandigheden naar schade door droogte.
- Beter faciliteren van de watervraag, door (watervragende) ruimtelijke ontwikkelingen
- te sturen.
- Verminderen watervraag, door (het stimuleren van) zuinig watergebruik en waterinnovaties.

4.5.1.3 (Inter)nationaal

Op (inter)nationaal niveau ondersteunt de provincie de komende Deltabeslissing Zoetwatervoorziening van het Rijk door:

- het vergroten van het wateraanbod van het hoofdsysteem, door conserveringsmaatregelen en samenwerking op stroomgebiedniveau; de focus ligt op internationale samenwerking Rijn en Maas;
- het vergroten van het wateraanbod van het hoofdsysteem en verdelen van het beschikbare water; onder meer

door onderzoek naar een variabele verdeling van het Rijnwater over de Rijntakken, de inzet van zoetwater voor de terugdringing van zoutwater en afstemming met het IJsselmeer beheer.

4.5.1.4 Agenda waterveiligheid en zoetwatervoorziening

In de bijlage 2 Agenda Waterveiligheid en zoetwatervoorziening heeft de provincie beschreven welke onderwerpen zij belangrijk vindt voor het Deltaprogramma. Deze agenda is bedoeld om deze onderwerpen samen met de partners verder uit te werken, zodat een breed gedragen inbreng geleverd kan worden voor het Deltaprogramma.

4.5.1.5 Verdringingsreeksen

Om in tijden van watertekort op basis van maatschappelijke overwegingen het beschikbare water te verdelen zijn verdringingsreeksen opgesteld en vastgesteld. Zowel op landelijk als regionaal niveau. De nationale verdringingsreeks geldt generiek. Voor het Valleikanaal en de Twentekanalen zijn regionale verdringingsreeksen opgesteld. Als bij nog af te sluiten waterakkoorden tussen Rijk en waterschappen regionale verdringingsreeksen worden uitgewerkt, wil de provincie daarbij betrokken zijn. De regionale verdringingsreeksen worden vastgelegd in de waterverordening per waterschap. In afwijkende omstandigheden zoals langdurige droogte staat het veiligstellen van de meest urgente belangen voorop. Daarbij wordt vooral gedacht aan de openbare drinkwatervoorziening. De provincie zal met het waterbedrijf in afwijkende omstandigheden zonodig ad hoc afspraken maken over bijvoorbeeld toegestane overschrijdingen van de vergunningshoeveelheid.

4.5.2 Kaderrichtlijn Water

Sinds 2000 is de Kaderrichtlijn Water (KRW) van kracht. Deze Europese richtlijn schrijft voor dat in 2015 het grond- en oppervlaktewater in Europa schoon en ecologisch gezond moet zijn en dat er voldoende water is voor duurzaam gebruik. Hiervoor zijn doelen geformuleerd, die zijn gebaseerd op haalbare en betaalbare maatregelen. Onder voorwaarden is fasering mogelijk tot uiterlijk 2027. De KRW is in Nederland vastgelegd in de Waterwet en het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water (BKMW).

De KRW onderscheidt drie planperioden: 2009-2015, 2016-2021 en 2022-2027. Het is een voortrollend proces. Iedere volgend plan is gebaseerd op de resultaten van de voorgaande periode. Zowel voor het uiteindelijk in 2027 bereiken van de doelen als voor het uitvoeren van de maatregelen per planperiode geldt voor de KRW vanuit Europa een resultaatverplichting.

De doelen en maatregelen zijn eind 2009 vastgelegd in de eerste generatie water(beheer)plannen van de provincies, de waterschappen en Rijkswaterstaat en in het landelijke Stroomgebiedbeheersplan (SGBP). Het Rijk stuurt het SGBP naar de EU. In 2009 zijn de KRW-doelen en -maatregelen voor Gelderland vastgesteld in het Waterplan Gelderland 2010-2015. Het Waterplan, inclusief het KRW-deel is opgegaan in de Omgevingsvisie.

De KRW geeft aan dat eens in de zes jaar alle informatie moet worden bijgewerkt. Voor de periode 2016-2021 moeten de doelen en de maatregelen uit 2009 worden geactualiseerd, waarna -na inspraak- eind 2015 de vaststelling plaatsvindt.

De uitvoering van de KRW vindt plaats op het niveau van deelstroomgebieden. Gelderland maakt deel uit van de deelstroomgebieden Rijn-Oost, Rijn-West en voor een heel klein stukje van Maas. Provinciale Staten zijn verantwoordelijk voor het vaststellen van de doelen voor het oppervlaktewater, voor de begrenzing, status, type en doelbereik 2021 van de oppervlaktewaterlichamen en voor de grondwatermaatregelen. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het opstellen van de maatregelen voor het oppervlaktewater. Het Rijk heeft de doelen van het grondwater aangegeven in de BKMW.

Dit hoofdstuk bevat een samenvattend overzicht van de herziene doelen en maatregelen voor zowel de grondwater- als de oppervlaktewaterlichamen in de provincie Gelderland.

Conform de landelijke afspraken blijven de ambities ten aanzien van doelen, die voor de eerste planperiode zijn vastgesteld, voor de komende planperiode nagenoeg ongewijzigd. Het huidige omgevingsbeleid van de provincie is evenals in de eerste planperiode uitgangspunt.

Het belangrijkste oogmerk van de tweede generatie plannen is het actualiseren en nader invullen van het maatregelenprogramma 2016-2021. In zeer beperkte mate en onder strikte voorwaarden voorgeschreven door de KRW is actualisatie van de doelen mogelijk. Beter inzicht in het functioneren van het grond- en oppervlaktewatersysteem is een reden om nu het doel bij te stellen.

De rapportage aan de EU vindt plaats op het niveau van de KRW waterlichamen. Alle relevante gegevens zijn vastgelegd in een landelijk afgesproken format, namelijk de KRW Factsheets. Gedetailleerde informatie over het oppervlaktewater is opgenomen in de beheerplannen van de waterschappen en in de SGBP van het Rijk.

4.5.2.1 Oppervlaktewater

In deze paragraaf wordt de rol van de provincie en de waterbeheerders beschreven en wordt op hoofdlijnen ingegaan op de begrenzing, status, type en doelen voor de oppervlaktewaterlichamen. Een meer uitgebreide beschrijving is opgenomen in de KRW factsheets oppervlaktewaterlichamen in (Visie) bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen en in de Webatlas Kaderrichtlijn Water (KRW) Grond- en Oppervlaktewater (2016-2021) . Daarnaast wordt in paragraaf 4.5.2.1.2 ook ingegaan op doelen voor de kleinere wateren, de niet-oppervlaktewaterlichamen. Deze oppervlaktewateren vallen niet onder de KRW-rapportageverplichting aan de Europese Commissie en worden ‘overige wateren’ genoemd.

4.5.2.1.1 Rollen provincie en waterbeheerders

De provincie is conform de Waterwet bevoegd gezag voor het vaststellen van het type, de status, de begrenzing, de doelen, en het doelbereik van de regionale oppervlaktewaterlichamen. Het gaat hier om doelen voor zover die niet zijn vastgelegd in het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water (BKMW). dat wil zeggen de ecologische doelen van niet natuurlijke, regionale waterlichamen. Verder moet de provincie, indien dit relevant is, argumentatie in haar provinciaal plan opnemen over achteruitgang en uitstel van het doelbereik 2021 (fasering). Wat onder type en status wordt verstaan wordt hieronder bij de afzonderlijke paragrafen uitgelegd.

Waterbeheerders hebben, vanuit hun rol als waterbeheerder, de relevante informatie per oppervlaktewaterlichaam vastgelegd in de factsheets. De waterbeheerders hebben de factsheets verder onderbouwd en toegelicht in hun waterbeheerplannen, nota’s en achtergrondrapporten . Deze zijn te vinden op www.wrij.nl/waterbeheerplan, www.vallei-veluwe.nl, www.waterschaprivierenland.nl en www.vechtstromen.nl. In de factsheets is gebruik gemaakt van redeneerlijnen die gezamenlijk zijn opgesteld in het deelstroomgebied Rijn-West (zie (Verdieping) bijlage 11 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-West 2016-2021 en in Rijn-Oost (zie (Verdieping) bijlage 10 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-Oost 2016-2021. Een verdere toelichting op de problematiek in heel Rijn-West of Rijn-Oost is weergegeven in de KRW Adviesnota Schoon Water Rijn-West (juli 2014) en KRW Agenda Rijn-Oost 2016-2021 (april 2014), zie www.helpdeskwater.nl.

De factsheets geven meer informatie dan de onderwerpen die de provincie vaststelt (bijvoorbeeld ook toestandsklasse, maatregelen en prognose 2027 van de oppervlaktewaterlichamen).

4.5.2.1.2 Oppervlaktewaterlichamen

In Gelderland bevinden zich in totaal 78 regionale waterlichamen, waarvan 33 in Waterschap Rijn en IJssel (WRIJ), 20 in Waterschap Rivierenland (WsRL), 24 in Waterschap Vallei en Veluwe (WVV) en 1 in Waterschap Vechtstromen (WV).

Type

De oppervlaktewateren in Gelderland zijn binnen de KRW onderverdeeld in de volgende typen: kanalen, meren, beken en rivieren. Deze typering is gebaseerd op kenmerkende en voor organismen relevante watersysteemeigenschappen zoals stroming, diepte, breedte, bodemsoort, etc. Het toegekende watertype is sturend voor de doelen en de aard van de te nemen maatregelen. Een deel van de oppervlaktewaterlichamen overschrijdt de provinciegrenzen. Voor de ambities, doelen en maatregelen hiervan heeft afstemming plaatsgevonden met de betreffende provincies.

In Gelderland zijn 44 waterlichamen gekarakteriseerd als stromend en 34 als stilstaand. Het inzicht in stromend en stilstaand water is de afgelopen jaren toegenomen. Van 11 waterlichamen is het watertype gewijzigd; 2 zijn er gewijzigd van een stilstaand in een stromend type (WsRL) en de overige 9 van stromend naar stilstaand (6 WRIJ, 1 WsRL en 2 WVV).

Status

De KRW vereist dat aan alle waterlichamen een status wordt toegekend. De status van een oppervlaktewaterlichaam geeft informatie over de ontstaansgeschiedenis (kunstmatig versus oorspronkelijk) en over de maximaal te realiseren ecologische kwaliteit (‘natuurlijk’ versus ‘sterk veranderd’). De maximaal te realiseren ecologische kwaliteit is afhankelijk van de huidige toestand en de mogelijkheden deze verder te verbeteren.

Alle oppervlaktewaterlichamen in Gelderland zijn in de loop van de tijd aangepast aan menselijk gebruik of door de mens aangelegd. De afvoer in de beken is gereguleerd door het plaatsen van stuwen en door het rechttrekken van de beekbedding. In de meren en riviertjes wordt veelal een vast waterpeil gehandhaafd en op veel plaatsen is een harde oeverbeschoeiing aangelegd. De kanalen zijn door de mens aangelegd. Als gevolg hiervan voldoet geen enkel oppervlaktewaterlichaam aan de doelstellingen die nodig zijn voor een natuurlijke status. Maatregelen om deze status te bereiken leiden tot onevenredig hoge kosten of tot significante negatieve effecten voor andere functies. Om die reden wordt analoog aan de eerste KRW-planperiode aan alle waterlichamen de status sterk veranderd (meren en beken) of kunstmatig (kanalen en sommige beken) toegekend.

In Gelderland zijn 42 oppervlaktewaterlichamen gekarakteriseerd als sterk veranderd en de overige 36 als kunstmatig. Voor de sterk veranderde waterlichamen is de argumentatie in de factsheet opgenomen. Ten opzichte van de vorige planperiode is nu de status van 11 oppervlaktewaterlichamen veranderd (3 bij WsRL van kunstmatig naar sterk veranderd, 6 bij WRIJ van sterk veranderd naar kunstmatig, en 2 bij WVV van sterk veranderd naar kunstmatig.) Dit is het gevolg van wijzigingen in de begrenzing of samenvoeging van oppervlaktewaterlichamen om deze meer in overeenstemming te brengen conform de KRW met de kenmerken en mogelijkheden van het watersysteem en de ontstaansgeschiedenis van het waterlichaam.

Begrenzing

De begrenzing van de oppervlaktewaterlichamen is maar op een enkele plaats gewijzigd ten opzichte van de vorige planperiode. De grenzen zijn nu meer nauwkeurig ingetekend, onlogische grenzen zijn aangepast (bijv. bij droogval, WVV 2), sommige oppervlaktewaterlichamen zijn samengevoegd (WVV van 5 naar 2, WsRL 1), of juist gesplitst (WRIJ 1) en enkele oppervlaktewaterlichamen zijn nu op peilvak begrensd (WsRL 3). Alle wijzigingen zijn het gevolg van een verbeterd inzicht in het watersysteem.

Doelen

De KRW geeft aan op welke wijze de doelen voor het watersysteem moeten worden bepaald. De doelstellingen

worden deels op Europees niveau vastgelegd (chemie; prioritaire stoffen), deels op nationaal niveau (chemie) en deels op regionaal niveau (ecologie voor niet-natuurlijke wateren). De KRW-doelen moeten in principe in de eerste planperiode (2015) zijn gehaald, maar fasering tot 2021 of 2027 is mogelijk. Van deze mogelijkheid van fasering is al in de eerste planperiode gebruik gemaakt, ook in Gelderland. Voor de tweede planperiode wordt dat ook gedaan.

Chemische waterkwaliteitsdoelstellingen

De doelen voor de chemische kwaliteit van het oppervlaktewater worden uitgedrukt in normen voor de concentraties van een aantal stoffen. Voor het bereiken van de goede chemische toestand zijn alleen de stoffen waarvoor de Europese Commissie (EC) de normen afleidt van belang. De doelstellingen staan verwoord in de Richtlijn Prioritaire Stoffen. Voorbeelden van deze stoffen zijn lood, naftaleen en pentachloorfenol. Een deel van deze stoffen is aangemerkt als prioritair gevaarlijk (bijvoorbeeld cadmium en verschillende PAK's).

Daarnaast moeten lidstaten zelf normen stellen voor chemische stoffen die op nationaal niveau een probleem zijn. Voor deze overige stoffen, die een risico zijn voor het waterleven als ze in hoge concentraties voorkomen, gelden nationale normen. Voorbeelden zijn ammonium, arseen, koper en zink.

In de Nederlandse wetgeving zijn de normen voor chemische stoffen vastgelegd in het Besluit Kwaliteitseisen en Monitoring Water (BKMW) en de Ministeriële Regeling monitoring kaderrichtlijn (MR monitoring). De in deze regelgeving opgenomen normen zijn van toepassing op alle oppervlaktewateren, dus zowel op de oppervlaktewaterlichamen als op de 'overige wateren''. Voor 2016-2021 kunnen andere normen gelden dan die uit de MR monitoring van 2010, omdat de Ministeriële Regeling in 2016 wordt herzien. De specifiek verontreinigende stoffen spelen een rol bij de bepaling van de ecologische toestand van de waterlichamen. Naast deze lijst met wettelijke geldende normen is er een 'schaduwlijst' van normen voor stoffen die nog niet in regelgeving zijn vastgelegd, waaronder normen voor medicijnen.

Doelstellingen voor de algemeen fysisch-chemische parameters

Voor enkele algemeen fysisch-chemische parameters gelden normen als ondersteuning van de biologie in het watersysteem. De normen voor deze stoffen (zoals stikstof, fosfaat, zuurstof) zijn opgenomen in het document 'Referenties en maatlatten voor natuurlijke watertypen' (STOWA, 2007; geactualiseerd: STOWA, 2012a). De normen en maatlatten voor sloten en kanalen zijn opgenomen in een maatlatrapport voor sloten en kanalen (STOWA, 2012b). De landelijk afgeleide normen zijn in principe ook geldig voor sterk veranderde en kunstmatige oppervlaktewateren. Met het vaststellen van de nieuwe maatlatten zijn voor de komende planperiode de normen voor stikstof en fosfaat aangescherpt ten opzichte van de vorige planperiode.

Ecologische doelstellingen

Het BKMW bevat ook de ecologische doelen voor natuurlijke wateren. Voor de regionale, sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen worden de ecologische doelen vastgelegd door de provincie. Deze regionale ecologische doelen worden door waterbeheerders afgeleid van de ecologische doelen voor natuurlijke watertypen in het BKMW via door STOWA ontwikkelde landelijke maatlatten.

Voor de waterlichamen in Gelderland zijn doelstellingen afgeleid die worden aangeduid met het Goed Ecologische Potentieel (GEP). Het GEP is het resultaat van een afweging van maatregelen die significant bijdragen aan het ecologische potentieel, geen significante negatieve of schadelijke effecten hebben op andere gebruiksvormen en uitgevoerd kunnen worden tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten. De Ecologische doelen in Gelderland 2016-2021 zijn opgenomen in (Verdieping) bijlage 26 Ecologische doelen in Gelderland 2016-2021.

Op onderdelen zijn de doelen aangepast ten opzichte van de eerste planperiode. Belangrijkste oorzaak is de landelijk introductie van nieuwe maatlatten (beoordelingssystemen). Het toepassen hiervan blijkt in veel gevallen tot een cijfermatige aanpassing te leiden van deze onderdelen binnen de huidige GEP's. Voor de doelen en ambities heeft dit

echter inhoudelijk geen gevolgen; het gaat uitsluitend om een administratieve aanpassing.

Cijfermatig kan het GEP ook worden aangepast, mits goed beargumenteerd, als blijkt dat eerder voorgenomen maatregelen niet effectief blijken. Dit kan leiden tot zowel een lager als tot een hoger GEP. Als dit tot een lager GEP leidt dan is dat geen doelverlaging, maar het toekennen van een nieuwe GEP op basis van nieuwe, inhoudelijke inzichten in maatregel-effectrelaties (WRIJ, WVV). Ook veranderingen in het type waterlichaam (WSRL, WVV en WRIJ) en nieuwe inzichten in het functioneren van het watersysteem (WRIJ, WVV) kunnen aanleiding geven tot aanpassing van de doelen. In Gelderland geldt dit voor 23 oppervlaktewaterlichamen: 10 bij WsRL, 9 bij WRIJ en 4 bij WVV.

Er zijn nog geen ecologische doelen vastgesteld voor de 'overige wateren'. Landelijk is door IPO en Unie van Waterschappen een methodiek ontwikkeld om de ecologische doelen voor deze wateren af te kunnen leiden. De waterschappen doen voorstellen voor de ecologische doelen voor de overige wateren. Hierbij wordt ook rekening gehouden met het voorkomen van beschermde vissoorten.

4.5.2.2 Grondwater

In deze paragraaf wordt de rol van de provincie beschreven en wordt op hoofdlijnen ingegaan op de begrenzing en de doelen voor de grondwaterlichamen. Een meer uitgebreide beschrijving en de ligging van de grondwaterlichamen is opgenomen in (Visie) bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamen.

4.5.2.2.1 Rol provincie

De provincie is bevoegd gezag voor het vaststellen van de huidige toestand, de trend en de maatregelen voor de grondwaterlichamen.

4.5.2.2.2 Grondwaterlichamen

De provincie Gelderland ligt in de deelstroomgebieden Rijn-Oost, Rijn-West en een klein stukje in Maas. In elk deelstroomgebied worden provinciegrensoverschrijdende grondwaterlichamen onderscheiden. De grondwaterlichamen zijn niet gewijzigd ten opzichte van de vorige planperiode. In totaal liggen er vier grote, verschillende grondwaterlichamen binnen de provinciegrens: Zand Rijn-Oost, Zand Rijn-Midden, Zand Rijn-West en Deklaag Rijn-West..

Doelen en drempelwaarden

De doelen voor het grondwater hebben zowel betrekking op de kwaliteit van het grondwater als op de beschikbaarheid van het grondwater. Uitgangspunt is dat de grondwatervoorraad op orde blijft en dat de grondwaterkwaliteit voldoet aan de kwaliteitsnormen. De kwaliteit van het grondwater wordt beoordeeld voor stoffen met een Europees vastgestelde norm (nitraat en bestrijdingsmiddelen) of een nationaal opgestelde drempelwaarde (chloride, fosfor, nikkel, arseen, cadmium en lood). De drempelwaarden en normen zijn weergegeven in (Verdieping) bijlage 9 Normen en drempelwaarden grondwaterlichamen.

Naast de algemene beoordeling van de toestand van het grondwater is er gekeken of de doelen van Natura 2000-gebieden en oppervlaktewaterlichamen niet worden gehaald door een gebrek aan grondwater of door toestroming van grondwater van slechte kwaliteit. Als dit zo is, dan is het grondwater lokaal niet in goede toestand. Ook is de waterkwaliteit en de verandering van waterkwaliteit van het onttrokken grondwater ten behoeve van drinkwater beoordeeld.

4.5.2.3 Toestand en prognose 2021

4.5.2.3.1 Oppervlaktewaterlichamen

Chemische toestand oppervlaktewaterlichamen

De chemische toestand wordt bepaald door de aanwezigheid van zogenaamde prioritaire stoffen. In 2009 is de chemische kwaliteit voor veel meer waterlichamen als goed beoordeeld dan in de periode 2010-2015. Toch is de chemische kwaliteit sindsdien in feite niet verslechterd. De belangrijkste redenen voor de slechtere beoordeling zijn strengere normen voor een aantal prioritaire stoffen en verbetering van de meettechnieken. Daardoor lijkt de chemische toestand in 2015 slechter te zijn geworden. In bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen is de chemische toestand van de oppervlaktewaterlichamen opgenomen.

De overschrijdingen van de prioritaire (zeer giftige of moeilijk afbreekbare) stoffen in Gelderland worden in heel Gelderland aangetroffen.

PAK's (polycyclische aromatische koolwaterstoffen) overschrijden regelmatig de norm. Een belangrijke diffuse bron van PAK is verkeer. Via de lucht (droge- en natte depositie; neerslag) komen PAK in het water terecht. Gezien de hoge verkeersdichtheid in Nederland en de import via de lucht vanuit het buitenland, zal deze problematiek blijven en een landelijke aanpak vragen. In de factsheets in (Visie)bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen is een prognose voor 2021 opgenomen.

Biologische toestand oppervlaktewaterlichamen

In heel Gelderland is in het veld ten opzichte van 2009 een verbetering te zien in de ecologie van het water. Het wordt lokaal helderder, er komen meer waterplanten en vissen en minder algen. Toch is de toestand van veel parameters en dus van waterlichamen nog niet goed. In 2009 verkeerde in Gelderland de biologie in 1% van de oppervlaktewaterlichamen in een goede toestand. Dat is toegenomen naar 9%. De prognose is dat in 2021 ruim 50 % van de oppervlaktewaterlichamen een goede biologische toestand zullen hebben.

Het aantal oppervlaktewaterlichamen met een matig/ontoereikende kwaliteit neemt af van 96% in 2009, via 68% nu, naar circa 38% in 2021. Er zijn dan ook geen waterlichamen meer van slechte/ontoereikende biologische kwaliteit. Door de Europese Commissie is voorgeschreven dat de toestand van het water gebaseerd wordt op de minst goed scorende parameter. Daardoor is er nauwelijks verandering zichtbaar ten opzichte van 2009.

De biologie wordt mede bepaald door nutriënten en andere verontreinigende stoffen, zoals gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen, en door de hydromorfologie (bijvoorbeeld de vorm van de oever). Omdat een aantal van deze stoffen niet in een goede toestand verkeert zal het herstel ook langer op zich laten wachten.

De belangrijkste bronnen van verontreiniging zijn afspoeling van agrarische percelen, effluent van rioolwaterzuiveringsinstallaties, nalevering uit een voedselrijke waterbodem en lokaal riooloverstorten en de afspoeling van wegen.

In 2021 is naar verwachting de biologische toestand door de getroffen maatregelen en generiek beleid in alle waterlichamen verbeterd, maar nog niet overal goed. De gehalten stikstof en fosfaat zullen nog vaak te hoog zijn en dat heeft effect op de biologische parameters. Er is tijd nodig voor flora en fauna om zich duurzaam te vestigen en soms is de natuur wispelturig. De grootste onzekerheid betreft de precieze invulling en daarmee de effecten van het generieke beleid voor meststoffen, nitraat en gewasbeschermingsmiddelen, het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer en de vergroening van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid.

De KRW vraagt ook om te toetsen of de actuele toestand in de oppervlaktewaterlichamen achteruit is gegaan. In een aantal oppervlaktewaterlichamen in Gelderland lijkt dit zo, maar dit wordt verklaard door de aanpassing van de maatlatten op nationaal niveau. Als de actuele meetgegevens worden getoetst aan de oorspronkelijke maatlatten uit

2009 blijkt geen achteruitgang. Andere verklaringen zijn een typewijziging, natuurlijke variatie in en betere nauwkeurigheid van de meetresultaten.

4.5.2.3.2 Grondwaterlichamen

In (Verdieping) bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen staat de beoordeling van het grondwater gebaseerd op drie generieke en drie regionale testen van 2009, van 2015 en de prognose voor 2021. Indien de prognose voor 2021 niet goed is, wordt aangenomen dat de maatregelen dan nog niet hebben geleid tot een goede toestand. De beoordeling is uitgevoerd voor het gehele grondwaterlichaam, dus over een groter gebied dan Gelderland. Mogelijke knelpunten kunnen ook buiten Gelderland liggen.

De algemene kwantitatieve toestand voor alle grondwaterlichamen is goed. De beschikbare grondwatervoorraad wordt bij geen van de grondwaterlichamen overschreden door de gemiddelde jaarlijkse onttrekking op lange termijn. Veranderingen in stromingsrichtingen, veroorzaakt door menselijk ingrijpen, leiden niet tot een verschuiving van het zoet-zoutgrensvlak en daarmee tot verzilting van het grondwater. De grondwaterkwaliteit voldoet in alle grondwaterlichamen aan de Europese en nationale normen en drempelwaarden die in (Verdieping) bijlage 9 Normen en drempelwaarden grondwaterlichamen zijn opgenomen. Toch is er recent vastgesteld dat de grondwaterkwaliteit slechter is dan gedacht bijvoorbeeld als gevolg van medicijnresten.

Lokaal zijn er wel knelpunten. In tien van de elf grondwaterafhankelijke Gelderse Natura 2000-gebieden is de grondwaterstand te laag waardoor de gebieden zijn verdroogd. Alleen in het Natura 2000-gebied Arkemheen zijn alle benodigde anti-verdrogingsmaatregelen uitgevoerd. Ook worden lokaal de normen voor nitraat en bestrijdingsmiddelen overschreden met als gevolg dat met name voor enkele oppervlaktewaterlichamen in de Achterhoek de doelen niet kunnen worden gerealiseerd. Het grondwater is daardoor lokaal in een slechte toestand.

De grondwaterwinningen voor de openbare drinkwatervoorziening zijn vaak kwetsbaar en bedreigd. Bij een aantal winningen heeft Vitens vanaf 2000 aanpassingen gedaan aan de zuivering of zijn winputten verplaatst. Echter de drinkwaterwinning Zutphen is niet in goede toestand. Dit is een stedelijke winning die in 2016 gesloten wordt omdat kwalitatieve bescherming op termijn niet kosteneffectief is. Deze maatregel is opgenomen in (Verdieping)bijlage 7 KRW maatregelen grondwater.

Vanuit de KRW is het niet toegestaan dat de toestand van de grondwaterlichamen achteruitgaat. De gewijzigde beoordeling van het grondwater in relatie tot Natura 2000-gebieden, oppervlaktewateren en drinkwater in (Verdieping) bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen wordt veroorzaakt door de gewijzigde systematiek bij de beoordeling in 2009 en 2015. In werkelijkheid is er geen sprake van feitelijke achteruitgang.

4.5.2.4 Evaluatie voortgang maatregelen 2010-2015

4.5.2.4.1 Oppervlaktewaterlichamen

De waterschappen zijn verantwoordelijk voor de regionale maatregelen gericht op gezond en ecologisch gezond oppervlaktewater. In de factsheets in (Visie)bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen zijn alle maatregelen opgenomen. In de eerste planperiode zijn met name de toen meest voor de hand liggende maatregelen uitgevoerd. Er zijn veel inrichtingsmaatregelen getroffen die direct de biologie in het water bevorderen zoals de aanleg van vispassages en natuurvriendelijke oevers. Natuurvriendelijk onderhoud wordt toegepast. Voorlichtings- en stimuleringsmaatregelen zijn uitgevoerd. Eind 2015 is het grootste deel van het voorgenomen maatregelenpakket van de periode 2010-2015 gerealiseerd in Gelderland. Dat geldt echter niet voor alle maatregelen. Vooral maatregelen die onderdeel uitmaken van complexe projecten waarvoor ook grondverwerving nodig is vragen meer voorbereiding. Daarnaast zijn er ook maatregelen waarbij twijfels zijn ontstaan over de effectiviteit. Deels zijn er andere maatregelen voor in de plaats gekomen, deels zijn maatregelen uitgesteld in afwachting van de discussie over de effectiviteit ervan.

4.5.2.4.2 Grondwaterlichamen

De provincie zelf is verantwoordelijk voor de regionale maatregelen gericht op het realiseren van de goede grondwatertoestand. Onderscheid kan worden gemaakt in maatregelen gericht op de verdrogingsbestrijding en maatregelen gericht op het beschermen van grondwaterwinningen ten behoeve van de drinkwatervoorziening. In de factsheets in (Visie) bijlage 29 KRW-factsheets grondwaterlichamen en in (Verdieping) bijlage 7 KRW maatregelen grondwater zijn de maatregelen opgenomen. Eind 2015 zijn de maatregelen uit de eerste planperiode gerealiseerd met uitzondering van de sluiting van het pompstation Zutphen. Voor alle drinkwaterwinningen zijn gebiedsdossiers opgesteld. Deze vormen de basis voor het maatregelenpakket in de komende planperiode. De onderzoeken naar verontreinigde bodemlocaties zijn afgerond en de saneringen zijn in uitvoering. De aanpassingen aan de pompstations heeft Vitens in gang gezet.

In de Natura 2000-gebieden Landgoederen Brummen, Bennekomse Meent en Rijnstrangen zijn anti-verdrogingsmaatregelen in het stroomgebiedbeheerplan opgenomen. In Brummen en Rijnstrangen zijn de maatregelen uitgevoerd. In Bennekomse Meent zijn de maatregelen nog niet uitgevoerd eind 2015.

4.5.2.5 Maatregelen planperiode 2016-2021

De periode tot 2027 wordt benut om de KRW maatregelen gefaseerd uit te voeren. Evenals in de eerste planperiode is een deel van de maatregelen die moeten leiden tot verbetering van de waterkwaliteit onderwerp van generiek rijksbeleid. Voor het terugdringen van emissies zijn brongerichte maatregelen op een groter schaalniveau nodig.

4.5.2.5.1 Oppervlaktewaterlichamen

In aanvulling op generieke landelijke maatregelen nemen de regionale waterpartners lokale en regionale maatregelen in (het stroomgebied van) de oppervlaktewaterlichamen. Het regionale maatregelenpakket borduurt voort op de maatregelen die in de eerste planperiode zijn benoemd. Een deel van die maatregelen is gefaseerd en komt in de komende planperiode aan bod. Daarnaast heeft het maatregelen pakket een aantal wijzigingen ondergaan, onder andere vanwege nieuwe inzichten met betrekking tot de effectiviteit van de maatregelen. De maatregelen zijn in de factsheets in (Visie)bijlage 28 KRW-factsheets oppervlaktewaterlichamen opgenomen. Bovendien is bij de actualisatie van de KRW-maatregelen gestreefd naar synergie met maatregelen ten behoeve van andere beleidsdoelen of –thema's, zoals de zoetwatervoorziening, regionale wateroverlast (WB21), Gelders Natuurnetwerk en Natura 2000.

Hoofdzakelijk wordt ingezet op inrichting- en beheermaatregelen. Het gaat hierbij vooral om het herinrichten van gebieden, herprofilering van watergangen, aanleg van natuurvriendelijke oevers en het vispasseerbaar maken van stuwen en overige kunstwerken. Maar ook om waterkwantiteitsmaatregelen, natuurvriendelijk beheer, nieuwe onderzoeksmaatregelen en het beperken van emissies uit de landbouw. Eveneens worden enkele rioolwaterzuiveringsinstallaties aangepast.

4.5.2.5.2 Grondwaterlichamen

Hoewel de algemene toestand van het grondwater goed is, zijn maatregelen nodig om verslechtering van de grondwaterkwaliteit te voorkomen. Tevens worden maatregelen genomen om de doelen van de Natura 2000-gebieden te halen.

Generieke maatregelen

Te veel uitspoeling van meststoffen is de oorzaak van het slechte oordeel voor oppervlaktewateren die afhankelijk zijn van grondwater van een goede kwaliteit. Om daar verandering in te brengen zijn vooral generieke maatregelen van

belang die zijn geborgd in het rijksbeleid. Voor het terugdringen van emissies vanuit de landbouw zijn brongerichte maatregelen op een groter schaalniveau nodig. Uitvoering van het landelijk mestbeleid draagt fors bij aan een verbetering van de kwaliteit van het grondwater. In de factsheets voor oppervlaktewater is het Deltaplan agrarisch waterbeheer als maatregel opgenomen. De maatregelen uit dat plan leiden eveneens tot minder emissie vanuit de landbouw naar het grondwater.

Regionale maatregelen

In aanvulling op generieke landelijke maatregelen spitsen de regionale grondwatermaatregelen zich toe op grondwaterwinningen voor menselijke consumptie, op de Natura 2000-gebieden en op puntbronnen. In (Verdieping) bijlage 7 KRW maatregelen grondwater zijn de grondwatermaatregelen opgenomen.

Om drinkwater van een goede kwaliteit te kunnen blijven winnen worden de maatregelen uit de gebiedsdossiers uitgevoerd. De eisen vanuit de KRW gelden naast onttrekking voor de openbare drinkwatervoorziening ook voor de overige grondwateronttrekkingen voor menselijke consumptie, voor de zogenaamde eigen consumptieve winningen (veelal campings) en voor winningen waarbij het water in het fabrieksproces in contact komt met producten die door de mens worden geconsumeerd. Deze categorieën van winningen zijn inmiddels in beeld gebracht. Voor de onttrekkingen die een waterwetvergunning bezitten worden feitendossiers opgesteld. Voor onttrekkingen die geen vergunning behoeven wordt bezien of nadere regelgeving via de keuren van de waterschappen zinvol is.

In de beheerplannen van de Natura 2000-gebieden worden maatregelen opgenomen om de gestelde natuurdoelen te bereiken. Een deel van de maatregelen is gericht op het verminderen van de effecten van een te hoge stikstofbelasting, zogenaamde PAS-maatregelen (Programmatische Aanpak Stikstof). Voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn: plaggen om de aanwezige stikstofvoorraad te verminderen en het plaatselijk aanpassen van de waterstand. Maatregelen aan het watersysteem worden veelal door de waterschappen uitgevoerd. Maatregelen binnen de gebieden zelf worden door de terreinbeherende organisaties genomen en maatregelen op het gebied van ruimtelijke ordening door de provincie. De bestuurlijke vaststelling van deze maatregelen vindt plaats binnen het Natura 2000-spoor. Daarna kunnen deze als maatregel in de stroomgebiedsbeheerplannen worden opgenomen.

Voor de aanpak van puntbronnen wordt aangesloten bij het reguliere bodemsaneringsbeleid. Daarnaast wordt onderzoek gedaan of verontreinigingen die volgende de Wet Bodembescherming niet spoedeisend zijn toch een bedreigen vormen voor zwemwater, natuurgebieden en grondwateronttrekkingen.

4.5.2.6 Fasering

Voor zowel de grond- als oppervlaktewaterlichamen, waarvan verwacht wordt dat de toestand in 2021 nog niet goed voldoet aan de gestelde eisen kan fasering (uitstel van doelbereik tot 2027) worden aangevraagd. Van deze mogelijkheid van fasering is in de eerste planperiode breed gebruik gemaakt, ook in Gelderland. Voor de tweede planperiode wordt hier niet van afgeweken.

Artikel 4.4 van de KRW staat fasering van het bereiken van doelstellingen toe, mits de toestand niet verslechtert en voldaan wordt aan (ten minste) één van de genoemde voorwaarden (doelbereik is technisch slechts haalbaar in perioden die de planperiode overschrijden, doelbereik in huidige planperiode is onevenredig kostbaar; de natuurlijke omstandigheden beletten een tijdig doelbereik). In het deelstroomgebied Rijn-West zijn deze voorwaarden verder uitgewerkt tot standaardformuleringen, zie (Verdieping) bijlage 11 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-West 2016-2021. Deze zijn ook uitgewerkt voor het deelstroomgebied Rijn-Oost, zie (Verdieping) bijlage 10 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-Oost 2016-2021.

Naar verwachting wordt in de vier grondwaterlichamen als gevolg van één of meer van bovengenoemde redenen in 2021 niet alle doelen gehaald voor de Gelderse Natura 2000-gebieden en voor een aantal oppervlaktewaterlichamen die afhankelijk zijn van een goede grondwaterkwaliteit. Hiervoor wordt fasering aangevraagd. Ook voor 76 van de 78

oppervlaktewaterlichamen wordt fasering aangevraagd. De verwachting is dat de doelen voor de oppervlaktewaterlichamen “Oude Rijn” en “Wijde Wetering-Zevenaarsewetering” (beide Waterschap Rijn en IJssel) in 2021 gerealiseerd zijn.

4.5.2.7 Beschermde gebieden

De beschermde gebieden (zwemwater, Natura 2000-gebieden en grondwaterbeschermingsgebieden) horen ook bij de KRW en vallen onder de bevoegdheid van de provincie. Er is landelijk bestuurlijk afgesproken de (nieuwe) maatregelen pas op te nemen in de factsheets wanneer ze bestuurlijk zijn vastgesteld.

4.5.3 Wateroverlast

4.5.3.1 Wateroverlast

De acceptabele omvang van wateroverlast is vertaald in normen, vastgelegd in de provinciale waterverordening. De normen zijn gebaseerd op de werknormen uit het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW), het landgebruik en de watersystemen van de waterschappen. In de verordening is voor natuur enige ruimte gelaten. Zo vragen bepaalde natuurdoeltypen juist een zekere overstroming. Ook het toelaten van natuurlijke processen, zoals inundatie, past bij het ontwikkelen van robuuste en natuurlijke water- en beeksystemen. Daarentegen is inundatie van enkele kwetsbare natuurdoeltypen binnen Het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone met verrijkt of vervuild water niet wenselijk.

De waterschappen hebben ieder hun eigen watersystemen getoetst. Om ook voor de toekomst in beeld te hebben of het watersysteem nog voldoet, voeren de waterschappen in 2018 en 2024, conform afspraken uit NBW-Actueel, een nieuwe toetsronde van het regionale watersysteem uit. Uit de eerste toetsing is gebleken dat het watersysteem plaatselijk niet voldoet. Waar het watersysteem niet voldoet aan de normen, hebben de waterschappen de volgende oplossingen/maatregelen aangedragen:

- water vasthouden in bovenstrooms gelegen waterlopen (in de ‘haarvaten’ en in de bodem);
- water bergen in verruimde watergangen (‘meestromende waterberging’);
- water bergen in bestaande of nieuwe plassen (‘bergen op water’);
- water tijdelijk parkeren in bergingsgebieden (‘bergen op land’).

In 2015 voldoet het regionale watersysteem aan de normen van de provinciale waterverordening bij inundatie vanuit de watergang door extreme neerslag. Daarnaast zorgen de waterschappen dat de “conserveringsmaatregelen in het systeem” uiterlijk in 2015 passen binnen het bestemmingsplan én dat na realisering van de maatregelen, het gebruik als zodaning wordt beschermd.

Het regionale watersysteem is in 2027 op orde, in 2018 en 2024 worden tussentijdse toetsingsrondes gehouden.

De maakbaarheid van het bodem- en watersysteem wordt minder en de klimaatverandering zal gaan doorwerken. De oplossingen zullen steeds minder in de technische veranderingen van het systeem liggen, maar moeten worden gezocht in slimme combinaties van functies of eventueel in functieveranderingen. Daarom wil de provincie met haar partners onderzoeken of het huidige normstelsel op termijn vervangen moet of kan worden door een stelsel dat gebaseerd is op een integrale ruimtelijke benadering waarbij aansluiting gezocht kan worden bij de mogelijkheden die het landschap van oudsher bood.

Op een bijlage 23 klimaatkwetsbaarhedenkaart geeft de provincie indicatief de belangrijkste gevolgen van klimaatverandering voor Gelderland aan. De provincie wil deze kaart vertalen naar knelpunten en maatregelen samen met onze partners en in samenhang met lopende processen (b.v Kaderrichtlijn Water, realisatie Gelderse natuur).

4.5.3.2 Waterbergingsgebieden

Waterbergingsgebieden zijn gebieden binnen het watersysteem, met als functie om voldoende ruimte te bieden voor het bergen van water zodat voldaan kan worden aan de normen voor bescherming tegen wateroverlast. De gebieden vormen integraal onderdeel van het watersysteem dat in beheer is bij het waterschap. De waterschappen bepalen op basis van de geldende normen voor regionale wateroverlast de (hydrologische) noodzaak en de begrenzing van het waterbergingsgebied, de ruimte claim. De gemeente wordt verzocht het benodigde gebied op te nemen in het bestemmingsplan, het waterschap neemt het gebied op in de legger.

4.5.3.3 Functie waterbergingsgebieden

De waterhuishoudkundige functie ‘waterberging’ geldt voor de twee regionale waterbergingsgebieden in Gelderland: het Binnenveld in het beheergebied van Waterschap Vallei en Veluwe, en Eefde-West in het beheergebied van Waterschap Rijn en IJssel. De inrichting en het beheer van het waterhuishoudkundig systeem zijn in waterbergingsgebieden gericht op:

- het behoud van het overwegend aanwezige grondgebruik (grasland, bouwland of natuur);
- de mogelijkheid om het gebied te laten inunderen met oppervlaktewater bij extreme neerslag;
- het voorkomen van schade of overlast aan het huidige grondgebruik, wegen en bebouwing;
- verbeteren van de kwaliteit van het inundatiewater.

Vastlegging van de waterbergingsgebieden in de Omgevingsvisie heeft tot doel te voorkomen dat functieveranderingen zoals stedelijke uitbreidingen, bedrijventerreinen, verblijfsrecreatie, infrastructuur, glastuinbouw en andere vormen van kapitaalintensieve bebouwing, de waterberging frustreren.

Stedelijke ontwikkelingen in voorbereiding kunnen alleen doorgang vinden als deze gecombineerd kunnen worden met de waterberging of wanneer dat elders gecompenseerd kan worden. Er is in waterbergingsgebieden een waterhuishoudkundige dubbelfunctie met landbouw of natuur.

Door de vastlegging in de Omgevingsvisie kan de provincie in het uiterste geval het instrument van proactieve aanwijzing inzetten als de waterschappen er voor de planologische doorwerking niet (tijdig) uitkomen met de gemeenten. Het waterschap blijft verantwoordelijk voor de realisatie.

4.5.3.4 Grondwaterfluctuatiezone

In een zone rondom het Veluwemassief, aan de oostzijde van de stuwwal van Nijmegen en een zone langs de Randmeren is sprake van een (smalle) zone die extra gevoelig is voor grondwateroverlast, de zogenoemde grondwaterfluctuatiezone. Via bijlage 5 informatie over de grondwaterfluctuatiezone wil de provincie de beschikbare inzichten beschikbaar stellen.

Als de klimaatverandering doorzet, dan zullen de grondwaterstanden structureel blijven stijgen; daarnaast kunnen ook langjarige (niet trendmatige) schommelingen van de neerslag voor hoge grondwaterstanden zorgen. De combinatie van deze twee processen zorgt ervoor dat in de grondwaterfluctuatiezone de kans op grondwateroverlast verder toeneemt. Daardoor kan in gebieden waar nu geen overlast is, wateroverlast optreden.

Het is daarom van belang om hiermee bij de inrichting of herinrichting van stedelijk gebied, via de watertoets, rekening te houden en zonodig maatregelen te nemen. De stijging van de grondwaterstand in de grondwaterfluctuatiezone zal van plaats tot plaats kunnen verschillen, maar de provincie houdt rekening met een lokale stijging van de grondwaterstand langs de randen van de Veluwe tot circa 80 centimeter.

4.5.4 Drinkwater

Grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening
In Gelderland is grondwater de voornaamste bron voor drinkwater en hoogwaardige toepassingen. De reden hiervoor is dat grondwater in de meeste gevallen goed beschermd is door bovenliggende bodemlagen en ook planologisch goed beschermbaar is. De mate van kwetsbaarheid is opgenomen in bijlage 6 Beschermingsgebieden grondwater. Hierdoor heeft het grondwater weinig zuivering nodig om er drinkwater van te maken. Dat betekent weinig energiegebruik voor zuivering en dus minder CO2-uitstoot, maar ook weinig afval. Daardoor is de kostprijs van grondwater laag.
De Europese Kaderrichtlijn Water (artikel 7) stelt dat de zuiveringsinspanning voor de productie van drinkwater verminderd moet worden.

Klimaatverandering kan leiden tot langere perioden van droogte. Beken en sloten kunnen droogvallen en rivierafvoeren kunnen kleiner worden en daardoor een hoge vervuilingsgraad hebben. In de rivieren trekt het zeewater verder landinwaarts waardoor het rivierwater verzout. De drinkwatervoorziening uit het oppervlaktewater kan daardoor in de knel komen. Bij grondwater als bron voor de drinkwatervoorziening speelt dit effect in Gelderland niet.

Vanwege de wettelijk gedeelde verantwoordelijkheid voor het borgen van de toekomstige drinkwatervoorziening worden met het drinkwaterbedrijf Vitens afspraken gemaakt. Zo zijn in de Overeenkomst Duurzame Drinkwatervoorziening Gelderland 2008-2015 afspraken gemaakt over het aanpassen van het vergunde onttrekkingsvolume door het sluiten van winningen en het uitvoeren van anti-verdrogingsmaatregelen en bodemsaneringen. De provincie heeft samen met de provincies Fryslân, Drenthe, Overijssel, Flevoland, Utrecht en Noord Holland en Vitens het convenant ‘Verkenning Interprovinciale Drinkwaterleveringen” ondertekend. In het convenant is afgesproken om via verkennende onderzoeken de noodzaak en mogelijkheden van interprovinciale drinkwaterleveringen in beeld te brengen. Het uiteindelijke doel is om tot een optimale duurzame drinkwatervoorziening te komen.

4.5.5 Grondwaterbescherming

4.5.5.1 Openbare drinkwatervoorziening

De waterhuishoudkundige functie 'Functie Grondwateronttrekking voor de openbare drinkwatervoorziening' geldt voor die bijlage 6 Beschermingsgebieden grondwater waar drinkwaterbedrijf Vitens grondwater wint voor de bereiding van drinkwater. Voor de onttrekking van grondwater bij die winningen heeft de provincie een grondwateronttrekkingsvergunning verleend op grond van de Grondwaterwet of de Waterwet. Op de kaart zijn de locaties van de winningen aangegeven, samen met de bijbehorende grondwaterbeschermingsgebieden (25-jaarszone). De gemeente is bevoegd gezag voor het verlenen van de benodigde Omgevingsvergunning voor het oprichten en in werking hebben van de drinkwaterproductielocatie.

4.5.5.2 Functie Grondwateronttrekking voor de openbare drinkwatervoorziening

De inrichting en het beheer van het watersysteem in deze gebieden is gericht op:

- vermijden van ruimtelijke ontwikkelingen die de kwaliteit van het watersysteem kunnen aantasten;
- reguleren van activiteiten die het watersysteem aantasten;
- saneren van puntbronnen en diffuse bronnen die het systeem verontreinigen.

Binnen het grondwaterbeschermingsgebied ligt het waterwingebied, dat is de directe omgeving rondom de bronnen (éénjaarszone). Deze waterwingebieden zijn meestal in eigendom bij het waterbedrijf. Hier mogen alleen bestemmingen voorkomen die geen negatieve invloed kunnen hebben op de kwaliteit van het grondwater.

4.5.5.3 Rol van ruimtelijke ordening

Het grondwaterbeschermingsbeleid blijft gericht op het weren van alle risicovolle functies uit de waterwingebieden (éénjaarszones). Het belang van de drinkwaterwinning is hier zo evident dat het projecteren van andere nieuwe bestemmingen niet mogelijk is. Realisering of uitbreiding van functies in grondwaterbeschermingsgebieden (25-jaarszone) die goed zijn te combineren met drinkwaterwinning worden gestimuleerd. Het provinciale ruimtelijke beschermingsbeleid in de Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening gaan uit van: geen toename risico's en streven naar vermindering daarvan. Nieuwe bestemmingen met grotere grondwaterrisico's dan bestaande risico's worden in beginsel niet toegelaten.

Wanneer een conflicterende nieuwe bestemming niet kan worden voorkomen geldt het compensatiebeginsel, dat wil zeggen dat elders in het beschermingsgebied een bestemming moet worden gerealiseerd die past bij het belang van de drinkwaterwinning.

Uit de toelichting bij het bestemmingsplan moet blijken dat er aandacht is besteed aan de gebieden ter bescherming van de openbare drinkwatervoorziening met daarbij een verwijzing naar onze Omgevingsverordening en de meest actuele kaart.

4.5.5.4 Regelgeving en meldingen

Naast planologische bescherming krijgen drinkwaterwinningen ook milieuhygiënische bescherming via de Omgevingsverordening. In deze verordening heeft de provincie instructieregels vastgesteld voor vergunningplichtige inrichtingen en algemeen geldende regels voor niet-vergunningplichtige inrichtingen en voorschriften voor activiteiten buiten inrichtingen. Buiten inrichtingen geldt of een absoluut verbod of een meldingsplicht. De verbodsbepalingen gelden onder meer voor leidingtransport, opslag en gebruik van schadelijke stoffen, riolering, grondwerkzaamheden en aanleg of reconstructie van wegen en parkeerplaatsen. Voor inrichtingen die behoren tot een bepaalde bedrijfsbranche geldt een oprichtingsverbod.

Het gebruik van de bodem als buffer en bron van energie is niet verenigbaar met drinkwaterwinning. De provincie wil risico's van thermische, bacteriologische en chemische verontreiniging van de winputten uitsluiten.

In zijn algemeenheid geldt dat bodemenergiesystemen niet mogen worden geïnstalleerd binnen een gebied in de ondergrond waar het grondwater binnen 25 jaar de drinkwaterbronnen kan bereiken. Onder bodemenergiesystemen worden zowel gesloten systemen als open systemen (KWO of WKO) verstaan. In de Omgevingsverordening is opgenomen dat alle toepassingen van bodemenergiesystemen verboden zijn in grondwaterbeschermingsgebieden. In de boringsvrije zones gelden beperkingen. Het doel van de boringsvrije zones is het beschermen van de waterremmende lagen die boven en/of onder de laag liggen waaruit drinkwater wordt gewonnen.

Het Gelderse beleid om in zeer kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden de afspoeling van vervuiling (run-off) van provinciale wegen aan te pakken wordt voortgezet. Op termijn worden hiermee de risico's van grondwatervervuiling door run-off voor de Gelderse drinkwatervoorzienig tot een verwaarloosbaar niveau teruggebracht.

4.5.5.4.1 KWO-vrije zone

In de watervoerende laag boven het bepompte pakket zijn in een deel van de boringsvrije zone geen bodemenergiesystemen toegestaan. Deze zone wordt KWO-vrije zone genoemd, zie bijlage 12 Schematisatie beschermingszones. In de bodemlagen onder het bepompte pakket kan de KWO-vrije zone groter zijn dan de boringsvrije zone. De begrenzingen van die zones zijn toegevoegd aan de boringsvrije zone.

4.5.5.5 Maatregelen op grond van de Kaderrichtlijn Water

De Europese Kaderrichtlijn Water omvat de volgende doelstelling voor

grondwateronttrekkingen voor menselijke consumptie:

- de kwaliteit van het onttrokken water mag niet achteruit gaan, zodat geen toename van de zuiveringsinspanning nodig is, en moet op termijn verbeteren (KRW art. 7, lid 3).

Om de KRW-doelen te realiseren heeft de provincie in samenwerking met het drinkwaterwaterbedrijf Vitens, de Gelderse waterschappen en de gemeenten gebiedsdossiers opgesteld. Hierin zijn de risico's in beeld gebracht die veroorzaakt worden door diffuse bronnen en hierin zijn maatregelen geformuleerd om de risico's te beheersen. De belangrijkste maatregelen worden in de periode 2016-2021 uitgevoerd.

De KRW maatregelen om de bescherming van de drinkwaterwinningen te verbeteren zijn:

- maatregelen voor diffuse bronnen,
- sanering van puntbronnen,
- sluiting of reductie van drinkwaterwinningen
- voor de overige onttrekkingen voor menselijke consumptie met een waterwetvergunning worden feitendossiers opgesteld.

In bijlage 7 KRW maatregelen grondwater is een overzicht opgenomen van alle maatregelen.

In de Overeenkomst Duurzame Drinkwatervoorziening Gelderland (ODDG) zijn afspraken gemaakt tussen de provincie en Vitens over waar deze maatregelen nodig zijn en wie deze gaat uitvoeren: provincie, Vitens of gezamenlijk.

In het kader van de Kader Richtlijn Water (KRW) is de provincie verantwoordelijk voor de bepaling van de toestand en de trend van grondwaterkwantiteit en -kwaliteit. Om de ontwikkelingen in de tijd te kunnen volgen worden op diverse locaties de grondwaterkwaliteit en/of –waterstanden gemeten. In bijlage 8 KRW meetpunten voor grondwaterkwantiteit en grondwaterkwaliteit zijn deze locaties aangegeven.

De provincie heeft een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de kans op het voorkomen van resten van medicijnen in grond- en oppervlaktewater. Samen met de partners in het waterveld wordt een nader onderzoek uitgevoerd om meer inzicht in de situatie te krijgen. Dit kan leiden tot vervolgactiviteiten. Vanuit Europa wordt gekeken welke (nieuwe) stoffen betrokken moeten worden in de beoordeling van de toestand van het grondwater.

4.5.6 Oppervlaktewater voor drinkwaterbereiding

Functie: Oppervlaktewater voor drinkwater

De functie ‘oppervlaktewater voor drinkwater’ geldt voor die regionale wateren van waaruit oppervlaktewater (indirect) wordt ingezet voor de drinkwaterproductie: de wateren in het stroomgebied van een klein deel van het eerste pand van het Apeldoorns Kanaal (ten behoeve van pompstatio Schalterberg) en de watergangen in het stroomgebied van de Grift tot Epe (ten behoeve van pompstation Epe).

De inrichting en het beheer van het watersysteem is gericht op:

- de realisatie van de streefwaarden uit het BKMW 2009, art. 12, als aanvulling op de normenset conform het Infiltratiebesluit (indien sprake is van infiltratieterugwinning);
- realisatie van voldoende en constante toevoer van oppervlaktewater.

Daarnaast zet de provincie voor deze wateren in op aanpassing en optimalisering van de calamiteitenplannen van de betrokken organisaties.

Tevens is op de kaart de 'Beschermingszone oppervlaktewaterwinning voor drinkwaterbereiding' aangegeven voor het innamepunt Brakel in de Afgedamde Maas. De provincie vraagt gemeenten, waarin de beschermingszone is gelegen, bij nieuwe ontwikkelingen aandacht voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Voor de afweging bij een ruimtelijk plan is het van belang, dat met het waterwinbelang in voldoende mate rekening wordt gehouden. De beschermingszone is afgeleid van de bescherminszone vastgelegd in het RWS-GIS systeem van rijkswaterstaat voor het Beheer en ontwikkelplan voor Rijkswateren 2016-2021 (Kaart 7: Aangewezen gebruiksfunctie Drinkwater).

4.5.7 Bescherming van overige winningen

Het begrip menselijke consumptie betekent volgens de Drinkwaterrichtlijn uit 1998: "1) al het water dat onbehandeld of na behandeling bestemd is voor drinken, koken, voedselbereiding of andere huishoudelijke doeleinden, ongeacht de herkomst en of het water wordt geleverd via een distributienet, uit een tankschip of tankauto, of in flessen of verpakkingen en 2) al het water dat in een levensmiddelenbedrijf wordt gebruikt voor de vervaardiging, de behandeling, de conservering of het in de handel brengen van voor menselijke consumptie bestemde producten of stoffen, tenzij de bevoegde autoriteiten ervan overtuigd zijn dat de kwaliteit van het water de gezondheid van de levensmiddelen als eindproduct niet kan aantasten".

Onder overige winningen vallen industriële winningen en winningen bij recreatiebedrijven. De industriële winningen staan onder toezicht van de Voedsel- en Warenautoriteit of de Inspectie Leefomgeving en Transport. Het betreft industrieën waar water aan levensmiddelen wordt toegevoegd en industrieën die het onttrokken water ook als drinkwater gebruiken.

Bij de winningen bij recreatiebedrijven wordt grondwater in eigen beheer opgepompt en, eventueel na behandeling, als drinkwater ter beschikking gesteld aan derden. Deze winningen staan onder direct toezicht van deInspectie Leefomgeving en Transport (ILT).

De eigenaren moeten een voorgeschreven meetprogramma uitvoeren, en normafwijkingen aan de Inspectie melden. De Inspectie kan vervolgens maatregelen afdwingen of de winning sluiten. Verder wordt aangetekend dat het waterleidingbedrijf op verzoek van de perceeleigenaar verplicht is om aansluiting op het openbare net te realiseren.

De provincie zal in samenwerking met het bedrijfsleven voor deze winningen feitendossiers aanleggen waarin kwaliteitsaspecten en eventuele op maat toegesneden maatregelen worden opgenomen.

4.5.8 Grondwaterbeheer

4.5.8.1 Strategisch grondwaterbeheer

4.5.8.1.1 Grondwateronttrekkingen algemeen

Voor alle grondwateronttrekkingen geldt dat het grondwater effectief en efficiënt moet worden ingezet (niet meer onttrekken dan noodzakelijk is). Verder dient schade aan andere belangen zo veel mogelijk te worden voorkomen. Als dat niet kan, dient schade zo veel mogelijk te worden beperkt of gecompenseerd en anders te worden vergoed. Bij onttrekking van grondwater worden de belangen van de aanvrager en de andere bij het grondwater betrokken belangen afgewogen. Daarbij zijn de waterhuishoudkundige functies van deze Omgevingsvisie leidend, en wordt tevens rekening gehouden met het vastgestelde grondwater- en oppervlaktewaterregiem. Ook worden beleid, regelgeving en verdragen van Europa, Rijk of provincie betrokken. Niet alleen voor water maar voor belangen als economie, milieu, klimaat, energie, natuur en archeologie. Daarnaast wordt ook het belang van de aanvrager meegewogen.

Grondwateronttrekkingen die leiden tot verplaatsing van gevallen van ernstige (grondwater)verontreinigingen moeten

op grond van artikel 28 van de Wet bodembescherming gemeld worden bij het bevoegde gezag (provincie en de gemeenten Arnhem en Nijmegen). Dit geldt ook voor niet-vergunningplichtige onttrekkingen op grond van de Waterwet.

4.5.8.1.2 Grondwater voor hoogwaardig gebruik

Grondwater is de voornaamste bron van drinkwater en mag worden ingezet voor hoogwaardige industriële toepassingen. Van hoogwaardig gebruik is sprake wanneer het onttrokken grondwater wordt gebruikt voor menselijke consumptie of wanneer het water in direct contact komt met producten die bedoeld zijn voor menselijke consumptie. Het te benutten water moet voldoen aan de Warenwet of aan Europese richtlijnen over de volksgezondheid.

Voor onttrekkingen voor menselijke consumptie is het van belang dat de kwaliteit van het grondwater goed is en in de toekomst ook goed blijft. Daarom is het zinvol om te bezien welke risico's er zijn. De beschrijving van de toestand van het grondwater en de mogelijke risico's vanuit activiteiten binnen het 25 jaars toestroomgebied van een nieuwe winning voor de samenstelling van het grondwater, worden beschreven in een feitendossier. Dit dossier bevat ook de maatregelen om de kwaliteit van het onttrokken grondwater te waarborgen. Zie begrippenlijst. Een aanvraag voor vergunning gaat vergezeld van een feitendossier De regels inzake het opstellen van feitendossiers voor inrichtingen waarvoor de provincie het bevoegd gezag is zijn opgenomen in de provinciale omgevingsverordening.

Gelderland kiest ervoor om ook op lange termijn drinkwater volledig uit grondwater te bereiden. Grondwater is het best te beschermen voor dit doel. Er is ook op lange termijn voldoende van, mits zorgvuldig beheerd. Een zorgvuldige keuze van de plekken waar onttrekkingen plaatsvinden en van de hoeveelheid die per locatie mag worden onttrokken, helpt mee om andere doelen van duurzaam waterbeheer - zoals verdrogingsbestrijding en bestrijding van grondwateroverlast - te realiseren. Gemiddeld wordt per jaar circa 140 miljoen m^3 voor de drinkwatervoorziening onttrokken. De industrie onttrekt circa 40 miljoen m^3 per jaar. Een wezenlijke toename van deze hoeveelheden is niet te verwachten omdat tegenover uitbreiding van de bevolking en nieuwe industrie, voldoende waterbesparende innovaties staan.

Het drinkwaterbedrijf levert ook water voor industriële doeleinden. De provincie verwacht dat het drinkwaterbedrijf als semioverheid mede bevordert dat het door haar geleverde water effectief en efficiënt door de industrie wordt gebruikt.

4.5.8.1.3 Optimaliseringsgebieden

Op basis van een analyse van de grondwaterbalans, gecombineerd met de in de gebieden gelegen natte natuurfuncties, zijn de twee optimaliseringsgebieden; Oost- en Zuid-Veluwe, en de Graafschap bepaald. Dit zijn de gebieden die extra gevoelig zijn voor grondwateronttrekkingen. Grondwateronttrekkingen in deze gebieden kunnen enerzijds natuurfuncties schaden en anderzijds grondwateroverlast beperken. Door de klimaatverandering kan de grondwaterstand midden op de Veluwe de komende decennia met enkele meters stijgen. Een toename van grondwateroverlast in de stedelijke gebieden aan de randen van de Veluwe is daarom te verwachten.

De optimaliseringsgebieden blijven in deze Omgevingsvisie gehandhaafd en daar geldt

het volgende aanvullende beleid:

- Voor drinkwatervoorziening: netto toename van onttrekkingshoeveelheden wordt niet toegestaan. In de Overeenkomst Duurzame Drinkwatervoorziening Gelderland 2008 - 2015 tussen provincie en Vitens is hieraan invulling gegeven.
- Voor industrie: uitbreiding van onttrekkingen en nieuwe onttrekkingen moeten voldoen aan een strengere eis dan in de andere gebieden van Gelderland (bijvoorbeeld ook technieken toepassen die een langere terugverdientijd hebben).

Tevens wordt bezien of mitigerende maatregelen mogelijk zijn. Voor nieuwe onttrekkingen wordt bekeken of via een goede locatiekeuze tevens kan worden bijgedragen aan de bestrijding van grondwateroverlast.

De optimaliseringsgebieden zijn meer richtinggevend voor de drinkwatervoorziening dan voor de industrie. De reden hiervoor is dat de locatiekeuze voor industriële onttrekking vanuit bedrijfsmatig oogpunt (nabij het bedrijf) beperkt is.

4.5.8.1.4 Bodemenergiesystemen

Bodemenergie kan een bijdrage leveren aan de verduurzaming van de energievoorziening. GS zijn bevoegd gezag voor open bodemenergiesystemen (KWO of Koude-Warmte Opslagsystemen). Bodemenergiesystemen maken voor de verwarming en koeling van gebouwen gebruik van de warmte en koude die in de bodem aanwezig is als gevolg van de constante temperatuur van de bodem. Er zijn open en gesloten systemen. Gesloten systemen halen met behulp van bodemwarmtewisselaars energie uit de bodem en onttrekken geen grondwater. Deze systemen vallen daarom buiten de reikwijdte van de Waterwet.

Het Wijzigingsbesluit Bodemenergiesystemen maakt het mogelijk om interferentiegebieden aan te wijzen waarin alle open en gesloten bodemenergiesystemen vergunningplichtig worden zodat de ondergrond beter kan worden geordend. De provincie zal interferentiegebieden bij verordening aanwijzen als zo'n gebied in meerdere gemeenten ligt en de betreffende gemeenten daarom verzoeken.

Daarnaast staat dit Wijzigingsbesluit toe dat bodemenergiesystemen een koudeoverschot in de bodem brengen en dat aan de watervergunning minimale eisen aan het rendement worden verbonden. Nadat met de uitvoering van dit Wijzigingsbesluit ervaring is opgedaan stimuleert de provincie dat er landelijk onderzoek wordt gedaan naar de nut en noodzaak van eisen aan het minimale rendement van bodemenergiesystemen en aan het doelmatig gebruik van de bodem.

De provincie wil bodemenergiesystemen stimuleren, behalve op locaties waar de verblijftijd tot aan de winning voor de drinkwatervoorziening korter is dan 25 jaar. In de Omgevingsverordening is vastgelegd waar bodemenergiesystemen niet zijn toegestaan.

Nadat de consequenties van de beleidswijzigingen uit het Wijzigingsbesluit Bodemenergiesystemen zijn geïmplementeerd gaat de provincie op basis van onderzoeksprojecten in Gelderland en in andere provincies samen met partners onderzoeken welke risico's er kunnen zijn voor de drinkwatervoorziening als bodemenergiesystemen in 25-jaarszones worden toegestaan.

Op dit moment geldt het principe: 'wie het eerst komt, die het eerst pompt'. Hierdoor wordt de ondergrond niet optimaal benut en kan er een negatieve wisselwerking optreden tussen verschillende systemen zodat het rendement terugloopt. Gebieden waar een grote vraag naar bodemenergie wordt verwacht, kunnen gemeenten aanwijzen als interferentiegebied. Voor deze interferentiegebieden kunnen gemeenten masterplannen opstellen waarin de ondergrond voor bodemenergie wordt geordend. In deze gebieden geeft de provincie de voorkeur aan collectieve of geclusterde voorzieningen. Een masterplan bodemenergie heeft zowel betrekking op bodemenergiesystemen waarvoor de gemeente als waarvoor de provincie bevoegd gezag is. De provincie wil daarom bij de voorbereiding van deze masterplannen in een vroeg stadium betrokken worden. Gedeputeerde Staten hebben beleidsregels opgesteld voor de wijze waarop deze masterplannen worden betrokken bij haar beslissing op een vergunningaanvraag.

Vergunningaanvragen en herstelplannen in het kader van handhavingstrajecten toetst de provincie zowel aan het effect op grondwaterafhankelijke belangen als aan de CO2-uitstoot die wordt vermeden door een bodemenergiesysteem, of de CO2-uitstoot die het kost om een herstelplan uit te voeren.

Toepassing van geothermie komt steeds meer in de belangstelling te staan. Geothermie onttrekt warm grondwater voor verwarmingsdoeleinden en draagt daarmee bij aan de reductie van het gebruik van fossiele brandstoffen. De

provincie is bevoegd voor het afgeven van grondwatervergunningen tot een niveau van 500 m diepte. Het grondwater vanaf een diepte van 300 tot 500 m is voldoende warm (24 à 26° C) om voor midden-temperatuur geothermie gebruikt te worden. De diepe bodemlagen onder het zoet-zoutgrensvlak zijn door de relatief hoge zoutconcentratie niet geschikt voor drinkwaterwinning of voor andere gebruiksdoelen waarvoor een goede kwaliteit grondwater nodig is. Deze diepe bodemlagen kunnen mogelijk wel worden gebruikt voor midden-temperatuur geothermie. Ook is het wellicht mogelijk om deze diepe bodemlagen te gebruiken voor hoge temperatuuropslag (hoger dan 25° C). In de bodemlagen met zoet grondwater is de provincie vooralsnog zeer terughoudend in het verlenen van vergunningen voor hoge temperatuuropslag, omdat weinig bekend is over de langetermijneffecten van hoge temperatuuropslag. Met midden-temperatuur geothermie en hoge-temperatuuropslag in de diepe bodemlagen onder het zoet-zoutgrensvlak is nog weinig ervaring opgedaan. In deze planperiode wordt ruimte geboden voor pilot-projecten om meer kennis op te doen over de energieopbrengsten en de effecten hiervan.

4.5.8.1.5 Doorlevering van grondwater

Alle bedrijven die grondwater gebruiken, moeten een vergunning hebben. Doorlevering van het ene bedrijf aan het andere is niet toegestaan, omdat een effectief en efficiënt gebruik van het grondwater dan niet te controleren en te handhaven is. De provincie accepteert het beperkte aantal, bestaande, gevallen. Hergebruik van onttrokken grondwater valt niet onder doorlevering. Hergebruik van water kan een zinvolle bijdrage leveren aan waterbesparing.

4.5.8.1.6 Grondwaterheffing

Voor de heffing op onttrokken grondwater is er de Grondwaterheffingsverordening Gelderland. Deze heffingsverordening blijft als aparte verordening in stand vanwege haar karakter als belastingverordening. Deze heffing wordt door de provincie geïnd.

4.5.8.1.7 Primair grondwaterstandsmeetnet

In Gelderland is op basis van de Waterwet een zogenaamd primair grondwaterstandsmeetnet operationeel. Het meetnet toont de regionale situatie van het grondwatersysteem en de (sub)regionale veranderingen. Het meetnet is volledig geautomatiseerd. Zeventien meetpunten uit dit meetnet in representatieve gebiedsdelen zijn aangemerkt als zgn. selectiemeetnet. Hier worden de metingen direct online gepresenteerd.

De operationele werkzaamheden voor het meetnet zijn volledig uitbesteed aan het drinkwaterbedrijf.

4.5.8.2 Operationeel grondwaterbeheer

4.5.8.2.1 Beoordeling vergunningverlening Waterwet

Een grondwateronttrekking beïnvloedt de grondwaterstand en de stijghoogte in diepere watervoerende pakketten. Een bodemenergiesysteem heeft daarnaast ook effect op de bodem- en grondwatertemperatuur. Of een temperatuurverandering negatief effect heeft op een andere onttrekking, hangt af van de functie van die onttrekking. Het strategische beleid voor functies die afhankelijk zijn van het grondwater is elders in deze Omgevingsvisie beschreven. Voor een eenduidige vergunningverlening is het beleid in onderstaande operationele kaders nader uitgewerkt.

Algemene beoordelingspunten bij vergunningverlening Waterwet

Wie een vergunning aanvraagt om grondwater te onttrekken of water te infiltreren, moet conform de Waterregeling een onderzoeksrapport overleggen met een goede onderbouwing van de aanvraag en een beschrijving van de gevolgen die de onttrekking of infiltratie zal hebben op de functies in het thermische of hydrologische invloedsgebied.

Voor onttrekkingen voor menselijke consumptie is het van belang dat de kwaliteit van het grondwater goed is en in de toekomst ook goed blijft. Daarom is het zinvol om te bezien welke risico's er zijn. De beschrijving van de toestand van het grondwater en de mogelijke risico's vanuit activiteiten binnen het 25 jaars toestroomgebied van een nieuwe winning voor de samenstelling van het grondwater, worden beschreven in een feitendossier .

Een aanvraag voor grondwateronttrekkingen waarvan het water zal worden ingezet voor menselijke consumptie (industrie en recreatiebedrijven) dient dan ook van een feitendossier te worden voorzien.

4.5.8.2.2 Cumulatieve effecten

Een aanvraag voor vergunning van een onttrekking wordt niet alleen beoordeeld op de effecten van die gevraagde onttrekking. Er wordt ook een beoordeling gemaakt van de toename van de onttrekking op de gezamenlijke effecten van alle onttrekkingen in de omgeving. Bij deze cumulatieve beoordelingworden zowel de onttrekkingen betrokken waarvoor het waterschap het bevoegd gezag is als de onttrekkingen waarvoor de provincie bevoegd gezag is. Het kan voorkomen dat een gevraagde onttrekking op zichzelf niet leidt tot ontoelaatbare effecten op grondwaterstanden en –stromingen, maar wel in combinatie met meerdere onttrekkingen. In die gevallen kunnen extra voorschriften aan een vergunning worden verbonden of wordt de vergunning niet verleend.

Zo kunnen ook alle onttrekkingen voor een bepaald doel in een bepaalde periode in een regio leiden tot een te grote aanslag op de grondwatervoorraad en de daarbij betrokken belangen, waardoor vergunningen voor dit doel niet kunnen worden verleend.

4.5.8.2.3 Efficiënt en effectief gebruik

Bij de vergunningverlening weegt de provincie of grondwater voor het gevraagde doel niet een te waardevolle grondstof is. Grondwater mag worden ingezet voor hoogwaardige industriële toepassing. Grondwater mag ook worden gebruikt voor bedrijfsprocessen die alleen met grond- of drinkwater kunnen werken, bijvoorbeeld bij suppletie in koelsystemen en ketelvoedingswater.

Inzet van grondwater wordt als laagwaardig beschouwd als er alternatieven bestaan voor het gebruik van grondwater, zoals inzet van regenwater, oppervlaktewater of partieel gezuiverd afvalwater, voor toepassingen zoals enkelvoudige doorstroomkoeling, vullen van vijvers en spoelen van afvalcontainers. Vergunningen voor deze toepassingen vergunt de provincie in principe niet tenzij het alternatief in strijd is met andere milieudoelstellingen. Een vergunning kan worden verleend indien de onttrekking voor een laagwaardige toepassing wordt gecombineerd met een sanering of het voorkomen van wateroverlast. Daarbij moet wel ook de sanering op grond van de Wet bodembescherming zo doelmatig en efficiënt mogelijk zijn.

Bij een nieuwe vergunningaanvraag moet het effectief en efficiënt gebruik van grondwater worden aangetoond met een waterbesparingsplan. In optimaliseringsgebieden kunnen aanvullende waterbesparende maatregelen worden voorgeschreven.

4.5.8.2.4 Natuurwaarden

Een verandering van de grondwaterstand of kwelintensiteit kan een negatief effect hebben op de natuurwaarden. De mate van dit negatieve effect moet door de aanvrager worden gekwantificeerd. Het effect hangt af van de lokale omstandigheden, de tijdsduur en het seizoen dat de verandering optreedt en de soort vegetatie.

Voor de Natura 2000-gebieden zijn aanwijzingsbesluiten en beheerplannen opgesteld waarin de instandhoudingsdoelen voor de aanwezige habitattypen zijn aangegeven. Bij de beoordeling van de effecten moet het vastgestelde beheerplan worden betrokken. Negatieve beïnvloeding van Natura 2000-gebieden moet worden

uitgesloten. Er is ook een vergunning van de Wet Natuurbescherming vereist wanneer effecten op de instandhoudingsdoelen van het betrokken Natura 2000-gebied niet zijn uit te sluiten. Indien het Natura 2000-gebied in ontwerp is aangewezen, wordt de aanvraag getoetst op mogelijke effecten op de Natura 2000-doelen.

Ook de effecten van de onttrekking of infiltratie op natte natuurgebieden uit de Omgevingsvisie worden meegewogen, het Gelders Natuurnetwerk of groen met een landschappelijke waarde of belevingswaarde, bijvoorbeeld stedelijk groen.

4.5.8.2.5 Oppervlaktewater

Bij een onttrekking of infiltratie moeten negatieve effecten op de functies van het oppervlaktewatersysteem zo veel mogelijk worden voorkomen. Hieronder wordt in ieder geval verstaan dat de afvoer van HEN- en SED-wateren in de periode met lage afvoeren maximaal 1% mag afnemen. Een verlaging van de grondwaterstand bij de sprengkoppen aan de randen van de Veluwe in het voorjaar en de zomer, en droogval van sprengkoppen moeten worden voorkomen. Een goede situering van de onttrekkings- en retourneringsbronnen van een bodemenergiesysteem kan hieraan bijdragen.

4.5.8.2.6 Bebouwing en infrastructuur

Door verlaging van de grondwaterstand kunnen zettingsgevoelige lagen inklinken waardoor schade aan bebouwing en infrastructuur kan ontstaan. De schade is afhankelijk van de absolute zetting en de verschilzetting. Bij berekende absolute zetting vanaf 15 mm of een zettingsverschil groter dan 1 meter per 300 meter bij niet op palen gefundeerde bebouwing worden aanvullende monitoring of mitigerende maatregelen in de vergunning voorgeschreven. Bij zeer kwetsbare bebouwing kunnen ook bij kleinere berekende zettingen aanvullende maatregelen nodig zijn. Een risico voor te grote zetting is een grond om de aanvraag te weigeren.

4.5.8.2.7 Archeologie

Op basis van het Verdrag van Malta moeten archeologische waarden zo veel mogelijk in de bodem behouden blijven. Archeologische waarden kunnen schade oplopen door oxidatie van organische resten als gevolg van grondwaterstandverlaging, of door zetting van archeologisch waardevolle bodemlagen. De te verwachten negatieve effecten hangen sterk af van de lokale omstandigheden en de aard van de archeologische waarden. Wanneer bij archeologische waarden de grondwaterstand meer dan 5 cm wordt beïnvloed, dan moeten de effecten op de archeologische waarden in de vergunningaanvraag worden beschreven en legt de provincie de vergunningaanvraag ter toetsing voor aan een archeoloog.

4.5.8.2.8 Bodem- en grondwaterkwaliteit

Een onttrekking en infiltratie mag een verontreiniging niet dusdanig beïnvloeden dat de verontreiniging verspreidt en daarmee het belang van de bescherming van de bodem wordt geschaad. Hiervoor geldt de Wet Bodembescherming en het afwegingskader Beleidsnota Bodem 2012. Bij de beoordeling van een aanvraag die onderdeel uitmaakt van gebiedsgericht grondwaterbeheer hanteert de provincie het Afwegingskader Gebiedsgericht Grondwaterbeheer.

De verandering van de grens tussen zoet en zout grondwater (chlorideconcentratie > 150 mg/l) wordt meegewogen bij de beoordeling van de vergunningaanvraag. De provincie streeft naar het in stand houden van de zoetwatervoorraad, significante aantasting daarvan is niet gewenst.

4.5.8.2.9 Landbouw

Negatieve effecten op landbouwopbrengsten moeten in de vergunningaanvraag worden gekwantificeerd. Landbouwschade moet zo veel mogelijk worden voorkomen of worden gecompenseerd.

4.5.8.2.10 Overige onttrekkingen

Door het onttrekken of retourneren van water mogen andere onttrekkingsfilters niet minder gaan functioneren. Dit kan met mitigerende maatregelen worden voorkomen. Tevens mag een onttrekking of retournering het doelmatig functioneren van bodemenergiesystemen niet schaden.

4.5.8.2.11 Bodemenergiesystemen

Net als bij industriële onttrekkingen beoordeelt de provincie ook bij bodemenergiesystemen of het grondwater efficiënt en effectief wordt gebruikt. Het is mogelijk om aanvullende voorschriften aan een vergunning te verbinden. Dat kan ook een energiebeheerplan voor gebouwen zijn waaruit blijkt dat geen voorraad van warmte of een te grote voorraad koude wordt opgebouwd. De mogelijkheid van systemen voor energieopslag in de bodem zijn afhankelijk van de effecten op de bodem, grondwater en omgeving. De aanleg van systemen gebeurt onder voorwaarden.

Open bodemenergiesystemen mogen de bodem niet netto opwarmen. Bij proefprojecten of bij systemen die deel uitmaken van een gebiedsgericht plan kan in specifieke gevallen een warmteoverschot worden toegestaan.

Een koudeoverschot is wel toegestaan mits dit geen onaanvaardbare gevolgen heeft op andere belangen in de omgeving en er sprake is van een doelmatig gebruik van bodemenergie. Bij de toets of een bepaald koudeoverschot in de bodem aanvaardbaar hanteert de provincie de volgende criteria:

- Het extra ruimtegebruik als gevolg van de onbalans.
- Effect op het rendement van het bodemenergiesysteem.
- Effect op natuurwaarden die afhankelijk zijn van een specifieke (grond)watertemperatuur.
- Effect op andere aanwezige belangen binnen het invloedsgebied van het bodemenergiesysteem.

Aanvullend op de algemene beoordelingspunten gelden de volgende randvoorwaarden:

- Het systeem is zo ontworpen dat verontreiniging van het grondwater door lekkage uit het gebouwencircuit is uitgesloten.
- De bronnen van een bodemenergiesysteem bevinden zich in één watervoerend pakket.
- De beschermende slecht doorlatende lagen worden zo min mogelijk aangetast door beperking van het aantal boringen en van de boordiepte.
- Het te retourneren grondwater heeft een temperatuur van maximaal 25 ºC.
- Het zoet-zoutgrensvlak mag niet zodanig worden beïnvloed dat de zoetwatervoorraad wordt aangetast. Van aantasting is in ieder geval sprake als het zoet-zoutgrensvlak wordt aangetrokken tot in een zoet watervoerend pakket of zout grondwater (chrlorideconcentratie > 150 mg/l) in een zoet watervoerend pakket wordt gepompt.
- Vergunningaanvragen voor bodemenergiesystemen in interferentiegebieden waarvoor GS naast de gemeente een masterplan bodemenergie hebben vastgesteld, toetsen GS aan de beleidsregels masterplannen bodemenergie.
- Een bodemenergiesysteem mag geen significant negatief effect hebben op het rendement van een ander bodemenergiesysteem.

4.5.8.2.12 Toezicht en handhaving

De provincie is belast met het toezicht op de naleving van de Waterwet. Het betreft grondwateronttrekkingen voor de categorieën openbare drinkwatervoorziening, bodemenergiesystemen en industriële onttrekkingen groter dan 150.000

m3 per jaar.

Een belangrijk voorschrift die aan een Watervergunning wordt gesteld gaat over de hoeveelheid warmte minus koude die in de bodem gebracht mag worden. Wanneer de provincie constateert dat een bodemenergiesysteem niet aan deze energievoorschriften voldoet, start de provincie een handhavingstraject. De provincie vraagt aan de vergunninghouder om de oorzaken van de overschrijding van de maximaal toegestane hoeveelheid netto warmte of koude in de bodem in beeld te brengen. Op basis hiervan stelt de vergunninghouder een plan van aanpak op om de overtreding ongedaan te maken.

4.5.8.2.13 Stopzetten onttrekking

Een onttrekkingsvergunning geeft het recht om grondwater te onttrekken, niet de plicht. Bij het stopzetten van onttrekkingen kan lokaal toename van grondwateroverlast optreden. Dit is met name het geval bij grote onttrekkingen nabij stedelijk gebied die al lange tijd gaande zijn. In de vergunning neemt de provincie voorschriften op over het tijdig melden van stopzetten of significant verminderen van de onttrekking. Voor de uitvoering van de watertoets levert de provincie het waterschap informatie over onttrekkingen binnen de bebouwde kom zodat bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rekening kan worden gehouden met de grondwaterstandverlagingen door onttrekkingen.

4.5.9 Ondergrond

4.5.9.1 Ondergrond

Wat wordt onder ondergrond verstaan?

De ondergrond is de hele ruimte onder het maaiveld. Bodem, grondwater, water en alles wat daarin leeft vormen samen één systeem. Een systeem dat ons allerlei diensten levert en kan bijdragen aan het realiseren van diverse maatschappelijke opgaven, zoals:

- drinkwatervoorziening;
- duurzame energieproductie (Koude Warmte Opslag, Hoge Temperatuur Opslag, aardwarmte);
- waterbeheer (voorkomen wateroverlast en droogte, maar ook waterveiligheid);
- klimaatdoelen (via duurzame bodemenergie en CO_2-reductie);
- voedselproductie;
- leefbare compacte steden / intensief ruimtegebruik;
- een gezonde en veilige leefomgeving.

Belang ondergrond

De bodem vervult belangrijke functies voor mens, plant en dier. Mensen verbouwen er voedsel op, halen er water uit (in Gelderland bijvoorbeeld al het drinkwater), wonen, spelen en recreëren erop. Maar mensen maken ook steeds meer gebruik van de ondergrond, bijvoorbeeld voor ondergronds bouwen en de winning van duurzame energie.

Bovengrondse en ondergrondse activiteiten hebben invloed op elkaar en zijn afhankelijk van elkaar. Bij de inrichting van de ruimte moeten de provincie en partners daarom niet alleen kijken naar het platte vlak, maar ook naar de ondergrond. Ingrepen in bodem en ondergrond zijn vaak eenmalig en moeilijk omkeerbaar.

Sommige belangen kunnen met elkaar in conflict komen. Als bijvoorbeeld gekozen zou worden voor maximale benutting van bodemenergie, kan de functie van de ondergrond als leverancier van drinkwater in het geding komen. Er wordt daarom gezocht naar een balans tussen benutten en beschermen.

Er zijn drie invalshoeken om te kijken naar de ondergrond:

1. De relatie tussen functies boven en onder de grond:
   boven- en ondergrondse activiteiten hebben invloed op elkaar en zijn afhankelijk van elkaar. Bij inrichtingsvraagstukken moet niet alleen gekeken worden naar de indeling van het platte vlak, maar ook naar wat dit betekent voor de ondergrond en hoe de potenties van de ondergrond bij de bovengrondse inrichting benut kunnen worden of belemmeringen opleveren.
2. De relatie tussen verschillende functies/verschillend gebruik onderling onder de grond:
   dit kan gaan om een zelfde type gebruiksfuncties die elkaar beïnvloeden, bijvoorbeeld bodemenergiesystemen die te dicht bij elkaar staan. Maar het kan ook gaan om verschillende functies, die elkaar in de weg zitten, bijvoorbeeld bodemenergiesystemen in drinkwaterwingebieden.
3. Ondergrond als ordenend principe voor de lange termijn:
   dit betekent kijken wat in en met de ondergrond kán en dit vertalen naar de bovengrondse hoofdstructuur, breed ingestoken voor wonen, bedrijvigheid, landbouw, natuur en water. Maar ook kijken wat bepaald gebruik betekent voor de langere termijn en wat de provincie en partners met de ondergrond willen op de langere termijn.

De provincie wil de vraag in hoeverre de ondergrond een ordenend principe kan zijn voor de ruimtelijke inrichting agenderen in de uitvoeringsagenda. Hierover wil de provincie met haar partners in gesprek gaan.

De Rijksstructuurvisie voor de ondergrond (STRONG) kan betekenen dat de Omgevingsvisie op het punt van ondergrond geactualiseerd moet worden.

4.5.9.2 Waarde van de ondergrond

De ondergrond vertegenwoordigt een grote waarde. Deze waarde is soms wel, maar vaak ook niet of maar gedeeltelijk in geld uit te drukken. Bodemenergie bijvoorbeeld is enerzijds direct geld waard, anderzijds levert bodemenergie een maatschappelijke waarde op door de verminderde CO_2-uitstoot. Grondwater voor de drinkwatervoorziening heeft een ‘rechtstreekse’ waarde, gebaseerd op de kosten van winning. Maar ook een maatschappelijke waarde bij strategische grondwaterreserves voor de lange termijn.

Het is duidelijk dat de ondergrond economische kansen biedt. De vraag is hoe dit potentieel optimaal te benutten. Maar ook hoe de maatschappelijke waarde van de ondergrond ‘tastbaar’ te maken, zodat deze meegenomen kan worden in allerlei kosten-batenafwegingen. Net als voor andere (ruimtelijke) ontwikkelingen wordt voor het duurzaam gebruik van de ondergrond gezocht naar (nieuwe) financieringsmodellen. Duurzaam gebruik van de ondergrond is simpelweg een onderdeel van gebiedsontwikkeling. De provincie wil aansluiten bij de zoektocht naar nieuwe samenwerkingsvormen, verdienmodellen en financiële constructies. Wellicht zijn er ook voor ontwikkelingen in de ondergrond Green Deals te sluiten met het Rijk en marktpartijen.

4.5.9.3 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Ruimtelijke ordening, gebiedsontwikkeling met kwaliteit

Een van de uitgangspunten van de Omgevingsvisie is ontwikkelen met kwaliteit. Daarbij horen de kwaliteiten op het vlak van het natuurlijke landschap, het bodemarchief en de cultuurhistorische verschijnselen van bodem en reliëf. Een duurzame en veilige leefomgeving hoort daarbij, inclusief de afweging wat wel en niet kan in de ondergrond of wat vanwege de kwaliteit van de ondergrond wel en niet kan bovengronds. Bij het maken van ruimtelijke keuzes moeten de (on)mogelijkheden van het water- en bodemsysteem vroegtijdig worden betrokken. Hierdoor kunnen kansen beter benut worden en worden belemmeringen vermeden. Dit vraagt om een driedimensionale kaart met alle gewenste kwaliteiten en functies. Op plaatsen waar het water- en bodemsysteem om een functieverandering vraagt kan dan gericht actie worden ondernomen. Bij nieuwe ontwikkelingen kan een gebiedsgerichte methodiek gebruikt worden om water, bodem en groen zo pasklaar mogelijk aan te kunnen bieden bij de planvorming hiervoor. Een dergelijke gebiedsgerichte benadering maakt het ook mogelijk om functiecombinaties vroegtijdig op het spoor te komen of

vergelijkbare problemen uit verschillende sectoren in één keer op te lossen.

Van belang is om het bewustzijn over de ondergrond vóór in het proces van ruimtelijke ontwikkeling te verhogen. De provincie wil met haar partners nadenken over hoe dit gerealiseerd kan worden.

4.5.9.4 Gebruik van bodem en ondergrond

De provincie vindt het van belang om het bewustzijn over de ondergrond vóór in het proces van ruimtelijke ontwikkeling te verhogen. Daarom wordt een aantal raakvlakken geschetst tussen de ondergrond en andere belangen. Bij keuzes rond ruimtelijke ontwikkelingen of gebruik van de ondergrond kunnen deze een rol spelen.

4.5.9.4.1 Ondergrond en natuur

De relatie tussen bodem en natuur is vanzelfsprekend. De bodem zorgt ervoor dat de natuur er kan zijn. De kwaliteit van de bodem is bepalend voor de biodiversiteit. Bij de natuurontwikkelingsopgave moet daarom rekening gehouden worden met de bodemgesteldheid. Duidelijk is ook dat bodemverontreiniging de natuur kan bedreigen. De provincie zoekt uit welke bodemverontreinigingen de gewenste habitat-typen in het Gelders Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone bedreigen en zoekt naar maatwerkoplossing.

Activiteiten in de ondergrond, zoals de winning van bodemenergie, kunnen de natuur bedreigen. Voor het Gelderse Natuurnetwerk geldt daarom een ‘nee, tenzij’-beleid. Voor de Groene Ontwikkelingszone geldt ‘ja, mits’. In de Groene Ontwikkelingszone is ruimte voor functiecombinatie van natuur met andere functies, wanneer deze substantieel bijdragen aan de versterking van de ecologische samenhang en de aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten. De provincie wil hier geen grootschalige functies, met het oog op inpasbaarheid en de milieueffecten (bijvoorbeeld door transportbewegingen). Bij natuur buiten het Gelderse Natuurnetwerk en de Groene Ontwikkelingszone, vindt de provincie activiteiten in de ondergrond alleen toelaatbaar, als deze geen schade toebrengen aan de natuur en als ze goed inpasbaar zijn in het landschap. Deze lijn volgt de provincie ook in het kader van haar adviesrecht bij vergunningverlening door het Rijk onder de Mijnbouwwet.

4.5.9.4.2 Ondergrond en landbouw

Goed integraal agrarisch bodembeheer draagt bij aan vele doelen, zoals:

- Klimaat (koolstofbinding in de bodem)
- Milieu (minder uitspoeling van mineralen)
- Bodemvruchtbaarheid
- Biodiversiteit (door niet te ploegen)
- Vasthouden van water in de bodem (door het tegengaan van bodemverdichting, zodat er geen ‘run-off’ is).

Via het landbouwbeleid en de gebiedsdossiers voor de grondwaterkwaliteit stimuleert de provincie samenwerking en netwerkvorming om bewustzijn van een gezonde bodem te vergroten. In IPO-verband wordt onderzoek gedaan naar de problematiek van verdichting van de bodem. Mogelijk kan dit op een later moment aanleiding geven tot maatregelen.

4.5.9.4.3 Archeologie en aardkundige waarden

In de bodem kunnen archeologische en aardkundige waarden zitten. De bescherming van archeologie is geregeld in het Verdrag van Malta. De uitvoering ligt vooral bij gemeenten. De provincie faciliteert gemeenten met regionale kennisagenda’s die het mogelijk maken om de archeologische eigenheid van regio’s mee te nemen in lokaal ruimtelijk

beleid.

Het meenemen van aardkundige waarden bij ruimtelijke planontwikkeling kan de eigenheid van een gebied versterken. Er zijn de afgelopen jaren kaarten met aardkundige waarden gemaakt, die gebruikt kunnen worden bij ruimtelijke ontwikkeling. De benutting van aardkundige waarden ligt bij ontwikkelaars en initiatiefnemers.

Wat betreft initiatieven tot winning van bodemenergie en andere (ondergrondse) ruimtelijke ontwikkelingen in het kader van de Mijnbouwwet vindt de provincie, dat ook archeologie en aardkundige waarden moeten worden meegenomen in de afweging. Bij adviesaanvragen in het kader van de Mijnbouwwet, zal de provincie het Rijk hierop wijzen, wanneer dit relevant is.

4.5.9.4.4 Leefomgeving en bodemverontreiniging

Zie paragraaf 4.3.9 Bodemverontreiniging.

4.5.9.4.5 Opslag van afval in de ondegrond

De opslag van CO_2 in de ondergrond is niet gewenst in Gelderland. Uit de ondergrondkaarten van het Rijk van begin 2012 is overigens duidelijk geworden dat opslag van CO_2 niet aan de orde is in Gelderland, omdat er geen geschikte opslagruimte is. Ook de opslag van kernafval in de ondergrond is niet gewenst in Gelderland. Het Rijk voert hier onderzoek naar uit, maar heeft ook aangegeven dat opslag van kernafval in de ondergrond de komende vijftig jaar nog niet aan de orde is. Wel wordt uit de kaarten bij de tussennotitie van STRONG duidelijk dat grote delen van Gelderland (onder de kleilagen van de rivieren) geschikt worden geacht voor opslag van kernafval.

4.5.9.4.6 Ontgrondingen

De provincie is buiten rijkswateren bevoegd gezag voor vergunningverlening bij ontgrondingen. De provincie wil dat bij ontgrondingen gewenste functies worden gerealiseerd, zoals natuurontwikkeling, rivierverruiming, recreatie, wonen aan het water en waterberging. Het beleid voor winning van oppervlaktedelfstoffen (zand, grind, klei en kalkzandsteen) heeft de provincie vastgelegd in het bijlage 1 Beleidsplan zand- en kleiwinning. Om te sturen op locatiekeuze en ruimtelijke meerwaarde kan de provincie indien nodig het RO-instrumentarium inzetten. De provincie is graag al in de fase van planvorming bij initiatieven voor delfstoffenwinning betrokken, dus voorafgaand aan het formele vergunningtraject. Zij stuurt daarbij op ruimtelijke meerwaarde. Bij vergunningverlening worden de bij ontgronding betrokken belangen afgewogen en voorschriften gesteld ter bescherming van die belangen.

In de verordening zijn procedurevoorschriften voor de vergunning opgenomen. Ook is in de verordening aangegeven voor welke handelingen geen vergunning is vereist.

4.5.9.4.7 Herontwikkeling stortplaatsen

De inpassing en herontwikkeling van stortplaatsen ziet de provincie vooral als een bovengronds inrichtingsvraagstuk voor ontwikkelaars en initiatiefnemers. Bij eventuele ruimtelijke ontwikkeling moet de aanpak van de bodemverontreiniging worden meegenomen.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen stortplaatsen die na 1 september 1996 nog afval hebben ontvangen (deze vallen onder de Wet milieubeheer) en voormalige stortplaatsen (deze vallen onder de Wet bodembescherming). De provincie zorgt voor:

- het beheer en nazorg van gesloten stortplaatsen die vallen onder de Wet milieubeheer. Op dit moment zijn vier

stortplaatsen gesloten, op termijn komen er nog acht stortplaatsen bij;
- het beoordelen van onderzoek (verontreinigingssituarie) van voormalige stortplaatsen (Wet bodembescherming) en saneringsplannen wanneer een initiatiefnemer een ruimtelijke ontwikkeling wil starten.

Het gebruik van gesloten stortplaatsen is gereguleerd via de verordening.

4.5.9.4.8 Ondergronds bouwen en ondergrondse netwerken

Ondergronds bouwen is een kans voor compacte en leefbare steden. De provincie ziet ondergronds bouwen vooral als een aangelegenheid van gemeenten en ontwikkelaars. Ook buisleidingen als alternatieve vorm van transport zijn een kans vanwege de efficiëncy en de veel geringere milieubelasting dan het traditionele goederenvervoer. De veelheid aan buizen en leidingen in de bodem beperkt echter de inrichtingsvrijheid zowel ondergronds als bovengronds. Op dit moment heeft de provincie geen rol ten aanzien van ondergrondse netwerken. Ondergrondse kabels, buizen, leidingen en tunnels zijn vooral een zaak van gemeenten en Rijk.

4.5.9.4.9 Bodemenergie

Bodemenergie is een innovatieve bedrijfssector, die een impuls kan geven aan de Gelderse economie. Denk bijvoorbeeld aan de benutting van KWO (Koude Warmte Opslag) en aardwarmte voor de industrie en de glastuinbouw. Bodemenergie kan een bijdrage leveren aan de doelstellingen voor duurzame energie. De provincie stimuleert daarom duurzame bodemenergie, met uitzondering van de gebieden waar het van invloed kan zijn op de kwaliteit van het grondwater dat wordt gebruikt voor de drinkwatervoorziening.
De winning van onconventionele gassen (schaliegas en steenkoolgas) past niet in de Gelderse visie op duurzaam gebruik van de ondergrond, zolang de consequenties niet helder in beeld zijn gebracht (voorzorgprincipe). Bovendien gaat het om fossiele energie. Deze kan de omslag naar hernieuwbare energie frustreren. De provincie vindt dat de omslag naar een duurzame energievoorziening met kracht moet worden voortgezet. De winning van fossiele energie (naast schalie- en steenkoolgas ook aardolie en aardgas) ziet de provincie niet als duurzaam en zal zij niet actief ondersteunen. Desondanks kan het voorkomen dat winning van fossiele energie wordt geïnitieerd in Gelderland. In dat geval zal de provincie door middel van haar adviesrecht in de Mijnbouwwet de provinciale belangen behartigen. De provincie volgt de ontwikkelingen op rijksniveau. De inzet van de provincie Gelderland zal daarbij zijn, dat gedurende minimaal 10 jaar (de werking van deze omgevingsvisie) er op geen enkele manier medewerking zal worden verleend aan het verrichten van eventuele (proef-)boringen naar schaliegas op welke locatie in de provincie dan ook.

De provincie wil vooral de omgeving uitdagen om de kansen te benutten. De provincie heeft met name een faciliterende en voorwaardenscheppende rol, onder andere door de inzet van de revolverende middelen op energietechnologie, met name op de uitrol van bestaande technieken, door een helder kader te bieden voor vergunningverlening en handhaving van open KWO-systemen en door gemeentelijke masterplannen voor KWO juridisch te verankeren. De provincie wil verder invulling geven aan de samenwerking met gemeenten voor (de ordening van) bodemenergiesystemen. De provincie kan ook een initiërende of een regierol vervullen, wanneer de partners hier om vragen.

4.5.9.4.10 Grondwater

De bescherming van het grondwater met het oog op de openbare drinkwatervoorziening is een provinciaal belang. De provincie is hier kaderstellend en heeft een resultaatsverplichting vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water. De provincie stelt de grondwaterbeschermingsgebieden en de daarin geldende regels vast en handhaaft die samen met de gemeente. Door het toenemend gebruik van de ondergrond (en dan met name bodemenergie) is het nodig om te bekijken of het kader nog steeds voldoende bescherming biedt.

Bij het vraagstuk bodemenergie versus grondwaterbelang volgt de provincie de volgende lijn: Zolang onduidelijk is wat de effecten zijn, kiest de provincie voor bescherming en wil zij geen bodemenergiesystemen en geen winning van geothermie in de 25-jaar verblijftijdzones. In de diepte zijn deze soms groter dan de grenzen van het grondwaterbeschermingsgebied aan de oppervlakte (circa 3% van de oppervlakte van de provincie). In boringsvrije zones is van dit verbod ontheffing mogelijk of kunnen nadere eisen worden gesteld. Ook wil de provincie niet dat fossiele energie (aardgas, aardolie, schaliegas of steenkoolgas) gewonnen wordt in de intrekgebieden voor de drinkwatervoorziening (circa 15% van de oppervlakte van Gelderland) en in eventuele strategische grondwatervoorraadgebieden. De provincie wil met haar partners onderzoeken op welke manier experimenteerruimte gecreëerd kan worden, bijvoorbeeld door pilots en onderzoek naar de effecten van bodemenergie.

In het kader van de omgevingswet en Rijksstructuurvisie voor de ondergrond (STRONG) onderzoekt het Rijk in hoeverre het grondwaterbeschermingsbeleid gemoderniseerd zou moeten worden. Het beleid lijkt zich te ontwikkelen naar een meer risicogericht en locatiegericht beleid, waarbij driedimensionaal naar de intrekgebieden wordt gekeken. De provincie is bezig om de grenzen van de grondwaterbeschermingsgebieden (ook driedimensionaal) opnieuw te berekenen. Deze ontwikkelingen geven aanleiding om met een breed maatschappelijk veld de dialoog te voeren over de modernisering van het grondwaterbeschermingsbeleid.

Vanwege het belang voor de drinkwatervoorziening op de lange termijn gaat het Rijk

mogelijk strategische grondwatervoorraden aanwijzen. De provincie wil niet afwachten tot het Rijk gebieden gaat aanwijzen, maar actief participeren in deze discussie via het Deltaprogramma Zoetwatervoorziening en STRONG. In samenspraak met de waterschappen en het drinkwaterbedrijf ontwikkelt de provincie een visie op strategische grondwatervoorraden in de provincie Gelderland.

In het grondwater spelen zowel kwalitatieve (grondwaterverontreiniging) als kwantitatieve problemen (wateroverlast, watertekort). In het streven naar een robuust en duurzaam bodem- en watersysteem, moeten deze problemen niet afzonderlijk benaderd worden, maar in een integrale (gebiedsgerichte) aanpak, inclusief de mogelijke kansen voor Koude Warmte Opslag. Gebiedsgericht grondwaterbeheer is vooral een zaak van gemeenten en waterschappen. De provincie kan zo nodig kaders bieden, zoals het . Dit kan een hulpmiddel zijn voor initiatiefnemers om naast milieudoelen ook water- en natuurdoelen en de kansen voor Koude Warmte Opslag te betrekken.

4.5.9.5 Agenda 2014

Het thema ondergrond is in ontwikkeling. Het gesprek erover houdt niet op. Met elkaar wil de provincie de komende tijd scherper krijgen hoe om te gaan met het gebruik en de bescherming van de ondergrond. De agenda kent de onderdelen Dialoog en Onderzoek en pilots.

4.5.9.6 Dialoog

Een verdergaande dialoog met de partners van de provincie is nodig, onder ander over de volgende onderwerpen:

- Moet de ondergrond een ordenend principe voor de lange termijn zijn? Welke ordening is noodzakelijk voor de toekomst en hoe kan deze ingevuld worden? Willen de provincie en partners een driedimensionale Omgevingsvisie?
- Hoe kan duurzaam gebruik van de ondergrond verder ingevuld worden? Hoe vinden de provincie en partners de balans tussen beschermen en benutten van de ondergrond? Op welk niveau moeten afwegingen over het duurzaam gebruik van de ondergrond plaatsvinden? Wat betekent dit voor de Gelderse regio's en steden?
- Hoe kunnen de provincie en partners ervoor zorgen dat vooraan in het proces van ruimtelijke ontwikkeling een afweging over de ondergrond plaatsvindt? Hoe verankeren de provincie en partners het afwegingsproces?
- Wat betekenen STRONG en de toekomstige Omgevingswet voor de modernisering van het

grondwaterbeschermingsbeleid?
- Het ontwikkelen van een visie op strategische grondwatervoorraden in de provincie Gelderland.
- Bevoegdheden, rolverdeling, eigenaarschap, baten en lasten van (alle vormen van) bodemenergie.
- De sturing op de ordening voor bodemenergie.
- De verhouding tussen het benutten van bodemenergie en de bescherming van grondwater. Welke ruimte kan er gecreëerd worden?
- Onze (gezamenlijke) opstelling in het licht van STRONG en de Mijnbouwwet.
- Het in waarde uitdrukken van de potenties van de ondergrond en nieuwe financieringsmodellen voor ontwikkelingen in de ondergrond.

4.5.9.7 Onderzoek en pilots

- Onderzoek naar de potentie en rendement van bodemenergie; welk aandeel kan bodemenergie hebben in het vraagstuk van transitie naar duurzame energie; welke ondersteuning is nodig?
- De effecten van het benutten van bodemenergie op andere functies, met name de drinkwaterwinning, via onderzoek of pilots; Mogelijkheden en effecten van innovatieve technieken, zoals Hoge Temperatuur Opslag.
- Showcase voor duurzame inrichting zoeken en uitvoeren samen met partners (inrichting op basis van een natuurlijke alliantie tussen bodem, water, natuur).

hoofdstuk 5 Verdieping Uitvoering

Verdere uitwerking majeure opgaven

Bij het maken van de Omgevingsvisie zijn vier majeure opgaven naar voren gekomen. Het gaat om opgaven die van belang zijn voor heel Gelderland, maar met name in specifieke regio's spelen en in hun aard juist multisectorale aspecten benadrukken. Wat daarbij opvalt is dat de stedelijke gebieden, vanwege de opgaven die daar actueel zijn, meer aandacht krijgen dan voorheen. De provincie ziet voor zichzelf hier een relatief grotere rol dan in de vorige omgevingsplannen.

1. Economische kracht van de Stedelijke netwerken

(Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen, Stedendriehoek)

Stedelijke agglomeraties zijn economische motoren. In Gelderland zijn dit de stedelijke netwerken Arnhem-Nijmegen, Ede-Wageningen en Stedendriehoek. Het is de woonomgeving van de meeste Gelderlanders. De stedelijke netwerken bieden werk, culturele voorzieningen en hoger onderwijs voor de inwoners van zowel de steden als hun omgeving. De uitgangspositie van onze stedelijke netwerken is goed:

- de aanwezigheid van top-sectoren,
- ingebed in een prachtige omgeving,
- een goede ligging en bereikbaarheid.

Deze potenties kunnen nog beter benut worden. Door een betere samenwerking tussen steden en door te investeren in aantrekkelijke vestigingslocaties voor bedrijven en bewoners. Aspecten zijn bijvoorbeeld:

- de aanpak van winkel- en kantoorleegstand,
- hoe omgaan met de woningmarkt,
- de in- en externe bereikbaarheid van werklocaties,
- voorzieningen.

De trek naar de steden zet door, maar er zijn ook minder gunstige ontwikkelingen, zoals leegstand van vastgoed, overprogrammering en krimp-wijken.

2. Gelderse corridor

(Rivierengebied, Stadsregio Arnhem Nijmegen)

Gelderland heeft een unieke ligging tussen de Mainports Rotterdam en Amsterdam en het Europese achterland. De sectoren transport, logistiek en tuinbouw profiteren hiervan. In Zuid-Gelderland lopen water-, rail- en wegverbindingen parallel aan elkaar. De Waal, Betuweroute en A15 vormen de belangrijkste Europese tri-modale corridor.

Door de groei van de Rotterdamse haven (2e Maasvlakte) zal het transport op de corridor toenemen. Daarnaast heeft klimaatverandering grote effecten op dit gebied door de te verwachten extreme hoge of lage rivierwaterstanden. Zuid-Gelderland heeft ruimte om op de dynamiek in te spelen. Bijvoorbeeld door ontwikkeling van (agro)logistieke centra. De uitdaging is om dat met kwaliteit te doen en tegelijkertijd een impuls te geven aan de regionale economie. De verbinding met WaalWeelde is evident.

3. Veluwe

(Noord-Veluwe, FoodValley, Stedendriehoek, Stadsregio Arnhem Nijmegen)

De Veluwe is Nederlands bekendste natuurgebied. Dit gebied is een waarde op zich zelf. Daarnaast hebben de provincie en partners de ambitie om dit te vertalen naar de sterkste toeristische regio van Nederland. De

recreatiesector is deels verouderd, waardoor huisjes niet meer voor recreatie maar voor huisvesting van bijvoorbeeld arbeidsmigranten worden gebruikt. Het natuurgebied wordt ervaren als belemmerend voor de ontwikkeling van (agrarische) bedrijven in en aan de rand van dit prachtige natuurgebied. De hervormingen van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU zal grote gevolgen hebben voor o.a. de kalverhouderij. Ook de bezuinigingen bij het Rijk (Defensie) hebben effect op de Veluwe (o.a. vrijkomend Rijksvastgoed). De uitdaging is de natuurlijke kwaliteit van het gebied te versterken en dat economisch beter uit te nutten.

4. Krimp

(Achterhoek maar niet alleen in deze regio)

Het provinciaal beleid en dat van partners is geënt op de snelle bevolkingstoename vanaf de Tweede Wereldoorlog. Maar inmiddels hebben met name grote delen van de Achterhoek te maken met bevolkingsdaling (incl. ontgroening en vergrijzing). Deze krimp heeft effect op de arbeids- en woningmarkt. De economische recessie, de schaalvergroting in de landbouw en de detailhandel en de verdergaande digitalisering van de dienstverlening versterken dit proces. De draagkracht voor voorzieningen vermindert en er ontstaat leegstand. Dit heeft grote effecten op de kwaliteit van de leefomgeving. In de Achterhoek is het de opgave om aan te passen aan de demografische ontwikkelingen en te voldoen aan de regionale behoefte aan werk, wonen/woonomgeving en bereikbaarheid.

Uitvoeringsafspraken en zaken die nog verder moeten worden uitgewerkt zullen in de loop van 2014 en verder worden uitgewerkt in het kader van een (regionale) agenda. In de Visie hoofdstuk 5 Uitvoering leest u hier meer hierover.

Nieuwe onderwerpen nader uitwerken
Bij het maken van de Omgevingsvisie zijn ook een aantal nieuwe onderwerpen geagendeerd die de provincie samen met externe partners zal uitwerken. Dit zijn:

- Kwaliteitsateliers en Gebiedenatlas
- Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik
- actieplan leegstand en transformatie
- 3.1.4.3 Detailhandel
- opstellen van regionale woonagenda's
- voorwaardelijke ontwikkeling 3.4 Land- en tuinbouw
- aanzet voor het uitwerken voor 4.3 Gezonde en veilige leefomgeving/ leefomgeving
- impuls aan initiatieven in 4.2.2 Groene Ontwikkelingszone
- borgen van realisatie en verevening van natuur (4.2.1 Gelders Natuurnetwerk), waaronder:

1. monitoring van Bos- en natuur compensatie

2. ontwikkelen van compensatiepools

3. monitoring van bestemmingsplanwijzigingen

- nadere uitwerking visie op Ondergrond
- verkenningen en trends volgen

Voorziene aanpassingen van de Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie is geen statisch document. In de komende jaren zullen nieuwe onderwerpen zich aandienen. De inhoudelijke dialoog wordt immers in de komende periode gewoon doorgezet, het proces van co-creatie loopt door. Overigens vraagt het proces van co-creatie (van buiten naar binnen werken, transitie-denken, neweconomie, …) ook nog doorontwikkeling.

Financiële inzet provincie

In onderstaande figuur is ter illustratie een verdeling aangegeven van de provinciale middelen over de verschillende thema's uit de Omgevingsvisie. Dit is een momentopname, gebaseerd op basis van de begroting 2014.

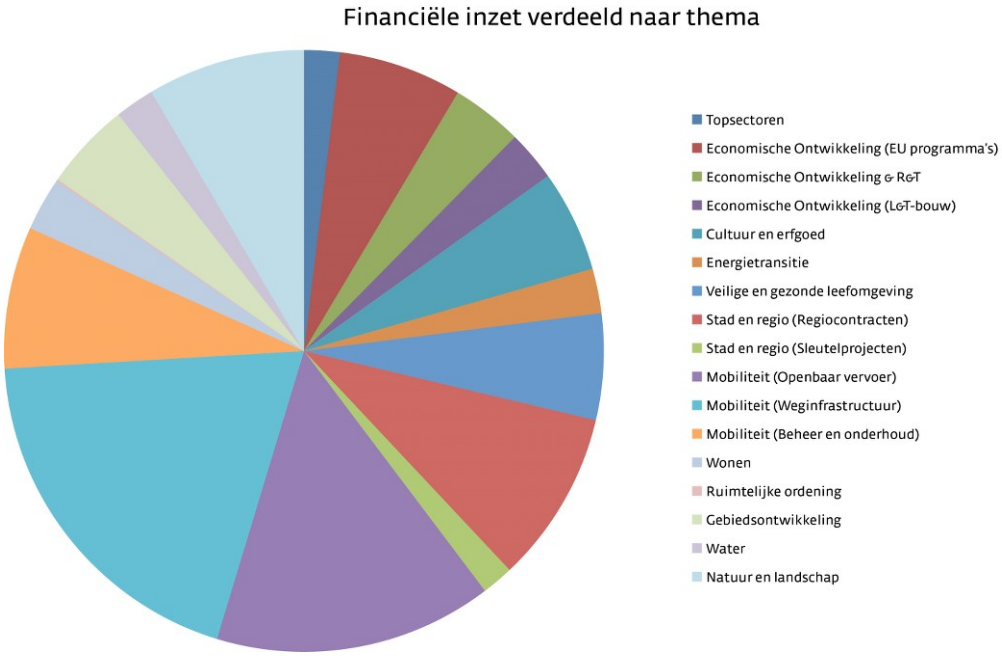

Aanbevelingen planMER: milieu vroegtijdig meewegen

Uit de bijlage 39 PlanMER volgt de aanbeveling om in de diverse uitwerkingen die nog plaats gaan vinden, milieu vroegtijdig een plaats te geven. Een vroegtijdige inbreng van milieu-informatie (in de breedte) levert meerwaarde op voor het proces en bevordert integrale benadering. Door het vroegtijdig inzichtelijk maken wat de consequenties voor het milieu zijn, kan het gesprek hierover goed worden gevoerd. Een integrale milieu-blik is geen vanzelfsprekendheid bij verdere uitwerking van verschillende onderdelen van de Omgevingsvisie. Er zijn nog diverse thema's waar bij de uitwerking een m.e.r.-plicht aan de orde is (windenergie, vrijetijdseconomie, duurzame land- en tuinbouw, werken en ondergrond). Inzet van een milieugeweten en een meer integrale benadering in z'n algemeenheid bij deze uitwerkingen vindt de provincie belangrijk/noodzakelijk.

Naast inhoudelijke uitwerkingen volgt ook nog de verdere ontwikkeling van de Ladder voor duurzaam ruimtegebruik. Hierbij is het van belang een bredere afweging te faciliteren. Vanuit de planMER wordt aanbevolen om in diverse processtappen ook nadrukkelijk aandacht te besteden aan behoud en/of verbetering van de kwaliteit van de omgeving. Daar waar het om meer stedelijke ontwikkelingen gaat vooral in termen van gezondheid en veiligheid als belangrijke leefomgevingskwaliteit. Vanuit wettelijke taken en beschermingsregimes is al op het niveau van locatiekeuzes een goed inzicht te verwerven in de milieugebruiksruimte van nieuwe initiatieven. Door dit inzicht te betrekken in het 'goede gesprek' ontstaat ook een duidelijker beeld van de afwegingen die moeten worden gemaakt en de inzet die nodig is om een initiatief verder te brengen. Verkeerde verwachtingen kunnen worden voorkomen en ontwikkelen met kwaliteit kan echt vormgegeven worden. Daarnaast past deze lijn in de zorg voor een provincie waarin het prettig is te wonen, te werken en te recreëren omdat stapeling van milieu-issues kan worden beperkt of voorkomen.

5.1 Toelichting kaartmateriaal

De kaartlagen voor landbouw (m.n. de verwevingsgebieden) en landschap (m.n. Nationaal Landschap) zijn voor delen

van de provincie vlakdekkend opgenomen waarbij bestaande bebouwing (dorpen en steden) in de meeste gevallen uit de kaart is gehaald, met uitzondering soms van recente uitbreidingen. De bij de betreffende kaartlaag horende regels zijn echter zo opgesteld dat de bestaande situatie - de vigerende bestemming - als uitgangspunt wordt genomen. Dit betekent dat de regels met betrekking tot landbouw of landschap geen belemmering vormen voor of tegenstrijdigheid geven met een vigerende stedelijke bestemming.

Om die reden zijn de kaarten niet aangepast omdat de beoogde werking van de bij die kaartlagen behorende regels ook zonder herbegrenzing mogelijk is.

Met de kaarten is niet beoogd de begrenzing van bestaand bebouwd of stedelijk gebied danwel bebouwde kom aan te geven. Voor de bepaling van het bestaand stedelijk gebied hanteren wij de definitie uit het Besluit ruimtelijke ordening, van belang bij toepassing van de Ladder voor duurzaam ruimtegebruik (zie verdieping ladder).

Bij uitbreiding van het stedelijk gebied zullen de regels voor de landbouwverwevings- en extensiveringsgebieden geen belemmering zijn, maar zal wel rekening gehouden moeten worden met de in de regels bepaalde landschappelijke kernkwaliteiten (voor zover van toepassing).

Bijlagen bij Verdieping

bijlage 1 Beleidsplan zand- en kleiwinning

bijlage 1 Beleidsplan zand- en kleiwinning

bijlage 2 Agenda Waterveiligheid en zoetwatervoorziening

bijlage 2 Agenda Waterveiligheid en zoetwatervoorziening

bijlage 3 overzicht HEN- en SED-wateren

bijlage 3 overzicht HEN- en SED-wateren

bijlage 4 Beschermde vissoorten

bijlage 4 Beschermde vissoorten

bijlage 5 informatie over de grondwaterfluctuatiezone

bijlage 5 informatie over de grondwaterfluctuatiezone

bijlage 6 Beschermingsgebieden grondwater

bijlage 6 Beschermingsgebieden grondwater

bijlage 7 KRW maatregelen grondwater

bijlage 7 KRW maatregelen grondwater

bijlage 8 KRW meetpunten voor grondwaterkwantiteit en grondwaterkwaliteit

bijlage 8 KRW meetpunten voor grondwaterkwantiteit en grondwaterkwaliteit

bijlage 9 Normen en drempelwaarden grondwaterlichamen

bijlage 9 Normen en drempelwaarden grondwaterlichamen

bijlage 10 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-Oost 2016-2021

bijlage 10 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-Oost 2016-2021

bijlage 11 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-West 2016-2021

bijlage 11 Redeneerlijnen voor fasering en doelrealisatie Rijn-West 2016-2021

bijlage 12 Schematisatie beschermingszones

bijlage 12 Schematisatie beschermingszones

bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen

bijlage 13 Toestand oppervlaktewater- en grondwaterlichamen

bijlage 14 Statennotitie Meer bereiken met onderhoud

bijlage 14 Statennotitie Meer bereiken met onderhoud

bijlage 15 Masterplan Assetmanagement

bijlage 15 Masterplan Assetmanagement

bijlage 16 Leefomgevingsoffensief

bijlage 16 Leefomgevingsoffensief

bijlage 17 Leefomgevingsoffensief bijlage 1

bijlage 17 Leefomgevingsoffensief bijlage 1

bijlage 18 Leefomgevingsoffensief bijlage 2

bijlage 18 Leefomgevingsoffensief bijlage 2

bijlage 19 Uitvoeringsprogramma instandhouding

bijlage 19 Uitvoeringsprogramma instandhouding

bijlage 20 Uitvoeringsprogramma bijlage 1: kaart assetindeling

bijlage 20 Uitvoeringsprogramma bijlage 1: kaart assetindeling

bijlage 21 Uitvoeringsprogramma bijlage 2: hoofdrijbanen

bijlage 21 Uitvoeringsprogramma bijlage 2: hoofdrijbanen

bijlage 22 Uitvoeringsprogramma bijlage 3: fietspaden

bijlage 22 Uitvoeringsprogramma bijlage 3: fietspaden

bijlage 23 Uitvoeringsprogramma bijlage 4: civiele kunstwerken

bijlage 23 Uitvoeringsprogramma bijlage 4: civiele kunstwerken

bijlage 24 Aandachtsgebieden, uitgesloten en niet-kansrijk voor windturbines

bijlage 24 Aandachtsgebieden, uitgesloten en niet-kansrijk voor windturbines

bijlage 25 Natte, nat-droge en droge verbindingszones

bijlage 25 Natte, nat-droge en droge verbindingszones

bijlage 26 Ecologische doelen in Gelderland 2016-2021

bijlage 26 Ecologische doelen in Gelderland 2016-2021

bijlage 27 Greenport Betuwse Bloem voor de Gelderse Omgevingsvisie

bijlage 27 Greenport Betuwse Bloem voor de Gelderse Omgevingsvisie

bijlage 28 Omgevingsbeleid luchtvaartterreinen Gelderland

bijlage 28 Omgevingsbeleid luchtvaartterreinen Gelderland

bijlage 29 Geurhinder als gevolg van geurachtergrondconcentratie

bijlage 29 Geurhinder als gevolg van geurachtergrondconcentratie

bijlage 30 Natuurbegraven uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen

bijlage 30 Natuurbegraven uitgesloten vanwege wettelijke beperkingen

bijlage 31 Rapportage verkenning (on)mogelijkheden van windenergie in bosgebieden

bijlage 31 Rapportage verkenning (on)mogelijkheden van windenergie in bosgebieden

bijlage 32 Groeilocaties Groei en krimp op de Veluwe

bijlage 32 Groeilocaties Groei en krimp op de Veluwe

bijlage 33 Streekplanuitwerking Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe

bijlage 33 Streekplanuitwerking Groei en krimp van recreatiebedrijven op de Veluwe

bijlage 34 Verkenningsgebied windenergie in het GNN

bijlage 34 Verkenningsgebied windenergie in het GNN

bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie

bijlage 35 Illustratieve kaarten natuurbegraven kleinschalige recreatie

BIJLAGEN BIJ OMGEVINGSVISIE

bijlage 1 Begrippenlijst

hoofdstuk 1 Begripsomschrijving

'ja mits'-benadering	Soms zijn beleidsregels - die bepaalde inhoudelijke beperkingen stellen aan bestemmingsplannen - geformuleerd als een «ja, mits» - bepaling. Bijvoorbeeld natuur- en landschapsdoelen: deze zijn sturend voor de ontwikkeling van een bepaald gebied. Voor het ruimtelijke beleid geldt dan 'behoud door ontwikkeling' als uitgangspunt. Dit betekent dat de gebieden zich sociaal-economisch voldoende moeten kunnen ontwikkelen, terwijl de bijzondere kwaliteiten van het gebied worden behouden en versterkt. Dit wordt ook wel de 'ja, mits'-benadering genoemd.
Agenda waterveiligheid en zoetwatervoorziening Gelderland 2013	Door Gedeputeerde Staten vastgesteld document, bedoeld om de onderwerpen die de provincie belangrijk vindt voor het Deltaprogramma samen met haar partners uit te werken zodat er een breed gedragen Gelderse inbreng komt voor het Deltaprogramma.
Agglomeratievoordelen	De voordelen van bedrijfsvestiging in een grote stad. Voordelen zijn: aanwezigheid van een afzetmarkt, arbeidsmarkt, toeleveringsbedrijven en goede infrastructuur.
Agrarisch gebied	De gezamelijke agrarische cultuurgrond in Gelderland, met inbegrip van de agrarische bouwpercelen.
Agrofoodsector	De agrofoodsector omvat vier hoofdonderdelen: primaire productie (akkerbouw, varkenshouderij, melkveehouderij, pluimveehouderij, vleeskalverenhouderij en visserij), verwerkings- en levensmiddelenindustrie, distributie, retail en horeca, en toeleveranciers.
Barro	Besluit algemene regels ruimtelijke ordening
Basismobiliteit	Een verzameling criteria voor de minimale bediening met openbaar vervoer voor een bepaald gebied. Het concept basismobiliteit impliceert dat iedere burger recht heeft om zich te kunnen verplaatsen, ook als hij of zij geen auto bezit
Bedrijfsmatige exploitatie	Het via een bedrijf, stichting, of andere rechtspersoon voeren van een zodanig beheer/exploitatie, dat in de logiesverblijven recreatieve (nacht) verblijfsmogelijkheden worden geboden en waarbij de recreatiewoningen alleen mogen worden gebruikt ten behoeve van wisselende verhuur.
Beeldkwaliteitsplan	Een plan dat voor een beheer –of ontwikkellocatie de na te streven beeldkwaliteit beschrijft en dat is gebaseerd op ten minste de ruimtelijke en visuele kenmerken van het gebied. In het plan worden randvoorwaarden en ontwerkprichtlijnen voor de inrichting geformuleerd.
Bereikbaarheid	De mate van het gemak -uitgedrukt in moeite, kosten of tijd- waarmee een plaats fysiek of digitaal kan worden bereikt.
Bestemmingsplan	De gemeente maakt een bestemmingsplan. Hierin staat heel nauwkeurig welke functies waar komen. De gemeente plant welk type bedrijven op een bedrijventerrein mogen komen, waar winkels en waar huizen komen et cetera.
Bestuurlijke strategie	Plan van handelen betreffende het bestuur voor de langere termijn.

Betuwse Bloem	Het tuinbouwprogramma voor het Gelders Rivierengebied, bestaande uit vijf clusters van tuinbouwactiviteiten: het Fruitpact; het Laanboompact, het Glastuinbouwpact Arnhem-Nijmegen, het Glastuinbouwpact Bommelerwaard e.o. en het Paddenstoelenpact.
Biobased economy	Biobased economy gaat over de overgang van een economie die draait op fossiele grondstoffen naar een economie die draait op biomassa als grondstof: van 'fossil based' naar 'bio based'. In een biobased economy gaat het om het gebruik van biomassa voor niet-voedsel toepassingen.
Biogasinstallatie	Zet biologisch materiaal, zoals mest, om in gas. Dit biogas wordt over het algemeen gebruikt in een warmtekrachtcentrale die elektriciteit levert. In veehouderijen wordt bij mestvergisting soms ook plantaardig materiaal toegevoegd om het vergistingsproces te verbeteren.
Biomassa	Organisch materiaal waarmee energie opgewekt kan worden.
Biomassavergistingsinstallatie	Een installatie voor de opwekking van energie door middel van vergisting van mest of andere organische producten.
Biovergisting	Zie biogasinstallatie en biomassavergistingsinstallatie
Bodemenergie	Een duurzame techniek waarmee energie uit de bodem kan worden gewonnen. Bij bodemenergie wordt gebruik gemaakt van de warmte die van nature aanwezig is in de bodem en het grondwater. Daarmee is bodemenergie een vorm van hernieuwbare energie.
Bodemenergiesysteem	Een open of gesloten bodemenergiesysteem.
Bovenlokaal fietsnetwerk	Een fietspadennetwerk voor langere afstanden, vaak gemeenteoverschrijdend of 'bovenlokaal'.
Bundelen (ruimtegebruik)	Uitgangspunt van het beleid is om stedelijke functies zo veel mogelijk in of bij bestaand stedelijk gebied te concentreren en het ruimtegebruik binnen de stad te intensiveren. Dit concept van de 'compacte stad' is in de provincie Gelderland uitgewerkt in het 'bundelingsbeleid'.
Bundelingsgebied	Het gebied dat bestaat uit het bestaand stedelijk gebied van de Stadsregio Arnhem Nijmegen, en Stedendriehoek en FoodValley alsmede de regionale centra Doetinchem, Tiel en Hardewijk en de kernen van Barneveld, Lochem en Nijkerk. Zie Bundelen.
Burgerparticipatie	Zie Publieksparticipatie
CEW-kompas	Het CEW-kompas is een hulpmiddel om te bepalen welke samenhang er is tussen cultuurhistorie, ecologie en water. Hiermee is het mogelijk om verantwoorde keuzen te maken bij inrichting en beheer. CEW staat voor Cultuurhistorie, ecohydrologie en water.
Cleantech economy	Deze omvat bedrijven die gespecialiseerd zijn in technologieën voor hernieuwbare energie en energiebesparing. Deze bedrijven kunnen het verschil maken voor Nederland bij de terugdringing van de mondiale CO2-uitstoot.
Co-creatie	Een vorm van samenwerking, waarbij alle deelnemers invloed hebben op het proces en het resultaat van dit proces, zoals een plan, advies of product.
Community	Lokale of virtuele samenwerking waarbij maatschappelijk verantwoord ondernemen centraal staat. Bedrijven, organisaties en/of groepen burgers

	werken samen aan de ontwikkeling van de eigen leef- en werkomgeving.
Compensatiepoule	Een speciaal aangewezen natuurontwikkelingsgebied, waarvan de aankoop, inrichting en beheer wordt gefinancierd vanuit verschillende projecten waarin vanwege een ingreep in het GNN een compensatieplicht is ontstaan.
Congestie	Verkeerscongestie is een verstopping in het verkeersnetwerk, veroorzaakt door een (tijdelijke) verkeersvraag die groter is dan het aanbod van de verkeersinfrastructuur. Congestieve omstandigheden kunnen voorkomen bij het wegverkeer, spoorvervoer, vliegverkeer en ook bij langzaam verkeer. In het geval de congestie leidt tot een wachtrij van voertuigen wordt meestal de term file gebruikt.
Conserveringsmaatregelen	Maatregelen om regenwater vast te houden in het gebied waar het is gevallen.
Cradle to Cradle	De kern van het Cradle to Cradle principe ligt in het concept dat alle gebruikte materialen na hun leven in het ene product, nuttig kunnen worden ingezet in een ander product. Hierbij zou geen kwaliteitsverlies mogen zijn en alle restproducten moeten hergebruikt kunnen worden of milieuneutraal zijn. Deze kringloop is dan compleet.
Cultuurhistorische waarden	Sporen, objecten, patronen en structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en onderverdeeld worden in bovengrondse monumentenzorg, archeologie en historische geografie.
Decentrale opwekking van energie	Consumenten die zelf warmte- of elektrische energie opwekken. Voorbeelden: zonneboilers, zonnepanelen en windturbines, en warmtekrachtkoppeling bij kantoren en in de tuinbouw en vergistingsinstallaties bij boerenbedrijven.
Deltaprogramma	De maatregelen voor waterveiligheid en voldoende zoet water in Nederland worden voorbereid en uitgewerkt in het Deltaprogramma, een nationaal programma waarin Rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen samen werken met maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en kennisinstituten, onder regie van de regeringscommissaris voor het Deltaprogramma (de deltacommissaris).
Demografisch evenwichtige opbouw	Een evenwichtige verdeling van het aantal kinderen, jonge mensen en ouderen van beide geslachten in een land of een regio, met relatief weinig sterfte in de lagere leeftijdsklassen. Voor te stellen als een piramidevorm, die typisch is voor een economisch meer ontwikkeld land, dat lage geboorte- en sterftecijfers heeft en een lange levensverwachting.
Dierenwelzijn en –hygiëne	Betreft zowel het fysieke welzijn (diergezondheid) als het geestelijk welzijn (hoe voelen dieren zich) van dieren. Het dier en de kwaliteit van zijn leven staan centraal.
Diffuse bronnen	Diffuse bronnen zijn activiteiten waarvan de emissies niet direct aan een locatie zijn toe te kennen. Voorbeelden van diffuse bronnen zijn de activiteiten in de landbouw, wegverkeer en kleine bedrijven. Dit in tegenstelling tot puntbronnen: emissiebronnen die op locatie worden gemeten of berekend.
Digestaat	Vergiste mest (of vergist zuiveringsslib uit een rioolwaterzuiveringsinstallatie). Dit is het restproduct van de

	biogasproductie.
Diversificatie	Een strategie om door middel van een spreiding over meerdere hulpbronnen de risico's te spreiden. In het bedrijfsleven kan het nuttig zijn om te diversificeren. Het betekent dat men zijn activiteiten spreidt over diverse afnemers en dat men ook diverse producten levert.
Domotica	Het domein van huiselijke elektronica. Het woord "domotica" is een samentrekking van het Latijnse woord domus (huis) en tica wat afkomstig is van informatica, telematica en robotica. De officiële definitie van domotica is: De integratie van technologie en diensten, ten behoeve van een betere kwaliteit van wonen en leven.
Duurzaam ruimtegebruik	Duurzaam ruimtegebruik is er niet op uit om ruimte maximaal te gebruiken wel om die een optimale duurzame invulling te geven.
Duurzame mobiliteit	Mobiliteit die aandacht heeft voor begrippen als bereikbaarheid, billijkheid, economisch welzijn, gezondheid en veiligheid, efficiënt gebruik van ruimte en natuurlijke hulpmiddelen.
Ecologische en chemische doelen water	Met maatlatten voor de ecologische toestand van de Nederlandse oppervlaktewateren zijn de ecologische doelen bepaald. De chemische doelen van de Kaderrichtlijn Water zijn vastgelegd in normen. Op Europees niveau is voor een aantal stoffen normen vastgesteld in de Dochterrichtlijn Prioritaire Stoffen. Nederland heeft deze lijst aangevuld met normen voor meer stoffen.
Ecologische Hoofdstructuur (EHS)	De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is een Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. De provincies worden vanaf 2014 verantwoordelijk voor de EHS.
Economische recessie	In de praktijk wordt van een recessie gesproken als de groei van het bruto nationaal product gedurende twee of meer opeenvolgende kwartalen negatief is. Wanneer de productie van een economie langdurig en sterk daalt, is er sprake van een depressie.
EHS	Zie Ecologische Hoofdstructuur.
Energieneutraal	Het is mogelijk om woningen en gebouwen te bouwen die evenveel energie opwekken als ze nodig hebben. Deze gebouwen zijn energieneutraal. Het gebouw wordt optimaal geïsoleerd om de warmtebehoefte in de winter te beperken, en de noodzaak voor kunstmatige koeling in de zomer vrijwel onnodig te maken.
Energietransitie	Energietransitie is een beleidsplan van de overheid om van fossiele brandstoffen naar volledig duurzame energiebronnen zoals zonne- en windenergie over te stappen.
Europese zwemwaterrichtlijn	Sinds 2006 is de Europese zwemwaterrichtlijn van kracht. Deze heeft betrekking op alle zwemwaterlocaties. In Nederland zijn er ongeveer 700. De Europese Zwemwaterrichtlijn gaat uit van vier kwaliteitsklassen: 'uitstekend', 'goed', 'aanvaardbaar' en 'slecht'. Volgens de richtlijn moeten na het seizoen van 2015 alle aangewezen zwemwaterlocaties in ieder geval 'aanvaardbaar' zijn.
Extensieve beweiding	Beweiding door maximaal anderhalf grootvee-eenheden per hectare per kalenderjaar.
	Een gebied waarbinnen nieuwvestiging en omschakeling is verboden,

Extensiveringsgebied	hervestiging is toegestaan en uitbreiding van de niet-grondgebonden productietak slechts onder zeer strikte voorwaarden mogelijk is.
Extensiveringsgebied glastuinbouw	Een als zodanig begrensd gebied waarbinnen na 22 januari 2011 nog eenmalig een uitbreiding van bestaande glastuinbouwbedrijven mogelijk is.
Flexwerkers	Een flexwerker is een werknemer met een flexibel arbeidscontract: een uitzendkracht, een gedetacheerde, een seizoensarbeider of een freelancer.
Feitendossier	Een document dat inzicht geeft in de kenmerken van een grondwateronttrekking op basis van een beschrijving van: • de ligging, de geohydrologische gesteldheid nabij de onttrekking, de bron van het water, de waterkwaliteit van het onttrokken water, alsmede de trend daarin (zo mogelijk van de afgelopen 6 jaar of langer); • de activiteiten in de omgeving van de onttrekking (10/25-jaarszone) die de kwaliteit van het (bron)water negatief kunnen beïnvloeden en een inschatting van de effecten daarvan; • de knelpunten op basis van analyse; • de maatregelen om, indien noodzakelijk, tot verbetering van de samenstelling van het water te komen dan wel de risico's te beheersen.
Gebiedenatlas	De gebiedenatlas is per 2 juli 2012 buiten gebruik gesteld door de komst van de Atlas Gelderland, met kaarten van alle beleidsthema's van de provincie Gelderland die met elkaar gecombineerd kunnen worden.
Gebiedsproces	Hierin maken allerlei private gebiedspartijen en overheden afspraken over de uitvoering van beleid in een specifiek gebied.
Gelders Natuurnetwerk (GNN)	Een samenhangend netwerk van bestaande en te ontwikkelen natuur van internationaal, nationaal en provinciaal belang.
Gelderse Ladder voor Duurzaam Ruimtegebruik	De Ladder voor duurzaam ruimtegebruik van het Rijk is voor alle partijen van toepassing bij het maken van afwegingen over nieuwe stedelijke functies in Gelderland. De juridische borging door het Rijk van de Ladder voor duurzame verstedelijking in het Besluit ruimtelijke ordening is voor de provincie het waarborg dat partners op bestemmingsplanniveau op transparante wijze afwegingen maken. De provincie heeft de ambitie om de rijksladder ook voor landelijke functies uit te werken. De Omgevingsvisie spreekt daarom van de Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik.
Geothermie	Warmte die uit de aarde onttrokken wordt dieper dan 500 meter, ook wel aardwarmte genoemd.
Gesloten bodemenergiesysteem	Installatie waarmee met een gesloten circuit van leidingen gebruik wordt gemaakt van de bodem voor de levering van warmte of koude voor de verwarming of koeling van ruimten in bouwwerken.
Gesloten stortplaats	Een stortplaats als bedoeld in artikel 8.47, eerste lid, onder b, van de Wet milieubeheer.

Gewenst Grond- en Oppervlaktewater regiem (GGOR)	Het product Gewenst Grond en Oppervlaktewaterregime (GGOR) is een beschrijving van het gewenste grond- en oppervlaktewaterregiem afgestemd op de verschillende functies van een gebied. Via een gebiedsproces (Water op Maat) wordt een afweging en keuze gemaakt van het te realiseren regiem.
Groene Hub	Een project voor het versnellen van de doorbraak van slim, schoon en duurzaam vervoer in de regio Arnhem Nijmegen. De focus daarbij ligt op alternatieve brandstoffen.
Groene Ontwikkelingszone (GO)	Zone die bestaat uit gebieden met andere functies dan natuur die ruimtelijk verweven zijn met de natuur van het Gelders Natuurnetwerk en daar functioneel mee samenhangen, waarin wordt ingezet op versterking van die samenhang.
Grondgebonden agrarisch bedrijf	Agrarisch bedrijf dat gericht is op het ontwikkelen van activiteiten waarbij de productie geheel of grotendeels afhankelijk is van het producerend vermogen van de grond waarover het bedrijf kan beschikken.
Grondwaterbeschermingsgebied	Gebied rondom een waterwingebied, dat door Provinciale Staten is aangewezen ter bescherming van het grondwater dat voor de openbare drinkwatervoorziening wordt opgepompt en waar de verblijftijd van het grondwater tot aan de pompputten van het waterbedrijf, niet langer is dan 25 jaar.
Grondwaterfluctuatiezone	Een smalle zone rondom de Veluwe en aan de oostzijde van de stuwwal van Nijmegen die extra gevoelig is voor grondateroverlast.
Grondwaterlichaam	een afzonderlijke grondwatermassa in één of meer watervoerende lagen.
Grondwateronttrekking	Voorbeelden van onttrekkingen: 1) het tijdelijk onttrekken van grondwater voor het droog houden van bouwputten bij de aanleg van woningen, parkeerkelders en tunnels; 2) onttrekking van grondwater om het te gebruiken als proceswater, spoelwater, productwater of koelwater; 3) tijdelijke onttrekking waarbij vervuild grondwater wordt onttrokken om daarbij een grondwaterverontreiniging te verwijderen.
Grootschalige detailhandel	Detailhandel met een bruto vloeroppervlak van meer dan 1500 m2.
Grote zonneparken	Opstellingen voor de productie van elektriciteit uit zonne-energie op de grond, waarvan de totale oppervlakte van het park 2 ha of meer is.
HEN- en SED-wateren	Een aantal wateren in Gelderland heeft een zeer hoge ecologische waarde. 1) HEN-water: water van het hoogst ecologische niveau. Het benadert de meest een natuurlijke situatie. 2) SED-water: water met een specifiek ecologische doelstelling. Deze kennen enige menselijke beïnvloeding, maar hebben een ecologische waarde of kunnen die door een relatief geringe inspanning krijgen.
Hernieuwbare energie	Energie waarover men voor onbeperkte tijd kan beschikken en waarbij het leefmilieu en de mogelijkheden voor toekomstige generaties niet worden benadeeld. Vormen van hernieuwbare energie zijn bijvoorbeeld zonne-energie en windenergie.
Herstructurering	Beleid waarbij men de economische structuur van een gebied wil omvormen. Het gaat dan altijd om gebieden waar het economische slecht gaat. Maar ook het beleid voor vergroting van de variatie in woningen in verouderde wijken waar vaak een complexe sociale problematiek bestaat,

	en verbetering van de woningen om zowel een fysieke als sociale kwaliteitsverbetering tot stand te brengen.
Het Nieuwe Werken	Het Nieuwe Werken (HNW) is een visie waarbij recente ontwikkelingen in de informatietechnologie als aanjager gelden voor een betere inrichting en bestuur van het kenniswerk. Het gaat om vernieuwing van de fysieke werkplek, de organisatiestructuur en -cultuur, de managementstijl en de mentaliteit van de kenniswerker en zijn manager.
Hoogdynamische agrarische functies	Hoofdzakelijk economische functies, zoals (intensieve) landbouw en recreatie, verkeer en verstedelijking waarbij verandering de constante factor is.
Hoogwaterbeschermingsprogramma	Het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) is een van de grote, landelijke verbeterprogramma's van Rijkswaterstaat. In 89 projecten wordt gewerkt aan 370 km aan dijken, dammen en duinen, en 18 sluizen, stuwen en gemalen. Bijna 50 projecten zijn al gereed.
HTSM	Het kabinet heeft negen topsectoren aangewezen. Dit zijn sectoren waarin Nederland wereldwijd sterk is. De High Tech Systemen en Materialen (HTSM) is daar een van. In zogenaamde topteams werken ondernemers, wetenschappers en de overheid gezamenlijk aan adviezen gewerkt waarin zij aangeven met welke maatregelen de sector kan blijven concurreren op de wereldmarkt.
Huishoudensprognose	De Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040 is in samenwerking tussen het CBS en Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) tot stand is gekomen. Deze prognose geeft een samenhangend toekomstbeeld van de ontwikkelingen op het gebied van bevolking en huishoudens van alle gemeenten. Daarbij wordt uitgesplitst naar leeftijd, geslacht, huishoudenstype en herkomst.
Huishoudensverdunning	Belangrijke trends die bij de structurele ontwikkelingen van gezinnen en huishoudens optreden zijn de gezins- en huishoudensverdunning. Met het eerste begrip bedoelt men de vermindering van het aantal personen per gezin. Het tweede begrip heeft vooral betrekking op de toename van het aantal eenpersoonshuishoudens.
Inbreiding	Het bouwen binnen bestaande bebouwing. Het tegenovergestelde is uitbreiding, dat plaatsvindt aan de grenzen van bestaande bebouwing.
Infrastructuur	Het totaal van onroerende voorzieningen zoals (spoor)wegen, vliegvelden, havens, bekabeling, riolering, wegennet et cetera. Veelal is de overheid verantwoordelijk voor de aanleg en het beheer van de infrastructuur.
Innovatie	Innovatie of vernieuwing heeft betrekking op nieuwe ideeën, goederen, diensten en processen. Innovatie kan plaatsvinden binnen organisaties maar ook binnen bredere - sociale - verbanden. Het proces van innoveren (innovatieproces) omvat het geheel van menselijke handelingen gericht op vernieuwing van producten, diensten, productieprocessen, et cetera.
Intensieve veehouderij	Intensieve veehouderij - ook wel niet-grondgebonden veehouderij. Dit zijn bedrijven die in tegenstelling tot bijvoorbeeld de melkveehouderij niet gebonden zijn aan land voor hun voedselvoorziening.
	Het Interreg Community Initiative is een Europees programma dat zich inzet voor grensvervaging in Europa. Interreg, betaald door de Europese

Interreg	Unie, probeert de samenwerking te bevorderen tussen regionale gebieden in verschillende landen. De organisatie wil de economische en cohesie in de hele EU versterken.
Intrekgebied	Gebied rondom een waterwingebied waar grondwater ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening wordt opgepompt en waar de verblijftijd van het grondwater tot aan de pompputten van het waterbedrijf niet langer is dan 1000 jaar.
Inundatie	Het onder water lopen van land.
Invliegfunnel	Aanvliegroute van een vliegtuig. De begrenzing daarvan geeft een maximale bouwhoogte aan voor gebouwen en bouwwerken, geen bouwwerken zijnde, waarmee start- en landingsprocedures vanwege het vliegveld nog veilig kunnen worden uitgevoerd.
Isolatieregeling	Lokale projecten voor hernieuwbare energie waarin burgers zelf deelnemen, kunnen sinds 1 januari 2013 rekenen op een financiële bijdrage van de provincie Gelderland. De regelingen maken deel uit van een breder pakket aan maatregelen gericht op energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie.
Kaderrichtlijn Water	Omdat water zich weinig aantrekt van landsgrenzen, zijn internationale afspraken nodig. Sinds eind 2000 is daarom de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) van kracht. Deze moet ervoor zorgen dat de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Europa in 2015 op orde is.
Kansenbenadering	Kansen zoeken om samen met anderen de provincie Gelderland te versterken. Wat is daarvoor nodig in de Omgevingsvisie? In ieder geval geen dichtgetimmerd plan, maar een plan dat ruimte biedt om samen kansen te pakken.
Kansrijke locaties voor extra ontwikkeling Windenergie	Locaties voor windenergie voor de langere termijn, waaraan in nauw overleg met de betrokken gemeenten wordt gewerkt.
Kenniswerkers	Een kenniswerker is iemand die kennis en informatie tot zich neemt en deze interpreteert, ontwikkelt en vervolgens gebruikt en distribueert. Hij gebruikt zijn vaardigheden om problemen te signaleren en vervolgens oplossingen en alternatieven te zoeken.
Kernkwaliteit waardevolle landschappen	Van de waardevolle landschappen zijn kernkwaliteiten bepaald (Streekplanuitwerking Kernkwaliteiten Waardevolle Landschappen, 2006), Een aantal van deze kernkwaliteiten zijn kwantitatief meetbaar met behulp van GIS-analyse, bijvoorbeeld 'openheid'. Openheid is de mate waarin een gebied zonder bebouwing of opgaande beplanting is. Met behulp van de openheidsindex is bepaald welke mate van openheid de landschappen momenteel hebben. Dit is verbeeld op de kaarten 'Waardevol Landschap', 'Waardevol open gebied' en 'Karateristiek open gebied'.
Kernkwaliteiten van de Groene Ontwikkelingszone	De ecologische samenhang met inliggende en aangrenzende natuur van het Gelders Natuurnetwerk, de geomorfologische processen, de waterhuishouding, de kwaliteit van bodem, water en lucht, rust, de mate van stilte, donkerte en openheid en de landschappelijke waarden.
	De aanwezige en potentiële waarden, gebaseerd op de beoogde

Kernkwaliteiten van het Gelders Natuurnetwerk	natuurkwaliteit voor het gebied, waartoe behoren de natuurdoelen en natuurkwaliteit en ecologische samenhang, geomorfologische processen, de waterhuishouding, de kwaliteit van de bodem, lucht en water, de mate van stilte, donkerte en openheid en de landschappelijke waarden.
Kleine windturbines	Turbines met een ashoogte van maximaal 25 meter (boomhoogte).
Kleine zonneparken	Opstellingen voor de productie van eleketriciteit uit zonne-energie op de grond, waarvan de totale oppervlakte van het park minder dan 2 ha is.
Klimaatadaptatie	Adaptatie aan klimaatverandering is het proces waardoor samenlevingen de kwetsbaarheid voor klimaatverandering verminderen of waardoor zij profiteren van de kansen die een veranderend klimaat biedt. Adaptatie kan autonoom zijn of gepland.
Krimp	Substantiële en structurele bevolkings- en huishoudensdaling, op regionaal schaalniveau (waarbij stedelijke gebieden onderdeel kunnen uitmaken van die regio).
Krimpgebieden	Krimp op lange termijn, waarbij niet alleen sprake is van een daling van het aantal inwoners, maar ook van het aantal huishoudens, heeft grote consequenties voor het voorzieningenniveau en het economisch perspectief van een regio, omdat het een aanslag doet op het noodzakelijke voorzieningenniveau en omdat het gebied te maken krijgt met waardeverlies.
Kwalitatief Woonprogramma	Door Gedeputeerde Staten vastgesteld programma met als doel het woningaanbod op regionaal niveau, zowel kwantitatief als kwalitatief, zo goed mogelijk af te stemmen op de behoefte aan woningen.
Landbouwontwikkelingsgebied	Een gebied waar uitbreiding van een niet-grondgebonden productietak en de hervestiging en nieuwvestiging van een niet-grondgebonden bedrijf, is toegestaan.
Landelijk gebied	Grondgebied van de provincie Gelderland met uitzondering van het bestaand stedelijk gebied.
Langeafstandswandelroutes	Wandelroutes over grote afstand die zo veel mogelijk langs onverharde wegen voeren. Voorbeelden: het Pieterpad, het Drenthepad.
Leefbaarheid	Met het begrip leefbaarheid wordt aangegeven hoe aantrekkelijk of geschikt een gebied of gemeenschap is om er te wonen of te werken.
License to produce	Een manier van melkvee houden om in de toekomst meer verantwoord te produceren.
Limes	De Limes is de unieke, samenhangende en goed bewaard gebleven voormalige (militaire) grens van het Romeinse Rijk.
Lijnopstellingen	Een of enkele rijen zonnepanelen
Locaties voor windenergie	Locaties waar de provincie een ruimtelijke reservering maakt voor windenergie.
Logistiek en distributie	Logistiek is het organiseren, plannen, besturen en uitvoeren van de goederenstroom. Distributie is het brengen van goederen van producent naar consument.
Logistieke hotspot	Een regio met een sterk cluster van bedrijven met (inter-)nationaal onderscheidende logistieke activiteiten. Deze clusters zijn geconcentreerd op logistieke parken met goede ondersteunende fysieke infrastructuur en aanverwante logistieke supportdiensten.

Lokaal bedrijventerrein	Een bedrijventerrein waarop kleinschalige bedrijven met een lokale functie en een milieucategorie van ten hoogste categorie 3 kunnen worden geaccommodeerd.
m.e.r.-plichtige activiteiten	Activiteit met zodanige kenmerken dat het maken van een milieueffectrapportage verplicht is.
Maakindustrie	Geheel van de economische activiteiten waarbij grootschalig en machinaal materialen tot nieuwe producten worden verwerkt; deelgebied in de industrie met als activiteit de vervaardiging van nieuwe producten uit materialen.
Magneetlocatie	In de Bommelerwaard zijn twee locaties als magneetlocatie aangeduid, het gaat om Zuilichem en Velddriel, die worden gereserveerd voor toekomstige nieuwe glastuinbouwontwikkleing.
Marketing tools	Marketingtools zijn marketinginstrumenten die ingezet kunnen worden om de marketinguitingen te vervaardigen. Dit betreft de activiteiten van een bedrijf of instelling om producten, zorg of diensten bij de klanten te brengen en daarvoor inkomsten te verkrijgen.
Meerlaagsveiligheid	De meerlaagsveiligheidsbenadering kent in Nederland drie lagen: preventieve maatregelen zoals dijkversterking en rivierverruiming (laag 1), gevolgbeperkende maatregelen door ruimtelijke ordening of waterrobuust bouwen (laag 2) of rampenbeheersing en evacuatie (laag 3).
Menselijke consumptie (water voor)	a. al het water dat onbehandeld of na behandeling bestemd is voor drinken, koken, voedselbereiding of andere huishoudelijke doeleinden, ongeacht de herkomst en of het water wordt geleverd via een distributienet, uit een tankschip of tankauto, of in flessen of verpakkingen b. het water dat in een levensmiddelenbedrijf wordt gebruikt voor de vervaardiging, de behandeling, de conservering of het in de handel brengen van voor menselijke consumptie bestemde producten of stoffen, tenzij de bevoegde autoriteiten ervan overtuigd zijn dat de kwaliteit van het water de gezondheid van de levensmiddelen als eindproduct niet kan aantasten (Drinkwaterrichtlijn – 1998)
MER	Milieu-effectrapportage: voordat grote werken uitgevoerd worden, is een zo'n rapport vaak noodzakelijk. Er wordt onderzocht wat de effecten op het milieu zijn van een omvangrijk project.
Milieu-informatie	Alle informatie, neergelegd in documenten, over de toestand van elementen van het milieu, zoals lucht en atmosfeer, water, bodem, land, landschap en natuurgebieden met inbegrip van vochtige biotopen, kust- en zeegebieden, biologische diversiteit en haar componenten, met inbegrip van genetisch gemodificeerde organismen, en de interactie tussen deze elementen; factoren, zoals stoffen, energie, geluid, straling of afval, met inbegrip van radioactief afval, emissies, lozingen en ander vrijkomen van stoffen in het milieu.
	Een indeling waarbij per bedrijfssoort de mate van milieuhygiënische hinderlijkheid (geur, gevaar, geluid, stof) wordt aangegeven. Er bestaan vijf milieuhindercategorieën. Categorie 1 en 2 betreffen bedrijfsactiviteiten

Milieuhindercategorie	die vanwege hun aard toelaatbaar zijn tussen of onmiddellijk naast woonbebouwing. Categorie 3 t/m 5 betreft kleine tot (middel)grote industrie. Deze categorieën betreffen bedrijfsactiviteiten die vanwege hun aard slechts toelaatbaar zijn op afstand van woonbebouwing.
Mini-windturbines	Windturbines die op gebouwen geplaatst kunnen worden.
Mobiliteit	De mogelijkheid om korte en lange afstanden via auto, openbaar vervoer, fiets et cetera te overbruggen.
Monitoring	Het toezicht houden op het verloop en de voortgang van de implementatie van een proces.
Multifunctioneel buitengebied	Buitengebied waarin landbouw wordt gepleegd voor producten en diensten waarvan de toegevoegde waarde niet direct gerelateerd is aan een agrarische keten (niet-agrarische activiteiten) en voor producten en diensten die worden geproduceerd of geleverd door de inzet van beschikbare productiefactoren op het agrarische bedrijf.
Multifunctionele accommodatie	Gebouwen waarin meerdere voorzieningen op het gebied van wonen, zorg, welzijn of cultuur onderdak hebben en vaak met elkaar samenwerken, met als doel onder meer efficiency in tijd en ruimte, en sociale integratie tussen gebruikers.
Multimodale overslag	Bij transport waarbij gebruik gemaakt wordt van meerdere vervoersmiddelen of vervoerswijzen (modaliteiten) wordt de lading 'overgeslagen' van de ene naar de andere modaliteit, soms met tussentijdse opslag van de lading.
Naoberschap	Nabuurschap. De gezamenlijke noabers (buren) in een kleine sociale, overwegend agrarische gemeenschap. Binnen de noaberschap geldt de noaberplicht, de verplichting de noabers bij te staan in raad en daad indien dat nodig is.
Nationaal Bestuursakkoord Water	In de aard en omvang van de nationale waterproblematiek doen zich structurele veranderingen voor. Klimaatveranderingen, zeespiegelstijging, bodemdaling en verstedelijking maken een nieuwe aanpak in het waterbeleid noodzakelijk. In februari 2003 sloten Rijk, Interprovinciaal Overleg, Unie van Waterschappen en Vereniging van Nederlandse Gemeenten daarom het Nationaal Bestuursakkoord Water.
Nationaal landschap	Landschap dat internationaal zeldzaam, dan wel uniek of kenmerkend voor Nederland is.
Natte Ecologische Verbindingszones	Natte ecologische verbindingszones maken deel uit van de Groene Ontwikkelingszone. Ecologische verbindingszones verbinden natuurgebieden met elkaar. Beken of andere watergangen vormen vaak de as van de natte ecologische verbindingszone. Door veranderingen in het klimaat zijn deze verbindingen extra belangrijk.
Natura-2000 gebieden	De Europese Unie wil de biodiversiteit in Europa beschermen met Natura 2000. Dat is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden.
Natuurkwaliteitenbalans	Provincies verstrekken de subsidie voor het natuurbeheer. Dit gebeurt via het Subsidiestelsel Natuur en Landschapsbeheer (IPO-SNL). Het SNL werkt met natuurtypen en beheertypen, die zijn ontwikkeld door natuurbeheerorganisaties, agrarische en particuliere organisaties en overheden. De typen liggen vast in de Index Natuur en Landschap en

	vormen de basis voor de natuurbeheerplannen van de provincies. De Index beschrijft welke typen natuur, agrarische natuur en landschap er zijn in Nederland.
Nazorgplan bodembescherming	Een nazorgplan als bedoeld in artikel 39d van de Wet bodembescherming.
Nazorgvoorzieningen	De voorzieningen ter bescherming van het milieu, bedoeld in artikel 8.49, eerste en tweede lid, van de Wet milieubeheer.
NBW-Actueel	Het Nationaal Bestuursakkoord Water-actueel is een actualisatie van het NBW uit 2003. Met dit akkoord leggen de overheden vast op welke wijze, met welke middelen en langs welk tijdspad zij gezamenlijk de grote wateropgave voor Nederland in de 21e eeuw willen aanpakken.
Nbwet-vergunning	Wilt u een activiteit of handeling uitvoeren die mogelijk van invloed is of kan zijn op een beschermd gebied? Dan moet u een vergunning aanvragen bij de provincie. Dit kan ook nodig zijn voor activiteiten of handelingen die buiten het beschermde gebied plaatsvinden, maar wel mogelijk van invloed zijn op dat gebied. Het belangrijkste effect van de wet is dat er een vergunning nodig is voor activiteiten die mogelijk schadelijk zijn voor de beschermde natuur. Ook voor projecten buiten het Natura 2000-gebied of Beschermd Natuurmonument kan een vergunning nodig zijn wanneer de activiteit mogelijk van invloed is op de instandhoudingdoelstellingen van het gebied.
Netwerksamenleving	Er is een kanteling gaande van de voornamelijk hiërarchisch georganiseerde samenleving naar naar een horizontale informatie- en netwerksamenleving. De ontwikkeling van nieuwe digitale informatie- en communicatietechnologieën in de laatste decennia heeft ertoe geleid dat mensen heel gemakkelijk toegang hebben tot informatie en kennis. Zij hebben daardoor meer bronnen en mogelijkheden om zelf te kunnen handelen en beslissen.
Nevenactiviteit agrarisch	Activiteit die in ruimtelijk opzicht ondergeschikt is aan de agrarisch hoofdfunctie op een bouwperceel.
Niet-grondgebonden bedrijf	Onderdeel van een agrarisch bedrijf dat geheel of nagenoeg geheel in gebouwen plaatsvindt, gericht is op het houden van dieren alsmede naar aard daarmee gelijk te stellen bedrijfsvormen en dat beschikt over onvoldoende cultuurgrond om de dieren op het bedrijf grotendeels zelf te kunnen voeren.
Niet-grondgebonden productietak	Onderdeel van een agrarisch bedrijf dat beschikt over onvoldoende cultuurgrond om de dieren op het bedrijf grotendeels zelf te kunnen voeren, dat het betreffende bedrijfsonderdeel geheel of nagenoeg geheel in gebouwen uitoefent en dat is gericht op het houden van dieren alsmede naar zijn aard daarmee gelijk te stellen bedrijfsvormen.
Niet-omgevingsvergunningplichtige inrichting	Een inrichting waarop een algemene maatregel van bestuur op grond van artikel 8.40 van de Wet milieubeheer van toepassing is en niet tevens vergunningplichtig is op grond van artikel 2.1, eerste lid, onder e. van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.
	Als er te veel mest in de bodem komt, sijpelen schadelijke stoffen door naar het grondwater. Ook komt mest in het oppervlaktewater (rivieren,

Niet-toelaatbare voor het grondwater schadelijke stof	sloten en dergelijke) terecht. Dit is slecht voor de natuur en de gezondheid. De grootste uitstoot is afkomstig van de intensieve veeteelt. Met name varkens en kippen zorgen voor enorme hoeveelheden mest. Daarnaast zijn er nog meststoffen afkomstig van huishoudens (voornamelijk via het riool).
Niet-uitgeefbaar bedrijventerrein	Het aantal hectare netto uitgeefbaar bedrijventerrein geeft aan hoeveel terrein er terstond en niet terstond kan worden uitgegeven. Is een terrein terstond uitgeefbaar, dan is het bouwrijp gemaakt en gereed om te worden verkocht aan bedrijven. Is een terrein niet terstond uitgeefbaar, dan gaat het om geplande terreinen die nog niet bouwrijp zijn gemaakt.
Nieuwe Hollandse Waterlinie	Waar hoog Nederland overgaat in laaggelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten, van oorsprong om het land te verdedigen. Dit kan door het openzetten van sluizen of het doorsteken van dijken. Tussen 1815 en 1885 werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie aangelegd. Het verschil met de Oude Hollandse Waterlinie was dat de Linie nu ook de stad Utrecht beschermde. Verder was de Linie beter bestand tegen moderne aanvalswapens.
Nieuwvestiging agrarisch	Het planologisch voorzien in de vestiging van een agrarisch bedrijf op een nieuw agrarisch bouwperceel.
Nieuwvestiging glastuinbouw	De vestiging van een nieuw glastuinbouwbedrijf zonder dat daarbij sprake is van bedrijfsverplaatsing of de vestiging van een buiten Gelderland gelegen bedrijf.
Nieuwvestiging recreatie	Het planologisch voorzien in de vestiging van een recreatiebedrijf op een nieuw bouwperceel.
Novio Tech Campus	Het huidige NXP-terrein in Nijmegen omvat vele productiefabrieken en R&D-faciliteiten. Een deel van de fabrieken met ondersteunende faciliteiten is gesloten. Enkele van de leegstaande gebouwen zijn echter uitermate geschikt voor een herbestemming. Vooral omdat er nog steeds intensieve samenwerkingsverbanden zijn met andere semiconductor-gerelateerde onderdelen van NXP zorgt dit voor een unieke dynamiek. Om deze reden kan renovatie en exploitatie van een leegstaand gebouw het vliegwiel vormen waarmee de ontwikkeling van de Novio Tech Campus op gang komt.
Omgevingsvergunning	Omgevingsvergunning voor een activiteit met betrekking tot een inrichting zoals bedoeld in artikel 2.1, eerste lid, onder e, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.
Omgevingsvisie	Een overheidsbesluit van algemene strekking.
Omschakeling	Een grondgebonden productietak gaat door uitbreiding van de veestapel over naar een niet–grondgebonden productietak.
Ondergrond	De hele ruimte onder het maaiveld.
Ondernemingsplan agrarisch	Plan waarin aard, omvang en werkwijze van het bestaande agrarische bedrijf beschreven staan en waarin de agrarisch ondernemer onderbouwd en gemotiveerd de ontwikkelingsplannen voor het agrarisch bedrijf aangeeft.
	Plan waarin aard, omvang en werkwijze van het bestaande recreatieve bedrijf beschreven staan en waarin de ondernemer onderbouwd en

Ondernemingsplan recreatie	gemotiveerd de ontwikkelingsplannen voor het recreatie bedrijf aangeeft. Het ondernemingsplan bevat in ieder geval een inrichtingsplan van het totale terrein, inclusief uitbreiding, een Investerings- en financieringsplan, een exploitatiebegroting en een natuurplan.
Ontgroening	Daling van het aantal jongeren in een maatschappij (naast, bijvoorbeeld, de vergrijzing).
Ontsluiting	Ontsluiting binnen de context van de planologie, stedenbouwkunde en verkeerskunde wil zeggen dat een gebied een zekere mate van toegankelijkheid bezit voor een bepaalde doelgroep. Voordat een gebied kan worden ontsloten zijn bouwkundige of infrastructurele ingrepen nodig.
Oost NV	Vernieuwende ondernemers vooruit helpen. Starters en groeiende mkb'ers een kapitaalimpuls geven. Bedrijven ondersteunen bij vestiging of uitbreiding. Bedrijven-terreinen moderniseren. Dat is in het kort wat Ontwikkelingsmaatschappij Oost-Nederland (Oost NV) doet.
Open bodemenergiesysteem	Installatie waarmee gebruik wordt gemaakt van de bodem voor de levering van warmte of koude ten behoeve van de verwarming of koeling van ruimten in bouwwerken, door grondwater te onttrekken en na gebruik in de bodem terug te brengen in de zin van de Waterwet, met inbegrip van het bovengrondse deel van de installatie.
Oppervlaktewaterlichaam	een onderscheiden oppervlaktewater van aanzienlijke omvang, zoals een meer, een waterbekken, een stroom, een rivier, een kanaal, een deel van een stroom, rivier of kanaal, een overgangswater of een strook kustwater.
Overcapaciteit wonen	Veel gemeenten die geconfronteerd worden met bevolkingskrimp moeten hun plannen voor woningbouw naar beneden bijstellen (wegbestemmen van plancapaciteit).
Overslaglocatie	Plaats waar lading overgeslagen wordt (overslagplaats, overlaadplaats).
Overstort	Constructie in bijvoorbeeld een rioolstelsel waardoor bij hevige regenval het water uit het stelsel ongezuiverd direct op oppervlaktwater wordt geloosd.
Participatie arbeidsmarkt	De beroepsbevolking als percentage van de totale bevolking.
Participatiewet	In de Participatiewet voegt het kabinet de Wet werk en Bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wajong samen.
Perifere detailhandelslocatie	Locatie buiten bestaande dan wel bestemde winkelgebieden.
Permanente bewoning	Gebruik van een gebouw als hoofdverblijf ingevolge de Wet gemeentelijke basisadministratie.
Piping	verzwakking van de dijk doordat er water doorheen stroomt, als gevolg van het waterstandverschil aan weerszijden van de dijk.
PlanMER	Milieueffectrapport voor plannen die kunnen leiden tot concrete projecten of activiteiten met mogelijke nadelige gevolgen voor het milieu.
Plattelandseconomie	Regionale economie (landbouw-, industrie- en dienstensector) in een dunbevolkte, landelijke regio.
Pompcapaciteit	Het maximum wateropbrengend vermogen van een onttrekkingsinrichting in kubieke meters per uur.
POP3	Het Plattelandontwikkelingsprogramma (POP) is een Europees subsidieprogramma dat gericht is op de ontwikkeling van het platteland in

	brede zin.
Potentieel voor het grondwater schadelijke stof	Een stof die behoort tot een categorie als bedoeld in artikel 9.2.3.1, tweede lid, van de Wet milieubeheer.
Primaire waterkeringen	Een primaire waterkering is in Nederland een dijk die beschermt tegen het buitenwater, zoals vastgelegd in de Waterwet. In Gelderland zijn dit de rivierdijken
Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)	De PAS heeft betrekking op 133 van de 166 Natura 2000-gebieden in ons land. Dat zijn de stikstofgevoelige gebieden, waar beschermde habitattypes last hebben van de huidige en vroegere neerslag van stikstof.
Programmeringsafspraken	De afspraken die zijn gemaakt tussen provincie en de Gelderse regio's over het omgaan met bedrijventerreinen in algemene zin, en het wel of niet ontwikkelen van nieuwe bedrijventerreinen in het bijzonder.
Publiek-private samenwerking	Samenwerkingsverband waarbij overheid en (grote) particuliere bedrijven hun krachten bundelen om een project technisch en financieel te verwezenlijken.
Publieksparticipatie	Publieksparticipatie is een verzamelterm voor alle vormen van deelname van het publiek aan de voorbereiding, uitvoering, besluitvorming of evaluatie van beleid. Burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties vormen samen het publiek. Publieksparticipatie omvat onder meer consultatie en een zienswijzeprocedure.
Puntbron	Puntbronnen zijn emissiebronnen die op locatie worden gemeten of berekend. Puntbronnen zijn bijvoorbeeld individuele bedrijven, raffinaderijen en energieproducenten die een milieujaarverslag maken. Dit in tegenstelling tot diffuse bronnen, dit zijn activiteiten waarvan de emissies niet direct aan een locatie zijn toe te kennen.
Reactieve aanwijzing	Een reactieve aanwijzing is een besluit waarin een provincie een gemeente gebiedt een gedeelte van een bestemmingsplan niet in werking te laten treden. Een provincie kan van deze bevoegdheid gebruik maken als er een strijdigheid dreigt te ontstaan tussen het bestemmingsplan en een provinciaal belang.
Recessie	In de economie betekent dit dat de economische groei daalt en lager is dan gemiddeld. In de praktijk wordt meestal van een recessie gesproken als de groei van het bruto nationaal product gedurende twee of meer opeenvolgende kwartalen negatief is. Wanneer de productie van een economie langdurig en sterk daalt, is er sprake van een depressie.
Reconstructie	Reconstructie is een grootschalige operatie in vijf provincies om het platteland economisch vitaal, groen en leefbaar te houden. De basis hiervoor is een reconstructieplan, dat reconstructiecommissies zelf hebben opgesteld.
Reconstructiezonering	Een vlak dekkende zonering in 3 zones, te weten extensiveringszone, verwevingsgebied en landbouwontwikkelingsgebied, die de provincie op grond van de Reconstructiewet heeft vastgesteld voor die delen van Gelderland die vallen binnen het concentratiegebied oost (bijlage 1 Meststoffenwet).. De zonering is vastgelegd in de in 2005 vastgestelde 3 Gelderse reconstructieplannen: Gelderse Vallei Utrecht oost, Veluwe en Achterhoek /de Liemers.

Recreatief fietsnetwerk	Een bewegwijzerde ofwel beschreven of anderszins gefaciliteerde route, die men fietst als recreatieve-toeristische activiteit.
Recreatiepark	Een terrein met toeristische overnachtingsmiddelen, zoals recreatiewoningen, stacaravans/chalets, toercaravans en tenten, met gemeenschappelijke voorzieningen voor de recreatie.
Recreatiewoning	Een gebouw bestemd om uitsluitend door een huishouden of daarmee gelijk te stellen groep van personen, die hun hoofdverblijf elders hebben, gedurende een gedeelte van het jaar recreatief te worden bewoond.
Red Med Tech Highway	De verbindingsas 'Red Med Tech Highway' bundelt alle noodzakelijke kennis, kunde en ondernemerskracht voor innovatie en bedrijvigheid in de health-sector. Dit is een gebied van topspelers in de zorg, wetenschap, technologie en business die staat voor de integratie van Health & Technology.
Regionaal bedrijventerrein	Bedrijventerrein dat een regionale opvangfunctie heeft en als zodanig is vastgelegd in het door Gedeputeerde Staten vastgestelde Regionale Programma Bedrijventerreinen.
Regionaal cluster glastuinbouw	Gebied voor glastuinbouwontwikkeling buiten de glastuinbouwontwikkelingsgebieden.
Regionaal programma wonen	Door Gedeputeerde Staten vastgesteld programma met als doel het woningaanbod op regionaal niveau kwantitatief zo goed mogelijk af te stemmen op de behoefte aan woningen.
Regionaal waterplan	Plan als bedoeld in artikel 4.4 van de Waterwet.
Regionale programmeringsafspraken	Afspraken tussen gemeenten, en eventueel andere partijen, in dezelfde regio over de onderlinge verdeling van het regiototaal van de aantallen te realiseren woningen en/of hectares bedrijfsgrond en/of vierkante meters kantoorruimte en/of vierkante meters detailhandel.
Regionale Woonagenda	De provincie Gelderland is samen met partners in de regio's aan de slag met de Regionale woonagenda. Dit is een nieuwe manier om opgaven en uitdagingen te agenderen.
Reserve-locatie	Kamervoort is in het huidige ruimtelijke beleid (streekplan 2005) aangeduid als reservelocatie voor nieuwe glastuinbouwontwikkeling; een deel van deze reservelocatie blijft voor dit doel gereserveerd.
Reserveglastuinbouwontwikkelingsgebied	Reserveringsgebied voor uitbreiding van een als zodanig begrensd glastuinontwikkelingsgebied dat eerst wordt ontwikkeld als de locaties binnen het glastuinbouwontwikkelingsgebied zijn ontwikkeld of wordt aangetoond dat voor een nieuwe ontwikkeling in het glastuinbouwontwikkelingsgebied geen ruimte is.
Restwarmte	Restwarmte is warmte-energie die overblijft bij een energieomzetting, bijvoorbeeld in een fabricageproces. Restwarmte kan worden gebruikt om elders ingezet te worden, voor verwarming of als energievoorziening. Dit in plaats van de warmte verloren te laten gaan.
Revitalisatie	Opnieuw leven inblazen, opknappen. Revitaliseren van objecten is in de regel een lichtere vorm van herstructureren.
	De Rijksladder voor duurzame verstedelijking draagt bij aan een optimale

Rijksladder Ladder voor Duurzaam Ruimtegebruik	benutting van de ruimte in stedelijke gebieden, ondersteunt gemeenten en provincies in de vraaggerichte programmering van hun grondgebied en helpt bij het maken van een zorgvuldige afweging van belangen bij ruimtelijke en infrastructurele besluiten.
Ruimte voor de Rivier	Ruimte voor de Rivier is een programma dat op meer dan dertig plekken langs Rijn, IJssel, Waal, Nederrijn en Lek het water vrijer laat stromen, met als doel: veiligheid voor de vier miljoen Nederlanders die behoed worden voor overstromingen.
Ruimteclaim	Vraag naar ruimt voor landbouw, wonen, recreatie, toerisme, natuur, infrastructuur en bedrijvigheid.
Ruimtelijk landschappelijk ontwerp	Een integraal ontwerp voor het gebeid waar de beoogde ontwikkeling haar effect op heeft, gebaseerd op de ruimtelijke kenmerken van het landschap, de aard en schaal van het landschap en de cultuurhistorische achtergronden van het landschap.
Ruimtelijke inpassing	Er zijn planprocedures die voorschriften kennen voor de ruimtelijke inpassing van (bijvoorbeeld) wegen. Daarbij gaat het (voor wat betreft infrastructuur) om bijvoorbeeld de Planwet Verkeer en Vervoer en de Tracéwet.
Rvglt	Regeling veilig gebruik luchthavens en andere terreinen.
Saneringsplan	Een plan als bedoeld in artikel 39, eerste lid, van de Wet bodembescherming.
Schaalvergroting	Ontwikkeling die het werken (bijvoorbeeld transport) in grotere eenheden mogelijk maakt zodat lagere productiekosten en hogere opbrengsten gerealiseerd kunnen worden. Kostenbeheersing, verhoging van de productiviteit en tijdbesparing zijn begrippen die hiermee samenhangen.
Schadelijke stoffen	Stoffen of combinaties van stoffen of vloeistoffen, preparaten of andere producten, in welke vorm dan ook, waarvan hetzij in het algemeen, hetzij in het gegeven geval, verwacht kan worden dat ze de bodem en het grondwater (kunnen) verontreinigen.
Sector agrofood	Zie agrofood
Sector Health	In Gelderland, naast de sector Food , een belangrijke innovatieve sector in de Gelderse economie, met als centrum de universiteit van Nijmegen.
SNL	Nederland is rijk aan waardevolle natuur- en cultuurlandschappen en heeft veel natuurgebieden die waardevol zijn voor natuur en landschap. De provincies willen de natuurwaarden in deze gebieden graag behouden en verder ontwikkelen. Daarom verlenen zij subsidie hiervoor: de Subsidie Natuur en Landschap (SNL). Op deze site vindt u alle informatie hierover.
Sociale cohesie	De mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als lid van de maatschappij en als burger in de samenleving.
Sociale isolatie	Sociale isolatie is het afzonderen van een persoon of een kleine groep personen ten opzichte van anderen. De isolatie kan zowel van de persoon zelf uitgaan als door de omgeving worden opgelegd.
Solitaire windturbines	Eén of twee turbines die niet in onderlinge samenhang of in samenhang met andere turbines worden geplaatst. Er is geen sprake van een windturbinepark.

Spin-off	Bedrijf dat voortkomt uit een overdracht van technologie, in het bijzonder uitgaande van universiteiten en/of hogescholen.
Spreiden (ruimtegebruik)	Tegenovergestelde van bundelen (zie aldaar).
Stadslandbouw	Het produceren van voedsel en groen in, om en voor de stad. Door stadslandbouw kunnen agrarische voedselproductie en de stedelijke behoefte aan zorg, recreatie, het ver- werken van afval of het beheren van (stedelijk) groen worden verbonden. Zo draagt stadslandbouw bij aan een efficie¨nter ruimtegebruik. Claims op ruimte concurreren niet meer maar versterken elkaar. Daarbij wordt door stadslandbouw de fysieke en psychologische afstand tussen consu- ment en voedselproductie verkleind en de relatie tussen stad en voedsel hechter.
Stedelijk gebied	Een stedelijk gebied of urbaan gebied is een gebied met een ten opzichte van de omgeving verhoogde urbanisatiegraad. Stedelijke gebieden zijn er in vele vormen en formaten. Dit kan een enkele alleen liggende en ten opzichte van de omgeving grote stad zijn, een apart liggende agglomeratie, maar ook een aaneenschakeling van agglomeraties.
Stedelijke ontwikkeling	Ruimtelijke ontwikkeling van een bedrijventerrein of zeehaventerrein, of van kantoren, detailhandel, woningbouwlocaties of andere stedelijke voorzieningen.
Stikstofbeleid	Beleid om de nitraatuitspoeling naar grondwater en oppervlaktewater te verminderen maar ook om eutrofiëring, de overmaat aan voedingsstoffen, in de kustzeeën te verminderen. Hiervan is nitraat de hoofdoorzaak en dit is weer voor 50% tot 85% het gevolg van uitspoeling op landbouwgronden.
Stikstofdepositie	Verzuring van bodem of water is een gevolg van de uitstoot (emissie) van vervuilende gassen door fabrieken, landbouwbedrijven, elektriciteitscentrales en (vracht)auto's. De uitstoot bevat onder andere zwaveldioxide (SO2)en stikstofoxiden (NOx).
Stiltebeleidsgebieden	Vijf grote aaneengesloten delen van de Ecologische Hoofdstructuur van Gelderland waar ruimtelijk beleid voor stilte geldt op grond van het streekplan 2005. Dat wil zeggen dat het geluidsniveau niet mag toenemen en bij voorkeur dient af te nemen. Gebiedseigen activiteiten, zoals normale agrarische bedrijfsvoering, ondervinden hiervan geen belemmering. Met het handhaven van de stiltebeleidsgebieden in de Omgevingsvisie is dit ingevuld als de plekken in het GNN/GO waar stilte een kwaliteit is die extra wordt onderstreept en waarvoor geldt dat geluidsniveau niet mag toenemen en bij voorkeur dient af te nemen.
Stiltegebieden	Voormalig begrip uit de Wet geluidhinder voor gebieden waarin de geluidbelasting door toedoen van menselijke activiteiten zo laag is, dat de in dat gebied heersende natuurlijke geluiden niet of nauwelijks worden gestoord. Inmiddels als term gebruikt voor gebieden waar vanuit de provinciale verordening regels gelden inzake het voorkomen of beperken van geluidhinder.
Streekplan	Een plan voor de inrichting van een gebied in een bepaalde provincie. Opgesteld door het provinciale bestuur. Hierin staan de hoofdlijnen van de gewenste ontwikkeling van het gebied. Het Streekplan is nu vervangen door de Omgevingsvisie.

Stroomgebied	Een stroomgebied, drainagebekken of rivierbekken is het gebied dat zijn water via een rivier afvoert.
StroomgebiedsBeheersplan	Een actieplan dat uitvoering geeft aan de integrale visie op waterbeleid. De maatregelen die nodig zijn om het stroomgebiedsbeheersplan te verwezenlijken worden beschreven in het maatregelenprogramma.
Stuwende sectoren	Regionaal-stuwende bedrijvigheid produceert voor afzet buiten de regio. Stuwende sectoren zijn onder andere: landbouw, industrie, logistiek, financiële en overige zakelijke dienst verlening.
Tuinbouwgelieerde bedrijven	Bedrijven welke producten en/of diensten leveren aan tuinbouwbedrijven.
Uitbreiding, agrarisch	Een vergroting van de agrarische bebouwing op een bestaand bouwperceel al dan niet gepaard gaande met een vergroting van het bouwperceel.
Uitnodigingsplanologie	Bij uitnodigingsplanologie bepalen overheden op hoofdlijnen waar ruimtelijk wel of geen veranderingen gewenst zijn met het oog op lange termijn prognoses en te beschermen waarden. Binnen kaders op hoofdlijnen stellen overheden zich uitnodigend en faciliterend op tegenover initiatiefnemers, zowel privaat als particulier. Uitnodigingsplanologie is het vervolg op toelatingsplanologie en ontwikkelingsplanologie.”
Uitstoot	Effecten vanuit het bedrijf naar de omgeving waarbij het kan gaan om stikstof (ammoniak), geur, fijnstof, geluid, licht etc.
Vaarwegbeheer	De overheidszorg gericht op de instandhouding, bruikbaarheid en bescherming van een vaarweg en bijbehorende werken.
Vaarwegprofiel	De voor een vlotte en veilige scheepvaart minimaal noodzakelijke breedte en diepte van de vaarweg.
Valorisatie	Valorisatie is het proces dat kennis omzet naar commercieel haalbare producten, processen of diensten.
Veiligheid Nederland in Kaart	Het project Veiligheid Nederland in Kaart brengt de huidige overstromingsrisico's in Nederland in kaart. Het project koppelt overstromingskansen aan de gevolgen uitgedrukt in economische schade en het aantal slachtoffers.
Vereveningsinstrumentarium	Het inzetten van de ontwikkelingswinst van het ene project als dekkingsmiddel voor een ontwikkelingstekort van een ander project. Binnen plangebied: een verplichting voor een ontwikkelaar om additionele taken op zich te nemen. Buiten plangebied: herverdeling en 'losmaken' van ontwikkelcapaciteiten voor een gebied of regio.
Vergrijzing	Groei van het aandeel ouderen in de bevolking, vaak operationeel gedefinieerd als groei van het aandeel 55, 65 of 75-plussers.
Verkavelingsstructuur	De ligging van de agrarische percelen ten opzichte van de agrarische bebouwing, het aantal percelen dat bij een agrarisch bedrijf behoort alsmede de kavelvorm en kaveloppervlakte zijn de factoren die de verkavelingsstructuur bepalen van grondgebonden landbouwbedrijven.
Verkeersmanagement	Het beïnvloeden van vraag en aanbod in het verkeer naar tijd en plaats, met als doel een zo goed mogelijk (optimaal) functionerend systeem.

Verordening	Een overheidsbesluit van algemene strekking.
Verstedelijking	Een toenemende bevolkingsconcentratie, waarbij het aantal steden groeit en een steeds groter deel van de bevolking in steden woont.
Verwaarloosbaar bodemrisico	Een situatie als bedoeld in de NRB waarin door een goede afstemming van bodembeschermende voorzieningen en bodembeschermende maatregelen de kans op een verandering van de bodemkwaliteit, ten gevolge van een immissie van een stof, verwaarloosbaar is gemaakt.
Verwevingsgebied	Ruimtelijk begrensd gebied gericht op verweving van diverse functies waaronder landbouw, natuur, landschap, recreatie, wonen.
Verwevingsgebied	Een gebied waarbinnen meerdere functies in verweven vorm voorkomen en waarin uitbreiding en hervestiging van agrarische bedrijven onder voorwaarden toegestaan maar nieuwvestiging en omschakeling van agrarische bedrijven is verboden.
Vestigingsklimaat	Het geheel aan factoren die bepaalt hoe aantrekkelijk het is om een vestiging te openen in een bepaald gebied.
VIV-regeling	Subsidieregeling van provincie Gelderland , vastgesteld door Provinciale Staten van Gelderland op 14 september 2005, op grond waarvan intensieve veehouderijbedrijven gestimuleerd worden hun intensief veehouderijbedrijf te verplaatsen vanuit het extensiveringsgebied naar een landbouwontwikkelingsgebied.
Vliegbeweging	Een start of landing met een luchtvaartuig.
Vrijetijdseconomie	Alle (concentraties van) publieksverzorgende, commerciële vrijetijdsvoorzieningen met een (boven-) stedelijke verzorgingsfunctie. Hierbij gaat het om de volgende sectoren: horeca/uitgaan, attracties/vermaak, kunst/cultuur, sport/spel, welness/health, verblijfsaccommodaties en zakelijk toerisme.
WaalWeelde	Het programma WaalWeelde is er op gericht om de Waal en haar omgeving mooier, veiliger, natuurlijker en economisch sterker te maken. In het programma werken betrokken partijen onder regie van de provincie Gelderland nauw met elkaar samen.
Waardevol open gebied	Gebied dat onderdeel uitmaakt van het het Gelders Natuurnetwerk en de Gelderse Ontwikkelingszone en waar grootschalige openheid als kernkwaliteit geldt.
Water- en bodemsysteem	Het geheel van bodem/ondergrond, grondwater en oppervlaktewater
Waterhuishouding	De wijze waarop water in een bepaald gebied wordt opgenomen, zich verplaatst, gebruikt, verbruikt en afgevoerd wordt.
Water op Maat	Werkwijze waarmee het grond- en oppervlaktewaterregiem in een gebied wordt bepaald
Waterwijzer	Rapport waarin driedimensionale visualisaties zijn opgenomen van stromende en stilstaande wateren in Gelderland. De Waterwijzer is van belang voor een ieder die met behoud en herstel van de HEN- en SED-wateren aan de slag gaat.

Waterwingebied	Een door Provinciale Staten aangewezen gebied waarbinnen de pompputten van het waterbedrijf staan, het gebied is aangewezen ter bescherming van het grondwater dat voor de openbare drinkwatervoorziening wordt opgepompt en waar de verblijftijd van het grondwater tot aan de pompputten van het waterbedrijf niet langer is dan 1 jaar.
Weidevogelgebieden	Open gebied waar inrichting, waterhuishouding en beheer mede zijn afgestemd op het gebruik door weidevogels als broedgebied. Weidevogelgebieden maken per definitie deel uit van de groene ontwikkelingszone. Het ruimtelijk beleid is hier gericht op het behoud van de openheid en de rust als randvoorwaarde functie als broedgebied voor de weidevogels.
WERV	Regionaal stedelijk netwerk van de gemeenten Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal. Per 9 februari 2011 is de WERV op gegaan in het nieuwe intergemeentelijke netwerk Regio FoodValley.
Windturbine	Een door wind aangedreven bouwwerk waarmee energie wordt opgewekt.
Windturbinepark	Park bestaande uit ten minste drie windturbines.
WKO	Warmte Koude Opslag; Ook genoemd Koude Warmte Opslag (KWO); zie open bodemenergiesysteem
Woon- en werkmilieu	Een omgeving (buurt, straat of complex) waar de functies wonen en werken gemengd en substantieel voorkomen. Voorbeelden: wonen en werken als nieuwe functies op een kazerne- of fabrieksterrein of in een stadscentrum. Eén bedrijfswoning maakt van een bedrijventerrein geen woon- en werkmilieu.
Woonvisie (regionaal)	Een door de regiogemeenten, en eventueel andere betrokken partijen, gezamenlijk vastgestelde visie op de regionale woningmarkt en het te voeren (woon-)beleid.
Zienswijze	Een zienswijze (vroeger ook wel bedenking genoemd) kan ingediend worden in het kader van de Uniforme Openbare Voorbereidingsprocedure (verder: UOV), zoals beschreven in afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht. Het is een manier om te reageren op een ontwerpbesluit van de overheid. Een zienswijze is vormvrij, dat wil zeggen dat het geen vast format heeft. Een zienswijze kan bijvoorbeeld de vorm hebben van een commentaar of van een concreet bezwaar tegen het ontwerpbesluit.
Zoekzone regionaal cluster glastuinbouw	Reserveringsgebied voor uitbreiding van een regionaal cluster glastuinbouw dat eerst wordt ontwikkeld als de locaties binnen het aanliggende regionaal cluster glastuinbouw zijn ontwikkeld.
Zonatlas	Website waarop voor ieder dak te zien is hoe geschikt het dak is voor zonnepanelen. Zie zonatlas Gelderland voor een overzicht met alle Gelderse gemeenten.
Zonne-energie	Zonne-energie is energieopwekking door panelen of andere installaties die de instraling van licht omzetten in warmte of elektriciteit. Als warmte wordt opgewekt is sprake van zonneboiler systemen, wordt elektriciteit opgewekt dan spreekt men van zon PV.

ZZP'er	Een zelfstandige ondernemer zonder personeel; ook wel de naam voor iemand die freelance werk verricht

bijlage 2 Extracten van PlanMER en Passende Beoordeling

Het bijlage 39 PlanMER en de bijlage 40 Passende Beoordeling treft u als apart document aan naast de Omgevingsvisie. In dit hoofdstuk leest u over de aspecten hieruit die betrekking hebben op concrete onderwerpen in de Omgevingsvisie. Bij in werking treding van de Wet Natuurbescherming (per 1 januari 2017) wordt de term ‘Natuurbeschermingswet’ vervangen door ‘Wet Natuurbescherming’.

hoofdstuk 1 Aspecten uit PlanMER en Passende Beoordeling

1.1 Kansenkaart Recreatie en Toerisme Rivierenland

De uitbreiding van het areaal verblijfsrecreatie (200-500 bungalows) en het hanteren van de kansenkaart als uitgangspunt voor de verdere ruimtelijke invulling wordt uitvoerbaar geacht in relatie tot de Natuurbeschermingswet. Aandachtspunt daarbij is dat wel een kleine kans op significant negatieve effecten bestaat op het moment dat de locatie nabij verstoringsgevoelige delen van de Natura 2000-gebieden van de uiterwaarden wordt gerealiseerd. Dat aandachtpunt geldt tevens voor de wens om een aantal nieuwe attracties toe te voegen.

1.2 Gelderse ladder voor duurzaam ruimtegebruik

Vanuit het bijlage 39 PlanMER wordt aanbevolen om in diverse stappen ook nadrukkelijk aandacht te besteden aan behoud en/of verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving, vooral in termen van gezondheid en veiligheid. Herontwikkeling of nieuwe ontwikkelingen kunnen kansen bieden om bestaande knelpunten op te lossen en mogen geen nieuwe knelpunten toevoegen.

1.3 Grootschalige bedrijventerreinen buiten stadscentra

Op dit moment is niet bekend op welke locaties uitbreiding van detailhandel en bedrijvigheid zal plaatsvinden. Op voorhand zijn effecten ten aanzien van milieuaspecten hiervoor niet aan te geven. Significant negatieve effecten op Natura 2000-gebieden kunnen met name ontstaan door stikstofdepositie als gevolg van verkeersaantrekkende werking of productieprocessen. Indien het gaat om industrie en zware bedrijvigheid is verstoring ook een risico op het moment dat de ontwikkelingen binnen een zone van circa 500 meter rondom een Natura 2000-gebied worden ontwikkeld. Het ligt niet voor de hand om dergelijke ontwikkelingen binnen de Natura 2000-begrenzing uit te voeren, maar indien dit het geval is bestaat er een grote kans op een significant negatief effect als gevolg van ruimtebeslag, verstoring en stikstofdepositie. Daarmee is de ligging een belangrijke factor om significant negatieve effecten te voorkomen. De voorkeurslocaties voor grotere kantorencomplexen (>1500 m2) nabij stationslocaties zijn zodanig binnen stedelijk gebied gelegen dat belangrijke negatieve effecten hier niet te verwachten zijn.

Op de ontwikkeling van een containerterminal in Rivierenland en de milieuen natuuraspecten die hierbij van belang zijn, wordt separaat ingegaan onder Locatie-afweging logistiek Rivierenland.

1.4 Locatie-afweging logistiek Rivierenland

Inleiding

Op Medel is recent een containerterminal open gegaan. Op basis van de marktanalyse blijkt dat deze terminal binnen vier tot maximaal acht jaar aan zijn maximale capaciteit zit. Er wordt gekeken naar een aanvullende locatie. Hiervoor heeft regio Rivierenland een masterplan opgesteld waarin diverse locaties tegen elkaar afgewogen zijn. De regio komt tot de conclusie dat Biezenburg de meest voor de hand liggende locatie is en hebben Gedeputeerde Staten (GS) verzocht om deze locatie als uitwerking van het Regionaal Programma Bedrijventerreinen op te nemen.

De provincie heeft voor de natuur- en milieu-effecten de drie locaties - die serieus in beeld geweest zijn (Zeiving, IJzendoorn en Biezenburg) - nu de gevolgen in beeld gebracht. Op basis van het masterplan en de bijlage 39 PlanMER voor deze Omgevingsvisie is een nadere analyse voor de locatiekeuze van Biezenburg gemaakt. Op 12 februari 2013 hebben GS besloten deze wijziging op te nemen als nadere uitwerking van het Regionaal Programma Bedrijventerreinen. Dit besluit is vastgelegd in het provinciaal blad.

Bevindingen planMER

Er is voor gekozen om de locatie Biezenburg op te nemen als “zoekgebied tweede containerterminal”. Op basis van analyses van de regio en de beoordeling van milieu- en natuureffecten is de Biezenburg als zoekgebied opgenomen. Op basis van de milieu- en natuureffecten is er een voorkeur voor een binnendijkse ontwikkeling. Echter vraagt een binnendijkse ontwikkeling zeer waarschijnlijk wel een grotere ingreep in het landschap middels een (insteek)haven en is er binnendijks diverse woonbebouwing aanwezig.

De Biezenburg is voor de provincie een lange termijn ontwikkeling. Op korte termijn is de uitbreiding van Medel en realisatie van de containerterminal op Medel essentieel voor het bereiken van de doelstellingen in het logistieke programma. Op het moment dat de terminal operationeel is, is het de vraag hoe snel de maximale capaciteit bereikt zal zijn. De regio Rivierenland gaat uit van 4 tot 8 jaar. Een volgende stap is om de haalbaarheid en inrichting van de locatie verder te verkennen en uit te werken. Vragen als ligging (binnen- of buitendijks), ontsluiting van de terminal en ontsluiting naar de A15, landschappelijke inpassing, uitwerking van natuur- en milieueffecten, omvang en financiële haalbaarheid moeten verder worden uitgewerkt.

Sinds de keuze voor de Biezenburg als ontwikkellocatie voor de toekomst zijn twee nieuwe locaties in beeld gekomen die eerder niet aan de orde zijn geweest. Dit betreft de locatie van de glasfabriek in Tiel en het terrein grenzend aan het huidige Medel (de zogenaamde 'Schele Hoek'). Onderzocht zal worden wat de potentie is van deze locaties en of dit reële alternatieven zijn. Om die reden worden alle drie de locaties: Biezenburg, glasfabriek en Schele Hoek onderling afgewogen.

1.5 Opwekking van windenergie

Het beleid voor windenergie is mede gevormd op basis van de bijdrage vanuit milieu binnen het proces. Het gaat hierbij vooral om de gebieden waar windenergie wel en niet mogelijk is en om gebieden waar windenergie minder kansrijk is. Daarnaast worden in het bijlage 39 PlanMER aandachtspunten geformuleerd voor de locaties die reeds in onderzoek zijn. Voor meer informatie wordt verwezen naar hoofdstuk 3 van het bijlage 39 PlanMER. Benadrukt wordt dat het beleid, en daarmee bijlage 39 PlanMER en bijlage 40 Passende Beoordeling, ten aanzien van windenergie in 2014 nog verder wordt uitgewerkt in overleg met de regio's en gemeenten.

1.6 Exploitatie van verblijfsrecreatiebedrijven

Bovenstaande beleidslijn is nog onvoldoende concreet om milieueffecten hiervan in beeld te kunnen brengen. Scenario's zijn niet ontwikkeld omdat hiermee onvoldoende recht wordt gedaan aan de uitnodigingsplanologie die de provincie voorstaat. Voor individuele ontwikkelingen zijn met name de effecten in relatie tot Natura 2000-gebieden van belang.

Ontwikkelruimte binnen GNN kan leiden tot effecten van ruimtebeslag, verstoring door menselijke activiteiten en stikstofdepositie. Er is een kans op significant negatieve effecten voor Natura 2000-gebieden waar verstoring door recreanten reeds een knelpunt is (zoals op de Veluwe).

Binnen de Groene Ontwikkelingszone kunnen vergelijkbare effecten optreden, maar is de kans op significant negatieve effecten kleiner. Vooral doordat deze ontwikkelingszone grotendeels buiten Natura 2000-gebieden is gelegen.

1.7 Optimale locatiekeuze mest(co)vergisters

De realisatie van vergistingsinstallaties is conform het Besluit m.e.r. (herziening 2011) niet m.e.r.-plichtig. De aanleg van een transportleiding voor gas kan, afhankelijk van doorsnede en/of lengte, m.e.r.-plichtig zijn. Als sprake is van mogelijke nadelige gevolgen voor Natura 2000-gebieden en een bijlage 40 Passende Beoordeling nodig is, is er voor beide activiteiten een m.e.r.-plicht bij het ruimtelijke plan dat de activiteiten mogelijk maakt.

Aandachtspunten die op voorhand kunnen worden aangegeven zijn:

- voor vergistingsinstallaties:

In de Acherhoek liggen meerdere Natura 2000-gebieden die niet in een duurzame staat van instandhouding verkeren mede als gevolg van een (autonoom) te hoge stikstofdepositie. Het gaat om de gebieden Stelkampsveld, 'Buurserzand & Haaksbergerveen' en Korenburgerveen. Ook liggen er verschillende gevoelige Natura 2000-gebieden in Duitsland. Zolang er bij de installaties geen sprake is van energieopwekking door warmtekracht-koppeling (WKK) zijn er geen effecten te verwachten ten aanzien van stikstofdepositie.

Effecten van toename van vervoersbewegingen; zeker in meer landelijk gebied kan de toename van vervoersbewegingen leiden tot effecten op de verkeersveiligheid en toename van stikstof-emmissie. De toename van verkeersbewegingen zal naar verwachting relatief beperkt zijn.

- voor buisleidingen:

Bij een zorgvuldige locatiekeuze kunnen eventuele milieueffecten worden voorkomen. Effecten die op kunnen treden, betreffen effecten van tijdelijk ruimtebeslag en verstoring binnen natuurgebieden, effecten ten aanzien van archeologische waarden en monumenten, effecten ten aanzien van bodemverontreinigingen en externe veiligheid.

1.8 Duurzame ontwikkeling niet-grondgebonden landbouw

Voor een duurzame ontwikkeling van de grondgebonden landbouw gelden enkele aandachtspunten:

- binnen een 5 km-zone rondom Natura 2000-gebieden is er een grote kans op significant negatieve effecten. Er dient ten minste voldaan te worden aan de 'Verordening Stikstof en Natura 2000 Gelderland' en op den duur de PAS en eventuele andere eisen vanuit de Natuurbeschermingswet,
- binnen een 5 tot 10 km-zone rondom Natura 2000-gebieden is er een redelijke kans op significant negatieve effecten als gevolg van stikstofdepositie,
- op meer dan 10 km van Natura 2000-gebieden is er een kleine kans op significant negatieve effecten als gevolg van stikstofdepositie.

1.9 Concentratie glastuinbouw

Glastuinbouw veroorzaakt in de regel stikstofemissies als gevolg van productieprocessen (verwarming) en verkeersbewegingen. Daarnaast kan er sprake zijn van een risico op een significant negatief effect als gevolg van geluid- en lichtverstoring op respectievelijk de Natura 2000-gebieden Gelderse Poort en Uiterwaarden IJssel en Loevestein, Pompveld & Kornse Boezem en Uiterwaarden Waal. Bij concrete initiatieven zijn voldoende maatregelen mogelijk en technieken beschikbaar om effecten te beperken of te voorkomen. Herstructurering kan ook betekenen dat nieuwe technieken worden toegepast waardoor uitbreiding per saldo juist een afname van stikstofdepositie kan betekenen.

1.10 Beleid voor natuur en landschap

Bij het uitvoeren van de beleidsvoornemens ten aanzien van natuur en landschap worden geen significant negatieve effecten verwacht.

- Het Gelders natuurnetwerk (GNN) levert een verbetering op voor de lange en korte termijn doelstelling van de Natura 2000-gebieden ten opzicht van de huidige situatie. Aandacht moet wel zijn gericht op het voorkomen en verhelpen van de knelpunten die PBL (PlanBureau voor de Leefomgeving) verwacht in de uitvoering van het beleid;
- Het vervallen van GNN-beleid (voormalig EHS-beleid) op diverse terreinen betekent niet dat er risico's of (significant) negatieve effecten ontstaan. Toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen op dergelijke terreinen moeten in principe wel getoetst worden aan de Natuurbeschermingswet.
- Het benoemen van 'stilte' als kernkwaliteit van Gelders Natuurnetwerk of het begrenzen van stiltegebieden binnen Gelders Natuurnetwerk leidt niet tot significant negatieve effecten.
- Het actualiseren van het compensatiebeginsel natuur en landschap voor Gelders Natuurnetwerk wordt uitvoerbaar geacht, er bestaan geen kansen op significant negatieve effecten.
- Het ruimtelijk regime voor waardevol open gebied en binnen de nieuwe Hollandse Waterlinie leidt naar verwachting niet tot kansen op significante negatieve effecten. In de praktijk zal dit geen groter risico op significant negatieve effecten betekenen.

1.11 Een gezonde en veilige leefomgeving

Het bijlage 39 PlanMER onderschrijft deze beleidslijn. Door juist al bij locatiekeuzes milieuaspecten nadrukkelijk te betrekken, kan een meer integrale afweging worden bereikt. Knelpunten en kansen voor de leefomgeving kunnen dan al worden gesignaleerd, waardoor sturing op kwaliteit bij de verdere uitwerkingen inhoud en vorm krijgt.

1.12 Opwekken bodemenergie

Voor winning van bodemenergie binnen het Gelders Natuurnetwerk bestaat een klein risico op een significant negatief effect op het moment dat de winning de grondwaterkwaliteit- en kwantiteit binnen een Natura 2000-gebied aantast. De ligging van de winninglocatie is hierbij bepalend en is daarmee ook de oplossing om de uitvoerbaarheid te vergroten. Er kan sprake zijn van een risico op een significant negatief effect (door stikstofdepositie als gevolg van winning van fossiele energie en verandering in grondwaterkwaliteit en/of -kwantiteit door koude-warmteopslag) op het moment dat de winningen in de nabijheid van Natura 2000-gebieden vallen. Het risico is beperkt omdat er een 'nee, tenzij'-beleid op is geformuleerd. Zie ook Ondergrond.

bijlage 3 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Achterhoek

bijlage 3 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Achterhoek

bijlage 4 Regionaal Programma Bedrijventerreinen FoodValley

bijlage 4 Regionaal Programma Bedrijventerreinen FoodValley

bijlage 5 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Noord-Veluwe

bijlage 5 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Noord-Veluwe

bijlage 6 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Rivierenland

bijlage 6 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Rivierenland

bijlage 7 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stadsregio

bijlage 7 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stadsregio

bijlage 8 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stedendriehoek

bijlage 8 Regionaal Programma Bedrijventerreinen Stedendriehoek

Besluiten

bijlage 1 Vaststellingsbesluit Omgevingsvisie Gelderland

bijlage 1 Vaststellingsbesluit Omgevingsvisie Gelderland

bijlage 2 Vaststellingsbesluit (1) Windvisie Gelderland

bijlage 2 Vaststellingsbesluit (1) Windvisie Gelderland

bijlage 3 Vaststellingsbesluit (2) Windvisie Gelderland

bijlage 3 Vaststellingsbesluit (2) Windvisie Gelderland

bijlage 4 Vaststellingsbesluit (1) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014)

bijlage 4 Vaststellingsbesluit (1) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014)

bijlage 5 Besluit GS aanpassingen GNN en GO juni 2015

bijlage 5 Besluit GS aanpassingen GNN en GO juni 2015

bijlage 6 Vaststellingsbesluit Waalweelde West

bijlage 6 Vaststellingsbesluit Waalweelde West

bijlage 7 Vaststellingsbesluit (2) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014)

bijlage 7 Vaststellingsbesluit (2) Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2014)

bijlage 8 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) deel A

bijlage 8 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016) deel A

bijlage 9 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016)

bijlage 9 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2016)

bijlage 10 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (juni 2017)

bijlage 10 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (juni 2017)

bijlage 11 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2017)

bijlage 11 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan Omgevingsvisie (december 2017)

bijlage 12 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan 6 Omgevingsvisie

bijlage 12 Vaststellingsbesluit Actualisatieplan 6 Omgevingsvisie

Provincie Gelderland
Markt 11
6811 CG Arnhem
Postbus 9090
6800 GX Arnhem
026 359 99 99
provincieloket@gelderland.nl
www.gelderland.nl

17450 000